Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXI
G
71
NAPOLI

71-72

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ARS SEMPER GAUDENDI,

DEMONSTRATA
EX SOLA CONSIDERATIONE
DIVINÆ PROVIDENTIÆ:
SIVE
Lætitiæ perfectæ Artificium
IN CONSCIENTIÆ RECTA INFORMATIONE,
INVENTVM, ET
PER
CONCIONES SELECTISSIMAS
EXPOSITVM AC DECLARATVM

AB
ALPHONSO ANTONIO DE SARASA
SOCIETATIS JESU.

Cum duplici Indice Tractatuum ac Materiarum, quæ in utraque parte continentur.

EDITIO ALTERA.

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III" NAPOLI

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus JOANNIS WILHELMI FRIESSEM.
ANNO M. DC. LXXVI.

Digitized by Google

D. PAULUS

Ad Rom. c. 11. v. 33. & ſeq.

O *Altitudo divitiarum Sapientiæ & Scientiæ Dei! Quàm incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit! Aut quis prior dedit illi? & retribuetur ei. Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſæcula. Amen.*

Digitized by Google

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS PER FLANDRO-BELGICAM.

EGo infraſcriptus Præpoſitus Provincialis Provinciæ Flandro-Belgicæ Societatis Iesu, ex poteſtate mihi facta à Reverendo admodùm P. Ioanne Paulo Oliva Vicario Generali ejuſdem Societatis, eam facio D. Iacobo Meursio Typographo Antuerpienſi, ut imprimat librum cui titulus: Ars semper Gaudendi *ex ſola divina Providentia conſideratione demonſtrata, & per Adventuales Conciones explanata à P. Alphonſo Antonio de Saraſa Societatis* Iesu, quem prius examinarunt atque approbarunt Theologi noſtri. In quorum fidem haſce manu propriâ ſubſcripſi, eaſque ſolito officii mei ſigillo munitas dedi. Antuerpiæ 23. Iunii 1664.

Franciscus de Cleyn.

APPROBATIO.

QVod Apoſtolus inculcat, nempe, gaudere in Domino ſemper, quodque Sapiens optimum ſub Sole eſſe judicat, ſcilicet lætari hominem in opere ſuo; idipſum faciendi artem liber hic inſcriptus, ARS SEMPER GAUDENDI, *demonſtrat & exponit per præclaros gratoſque diſcurſus ac digreſſiones doctiſſimas, quibus homo Chriſtianus cum omni fortunâ æque adversâ ac proſperâ docetur componi, & ad lætandum omni tempore ſive nubilo, ſive ſereno, & in omni rerum eventu, ſeu triſti, ſeu læto inſtituitur ex conſideratione divinæ providentiæ, quæ ex parte divini intellectus eſt Dei ſapientia, in voluntate, Dei bonitas, Dei æquitas, Dei potentia; bonitas in diſtributione bonorum, æquitas in permiſſione malorum, potentia, quâ facit de malis provenire bona. Datum Antuerpiæ* 4. *Septemb.* 1664.

IOANNES DE CAPUA,
Canon. Cath. & Lib. Cenſ.

FACVL-

Digitized by Google

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS, PER FLANDRO-BELGICAM.

CVm Artis semper Gaudendi partem secundam *in rectâ Conſcientiæ efformatione inventam, & per Adventuales Conciones expoſitam à R. P. Alphonſo Antonio de Saraſa, Societatis Ieſu Theologo*, tres ejuſdem Societatis Theologi legerint,& edi poſſe cenſuerint,ego Ægidius van der Beke ejuſdem Societatis per Flandro-Belgicam præpoſitus Provincialis, poteſtate ad id mihi ad Admodum Reverendo P. N. Ioanne Paulo Oliva præpoſito Generali factâ, concedo Iacobo Meursio Typographo Antuerpienſi facultatem, eandem excudendi. In cujus rei fidem has litteras officii mei ſigillo munitas, meâque manu ſignatas dedi Bruxellis 23. Octob. 1666.

Ægidius van der Beke.

APPRO-

APPROBATIO.

SEcunda pars Artis Gaudendi inventæ & demonſtratæ per R. P. Alphonſum Antonium de Saráſa Societatis Ieſu, *quàm digniſſima eſt editione & lectione, propter doctrinæ ac inſtitutionis utilitatem. Præterquam enim quòd doctrina in hoc opere tradita nec ſacris litteris, nec Conciliis Eccleſiæ, nec ſanis Theologis contrarietur; plurimùm conducit ad rectè efformandam Conſcientiam bonam, quæ eſt & eſſe debet interna regula omnium actuum voluntatis; qui per conformitatem cum bonâ iſtâ regulâ ſunt boni, & per difformitatem fiunt mali. Quantopere igitur conducit ſcire bonum quod eſt agendum, & noſſe malum quod eſt fugiendum, tantopere conducit hæc doctrina, quæ ſedulo Lectori hoc dare poterit, ut per rectam beneque formatam Conſcientiam vivat in lætitiâ bonus, & in bonitate lætus. Datum Antuerpiæ* 22. *Martii* 1666.

IOANNES DE CAPHA
In Cath. Eccl. Antuerp. Can.
Theol. & Libr. Cenſor.

EX-

Digitized by Google

ARTE
MARTE
Excell. Dr. LVDOVICVS DE BENAVIDES, CARILLO ET TOLEDO,
Marchio de Fromiſta et Caracena, Comes de Pinto etc.
Belgarum et Burgundiorum pro Rege Catholico
Gubernator.

NAPOLI

EXCELLENTISSIMO DOMINO

D. LUDOVICO DE BENAVIDES

CARILLO ET TOLEDO,

MARCHIONI DE FROMISTA ET CARACENA,

COMITI DE PINTO,

Ynes, Sanmunnez, & Matillæ Domino: Equiti S. Iacobi:
PHILIPPO IV. *à Cubiculis: à Sanctioribus totius Monarchiæ Conſiliis:*

BELGARVM AC BVRGVNDIONVM

SVMMO PRÆFECTO.

ARtem Gaudendi ſemper, etiam ubi omnia miſcentur lachrymis, Tibi cum offero, HEROS EXCELLENTISSIME, non tam eam edocturus venio, tanquam ſi novam rem atque hactenus inauditam proferre ſit animus; quàm demonſtraturus artem ſolummodò, aliiſque oſtenſurus viam, quâ GAUDIUM iſtud unicè tibi comparâris, quod omnes quidem, ſaltem votis proſequuntur, reipsâ verò aſſequuntur omnino perpauci. Magnarum etenim id mentium ſolùm eſt, longeque ſupra vulgus Excellentium: eorum inquam, quos

non

non tam ſors & natura, ſanguiniſque ſplendor & naſcendi felicitas Magnos fecit (quamquam & in his præclara ſine dubio ſint Virtutum ſemina) quàm quos Virtus ipſa, & quæ hanc conſequitur ſapientia, multùm ſupra humanarum rerum viciſsitudines evexit.

Et ne deinceps nominum æquivocationibus implicemur, GAUDIUM voco, Tranquillitatem mentis perpetuam, Affectionum imperturbatam æqualitatem. GAUDERE verò aſſero Animum, inter ipſas etiam ruentis Orbis procellas & ruinas, ſi caſus ferat, ſemper ſibi ſimilem, ſemper erectum, ſemperque conſtantem ſibi. Verbo ut abſolvã, GAUDIO perpetuo frui cenſeo mentem ſemper acquieſcentem rebus, ſibi, & Deo. Rebus; quia jam evenerunt, nec eas impedire in manu eſt: Sibi; quòd iis ſit implicita: Deo; quòd ita ei prorſus viſum fuerit, omnemque ut eveniret, ita rem direxerit. Hanc ego quietem Animi, GAUDIUM mentis & quidem perpetuum voco; ſi quidem GAUDERE eſt optata conſequi, & deſideratis frui. Mens enim ſic conſtituta, numquã non conſequitur id quod optat & quod vult; cùm aliud planè nolit velle, niſi id quòd evenit, illudque ſic eve[n]ire & eſſe, prorſus approbet. En totam GAUDENDI SEMPER ARTEM. Talem enim Animũ perturbare quid poſsit, cum ipſæmet perturbationes calamitateſque, quibus mortales quotidie involvimur, menti ſic ad omnia præparatæ & expoſitæ, acquieſcendi deinceps, GAUDENDI, inquam, nova ſemper ſit materia?

Sen. epiſt. 59. Præclarè id Seneca: *Talis eſt*, inquit, *ſapientis Animus, qualis mundi ſtatus ſupra Lunam eſt; ſemper illic ſerenum eſt.* Verùm, quamvis luculentum id primâ fronte Sapientis eſſe videatur encomium; penitius tamen utrumque ſi componas & conferas, minorem eſſe pro rei dignitate comparationem invenies, neque quæ præſtantiam Sapientis, ſemper inquam GAUDENTIS animi, amplè ſatis magnificeque exponat. Nam ut ſemper ſerenus ſit æther qui ſupra Lunam per vaſtiſsima cæli ſpatia expanditur; hoc certè exinde fit, quòd vapores, fumi, fuligines, craſsioreſque humores è terrâ & mari calore Solis educti (ex quibus tota deinceps nubium, ventorum, imbrium, fulminum, omniumque

quæ ſublunarem atmoſphæram circumvolvunt viciſsitudinum eſt origo) ſublimiorem illam & extra terræ reflexionem poſitam regionem non penetrent, imò ne attingant quidem. Quid igitur mirum, ſerenitatem perpetuò dominari, ubi malæ auræ ne prima quidem ſunt elementa aut veſtigia? ea autem non eſſe, felicitatis id quidem eſt; quæ tamen cum Tranquillitate Sapientis animæ minimè debeat comparari.

Etenim Sapiens, medias inter procellas, ipſiſque enaſcentibus è terrâ vaporibus ſemper implicitus, ſerenum nihilominus habet animum. Invidiæ ſi fuligine obducitur; obſtrepentium, virtutemque arrodentium linguis ſi impetitur; ad nubes uſque hominum laudibus Regumque favore, ſi educitur; ad ima rurſus, per ſummum quamvis nefas, ſi detruditur; ſemper iſthic ſerenum eſt, ſemper placidum, ſemper tranquillum. Hoc enimvero, præ regionis æthereæ ſerenitate, magnificum habet Sapientis Animus; utrobique ſerenum eſt; aſt quam iſthic tranquillitatem dat ſola loci felicitas, huc eam induxit Virtus ipſa. iſthic ſerenum eſt, quia impeti non poteſt cæli plaga tam longè extra terræ viciſsitudines conſtituta; hîc verò, quia impeti dum poteſt, perfringi tamen minimè poteſt virtute ſuâ obvolutus, ideoque malis omnibus impervius Animus. *Non enim contriſtabit Iuſtum* (hoc eſt verè Sapientem) *quidquid ei acciderit*, imò, ut Hebræi habent codices, *non tangent quidem*: adeo ſupra res omnes humanas ſortiſque vices, inter humanas tamen res ſemper intricata erigitur GAUDENTIS, aut ſi ſic melius intelligar, Sapientis mens. Mihi vero perinde eſt GAUDERE, ac Sapere. Prov. 12.

Hanc ego in Te mentem, non tam admiror quàm veneror HEROS FORTISSIME, parum dixeram, addere niſi poſſem, ET VERO ETIAM SAPIENTISSIME. Neque tamen Sapientem Te idcirco nomino, quod ipſa quamvis inter arma, Martiſque graves ſtrepitus jam inde ab adoleſcentia educatus, ita nihilominus Scientias omnes tam humanas quàm divinas, Philoſophiæ inquam Matheſeoſque recondi-

tioris placita atque ipſius adeo Theologiæ myſteria es circumplexus (prout teſtari poſſum, qui copiosè de his rebus, & quidem ex inſperatò, pro re natâ differentem cum admiratione audivi) ſic ut non tam Heroem Te, armis & inter arma natum, quàm inter Muſæi pluteos, & negotioſa librorum otia, annos omnes contriviſſe, imò inter ipſas Apollinis lauros ſuccreviſſe, fas ſit credere. Palladem Armorum Scientiarumque Præſidem, unam & eandem fingunt Græci; & verò figmentum id ſit. Saltem hæc duo tam diſparata, Martem ſcilicet cum Arte, Arma cum ſcientiâ, ſcuta cum Libris, Enſem cum Calamo, in uno homine ad ſtuporem eximiè componi potuiſſe, ſine ullâ Metamorphoſi aut etiam figmento, in Te ipſo feciſti credibile. Arma ſic tractas, ut nulli ſis inferior: Scientias ſic è ſuâ Parnaſſo ad Martis caſtra non tamen invitas pertrahis, ut Philoſophis, ne iſtud quidem jam relictum ſit, ut ſaltem ſibi, videri poſsint ſoli ſapere.

Non tamen ex hoc capite Sapientem appellare Te jam lubet. Iſthæc enim omnia Scientiæ ſunt tantùm, quibus quid quæque res ſit, dignoſcitur; Virtutis adjumenta ſunt; viæ ſunt denique, quibus ad Sapientiam devenitur; quæ quidem non tam in Intellectu, quàm voluntate ipsâ primariam ſedem collocat; quamque jam dixi eſſe ſolum Gaudium, ſive Animum rebus majorem, ſeſe contentum & Deo; ideoque inter omnes fortunæ circumvolutiones, ſemper conſtantem, ſemper ſuum, quia ſemper Dei.

Hunc ego Animum in Te non adeo mirari me dicebam modò, quàm venerari. Neque enim ſi ingentes ſpiritus, ad magna promptos, ad Heroica agiles, ad ardua quæque perfringenda expeditos, natura ingenituſque Nobilitatis vetuſtiſsimæ Heroum ſanguis Tibi ſufficiant, tantopere id admirari debeo, qui ſcio non niſi ſummi Numinis deſtinatione & conſilio ad ingentia natum Te; eumque eſſe voluiſſe, per quem tam præclara, nobiliſsimiſque comparanda Hiſpanicæ Monarchiæ Provincia, Regis noſtri Deique auſpiciis, per tot jam annos gubernaretur. Hæc autem per te agi cùm voluerit Deus,

non

non miror ego tantæ mo'i ſuſtinendæ, humeros dediſſe atque animos pares. Veneror ſanè Divinæ Mentis decretum, artemque quâ Te ab ipſis pene incunabulis, per minora primò quaſi exercitia, ad majora inſtituit, ut tandem ad maxima etiam in Republicâ gerenda munia, Provinciarumque, quæ aliis Regna forent, gubernacula, veteranum jam virtutiſque notæ Heroem, pro tuis meritis, & Provincialium incolumitate admoveret.

In primo enim juventutis flore Equitum cohortem in Belgio, Prætorianam vero in Inſubribus præſtantiſsimorum Imperatorum auſpiciis dum ducis ſummâ fortitudine & prudentiâ, præludis tantùm ſummis Præfecturis, quas Equitum primò, mox Campi, ut vocant, Magiſter Generalis in Belgio egiſti feliciſsimè. Hinc ad Inſubriæ clavum ſupremus Provinciæ Imperator admotus per annos octo. Inde rurſus in Belgium redux, Armorum Gubernator, ea ſummâ induſtriâ circumduxiſti. Donec tandem & Sanctiori Monarchiæ totius Conſilio adhibitus, & totius Belgii Burgundiæque Gubernator ſupremus deſignatus, Provinciis his ſummo cum imperio es præfectus.

Et hæ quidem artes fuerunt & conſilia per Te publicas res dirigentis, nobiſque etiam per Te conſulentis Dei. In his verò tam eximiis dignitatibus, Præfecturis tam diverſis, tam expoſitis non bellorum tantùm ſortiſque reciprocantis vicibus, ſed ut in rebus magnis fit, invidentium etiam arroſionibus, malevolorum optima quæque perperam interpretantium calumniis, arcana conſilia ignorantium perverſis judiciis, dicteriis & querimoniis, Animum tamen ſervare ſemper intrepidum; nec adverſantis fortunæ invidentiâ dejici, & enervari, nec arridentis plauſibus efferri & intumeſcere; ſemper iſthic ſerenum eſſe, factorumque conſcientiâ contentum vivere; hoc tandem conſtantis, hoc Sapientis, hoc Viri eſt, hoc denique Tuum eſt.

Certè ſi adverſa commemorare libeat: & quid ni libeat, ubi tanta data eſt virtutis exercendæ, & vero etiam prudentioribus oſten-

dendæ materia? Vidimus, cum luctuoſus è Galliâ Flandris incomberet belli fragor, qui non exiguam æſtate illâ Provinciæ partem pervaſit, magnamque vicinæ Brabantiæ minitabatur cladem: vidimus, inquam, totâ in Te (neſcio quo fato) belli mole incumbente, cum exiguis ſanè copiis, arma Regia ſalutiſque noſtræ ſpem, totâ circumferentem Flandriâ & Brabantiâ, quibus Rempublicam, cedendo turbini, ſine dubio ne prorſus rueret ſuſtentaſti. Calamitoſus imprimis fuit is annus; Tu verò calamitatibus fuiſti major, eas qui intrepidè excipis; & receſſus neceſſarii invidiam, hominumque ſapientiſsima conſilia nobiliſsimoſque auſus pro ſuo genio convitiantium dicteria dum contemnis, ſuperas.

Hoc enimvero Sapientis eſt, exemplo ſuo manifeſtum facere, nuſquam ſive in adverſis, ſive in proſperis deeſſe virtutis declarandæ aut tempus, aut locum, aut materiam. *Sic Sapiens*, inquit ad rem meam diſertè Seneca, *virtutem ſi licebit, in divitiis explicabit; ſin minùs, in paupertate: ſi poterit, in patriâ; ſi minùs, in exilio: ſi poterit, Imperator; ſi minùs, miles: ſi poterit, integer; ſi minus, debilis. Quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illâ memorabile faciet.* Nam ut paulò ante rectè dixerat: *Non ex ebore tantùm Phidias ſciebat facere ſimulacra; faciebat ex ære. Si marmor illi, ſi adhuc viliorem materiam obtuliſſes, feciſſet quale ex illâ optimum poſſet.* Illud autem ex reluctante tuis manibus fortunâ, ex duris & aſperis rebus feciſti Tu & Miles & Imperator prorſus memorabile; exemplo tuo quòd oſtenderis, excipiendam eſſe pectore adverſo ſortem etiam peſsimam, non verò timidè declinandam: oſtendiſti quid ſit fortunam pati, & tamen fortiter ferre: oſtendiſti quid ſit clavum cui admotus es conſtanter tenere manu, nec illum dimittere irato mari: tranquillo enim, uti vulgò dicitur, quilibet facilè Gubernator eſt. Denique quod ne mundo quidem ſupra Lunam poſito datum eſt, in ipſo tempeſtatis fervore ſummo, ſerenus Tibi fuit animus, ad agendum ſemper promptus, numquam diffidens cauſſæ, Regi, & Deo. perturbantur omnia, imperturbato Te. Et talis Tu quidem in rebus aſperis & adverſis.

Sen. ep. 85.

Quòd

Quòd ſi verò non commemorare, ſed vel leviter tantùm attingere velim Tuam in felici fortunâ tum excipiendâ, tum etiam bene dirigendâ Sapientiam & virtutem, Deus bone! quanta, tam rerum à Te pro Rege fortiter feliciterque geſtarum, quàm (quod non niſi magnis datum eſt mentibus) in proſperitate ſummâ, modeſtiæ Tuæ moderationiſque demonſtrandæ, ſeſe mihi aperit materia, & quàm præclara? Sed quid attinet ea proferre, quæ omnium adhuc teneantur manibus, noſtriſque ſub oculis à Te proſperè ſunt perpetrata? Admirati ſanè ſumus, versâ jam belli ſorte, ſub Sereniſsimi Archiducis Leopoldi auſpiciis, Ductorem exercitus victricia ſigna explicantem, eâ felicitate, ut caſtra tantummodò, propugnaculis hoſtium admoviſſe, ea debellaſſe viſum fuerit.

Incumbebat Liſæ fluvio infeſta Flandriæ Armenteria; Menena ad portas uſque Gandenſes latè ſub armis Gallicis dominabatur, & impune. Sed neque huic profuerunt ingentia ex arte extructa valla; neque illi, undique campis ſuperfuſæ aquæ, imò neque pluviæ quæ omnem artem ſuperare, ipſaque adeo caſtra noſtra jam jam disjectura videbantur. Vnius impreſsionis nocturnæ, ſed à Te vigili curâ directæ & factæ, Menena labor fuit. Paucularum ſeptimanarum circumvallatione ſtetit Armenteriæ expugnatio.

Quid quod & ipſum Landrecium, validiſsimum in Hannoniâ oppidum, eâdem celeritate inopinatò mox cinctum, impetitum, expugnatum ſit hebdomadis propemodum tribus, quæ olim cùm lentius gerebantur bella, explicandis caſtris vix ſufficerent?

Eodem planè Marte, plura per Flandriam recuperata ſunt oppida, copiis ſanè exiguis, ſed auſu ingenti. Teſtis eſt Dixmuda; ex quâ paucculis diebus exacti Galli, numerum obſidentium egredientes exæquabant. Pares erant impugnantium, & propugnantium copiæ, ſi Ducem excipimus. Neſcio an nomen Tuum horruerint; illud ſcio, ceſſiſſe Virtuti.

Hæc cùm agis, reliquamque Flandriam ex hoſtium manibus ereptu-

erepturus dum vidêris, ecce in Italiam Regio imperio avocaris, Mediolano & Inſubribus, ſummâ cum poteſtate & imperio præfuturus. Nutabant certè iſthic res noſtræ, niſi tempeſtivè, fluctuantibus ſubveniſſet virtus Tua, ſolitaque in agendis rebus Prudentia, Fortitudo, Diligentia, & Celeritas.

Magnis copiis Cremonam, toti Inſubriæ eâ capta formidabiles poſthac futuri, cinxerant Galli, ſummo copiarum Præfecto Pleſſeio Pralino, Mutinæ Duci juncti, quem pollicitationibus in ſuas partes hoſtes traxerant. Invalida erant mœnia, magnoque obſidentium diruebantur impetu, concidiſſet procul dubio, niſi Tuâ fortitudine ſtetiſſet urbs. Quid enim? non immiſsis tantùm identidem copiis & annonâ obſeſſos recreabas, ſed quod hactenus vix auditum, ſupremus belli Dux cum eſſes, ipſemet in urbem clam penetrans, obſeſſos ſubinde inviſebas, valla reparabas, mandata dabas Ducibus, animos militibus, civibus indubitatam liberationis ſpem. Et ſic in hac obſidione, ut rectè rerum Italicarum ſcriptor, Ioſephus Riccius; *Miniſtrorum defectu, Imperatorem, Chiliarchum, Caſtrorum reique frumentariæ Præfectum, annonæ Curatorem agens, indefeſſo gyro circumvolitans, unus obſeſſis omnia ſufficiebas.* Agebas omnia, Regis rem cum agis indefeſsè. Tuâ certe virtute Cremonam ſtetiſſe, in confeſſo eſt.

Joſephus Riccius, de rebus Italicis Narrat. 26.

Quòd ſi Te militem etiam ſed egregiè & non gregarium, agentem libeat aſpicere; vidit certè Te Trinum paulò poſt à Te obſeſſum, tormenta in ſuggeſtibus magnâ curâ diſponentem. Cùmque vi multâ obſeſſi ex oppido in valla irrumperent, neque adeò milites noſtri impetum ferrent, jamque è ſtatione palabundi diſcederent, *conſpecto,* inquit Riccius, *popularium diſcrimine, arrepto haſtili ante primos ordines procurrens, Tuo exemplo tuis animatis ad pugnam, præſidiarios celeriori quàm venerant gradu, minoreque numero in oppidum redire coëgiſti.* Paucis dein diebus, ex urbe exacti ſexcenti præter læſos præſidiarii, Imperatoris juſſa acceperunt non inviti, cujus in Milite fortitudinem admirabundi ſuſpexerant.

Riccius Narrat. 28.

Et hæ quidem velitationes erant, quibus ad ſummum illud Mar-

tis & Artis opus, dignum Tuâ magnitudine, præludebas. Caſaliæ validiſsima Ducis Mantuani in Monferrato urbs, erat in oculis & in votis. Gallicis tenebatur armis; ſuſpecta circumfuſis Principibus vicinia, & verò toti Italiæ formidanda, Inſubriæ præſertim infeſta. Ipſa urbs ex arte munita, Caſtello inſuper (ita vocant) propè inexpugnabili, ac novâ demum Arce egregiè ſuſtentata, facilè quorumcumque hoſtium vires eludebat. Eludebat quinimo omnibus: & quia tertiò, fortiſsimorum Ducum obſidiones licet arctiſsimas toleraverat impunè, ſolâ jam famâ, quâ ſæpe geruntur bella, tueri ſe poſſe videbatur.

Verùm aliis denegata, Tibi à Deo domandæ Caſaliæ reſervabatur gloria. Arti Tuæ, & Marti ceſsit. Artis fuit & induſtriæ Mantuanum Ducem in belli, ipſi tam utilis, ſocietatem pertrahere; Vrbem ipſam exactis inde Gallis, Ducis ſui imperia acceptare, militemque noſtrum excipere. Martis vero, Caſtellum validiſsimum, ſæpiuſque foſsis & vallis interciſum, tridui ſpatio expugnare, ſtupentibus in Arce Gallis, neque rei tam incredibili fidem dantibus.

Credibilem tamen fecit rem tam inexpectatam, Arcis ipſius oppugnatio, quæ quidem tanto fervore animi fuit impetita, ut nequidquam fortiter agentibus Gallis tandem Fortitudini Tuæ ceſſerit. Menſem unicum non tenuit tantum facinus. Vigeſimo quarto Septembris ex urbe in Arcem & Caſtellum ſeſe recepere Galli, tradidere ſe & arcem Octobris vigeſimo primo. Sic demum munimentum iſtud inclytum, toties nequidquam impetitum, quodque præclariſsimorum Imperatorum induſtriam copiaſque toties fatigarat; Martis Campus, Fortunæ theatrum, Italiæ denique terror, in manus Tuas venit: terrorque ab Italiâ ſublatus eſt, cum Arcem ſummâ fide, quamque tota obſtupuit & venerata eſt Europa, in Ducis Mantuani manus conſignaſti. Si menſem prodidimus, annum tamen, quo hæc geſta ſunt, fruſtraneum eſt adſcribere. Annos enim ſuos, & triumphos Tuos, ipſamet ſatis numerat, & exprimit Tuâ virtute DoMIta CasaLIa.

††† Memo-

Memoranda hîc etiam mihi foret, niſi hanc in paucis celeberrimam toto orbe victoriam, ſecuta fuiſſet Papienſis obſidionis præclara ſolutio. minus ea illuſtris Tibi quòd ſit, ſolus fecit præcedens de Caſaliâ triumphus. Arctâ eam coronâ multo jam tempore, ingentique molimine, arma Gallica Duci præſtantiſsimo Principi Thomæ Sabaudo conjuncta preſſerant, & fere oppreſſerant; neſcio an luculentam iſthic olim Galliæ inuſtam cladem, Regiſque ſui Franciſci captivitate imprimis nobilem, ultura. Iſtud conſtat, renitentibus advigilantibuſque nequidquam hoſtibus, ſummâ arte & verò etiam fortitudine, urbi obſeſſæ de militibus annonâque militari primùm proſpexiſſe Te: coactis deinde undique copiis, cum impreſsionem in ipſa caſtra meditaris, neque fortiſsimi quamvis eſſent adverſæ partis Duces, ſuam fortunam cum Tuâ virtute audent componere, urbem tandem obſidione, totamque Provinciam deinceps ab omni metu liberaſſe.

Atque hæc quidem omnia (captæ inquam tot urbes, ſuſtentata, & contra vim hoſtium immunis conſervata octo annis Inſubria) milite admodum exiguo à Te confecta ſunt, ærario autem tam exhauſto & Ricc.Sup. tenui, ut cùm teſte Riccio *ante obſidionem Caſaliæ pecunia deeſſet militi, argentea toreumata, anaglypha pretioſos lapillos, monilia pignori dederis, ut extractam ex iis non pœnitendam pecuniæ ſummam, in alendo exercitu totam impenderes.* Quid non tam munifico Duce miles audeat, quem publica agentem, publicis videat privata poſtponere cùm res ſic poſtulat, neque tam ſuam agere, quàm Regiam & communem?

Sanè virtus hæc Italiæ conceſſa, Belgio ubi ſucreverat, debebatur. Poſtliminiò igitur poſt octo annorum in Inſubribus Præfecturam tantâ cum laude, tantiſque Provincialium applauſibus exactam, Belgio redditus es, Sereniſsimoque Principi Ioanni Auſtriaco ſummus armorum Præfectus & Gubernator additus, tum cùm imminens Gallici belli impetus, validiſsimo & maximo caſtrorum apparatu Valencenis incumbebat. Neque minores Duces expetebat res & periculum, quod non urbi modo, ſed & Hannoniæ imminebat univerſæ.

Diſcuſſa

Digitized by Google

Diſcuſſa eſt tam immanis tempeſtas nocte unicâ: ſuperata ſunt hoſtium valla auſu immani, celeritate maximâ; exuti caſtris Galli, & cum Aurorâ ſerenitas rediit toti Belgio, uti ſummopere & per dies ſingulos expectata, ita ſanè totius Provinciæ plauſibus longè maximis, gratulationibuſque excepta. Quid enim non expectarent Belgæ talibus armorum Ducibus? Eos hic referre hujus loci non eſt. eſt autem, dicere victoriam hanc longè præclariſsimam, Te ſummo Armorum Gubernatore, cujus eſt ſingula digerere in ordinem, digeſtaque exequi, fuiſſe reportatam. Taceo recuperatum exinde Condatum, & S. Giſleni fanum, nequidquam undis, plaudibus, valliſque munita oppida. poſt Valencenas obſidione ſolutas, nihil impervium fuit armis tam felicibus.

Plures ſine dubio triumphos expectaſſet Belgium, tum cùm Tibi poſt diſceſſum Sereniſsimi Principis Ioannis Auſtriaci, totius Provinciæ adminiſtrandæ ſummo cum imperio cura fuit demandata, niſi Pax ſuperveniens Belgio, Martem ſuppreſsiſſet. Hæc tandem Tibi debebatur pro meritis tantis Præfectura, præclariſsimaque Provincia, tanto ſanguine procurata, Heroum palæſtra, Martis ſchola toto orbe celeberrima.

In hac verò, bella triumphoſque Tuos ulterius explicare datum cùm non fuerit, Pacis certè Artibus commiſſam Provinciam exornare ſtudium Tibi fuit & cura imprimis unica. Atque ut cætera taceam, ne nimium diffluam, quanto demum molimine id perfeciſti, ut merces, quas è vicinorum manibus ſummo ſuo diſpendio, quaſi precariò emendicare Provinciales debuerunt hactenus, patefactis jam fluminibus, portuque Oſtendano expurgato, ipſi ſibi è Regnis etiam diſsitis advehere jam poſsint commodè, ſuaſque viciſsim exteris, ſuis ipſi manibus navibuſque conſignare?

Quantis hæc reſtetit non impendiis modo, ſed & invidentium cavillis! quæ non fuere difficultates complanandæ imo & devorandæ! quanto ſtudio allaboratum eſt, ut fœtus hic tam fauſtus, in ipſis cunis

 præfo-

Digitized by Google

præfocaretur! Reluctantibus tamen nequidquam qui tam præclarum opus, aut ob rei uti videbatur difficultatem, aut ob privata commoda, quod de multis magis crediderim, differendum ſaltem in pacatiora tempora judicabant, Tu ſolo boni publici amore, eâque quâ ut Belgio univerſo faveas, benevolentiâ duceris, tandem perfractis omnibus quæ ſeſe interpoſuerant impedimentis, Oceanum neſcio quâ infelicitate hactenus interceptum, privatorumque emolumentis interclusum, ad nos derivaſti, & cum Oceano commercium & divitias.

O quanta nunc exoritur, ſua ſi bona norint, Belgis felicitas! Iam tandem Pacis commoda dabitur experiri, cùm pleno allabitur Copia cornu. Interim quid tibi non debet Belgica, qui & Arte & Marte, Pacis Bellique ſtudiis Provinciam hanc ſplendori priſtino reſtituere tantopere allaboraſti? Vndis inſcribi dicitur, quidquid facile ex hominum memoriâ elabitur. Immortalis igitur erit hiſce in Provinciis Tui memoria, quam etiam undæ ipſæ quantumcumque fluxæ & inſtabiles, felicitatem Belgis ex Oceano quotidie deferentes, ſuo motu & allapſu quotidie identidem renovabunt.

Verùm quò me avehit facinorum Tuorum inexhauſta materia? Maris æſtus eſt; cui ſi quis ſe committit, illico incautus abripitur. itaque retrahendus eſt pes, etiam invito. Illud tamen quod ad rem meam facit maximè, jam dicendum eſt. Mirabuntur fortaſsis alii præclariſsima hæc vereque Heroica facinora, quibus Tibi ad Præfecturas ſummas gradum feciſti, & nomen apud poſteros immortale. ego verò inter tot tamque ingentes blandientis Fortunæ illecebras, quibus abriperentur alii, conſtantem animi Tui æqualitatem, mentiſque moderationem veneror & obſtupeſco. Aliis ſemper aliiſque dignitatibus adhibitus; aliis ſemper aliiſque victoriis clarus, numquam fuiſti alius, ſed ſemper Idem, Tuique ſimilis: affabilis inquam, benignus, comis, & ad humanitatem omnem factus, ſemper Tuus, idem ſemper. Niſi alius fortaſſe dici debebas, quod creſcente Fortunâ, ſemper viſus es modeſtior.

Neque clientes tantùm Tui, & amici, ſed & hoſtes ipſi comitatem

Tuam

Tuam affabilitatemque experti,eam ſæpiſsimè deprædicarunt;quibus illud ſolatii fuit victos fuiſſe,ſed à Te.Humanitate hâc & Sereniſsimus Mantuanus Dux in belli ſocietatem adductus eſt; & verò Mutinenſis ipſe arma Tua jam expertus, nec tamen adhuc fractus, iis dum nondum cedit, benevolentiæ Tuæ ceſsit tandem, amicaſque junxit manus: & quem armis poteras victor prorſus proterere,maluiſti moderatione demereri. Hoc certè eſt & Heroem eſſe & verè Sapientem virum, in omni varietate ſortis animum ſervare eundem, nec in proſperis præfervidum,nec remiſſum in adverſis.Talis Tu quidem es,neque dum hæc à me dici ægrè fers,aliud agis,quam reipsâ fidem facere verbis meis; facis enim quod modeſti eſt: & talem te eſſe contendo.

Interim dum ſic agis, en tanta Virtus nobis eripitur: & Hiſpania quæ juvenem Te huic Provinciæ dedit, Virum jam meritiſque plenum repetit. An igitur ſuccreſcere & matureſcere hiſce in terris debebat Heroica illa indoles,ut Hiſpania fructus jam maturos decerperet,iiſque præ nobis frueretur? Fateor;ipſa quidem Te jure ſuo poſtulat; à Patriâ enim expeteris, Patriamque repetis. Sic eſt. ſed ſi rectè rationem teneo, dum Patriam petis,Patriam deſeris. Nam ſi, *viro forti omnis terra Patria eſt*, certè potiori jure,eam hoc nomine gaudere convenit,in quâ non tantùm egiſti fortiter, ſed & beneficè. Hiſpania locum nativitati Tuæ cum dat,te fecit ſuum: Belgium verò, aperiendæ virtuti Tuæ campum dum explicat,Te ſuum fecit: Belgio autem tot nominibus cùm benefacis,feciſti Tuum. Patriam igitur iſthic naſcendo accipis, Belgium verò beneficentiâ Tua,Patriam facis. Vtram jam, ſi jure agendum eſt, præferendam exiſtimas, an quæ tibi ſorte obtigit, an quam Tuam Virtus facit? Iuſta hic ſanè cum Hiſpaniis expoſtulandi nobis data eſt materia.

Verùm cùm ita Numen tulerit, cujus quidem ſapientiſsima decreta ingens aliquod in Te, & per Te, bonum Hiſpaniis prætendunt, hæc ſanè duo nobis erunt ſolatio. Primò quidem quod in ære Belgii futuræ jam ſint Hiſpaniæ,Heroem tantum quòd remiſerit, totque vi-

Digitized by Google

præfocaretur! Reluctantibus tamen nequidquam qui tam præclarum opus, aut ob rei uti videbatur difficultatem, aut ob privata commoda, quod de multis magis crediderim, differendum ſaltem in pacatiora tempora judicabant, Tu ſolo boni publici amore, eâque quâ ut Belgio univerſo faveas, benevolentiâ duceris, tandem perfractis omnibus quæ ſeſe interpoſuerant impedimentis, Oceanum neſcio quâ infelicitate hactenus interceptum, privatorumque emolumentis interclusum, ad nos derivaſti, & cum Oceano commercium & divitias.

O quanta nunc exoritur, ſua ſi bona norint, Belgis felicitas! Iam tandem Pacis commoda dabitur experiri, cùm pleno allabitur Copia cornu. Interim quid tibi non debet Belgica, qui & Arte & Marte, Pacis Bellique ſtudiis Provinciam hanc ſplendori priſtino reſtituere tantopere allaboraſti? Vndis inſcribi dicitur, quidquid facile ex hominum memoriâ elabitur. Immortalis igitur erit hiſce in Provinciis Tui memoria, quam etiam undæ ipſæ quantumcumque fluxæ & inſtabiles, felicitatem Belgis ex Oceano quotidie deferentes, ſuo motu & allapſu quotidie identidem renovabunt.

Verùm quò me avehit facinorum Tuorum inexhauſta materia? Maris æſtus eſt; cui ſi quis ſe committit, illico incautus abripitur. itaque retrahendus eſt pes, etiam invito. Illud tamen quod ad rem meam facit maximè, jam dicendum eſt. Mirabuntur fortaſsis alii præclariſsima hæc vereque Heroica facinora, quibus Tibi ad Præfecturas ſummas gradum feciſti, & nomen apud poſteros immortale. ego verò inter tot tamque ingentes blandientis Fortunæ illecebras, quibus abriperentur alii, conſtantem animi Tui æqualitatem, mentiſque moderationem veneror & obſtupeſco. Aliis ſemper aliiſque dignitatibus adhibitus; aliis ſemper aliiſque victoriis clarus, numquam fuiſti alius, ſed ſemper Idem, Tuique ſimilis: affabilis inquam, benignus, comis, & ad humanitatem omnem factus, ſemper Tuus, idem ſemper. Niſi alius fortaſſe dici debebas, quod creſcente Fortunâ, ſemper viſus es modeſtior.

Neque clientes tantùm Tui, & amici, ſed & hoſtes ipſi comitatem

Tuam

Tuam affabilitatemque experti,eam ſæpiſsimè deprædicarunt;quibus illud ſolatii fuit victos fuiſſe,ſed à Te.Humanitate hâc & Sereniſsimus Mantuanus Dux in belli ſocietatem adductus eſt; & verò Mutinenſis ipſe arma Tua jam expertus, nec tamen adhuc fractus, iis dum nondum cedit, benevolentiæ Tuæ ceſsit tandem, amicaſque junxit manus: & quem armis poteras victor prorſus proterere,maluiſti moderatione demereri. Hoc certè eſt & Heroem eſſe & verè Sapientem virum, in omni varietate ſortis animum ſervare eundem, nec in proſperis præfervidum,nec remiſſum in adverſis.Talis Tu quidem es,neque dum hæc à me dici ægrè fers,aliud agis,quam reipsâ fidem facere verbis meis; facis enim quod modeſti eſt: & talem te eſſe contendo.

Interim dum ſic agis, en tanta Virtus nobis eripitur: & Hiſpania quæ juvenem Te huic Provinciæ dedit, Virum jam meritiſque plenum repetit. An igitur ſuccreſcere & matureſcere hiſce in terris debebat Heroica illa indoles,ut Hiſpania fructus jam maturos decerperet,iiſque præ nobis frueretur? Fateor;ipſa quidem Te jure ſuo poſtulat; à Patriâ enim expeteris, Patriamque repetis. Sic eſt. ſed ſi rectè rationem teneo,dum Patriam petis,Patriam deſeris. Nam ſi, *viro forti omnis terra Patria eſt*, certè potiori jure,eam hoc nomine gaudere convenit,in quâ non tantùm egiſti fortiter, ſed & beneficè. Hiſpania locum nativitati Tuæ cum dat,te fecit ſuum: Belgium verò, aperiendæ virtuti Tuæ campum dum explicat,Te ſuum fecit: Belgio autem tot nominibus cùm benefacis,feciſti Tuum. Patriam igitur iſthic naſcendo accipis, Belgium verò beneficentiâ Tua,Patriam facis.Vtram jam, ſi jure agendum eſt, præferendam exiſtimas, an quæ tibi ſorte obtigit, an quam Tuam Virtus facit? Iuſta hic ſanè cum Hiſpaniis expoſtulandi nobis data eſt materia.

Verùm cùm ita Numen tulerit, cujus quidem ſapientiſsima decreta ingens aliquod in Te, & per Te, bonum Hiſpaniis prætendunt, hæc ſanè duo nobis erunt ſolatio. Primò quidem quod in ære Belgii futuræ jam ſint Hiſpaniæ,Heroem tantum quòd remiſerit, totque vi-

Digitized by Google

ctoriis exercitatum virum; quem Tironem è Patriâ adventantem, indoles quidem præcelſa, tantoque digna ſanguine faciebat aſpectabilem; ſed uti herbam futura meſsis,ita indolem tam egregiam,ſpes ſola Heroicorum facinorum eo tempore commendabat.

Nam ſi, ut plerumque fit, indoles innata ſit ſanguini, generoſique ſpiritus ex avitâ progenie trahant originem; quid non expectari jure merito poterat ab eo,qui ex vetuſtiſsimâ, totâque Hiſpaniâ celeberrimâ BIEDMAE domo ſanguinem trahis & genium? Satis conſtat jam inde à quadringentis propemodum annis,anno inquam M.CC.LXXXIV, IGNATIUM IGNATII DE BIEDMA, à quo lineâ, ut ajunt, rectâ, & ſtirpe non interruptâ Paternam ducis originem,inter RICOS HOMBRES fuiſſe numeratum: quos quidem & ex ſtirpe Regiâ plerumque fuiſſe, Regni primores, quos hodie Magnates ſive GRANDES appellamus, eoſque qui ad ſumma quæque belli paciſque adhiberentur conſilia; imo qui & ſubditis, ſi forte deficerent,ſuis ſuffragiis Reges darent, aut etiam in Reges deligerentur ipſi, ex antiquis Hiſpanis auctoribus præclarè demonſtrat, antiquitatis eruderator egregius Ioannes Iacobus Chiffletius. Scimus ut IGNATIUS ille DE BIEDMA, auſu omnino memorabili & digno tantâ indole, Iolante Arragoniæ Reginâ à Mauris fortè captâ & in vincula ſummo totius Regni dolore abductâ, in hoſtium caſtra violentus irruperit, repaguliſque quibus concludebatur effractis, Reginam priſtinæ libertati, Regi, Regnoque reſtituerit, nequidquam frendente Mauritaniâ, tantoque facinori applaudentibus Hiſpaniæ regnis univerſis. Neſcio an quis opima magis ſpolia,victor ab hoſte ad ſua caſtra reduxerit; gratiora certè unquam relata fuiſſe, non credo. Alia poſſent adferri quamplurima, quæ præclariſsimam BIEDMAE, Tuam inquam domum commendarent, niſi ea manibus teneremus, quæ tam illuſtrem ſanguinem non jam Proavorum facinoribus, ſed Tuis inſignirent. Felicitatis ſi fuit progenitores nanciſci fortiſsimos,Virtutis ſanè tuæ eſt,iis dignam eſſe ſobolem; neque tam à Proavis ſplendorem accipere, quàm jam acceptum ad Proavos reflectere,

Argote de Molina l.1.c.34.

In Childebrando ficto.

Molina l. 2.c.34. Lopez de Haro, &c. alii.

ctere,

Digitized by Google

ctere, eos illuſtriores præclarè factis reddere, antiquamque famam jam vetuſtate fere obductam, novis facinoribus augere, ſaltem, ut verbo abſit invidia, renovare. Certè quod IGNATIO DE BIEDMA Progenitori Tuo fuit Arragonia, hoc Tibi Belgium fuit; ingenitæ nimirum Virtutis oſtendendæ, & exercendæ campus celeberrimus.

Alterum quo abſente Te, ſeſe Belgium conſoletur caput eſt, Provincias haſce amare quòd non deſines, quibus tanto Tuo labore & ſtudio feciſti benè; ut ergo alia Belgio deeſſent omnia, Tuum certè in eo beneficium adamabis.

Iam verò, cùm Beneficentiæ Tuæ toti Provinciæ exhibitæ mentionem fecerim, certè eam quam minimæ Societati noſtræ jam inde ab adoleſcentiâ tuâ præſtitiſti, quæque cum annis dignitatibuſque, tanquam Tibi ingenita, crevit quotidie, nec oblivisci poſſum ne ingrati vitium incurram; neque etiam commemorare audeo, ne dum rem pro dignitate non ſatis expono, penuriam dicendi faciam manifeſtam. Certè Societatem noſtram ita complexus es, ut ejus patrocinium, neque ob malevolorum invidiam, neque ob calumniantium arroſiones, delationeſque non ſinceras, imo ne ob Principum quidem, quibus res noſtræ minùs fortaſsis erant perſpectæ, benevolentiam, umquam dimiſeris: tutatus es quinimo impenſiùs, re & favore ſuffulciſti, & quòd verè Magnanimi eſt vereque Benefici, non diſsimulanter & clanculùm, ſed palam & aperto Marte. Denique ut paucis, non abſolvam ſed tangam omnia, Societatis noſtræ egiſti Patronum & Patrem. Gratiam pro tantis meritis referre non poteſt exilitas noſtra: neque vero gratias dignas referri patitur Magnitudo Tua. illud ſaltem patere, ut Nomini tuo quàm maximè nos obſtrictos eſſe, candidè & ingenuè fateamur. Hoc ipſum verò dici Tibi ſi non pateris, Benefici rurſus partes agis, cujus eſt beneficiorum facile oblivisci: à me verò ſi dicantur, etiam reluctante & invito Te, grati quidem, quæ noſtræ ſunt, partes omnino non expleo, agere tamen aliquouſque incipio. ſin autem eas non ago pro meritis Tuis, debitiſque noſtris, illud ſane confiteri

non

Digitized by Google

non erubeſco, humeros mihi eſſe impares tantæ moli, & me rei magnitudine prorſus opprimi.

Accipe nihilominus HEROS INCLYTE, hanc qualemcumque debiti noſtri, cui perſolvendo non ſumus, teſtificationem ſanè exiguam. Exile eſt quod offero & re & mole; nihilque admodum inſigne continet, niſi duo. Vnum, quòd Nomine Tuo paſſus ſis hoc opus inſigniri: alterum quòd Theoriam contineat adumbratam Artis illius, quâ ad veram Sapientiam devenitur, quamque non adumbratam tantummodo, ſed vivis in Te coloribus expreſsiſti. Fruatur Virtute hâc, eâque felix ſit Hiſpania: alterum hoc ſolatium abſentiæ Tuæ nobis relinquis, Tuo conſilio, Prudentiâ, Fortitudine, Sapientiâ fruitura quod ſit Monarchiæ noſtræ ſedes, unde tanquam ex fonte, majores etiam bonorum rivos, ad ſe, Te iſthic præſente, defluxuros, Belgium non immerito, & ferè dixeram ſuo jure expectat.

Proſequetur interim iter Tuum Societas noſtra votis ſuis: illud identidem exoptans, ut, carere te cùm ſit neceſſe, quàm feliciſsimè & quàm citiſsimè cum lectiſsimâ & EXCELLENTISSIMA tori, dignitatum, virtutumque Tuarum CONSORTE, Regiis oculis ſiſtâre; Virtutemque Tuam, quam jam triginta & quod excurrit annis, per remotas à Regio conſpectu regiones, & procul à ſe diſsitas Provincias imperiis ſuis & auſpiciis circumduxit, coram etiam aſpiciat, experiatur, admiretur, & meritis tandem præmiis afficiat.

Ita vovet ex animo Societatis noſtræ Provincia Belgica, & in hâc ego minimus; animo tamen, res quamvis deſiderio non reſpondeat, non minimus, HEROS INCLYTE.

EXCELLENTIÆ TVÆ

Servus, & Cliens obſequentiſsimus

ALPHONSUS ANTONIUS DE SARASA
Societatis JESU.

Digitized by Google

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM QVÆ IN PRIMA PARTE
ARTIS SEMPER GAUDENDI
CONTINENTVR.

Abſalon.

Abſalonis ſuſpendium non caſu, ſed ex Dei ordinatione contigit infallibiliter, ſine ullo tamen liberi arbitrij præjudicio. Tr. 5. n. 26.

Adverſitates.

Adverſitatibus Deus juſtorum quædam mala opera hîc caſtigat, ut poſtea eorum bona opera citiùs & plenè remuneret. Tr. 7 n 10.

In adverſis juſtus ſe futuri expectatione conſoletur. Tr. 7. n. 14.

Adverſitates conſultò immittit aut permittit Deus, ut tali tempore & horâ triſtis ſis, quâ triſtitia tibi tunc conveniebat. Tr. 13. n. 9.

Adverſa vocamus ea quæ ſæpe ſunt maximè proſpera. Tr. 13. n. 12. & ſeq.

Adverſitatibus mundum replet Deus, ut faſtidio ſit, & ut de cœlo cogitemus. Tr. 13. n. 16. & ſeq.

Adverſitates quomodò accipiendæ ſint, ut patienter tolerentur. Tr. 13. n. 20. & ſeq.

Adverſitates ſuis amicis cur immittat Deus. Congeruntur rationes plures. Tr. 13. n. 33. 34. *vide V.* Patientia.

Alphonſus Rex Caſtellæ.

Alphonſi Regis blaſphemia, quâ multa ſe in primâ creatione mundi correcturum fuiſſe jactitabat, egregiè à Deo caſtigata. Tr. 5. n. 32.

Animus, Animi dotes.

Animus Sapientis ſemper ſerenus. in Dedicator. pag. 2.

Animus conformandus eſt rerum eventibus. Tr. 1. n. 18. & ſeq.

Animi quies in hoc mundo haberi poteſt, licet in eo moveantur omnia. Tr. 1. n. 12. & ſeq.

Animi dotes in hominibus maximè diverſæ. Tr. 8. n. 9. & ſeq.

Per diverſitatem geniorum, indolis & ingenij, diverſitatem muniorum & ſtatuum in humanum genus induxit Deus. Tr. 8. n. 29. & ſeq.

Nemo juſtè poteſt conqueri de animi dotibus, quòd majores non habeat. Tr. 11. n. 29.

Nemo poſſet ſibi aptiores animi dotes præ ijs quas habet eligere, ſi daretur optio. Tr. 11. n. 31. & ſeq.

Multi ſibi de ingenio & judicio ſuo admodum abblandiuntur, eòque contenti ſunt. Tr. 11. n. 34. & ſeq.

Tuas dotes alienis ne compara, ne pro tuis ſias ingratus. TR.11.n.37.&c ſeq.

Apes.

Apum admiranda induſtria demonſtratur, dum omnes ſuas cellulas conficiunt hexagonas æquiangulas, & conſequenter æquilateras. TR.3.n.34.

Bella, bellorum effecta.

Bellorum crudelitas. TR.9.n.4.
Bellorum exitus infelix. TR.9.n.6.
Bellorum origo temeraria. TR.9.n.7.
Bellorum tumultus excitantur, dum regnorum fortunam aliò transvehere ſtatuit Deus. TR.9.n.18.19.
Conſilium principibus, & fortitudinem militibus Deus adimit in regnis quæ ſtatuit deſtruere. TR.9.n.26.&c ſeq.
Milites maximè obſcuri Romanum primò imperium, & deinde Gotthicum in Hiſpaniâ debellarunt. TR.9.n.29.
Hiſpani pauci & obſcuri Maurinam ferociam debellarunt. TR.9.n.29.

Bona & mala fortunæ.

Bona & mala promiſcuè à Deo dantur tam malis, quàm bonis, & quidem juſtè, idque ob varias rationes. TR.7.n.21. &c ſeq.
Bona & mala quæ vulgus ſic vocat, non ſunt nec mala nec bona, ſed ineptè ſic appellantur. TR.7.n.25.26.
Bona hæc, tantùm inſtrumenta ſunt unde facias bene vel malè. TR.7.n.27.
Et bona fiunt vel mala, benè illis utendo vel malè. TR.7.n.28.
Boni & Commodi nomina etiam malè confunduntur. TR.13.n.14.
Bona fortunæ aliter diſtribui non debuêre, quàm inter bonos & malos promiſcuè. TR.7.n.29.
Mala non eſſe danda ſolis malis. TR.7. n.36.37.
Nec bona danda ſolis malis. TR.7. n.38 39.
Nec bonis ſolis danda bona. TR.7.n.40.
Nec bonis ſolis danda mala. TR.7.n.41.
Si bona fortuna æqualiter omnibus eſſent data, non conſiſteret genus humanum. TR.8.n.21.&c ſeq.
Per inæqualitatem divitiarum, diverſitas muniorum & functionum inter homines inducitur. TR.8.n.29.
Bona & mala in eodem homine per intervalla benè miſcet Deus. TR.8.n.41.
Bona hîc ſi ſint perpetua, obliviſcetur homo Dei. TR.8.n.42.&c ſeq.

Carolus V. Imp.

Caroli Quinti in Algerianâ clade fortitudo & patientia. TR.9.n.34.

Cæli, cœleſtia corpora.

Cæleſtium corporum conſideratio. TR. 2. n.19.&c ſeq.
Inſanum eſt dicere cælos coiiſſe caſu. TR.2. n.29.&c ſeq.
Ex cæleſtium corporum conſtanti ſitu & circumvolutione, Ethnici collegerunt unum tantùm eſſe Deum. Et rectè eos collegiſſe demonſtratur. TR.3.n.1. &c ſeq.
Cæleſtia corpora ſublunaribus uti inſtrumenta deſervire, fusè oſtenditur. TR.3. n.21.&c ſeq.TR.2.n.38.
Vide V. Luna, Sol.

Conformitas cum voluntate Divinâ.

Duplex Dei voluntas: una antecedens & abſoluta,

abſoluta, cui numquam licitum eſt ſe opponere. TT. 14. n. 32.
Altera ſubſequens & conditionata, cui ſæpe debemus reſiſtere. TT. 14. n. 33.
Poſſumus autem Divinæ voluntati conditionatæ reſiſtere, quamdiu pendet conditio. TT. 14. n. 35. & ſeq.
Negotijs agendis adhibenda ſunt omnia media poßibilia, ſucceſſus verò relinquendus Deo, & approbandus quiſcumque demum fuerit. TT. 14. n. 42.

Creatio, Creatura.

Creatio quid ſit, novo modo exponitur, & oſtenditur quid ſit locutio extrinſeca Dei. TT. 5. n. 8.
Creatura autem eſt terminus locutionis Divinæ, ſeu verbum Dei extrinſecum. TT. 5. n. 10. 11.
Conſervatio creaturæ eſt pronuntiatio Dei actu durans. TT. 5. n. 12.
Creaturæ à Creatore dependentia quid ſit, & quanta. TT. 5. n. 13. 14.
Creaturarum diverſis modis Deo obſequentium ſunt quatuor genera. TT. 6. n. 25.

Cupiditas.

Habendi cupiditas minimi adjectione illicò creſcit. Numquam ſatur. Item cupiditatis generatio. TT. 12. n. 26.

Damnandi.

Credibile eſt Deum damnandis providiſſe de ſtatu in quo minùs habituri ſunt damnationis. TT. 10. n. 41.
Numquam melius morietur peccator, etiamſi damnetur, quàm quando moritur. TT. 15. n. 35. 36.

David.

David non attendit ad Semei ſibi convitiantem, ſed ad Deum convitiatorem illum in ſe immittentem. TT. 13. n. 32.

Deus.

Deus mundi gubernator. TT. 2. n. 2. 3.
Dei in gubernando mundo accuratiſſimum ſtudium deſcribitur. TT. 2. n. 13. 14.
Deum eſſe, & quidem unicum, ex ſitu & circumvolutione cœlorum collegerunt Ethnici. Probatur rectè eos collegiſſe. TT. 3. n. 1. & ſeq.
Deum eſſe qui cœleſtia corpora, tanquam inſtrumenta, ſublunaribus corporibus generandis & conſervandis adhibet. TT. 3. n. 27. & ſeq. TT. 2. n. 38.
Deus etiam minima animalcula efformat. Neque adeo hoc Deo eſt indignum, ut ſummam in ijs artis ſuæ magnificentiam oſtendat. TT. 3. n. 31. & ſeq.
Deus maximus in minimis. Ibidem.
Divinorum decretorum rationes particulatim non ſunt indagandæ. Sed ut iis acquieſcas, magna imprimis de Dei ſapientiâ habenda eſt opinio. TT. 4. n. 4. uſque ad 20. TT. 7. n. 2. 3. 4.
Cur Deus creavit has creaturas, & non alias. TT. 4. n. 33. & ſeq.
Deus ex Ideis ſuis univerſum, & res futuras omnes ordinavit. TT. 4. n. 40. & ſeq.
Reſpectu Dei nihil caſu fieri demonſtratur. TT. 5. n. 17. uſque ad 31.
Deus omnia fecit propter hominem; & hominem propter ſuam gloriam. TT. 6. n. 8. 9. 10.
Cur Deus peccata permittat. TT. 6. n. 18. uſque ad finem Tract.
Cur Deus impios ſinat eſſe felices. TT. 7. n. 1. uſque ad 22.

Digitized by Google

Deus caſtigabit impios tempore ſuo, quod Deo præſcribendum non eſt. Tr. 7. n. 21.

Deus omnia bona fortunæ optimè diſtribuit, dando ea promiſcuè tum bonis, tum malis. Nec aliter fieri debuit, aut potuit benè hæc diſtributio. Tr. 7. n. 29. & ſeq.

Deus bona naturæ optimè diſtribuit, dando ea promiſcuè. Tr. 8. n. 16. & ſeq.

Deus per tantam geniorum & corporum inæqualitatem genus humanum conſervat. Tr. 8. n. 27. & ſeq.

Deus utitur humanis adminiculis ; ut hominem ad ſtatum aliquem vocet. Tr. 11. n. 5. & ſeq.

De Divinis attributis quo modo ſit philoſophandum. Fol. 122. n. 4. Fol. 141. n. 39.

Vide V. Providentia Dei, *item* Scientia Dei.

Divitiæ.

Divitiæ optimè à Deo diſtributæ, quia promiſcuè malis & bonis. Nec homines eas poſſent aptè diſtribuere. Tr. 7. n. 29. & ſeq.

Divitias dividi debuiſſe inæqualiter inter homines. Tr. 8. n. 22. & ſeq.

Divitiæ non ſunt expetendæ ut inde facias bona opera. Nam ſi dives eſſes, ea opera quæ jam tibi præſtituis, non faceres. Tr. 12. n. 30. & ſeq.

Probatur id exemplo cujuſdam Eulogij. Tr. 12. n. 34. & ſeq.

Vide V. Bona & mala fortunæ.

Dœmon.

Dæmonis technæ ſunt, hominem ad mutandum ſtatum permovere ſub ſpecie majoris perfectionis. Tr. 11. n. 13.

Eventus.

Velis omnia fieri, ut fiunt quæ emendare non potes. Tr. 1. n. 23. & ſeq.

Eventus rerum non in ſeipſis, ſed in auctore Deo ſunt ſpectandi. Tr. 1. n. 26. & ſeq. Tr. 5. n. 29. Tr. 9. n. 10. & ſeq.

Eventuum ſingulorum rationes non ſunt inveſtigandæ, ut ſtatuas omnia à Deo eſſe, & ſapienter ordinari. Tr. 4. n. 4. & ſeq.

Omnia à Deo ſapientiſſimè fieri priùs ſtatue; & tunc ſingulorum eventuum rationes facilè invenies. Tr. 4. n. 9. uſque ad 20.

Humanum ingenium nimis eſt limitatum, quàm ut de rerum eventibus certò judicet quid ſit melius fieri aut non fieri. Tr. 5. n. 34. & ſeq. Tr. 6. n. 2. & ſeq.

Homines in judicio de rerum eventibus ferendo excæcantur amore proprio. Tr. 5. n. 35 & ſeq.

Nemo poteſt ea quæ univerſim fiunt corrigere; & ne pluviam quidem unicam ordinare ; niſi fiat Deus aut Deo par. Tr. 5. n. 38.

Eventibus omnibus ut acquieſcat; ſufficere debet homini ; eos ſic à Deo eſſe ordinatos. Impudentis autem eſt in jus vocare quod Deus fecit. Tr. 7. n. 2. & ſeq.

Negotijs omnibus adhibenda ſunt omnia media poſſibilia ; ſucceſſus verò relinquendus Deo, & approbandus quiſcumque fuerit. Tr. 14. n. 42.

Eulogius.

E*Ulogius pauper, ad opera miſericordiæ admodum pronus; dives factus, in omnem abijt inclementiam. Tandem fortunæ priſtinæ, & ſibi redditur.* Tr. 12. n. 34. & ſeq.

Digitized by Google

Fœmina.

F*Æminis alia neceſſariò debuit indi ſanguinis & cerebri temperies quàm viris.* Tr.8.n.33.

Hinc eſt quòd facilè earum defectibus viri debeant indulgere. Tr.8.n.34.

Filij.

Filiorum cura multos habet nimium & malè ſollicitos. Tr.12.n.24.

Fortuna.

Fortuna quævis ſapienti viro materia virtutis eſt. In dedicatoria pag.3.

Fortuna Regnorum toto orbe paulatim circumfertur. Tr.9.n.16.

Nihil fortè aut caſu fit reſpectu Dei. Tr. 4.n.17. uſque ad 31. Tr.11.n.6. & ſeq.

Fortunam eam paſſim appetunt homines, cui ferendæ non ſunt pares. Tr.12. n.19.& ſeq.

Vide V. Bona & mala fortunæ.

Gaudium.

G*Audium quid ſit.* In dedicatoria. pag.2.

Gaudium non eſt in corpore. Tr.1.n.10.

Gaudium ſeu animi quies haberi poteſt in hoc mundo, quantumvis in eo moveantur omnia. Tr.1.n.12.& ſeq.

Gaudium interpellat unica opinio. Hæc ſola detrahenda eſt ut gaudeas. Tr.1. n.15.& ſeq.

Ut gaudeas, te rebus compone, neque res ex tuo arbitrio ſatagas componere. Tr.1. n.22.23.

Nec velis omnia fieri arbitratu tuo ; ſed quæ corrigere non potes, velis fieri ut fiunt. Tr.1.n.24.25.

Gaudij fundamentum primum eſt magna de Divinâ Providentiâ opinio. Tr.2. n.5.6.item 41.42.

Gaudeat homo quod ſit inſtrumentum Dei: & ſe à Deo tractari permittat prout ipſi placet, tam in proſperis quàm in adverſis. Tr.6.n.14.& ſeq.

Quibus actibus attendenda ſit Dei Providentia, ut ei acquieſcas, & tuo ſemper gaudeas. Tr.10.n.42.& ſeq.

Quomodo excipiendi ſint dolores & moleſtiæ ; ſic ut in dolore gaudeas, & gaudeas te dolere. Tr.14.n.18.uſque ad 27.

Utilitates hujus praxis proponuntur. Tr. 14.n.27.& ſeq.

S. Gertrudis.

S. Gertrudis noluiſſet uno momento vitam producere ad recipienda Sacramenta, in vita amittenda periculo. Tr.15.n.34.

Hiſpani.

H*Iſpanorum de Mauris relata victoria.* Tr.9.n.29.

Homo.

Homines opinionibus turbantur, & non rebus. Tr.1.n.14.& ſeq.

Homines turbantur quòd ſe rebus non accommodent. Tr.1.n.18.

Hinc non turbantur homines, ſed ſeipſos turbant. Tr.1.n.19.& ſeq.

Homo non poteſt jure conqueri quòd hôc & non alio modo ſit efformatus. Tr.4. n.36.37.

Hominem quemvis ejuſque conditionem ex Ideis ſuis ordinavit Deus. Tr.4.n.47.

Humanum ingenium nimis limitatum eſt, quàm ut poſſit rectè judicare quid ſit melius fieri aut non fieri. Tr.5.n.34. & ſeq.Tr.6.n.2.& ſeq.

Homines in judicio de rerum eventibus ferendo, excæcantur amore proprio. TR. 5. n. 35. & ſeq.

Nemo poteſt ea quæ univerſim fiunt corrigere, imo ne pluviam unicam ordinare, niſi fiat Deus aut par Deo. TR. 5. n. 38. 39.

Homo non niſi inſanè opeat propter ſe mutari & turbari univerſum. TR. 5. n. 43.

Itaque ut ſapiat homo, accommodet ſe univerſo. TR. 5. n. 44.

Omnia Deus fecit propter hominem, & hominem propter ſuam gloriam. TR. 6. n. 8. & ſeq.

Homo eſt inſtrumentum gloriæ Dei. Itaque ab eo tractari ſe permittat prout ipſe vult. TR. 6. n. 14. & ſeq.

Homines incapaces ſunt ut melius bona diſtribuant, quàm prout nunc diſtributa ſunt à Deo. TR. 7. n. 30. & ſeq.

Hominum ingens in moribus, indole, & aliis animi dotibus diverſitas deſcribitur. TR. 8. n. 1. & ſeq.

Homines non poſſunt ſic diſtribui, ut omnes qui ejuſdem ſunt genij ſimul habitent. TR. 8. n. 7. & ſeq.

Homines ex ſe nullum habent jus ut unus altero major ſit. Totum id dependet à diſpoſitione Dei. TR. 10. n. 15. 16.

Hominum nulli concedi debet privilegium ut poſſit eligere aliud eſſe quàm eſt: ſed ſuo contentus debet vivere. TR. 10. n. 17. & ſeq.

Homo benè agat partem quam à Deo accepit, & in hoc conſiſtit gloria quam ab homine expectat Deus. TR. 10. n. 23.

Homines paſſim appetunt ſtatum cui ferendo non eſſent. TR. 12. n. 19. & ſeq.

Qui mortalis eſt, debet contentus eſſe quòd aliquando moriatur. TR. 15. n. 6.

Si immortales ſint homines, Deus mundum hunc, imò & corpus humanum, malè fecit. TR. 15. n. 7. 8.

Quàm ingens fuerit hominum ab orbe condito multitudo, rudi calculatione exhibetur. TR. 15. n. 7.

Homines tam ſunt miſeri, ut miſerias ſuas ament. TR. 15. n. 12.

Ideo ex hâc vitâ morbis quaſi per vim expellendi ſumus. TR. 15. n. 26.

Infans Snecanus.

INfans prope Snecam in Friſiâ, poſt ingens maris diluvium, inventus inter undas in cunis ſuaviter dormiens cum catello. TR. 1. n. 13.

Ingratus.

Deo ingrati ſumus, quia beneficia quæ à Deo accepimus cum alienis beneficiis comparamus. TR. 11. n. 36.

Beneficia noſtra cum alienis malè comparamus. TR. 11. n. 39. & ſeq.

Ingrati ſumus Deo, quia velut pueri alienis bonis invidemus. TR. 12. n. 14. & ſeq.

Invidia.

Ineptè invidemus alienis bonis. TR. 11. n. 41 & ſeq.

Ex invidiâ fit quòd parvum nobis videamur accepiſſe à Deo; quia nempe plus datum credimus alteri. TR. 12. n. 13. & ſeq.

Quàm puerile vitium ſit invidia. TRACT. 12. n. 16.

Jonas.

Jonas in mediâ tempeſtate poſitus, poterat tamen dormire. TR. 1. n. 12.

Joſeph.

Joſephi Patriarchæ hiſtoria nihil continet caſu factum: ex Dei deſtinatione contigerunt

gerunt omnia, ſine ullo tamen liberi arbitrij humani præjudicio. TT.5.n.27.

Iſraëlitæ.

Iſraëlitæ per Magiſtratuum inferiorum ferocia imperia ad ſeditionem concitati, qui Regis juſſa utcumque tulerant. TT. 9.n.30.

Iſraëlitæ numquam de Ægyptiacâ ſervitute excutiendâ cogitaſſent, ſi clementiùs fuiſſent habiti. TT.13.n.18.

Liberum arbitrium.

Liberum arbitrium quomodo ſtet cum infallibili ordinatione Dei. TT.5. n.24.& ſeq.

S.Ludovicus.

S.Ludovicus licet ſanctiſſimus, & piam cauſſam ſuſtinens, infeliciter tamen pugnavit. TT.9.n.34.

Luna.

Lunæ ſitus & qualitates. TT.2.n.25.

Matrimonium.

Matrimonium eſt ſtatus indiſſolubilis, TT.11.n.3.

Utitur Deus adminiculis humanis ut homines ad certum quoddam matrimonium vocet. TT.11.n.4.

Matrimonia reſpectu Dei non coaleſcunt caſu. TT.11.n.7.& ſeq.

Morbi.

Morbi ſunt pulcherrima inventio Dei ad deſtruendum paulatim noſtra corpora. TT.15.n.23.

Quare Deus ſæpe morbos valde vehementes immittat. TT.15.n.24.

Et quidem cum id facit Deus, ingens præſtat naturæ beneficium. TT.15.n.25.

Per morbos ex hâc vitâ expelli debemus, quia miſerias noſtras tantopere ſtulti adamamus. TT.15.n.26.

Morborum vehementiâ abſtergitur dolor qui in ipſo mortis articulo ſentiretur. TT.15.n.27.

Per morbos nos Deus inſtantis mortis admonet. TT.15.n.31.

Mors.
Præparatio ad mortem.

Ob quatuor potiſſimum rationes mors habetur terribilis. TT.15.n.1.& ſeq.

Homines in hâc terrâ non poterant eſſe immortales, nec conveniebat eos tales eſſe. TT.15.n.7.& ſeq.

Tam naturalis nobis eſt mors quàm vita. TT.15.n.13.

Mors præoccupat futura mala nobiſque eventura. TT.15.n.13.

Malè conquerimur de incertitudine, & brevitate vitæ. TT.15.n.16.

Malè etiam conquerimur de præſtituto nobis certo vitæ termino. TT.15.n.17.

Vitæ terminum non poſſemus nobis ipſis rectè determinare. TT.15.n.18.

Vitæ terminus rectè celatur à Deo, nec nobis revelatur. TT.15.n.19.

Nihil refert ſcire aut neſcire mortis horam, ut modò bene agas. TT.15.n.32.

Optima ad mortem præparatio eſt, agere id quod Deus à te requirit eo ipſo tempore quo es. Probatur id exemplo Vincentij Caraffæ, & Roderici de Hormazas. TT.15.n.33.

Contentus ſis mori præſtituto tibi à Deo tempore, etiamſi ſine Sacramentorum perceptione moriendum tibi foret; exemplo S.Gertrudis. TT.15.n.34.

Numquam meliùs morieris, quàm cum morieris; etiamſi infelix tibi contingeret æternitas. TT.15.n.35.36.

Quid

Quid propriè ſit bene mori. Tr.15.n.38.
Qui actus excitandi ſint in ipſo mortis articulo, ut ſanctè moriaris & alacriter. Tr.15.n.39.& ſeq.

Mundus.

Mundus eſt ad inſtar navis. Tr.2.n.1.
Mundi ſeu navis hujus gubernator Deus. Tr.2.n.2.
Mundum terreſtrem ferro & igni dividimus, qui tamen comparatione cœli merum punctum eſt. Tr.2.n.20.
Mundi ordinatio Deum nuntiat & deprædicat. Tr.2.n.21.32.
Mundi terraquei ſitus, ſuperficies, & declivitas admirabilis. Tr.2.n.26.27.
Oſtenditur dementia eorum, qui ſentiunt hunc mundum caſu ex atomis coaluiſſe, aut coaleſcere potuiſſe. Tr.2.n.29.& ſeq.
Ex mundi ſtructurâ colligitur Deus, & quidem unicus. Tr.3.n.1.& ſeq.
Mundus totus quomodo ex Ideis Divinis ſit efformatus. Tr.4 n.40.& ſeq.
Mundus caſu non volvitur, nec quidquam caſu fit, ſed omnia contingunt & ſingula, Deo ea & permittente & dirigente. Tr.5.n.17.vſque ad 31.
Mundus amaroribus repletur, ut tandem ſit faſtidio, & de eo deſerendo cogitemus. Tr.13.n.16.& ſeq.

Navis, Navigatio.

Navis eſt mundus. Tr.2.n.7.
Navis hujus gubernator Deus. Tr.2.n.2.
Navigationis magna artificium utcumque exponitur. Tr.2.n.8.9.

Opera.

Numquam certiùs ſervitur Deo, quàm dum præſtantur opera quæ cuique ſtatui ſunt propria. Tr.10.n.25.& ſeq.
Cui placet ſuus ſtatus, etiam placeant opera quæ illi ſtatui ſunt propria. Tract. 14.n.4.
Homines paſſim ad illa anhelant opera, quæ alteri à ſuo ſtatui ſunt propria: ſed malè. Tr.14.n.7.& ſeq.
Opera cuique ſtatui propria debent placere Deo; & illa ſola poteſt juſtè exigere, non item alia. Tr.14.n.11.

Opiniones.

Opinionibus turbantur homines magis quàm rebus. Tr.1.n.14.
Opinio unica tantùm detrahenda eſt homini ut felix ſit: & quæ. Tr.1.n.15. & ſeq.

Patientia.

Aliter clades & miſerias à Deo immiſſas patiuntur Ethnici, aliter Chriſtiani. In quo conſiſtat hæc diverſitas. Tr.9. n.38.39.
Ut bono tuo & benè patiaris, ne præſcribas Deo quid pati velis, ſed paratus ſis pati quidquid viſum Deo fuerit, idque ſine ulla exceptione. Tr.13 n.20.
Item à quocumque te volet Deus pati, paratus ſis pati. Tr.13.n.23.item n.29.& ſeq.
Quomodo exercenda ſit patientia in rebus, quas non potes evitare & emendare: item quomodo in iis quas potes evitare. Tr.13.n.24 & ſeq.
Cur mala amicis ſuis immittat Deus. Tr. 13.n.33.34.
Quomodo excipiendi ſint dolores & moleſtiæ, ſic ut in dolore gaudeas, & gaudeas te dolere. Tr.14.n.18.uſque ad 27.
Oſtenditur id fieri poſſe exemplo comœdi exhibentis partem perſonæ triſtis & lachrymantis. Tr.14.n.22.

Hâc

Digitized by Google

Hâc praxi multùm ſublevantur dolores , imo nonnumquam tolluntur omnino. tr.14.n.27.& ſeq.

Peccatum.

PEccata Deus permittit, ne officiat libero arbitrio. Illi autem non vult officere, quia glorioſius eſt Deo liberè ſibi creaturas ſervire. tr.6.n.19.& ſeq.

Per peccata gloriam ſuam Deus amplificat; oſtendendo nimirum longè plures perfectiones & attributa , quàm ſi nulla fuiſſent peccata , aut eſſe potuiſſent. Attributa illa deſcribuntur. tr.6.n.28. & ſeq.

Peccata meliùs permittuntur à Deo , quia iis utitur in aliorum hominum bonum. tr.6.n.39.

Peccata propria ſunt multis occaſio majoris ſanctitatis. tr.6.n.39.& ſeq.

Peccata aliena ſi potes, impedi ; ſi non potes, tolera prout ea tolerat Deus. tr.6. n.44 & ſeq.

Peccatores multos in hâc vitâ felices eſſe , bene permittit Deus. tr.7.n.6.& ſeq.

Peccatores non habebunt excuſationem impietatis ſuæ, ſeu felices hic fuerint, ſeu infelices. tr.8.n.48.

Ob peccata populi tum publica , tum privata, juſtè caſtigat Deus regna integra. tr.9.n.31.& ſeq.

Ob peccata populi caſtigantur à Deo Reges optimi. tr.9.n.34.

Ob peccata populi , hoſtes aliàs ignavi & barbari, fortes ſunt. tr.9.n.36.

Scelera triumphantium hoſtium, ſuo etiam tempore caſtigabit Deus. tr.9 n.37.

Inter criminum complices Deus nonnumquam diſſenſiones ſeminat, ut ſic à peccatis mutuis eos abſtrahat. tr.13.n.19.

Proſperitas.

Proſperitas impiorum juſtos confirmat in Fide , præſertim Reſurrectionis & vitæ æternæ. tr.7.n.6.7.

Proſperitas impiorum juſtos confirmat in Spe. tr.7.n.8.

Proſperitate Deus impiorum quædam bona opera remunerat in hâc vitâ. tr.7.n.9. & ſeq.

Proſperitatem impiis dat Deus, ut eos poſtea diſtrictiùs caſtiget. tr.7.n.11.& ſeq.

Proſperitas impiorum magnitudinem Gloriæ caleſtis demonſtrat. tr.7.n.16.

Proſperitati impiorum non eſt invidendum, nec in genere nec in particulari. tr.7. n.18.& 43.

Impios felices eſſe permittit Deus, ut per eos caſtiget juſtum in hâc vitâ. tr.7.n.19.

Proſperitatem & adverſitatem bene miſcuit Deus. tr.8.n.41.

Proſperitas perpetua oblivionem Dei inducit. tr.8.n.42.& ſeq.

Providentia Dei.

Providentia Dei nimis parum ab hominibus attenditur : ideo facilè turbantur. tr.1.n.28.& ſeq.

De Providentiâ Dei ingens eſt excitanda opinio. Atque hæc eſt primum gaudii fundamentum. tr.2 n.5.6. item 41.42.

Providentia Divina conſideratâ ſcientia ſufficit excitandæ ingenti de Deo opinioni, & pacando animo. Explicatur id comparatione ex navigatione deſumptâ. tr. 2. n.7.& ſeq.

Providentia Dei in conſtruendis cælis, aſtris, terrâ &c. demonſtratur. tr.2.n.18. uſque ad finem Tract.

Quomodo cælis & aſtris utatur Deus ad ſublunarium corporum generationem, conſervationem &c. tr.2.n.37.& ſeq.

Providentia Dei in ſublunaribus , ineptè negarunt Philoſophi. Exponuntur eorum rationes, & refutantur. tr.3.n.6. & ſeq.

Deum omnia minutiſſima curare , probatur ex ipſa caleſtium corporum conſtructione & ſitu. tr.3.n.15.& ſeq.

Providentia in omnibus etiam minimis eventibus maximè admiranda. tr. 3. n. 37. & ſeq.

Providentiam Dei nemo poteſt effugere. tr. 5. n. 30.

Quantâ Providentiâ per inaequalitatem bonorum tum fortunæ tum naturæ, totum genus humanum conſervet Deus. tr. 8. n. 27. & ſeq.

Tantam curam gerit Deus ūnius hominis, quantam univerſi, imò eandem. tr. 10. n. 2. 3.

Majorem rationem habet Deus hominis, quàm corporum cæleſtium. tr. 10. n. 5.

Quibus actibus attendenda ſit Dei Providentia, ut ei acquieſcas. tr. 10. n. 42. & ſeq.

Regna, Reſpublicæ.

Regna & Reſpublicas conſtituit Deus. tr. 9. n. 14.

Regnorum felicitatem meritò noluit Deus eſſe perpetuam. tr 9. n. 16.

Regnorum varij exortus, & occaſus deſcribuntur. tr. 9. n. 15.

Quatuor modis Regna perduntur: nimirum Regum incuriâ, magnatum malis conſilijs, militum ignaviâ, populi inobedientiâ. tr. 9. n. 20. & ſeq.

Hæc mala immittit Deus Regnis, quorum felicitatem vult deſtruere aut imminuere. tr. 9 n. 25. & ſeq.

Quibus artibus ſuſtinenda ſit Reſpublica. tr. 9. n. 27.

Magiſtratuum inferiorum ferocia populos ad ſeditionem concitat. Hinc regnorum ſubverſio. tr. 9 n. 30.

Ob peccata populi juſtè caſtigat regnum Deus; eripit conſilium regibus, ignaviam immittit militibus &c. tr. 9. n. 31. & ſeq.

Romani.

Romanum imperium per nationes ſummè obſcuras ſubverſum eſt. tr. 9. n. 29.

Scientia & Sapientia Dei.

Magna de Dei ſapientiâ habenda eſt opinio, ut omnium rerum eventibus acquieſcas. tr. 4. n. 4. uſque ad 20.

Scientia ſimplicis intelligentiæ, quâ Deus omnia poſſibilia cognoſcit, quid ſit. tr. 4. n. 24. & ſeq.

Scientiam hanc in Deo dari probatur. tr. 4 n. 27.

Scientia hæc eſt ipſemet Deus. tr. 4. n. 30.

Neceſſaria eſt hæc Deo ſcientia, ut mundum liberè condat & non ex neceſſitate. tr. 4. n. 31. & ſeq.

Scientia Viſionis quâ Deus videt omnes futuras creaturas, quid ſit. tr. 4. n. 38. & ſeq. tr. 5. n. 3.

Ideæ Divinæ quid ſint, & quomodo ex ijs totum hunc mundum ordinet Deus. tr. 4. n. 40. & ſeq.

Scientia media, ſeu conditionalium, quâ Deus futura omnia conditionatè cognoſcit, neceſſaria eſt in Deo; ne in decernendis infallibiliter actionibus hominum & Angelorum, quidquam eorum libertati officiat. tr. 4. n. 48.

Quàm infinita infinities ſit ea Scientia. tr. 4. n. 49. 50. tr. 5. n. 5.

Tres hæ Scientiæ, tres bibliothecæ Dei ſunt. Et Viſionis quidem Scientia, ex Scientiâ ſimplicis Intelligentiæ eſt deſumpta. Scientia verò conditionalium, ex utrâque. tr. 5. n. 25. & ſeq.

Scientiâ conditionalium quo modo utatur Deus, ut infallibiliter hominum actiones liberas ordinet, ſine libertatis humanæ ullo præjudicio. tr. 5. n. 25. & ſeq.

Scientia conditionalium illimitata fusè defenditur contra Caramuelem, eam ad quædam decreta humana, in quibus conditionatè futura noverit Deus, falsò & ſine fructu reſtringentem. Fol. 120. diſſertat. totâ.

Ne

Ne probabiliter quidem probatur in Deo non dari Scientiam conditionalem illimitatam. Nec Scripturarum pro eâ aſſerendâ allatarum, vel probabilis aſſertur ſolutio. Fol.124.& ſeq.

Decreta in quibus quædam futura conditionata viderit Deus, ficta ſunt. Si tamen vera eſſent, ne in iis quidem, eventus conditionatè futuros, infallibiliter videre potuit Deus. Fol.125.& ſeq.

Servire Deo.

Gloria Dei in hoc conſiſtit, quòd partem ſuam quiſque bene agat in illo ſtatu in quo conſtitutus eſt à Deo. tr.10.n.23.

Numquam certius eſt quod Deo ſerviatur, quàm dum bene ſuam quiſque agit partem in illo ſtatu, in quo conſtitutus eſt à Deo. tr.10.n.25.& ſeq.

Vide V. Status.

Sol.

Solis pulchritudo, magnitudo, & ſitus ejus accommodatiſſimus univerſo, deſcribitur. tr.2.n.22.& ſeq.

Sole quo pacto utatur Deus tamquam inſtrumento, ad ſublunarium corporum generationem, conſervationem &c. tr.2.n.38.& ſeq.

Fuſius id exponitur. tr.3.n.27.& ſeq.

Solem magno artificio iſthic loci ubi jam eſt à Deo fuiſſe conſtitutum. tr.3.n.24.

Status, Conditio.

Velis eſſe quod es, & non aliud quàm es. tr.10 n.3.& ſeq.

Turbamur paſſim quia nemo ſuâ conditione contentus eſt. tr.10.n.7.

Et quia ſemper præferimus conditionem alienam. tr.10.n.8.

Obmurmuramus ſtatui noſtro, quia non attendimus nos ita à Deo in hâc mundi tabulâ collocatos, & quidem ex arte. tr.10.n.10.& ſeq.

Et comparatione picturæ oſtenditur quàm inepte de ſuo ſtatu homines murmurent. tr.10.n.12.& ſeq.

Nemini debuit à Deo concedi privilegium ut poſſit eligere ſuum ſtatum, aut aliud eſſe quàm quod jam eſt. tr.10.n.17.& ſeq.

Neque ſi à Deo permitteretur hæc optio, conducibiliorem nobis ſtatum poſſemus eligere. tr.12.n.1.& ſeq.

Neque ſemel electo à nobis ſtatui acquieſceremus. tr.12.n.5.& ſeq.

Suo itaque quiſque ſtatu contentus vivat. tr.10 n.21.22.

Gloria Dei eſt quod quiſque bene agat partem ſibi datam in ſuo ſtatu. tr.10.n.23.

Numquam certiùs & meliùs ſervitur Deo, quàm præſtando ea obſequia quæ cuique ſtatui ſunt propria. tr.10.n 30.& ſeq.

Nemo poteſt ſcire an in alio ſtatu habiturus fuiſſet aut minores moleſtias, aut majores gratias. tr.10.n.30.& ſeq.

Hinc ineptè ſuſpiras ad ſtatum alium à tuo. tr.10.n.34.

Statum cuiq; optimum & commodiſſimum ſelegit Deus. tr.10.n.37.& ſeq.

Credibile eſt etiam damnandis Deum providiſſe de ſtatu, in quo minùs damnationis erant habituri. tr.10.n.41.tr.15.n.35.36.

Providentiæ Divinæ in tuo ſtatu acquieſce, & tuo lætus vives. tr.10.n.42.& ſeq.

Quid ſit ſtatus, & an mutari poſſit. tr.11.n.1.

Alius eſt ſtatus qui ſine peccato diſſolvi non poteſt: alius, qui quamvis ſine peccato, tamen ſine magnâ difficultate non poteſt mutari aut diſſolvi. tr.11.n.2.3.

Deus utitur humanis adminiculis ut homi-

Digitized by Google

nes ad ſtatum aliquem vocet. tr.11. n.5.& ſeq.

Deus vult quemlibet in ſtatu ſuo permanere etiam in illo ad quem per ſcelera eſt perventum, ſi naturâ ſuâ ſit indiſſolubilis. tr.11.n.11.& ſeq.

Perſeverandum eſt in ſtatu qui ab initio bene fuit electus, etiamſi naturâ ſuâ ſit diſſolubilis,& abſque peccato. tr.11. n.15.

Cui placet ſtatus quem habet,etiam omnia adminicula externa quæ eum ad illum ſtatum perduxêre, debent placere : ut ſunt natales, parentes, patria,divitiæ, paupertas &c. tr.11.n.16.& ſeq.

Item & adminicula interna,ut dotes animi, ingenium,indoles, valetudo, ſexus &c. tr.11.n.26.& ſeq.

Vnuſquiſque à Deo habet dotes conducibiles ſuo ſtatui. tr.11.n.29.& ſeq.

Alieno ſtatui aut dotibus alienis non eſt invidendum,ſi tuis vis contentus eſſe. tr.11. n.34.& ſeq.

Cum alieno ſtatu non eſt facienda comparatio. tr.11.n.37.& ſeq.

Et ſi tuum ſtatum cum alieno comparare volueris,compara juſtè & ex æquo; ſemper enim in hâc comparatione faciendâ erramus. tr.11.n.39.

Statui tuo nihil adjectum cupias aut demptum ; ne minimum quidem. tr.12. n.10.uſque ad 23.Item n.26.27.

Deus optimè novit quid quiſque poſſit ferre, ideo ſtatum tibi ſelegit cui ſis ferendo, eumque tuis viribus attemperavit. tr. 12.n.19.& ſeq.

Status alius eſt cum multis communis ; alius verò cuique proprius & individuus. tr.12.n.28.tr.14.n.2.

*Cui ſtatus placet, etiam placere illi debent opera ſeu exercitia illius ſtatûs. Neque admittendum eſt ut exhibeantur opera alteri ſtatui propria.*tr.14.n.4.& ſeq.

Nullus eſt ſtatus ſine magnis moleſtiis. Et illa debent etiam placere illi cui placet ſtatus. tr.14.n.12.& ſeq.

Vita.

Vita hujus incommoda. tr.1.n.8.tr.13. n.3.& ſeq.

Tam naturalis nobis eſt mors, quàm vita. tr.15.n.13.

Malè conquerimur de incertitudine & brevitate vitæ. tr.15.n.14 & ſeq.

Si præſciremus miſerias nobis obventuras, nollemus vivere, aut viveremus admodum incommodè & triſtes. tr.15.n.16.

Malè conquerimur de præfixo nobis annorum numero. tr.15.n.17.

Si annos vitæ nobis ipſi deberemus præfigere, non poſſemus id facere ſic ut determinationi noſtræ daretur acquieſcere. tr. 15.n.18.

Vitæ terminus bene celatur à Deo, nec omnibus paſſim eſt revelandus. tr.15. n.19.

Vitam amamus miſeri, quantumvis miſerè ab eâ nobis ſit. tr.15.n.26.

Vocatio Dei.

Vtitur Deus adminiculis humanis, ut hominem ad ſtatum aliquem vocet. tr.11. n.5.

Vocationes hæ non ſiunt caſu. tr.11.n.6. & ſeq.

FINIS.

ARS SEMPER GAUDENDI

Quâ vera quies animi comparanda, ex ſola conſideratione Providentiæ divinæ. Et quomodò hâc utendum, ad conformandam ſuam voluntatem cum divinâ.

TRACTATUS I.

PROOEMIALIS.

Gaudete in Domino ſemper; iterum dico gaudete.... & pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras in Chriſto Jeſu Domino noſtro. *ad Philip.* 4.

Oſtenditur gaudium perpetuum, ſeu quietem animi, etiam in hoc mundo comparari poſſe. Artis hujus ſumma eſt, non res ſibi; ſed ſe rebus, prout eveniunt, accommodare: & ut hoc poſſis, maximam de Deo habere opinionem, cujus nutu omnia gubernantur.

PROOEMIUM.

MAgnus Evangelij, hoc eſt boni nuncij præco & Apoſtolus Paulus, gaudere nos vult Auditores. Fruſtra ergo dubitem ego, an è re veſtrâ ſit de gaudio ſermones inſtituere, quod ſeptem dum profert verba, bis ſuis hoc eſt nobis, inculcat ipſe Apoſtolus. Neque jam ampliùs dubito, an in hoc miſeriarum loco gaudium, & quidem perpetuum ſit poſſibile, cùm illud mihi per Apoſtolum imperet

Deus, ſaltem commendet. An verò imperabit is, aut etiam commendabit id quod obtineri minime poſſit? haud equidem reor. Si verò fieri poteſt *ſemper ut gaudeamus*, illudque ſibi gratum eſſe ſuâ commendatione oſtendat Deus, cur me triſti mœrore demens involvo? cur melancolicis inhæreo phantaſmatis cogitabundus & trepidus, ſi læto & alacri, bonæque ſpei pleno cælum datur conſcendere? Ita egomet mecum. Idcirco ſtatui gaudere prorſus, & quidem ſemper. Idem vos mecum Auditores ſtatuite, & convenimus ambo.

At verò cum Senecâ, gaudium dices eſſe factitium, & licet domi naſcatur, non naſci tamen ſuâ ſponte. Ita planè eſt. Verùm niſi me gaudium ipſum fallat quo penè exilio, artem gaudendi mihi conſecutus videor. Hanc vobiſcum toto hoc Adventus, id eſt lætitiæ tempore communicare eſt animus. Et ut viam reliquo Adventus decurſui aperiam, illud agam modò.

Primò quidem oſtendam gaudium perpetuum in hâc mortali vitâ comparari poſſe; & quod id demum ſit gaudium. Secundò unicam tantùm perverſam opinionem quæ in nobis ipſis, & non in rebus eſt, mutandam eſſe, ut mutari non poſſimus ipſi poſthac, ſed quiete ſeu gaudio fruamur ſtabili & perpetuò. Tertiò tandem, ut hoc conſequamur, magnam in animo noſtro, de Dei providentiâ in omnibus ſanctâ, in omnibus juſtâ efformandam eſſe opinionem.

Erit igitur hic Tractatus omnium porrò deinceps dicendorum rudis quædam adumbratio. Quod ſi non tam clarè rem omnem expoſuero ut diſtinctè ab ipſo præſertim initio percipiar, date veniam imbecillitati meæ divina & arcana tractanti. Fortaſſis etiam ea quæ deinceps expoſiturus ſum, favente Numine, aliquam quæ gaudio quod perſequimur inducendo ſufficiat, lucem afferent.

§. I.

Optatur omnibus verum gaudium: optimum ſanè votum quod in hoc mundo poſſumus apprecari.

Salutâtur Auditores Græco illo & antiquo χαίρειν

AB ipſo ſtatim felicis hujus Adventus initio, primoque in congreſſu quo mihi vos datur intueri, inuſitatâ & ab ipsâ 1.
jam

Iam olim Græciâ petitâ ſalutatione compellare vos eſt animus, Auditores. Ubi enim ceteræ nationes aliis & aliis apprecationibus occurſum ſibi mutuum ſolent congratulari, illud præcipuè Græcis ſibi invicem occurrentibus in ore & in votis erat, quo felicitatem omnem amicis apprecabantur, e'yprattein kaì d'igaírein, hoc eſt *benè agere & gaudere*. Duas certè partes complectitur hæc ſalutatio. Verùm cùm per totum anni decurſum ſermones illi inſtituantur, qui complectuntur primam, quæ quidem in bene agendo conſiſtit; Adventus verò tempus, illud ſit quo nos diſponimus ut venientis in carne Dei memoriam læti gaudenteſque peragamus (quo enim meliori modo recipere poſſumus eum qui omnis gaudii fons eſt & origo?) prima apprecatione jam omiſsâ, quamque in vobis credo eſſe numeris omnibus abſolutam, ad ſecundam me converto, vobiſque ſincerum gaudium, & veram lætitiam, hoc eſt niſi fallor, quòd in hac miſeriarum valle maximè optandum eſt, non cum Græcis modò, ſed cum ipſomet imprimis magno Apoſtolo, ex animo prorſus voveo & exopto, *gaudete in Domino ſemper*.

2, Verùm inquies, cur à communi ſalutandi modo jam diſceditur? Hodie certè ſi quis alteri fiat obviam, aut felicem adventum, aut fauſtum diem noctemúe, aut bonam valetudinem præcipuè diſceſſurus amico apprecatur. Quid igitur ſalutationes è Græciâ accerſimus, diſſimulatis iis, quæ nobis ad manum ſunt? ſanè ſi quis in græcâ illâ arcanum quid, altioriſque ſcientiæ myſterium reconditum putet, certè neque Belgicum noſtrum *Vaert vvel* abſtruſiori caret ſenſu: non enim *Bene vale* id tantùm ſignificat, ſed & *Bene naviga*, hoc eſt feliciter. Quo quid potuit dici ad vitam humanam accommodatius? Quid optabilius in magno hoc mundi oceano fluctuantibus, quàm ut feliciter navigemus, fluctuſque æſtuantis maris ſuperent dies noſtri, de qui-
Job. 9, bus id dicit Job, *Dies mei..... pertranſierunt quaſi naves*. Non igitur ad græcanicas ſalutationes recurrendum eſt. Habet & Belgica leporem ſuum: *Bene vale*, *Bene* aut *Feliciter naviga*, nota nobis ſunt & vota, & nomina, *e'ygairein* verò, ut parum dicam, ſaltem eſt inuſitatum.

Datur ratio cur nō fiat ſalutatio cōmuni modo.

5. Fateor non vulgaris eſt ſalutatio, votum non commune. Verùm ita jam affectus ſum animo, ut nolim commune eſſe & quaſi de triuio votum meum: commune tamen vellem fieret omni-

 bus

bus id quod voveo. Ut autem conſilii mei dem rationem, dicam vulgares ſalutationes cur omiſerim. Certè felicem adventum apprecari tum cùm jam adeſtis, neſcio ſatis quid ſit, aut quid ſignificet. Adde quod parum ſit feliciter adveniſſe, ſi abeatur infeliciter. quapropter non felicem adventum recenter huc ingreſſus vobis, ſed fauſtum diſceſſum apprecari foret ſatius, & magis ex veſtrâ re. De diſceſſu verò ſtatim ab initio mentionem facere, inurbanitatis id quidem eſſet, ſaltem id quoque in uſu non eſt hodie.

Felicem verò bonumque diem aut noctem, ut vulgò fit, optare non animus. Nam primò quidem magnus facilè à me 4.
committeretur error diem dum apprecor, ubi noctem debueram. Noctis enim diéique tempora à multis jam ſunt transpoſita, & ut Job ait, *Noctem verterunt in diem,* noctes integras com- Job. 17.
menſantur, dieſque noctem faciunt, dum eos ſtertendo peragunt, & perdunt in tenebris. Deinde neſcio equidem quid bonos feliceſque dies hodie appellent homines. Vulgò enim ignavi, decoctores, commeſſatores, & ut D. Paulus loquitur, *ventres pigri*, & carnis maſſæ, bonos dicuntur habere dies. Sed & id video quòd cùm *ducunt in bonis dies ſuos, in puncto ad inferna deſcen-* Job 21.
dunt; ejuſmodi verò bonos dies, ne jurato quidem hoſti facilè vovero.

Jam verò, bonam valetudinem, vitamque longam & proſperam omnibus ut apprecer, non arridet id omnino. Conſtat enim 5.
valetudinem, vitam diuturnam, & proſperitatem non omnibus convenire; multiſque nunquam eſſe felicius, quàm cum ipſis datur eſſe miſeris. Hoc ſi ita eſt (& ita eſſe certò ſcio) cur contra mentem conſcientiamque meam, id ipſis voveam quòd ut rectè velim, debeo nolle evenire?

Denique commodum fauſtamque navigationem ut omnibus 6.
in commune precer, ne id quidem ſatis mihi adhuc tutum eſt. Quî enim rectè optavero benè ut navigent, qui quò navigent ignoro? Quod ſi enim finis quò vela dirigis, malus eſt & perverſus, malo certè malè ut naviges, nec curſum teneas. Loquendum eſt clarè. Quod ſi, inquam, infernum versùs navigationem inſtituis, malo te in ſyrtes vadaque impelli, quàm ut feliciter tenendo curſum adeò infelicem, anchoram jacias in portu tam infauſto. At quis adeò inſanus ſit, inquies, qui eò proram vertat?

quis

quis non cæleſtem verſùs patriam, & vela expandat & deſideria: Optimè, tecum ſum. Ad cælum ſi tendis ſeriò, cælique rhombum teneas, certè per me licet; Benè feliciterque naviga, nihil
Pſ. 67. æquè deſidero, Deus obſecundet tam bonis deſideriis, *& proſperum faciat iter tuum.*

Hactenus benè. Verùm illud etiam conſiderandum eſt, feli-
7. cem navigationem, non tantùm, finem fauſtum, ſed & iter commodum jucundumque complecti. Profectio non eſt ſemper fortunata, quæ bono & optato fine concluditur. Neque enim bonam felicemque navigationem inſtituiſſe ſimpliciter dicetur is, qui mille pericula perpeſſus, tempeſtatibus jactatus aſſiduis, poſt mille tædia, languores mille ambageſque, tandem quem animo deſtinarat portum ſubit. Finis quidem totius navigationis fauſtus eſt; & ſic bene navigaſſe quidem dicendus eſt; non verò bene navigabat, tum cum erat in ipſo navigandi exercitio. Malè itaque navigavit, hoc eſt incommodè, qui tamen benè, hoc eſt feliciter, navigationem omnem abſolvit.

Gaudium quod optatur, non tantù in aſſecutione finis, ſed & in mediorũ felicitate conſiſtit.

8. Videte quò hæc vergant, Auditores. Scio equidem, cæleſtem verſùs patriam, curſum vos omnes inſtituere; penituſque confido vos tandem feliciſſimum portum ingenti cum gaudio ſubituros. Verùm illud etiam ſatis perſpicio, navigationem ipſam plurimis admodùm eſſe difficilem. Primò enim multi ſunt, quibus mare hoc quod emetimur, agitationum vi, aëriſque marini ſal-ſugine nauſeam creat ſtomachi totiusque corporis languorem. Multi, inquam, in ſummo faſtidio vitam trahunt, ad cæleſtia nauſeabundi, triſtes ob itineris diuturnitatem, ad ventorum inconſtantiam vehementiamque pavidi; torpidi, inquam, ſegneſque ad omnia, ob fortunæ volubilitatem, caſuſque adverſos qui ab inimicis modò, modò ab amicis, modò à diviriarum curâ, modò ab inopiâ, modò à morte, modò ab ipsâ vitâ, inopinantibus nihilque ejuſmodi expectantibus obveniunt. Alios ipſamet navis, annonæque, hoc eſt corporis, in quo navigamus, cura admodum habet ſollicitos; fragilitatem ejus verentur, quod non morbis modo, ſed & tentationibus, quæ ex carnis miſerâ compaginatione exurgunt, ita vident obnoxium, ut ad ſingula momenta aut corporis naufragium, aut quod etiam eſt magis horribile, ipſius animæ expectari meritò poſſit. Alios denique video, quibus miſerum valdè faſtidioſumque in navigatione ob-

tigit conſortium Cui enim cordato homini libeat cum aleatoribus, commeſſatoribus, contentioſis, quique rixis & clamoribus omnia compleant, in unâ eâdemque navi diuturnam aggredi navigationem? Et tamen id etiam nolentibus & incautis contingit quotidie. Certè querelis paſſim domus perſtrepunt; eorum qui aut infelici conjugio copulati, aut domeſticorum miſero contubernio, aut invidorum vexati viciniâ, aut conſanguineorum atque adeò liberorum non rarò moleſtiis irretiti, neque eorum ſocietatem poſſunt excutere, neque etiam difficultates ex morum animorumque diſſentione oborientes ſuperare; quod ſane miſerrimum vivendi genus eſt.

Vovetur itaque & felix finis, & quieta vita, ſeu gaudium in hoc mundo.

Cum itaque tot agitationes, tot tempeſtates, tot pericula, tot 9.
tædia videam paſſim occurrere mundi hujus mare enavigantibus, quæ iter alioquin optatiſſimum cælum versùs, moleſtum penitus reddunt, triſte & faſtidioſum; an melius aliquid optare poſſe videor, quàm bonam, fauſtam felicemque navigationem, quæ non tantùm optatum portum conſequatur, ſed & in ipſo etiam mari expedita ſit, jucunda, ſecura, & tranquilla? Hanc certè vobis apprecor, cùm *gaudere* vobis opto. At quia vota in ventos facilè abeunt dum mera vota ſunt, certè artem ipſam (artis enim virtutiſque eſt gaudium, non naturæ) quæ mirificè ad vota mea in rem deducenda faciet, ſtatutum mihi eſt vobiſcum communicare; quâ inſtructi illud demum conſequemur, ut in mediis mundi hujus agitationibus & procellis, jucundam tamen lætamque navigationem poſſimus inſtituere, nequidquam frendentibus adverſitatum ventis, dolorumque & triſtitiæ nebulis, quibus ad ſingula penè momenta exponimur & infeſtamur.

§. II.

Gaudium hoc, in quiete animi conſiſtere. Oſtenditur autem hanc quietem in mediis mundi fluctibus poſſe obtineri mutatâ tantùm, quam de rebus habemus, opinione,

Gaudium hoc non in jucunditate corporis, ſed in mentis quiete conſiſtit.

VErum ne quis ſeſe ſpe vanâ decipiat, aut falſis pollicitationibus deceptum ſe expoſtulet, alia dum temerè expectat, quàm 10.
ea quæ promitto, id quidem ab ipſo jam exordio admoneo, dum

Gaudendi

Gaudendi artem profero, non de eo gaudio ſermonem inſtituere me, quod vulgus gaudium exiſtimat, totumque in riſu & cachinnis, in jocis jucundiſque collocutionibus, in feſtivis denique ſaltibus, & delectabili ſanguinis, corporiſque totius conſtitutione conſiſtit. Nam ut Seneca, imo & experientia ipſa teſtatur: *Iſta hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt; leves ſunt, niſi tu fortè judicas illum gaudere qui ridet.* Minimè gentium: Hilaritates iſtæ corpus afficiunt, non mentem; in ſuperficie carnis hærent, non penetrant animam; inconſtantes ſunt, non duraturæ diutius quam ſuavis illa ſanguinis conſtitutio, blandaque humorum titillantium agitatio perſeverat. Animi gaudium eſt quod volo, intimum, ſolidum, conſtans. Et ut Senecæ verbis utar: *Animus debet eſſe alacer, & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſevera eſt verum gaudium.* Tunc autem verum eſt & perfectum, cum animus quietus eſt & inconcuſſus, omni tempeſtate major, ſupernatans, imò prædominans difficultatum omnium fluctibus; periculorum adeò ſecurus, ut inter medias undas iis ne tangatur quidem, neque perturbetur orbe concuſſo. *Talis eſt ſapientis animus*, inquit Seneca, *qualis mundi ſtatus ſupra Lunam; ſemper illic ſerenum eſt:* nam quidquid commovere poteſt, longè infra ipſum eſt. Gaudium itaque perfecta eſt quies animi.

Sen. ep. 23 — ibid. — Sen. ep. 59

II. Si gaudium quies eſt, inquies, jam certè rem eſſe quam in manu noſtrâ non ſit conſequi, neceſſe eſt confiteri te. Quid enim? quî fieri poteſt quietus ut quis ſit, ubi moventur omnia? ſi quieti ego me do, quieteque quæro vivere (& quis id non quærat!) infinita ſunt eventa quæ me turbent: hinc invidorum, honorique detrahentium linguæ, mendaces, protervæ, diſcolæ: illinc bonis inſidiantium injuſtæ lites; hinc mariti infeſti jurgia, illinc uxoris inſanientis deliria, liberorum etiam perfrictæ frontes. Modò morbi, modò mortes chariſſimorum infeſtant amicorum; modò bonorum jactura, modò commercia intercepta, modò ægritudinis moleſtiæ, modò diabolicæ vexæ & tentationes bellum inferunt; modò ipſa ſanguinis melancolici conſtitutio ſubtriſtis infeſtat; modò ab amicis maximeque conjunctis deſeror, modò ab ipſomet mihi Deo videor derelictus, & ſic inter tædia plerumque tranſigitur mortalis vita. Quod igitur gaudium, ſi gaudium quies eſt, habere poteſt mortalis animus, ubi nihil

Si gaudium quies eſt, inquies, igitur in hoc mundo haberi non poteſt, ubi nihil quietum eſt.

nihil in hoc mundo eſt quod non moveatur? & verò niſi moverentur omnia, mundus non eſſet hæc terra, cælum foret.

Oſtenditur quies etiam animi haberi poſſe ubi moventur omnia; exemplo Ionæ, qui quietem corporis invenit in mediâ tempeſtate.

Audio querelas, & quidem gaudium non poſſe dari contendis in hoc mundo, quia numquam dabitur eſſe quietis. At verò hoc ipſum pernego. Fateor quidem omnia moveri quæ hominis animum circumſtant, animum verò ipſum quieſcere tum non poſſe, id verò eſt quod inficior. Ut autem rem percipias; an id mihi quiſquam negaverit, ſomnum à navigante in medio mari capi poſſe, ubi nihil tamen eſt quod non undique moveatur? certè aqua curſu & æſtu rapitur, venti circumſtrepunt, epibatæ transcurrunt undique, agitantur remi, navis nunc huc nunc illuc rapitur, navigantis corpus movetur prout agitationis fert impetus: denique niſi movearis, non navigas, & tamen numquid tot inter motus ſuaviſſimè ſtertunt vectores ad horas plurimas, & ſomno, porrectis pedibus, indulgent blandiſſimo perpetes noctes, tempeſtatum ſecuri, & extra metum poſiti? Certè periculorum ſecurus altum ſtertebat in navis carinâ Jonas, quietusque capiebat ſomnos, tum cum epibatæ reliquique vectores omnes, tempeſtate ventorumque vi devictâ arte, laſſa fractaque cum animis abjiciebant corpora, mortem quam præ oculis habebant pavidi, in ſingula expectantes momenta. Omnia hic turbata video præter unum Jonam. Dormit inquies. Hoc eſt quod volo, igitur quieſcit. An verò quietem quam ſomnus tot inter acerbos motus dare poteſt corpori, tu ſapientis animo detrahes? neque virtute acquiri poſſe credis, quod ipſa laſſitudo corporis dormienti ſæpiſſime concedit? 12. Jonæ 1.

Imo & pueruli dormientis in cunis turbato mari agitatis.

Verùm cùm de navigantium medias inter tempeſtates quiete & ſomno inciderit ſermo, lepidum ſanè eſt, & non abs re meâ id quod narrat Famianus Strada in ſuâ de bello Belgico hiſtoriâ. Cùm intumeſcens præter morem Oceanus ſuperatis effractiſque aggeribus bonam Zelandiæ Hollandiæque partem, totamque fere Friſiam magnâ pecorum hominumque ſtrage inundaſſet Anno 1570. & hominum quidem in ſolâ Friſiâ viginti millium: pacato jam utcumque maris furore, à Magiſtratibus undique emiſſæ ſunt cymbæ excipiendis iis qui colles, arborumque ſummitates conſcenderant, ne tempeſtatis vim primam eluctati, miſerâ perirent fame. Inter alios invenerunt prope Snecam in colle infantem in cunis illuc cum fele advectum, 13. Strada de bello Belg. dec. 1. l. 7.

&qui

& quidem periculi tempeſtatiſque unicè ſecurum, utpote placidiſſimè dormientem.

14\. Magnam mihi puerulus ille cum ſuâ fele cogitandi dat materiam. Id enim jam inquiro, an non infantulus is æquè ac reliqui de pago amicos, & matrem fortaſſe patremque amiſerat? an non & ejus caſa fluctibus ſubverſa? an non & eoſdem undarum vortices, ventorumque paſſus eſt turbines? an non undique jactatus in cunis? & quid tam pronum ſubverti quàm cunæ undis innatantes, non dico turbato ventiſque agitato mari, ſed etiam maximè tranquillo; Qui fit tamen ut puerulus hic non horruerit? Eo quod dormiret, inquis. Audio; ſed id rurſus quæro, dormire qui potuerit tot inter turbati maris aërisque furores, præſertim à morte cum vix digito transverſo abeſſet? Nil mirum reponis tu; pericula, quæ undique eum circumſtabant, ignorabat puer, neque ullâ premebatur phantaſiâ præſentis mali. Optimè philoſopharis. Verum vel ex hoc reſponſo confici volo ego, veriſſimum prorſus eſſe id quod Epictetus more ſuo doctè, & breviter dicit in Enchyridio: *Homines turbantur non rebus, ſed quas de rebus habent, opinionibus.* Neque hic eſt quod reſpondeas. Etenim puerulus hic aures habebat, quibus inſanos ventorum aquarumque tumultus perciperet; ſentiebat cunarum agitationem ſine dubio; non enim toto tempeſtatis tempore, quod diu tenuit, dormiſſe eſt credibile; vigilavit aliquando, & nihilominus in ſomnum potuit redire: ubi tu quiſquis es iiſdem in cunis conſtitutus, non dico ſomnum, ſed ne ſpiritum quidem præ timore potuiſſes ducere, neque adeò marinâ aquâ quàm ſudore defluxiſſes. Quid hocce demum rei eſt? unde eodem in periculo conſtitutis tam diſpar animus? ex ſolâ phantaſiæ apprehenſione diſpari. Illud quidem imaginabatur in cunis ſolitus agitari puer, à matre agitari ſe: aut certe parum penſi habebat à quo tandem moveretur; ſaltem ſomni cauſa erat eadem illa agitatio, quæ te in angores ultimos conjeciſſet, hâc tantum ex causâ quod longè aliam hic motus in te phantaſiam efformaſſet, & aliam rurſus phantaſia diſcriminis exiſtimationem. Itaque planum jam eſt perturbationem animi non tam ex rerum extrinſecùs advenientium ſtrepitu & tumultu, quam ex illâ quam de hoc tumultu & motu habes, opinione provenire: O utinam id bene perciperes quiſquis es ô homo, quis ſit cujus

Dormiebat autē, quia nullam ſummi in quo erat periculi habebat opinionem.

Hinc patet homines turbari non tā rebus, quam iis quas de rebus habent, opinionibus

Epict. in Ench, c. 10.

B nutu

nutu moventur ea, quæ circa te ſunt, omnia! illudque tibi ſerio perſuaderes à Deo moveri te, ab eo tanquam à dilectiſſimâ matre in cunis infantem agitari, obſervarique nihilominus ſummâ curâ: ah quam pacatus quietem caperes medias inter tempeſtates, qui jam ad ſingula perturbaris & expaveſcis!

Nõ igitur multa dixeris quæ homines turbant; unica tantũ id agit opinio.

Verùm hoc jam prius ago; petoque ne mihi poſt hac dixeris 15.
mille tempeſtatibus, mille difficultatibus, mille moleſtiis opprimi te undique. Falſum id enim vero eſt; unica tantum difficultas in hoc mundo ſuperanda eſt, aut corrigenda, aut bene figenda; unica, inquam, tua de rebus opinio & phantaſia: ea ſola eſt, quæ difficultates omnes in domum tuam invehit. Fateor mille, imo infinitas res eſſe extra te poſitas, caſuſque inevitabiles, humanam phantaſiam opinionemque commovere qui poſſint: verùm id etiam jam aſſero, hanc immotam pacatamque continere ſi poſſis, licet ſurſum deorſumque volvantur omnia quæ te circumſtant, licet in te fractus illabatur orbis, non magis tamen commovendum te, quàm is, quem dixi, commotus eſt infantulus, cui dabatur eſſe quieto, & ſuaviter cunis indormire orbe concuſſo.

In hac rebus detrahendâ felicitatis noſtræ ſumma eſt.

Alterum eſt quod in hâc hiſtoriâ cogitandum occurrit. Dic 16.
amabo, quod ſi pupulus hic è ſomno fortè evigilans, ocelloſque aperiens, matrem inquiſiviſſet oculis, nihilque niſi felem vidiſſet è domo ſuper; interim undarum vortices circumſpectans in lachrymas vagituſque reſolviſſet ora & oculos, an id flenti puero profuiſſet? an citiùs quiſquam opem attuliſſet, aut obtuliſſet manum? haut equidem credo. Et quid ſi medias inter undas ſubverſæ cunæ infanti communem cum cæteris attuliſſent mortem, nonne ſatius erat optabiliuſque puero, ſic ſine mortis apprehenſione ſuaviter emori, quàm poſt longas eluctationes magnoſque terrores undis tandem abſorberi? ſine dubio inquis, neque dubito ego; & tamen idem malum intuliſſent aquæ puero, quod adultis cæteris qui cum ſummâ ſuâ conſternatione & pavore ſunt extincti, re ipsâ adduxerunt. Rurſus ergo patet non malum exteriùs adveniens, nec mortem adeo ipſam angoris perturbationiſque eſſe cauſam; ſed eam quam de malo, aut morte concipis opinionem. Suaviſſima fuiſſet puero illata mors, quæ tamen adultis accidit formidanda: & tamen iidem erant venti, eadem aqua, eadem mortis cauſa, atque adeo eadem mors, idem omnibus malum, & mali cauſa exteriùs adveniens.

Sic

Sic eſt, ſed non eadem erat mali apprehenſio: puer enim opinioni illi fuiſſet immortuus, quâ ſe à matre, aut certè ab amicâ manu credebat agitari; ubi adulti quidquid in morte eſt horribile, ſibi dum undis agebantur, phantaſiâ depingebant. Somnum denique in motu ſibi fingebat puer, adultus mortem. En omnem perturbationis cauſam.

17. Itaque ſi ipſis quoque adultis apprehenſionem illam mortis potuiſſemus detrahere, ſive ſomnium arte aliquâ in mediis fluctibus conciliando, ſive etiam rationibus perſuadendo, vortices illos, neque mortem ullo modo nocere poſſe; (verò an falsò non id curæ eſt, modò perſuaſero, phantaſiamque quam de mortis inſtantis terrore concipiunt, penitus diluero) nonne tam ſuaviter mortem oppetent, mortem ipſam agnoſcentes, quàm puerulus ille cum mortis ignorantiâ? & rurſus nonne tam ſecuri medias inter undas cum fluctibus luctabuntur, quam ſecurus infans ille in cunis ferebatur? Indubitatum id mihi quidem eſt; nam medias inter undas agitato, nunc in altum projecto, nunc in imum dejecto corpore, habebit. *Animum fidentem & ſemper erectum.* Hoc autem niſi fallor, eſt animo quieſcere; & tandem ſic quieſcere, eſt gaudere. Hoc quidem obtineri poſſe jam oſtenſum eſt.

§. III.

Opinio autem, quam præcipuè oportet corrigere, ut quietem animi obtinere poſſimus, eſt quod non res nobis, ſed nos rerum eventibus debeamus accommodare, ſic ut velimus fieri omnia prout fiunt.

18. PAulatim artificium detegimus Auditores, quo gaudium, hoc eſt quietem animi, procelloſum mundi hujus mare ſulcantibus dabitur obtinere. Quietam inſtituere vitam omnes percupimus: hanc vero ut obtineamus, omnia volumus priùs quieta eſſe quæ nos circumſtant, multùm ſolliciti ut compeſcamus ſingula, dum quieta volumus omnia. Verùm miſeros nos & inſipientes! an non attendimus hoc pacto quietem obtineri non poſſe, cum ea, quæ prima omnium inter animæ potentias quie-

Vt igitur quieſcas, noli velle cõponere quæ extra te ſunt.

 ſcere

Quam id ſtultũ ſit, oſtẽditur exemplo viatoris; qui ſe nollet ad ſomnum in navi componere, donec omnia, quæ in navi ſunt, conquieſceret

ſcere deberet, phantaſia, ſollicitudine illâ nimiâ ſemper excitetur & perturbetur? Quæſo diligenter ad hoc attendite. Quod ſi in navi ad ſomnum tibi libeat laſſa jam membra componere, an per tranſtra foroſque aſſiduus diſcurreres, omnes & ſingulos admoniturus ut ſilentium bene magnum teneant, nec verbum hiſcant, ne ſtrepitu exorto tibi ſomnum interrumpant? Credo cachinnis exſibilandum te id ſi faxis, imò & convitiis impetendum, quaſi qui aliis, idem tecum, in navi jus habentibus, velis dominari. Nihil de compeſcendis ventis undiſque dico; ſtultum enim foret, ſi indomitis his elementis velles legem ponere, non aliâ lege dormiturum te, niſi ſtrepitum omnem ponant, & molliter abblandiantur navi. Denique ridiculum prorſus foret, ſi non vectoribus modò ventiſque; ſed & nautis, & epibatis ſilentium velis indicere, edicereque ne rudentes moveant, ne vela transmittant, ne tranſtra obambulent, ne remos agant; nimium hæc omnia excitare ſtrepitum, dormire debere te: & niſi quieſcant omnia, dormire neque poſſe, neque adeo velle. Magnæ certè virtutis patientiæque, quod non ſolent, epibatæ ut ſint oportet; ſi non egregiè deriſum, contumeliis etiam impetant, jubeantque agere quod libeat dormientem, aut vigilem, dum ipſi rem communem agunt.

Deſcribuntur inanes hominis hujus curæ.

Rurſus, ſi hoc modo exploſus in ima navis deſcenderes, pal- 19.
lioque te involvens in ſomnum membra extenderes; omnes interim phantaſiæ vires ad cogitandum explicares, omnium, quæ in navi aguntur, rationes examinaturus ſerio & expenſurus: videlicet, an non nimia viatorum multitudo navi immiſſa? an non pondus nimium, quo carina vel dehiſcat vel deprimatur? an nautæ rerum ſat gnari? an nauclerus gubernatorque rectè dirigant? & inter has cogitationes ad minimum, navis impulſum clamares illico: perimus, actum eſt, in vada impingimus; an hæc demum videtur apta ſatis ad ſomnum captandum inſtituta ratio. Denique ſi navigatione futurâ diuturniore, etiam de annonâ cœperis eſſe ſollicitus, an ſufficiat? an bene conſervetur? quid agendum ſi deficiat, & quo demum modo capitatim diſtribuenda tum ſit? an tot curis implicitus ſomnum oculis, quietemque corpori poſſes inducere? Nullo prorſus modo. Quid ergo conſilii? nullum ſupereſt, niſi primùm curas illas planè abjicias, phantaſiam compeſcas, quæ longè magis quietem interpellat, quàm

quàm omnis ille qui exteriùs circumſtrepit motus & tumultus. Manifeſtum id quidem eſt. Alios enim vectores paſſim video porrectis pedibus altum ſtertere, iiſdem tamen periculis æquè expoſitos. Neque miror ego. His enim, quid alii, qui in navi ſunt, agant, nulla eſt curatio; tu vero curas omnia. ventos illi fluctusque rapi ſinunt prout feruntur, ſatis gnari eorum motus non eſſe in manu ſuâ, fruſtra iis ſe iraſci; tu verò pro tuo illis libitu velles imperare; ſed temerè id nequidquam vis. Viatores ſinunt agere res ſuas illi, certi nihil eos admodum mutaturos ſuâ causâ: tu iis modum vis ponere; & fruſtra cum ponis, excandeſcis. Illi de nautarum gubernatoriſque imprimis arte ſecuri, eorum ſeſe peritiæ committunt, tibi ſuſpecta ſunt omnia; & ſic te ipſum inani curâ exedis, quietem tibimet adimis; atque adeo navigas anxius, tibi aliiſque permoleſtus. Navigant interim reliqui ſoluto animo; & ſi moventur undis ventiſque, minimè tamen permoventur, utpote quibus *alacer eſt animus*, *& ſemper erectus*, ſatis conſcii, interiores illas ſuſpiciones curaſque, nihil admodum ad commodiorem navigationem ſubſidii allaturas.

20. Hoc in ſchemate rudiora quædam obſcurioraque lineamenta poſui artis illius quam penitius deſcribam, quâque optatiſſimam quietem inter mundi hujus procellas dabitur obtinere. Ingemiſcis non rarò, ſat ſcio; altumque trahens ſuſpirium, fieri ne poteſt, inquis, ut numquam hic quies detur, & ne unico quidem ſolido liceat gaudere die? At verò interrogo ego, quis demum id tibi imponat, niſi perverſa planè, quam animo concipis, perſuaſio? quis, inquam, ſi tu nolis, quietem invito adimet? Rides hîc tu me ſat ſcio, & nihil non obſtare tranquillitati tuæ aſſeris. Quid enim? nihil non movetur in hoc orbe, inquis, ne cælum quidem ipſum ſtabile eſt, movetur in horas & momenta ſingula, & me immotum vis poſſe conſiſtere ubi circa me moventur omnia? mutantur omnia, & me mutari non vis? quòd ſi mutor, quòd ſi moveor, ſane non quieſco. Et verò mutationes rerum quis neget, quibus res perſpectæ ſunt quaſque oculis intuemur, & ipſo tactu eheu nimiùm experimur? modò dies eſt, modò nox; modò æſtas lætam frontem explicat, modò ingruit triſtis hyems; modò æſtu, modò frigore adurimur; modò ſerena eſt aura, modò pluvia; modò fortuna eſt proſpera, modò adverſa; modò bella inſtant horrida, modò blanditur dubia pax; modò in homines

Sic paſſim homines turbationis ſuæ cauſam, in res extra ſe poſitas conjiciunt.

ſapientes incidimus, modò in diſcolos & effrænes, modò laude, modò injuriâ afficimur; modò bene, modò valemus peſſimè: modò ad nutum fluunt res, modò peſſum abeunt omnia; modò conſtitutio ipſa corporis vivax eſt & alacris, modò dejecta & gravis; modò Divinus favor me proſequitur, modò diabolicis impugnor tegnis: ut paucis dicam omnia, modò vivo, modò morior. Omnia demum cum in motu ſint, quî tandem fieri poteſt ut quieſcam ego?

Verum aliud eſt moveri & promoveri.

Perbelle ut tu quidem reris, attuliſti hæc omnia. Verùm id 21.
ego clarè jam perſpicio, idem prorſus tibi eſſe moveri & permoveri; turbari & perturbari. Neque enim illud contendo, in hoc mundo nos poſſe conſiſtere ſine agitatione ullâ, aut motu. Fieri id nullo modo poteſt, navigamus ſat ſcio, neque aliud eſt vita noſtra, quàm ut rectè Patriarcha Jacob ait: *Peregrinatio* ſane gravis. Quid eſt mundus, niſi mare magnum undique exæſtuans, innumeris expoſitum ventis & ſyrtibus? Navis eſt reſpublica, navis eſt res domeſtica, privatuſque unius-cujuſque ſtatus & conditio; neque fieri poteſt, ut non cum promiſcuo hominum genere in hiſce navibus conjuncti ſimus, cum quibus neceſſariò vitæ hujus enavigandum eſt mare. Velle autem ut nihil horum nobis obſtrepat, aut quietem interpellet, id quidem votum vanum eſt, nec ſperari quidem niſi temerè quod poſſit. Et licet nullum aliud contubernium haberemus, quàm miſerrimum hoc corpus, cui neceſſitate alligati ſumus, ſatis id ſolum foret ad quotidianos animæ ciendos motus. Denique fruſtra nos torquemus, navigamus, & quamdiu ſumus in hoc corpore *peregrinamur à Domino*: navigatio autem peregrinatioque nequeunt eſſe ſine motu. Fateor ita eſt. Non tamen inde rectè conficies, perturbari neceſſariò debere te tum cum turbaris; nec commoveri cum moveris. Certè frænum impone tantummodò vagæ phantaſiæ, perverſamque quam de rebus habes perſuaſionem corrige, & non minorem quietem conſequêris animo, quàm Jonas in imo navis aſſecutus eſt corpore, & ut credo etiam animo, admodùm ſecurus rerum dum perirent omnia; & immotus dum ſorti ſuæ nemo non impalleſceret.

Impoſſibile eſt, non moveri ubi moventur omnia.

Poſſibile tamen eſt non permoveri.

Hoc conſequeris ſi non laborres compo nere ea,

Rectè hæc quidem, illud tamen explicandum modò, quæ de- 22.
mum ea ſit perſuaſionis, aut judicii perverſitas; in quo ſita; & quomodò corrigenda. Hoc non ago. Dico igitur in eo omnes falli

falli, quòd ſibi perſuadeant primò, quieſcere ſe non poſſe niſi prius omnia, quæ ſe circumſtant, pacata fuerint, quieta & compoſita: hinc ad ea componenda imcumbunt toti, labore immodico, fructu nullo. Deinde, id quod ex hoc conſequitur, rerum omnium eventus ad ſuos, quos ſibi præſtituunt, fines conceptuſque conantur trahere & detorquere, ſemper anxii & ſolliciti donec omnia pro ſuo fluant arbitratu. Utrumque planè perverſum eſt, & quieti, quam quærunt, adeo non accommodum, ut prorſus contrarium ſit potius & repugnans.

quæ in manu non ſunt.

23. Ac primò quidem, quid aliud agunt ii qui omnia in hoc mundo pacata vellent & quieta, antequam ſe ad quietem componere inducant animum, quàm quod viator ille, qui ſomnum capturus, navium totam inſanè diſcurrebat, ut paulò ante dicebam, ſilentium & ventis & aquis, & vectoribus & epibatis, & velis & remis, & gubernaculo impoſiturus, aut etiam extorturus, ut ſibi quidem videtur, clamore & vi? Erras vir bone: quietem hoc modo ſi quæris, fruſtra quæris. Tu caput pulvino accommoda, contrahe phantaſiam, compone & membra & mentem ſi ſomnum quæris, & permitte Divis cætera, non nocitura ſi non cures. Sic agimus mortales, & ſic perturbamus ipſimet nos. Quietem animi omnes ſuſpiramus; ſed ut eam conſequamur, nolumus neque bella moveri, nec claſſica exaudiri in terrâ, nec in mari tempeſtates, nec ventos in aëre; neque morbis corpora infeſtari, neque malevolentiam aut ſcelera inveniri in hominibus, neque infortuniis bona agroſque infeſtari; neque litigantium clamores, neque calumniantium linguas peſſimas, neque ſubditorum ulla eſſe vitia; denique omnia eſſe pacata, rationi conſona, quieta & ſancta. Sed heu nos miſeros ſi non, antequam hæc omnia fuerint compoſita, pacem tranquillitatemque animi ſumus conſecuturi! Cælum conſcendas oportet, ubi tranquilla ſunt omnia, immutabilia & æterna. Sed quod in præſentiarum volo, eſt ut ſanè te non commoveas; neque quietem extra te quæras, ut felix ſis. Quæ demum iſta dementia eſt, ea velle componere & tranquillare quæ in manu tuâ non ſunt poſita, quæque multitudine ſunt infinita; neque interim ad eam quæ tui arbitrii eſt, mentem unicam attendere? hanc ſolam compone ſi ſapis & fruſtra in te elementa omnia infernuſque delævient. Hic itaque primus eſt error, prima judiciorum perverſitas, omnia velle pacare præter ſe.

Oſtenditur quam is ſit ſtultus & inutilis labor.

Ex

Deinde noli velle fieri omnia arbitratu tuo.

Ex hâc, ſecunda ortum habet, quietem conſecuturi non videmur, niſi omnia pro noſtro fluant arbitratu. Hinc cum ſecus 24.
accidunt res, omnia complemus querelis, murmuratione, imo luctu & planctu. Nihil non arrodimus, nihil non dijudicamus, nihil non perperam factum decernimus, nihil non ſecus quàm res accidant, accidere debuiſſe contendimus & ſtatuimus. Hoccine eſt quietem quærere? eamque te reperturum credis toto corpore obſiſtendo marinis fluctibus, quos cum ventus æſtuſque in Occidentem rapit, tu ſolus in Orientem vis deflectere, tum demum quieturus cum totum mare retro egeris? incaſſum laboras demens; neque ſi pacatam vitam hilaremque deſideras, aliud ſupereſt conſilij, quam illud Epicteti: *Ne poſtules, ea quæ fiunt arbitratu tuo fieri, ſed ſi ſapis, ita fieri quæque velis ut fiunt; ſic omnia ſecunda tibi accident.* Permitte tu imprimis rebus omnibus curſum ſuum: curſum quem natura, & fortuna inſtituit, hunc proſequatur; ſint bella quamdiu caſus, aut Principum diſſidia vireſque ferent; ſint eventus modò proſperi, modò adverſi, durent morbi, redeat ſanitas; ſint perverſi homines, dominentur impij, opprimantur pij, involvatur ſuis caſibus totus orbis; ne poſtules tamen ea corrigi *arbitratu tuo.* Eſt qui ad clavum ſedeat, omnibuſque provideat Deus.

Epict. in Ench. c. 13.

Sed potius ea quæ fiunt nec emendare potes, velis fieri prout fiũt, præter peccatum.

Neque hoc tantùm vult Epictetus; ſed perverſa judicia, quæ te perturbant, planè ut corrigas; non ſinas tantùm omnia fluere 25.
ut fluunt; *ſed ſi ſapis, ita fieri quoque velis ut fiunt*, præter peccatum. Quod quidem ſic explico. Si quid accidat quod extra manum tuam eſt avertere, aut emendare, tum verò velis ita fieri; & ut velis, judica ita fieri debuiſſe, non verò prout tibi jam videtur. Hoc à te ſi impetraveris, nihil prorſus in orbe eſt, perturbare te quod poſſit. Pluit, ningit, tonat, fulgurat? ita planè, & quidem magnâ frugum cum ruinâ. Bene eſt. Eſtne in manu tuâ tempeſtatem hanc avertere? Non eſt. Dic itaque, & prorſus apud te-ipſum ſtatue, ita fieri debuiſſe, neque quidquam moveberis. Injuſtè ab hoſte opprimeris, morbo impeteris & quidem acerrimo. Verùm declinare neutrum potes, nec vim illatam infringere in manu tuâ eſt. Velis ergo ita fieri, & ſic debuiſſe fieri judica, neque quidquam rurſum commoveberis. Hoc ſi in omnibus rerum eventibus præſtiteris, nonne tranquillam planè nullique perturbationi obnoxiam vitam fueris conſecutus? Vides itaque totam

totam ſemper gaudendi artem, in unicâ illâ opinionis judiciique proprii rectâ conformatione eſſe conſtitutam. Nihil ergo jam reſtat, quam ut opinionem noſtram rectè formemus, neque ſollicitì ſimus poſthac, ut quidquam componamus extra nos. In hâc enim opinionis noſtræ conformatione, ſumma totius artis continetur, quam toto hoc libro deinceps ſumus expoſituri.

§. IV.

Vt autem judices omnia bene fieri, rerum eventus non in ſe-ipſis; ſed in Dei dirigentis omnia, diſpoſitione conſidera.

26. VErùm ut veluti in anteceſſum aliquid eorum, quæ promitto, perſolvam, brevibus expedire debeo difficultatem, quam ſine dubio jam animo concepiſtis omnes, ne dubios hæſitanteſque dimittam. Nam ut verum ſit, inquies, nullo caſu perturbandum me, cum ſi ſupervenire debuiſſe judicavero; at quâ ratione id mihi rectè perſuaſero, qui contrarium oculis ipſis perſpicio; & verò perſpiciunt mecum omnes. Quid? an non melior pax, quàm bellum; proſpera fortuna melior, quàm adverſa; valetudo, quàm morbi; pietas denique & religio, quàm impietas, hæreſis & tyrannis? Quis id non videat? quis non judicet, cui aliquod bonæ mentis reliquum eſt veſtigium? ita quidem tu. Sed ò miſeram cæcitatem noſtram! id tu vides mortalis homo? tu in hujus machinæ vaſtâ mole quid ſi melius, introſpicis? Erras, mihi crede, uti ſolent homines; erras, inquam, & ea bona judicas, quæ an bona, an mala futura ſint, ignoras? Nimiùm cæci ſumus, quàm ut iſta videamus; nimium ſtupidi, quàm ut rectè hâc in parte judicemus. Et hoc quidem toto ſermocinationis hujus decurſu palam faciam evidentiſſimè; ex hâc enim judicii præſumptione, ſentiendique perverſitate & tenacitate, omnem in animis noſtris perturbationem video exoriri.

ut autem id velis, res non in ſe ipſis videndæ ſũt: nam tum multas voles ſic non eſſe.

27. Et ut verbo rem contingam, ponite vobis ob oculos hominem naviculariæ artis prorſus ignarum, quique ante hac navim numquam conſcenderit: an non is ſtomachum meritò moveat univerſis, ſi navis gubernatorem velit reprehendere, & ad ſingula officiiadmonere eum, qui totam in naviculariâ arte exegit vitam?

Sic artis naviculariæ ignarus, multa vult fieri à nautis ſecus quam

faciant; ſed malè id vult.

tam ? & quid ſi gubernaculum in dexteram impelli videns, ut navis, quæ terram ſubit, abeat ad ſiniſtram, illico erroris arguat nautam, in dexterum latus vim quod faciat : rurſus quando ad captandum ventum obliquari navis curſum perſpicit, clamet illico id eſſe tempus perdere, & recto quidem itinere non obliquo procedendum eſſe; cum verò vela conſperguntur, nimiùm illo pondere degravari navem : & cum navis ipſa in latus inclinatur, tum verò ſubverti conqueratur; denique inſanos diceret nautas omnes, quod retrorſum remos agant, cum antrorſum propellenda eſt navis; idque clamoribus, imo & rationibus velit evincere : nonne tu ignarum hominem diceres, imo fatuum, mordicùs id tenere qui velit & evincere quod penitus ignorat; dignum denique, cui etiam indignis modis obſtruatur os ? dignus planè, interim non acquieſcit miſer; de omnibus judicat; & dum judicat quod ignorat, ipſe ſibi angores facit, navigationemque plenam miſeriis; ubi alii, nautarum arti & peritiæ ſeſe dum committunt, curis illis vacui, inceptum peragunt iter læti & alacres.

Turbamur itaque rerũ eventibus, quia rationes eventuũ non intelligimus; neque vero capaces ſumus ut de iis judicium feramus rectum.

Duo ſunt præcipuè Auditores, quæ navigationis noſtræ tranquillitatem interpellant & turbant. Judicium ferimus de rebus, quas nec intelligimus, & quarum cauſas rationeſque penitus ignoramus. Deinde nimis abjectam vilemque opinionem habemus de mundi hujus Gubernatore & Directore Deo : Hæc fuſiùs à me deducentur, breviter jam dico, re verâ ignorantes nos rerum eſſe, neque ſanum de ullo fere eventu ferre judicium, exiſtimatio noſtra nos decipit, nimiumque perſpicacitati noſtræ abblandimur. Retrocedere judicamus res noſtras, tunc cum progrediuntur quam maximè; adverſamque putamus fortunam, quæ tamen quaſi retroactis remis navim in anteriora promovet: omnia judicamus amiſſa, cùm ea amittimus quæ nobis erant ultimam ruinam allatura; ſubruendos nos putamus cum res paululum inclinantur, & tamen neceſſaria tantùm obliquatio eſt; tempeſtatem dicimus, cum ventus vela fortiter promovet, & ſerenam auram tunc, cum periculoſiſſima eſt malacia. Denique profutura exhorreſcimus, & nocitura exoptamus. Quid mirum? futurorum omnium ignari ſumus, nec quò præſentia vergant, ſcimus; & tamen de præſentium rerum bonitate aut malitiâ judicium ferimus, quæ à futurorum eventu dependet. Quid igitur 28.

judicas

judicas homo de rebus, quas nec intelligis, nec ſcis quò vergant, nec quem in finem, à Magno illo navis noſtræ Moderatore Deo dirigantur? certè ut parum dicam, temerè facis & temerariè. Hæc prima turbationis origo.

29. Altera eſt, exigua prorſus quam in Gubernatoris noſtri Dei, providentiâ & curâ habere deberemus fiducia; quod quidem ex ſupinâ infinitæ illius ſapientiæ ſollicitudiniſque ignorantiâ liquidò contingit. Neſcimus porro Divina mundum hunc dirigentis conſilia, eventus rerum videmus quidem; ſed quò vergant, clam nobis eſt, totam ſeriem rerum ignoramus, totamque regiminis univerſi machinam. Ad univerſi bonum, certum eſt referri ſingula; ſed cum comprehendere nequeamus omnia, ad ſingula hæſitamus, & ſic trepidamus ad omnia.

Deinde turbamur, quia nimis exilem habemus de Dei providentiâ hæc omnia dirigentis, opinionẽ.

30. Certum verò id eſt, quòd ſi ſingula rerum eventa attendimus, mutationes, inquam, viciſſitudineſque quotidianas, aſcenſus interituſque familiarum, fortunæ modò ſurgentis, modò cadentis volutationes tam inopinatas; impiorum, & in omne flagitium projectorum potentiam, optimorum verò oppreſſionem; denique ſcelerum, injuſtitiæ, impudentiæque dominatum, virtutis autem oblivionem & contemptum; ſine dubio hæc ſunt ejuſmodi, ut humanam mentem meritò poſſint percellere. Quin Pſal. 27 imò & de conſtantiâ ſuâ aliquantulum ſe fuiſſe dimotum fatetur ſacer vates: *Mei autem pænè moti ſunt pedes*, inquit, *pænè effuſi ſunt greſſus mei; quia zelavi ſuper iniquos, pacem peccatorum videns*, non enim capiebat David tantam in rebus inæqualitatem, tam iniquam, ut quidem ratiocinio humano videbatur, bonorum malorumque ſortem, tam confuſam in univerſo ordinationem, quorum omnium dum rationes ſecum ipſe vult exequi, fruſtra vult: *Exiſtimabam*, inquit, *ut cognoſcerem hoc, labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in noviſſimis eorum.*

31. Fruſtra laboramus, & non ſine labendi periculo, ſi rerum eventus, prout in ſe ſunt, tantùm attendimus, ſingulorumque cauſas pertinaciter inveſtigamus, non eſt hæc humanæ menti apta indagatio. Totam enim univerſi molem comprehendere mente cum non poſſimus, ſingulorum exactam rationem numquam percipiemus, & ſic fruſtra indagamus. Verùm *intra in ſanctuarium Dei*, incomprehenſibilem cuncta comprehenden-

Corrigendus is ergo error, quietem animi ſi deſideras.

tis mentem conſidera & admirare; hanc eſſe crede, quæ ſe totam, rerum omnium eventis dirigendis impendit, & facilè tum acquieſces ad ſingula, cum ejus diſpoſitione hæc credideris evenire, qui per ſingula continet, conſervat, & regit univerſa. Hoc autem penitus animo infixum prius habeas, eum eſſe omnium Moderatorem, qui in ordinatione quam animo concipit, falli non poteſt, neque quem caſus ullus fortunaque poſſit fallere.

Quod ut fiat eximia de Dei providentiâ & ſapientiâ excitanda eſt opinio.

Hoc totius tranquillitatis noſtræ fundamentum, hoc gaudii ſemen. Vult quidem, & bene vult Seneca, in animo noſtro Gaudium naſci, non enim eſſe adventitium: *volo illam domi naſci*, inquit; tamen ſemen hujus Gaudii, ex cælo petendum eſt, ex immensâ inquam illius providentiæ cognitione. Et uti in viatoribus contingit, quo majorem de gubernatoris naucleri que peritiâ & experientiâ conceperunt animo opinionem, hôc lætiores navim conſcendunt, ſecurioreſque periculorum, navigationem inſtituunt: ita prorſus, quo altior profundiorque de magnâ illâ mente veſtro animo inſederit opinio, eô alacrior exurget magiſque de Deo ſecura, & inter omnia tempeſtatum occurrentium diſcrimina lætior, hoc eſt tranquillior. 32. Sen. ep. 23.

exponitur quibus rationibus ea deinceps ſit excitanda.

Agamus itaque hanc rem. Quod ſi ergo exiſtimationem hanc alte vobis impreſſero, oſtenderoque nihil planè, ne atomum quidem commoveri, ſine expreſsâ ordinatione, omnia ratione & ſtudio dirigentis Dei; an non hoc ſufficiet, ut omnia, quæ eveniunt, gratanter excipias, fierique velis prout fiunt? ſine dubio: niſi fórte Divina te credis ſtatuta poſſe convellere & emendare. 33.

Secundò, quid ſi liquidò demonſtravero, omnia ad tuum particulare bonum inſtitui, ô quiſquis es homo, neque paupertatem, neque morbos, neque fortunam malignam, neque vim hoſtium, neque convitia, neque malam famam, non ipſam denique mortem tibi evenire ex Dei permiſſione & Decreto, niſi ut tibi bene ſit; an tuum demum hæc, cum accident, læto hilarique vultu non excipies? 34.

Tertiò, quid ſi planum iſtud fecero, & verò etiam planiſſimum, omnia & ſingula, quæ ab ipſo mundi exordio evenêre, totumque futurorum eventuum ordinem, tam concinnè digeſtum eſſe, tantâ ſymmetriâ inter ſe connexa omnia, tantâ ſapientiâ diſpoſita, permiſſa & ordinata, non univerſa modò ſed & ſingula, ut non dico tu ipſe, ſed ne quotquot fuerunt, ſunt & erunt 35.

humanæ

humanæ Angelicæque mentes ſimul junctæ, meliùs concinniuſque, non univerſum tantum orbem, ſed ne tuam quoque conditionem vitamque poſſint diſponere: quid tum demum dicturus es? an non hoc ſufficiet, ut os murmurationibus obſtruatur, etiamſi totum orbem cerneres evelli ſuis ſedibus & cælum in terram diffluere, terram vero ſuper aſtra elevari? Incredibilia proferre medicis, fateor incredibilia prorſus erunt, *donec intraverimus* pieque inſpexerimus *Sanctuarium Dei*, quod brevi ſubibimus.

Pſal. 72.

36. Quartò denique, ſi oſtendero, omnia à Deo ſic diſpoſita, ſolo quô erga te tuumque bonum ferebatur amore impulſum, egiſſe cauſam tuam ab ipsâ jam inde æternitate; inſpectiſque & ſedulò expenſis circumſtantiis omnibus, ſtatuiſſe tandem ecquando naſcereris, quo loco, quibus parentibus, quâ corporis conformatione, quo ingenio, quibus talentis; quibus divitiis, cui matrimonio deſtinandus; denique ne infinitus ſim, ſingula & omnia quæ te modò faciunt quod es modò. & cras quod cras futurus. Hæc, inquam, omnia ſi liquidò oſtendero, & quidem ex ſolo amore, quo tibi ut bene & ut meliùs ſi vult Deus, eſſe ordinata; an tunc quidquam requiretur, quo-minùs pleno amplexu omnia, quæ tibi evenient, excipias, oſculeriſque diſponentis tam amicam manum? an aliud votis tuis adjici cupies? aliamne lætitiam quæris, aliud gaudium, quietem in hoc mundo aliam? non quæres ſat ſcio, alia namque nuſquam eſt.

37. Bene itaque vobis ſit. *Intremus* ergo in *Sanctuarium Dei*. Et vos Auditores, animo revolvite quidquid Providentiæ tam ſanctæ, ordinationique tam concinnæ poſſitis opponere: mox ut per aliquod tempus Sanctuarium hoc, humili cum reverentiâ inſpexerimus; omnia facilè convellam, omnibuſque, ut ſpero, faciam ſatis.

38. Illud tantùm ab ipſo exordio, te ſupplex rogo Sapientia Increata, providentia infinita, Amor immenſe, Divina Mens. *Da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam; & noli me reprobare à pueris tuis, quoniam ſervus tuus ſum, & filius ancillæ tuæ; homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectum judicii & legis.* Scio equidem, prorſuſque confiteor non eſſe me, qui Divina poſſim decreta comprehendere, & arcana infinitæ Mentis myſteria penetrare; homo ſum exigui temporis, experientiæ vero nullius

Sap. 9

Oratur Divina ſapientia, ut cœptis noſtris ſaveat.

nullius, tamen ut Epictetus præſeferebat, *Apud homines te defendam*, demonſtraturus ut minimùm, deſiderium meum quô feror ut Creatoris mei, Gubernatoris, & Domini, honorem inter homines promoveam hominibuſque ut tandem id perſuadeam, maximum id ſibi decus eſſe ducant, maximamque fiduciæ cauſam, ſe non alio dirigi conſilio, non aliâ ſuſtentari manu, quam omnia circumſpicientis, omnia penetrantis, potentis omnia, & ſingula amantis Dei.

Apud arrianum l.2.c.16.

PARS I.

PARS I.

TRACTATUS II.

Delectaſti me Domine in facturâ tuâ, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ. *Pſal. 91.*

Oſtenditur fuſiùs, quod ut omnibus rerum eventibus acquieſcas, habenda ſit maxima de Dei providentiâ opinio. Hæc autem excitatur primò ex conſideratione inſtrumentorum, quibus Deus utitur ad gubernationem univerſi.

PROOEMIUM.

ILlud quidem exorſus ſum dicere, artem omnem tranquillitatis veræ, & ſtabilis inter tot tantasque tum naturæ, tum fortunæ viciſſitudines tumultuſque acquirendæ, in ſolâ phanthaſiæ noſtræ, judiciique efformatione rectâ conſiſtere; ſic nempe ut quidquid evenerit, cujus in manu noſtrâ non ſit eventum impedire, illud melius eſſe apud nosmetipſos ſtatuamus, conducibiluſque quàm id, quod optamus: ut autem altè infigatur hæc opinio, illud certò ſtatuere debere nos, nihil non è Dei decreto aut fieri aut permitti. At verò hoc ipſum ut menti noſtræ imprimamus, rectè à Deo fieri quæ fiunt, quæ permittuntur rectè permitti, hîc Rhodus, hîc ſaltus. Difficultatem verò, quam in acquieſcendo divinis decretis experimur, video inde ortum habêre, quòd non

ſatis

ſatis amplam & eximiam de Dei Providentiâ, opinionem concepérimus. Hâc enim qui imbutus eſt, quid quæſo, moleſtiæ perſentiſcet, ut approbet omnia, ſuumque quod nullum eſſe videt judicium, ſubjiciat Divinæ menti? hoc ubi à ſe impetrarit humanus animus, nihil erit, quod eum magnopere conturbet, ubi quod conturbare poterat, rectâ, magnâque ratione eveniſſe judicarit. Itaque ut rem promoveam, oſtendam primò, magnam illam de Deo opinionem, componendis animis prorſus eſſe neceſſariam. Deinde eam excitare ut incipiam, inſtrumenta tantummodò conſiderabo attentiùs, quæ Deus, magnus ille univerſi Gubernator, dirigendæ naturæ adhibet, ex quibus utcumque magnitudinem, ſapientiam providentiamque Dei patefaciam, quantum nempe opinioni illi, exiſtimationique quam quæro efformandæ ſufficiet.

§. I.

Vt acquieſcas omnibus rerum eventibus, certò ſtatuendum eſt omnia à Deo dirigi: & maximam de ejus Providentiâ habendam exiſtimationem.

Navi mūdus eſt ſimilis: nihil in eo ſtabile, & quietum.

EA, quæ de navibus, navigationeque inſtituta eſt comparatio I.
non ita mihi diſplicuit, quin eam rurſus, ſi veniam datis Auditores, adhibiturus ſim, ut quaſdam, quæ occurrerunt, cogitationes fuſiùs explicem, ac declarem: Similitudo enim in plurimis mirè convenit cum rerum humanarum uſu quotidiano, prout præcedenti tractatu dicere incepi. Quid enim mare, quid fluctus, quid æſtus, quid receſſus undarum, quid inſtabiles venti aliud denotant, quàm inconſtantiam rerum earum, & eventuum, qui per momenta ſingula, aut à naturâ, aut à malevolorum impudentiâ, aut ab amicorum favore, aut ab eâ, quam vulgus Fortunam vocat, inſtabilitate, & imperio inferuntur? jam verò illa nautarum quaquaverſum diſcurrentium ſollicitudo, nunc malos ſummâ celeritate conſcendentium, nunc in navis deſcendentium ima, nunc vela expandentium, nunc contrahentium labores, nonne dilucide exprimunt ſudores hominum, graveſque curas? Ah! ut toti ſunt mortales in explicandis velis ventiſque captandis! quantum eheu laboratur, ubi ſe favo-

ris

ris aut lucri vel minima oſtentat aura; omnia tumultibus tunc complentur, diſcurritur undique; ſudant, æſtuant univerſi. Rurſus vela videas nunc diſtenta vento, nunc vento deſtituta diffluere; nunc omnibus ſimul velis ſuppariſque conceptas auras, volucris inſtar ratem ferre; nunc unico eoque minimo delatam velo, repere videas; & nunc quidem recto tramite, nunc obliquo, numquam eodem tenore, ſemper alio. Quid tam dilucidè humanos caſus exprimat, viciſſitudineſque rerum alias ſemper atque alias? modò omnia proſpero feruntur vento, modò medio, modò adverſo. Hodie non niſi victoriæ, calamitatum cras nuncii afferuntur; jam res publicæ & privatæ lætæ ſunt & floridæ, jam triſtes peſſumdatæ & ſubverſæ; qui modò ſummitatem mali conſcenderat, & carcheſium ſublimis tenebat omnibus ſpectabilis; jam tranſtra perambulat; qui paulò ante ad clavum ſedebat, & à quo pendebat omnia, exauctoratus jam, ſentinæ exhauriendæ admovet manum, quâ clavum geſſit. Ita ſunt res humanæ; & ſi tibi ipſi applicare rem volueris, eamdem ſanè in animo tuo inſtabilitatem reperies; cogitationes inquam modò amplas, modò dimiſſas, modò ad magna extendentes ſeſe, modò contractas, viles & humiles; lætas modò, modò triſtes; modò plenas bonâ ſpe, modò omni fiduciâ deſtitutas; ſemper alias, rarò conſtantes ſibi.

2. Hæc cum ita ſint, inquies, ſemperque ſic fuerint; quam quæſo quietem animo concipiet is, qui tantam volubilitatem rerum attentiùs conſiderat? Ubi pedem figet immotus ut ſit? In Deo ſolo dicebam heri, in Naucleri totam hanc machinam dirigentis arte & induſtriâ: ita Divinum Numen appellat Theodoretus, *ſummum videlicet illum Dominum navis hujus, mundi videlicet ſapientiſſimum Gubernatorem*; comparationemque inſtitutam ſuâ auctoritate confirmat. Non ſecus ergo, tot inter rerum eventuumque varietates, in Deo figenda eſt fiducia, ſecurus ut ſis, quàm viatores ſolent naviculari peritiæ acquieſcere, tum cùm navis tota fervet variis epibatarum diſcurſationibus & tumultu.

ut tamen quieto ſit animo, naucleri artificio acquieſcendum eſt.

Theodoretus Orat. 6. de Provid.

3 Verùm utcumque comparatio quam navis inter, univerſique gubernationem inſtitui, in plurimis utrique conveniat, neque adeo ipſi Theodoreto diſpliceat, multum tamen inter utrumque directorem eſt diſcriminis; & uti omnis, ita & hæc non parum claudicat comparatio. Naviculari enim ars tota in hôc ſita eſt, ut ſe

Quod majorem in Deo locũ habet utpote qui non tantum ventis uti;

ſed & eos pro ſuo libitu poteſt efformare

ut ſe auræ accommodet, æſtui obſequatur, & vela prout venti ferunt porrigat. Induſtriæ verò illius eſt, datâ æſtus ventorumque opportunitate uti pro ſuo commodo, & pro velorum naviſque conditione. Verum nec ventis poteſt ipſe modum ponere quantumcumque peritus ventorum, neque vela ipſa extendere, ſi exigua ſint, neque mali ſi juſto brevior, neque navis, ſi ob nimiam parvitatem à maris impetu obruenda, augere molem. At verò univerſi Gubernator Deus, præterquàm quòd ea polleat induſtriâ, ut nullum non eventum in ſuam rem commodumque poſſit deflectere, præſtitutoque fini accommodare, id habet eximium, quòd ventos omnes in manu habeat, eoſque poſſit pro ſuo libitu moderari, quòd ſi hæc navis minùs ſit accommoda, eam illico aut minuere aut agere ſi vult, poteſt, quòd ſi ſecundus ventus minùs conveniat, adverſum certè concitare in manu ejus eſt; ſi ſiccitatem fini præſtituto videat officere, præſto ſunt pluviæ; denique ſi malis minus proficit, adſunt volenti illico bona, omnia ad nutum imperantis prompta & expedita. Nam *ipſe dixit & facta ſunt; ipſe mandavit & creata ſunt.* Quæ cùm ita ſint, ut verè ſunt, neſcio ſanè quid dicam: aut parvam de Deo opinionem habere neceſſe eſt homines, parum ipſi fidere, parum credere; aut immeritò ſanè, præterque rationem omnem, tam facilè perturbantur. *Pſal.* 32.

Neque tamen ut Deo acquieſcas, ſingulorũ quæ agit, noſcenda eſt ratio.

Hoc inde ſuam habet originem, inquies, quòd Divina conſilia ignoremus, nec quò ſingula vergant in promptu ſit percipere. Verùm, ita me Deus amet, an ut Deo me credam meaque omnia, ſingulorum quæ tanta Mens temperat agitque, rationes percipere neceſſe eſt me? neque ſufficit id me ſcire, ab ipſo eſſe & dirigi omnia? Quaſi verò acquieſcere non poſſit viator Naucleri ſui peritiæ, niſi ſingulorum quæ totâ navi aguntur ex gubernatoris imperio, ab ipſo gubernatore penitus & veluti à fundamentis edoceatur. Ut ergo mortalis ego homo magnam de Divinâ Providentiâ concipiam opinionem, rationem omnium mihi dare cogetur Deus, & cur mundum ſic conſtruxerit, & cur eo quo conſtruxit modo, & cur tot homines & non plures paucioreſque creavit, & cur hos quidem corporeos, Angelos verò incorporeos, & cur modò pluat, modò ningat, cur ſingulorum temperamenta ita diſpoſuerit, denique cur omnia ſic eveniant prout videmus evenire; ſingulorum inquam rationem, & quidem

quidem bene exactam reddere debebit Deus, ut ſapienter eum agere mihi perſuadeam? Demens profectò ſim, hoc ſi velim, Nam præterquàm quòd rationum omnium, ut quæ infinitæ ſunt, concipiendarum capax minimè ſim, unicam ut mihi penitus faciam ſatis, rationem video ſufficere, quæ quidem in certâ & infallibili. Fide & ratione fundata ſit, magnam inquam quam mihi formo, de Deo opinionem.

5\. Hanc ſibi efformare, eſt Deum colere & quidem cultu præcipuo. Mirum id vidiſſe, medias inter tenebras. Ethnicum Epictetum. *Religionis erga Deos immortales*, inquit, *præcipuum illud eſt, rectas de eis habere opiniones*, & ne dubium ullum relinquatur, de quibus agat opinionibus, ſubjungit illico, *ut ſentias & eos eſſe, & benè juſteque adminiſtrare omnia.* unde illud conſequitur: *parendum eſſe eis, & omnibus iis quæ fiunt acquieſcendum, & ſequendum ultro, ut quæ à Mente præſtantiſſimâ regantur.* Hoc verò pulchrè exponit Epicteti Commentator Simplicius. *Sive quis enim Deos eſſe non cenſet; ſive cùm ſint non conſulere rebus humanis; ſive cum & ſint & rebus humanis conſulant, id tamen & injuſtè & imprudenter facere opinatur; is neque colet & venerabitur eos, neque illorum actionibus ſubſcribet ac parebit, ut ab optimo conſilio profectis.* Quòd ſi verò hoc mihi perſuaſero, præſtantiſſimam eſſe Dei mentem quâ regor, quid ego miſer homuncio me contorqueo, quaſi malè mecum agatur, aut quaſi meliùs ego diſponere poſſim quæ me concernunt; homo ignarus omnium, miſerum animal, nullius aut frugi aut rei? cur ergo non acquieſcam præſtantiſſimæ illi Menti, amens ego & demens, ſi mentis tantæ præſtantiam agnoſco, magnamque de eâ habeam opinionem?

Epict. Enchir. c. 38.

Tantùm magna de ejus Providentia habenda eſt opinio.

6\. Hæc ergo, ut videtis, tranquillitatis noſtræ fundamentum eſt: hæc à nobis exigenda, ut nobis benè ſit & quietis eſſe detur. Neque enim quam de ſe habeamus opinionem magnoperè curat Deus, neque an obmurmures an vero approbes multùm Dei intereſt; ut rectè Epicteti Commentator, quem dixi, Simplicius; benè tamen ſentiri de ſe vult Deus, ut benè ſentientibus benè ſit. *Non quod his egeat Deus*, inquit, *neque enim probitate noſtrâ* (id eſt approbatione) *eget, neque rectis de ſe opinionibus: ſed nos per hæc pro eâ menſurâ quæ nobis convenit, illuſtrationis Divinæ facti capaces, Deum ſuſcipimus ſi digni ſumus.* Quid dici poteſt hâc in re

Hæc opinio magnus eſt, i et eidtus & tranquillitatis noſtræ primum fundamentũ.

Simpl. in locum di ctũ Epict.

re illuſtrius? ſic vectoribus viatoribusque prodeſt ea, quam de magiſtro navis habent, opinio, parum cæteroquin curante malè ne an probè de ſe ſentiant, nec quidquam eorum judiciis ceſſuro aut daturo. Nobis certè conſulimus, dum non humiliter, ſed altè de Deo & eximiè ſentimus: primaque, quam veluti omnis tranquillitatis hoc eſt gaudii baſim, fixam ratamque opinionem ſtatuere eſt neceſſe, hæc eſt; Deum & quidem ſolum eſſe qui moderetur univerſa. Hâc certè opinione imbutus, gratanter omnia excipies, certus quod *Deum ſuſcipis*. Neque moleſta an ſint, an jucunda curabis magnopere; nam ut ut ſunt, à Deo ſunt; ſic ea dum ſuſcipis, *Deum ſuſcipis*. Et quamvis rationem eventus maligni aut proſperi non percipias, imo & rationi videatur adverſus, reſque tuas liquidò retroagere, non credes ipſemet tibi; hâc tantùm ratione nixus, ita viſum eſt Gubernatori navis & Magiſtro Deo, *Deum ſuſcipio*, & ſalva ſunt omnia.

In hâc itaque magnâ & ingenti opinione bene firmandâ, ut videtis, ſumma ſtat rei, totumque tranquillitatis adipiſcendæ fundamentum.

§. II.

Vt autem opinionem magnam de Deo efformes, non eſt neceſſe ſingulares omnium Decretorum ſcire cauſas; ſufficit univerſalis de Dei providentiâ cognitio, quòd primò in comparatione viatorum de Naucleri peritia judicio efformando oſtenditur.

Singulorū Decretorum Dei rationem non eſſe expoſcendam demonſtratur.

AT verò ut opinionem hanc in animis noſtris excitemus, illud priùs dicendum eſt, non idcirco neceſſarium eſſe rerum omnium, aut certè multarum rationes ſigillatim perſpectas habere, unde de Divinâ Providentiâ præclarum apud nos ipſos judicium feramus. Nam præterquàm quòd particularis illius ſcientiæ capaces non ſimus, uti deinceps ſigillatim oſtendam, illud video ſcientiam illam, huic opinioni excitandæ neutiquam eſſe neceſſariam. Magno certè noſtro bono; nam ut rectè Paulus magnus cæteroquin Divinorum myſteriorum indagator, *Incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus*; non 7.

AdRom. 11.

ratione

ratione quòd careant; nam uti Propheta David teſtatur, *Omnes*
Pſal. 118 *vitæ tuæ veritas*, & rurſus *Æquitas judicia ejus*, ſed quòd à tam multis circumſtantiis, ſingulorum eventuum æquitas, ratioque quæ Deum movit dependeat, ut illis omnibus capiendis in quibus rerum ſingularum ratio ſtat, humana, hoc eſt finita, ratio non ſufficiat. Benè itaque nobiſcum actum, ſingularium illa ſcientia quod non requiratur, generalem vero opinioni illi firmandæ ſufficere, quam quidem ſanctiſſimus David invenit *in*
Pſal. 72 *Sanctuario Dei*; quod cùm turbatâ prorſus mente ſubiiſſet, egreſſus eſt pacatâ prorſus & ſerenâ, *pacem* nihilominus *peccatorum videns*, ob quam paulò antea fuerat perturbatus. Date itaque mihi hanc veniam, ut Dei arcanum ſanctuarium ſubiturus, artem totam priùs vobis paulò fuſiùs exponam, ut liquidò pareat non eſſe ſigillatim eventuum omnium dignoſcendas cauſas, mente eos ut placidâ excipiamus, velimuſque fieri res, prout fiunt; in quo omnis tranquillitatis ſumma eſt: modò id certò ſtatuamus, Deum eſſe à quo omnia diriguntur, eumque Deum qui
Pſal. 47 ſit *Magnus Dominus & laudabilis nimis* & *ſanctus in omnibus operibus ſuis.*

Confuſa providentia divina ſcientia ſufficit, ut maximam de Deo opinionem concipiamus.

8\. Et quidem, ut ei quam exorſus ſum de naviculariâ, comparationi inhæream, illud ſciendum eſt quod in maritimâ navigatione, illâ maximè quæ Orientales Occidentaleſque versùs Indias inſtituitur, diciturque nautis Magna navigatio, gubernaculum totius machinæ, ſub ipſis foris tabulatiſque lateat; neque à navis Directore, ſed ab epibatâ quodam, omnium ſæpe ignaro teneatur. Res eſt ſtupenda ei qui rem non percipit. Magiſter ipſe, neque cælum neque mare conſpicit, verum totos dies in arcano ſedet conclavi, ſub ipſum gubernaculum. Hic in menſulâ expanſam habet mappam, in gradus longitudinum latitudinumque parallelè diviſam, in quâ uti portum unde digreſſus eumque quò curſum dirigit, diligenter habet annotatos, ita totum navis curſum punctis atramentoque accuratè diſtinguit: curſum autem ut aſſequatur, varia habet diſpoſita inſtrumenta; ut puta clepſydras metiendo tempori, compaſſum in triginta duos diviſum ventos acu magneticâ inſignitum, Quadrantes, Annulos, Radios & alias ex Aſtronomiâ petitas machinas Solis altitudini, Polique elevationi excipiendæ neceſſarias, Tabulas deinde Declinationum, Solis ſtellarumque Refractionum, Ephe-

Explicatur id per comparationem navigationis magnæ, cujus uſus & ratio utcumque exponitur

nierides, aliaſque computationes navigationi determinandæ ſubſervientes.

Naucle-rus in obſcuro conclavi ſedens, totã navis machinam gubernat.

9. Itaque ſimulatque ventus vel minimùm vertitur, admonetur illico ab eo cui ventorum demandata eſt obſervatio: ſcribit id Magiſter, adjectâ horâ quâ cœpit auræ mutatio, vehementiâ venti utcumque expensâ & aſcriptâ, nec non & maris æſtu. Cùm ſeſe ſol aperit, altitudinem metitur, poli elevationem computat; & ſecundùm has pluresque alias circumſtantias, clavum obverti jubet, nunc ortum, nunc occaſum versùs prout res fert; pluribus nonnumquam extra tramitem rectum milliaribus, ad ventos ſecundos captandum, deflexo curſu. Omnia interim ſummâ cum curâ mappæ inſcribuntur: adeo ut pluribus ſæpè menſibus nullâ quamvis tellure conſpectâ, tam accuratè tamen iter mari tranſactum in mappâ deſignet, quàm ſi terreſtre confeciſſet. Jam verò ad rem meam quod facit eſt, totam totius machinæ mari innatantis directionem, ex obſcuro illo arcanoque conclavi exiſtere, hinc epibatis nautiſque mittuntur imperia; his verò obſequuntur omnes; ſi vela obvertenda Magiſter pronuntiat, obvertuntur ſine morâ; ſi contrahenda nunciatur, contrahuntur; ſi clavus Eurum versùs deflectendus dicitur in conclavi, ad Eurum declinatur, quamvis in ſeptentrionem inſtituatur navigatio; nec quicquam hiſcit, nemo obloquitur, rationem petit nemo; ſatis id eſt omnibus, Magiſtro ſic viſum, & è conclavi mandata deferri.

Viator qui artem naviculariam non intelligit, turbatur; ſi ea tantùm attendit, quæ in navi supernè geruntur, & temerè omnia geri ſuſpicatur.

10. Arcanum qui neſcit viator, ſtupebit omnia, ſi ſolùm ea conſpicit, quæ per foros tranſtraque aguntur apertò in aëre; & verò rem dicet eſſe, uti ridiculam, ita ſummis omnino periculis expoſitam. Quid enim, inquiet, hocce rei eſt? quid agitur, quò tenditur? neque terram neque domos turreſve conſpiciunt homines hi, nihil in oculis eſt niſi cælum & mare, & de nocte nec hæc quidem ſunt aſpectabilia: venti mutantur in horas penè ſingulas, nunc in ortum ferimur, nunc in meridiem, nunc recto, nunc obliquo curſu; in aquâ verò nulla apparent viatum aut præcedentium veſtigia, tota plana eſt, & eadem undique: ſine dubio, caſu ferimur, fame peribimus nec optatum conſequemur curſum. Ita quidem ille ſecum obmurmurat. Epibatæ interim benè ſecuri, agunt res ſuas.

11. Id quidem fateor, quòd qui ſano pollet judicio, facilè conjiciet

ciet aliquem tanti moli dirigendæ præeſſe, magnæque ſine dubio inter epibatas claſſiarioſque auctoritatis, cui tam incondita turba obſequitur; cum tamen de eorum vitâ non minùs agatur quàm de vectorum omnium ſalute. Et hæc certè ſola ratio ſufficit, ut omnes componat metus, licet quid agatur ſigillatim ignoret. At verò, ſi ineptus quis cenſor nautas tranſcurrentes aggrediatur eoſque increpet, rationemque ſibi dari poſtulet cur vela obliquent, cur rudentes laxent, cur clavum detorqueant, cur navim deflectant; certè ut modeſtè reſpondeant, dicent nautæ, id quidem neſcire ſe. Quòd ſi cenſor hic excandeſcat vocemque attollat, neque ignorantibus quid agant committendam navim vociferetur, agi de omnium vitâ, non ſic agendum cum hominibus, nec mari committendam navim in quâ nec clavus nec Magiſter appareat, Quid ages hôc homine? magis æſtuat quàm ipſum mare. Age vir minimè male, ſenſus turbatos ut componas, per gradus hos deſcende, ſubi conclave, & quid agatur penitius, ſi placet inſpice.

12. Intrat conclave ſollicitus cenſor, & magiſtrum quidem multâ canitie venerandum aſpicit, ſummo ſtudio incumbentem mappæ, ſingulaque ſummâ accuratione diſpungentem, calculantem, pendentem. Conſpicit obtutu unico clepſydras hinc & hinc pendentes; Quadrantes, Circinos, Regulas, Aſtrolabia in manus ſumit, verſat, miratur, ſtupet; & dum ſtupet, illico omnis ex animo evaneſcit metus, acquieſcit illico. Dic modò, an propterea nauticæ artis præcepta intelligit? an quid ſibi velint Rhombi, Parallelæ, Graduſque tum mappæ, tum inſtrumentis tam affabrè inſcripti intelligit? an concipit inſtrumentorum vim? an de Magiſtri peritiâ jam edoctus eſt admirator ille, paulò ante cenſor? minimè verò; ne nomina quidem inſtrumentorum audivit; nec quidquam eorum, quæ magnâ numerorum calculatione digeſſit nauclerus, percipit magis quàm cùm non viderat. Quid ergo turbatum hominis pacavit animum? nihil planè, niſi illa quam mente concepit de Magiſtri peritiâ, exiſtimatio; hanc autem non ſingularum rerum explicatæ rationes, concitarunt; verùm illa generatim inſpecta inſtrumentorum concinnitas, graduum exactè inſcriptorum diſtinctio tam accurata, ſtudium naucleri tam improbum, hanc ei ingreſſere opinionem, eum eſſe ſenem illum cui ſe poſſit tutò concredere, & à quo rationes

Verùm ubi Naucleri conclave intrat, ejuſque inſtrumenta & ſtudia contemplatur, licet ea non intelligat, tamen admiratur, & opinionem magnam de Magiſtro concipit, quæ ſufficit ut acquieſcat.

14 Subi inquam arcanum Dei conclave, & quod oculis non po-
tes, mente perluſtra. Videbis illic peritiſſimum illum totius hu-
Dan. 7. jus machinæ Directorem Deum, *antiquum illum dierum* qualem
Daniel conſpexit. Videbis inquam incumbentem eum, oculiſque
conjectis in mappam, in quâ mortalium omnium, & tua impri-
mis, vitæ viæque, jam ab ipſo exortûs principio ad mortem uſ-
que ſingulorum, exactiſſimè ſunt deſcriptæ, diſpunctæ & com-
poſitæ. Videbat mappam hanc ſummo cum ſilentio admira-
Pſ. 138. bundus David, & tandem, Quid hoc demum rei eſt inquit? *Omnes*
Pſ. 37. *viæ meæ in conſpectu tuo*, quin imò & *dolor meus in conſpectu tuo.*
An itaque mihi attendit æterna illa Mens, ſapientia infinita? en
Pſ. 38. quàm exactè obſervata omnia, nihil eum latet, aut fugit. *Tu co-*
gnoviſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam; inſcripſit nimi-
rum mappæ ubi ſteterit navis, quamdiu hæſerit, rurſus quando
navigationem reſumpſerit, & quem tenuerit tramitem; denique
ibid. *Omnes vias meas prævidiſti:* non habeo præ ſtupore quod loquar.
Et non eſt ſermo in linguâ meâ. Ecce Domine tu cognoviſti omnia
ibid. *noviſſima & antiqua.* & quod admirationem omnem ſuperat,
In libro tuo omnes ſcribentur. Neque vitæ curſus omnes tantum-
modò video deſcribentem te, ſed & tempora dieſque ſecundùm
æternarum Ephemeridum Divinas leges, computantem & men-
Pſ. 38. ſurantem conſpicio. *Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos*, menſura-
tos utique & expenſos. Denique tanquam exactiſſimum navis
meæ gubernatorem, totum te video in ſolis altitudine capien-
dâ, ut pro variâ rerum hominumque conſtitutione & elevatio-
ne, gratias diſpertias, curſum dirigas, & cuncta ritè ordinatim-
Pſ. 102. que diſponas. *Quoniam ſecundùm altitudinem cœli à terrâ, corrobo-*
ravit miſericordiam ſuam. Totus hîc hæreo, totus ſtupeo, *& non*
Pſ. 138. *eſt ſermo in linguâ meâ.* Illud tantùm poſſum eloqui, *mirabilis fa-*
cta eſt ſcientia tua ex me, hoc eſt, ex ſolâ quam de me habes cu-
ræ conſideratione, *confortata eſt, & non potero ad eam.* quidquid
conor cogitatione aſſequi, hoc tantùm aſſequor, aſſequi me non
Pſ. 38. poſſe: *nimis enim profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ. Vir inſipiens*
qualem me confiteor *non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc.*

Verùm ſecretū Dei conclave ſubintra cum Davide, Deūque tuis rebus quaſi ſtudentem aſpice.

15. Quid igitur ages David, quò te vertes? ad Deum meum in-
quit; illi me tradam animitùs, abſque hæſitatione minimâ, & di-
Pſ. 138. cam, Age tu Domine prout agis, tantùm *Proba me Deus & ſci-*
to cor meum, & cognoſce ſemitas meas; & vide ſi via iniquitatis

Et non tantùm admiraberis mūdi gubernatorem, ſed & eius

E *in me*

conſilio tuo acquieſces, *in me eſt , & deduc me in viâ æternâ.* Volebam ego perſcrutari divina conſilia ; peſſum opinabar ire omnia *Pacem iniquorum videns* : ideo *moti ſunt pedes mei* ; Verùm cum ſubivi *Sanctuarium Dei*, dixi *vide ſi via iniquitatis in me eſt* , quam ego in aliis deteſtabar; verte tu vela, contrahe, expande , prout tibi collibitum fuerit Magiſter ſancte : *ſi via iniquitatis in me eſt*, corrige, caſtiga, deprime, extolle, & ut facis deduc me in portum æternæ felicitatis.

Acquieſcentia verò illa & judicii tam ſubmiſſio, ex admiratione ortũ habet. Unde hæc tanta & tam ſubita in Davide mutatio ? unde in perturbato homine tam inexpectata judicii ſubmiſſio , unde mentis tranquillitas tam quieta ? an à Deo decretorum omnium ſeriem didicit , & rationum omnium pondera ac momenta? Minimè verò; unicam tantum generatim opinionem, eamque altiſſimam concepit animo de divinâ in rebus Providentiâ , *mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me* , & hæc ſuffecit. Neque verò ex particularium rationum explicatione, opinionem illam hauſit; ſed quemadmodum in viatore illo quem expoſui, ſola tabularum inſtrumentorumque Mathematicorum tam affabrè, tamque accuratè in ſuos gradus parteſque diſtinctorum inſpectio, maximam de Magiſtri iis utentis peritiâ & ſagacitate , in ejus mente opinionem excitavit, licet ea ipſa non intelligat; ita prorſus David, ſimulatque *in Dei ſanctuario* eximia, quibus Deus , ad mundi machinam dirigendam, utitur inſtrumenta admirabundus inſpexit & ſuſpexit , tantam de divinâ ſapientiâ concepit exiſtimationem , ut liquidò exclamaret, *confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es.* & unde hoc colligis ? nimirum quia *mirabilia opera tua & anima mea cognoſcit nimis* : tanto enim artificio, tantâ proportione confecta ſunt inſtrumenta quibus uteris , tam concinna & pulchra, tanti denique pretij, ut amens planè ſit qui de artificis ea conficientis induſtriâ & ſagacitate prorſus eximiâ, aut de operum quibus adhibentur ſymmetria & præſtantia velit dubitare. 16. Pſ. 138.

Admiratio igitur illa excitanda eſt. Ex hâc igitur admirandâ divinorum inſtrumentorum fabricâ, nos eam quæ fiduciæ omnis tranquillitatiſque fundamentum ſit, opinionem fabricare incipiamus. 17.

§. IV.

§. IV.

Vt igitur magnam illam de divina Providentiâ opinionem excitare incipiamus, conſiderantur generatim inſtrumenta corporea quæ Deus univerſi gubernationi adhibet, nobiſque ſunt conſpicua.

18. CErtè quòd ſi ea quæ ſummus ille rerum artifex, mundo *Adhec. inſtrumēta precipua qua Deus mūdi gubernationi adhibet contemplare.*
univerſo dirigendo applicat inſtrumenta, ea, inquam,
tantùm quæ oculis noſtris quotidie ſunt conſpicua, ſedulò conſideremus,
ejuſmodi eſſe fatebimur, quæ humanam mentem in
ſtuporem rapiant, confeſſionemque etiam invitis exprimant,
quam ſanctus David ultro proferebat. *Confitebor tibi*, inquiebat
Pſ.138. ille ſtupore defixus, *quia terribiliter magnificatus es.*

19. Oculos igitur mentemque in ipſam cæli concavam, quâ *Ac imprimis firmamentum aſpice.*
nobis patet, ſuperficiem attolle, & ſi totum penitus artificium
formam & materiam non potes comprehendere, attende pulchritudinem
& figuram. En ut tabernaculi inſtar expanſum, Uni-
Pſ.103. verſo incubat, *Extendit cælum ſicut pellem*, inquit David, quocunctæ
creaturæ ſaltem corporeæ contegantur. Ecquod ornatius
ſplendidiuſque concipi poteſt ornamenti genus, quam quo cæruleum
hocce pallium, univerſitatiſque quaſi tegimen & velum
undique conſperſum eſt? ſtellarum inquam tam copioſâ multitudine,
quibus quaſi adamantibus totum conſpergitur, omniumque
in ſe oculos rapit, dum eos ſuaviſſimo ſplendore delectat.
Et verò in tantam altitudinem machina hæc porrigitur, ut
quamvis tam exiguæ appareant ſtellæ ſingulæ, illæ tamen quas
primæ magnitudinis vocant non minus quam centies ſepties,
quæ verò omnium ex aſpectabilibus minimæ, non minùs tamen
quam decies octies totum hunc, cui inſiſtimus, terraqueum globum
mole ſuperent.

20. Liceat hic mihi paululum extra præſtitutum ſermonem eva- *Ejuſque magnitudinē cum terrâ quā incolis, ſi potes, cōpone.*
gari, & pio aliquid dare affectui. Tantam enim extimæ illius
concamerationis ſuperficiem dum conſidero, exclamare jam
Baruch. 3 lubet cum Propheta Baruch; *O Iſrael! quàm magna eſt Domus
Dei, & ingens locus poſſeſſionis ejus! magnus eſt, & non habet finem,*

nem, excelſus & immenſus. ſubduc rationes ſi potes; & ſi ſtella unica centies ſepties totum terræ globum continet, dic ſodes, quot millionum millionibus, totus ille cæli ambitus, terram quam incolimus videatur ſuperare? metire ſpatia, imò ſi potes conſideratione ſolâ complectere. Non potes ſcio. Hæc tamen Domus tua eſt, Chriſtiane; *hic locus poſſeſſionis* ad quam deſtinaris, *excelſus & immenſus.* Erige animos mortalis homo, cælumque terræ, quam tantopere colis, compara. Punctum eſt, pene nihil eſt. Et *hoc punctum* inquit Seneca, *ferro & igne dividimus.* Si terra punctum eſt, quid Belgium eſt toti orbi comparatum? orbis punctum eſt. Rurſus quid civitas hæc, collata cum Belgio? Belgij punctum dices. Quid demum domum tuam quam hic poſſides rectè dices, niſi civitatis hujus punctum portionemque perexiguam? & pro puncto decertas tu; hoc te magnum, hoc te aſpectabilem facit, in hôc gloriaris, in hôc triumphas. Miſeros ſanè mortales, & tamen ſuperbos! gloriamur in nihilo, & veram gloriandi materiam aut ignoramus ſtupidi, aut contemnimus ſuperbi. Interim *O Iſrael! quam magna eſt Domus Dei*, imo eſt tua! Hæc quam vides, extima tantùm ſuperficies eſt poſſeſſionis tuæ: quæque ne pedibus quidem tuis, domûs poſſeſſionem cum adieris, merebitur conculcari.

Verùm ne me longiùs abripiat ſuavitas argumenti, viciſſitudines motuſque cæleſtium corporum, tam æquabiles tamen, certâque aſtrictos lege dum perpendo, an aliud exclamare poſſum quàm cum Davide *cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiat firmamentum?* quis non videat, non alias huic operi tam immenſo, tam ſolido, tam concinno & decoro adhibitas eſſe manus quàm divinas? at quam divinas? quis hoc explicet, quis capiat, niſi Deus ipſe qui ſe ſolus capit; hoc unum habeo dicere cum D. Auguſtino. *Mundus ipſe ordinatiſſima ſua mutabilitate, & mobilitate, & viſibilium omnium pulcherrima ſpecie, quodammodo tacitus & factum ſe eſſe, & non niſi à Deo ineffabiliter atque inviſibiliter magno, & ineffabiliter atque inviſibiliter pulchro fieri ſe potuiſſe proclamat.* 21. *Pſal 18.* Aug. l. 11. de ciuit. c. 4.

Deinde Solem attende. Jam verò Solis globum cùm contemplaris, vultumque amæniſſimum, quô univerſum hunc mundum aſpectabilem facit dum conſideras, quid cogitas, quid judicas, quid dicis; An lumen quô illuſtrat omnia, an calorem quô foventur univerſa, ſatis 22.

percipis;

percipis? an non formoſiſſimi illi radij ab hoc corpore emicantes, magis ſubſerviunt menti illuſtrandæ, ut conditoris magnitudinem aſſequatur, quàm illuminandis oculis? Quis dubitet inquit Eccleſiaſticus. *Sol illuminans per omnia reſpexit, & Gloria Domini plenum eſt opus eius.* Nec tam lumen & calorem, quàm Gloriam conditoris ſui, toto orbe quotidiè circumfert & repræſentat.

Eccli. 42.

23. Si magnitudinem planetæ hujus exquiris, certè centies ſexagies ſexies, & tribus octavis partibus, hoc eſt ferè unâ mediâ, terraqueum globum mole ſuperare ſtatuunt ij, qui modeſtè ſecundùm Aſtronomiæ placita calculos ſubduxere. *Ejus magnitudinem.*

24. At verò ſitum ejus quis non obſtupeſcat, ut cætera ſileam? quis niſi ſummus artifex, ſumma attentione & ſtudio, eo quo ſitus eſt loco, Solem collocavit; ut nec propinquior eſſet terræ, nec ab eâ etiam remotior; neque rurſus major mole, nec etiam minor? ſi enim terræ propinquior fuiſſet, certè calore ſuo aduſſiſſet omnia; & ſi non in cineres, ſaltem in aridum pulverem redegiſſet terram, ſterilitatemque induxiſſet orbi, fœcunditati inducendæ factum ſidus. Quod ſi à terrâ remotior, jam illi calefaciendæ non ſuffeciſſet. An verò ſolem, ejus rei conſcium, hunc ſibi, quaſi aptiſſimum locum, delegiſſe ſomniabit quis? Rurſus, ſi propinquior quidem terræ at corporis mole fuiſſet minor, jam nec ſufficiens terræ ſpatium eodem ſimul tempore illuminaſſet, neque firmamenti ſtellis debitum luminis ſui præſtitiſſet obſequium. Si verò & majorem mole & ſitu terræ propinquiorem ſtatueris, tum verò dubio procul, & terram ardoribus conficiet, & humanos oculos nimiâ luce. Quis itaque terram hominesque, ita cum Solis lumine ardoreque potuit componere, altitudinemque eam Soli dare, quæ commodiſſima foret humanis uſibus, quâque melior non poterat excogitari? certè non niſi magnæ mentis eſt, tam apta conſtitutio. Neque aliud de ſole dicere poſſum, ut dicam omnia, quàm illud Eccleſiaſtici, *Vas admirabile opus excelſi,* vas id eſt inſtrumentum magni Dei, ad magnos uſus à ſummo artifice adhibendum. *Et ſuum cõmodiſſimum.*

Eccli 42.

25. Quid nunc de Lunæ corpore ediſſeram? nolo de jucundiſſimo ejus aſpectu quidquam dicere, ne tempus teram rebus quæ patent. Verùm, ſitum conſidera, & ſtupe artificem. Quis enim niſi cui Solis vehementia, terræque diſtantia omni ex parte fuerat *Tertiò Lunam, eius ſitũ & qualitatẽ.*

 perſpecta,

perſpecta, corpus illud Solem inter & terram, intervallo tam æquo potuit collocare, ut neque frigore ſibi innato, neque humidis influxibus, nimis propinquum terræ, animalium fœcunditatem prorſus infringeret; neque remotius, Solis, ardoriſque ex eo emicantis vehementiam minus aptè temperaret? quis unius quidem Aſtri calores, alteriuſque frigus ita immiſcuit, ut temperiem eam, ſine quâ neque plantarum, neque animantium generatio ſubſiſtebat, gratâ fœcundâque mixturâ terris daret? An non hæc demum inſtrumenta, Artificis manum & mentem ſatis ſuperque manifeſtant, Deumque eſſe *qui fecit cælos in intellectu*, uti Pſalmiſta teſtatur? *Pſal. 135*

Quartò terraqueum globũ, contemplare ejus ſitum.

Quòd ſi oculos ad terram ipſam liber demittere, terram, inquam, viliſſimum ſanè, ſi cum cæleſtibus comparetur corpus; tamen quem non obſtupefaciat, ſi quis aut pondere ſuo in medio univerſi puncto conſiſtentem, aut ſi ita placet cum Copernicanis, neſcio ubi in æthere, circa ſolem volitantem gyrantemque contempletur, ſimilem tamen ſemper ſibi, ſuaque ſtantem mole? quis dedit pondus terræ, & quis ponderi tam juſtum æquilibrium? Quis antra aperuit, in quibus lapidum metallorumque tot diverſa coquerentur genera, & formarentur quaſi in utero; Quis ingentes illas cavernas & abyſſos terræ excavavit, quibus ampliſſima maria continentur; cum tamen æquabili pondere, centro incubent gravia, unde æquabilem quoque, & à centro undique æquali diſtantem intervallo, ſuperficiem terræ exiſtere, ſecundùm gravium naturæque leges erat neceſſe. Quod ſi verò in lacunas depreſſa non fuiſſet terra, totam undique aquis obvoluendam, ac propterea humanis uſibus ineptam prorſus futuram, liquidò conſtat. 16.

Et ſuperficiei extimæ admirabilem declivitatem.

Rurſus verò, quis undis extantem ſuperficiem hominum habitationi deſtinatam, in valles colleſque diſtribuit, imò & in montes altiſſimos tantâ arte eduxit, tum ad arcendam ventorum rabiem, tum etiam ad ſolares radios aliter atque aliter reflectendos, non ſine variâ & multiplici tum ipſorum montium, tum etiam vallium fœcunditate & proventu; Quid, quod hæc ipſa, quæ oculis apparet plana & æquabilis terræ planicies, plana tamen non ſit, nec ad libellam perpendiculumve conſtrata; ſed à mari molliter acclivis, per longiſſimo; terrarum tractus paulatim aſſurgat, ſtupendo prorſus artificio; quod quidem ex 27.

fluviorum

fluviorum lapſu, clarè conficitur. ſtarent enim aquæ omnes, niſi terra per quam devoluuntur, declivitate ſuâ labendi facultatem daret. Quis itaque tellurem hanc ab ipsâ inde Hollandiâ, per longiſſima Germaniæ ſpatia ad montes uſque Italiæ docuit aſſurgere? quis Brabantiam ita complanavit, ut tamen tota à Leodienſi tractu, Antverpiam uſque Zelandiamque decreſceret, artificio planè neceſſario, ut illic Rhenus, hic Moſa, Dilia, Scaldis aliique paſſim fluvij & torrentes defluerent, & quaſi ingentes venæ, terram undique ſummâ hominum commoditate interſecarent.

28. Verùm ſi omnia velim percenſere, infinitus ſim. An autem hæc non ſufficiunt, ut ſtupore defixum teneant conſiderantis animum? An non *cæli enarrant*, imo mutis vocibus proclamant *Gloriam Dei*, liquidoque demonſtrant, quòd ſit *magnus Dominus & laudabilis nimis* & *Sanctus in operibus ſuis*; *Ex his gloriam artificis, iis in rem ſuam utentis, obſtupeſce.*

§. V.

Inſtrumenta autem ea non caſu ſic conſtructa, ſed ſummo judicio, a Deo uſibus ſuis aptata eſſe conſidera.

29. ADmiraris inſtrumenta fat ſcio, magnamque de Artificis peritiâ opinionem, menti tuæ ingerere incipit tam juſta admiratio; creſcetque cum contemplandi ſtudio. Niſi fortè ut eam tibi detrahat Atheiſta quis, divinitatis contemptor, hæc omnia non arte & induſtriâ, ſed caſu & fortunâ, hoc quo ſunt modo coaluiſſe, nugetur. *Neque hæc caſu ita facta ſunt, ſed ſummâ attentione & arte.* Equidem ſcio non paucos eſſe, quibus aut Deus diſplicet, aut cogitationes propriæ nimiùm placent, quibuſque, mediis in errorum tenebris verſantes Ethnici, Græci inquam aliquot Philoſophi, prætulêre facem. hi ſanè totum hoc quàm latè patet univerſum, caſu mero ex atomis minutiſſimiſque pulviſculis, mutuo ſe complexu colligantibus exiſtere contendunt. Sic quidem, ut primò non niſi merum chaos eſſet, univerſum pulviſculis illis confuſè complentibus: at tractu temporis incubuiſſe ſibi paulatim atomos, & in varia, hæc nempe quæ videmus corpora, reſidendo ſeſe conformaſſe; ſic ut & Sol & Luna, & cuncta quæ videmus, nihil aliud ſint, quam pulviſculorum temerè

Digitized by Google

merè reſidentium colliculi aut acervi. Et hæc quidem illi magno ſupercilio.

Refutatur ſtultus quorumdam circa mundi fabricam ſpeculatio, ex ipsâ mundi tam ordinatâ conſtitutione.

Verùm quis ejuſmodi, ut parum dicam figmenta, æquis auribus accipiat? Dic ſodes, an atomi iſti ejuſdem omnes erant naturæ, coloris, magnitudinis, iiſdem, ut dicunt, imbuti qualitatibus, an diverſis? Quòd ſi omnes ejuſdem naturæ fuerint, quomodo atomi qui ſolis acervum conſtituunt, tantâ claritate caloreque jam pollent, cum illi qui terræ acervum, frigidi ſint, rigidi & obſcuri; illi verò qui aquæ molem conficiunt humidi ſint, molles & fluidi? Quòd ſi diverſæ proſus naturæ fuiſſe dixeris atomos illos, & alios quidem perſpicuos, alios adiaphanos, calidos hos, frigidos alios, hos cæruleos, flavos illos, diverſoque colore tinctos, & virtute imbutos variâ & diversâ: dic quæſo quis illos ſic diſcriminavit, quis ita circumegit, ut lucidi & calidi tantum atomi, & quidem tantâ copiâ confluerent, qui ſolis corpori conficiendo ſufficiebant? an & hoc factum putas caſu? Idemque de reliquis corporibus eſto judicium. Rurſus, cùm jam conveniſſent pulviſculi in unum, uti vis, acervum; quis eos, cùm ſinguli nullo inter ſeſe vinculo colligati, ſic quaſi temerè ſibi incumberent, quis inquam eo nexu tamque conſtanti eos ſibi mutuo aſtrinxit, ut ingentes illæ Aſtrorum cælorumque machinæ, jam ultra ſex mille annos, ſibi indiſſolubili vinculo conſtanter adhæſerint, ubi eos, qui terram conſtituunt pulviſculos, videmus minimo vento abripi & in aëre circumrotari? Quis pulviſculis illis cæleſtibus, gyrationis motum indidit, ubi terreſtres omnes ad terræ centrum ſuo pondere deferuntur? Quis ſolaribus atomis tantam celeritatem ingerere aut imprimere potuit, ut horæ ſpatio undecies centena millia leucarum facilè conficiant, ubi terreſtres ignavo torpent otio, ſi motum ſpectes. An caſus tantum potuit? fortuituſque pulviſculorum lapſus, tantam iis indidit varietatem? 30.

Et motuum tam diverſorum æquabili conſtantiâ.

Quòd ſi caſum hæc poſſe perfractè vis evincere? an verò Solis, 31.
Planetarumque curſum etiam fortuitum eſſe argues, caſuque fieri ut communem quidem cum cæteris aſtris habeant ab ortu in occaſum, cum toto firmamenti delati orbe; interim verò quod huic raptui quaſi obluctantes per Eclypticam ſuum ipſi curſum proprium inſtituant; ſeptentrionaliter quidem orientalem in æſtate Sol, in hyeme verò occidentalem meridionaliter,

Et

Et hoc quidem eâ conſtantiâ, tamque exactè, ut jam per tot annorum millia, ne latum quidem unguem à ſolito ſuo curſu deflexerint aut aberrarint? caſus hæc fecit, fortuita tu hæc dicis, & tamen ut ſapientem te circumſpicis?

32. Pſ. 91. Certè inſipientiæ te inſimilat Sanctus David, hæc ſine ſummâ Dei induſtriâ dirigi ſi exiſtimas. *Vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc.* quin & ipſe Seneca nullo Fidei imbutus lumine, ſupervacaneum, quaſi indignabundus, judicat ejuſ-Sen. l. de Prov. c. 1. modi quæſtionibus immorari. *Supervacaneum eſt*, inquit, *in præſenti oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum curſum fortuiti impetus eſſe, & quæ caſus incitat, ſæpe turbari, & cito ariatare, hanc inoffenſam velocitatem procedere æternæ legis imperio, ... non eſſe materiæ errantis hunc ordinem; neque quæ temerè coierunt, tantâ arte pendere, ut terrarum graviſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cæli fugam ſpectet.* Breviter & eleganter ſanè conficit totam rem.

Stultos vocat David eos, qui caſu hæc facta cenſent, eoſque deridet Seneca.

33. Enimverò non tempus modò perdam, ſed & auctoritatem penitus omnem, has ſi nænias, ſomnoque conciliando non inepta figmenta vobis propoſuero. Olim nempe contigiſſe, ut cùm omnibus undique ex Æoli cavernis, neſcio quas Junonis ob iras, immiſſis ventis mundus quateretur univerſus, ventorum vi infinitam pulviſculorum aut arenarum copiam, ex vicinis proculque diſſitis ponti littoribus, in hunc quem incolimus locum convolaſſe; & quidem tantâ copiâ, ut aërem undique complerent univerſum. Cùm verò ventorum rabies quibus arenulæ circumferebantur, reſediſſet, paulatim etiam eas ſuo pondere, modeſtè tamen in forum delapſas; ſed caſu tam felici, ut pulcherrimam hanc, quam videmus molem, prætorium inquam ſive Domum civicam, templumque hoc conſtruxerint. Errare itaque omnes, qui ullam operi adhibitam eſſe cenſent artificis manum, omnia enim caſu coiiſſe; & fundamenta, & ſuperſtructos parietes, tectumque, & quæcumque videntur Architectonices inſculpta ornamenta. Cùm enim arenulæ illæ caſu delaberentur, ita tamen bene accidiſſe, ut ſibi invicem inſidentes, debitam inter ſe proportionem obſervarint, locum dantes vacuum portis futuris, feneſtriſque; concavitates itidem conclavibus inſtruendis. Hoc itaque ordine unâ arenulâ ſuffulciente alteram, paulatim accreviſſe molem, ſurrexiſſeque in eam quam videmus altitudinem:

Fatuitas ſic ſentientium graphicè exponitur.

nem:arenas verò ita ſeſe complexas, ut aliæ quidem fornices conficerent, aliæ in gradus ſe conformarent; alias denique, in columnas, baſes, capitella, ſtrias, coronides ſeſe convertiſſe, tanto ordine, tantâ ſymmetriâ, ac ſi omnia credas artificis expolita malleo, & induſtriâ deſignata; cum tamen non niſi arenarum, caſu ſibi inſidentium, ſit acervus. Cùm verò aliquot adhuc arenæ flavæ ſuperfuiſſent, eas ita ſe quoque conjunxiſſe, ut Aquilam hic, alibi Crucem quaſi auream expreſſerint. Rurſus cùm aliquot præter eas arenulæ fuſci coloris diu pependiſſent in aëre, dubiæ quo deflecterent, communi conſenſu coaluiſſe ut ferreum haſtile conficerent, Aquilæ æneæ, aut Cruci ſuſtentandæ neceſſarium; cui cùm machina infixa ſtabat, caſu neſcio quo arenulas aliquot tenaces advolaſſe, quæ calore ſolis diſſolutæ, ferrum lapidibus, & æneam machinam ferro aſſolidaſint. Et hæc quidem pulcherrimæ illius quam in foro videris machinæ, vel quam oculis hic aſpicitis, templi hujus eſt origo & conſtructio.

Quis quæſo ad hæc deliramenta non rideat, aut ſi ſeriò quis hæc perſuadere mordicuſque velit defendere, non excandeſcat? An deliros ergo credis nos eſſe tu, quibus poſſe perſuaderi tam puerilia figmenta exiſtimas? Ne caſulam quidem quantumvis humilem, imò ne haram, ſine induſtriâ confici poſſe, perſuadebis homini quantumvis ruſtico; & tu ingentia illa cælorum terrarumque corpora, in immenſum expanſos firmamenti fornices, aſtra ſingula eâ magnitudine, ſitu, ordine, concinnitate, quam ne mirari quidem ſatis poſſumus, caſu coiiſſe, caſu ſtare, caſu volui, ſine ullâ artificis impenſâ induſtriâ aut manu, vis ut credam? Abiſis; & hoc quidem mihi ut des rogo, amentem ſaltem ne credas me. Satis id quidem perſpicio, ex eo te hominum genere eſſe, de quibus dicit Apoſtolus *Quorum Deus venter eſt*, & ne Deum agnoſcant, non pudorem modò ſed & rationem omnem exuunt: dementes, ne magnam illam Mentem agnoſcant & revereantur: denique *qui terrena ſapiunt*, hoc eſt, qui non niſi terram ſapiunt, fundumque ex quo genitum corpus circumgeſtitant, terreſtres animæ, Item *terrena ſapiunt* hoc eſt, nullum ex cæleſtibus rebus percipientes guſtum, non niſi terrena concupiſcunt, illis inhiant, illis inhærent: & ut *terrena ſapiant* prorſus deſipiunt. 34 Ad Phil. 3 Ibid.

Artificii ſani in his. Vos verò Auditores, quorum cum Apoſtolo *converſatio eſt in cælis*, 35

calis, hæc penitiùs conſiderantes exclamabitis cum Davide, *attendendum & gratulandum eſt Artifici.*
Pſal. 9. *Quia delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo, Quam magnificata ſunt opera tua Domine!* Et hic quidem primus fructus eſt, quem ex conſideratione inſtrumentorum divini Artificis percipiemus, ſi magnam de eo opinionem concipimus qui talibus utitur inſtrumentis, licet ea ipſa non niſi ſuperficie tenus intelligamus: eo fere modo, quo viatorem illum non inſtrumentorum nauticorum peritia & ſcientia, ſed ſola inſpectio, de naucleri ſui induſtriâ tutum & ſecurum reddidit, per eam quæ videndo excitabatur opinionem. Non enim non magnus eſſe poteſt, qui magna & præclara adhibet; neque non exacta ea, ad quæ conficienda, tam exacta, tamque ſublimia adhibentur inſtrumenta.

§. VI.

Adde quod tam præclara inſtrumenta non ideo confecerit Deus, ut ea tantùm eſſent in rerum naturâ, ſed ut per ea naturam ipſam, viſibilemque hunc mundum aptè dirigeret.

36. ATque hoc quidem in præclariſſimis illis corporibus præcipuè ſpectandum eſt, ea non idcirco creata eſſe ut in rerum naturâ exiſterent ſolummodò, ſed ut iis uteretur ad præclaram hanc univerſi machinam dirigendam, hominumque aptandam commoditatibus, qui eâ tanquam in navi vectores continentur. Illud modò conſidera, quàm accuratè inſtrumenta ſua, uſibus & eventui rerum efformando applicet divinus ille Artifex, qui ea ipſa tantâ induſtriâ & tam exactè confecit. Certè tam exacta è manibus ejus prodiere, ut ea ipſemet laudarit eximiè, omnique prædita probitate declararit jam ab ipſo naſcentis orbis exordio, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.* non quòd eâ bonitate præſtarent, quæ ad bene aut malè agendum, ac proptereа ad laudem vituperiumve requiritur; ſed quòd ejuſmodi eſſent, quibus Deus, ſecundùm naturæ deſignatæ ordinem, uti poſſet aptè & commodè aſſequendo fini à ſe præſtituto, eventibuſque rerum futurarum, ſecundùm ſua placita temperandis. Ita ſanè eſt, *vidit* & *Approbavit*; etenim erant bona & *valde bona.* *Talia ſunt certè hæc inſtrumenta, ut Deus ipſe ea approbarit.*
Gen. 1.

Hic

Attende in quos uſus in Deus utatur.

Hic verò rurſus hæreo ſtupore defixus. Quis enim concipiat 37.
fines eos, quos ſibi in hâc Univerſi creatione, conſervatione, directioneque tot creaturarum, quæ numero ut ſic dicam infinitæ ſunt, divina Mens præſtituit? quis item admirabilem illum modum, quô cuncta inter ſe commiſcendo & quaſi involuendo, tamen præſtitutum ſibi attingit ſcopum, rectè enarret? Id tantùm dicere habeo. *Magnificata ſunt opera tua Domine & Nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.* Ps. 91. Sed quod perſcrutari non poſſumus, admirari certè poſſumus & venerari.

Curſim exponitur quo pacto ad ſublunaria Deus lunam, ſolemque, quaſi inſtrumenta omnis generationis & conſervationis adhibeat.

Hoc ſaltem, licet abdita non intelligam, ſatis video; Solem 38.
inſtrumentum eſſe quô totum Deus illuſtrat orbem; Solem eſſe quô calorem præſtat; Lunam verò quâ humorem frigusque confert: horum autem influxuum mutuâ actione infractorum temperie, fœcunditatem omnem plantis animalibuſque communicari. Iſtud video, quod ad Lunæ aſcenſum deſcenſumque, certâ & inevitabili lege Oceanus quantus quantus eſt turgeat, inflетur, aſcendat; & rurſus deturgeat, deſcendat, & quaſi animos ponat; fluxuque aquarum & refluxu, motum illum æſtumque cauſari tam neceſſarium purgando aëri, imò & aquis ipſis, ne nimiâ quiete torpidi & corrupti, exhalationibus ſuis orbem inficiant univerſum. Video Solis motu quem cum firmamento communem habet, diem noctemque confici: ex obliquatione verò curſus proprii ſeptentrionaliter orientali à principio Arietis, æſtatem, hyemeſque procedere: æſtatem quidem ut calore matureſcant plantæ fructuſque; hyemem verò, ut per frigus depreſſo plantarum vigore, illum ipſum radicibus extendendis fortiuſque terræ infigendis, alimento denique ſub terrâ quærendo & inſugendo aptiùs impendant. Video Solem eſſe inſtrumentum quô vapores calore diſſoluti, ex vaſto attrahuntur oceano, ut ſublimes aſcendant, donec extra Solis reflexos è terrâ radios conſtituti, rurſus frigore condenſati in nubes coëant; quæ vento per exhalationes, aliis atque aliis locis excitato, toto aëre circumferuntur, tum ut umbracula ſint propulſandis æſtibus, tum etiam ut iterum in pluvias reſolutæ, quaſi hauſtra deſerviant, quibus aquæ irrigandis agris terræque fœcundandæ, circumferantur.

Verùm quid his inhæreo, tanquam aliquid pro rei dignitate 39.
dicturus? Rectè Eccleſiaſticus. *Quis magnificabit eum ſicut eſt ab* Eccli. 41.
initio?

initio? quis artem univerſam enodabit, niſi is quem nihil latet, & qui ſolus novit omnia? Certè ut aliquid noverimus. *Multa abſcondita ſunt majora his, pauca enim vidimus operum ejus* ſubdit Eccleſiaſticus; & hæc ipſa quæ videmus, quàm tenuiter intelligimus! Quis id explicet quo pacto per hæc ipſa inſtrumenta floribus, frugibus, arboribuſque incrementa ſubminiſtrentur, folia, fructuſque; & quidem per radices adeò informes & debiles, per quas quaſi per anthlias, à Solis calore humores in altum extrahuntur, quibus non tantum fruticis arboriſue truncus augeatur & alatur, ſed qui tandem in omnis generis flores fructuſque efformentur & effingantur, tam diverſæ magnitudinis, caloris, imo odoris, & guſtus, & ne quid oculis de ſit, pulchritudinis tam variæ & admirandæ?

40. Quis capiat artem, quâ per Solem, calidi humidique variam temperiem, tam diverſa metallorum ſaxorumque corpora, ſuis quæque in cavernis fabricet magnus ille artifex; quâ arte adamantes induret, gemmaſque ex levi formet roris ſtillicidio; quâ induſtriâ, illic inter obſcuras denſaſque nubes, nives, grandinem, fulgura, fulminaque cudat, iiſdem planè inſtrumentis quibus cætera omnia, aliter tantùm aliterque diſpoſitis & applicatis? Deinde quo aſtu frigida calidis, humidis ſicca committat & commiſceat, ſic ut ſeſe mutuo non deſtruant; & tamen iis ipſis, eam inducat in omnia quotquot extant corpora, quam percipimus varietatem? Denique quis rationes comprehendat, quibus inductus, huic Provinciæ ubertatem quidem vini, alteri frumenti feracitatem, olei aromatumve copiam largitus eſt alteri, alteram verò non niſi in ſteriles extenderit myricas? *Profectò nimis profunda facta ſunt cogitationes tuæ Domine, & multa abſcondita ſunt majora his.*

Pſ. 91. Eccli. 43.

41. Pſal. 91. Illud tantum cum omni veneratione admirabundus dicam, *Quia delectaſti me Domine in facturâ tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.* Subſilit certè præ gaudio mihi cor, inſtrumentorum tuorum præſtantiam dum contemplor; non enim ea procurantur, niſi in magnos uſus procul dubio adhibenda. Et licet ea penitus non intelligam, illud certè jam intelligo Tua eſſe, & eſſe *valde bona*, melioremque longè eſſe, ea uſibus ſuis aptantem & adhibentem manum.

Hinc excita in ſe ſanctam de Deo opinionē.

42. Deinde, cum jam perſpiciam, tot tamque præclaris inſtrumentis

Teipſe et penitus ſubiicere incipe.

mentis inſtructum te, naturæ Auctor, Conſervator, & Director prudentiſſime, nihil jam reſtat aliud, niſi ut totum me gubernationi tuæ committam, ſecurus mei, dum Tuus ſum. Fateor, rationes ſigillatim eorum quæ paſſim accidunt non intelligo; verùm & ſtuporem meum imbecillitatemque non ignoro. Illud enim jam video, quòd non ſim qui mihi ipſi, ut maximè velim, ne unicam quidem hyemem, nec æſtatem, imo nec unicum quidem diem ſerenum aut pluvium poſſim efformare; nec minimam quidem auram ventumque, quantumvis rebus meis commodum, pro arbitratu meo effingere; ne tum quidem cùm inſtrumenta omnia Sol, inquam, Luna, Planetæ, nubes, terraque ipſa, meæ poteſtati forent concredita. Quid igitur me vexo miſer homuncio, quid me divinis decretis, directionique cæleſti immiſceo, animal mortale, nec ſatis divinorum capax? Fateor, agnoſco. Itaque me tibi prorſus committo divina & Æterna Mens; tu age, verſa, dirige, prout viſum fuerit magne Deus, tantùm *Proba me Deus & ſcito cor meum, & cognoſce ſemitas meas: & vide ſi via iniquitatis in me eſt, & deduc me in viâ æternâ.* Pſ.138 & rurſus. *Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis injuſtitia.* Pſ.118.

TRACTA-

TRACTATUS III.

Delectaſti me Domine in facturâ tuâ, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ. *Pſal.91.*

Vt autem opinio quam de Dei providentia animo fixam habere debemus, magis augeatur : oſtenditur eum etiam minima quæque & viliſſima, uti quidem nobis videntur, dirigere, & Providentia ſua complecti.

PROOEMIUM.

NEcdū arcana Dei myſteria ita perveſtigavimus, ut non abyſſus infinita adhuc reſtet perluſtranda. Tantùm enim adorandum Sanctuarium Dei quaſi curſim inſpeximus : quæque oculis ob magnitudinem ſplendoremque maximè patebant, cæleſtia Artificis divini inſtrumenta, corpora inquam cæleſtia admirabūdi ſuſpeximus. Jā verò id ſatis conſtat, obſcurū conclave ſubitò ingredienti, nihil admodū apparere ex his quæ iſto atrio ſunt diſpoſita: diutiùs vero immoranti plura ſemper ſeſe offerre, paulatimque fieri magis conſpicua. Ita prorſus accidit, arcanum illud divinæ providentiæ ſanctuarium ſubeuntibus. Primò aſpectui omnia adhuc obſcura ſunt, & majora tantùm illuſtrioraque, ſic quaſi per nubem conſpicienda ſeſe offerunt. Ideo præclariora tantùm inſtrumenta in manus cœpi, oculiſque adhuc caligantibus perluſtravi; & quod ſolùm potui, ſum admiratus. At verò, cum diu immoratus illud quoque conſpexi, tam ingentia, tam præclara inſtrumenta, mi-

nimis

nimis etiam quæ ſub Luna ſunt reculis dirigendis adhiberi; tum verò exclamavi, *Nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.* quis hoc credidiſſet? iſtud quidem mihi perſuadere conabatur humana Philoſophia, ea quæ hîc contingunt caſum ferre, fortunamque moderari: neque aëris intemperiem, neque animalium vitam mortemve, neque terræ viciſſitudines, divinæ curæ ſubjacere, utpote quæ tantâ majeſtate prorſus indigna ſint: at verò cùm omnia cæli inſtrumenta ad hoc dirigi & diſponi video, ut ſublunaribus dirigendis Artifici deſerviant & ad manum ſint, tum verò *Confeſſus ſum tibi Domine, quia terribiliter magnificatus es.* Hoc itaque jam ago, ut exiſtimationem quam de Deo concepimus, magis augeam. Oſtendam liquidò, non ingentium modò, quæ toto cælo vagantur corporum, curam gerere præſtantiſſimum artificem Deum; verùm & minimis etiam rebus attentiſſimum invigilare: neque adeo hoc eſſe indignum Deo, ut etiam hunc in finem? totam cæli ſymmetriam compoſuerit, & attemperarit.

Pſ. 91.

Pſ. 138.

§. I.

Ex tam conſtanti & uniformi cæleſtium corporum ſitu & circumvolutione, Philoſophi Ethnici, unum tantùm eſſe ſummum Deum & gubernatorem collegerunt. & hoc quidem rectè.

A majorū corporum conſideratione, ad minorum etiam expenſionem deſcendendum eſt.

QUòd ſi ingentium machinarum, inſtrumentorumque quæ in *Sanctuario Dei*, hoc eſt in arcano illo gubernatoris noſtri conclavi utcunque conſpeximus & verò etiam ſuſpeximus, ſola conſideratio; eorumque ſic quaſi per nubem conſpecta præſtantia, ingentem quandam admirabilemque de excellente artificis mente opinionem cœperit concitare; operæ pretium me facturum exiſtimo, ſi in minora quædam, quæque quia iis aſſuevimus minùs æſtimantur, oculos mentemque referamus ex quibus profectò illud conſecuturos nos video, ut majorem adhuc ex iis admirationem opinionemque Artificis concepturi ſimus animo; unicum ſanè Tranquillitatis omnis ut dixi fundamentum: ac propterea omnibus ingenij viribus, animo, tranquillus ut ſis, altiſſimè infigendum. I.

Certè

2 Certè ea quam hactenus propoſui, attenta cæleſtium corporum inſpectio, ſtupendus ille tantâque arte diſpoſitus planetarum, ſtellarumque ordo & ſitus, æquabilitas & conſtantia in curſu tam vario tam diuturna ſibique ſemper ſimilis, influxuum verò effecta tam diverſa, tam neceſſaria, tam jucunda, totique atmoſpheræ tam accommoda, ita gentilium quoque oculos animosque ſuâ præſtantiâ perculerunt, ut quamvis in ordinem omnia redigere, omnia ingenii ſui viribus conarentur expendere & dimetiri, illud tamen ſtatuerint, mentem aliquam exiſtere neceſſe eſſe, hoc eſt, ni fallor ſupremum Deum, cujus arbitrio & deſignatione, hæc quæ oculis videbant, tam aptè concinneque, tam ad numeros omnes exactè fuere compoſita, & verò etiam diſpoſita.

Ex cæleſtium inſtrumentorum ſymmetriâ, gentiles collegere, unũ eſſe omnium moderatorem Deum.

3 Quamvis autem planetis ſingulis, & orbibus, quibus diverſum ineſſe motum perſpiciebant, ſingulos etiam diverſosque genios affigerent, hoc eſt minores ut ipſi appellabant Deos (Angelos diceremus nos) eorum curſus qui temperarent, machinæque quisque ſuæ conſervandæ & obſervandæ attenderent: illud tamen etiam recte colligebant homines acutiſſimi, fieri minimè potuiſſe, ut tanta proportio, tanta ſymmetria, tanta tamque accurata conjunctio & ordo ſervaretur tot annorum evolutis jam ſpatiis, ſine ullâ diſſentione, concuſſione, aut incurſu impactorum inter ſe corporum, tantâ tamen properantium celeritate; niſi una & verò unica eſſet Mens, cujus ingenio omnia fuerint expenſa, arbitrio diſpoſita, & tandem imperio perfecta; ac deinde geniis tradita, gubernanda tamen non ſuo genio, ſed ſecundùm Mentis illius unicæ ac ſupremæ æternas leges.

Probatur eos rectè id collegiſſe.

Rectè collegerunt id Philoſophi; Unicus ſit oportet qui dirigat omnes, ubi agunt plures; & quo plures ſunt qui agunt, eô major uni tribuenda eſt auctoritas; ne dum non unus agere ſatagit, turbentur, & ſic fruſtra laborent omnes. Certè dum magnificum quoddam erigendum eſt ædificium, quiſque opifex artem exercet ſuam: & ruſticus quidem fundamento jaciendo terram excavat: latomus ordine ad libellam componit lapides, quos ad rectos angulos lapicida detruncavit: anchoras autem cæteraque ferramenta ferrarius adaptat faber, cùm carpentarius trabibus tigillisque decurtandis & dedolandis totus incumbit, quisque ſuo intentus operi. Quòd ſi verò quis curioſus inquirat, eccur foſ-

G ſores

ſores quidem non longiori tractu foſſas erudérent, latomi non altiùs muros educant, cur hæc quæ dantur, non verò alia à lapicidis ſaxa excipiant, cur eo loco calumnas figant, cur columnæ ad iſtam non verò ad aliam reducantur figuram, cur trabes ad talem longitudinem decurrentur? ſi id reponas, murorum intervallo ut convenirent, latomos ad eam & non ad aliam menſuram muros eduxiſſe; rogabit illico, quid quæſo cauſſæ ſit, cur carpentarius ſuam operam cæmentario potiùs, quam ſuam hic illi accommodet? Atque hinc quidem rectè conficiet, alium quendam eſſe cui pareant ſinguli, & cujus induſtriâ omnes dirigantur. Neque qui tot tamque diverſa inter nauticos homines munia contemplatur, hos quidem vela ſubſtringere, alios expandere; rudentes hos attrahere, remos expedire alios; hunc aſſidere clavo, hunc bolidem dimittere, illum altitudinem Solis quadrante annulove excipere; alium vento, alium invigilare clepſydris; minùs evidenter conjiciet, non pro cujuſque libitu hæc ita fieri, verùm Magiſtri alicujus, & quidem unius arbitrio, tantum in tam diſpari labore ſtare conſenſum.

Si enim plures eſſent, ſub uno moderatore non dependentes, aut nunquam extitiſſet hæc rerũ machina, aut citò periiſſet.

Hâc ſane argumentandi methodo, olim Philoſophi in unius omnia dirigentis Dei cognitionem fuere delapſi. Nam ut ita foret, & unus quidem genius, minorve Deus (Angelum dicamus nos) Solem efformaſſet, Lunam alter, alter Jovem aut Saturnum, alii aſtra cætera cælorumque orbes, ſinguli ſingula efformare potuiſſent, atque ſi ita vis etiam efformaſſent; quo pacto fieri potuit, ut eam quiſque magnitudinem obſervaret, quæ corporibus omnibus inter ſeſe aptandis ſigillatim conveniret, niſi unius deſignatione ſingula rite determinentur? Hoc verò ſi non fiat, en quanta illico, minores inter Deos ſubortura eſt contentio, quantæ rixæ, bella quam atrocia? nemo enim de jure ſuo quidquam concederet, nec ullam pateretur in ſuo opere mutationem. Certè minor ille Deus ſeu genius Lunæ opifex contendere potuiſſet, opus ſuum non uſque adeo deprimi debere, ut poſtremo loco & terris proximo ſtatuatur; non adeo eſſe deforme, ut non in ipſo firmamento figi poſſit inter alia aſtra conſpicuum. Solis vero genius id volet evincere, ut ſaltem non infra Jovem, edentulumque Saturnum detrudatur, neque lucidiſſimum ſanè ſidus præ plumbeo obſcuroque debere contemni. Rurſus conquereretur cur ſuus planeta, tantâ celeritate non ſine offen-

offenſionis periculo impellendus ſit, ut uno abſolvat anno curſum, quem tardipes ille, veternoſusque ſenecio Saturnus inquam, non niſi triginta ſtatuat annis conficere? quid, quòd non levis hic rurſùs Lunæ genio detur conquerendi anſa, ut quæ viginti novem diebus vaſtum illud iter cogatur abſolvere, quod Sol anno uno, Saturnusque triginta pro ſuâ commoditate lentus legit; cui libeat, inquiet, ita gyrare æternitate ut ſic dicam totâ, ita circumferri, ita rotari, toties oriri, toties occumbere, toties lumen amittere, toties umbram terræ ſubire, toties Soli ſe opponere, toties eclypſim pati? patiantur hæc qui volent, ego certè non feram, non patiar. En nonne hîc ampla, & quidem juſta contentionum eſt materia? & niſi quis unus omnibus imperet, quis turbatos animos ſedabit, quis rebus cæleſtibus modum ponet? Profectò bella oriri, mutuisque odiis perire, minores illos Deos neceſſe eſt; cæleſtiaque illa corpora, mutuâ inter ſe colliſione & arietatione detergeri & labefactari. Minimè igitur tot inter bella, animorumque diſſenſiones, tot jam annorum millibus ſtetiſſet ſtabilis illa cælorum aſtrorumque harmonia, niſi ad unius imperium nutumque attemperata.

Hoc inquam filo ducti Philoſophi, ad agnitionem unici Dei, cujusque arbitrio & Providentiâ cælorum orbes dirigantur, devenere.

§. II.

Non rectè tamen voluere Philoſophi Dei Providentiam ad ſublunaria ſeſe non extendere.

ET hactenùs quidem rectè ratiocinando provecti ſunt Philo- *Non rectè tamen ſtatuerunt Philoſophi Deum ſublunaria non curare.*
6 ſophi. illud tamen perperam inter ſua dogmata ſtatuère, quòd cælis tantummodò divinam affigentes Providentiam, ad ſublunares res eam deſcendere, minimè ſint paſſi, errore ſi vel rationem ſolam ſpectes, ſanè graviſſimo. Ariſtoteli dogma tam futile adſcribit D. Ambroſius, *Ariſtoteles*, inquit, *aſſerit usque ad Lunam, ejus deſcendere providentiam.* quod quidem Epicuræis ita placuit, ut expanſis illud brachiis ſint complexi. Pugnant illi Deum, ut ſanè cæleſtia moderetur corpora, minora tamen hu-

Ambr. l. 1. Offic, c. 10

 miliora-

milioraque, nubes puta, aërem, terram, iiſquè contenta animalia, non eſſe ei curæ ſed contemptui.

Primò quia id indecens Deo in multis.

Et hoc quidem primò, quòd ſanctiſſimum illud venerandum- 7
que Numen, viliſſimis, quæ paſſim in atmoſphærâ conſpiciuntur, rebus applicare abſonum planè ſit, indecens & indecorum. Quid enim? non hominibus dico (& tamen quid ſunt homines, niſi abjecta & terrena animalia) ſed vermibus, ſanguiſugis, muſcis, veſpis, ranis, muribus, & ſerpentibus, ut alia fœtidiſſima ſileam corpora, divina ſe Mens admoveat, quibus ne manum quidem ſuam homo quis honeſtior, ſine faſtidio poſſit applicare? putida ſunt hæc, & exilia nimis, & tantâ reverentiâ prorſus indigna. Neque ea quæ toti regno à Rege aliquo impendenda ſunt ſtudia, culinæ ſordibus, aut felibus enutriendis, niſi à ſocorde & ignavo homine adhibentur.

Secundò, quia nimis exigua ſunt pleraque tantæ menti.

Deinde an hoc non ridiculum, ut credamus ſupremam illam 8
intelligentiam, minutiſſimis reculis attendere? nam ſi hoc ita eſt, certè ventos etiam nubeculaſque minimas, neque has tantùm, ſed & folia, arenulas, quinimo & atomos eum obſervare, imò & numerare neceſſe eſt, oculiſque proſequi cùm vento auferuntur, quò tandem decidant, quô quieſcant loco. Et an hæc ſunt ſtudia digna Deo? quis id ferat, qui tantum Numen veneratur?

Tertio quia in humanis quoque multa ſiunt indigna dei providentiâ.

Tertiò denique, ſi ſaltem inter ſublunaria, humanas res ejus 9
curationi ſubjectas contendis; præterquam quod homines ipſi, non ſint occupatio digna Deo, an verò tam feliciter cum rebus humanis agitur, ut Deum iis ſeſe impendere ſit credibile? an ea eſſet tamque injuſta divitiarum in improbos quoque facta elargitio, proborum verò ea indigentia; horum depreſſio tanta & contemptus, illorum verò tantus faſtus & potentia, ſi iſta à Numine aliquo pio & juſto rerum moderatore regerentur? denique ſi humanis rebus modum poneret Deus, an hoc pateretur, contemni ſe paſſim quotidie, & imperata deſpici ſummo certè Divinitatis ſuæ deſpectu & injuriâ; quam tamen à ſe avertere & amoliri in manu ſuâ ſit? Quid pluribus opus eſt? profectò, humano hæc omnia ingenio geri, hominumque pro ſuâ improbitate quidlibet audentium arbitrio, aut certè caſu & fortunâ ſic ferente contingere manifeſtum eſt.

Verum ſu pervacua

Et hæ quidem ſunt blaſphemæ voces, eorum quibus Deum 10
eſſe,

eſſe, aut non eſſe perinde eſt. imò quibus divinum Numen ſu- *hæc bono-*
pervacaneum eſt, aut potiùs odioſum: hominum inquam *quo-* *rū divinæ*
ad Phil. 3 *rum Deus venter eſt, qui terrena ſapiunt*, quique inſanis vocibus *cura in-* *gens bla-*
illud itentidem impiè occlamant *circa cardines cœli perambulat*, *ſphemia*
Job. 21 iis dirigendis, totus quantus eſt, impeditus Deus; item *cœlum* *eſt.*
Pſ 113. *cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum*, eam nempe pro ſuâ libidine, ſummoque Numinis, cujus præſtantiam verbis extollunt, cum contemptu, inculturi poſt hac, & pudendis ſceleribus impleturi.

11 Verùm cùm ad ſingula reſpondere non poſſim hodie, certe *Probatur*
ea quæ liberum hominis arbitrium, fortunæque viciſſitudines *id reſpon-*
ſpectant, non attingam modò: illud tantùm perſequi eſt animus, *ſione gene* *rali Sim-*
quod de rerum ut ipſi dicunt viliſſimarum curâ, tanquam Deo in- *plices.*
dignâ, inſanè & putidè, imò impiè obganniunt. Et primò quidem, ut Ethnicum hominem impietati tantæ opponam. Iubet generalem quandam Simplicii verbis adhibere reſponſionem, quam deinceps ſingulari, magisque inſtituto ſermoni accommodatâ ratiocinatione proſequar.

12 Quod ſi Dii, inquit ſimplicius, rebus non conſulunt aut pro-
Simpl. in c. 38, Epict. vident, *aut quia non poſſunt non provident, aut quia nolunt, jam ſi quia non poſſunt, id fit aut propter magnitudinem rerum humanarum Dei potentiam excedentium; aut ob parvitatem & vilitatem, providentiam effugientium. Si cum poſſit, non vult, aut ob delicias & ignaviam eas negligit: aut rurſus quòd ob parvitatem & vilitatem, quamvis poſſit, eas aſpernatur. Cùm autem generalis diviſio ſit hujuſmodi, interim ad omnes ejus ſectiones ſic dicendum.*

13 *Cùm tale ſit Numen quale deſcriptum eſt, cognitione præditum exquiſitiſſimâ, & potentiâ firmiſſimâ, & voluntate optimâ, & omnes res à ſe producat, nec ignorat res à ſe conditas eſſe curandas (qui ſtupor ne in ſtupidiſſimas quidem pecudes cadit, nam illæ quoque ſuos curant fœtus) neque ob magnitudinem relinquet; qui enim major erit res conditore ſuo? Neque ut viliores quàm quæ curentur, aſpernatur, nam ſi tales erant, cur omnino condebantur? At nec voluntas ejus eſt accuſanda, quaſi ob delicias & ſocordiam eas negligat: hominum enim iſti affectus ſunt, nec omnium ſed non proborum; cùm ne pecudes quidem ita delicatæ ſunt & ignavæ, ut fœtus ſuos negligant. Neque verò tanquam viles eas contemnit, quas condere non eſt dedignatus; Sic nullo modo fieri poteſt, quin Deus conſulat rebus à ſe conditis, ita*

Simplicius

Simplicius, ille doctiſſimus Epicteti commentator, conciſè, verè & piè.

Deinde particularis petita ex fine ob quem cœleſtia corpora ſunt formata.

Juverit tamen altiùs hanc rem proſequi, divinumque honorem defendere, quem omnis religionis oſores impetunt & profligant, venerationis majeſtatiſque divinæ, callido ſub prætextu. Et ut jam quidem nihil de infinitâ Dei ſapientiâ dicam, de quâ Tractatu proximo prolixior mihi inſtituendus eſt ſermo: dic amabo te, quâ fronte Deo ſublunarium rerum adminiſtrationem & curationem audeas detrahere, quaſi cæleſtium corporum globis diſponendis & dirigendis ſatis ſuperque impedito, hoc illi nempe opus, hanc curam incumbere; cum hæc ipſa corpora non alio fine molitus ſit, quàm ut per ea tanquam per apta inſtrumenta, totam quam incolimus ſublunarem regionem, incolaſque beneficiis repleret ut naturæ auctor, & rectè ut beneficus Pater adminiſtraret? Non ſatis intelligo, quo pacto Ariſtotelis ingenium & ratiocinatio in Lunâ hæſerit, quidve homini ingenioſiſſimo in mentem venerit. Attendite ſi placet ea quæ dicturus ſum, ingerent ea paulatim rectam quam de Deo habere convenit opinionem: quam ut bene firmavero, conſecutus ſum omnia. 14

§. III.

Deum non cæleſtia tantùm ſed & ſublunaria, & quidem minutiſſima quæque curare, probatur ex ipſâ cæleſtium corporum conſtructione & fine.

Vrgetur hac ratio, certè corporum cæleſtiū conſtructio & motus propter ſe non eſt, ſed propter ſublunaria.

AGedum ergo Philoſophe, quiſquis es, quid dicis? cæleſtia corpora curare Deum, ſublunaria non curare. Videamus porrò, quàm id rectè concluditur. An ergo cælos, cælorumque curſus tam varios, Aſtraque idcirco eſſe autumas tu, ut eſſent in rerum naturâ tantum, an verò ut ad alium referrentur finem? Certè ſi motûs omnis, prout hi ipſi Philoſophi cum Ariſtotele ſtatuunt, finis eſt quies, continua illa cælorum circumgyratio, tot jam elapſis annorum millibus, finem ſuum non obtinuit, neque obtinebit porrò, donec hic quem videmus naturæ perſtabit ſtatus. Ad alium itaque refertur finem, orbium illorum continuus 15

nuus motus. Neque jam opus eſt illud longiùs provehere, cùm & ipſimet id fateantur, & verò experientiâ ſatis conſtet, quantum in his ſublunaribus per altiores illorum corporum influxus, mutationis accidat: quod vel ſolæ noctis, & diei, hyemis æſtatisque acceſſus receſſusque, maris viciſſitudines, & corporum in pleniluniis, & aliis Lunæ planetarumque affectionibus, mutationes luculente teſtantur. Nimis clara res hæc eſt, quàm ut longiùs deducatur.

An ergo credibile Deum inſtrumenta ſua curare tantum negligere vero ea, propter quæ inſtrumenta illa condidit.

16 Id verò jam urgeo; an hoc rationi conſonum credis tu, Deum Providentiæ ſuæ theſauros impendere cæleſtibus illis corporibus ordinandis, ad ea verò non attendere, propter quæ ea ipſa corpora & confecta, & hoc quo videmus ordine ſituque ſunt diſpoſita? Hoc enim verò perſuadeat mihi quis, nauclerum artis ſuæ inſtrumenta curare, quibus in arcano ſuo; prout explicui, (Tract. 2 §. 2) conclavi utitur, totumque ejus ſtudium in hoc conſiſtere, ut Aſtrolabia, quadrantes, compaſſum, regulas, cæteraque rectè in ſuos gradus minutaque dividat: acus nautica accuratè ad magnetem & ex arte ſit afficta; alia verò armamenta nautica non expendere, neque velis, neque rudentibus, neque remis, neque clavo, neque adeò vectoribus epibatiſque ullo modo attendere; cùm tamen in horum uſum directionemque inſtrumenta illa conſtet eſſe confecta? Solem, Lunam cæteroſque planetarum orbes conficit Deus, terræ fœcunditatem ut det; pluviam, grandinem, nives, frigus, caloremque ſuo quæque tempore ut induceret; animantibus procreandis alimenta ut ſuppeterent, gramine humum, hortos floribus, foliis fructibuſque frutices & arbores ut conveſtiret: interea terræ non advigilat, omnia permittit caſui; naſcantur, non naſcantur animalia; alantur, an pereant parum ipſi penſi eſt, modò circa cæli cardines rectè peragantur omnia. Quis id ctedat, niſi aut cui mens ſana non eſt, aut eſt perverſa?

17. An non id ſaltem perſpicitis, ſi quidquam luminis vobis eſt ſuper, inſtrumenta cæleſtia tantâ arte diſtribui, & tanto ordine compoſita conſervari, ut hunc quem videtis rerum ordinem in terris diſponeret, diſpoſitumque conſervaret? ita ſanè cùm inſanis illis, nimiumque ratiocinio ſuo tribuentibus Philoſophis, (Joq. 38) expoſtulat Deus ipſe, teſte Jobo. *Nunquid noſti ordinem cæli, & pones rationem ejus in terra*? ac ſi dicat: ſi percipis cælorum motus, ſiderum influxus, Planetarumque diſcurlationes ſi intelligis,

gis, nonne illico luce meridianâ clariùs cognoſces rationem tantæ machinæ à terra dependere, hoc eſt, non niſi in ſublunarium uſum & commodum fuiſſe procreata? & tu interim inſtrumentis vacare me, *cardines cœli perambulando* deterere, & ad præcipuum, cui illa deſerviunt opus, non attendere blaſphemus finges?

Exponitur abſurditas hujus ſententia, in familiari artificis horologia componētis comparatione.

Attendite vos ſi placet Auditores, & inſanam Philoſophorum collectionem, ex eo quod jam dico, percipite. Quod ſi artificem magnâ ſeſe induſtriâ automati, ſeu holologio quod rotis circumagitur conficiendo impendere videretis; totos dies rotulas in ſua membra denteſve dividere, excavare, perpolire: tympana cochleaſque rectè diſponere, ut dentes dentibus, rotæ rotis correſpondeant, mutuoſque excipiant & retardent lapſus; omnibuſque ritè confectis, tabellam cui inſcriptæ horæ, manumque quæ eas deſignet extrinſecùs affigere, supernè verò æs campanum erigere, malleumque imponere, qui quot horas, totidem ictibus prodat; denique juſta pondera diu expendere, & tandem appendere, quibus automa totum, tota inquam machina, certo ordine & debitâ celeritate moveatur. Quis, inquam, hæc oculis ſuis perſpiciens, ſi modò præter oculos, mentis habeat aliquid, iſtud ſibi perſuaſerit, non aliò ſpectare hæc omnia ex artificis mente, quàm ut rotulæ circumferantur, neque alium habere finem? horæ autem an deſignentur ab indice, aut à malleo campanæ incumbente proclamentur, an non; & quæ deſignantur, an deſignentur rectè, horane audiatur tertia cum ſit duodecima, nihil id quidem curare artificem; cui id niſi parùm ſano imponetur? Tamen, inquies, ſemper artificem video rotulis adhibere manum mentemque: jam pondera attrahere, jam minuere, jam augere, jam denticulos abradere, limare, perpurgare, campanulæ verò horiſque, ne digitum quidem adhibet, aut ſi adhibet certè id quidem facit admodum, perfunctoriè. At verò vir minimè male, non attendis idcirco rotis ponderibuſque tantum ſtudium adhiberi, quod ab his omnis companulæ ſonantis, & maniculæ horam indicantis directio dependeat? Niſi fortè tam ſis amens, ut malleum ſuâ ſponte ſe movere credas, ictuſque quotlibet, & quot ei in mentem venerit, campanæ imprimere, horaſque pro ut caſus tulerit, indicem demonſtrare.

Qui non tantū re-

At verò dices, demus ſanè, ad horas integras dirigendas artificem 19

tificem attendere: illud tamen minime credo, ſemihoras quòd curet, aut quadrantes; exiguæ hæ ſunt minutiæ, neque dignæ ſatis quibus ingenium iſtud attendat, quod rotulis tam egregiè accurateque conficiendis rectiùs impenditur, quam quadrantium exprimendorum anxiâ & parum utili curâ. Quid enim? an tanta res eſt quadrans, ut illi totam impendat machinam, artemque ſuam?

tarum & horarum, ſed & quadrantium & minutorum exactam rationem habet.

20 Næ tu profectò automatum imperitus es, iſta qui loqueris! ignoras ſanè quod ſit automatis illius horologiique officium & finis: quin imò, quo peritior eſt artifex & exactior, eò minimarum etiam rerum, quæ machinam totam conſtituunt, majorem habet rationem, conſcius in minimis totam conſiſtere machinæ elegantiam & perfectionem. Idcirco non horas modò & quadrantes, ſed & minuta ſingula exprimere, in votis habet, neque verò minoris molis eſt & artis, quadrantem unum minutumque exactè horologio determinare, quàm horam diemve integrum: imò illud conficere, majoris artis eſt.

§. IV.

Deum vero cœleſtibus corporibus veluti inſtrumentis uti, ad ſublunarium curationem, expenditur, & declaratur.

21 RUdem ſane obſcuramque quamvis, aliquam tamen divinæ induſtriæ, quam in procurandis rebus ſublunaribus Deus adhibet, imaginem expoſuimus: quam ſi Ariſtoteles non intellexit, aut potiùs intelligere ſi noluit, magno tamen ea nobis erit uſui, ut curam quam rerum omnium, humanarumque potiſſimum, gerit Deus, liquidò cognoſcamus. Verum humana non attingentes modò, ea quæ terræ, terrenarumque rerum curam ſpectent, tantummodò exponemus.

Oſtenditur quod cœleſtia corpora, ſublunarium ſint inſtrumenta.

22 Certè ſi res omnes prout in hâc atmoſphærâ obveniunt, tantummodò oculis contemplemur, viciſſitudinem inquam aëris, ventorum inconſtantem rabiem, pluvias, grandinem, nives, glaciem, calorem, frigus, dies noctesque, & has quidem modo breves, modo longas, modo mediocres, obſcuras modò, modò ſubluſtres: rurſus, anni tempeſtatem & temperiem adeò diverſam

Quæ ſi ſingula ſeorſim ſpectas, caſu credes accidere omnia.

ſam; & nunc quidem arbores fruticeſque, in flores & folia calices ſuos expandere, quibus decentiſſimè quaſi veſtiuntur; nunc vero denudari veſtimentis omnibus ornamentiſque ſpoliari, ſic ut non niſi ſquallida extendant brachia, luridos ſtipites & ſiccos ramos: item animalium diſtinctionem; dum alia quadrupedia terram occupant, aërem alia circumvolitant, alia undis incubant, alia denique intra terræ, quam reptando radunt, viſcera ſedem ponunt: hæc vero omnia & ſingula, modò nidos conſtruere, modò generare, modò pullis undique alimenta conquirere, modò ſedes etiam gregatim mutare: hæc inquam ſi ſuperficie tenus tantùm aſpicimus, certum eſt puerorum inſtar, qui horas mallei campanæque repetitis ictibus indicari audiunt, artiſque omnis quæ in rotis eſt, ignari ſunt interim, illico exclamaturos nos, hæc quidem omnia caſu evenire: noctem eſſe quia nox eſt, æſtatem quia ſic contigit, pluere quia ſic cecidit, res ire prout eunt, & quòd eant caſu fortuito, & ſic quaſi temerè.

Sin verò ordinatâ rerum, etiam minimarum originem & interitum attendis, artificem illico ſummum admiraberis

Verùm qui penitius altiuſque rem conſiderat, omnemque rerum ordinem viciſſitudinumque ſymmetriam attendit; & quidem hyemes æſtateſque in orbem ire, ſeſeque per veris temperiem, autumnique humores ſtatis temporibus excipere; noctes & dies certis fixiſque intervallis minui & augeri: frigora, caloreſque per vices imperium tenere & ſibi invicem prædominari; animantia & volucres, ſuos habere præfixos terminos, quibus nidos ſummâ arte conſtruant, pullos excludant, foveantque: arbores autem & plantas id veluti perſentiſcere, ecquando calices floreſque fas ſit protrudere per naturæ leges, idque non ante præfixum tempus moliri audeant aut poſſint; rurſus quamdiu folia ſuſtentare, & quaſi manu-tenere, quando verò ea debeant manumittere, & ſub terras vires contrahere, extendendis radicibus noviſque quaſi ſuppetiis conquirendis: inſecta denique ipſa, ne ſim infinitus, muſcas, culices, locuſtas, cyniſeſque certis prodire temporibus, certis agere, certis occumbere: atque hæc omnia ſuis evenire tempeſtatibus, ſuis eſſe, ſuis redire, idque jam tot annorum non interrupto lapſu, modoque ferè ſemper ſimi & eodem: quid qui ejuſmodi cogitationibus mentem implet, exclamare poterit, niſi magnificum illud Davidis, quôque omnia continentur, *Magnus Dominus & laudabilis nimis*, magnus omninò

omninò artifex, qui tantam varietatem, ſine ullâ totius machinæ, artiſque varietate, inter ſe committit, continet, & moderatur.

24 Magiſque percellor, & in eâ quam de Deo concipere incipio exiſtimatione confirmor ampliùs, quòd artificium obſcurè ſaltem intelligam, illudque percipiam *Cæli ordinem e terrâ rationem petere*, cùm videam liquido, ea nō niſi ſublunaribus rebus aut procreandis, aut fovendis, aut permutandis deſervire; & in hunc finem à Deo quaſi inſtrumenta applicari, ſicut rotularum lapſus horologio dirigendo. Illud enim certum eſt & manifeſtum, quòd ſi Solis tantummodò Lunæque curſus ſiſterentur, unoque ſtarent fixi loco, totam illico invertendam eſſe imò ſubvertendam terræ machinam, omnem illico perituram Univerſi ſymmetriam. Nam præterquàm quod alteri hemiſphærio perpetua nox incumberet, quæ frigore & obſcuritate, totum illum terræ tractum redderet inhabitabilem; illa certè ſphæræ dimidia pars, cui Sol perpetuò directus immineret, parum foret animalium uſibus accommodata, & quæ plerumque foret ſterilis. Regiones enim illæ, quæ proximè Soli ſubjacerent, radiis caloreque aduſtæ, & in pulverem redactæ, nullum frugibus darent locum, animalibus verò ne reſpirandi quidem facultatem, tantis ignibus ardens aër: remotiores verò à ſole provinciæ, perpetuo rigerent frigore, atque adeo habitationi victuique minùs accommodæ: aliquæ tantùm regiones intermediæ, temperatiori fruerentur aurâ: ſed hæc terræ portio, tantæ non ſufficeret alendæ hominum animaliumque multitudini; præterquam quòd quatumvis remiſſus calor, ſi ſemper duret, nec ullà viciſſitudine temperetur, ſemſim terræ ſuccum exedat, humoremque ſubducat, aërem verò malignitate corrumpat. unde id quidem foret conſequens, generationem paulatim diminuendam, fruges annonamque putrefaciendam, aërem reſpirationi neceſſarium inficiendum intemperie, totumque hoc modo hominum, animaliumque genus, brevi tempore conficiendum.

Probatur autem ad hæc producenda, cæleſtia corpora adhiberi.

Job. 38.

25 Advertite nunc quantâ induſtriâ rotas illas, orbeſque cœleſtes mutuò inter ſeſe nexu, horologii inſtar compoſuerit, unumque alteri innexuerit ſagax Deus. Supremam quidem quaſi primam rotam, Firmamentum ſtatuit magnus ille artifex, à quo ceu à primo mobili, aut ſi id primum non eſt, ſaltem ut à ſecundo, oculiſque noſtris magis conſpicuo aſtra omnia, Planeta-

Per motū Solis, omnis anni, tempeſtatum, dierumque & noctiū varietatem

neceſſaria orbi inducitur.

rumque orbes raperentur, diurno motu ab ortu occaſum versùs: & hæc eſt noctium dierumque origo. At unde tanta inter hos diverſitas? dicam. interim ita raptus Sol, obliquum ipſe carpit tramitem, orbemque ſuum percurrit Septentrionem inter & ortum medius, cùm in verè Arietem ingreditur; curſumque hunc abſolvit uno anno, quem quidem Luna 29. diebus, hoc eſt plus quam duodecies uno anno conficit, ſuas interim gyrationes circa Solem voluente Venere, & ſuas Marte, calores & intemperiem Solis ſine dubio, frigore ſuo & influxibus nobis non adeo cognitis, ut attemperent. Atque ecce eum dierum variationem, æſtatis hyemiſque viciſſitudines, & omnium rerum ſublunarium ſemina & exortus. 26

Item frigus, calor, venti, pluvia cæteraque animalium vitæ & generationi conducentia.

Sol namque per diem radios caloremque explicat, qui rurſus per noctem temperatur. Calor hic vapores paſſim excitat, eoſque è terrâ marique latè educit; qui per noctem condenſati in nubes coguntur; & dum condenſantur coguntùrque, aër magnâ vi exprimitur, qui ſic expreſſus ventum facit; venti verò in proximas impacti nubes, eas aut pluviis, aut grandine nivibuſque gravidas toto aëre circumferunt, aut Solis ardori temperamentum allaturas, aut pluvias rigandæ terræ, niveſque fovendo ſolo, quaſi hauſtra circumlaturas: & hinc terræ debita fœcunditas. Semina interim fruticumque radiculæ & ſtirpes, calore ſolis excitantur, humoremque attrahunt, quem per venulas fibrasque in varia forment folia & fructus; ſpiritus ſubtiliorve ſanguis animalium alitur, & generationi aptatur, vires dantur quibus actiones quæque ſuas expediant, adurendas procul dubio calore perpetuo, & frigore etiam perpetuo nimium conſtringendas. Hinc omnis ea, quam non ſatis admiramur, rerum varietas, exortus, diſcurſationes, ſuſtentatio, & occaſus: & omnia ſuis aptata locis & temporibus; quæ quidem non à floribus tantùm terræque fructibus, ſed & à muſcis ipſis, veſpis & culicibus rite & exactè obſervantur.

§. V.

§. V.

Deum vero eſſe & non alium, qui cæleſtibus corporibus ut inſtrumentis utitur ad ſublunaria dirigenda, magis expenditur & è Scriptura probatur.

27 JAm verò quis id credat, aut aliam præter divinam, omnemque omnium rerum naturas circumſtantiaſque, quæ numero infinitæ ſunt, complectentem Mentem, hæc tam varia tamque neceſſaria terræ adminiſtrandæ inſtrumenta, rite potuiſſe diſponere, ad ſingula prout in lucem veniunt producenda? aut Deum terreſtria non diſponere, quis dicat, qui cæleſtia terreſtribus tantâ induſtriâ adaptavit? An ergo horologii artifex, rotarum & quadrantium rectam dimenſionem deſignationemque non curat, & rotis tantum invigilat, cùm has non niſi illis exhibendis conſtruxerit? Agite porrò, inquit, non ſine ſtomacho, quaſi cauſſam ſuam acturus Deus, Jobo teſte: vos qui ſublunarium curam impiè mihi denegatis, auctorem producite, & ſi poteſtis edicite tandem. *Deum autem eſſe qui his inſtrumentis utitur ad minima quæque ſublunaria gignenda probatur ex Iobo.*

Job. 38. *Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum, & viam ſonantis tonitrui, ut plueret ſuper terram abſque homine in deſerto, ubi nullus mortalium commoratur, ut impleret inviam & deſolatam, & produceret herbas virentes? Quis eſt pluviæ Pater, vel quis genuit ſtillas roris? De cujus utero egreſſa eſt glacies, & gelu de cælo quis genuit?* & quaſi ſi artem quâ hæc omnia conficit, quamque jam generatim expoſuimus, quæ tota in ſtellarum diſpoſitione conſiſtit, mortalibus vellet declarare. *Numquid*, inquit, *conjungere valebis micantes Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris diſſipare? Numquid producis luciferum in tempore ſuo, & veſperum ſuper filios terræ conſurgere facis?* Quòd ſi neque tu, neque alius quiſquam inſtrumentorum aut compoſitionem, aut ordinem, aut motum in manu ſuâ habeat præter me, quâ fronte eorum quæ non niſi hiſce inſtrumentis conficiuntur, auctorem alium ponis, aut eorum mihi detrahis productionem?

28 *Quis itaque dat vehementiſſimo imbri curſum & viam ſonantis tonitrui?* Quis non obſtupeſcat? pendent in aëre nubes multâ pluviâ gravidæ, quæ tamen nimio frigore conſtipatæ eniti non

poſſunt : excitatur itaque ſuperiori in aëre vehementiſſimus ignis, fulgur inquam, & tandem fulmen, quod ſummo impetu & celeritate nubem condenſatam perrumpit, non ſine ingenti ſtrepitu & fragore diſſilientium undique nubium (& hic fragor tonitru eſt) nubes autem ſic concuſſæ, in aquas illico diſſolvuntur, quæ lapſæ per aërem in liquidiſſimos coguntur globulos, qui quidem pluviam conſtituunt : ſin autem globuli illi ſic decidentes, in frigidiorem aliquam auram delabuntur, in nivem efformantur, aut certè in grandinem. Dic amabo, quem tu dicis modò pluviæ partem ? cum certè dicere neceſſe eſt, *qui educit nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit, qui producit ventos de theſauris ſuis.* Pſal. 134 Interim pluviâ hâc fœcundatur humus; radices vero ſtirpeſque humorem ſugunt & attrahunt, ut matris pupillas infantulus. Quis verò eas id edocuit ? Et ne de majoribus hæc tantùm à Deo dici putes: *Quis*, inquit, *genuit ſtillas roris* ? ſtillas inquam guttaſque ſingulas quis genuit, non ingentis modo pluviæ, ſed vel roris matutini ? quis rorem ipſum ita coxit & attemperavit, ut floſculis delicatiſſimis alimentum, imò & limacibus apibuſque eſcam præbeat ſanè tenerrimam, mox convertendam in dulce mel?

Item ex teſtimonio Chriſti. Et hæc quidem Deum non curare, inſtrumentiſque ſuis tàntùm attendere, cætera caſum ferre, eſt adhuc, qui evincere præfractus volet ? Profectò vel unius Chriſti convincitur teſtimonio. 29 *Reſpicite inquit volatilia cæli, quoniam non ſerunt neque metunt neque congregant in horrea, & Pater veſter cæleſtis paſcit illa,* Matth. 6. an caſu paſcuntur, quos cæleſtis paſcit Pater ? Rurſus *conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt; non laborant neque nent*, unde ergo eis hæc prætexta tam nobilis, toga tam candida & decora? an caſu facta, caſu inventa, caſu ſcapo viridi ſuperexpanſa? Deus ſic ea veſtit, inquit Chriſtus. Et verò aliud credere quis poſſit, Divinâ nempe deſtinatione hæc omnia non evenire, quæ tanto ordine video digeſta ? frutices ſuam habent altitudinem, ſuam flores, flores ſinguli ſua foliâ deſignatæ latitudinis, coloris, odoris, imò & numero fere ſemper paria : & ad hæc omnia, culicem etiam & muſcam ne excipias, video cælum concurrere univerſum.

Illud verè admirandū, quòd Quid enim ? an viliſſimus ille quantumvis floſculus, aut limax, ille abjectiſſimus, produci potuit ſine humore & calore, 30

corpori-

corporibus illis gignendis attemperato? minimè verò. At calor undenam principium ſumit niſi à Sole, & à nube humor? Rurſus, quæ nubium origo niſi Sol, qui radiis ſuis quaſi antliâ vapores è mari eduxit, & à ſalſugine depuravit? Denique calor Solis atque adeo Sol ipſe, à quo demum prodiit, niſi ab infinitâ illâ Artificis omnia dirigentis Mente?

Iiſdem inſtrumentis utitur Deus ut minima quæque producat, quibus maxima protulit.

31 Quis hæc duo non obſtupeſcat, & quis non in tanti Numinis admirationem rapiatur? Primò, tam multa, tam ingentia, tam ſtupenda inſtrumenta fuiſſe prævia, & omnia adhiberi ad floſculi unius, unius folii, veſpæ unius, ranæ limaciſque efformationem: iiſque efformandis debitoque ordine collocandis inſtrumentis, incumbere tantum Deum? Deinde, non minori arte paucioribusque inſtrumentis cæleſtibus opus eſſe, ad procreandam muſcam minimam, quàm ad gignendos maximos elephantes; neque minorem illis, quam his producendis à Deo induſtriam adhiberi. Quis hîc non admiretur, quis non ſtupore defixus hæreat? Certè minùs id mirabitur, cui jam perſpectum eſt, totidem rotulas ab artifice adhiberi, ut in horologio deſignentur minuta ſingula, quã ut horæ integræ, dieſque tota.

§. VI.

Adeò non eſſe Deo indignum, ut contra glorioſiſſimum ſit, minima quæque producere, eorumque curam gerere.

31 AT verò inquies, ut illud demus, magnâ ſe induſtriâ Deum impendere ut ſublunaria omnia producantur; illud tamen non eſt credibile, conſervationi ſingulorum mentem advertere; indignum id certè videtur Majeſtate tantâ, viliſſimis hiſce reculis & quaſi nugis impedire. Verùm Ambroſio quæſo reſponde Divinitatis curator præpoſtere. *Quis operator negligat operis ſui curam? quis deſerat & deſtituat quod ipſe condendum putavit? ſi injuria eſt* (nempe Deo) *regere, nonne eſt major injuria feciſſe; cum aliquid non feciſſe nulla ſit injuſtitia, non curare quod feceris ſumma inclementia?* Ne in pecudes id quidem cadit, ut rectè ex Simplicio paulò ante dicebamus. Rurſus alio in loco Ambroſius. *Eſt aliquid hâc aſſertione ſtultius, ut feciſſe dicatur mundum,*

Neque hæc minimarum rerum cura indigna Deo eſt, cum omnium ſit creator.

Amb. l. 1. Offi. c. 13

Amb. in mm. 1.

&

& curam ejus non agere ? Vt quid fecit, ſi non ad illum pertinet quod fecit ? Præterquàm quòd illud liquidò perſpicio, iiſdem planè cœlorum orbibus & inſtrumentis opus eſſe ut conſerventur, quibus primitùs fuere producta. quod ſane dicta conſideranti manifeſtum eſt. Ad Cor. par. 4

Verùm ſi rei indignitatem arguas, nimiamque fore Dei ſe ad gramina, arenulas, vermiculoſque demittentis abjectionem contendis, certè illud primò cum D. Ambroſio Simplicioque urgeo. *Nam ſi tales erant, cur omnino condebantur?* Si inglorium ea conſervare, ecquæ fuit gloria in lucem protrudere, infamiæ, ſi ab auctore agnoſcantur, futuram materiam? Si gubernare ea, ſi alere, pudenda Deo res ſit, eccur hæc genita eſt Patri tanto poſtmodum pudenda ſoboles? Certè ab ipſo operis exordio graviter erraſſe dicendus eſt, quem operis facti pœnitet; pœnitet autem eum operis, cujus meminiſſe pudor ſit & infamia. Igitur ſi conſervare res hujuſmodi Deo indignum ſit, certè non conſervabit: nihil enim ſe indignum committet Deus. pudebit ergo Deum opus ſuum agnoſcere. Quòd ſi id ita eſt, jam certè in ipſâ rerum formatione erraſſe dicendus eſt. quod quia in Deum cadere nequaquam poteſt, aut conſervare & dirigere cenſendus eſt omnia etiam minutiſſima, aut certè non creaſſe; hoc verò prorſus eſt impium. 32

Et vero nihil exiguum eſt etiam in rebus minimis, ſed in omnibus ſummum eſt artificiũ.

Deinde illud urgeo. An tibi quidquam exiguum, quidquam humile in Dei operibus, quantumvis exiguis & humilibus videtur, mortalis homuncio, & tamen ſuperbe? aut minorem in floſculi, aut culicis efformatione artem, quàm in Solis ipſius cœlorumque ingenti fabricâ, impenſam credis? Auguſtinum audi. *Deus ita artifex eſt magnus in magnis, ut minor non ſit in parvis, quæ parva, non ſuâ granditate, quæ nulla eſt, ſed artificis ſapientiâ metienda ſunt.* Quibus verbis ſi addere quidquam poſſum, illud dicere non verebor, majorem me longè artis eximiæ præſtantiam & effecta in muſcâ & culice, quam in Solis luciſſimo corpore comperire. plura certè in culice nobis conſpicua ſunt artis argumenta. Nam ubi duos tresue in Sole motus, generaleſve effectus & vibrationes agnoſcimus, millenos ſanè in culice, plurimumque inter ſe differentes & varios, oculis ipſis intuemur. *Attendat charitas veſtra* inquit alio loco Auguſtinus, Deumque vel in pulice agnoſcite. *Quis diſpoſuit membra pulicis &* 33. Aug. l. 11 de Civit. c. 22 Aug. in Pſal. 148

& culicis, ut habeant ordinem ſuum, habeant vitam ſuam, habeant motum ſuum: Unam beſtiolam brevem, minutiſſimam conſidera quam volueris: ſi conſideres ordinem membrorum ipſius, & animationem vitæ quâ movetur, ut pro ſe fugiat mortem, amet vitam, appetit voluptates, devitat moleſtias, exerit ſenſus diverſos, viget in motu congruo ſibi! Quis dedit aculeum culici quo ſanguinem ſugat? quam tenuis fiſtula eſt quâ ſorbet? adde, quod per microſcopium culicem contemplantibus paret, forcipes habere in proboſcide, quibus carnem elevent ſuccumque exprimant, ſic facilius attrahendum. *Quis diſpoſuit iſta* inquit Auguſtinus? *quis fecit iſta! expaveſcis in minimis? Lauda Magnum: qui fecit in cælo Angelum, ipſe fecit in terrâ vermiculum.* ita ille.

84 Et ſanè mirabilior mihi longè eſt, apicularum in ſuo melle conficiendo labor & induſtria, quàm Lunæ Soliſque labores indefeſſi. Quid magis ſtupendum, quod tamen pauci attendunt, quàm favi in ſuas cellulas tam artificioſa diſtinctio? ſexangulares omnes ſunt æquiangulæ & æquilateræ, figuramque omnium iſoperimetrarum, quæque ſibi ſic congruant ut ſuperficiem favi exactè compleant, omnium maximam capaciſſimamque conſtituunt, utpote etiam aptiſſimam, quam in medio cellulæ conſidentes, undique ore attingant. Nam licet octogonum majus ſit hexagono, & omnium iſoperimetrorum maximum ſit circulus, tamen nec octogona neque circuli ita ſibi congruunt, ut favi planitiem, juxta ſe poſiti, perſectè compleant. Tres enim circuli ſe tangentes externè, triangulum curvilineum in favo vacuum deperditumque reliquiſſent, quod neque alia apis potuiſſet occupare, nec ab eâ quæ circulo inſediſſet apiculâ, ore contingi & repleri melle. Quis autem Geometriam illam animalculo indidit, quam ne homines quidem niſi longis demonſtrationibus aſſequantur? Jam verò, aranearum telas qui conſiderat, quantum iſthic reperturus in tenuiſſimis filis deducendis, jungendis, interſecandis artificium? Quid verò bombyces? ut ſeſe filamentis ſuis involuit turpis vermiculus, daturus tamen humanæ ſuperbiæ non vilem materiam! ut poſtmodum in alitem converſus, totam quam ſibi ex infinitis tenuiſſimi oculorumque aciem ferè fugientis fili complexibus, ædificarat capſulam, ita perforat & penetrat, ut tamen ne unius quidem fili texturam frangendo interrumpat? Quid his immoror? Volucrum tantùm

Quin imò in minimis admirabiliora ſæpe ſunt quam in maximis.

tùm nidos aſpice, alios quidem è limo ſolidè ſubacto circa parietes pendulos; alios è crinibus quos ne homines quidem eo tempore reperirent contextos, figurâ quaſi ad tornum exactâ; alios plumis molliſſimè inter ſe connexis ſtratos: rurſus appetitus animalculorum varios affectioneſque conſidera, ut iraſcantur modò, (nam & muſcis ſua bilis ineſt) modò gemant & doleant, modò exultent & ſubſiliant; fugiant modò & averſentur, redeant rurſus & complectantur ea quæ naturæ ſunt accommoda, aut incommoda. Hæc inquam & longè plura attentius perſcrutare, & ſubductis rationum calculis ediſſere, an non hæc admiranda magis, quàm ea quæ cœlorum orbibus continentur?

Quanquam nihil magnum dici poſſit, ſi Dei majeſtatem ſpectes.

35. Sed ne comparationibus adnaſcatur invidia, illud dicamus cum D. Auguſtino *Deus ita artifex eſt magnus in magnis, ut minor non ſit in parvis.* Quapropter illud ſtatuamus, parem eum omnibus adhibere induſtriam, parem curam: neque inglorium magis eſſe, nec minus tantâ Majeſtate dignum, minimo flori, apiculæque, quàm maximo cœlorum orbi invigilare. Ad vero ut id dicam tertiò, cum de Dei magnitudine & Majeſtate ſermo ſit, an vel ipſum cœlorum Soliſque regimen, occupationem judicas dignam Deo, Majeſtatem ejus ſolam ſi conſideras, & ad tanti Numinis bonitatem & miſericordiam non attendis? aut quidquam in Cœlorum accuratâ diſpoſitione reperis dignum Deo, quod non in volucris minimæ conſtructione reperitur? Certè, quod & Sapiens teſtatur, *Tanquam gutta roris antelucani* Sap. 11. *quæ deſcendit in terram, ſic eſt ante te orbis terrarum.* En totum univerſi orbem, cum minimâ guttulâ comparatum, & verò etiam æquiparatum; & rectè: neque enim aut rei magnitudo quidquam laudis adjicit, neque exilitas Providentiæ Divinæ quicquam adimit: auget eam potius, quò magis humanis oculis ars ſubtrahitur.

Denique minima neceſſaria fuère, ad majorum corporum ſuſtentationem, & ornatũ univerſi.

36. Quartò denique non ſatis univerſæ naturæ providiſſet Deus, niſi minima etiam viliſſimaque curarentur; cùm ea ipſa, naturæ ſuſtentandæ aut ornandæ fuerint neceſſaria. Alia enim in alimentum cæteris, alia in medecinam cedere debebant; alia neceſſitatis, ornatus cauſsâ alia, in hoc orbis theatrum prodire erat neceſſe: Omnia denique, ut, quod omnium rerum finis eſt ultimus, artificem Deum ſuâ varietate, magnitudine, exilitate, artificio tamen in omnibus admirando, proderent ac declararent: quod

quod pluribus oſtendere ſuperſedeo. Hoc certum eſt, omnia mutis vocibus, non cœlos modo ſed & minima gramina, & animalia quantumvis exilia *enarrare gloriam Dei*,

§. VII.

Hinc concluditur in omnibus etiam minimis naturæ eventibus, admirandam eſſe & adorandam Providentiam Dei.

37 ILlud igitur, hæc conſiderantes, magnâ animi ſubjectione admirabundi dicamus, magnum enimvero & peritiſſimum eſſe artificem, qui ſe in omnibus præſtet admirabilem; eumque ſummâ accuratione invigilare omnibus, qui ad minima etiam, quæque nullius videbantur pretii accuranda, tam ingentibus tamque accuratis utitur inſtrumentis: adeo ut ne volucris quidem minima, divinam illam Providentiam ſollicitudinemque, quantumvis celer, poſſit effugere. An cuiquam potiùs credetur quàm ipſimet, cui tamen nihil ita curæ eſt quam ſuamet gloria, bonaque de ſua Divinitate exiſtimatio? quòd ſi itaque indignum Deo eſt parva curare, ut quid igitur de eâ curâ gloriatur? Glo-
Matth. 10 riatur enimverò apud Matthæum. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & unus ex illis non cadit ſuper terram ſine Patre veſtro?* & ſi volucres adhuc eâ curâ dignos judicas, en minora. *Veſtri autem capilli capitis, omnes numerati ſunt.* Quis id, quantumcumque rationibus evictum jam ſit, ſine hæſitatione ullâ aut errandi formidine crediderit, niſi ipſamet hoc Divina Majeſtas palam fateretur? Hic pedem figo, hic fixus ſto. Sine ullâ igitur trepidatione dico, & adhuc parum dico pro veritate rei, Deique magnitudine.

Concluditur ergo Deum omnium eventuũ, etiam minimorum in toto univerſo eſſe auctorem.

38 Nihil prorſus accidere in hoc orbe, quòd non Divinâ Providentiâ, ut accideret, fuerit decretum; in eumque finem cuncta ab eo inſtrumenta ſummâ induſtriâ fuiſſe diſpoſita, ut omnia prout eveniunt evenirent; ea tantum ſi excipias, quæ à libero pendent hominum arbitrio. Neque hoc tantùm generatim, terra ut terra eſſet, & non aqua, aqua verò aqua, cæteraque id quod ſunt; neque verò etiam hyemes, æſtateſque ut eſſent aliquando, uti & frigora & calores; ſed hyemes modò tam fri-

Et quidẽ deſtinato conſilio & ſigillatim ab eo procurari.

ſam; & nunc quidem arbores fruticeſque, in flores & folia calices ſuos expandere, quibus decentiſſimè quaſi veſtiuntur; nunc vero denudari veſtimentis omnibus ornamentiſque ſpoliari, ſic ut non niſi ſquallida extendant brachia, luridos ſtipites & ſiccos ramos : item animalium diſtinctionem; dum alia quadrupedia terram occupant, aërem alia circumvolitant, alia undis incubant, alia denique intra terræ, quam reptando radunt, viſcera ſedem ponunt : hæc vero omnia & ſingula, modò nidos conſtruere, modò generare, modò pullis undique alimenta conquirere, modò ſedes etiam gregatim mutare : hæc inquam ſi ſuperficie tenus tantùm aſpicimus, certum eſt puerorum inſtar, qui horas mallei campanæque repetitis ictibus indicari audiunt, artiſque omnis quæ in rotis eſt, ignari ſunt interim, illico exclamaturos nos, hæc quidem omnia caſu evenire : noctem eſſe quia nox eſt, æſtatem quia ſic contigit, pluere quia ſic cecidit, res ire prout eunt, & quòd eant caſu fortuito, & ſic quaſi temerè.

Sin verò ordinatā rerum, etiam minimarum originem & interitum attendis, artificem illico ſummum admiraberis

Verùm qui penitius altiuſque rem conſiderat, omnemque rerum ordinem viciſſitudinumque ſymmetriam attendit; & quidem hyemes æſtateſque in orbem ire, ſeſeque per veris temperiem, autumnique humores ſtatis temporibus excipere; noctes & dies certis fixiſque intervallis minui & augeri : frigora, caloreſque per vices imperium tenere & ſibi invicem prædominari; animantia & volucres, ſuos habere præfixos terminos, quibus nidos ſummâ arte conſtruant, pullos excludant, foveantque : arbores autem & plantas id veluti perſentiſcere, ecquando calices floreſque fas ſit protrudere per naturæ leges, idque non ante præfixum tempus moliri audeant aut poſſint; rurſus quamdiu folia ſuſtentare, & quaſi manu-tenere, quando verò ea debeant manumittere, & ſub terras vires contrahere, extendendis radicibus noviſque quaſi ſuppetiis conquirendis : inſecta denique ipſa, ne ſim infinitus, muſcas, culices, locuſtas, cyniſeſque certis prodire temporibus, certis agere, certis occumbere : atque hæc omnia ſuis evenire tempeſtatibus, ſuis eſſe, ſuis redire, idque jam tot annorum non interrupto lapſu, modoque ferè ſemper ſimi & eodem : quid qui ejuſmodi cogitationibus mentem imple exclamare poterit, niſi magnificum illud Davidis, quôque omnia continentur, *Magnus Dominus & laudabilis nimis*, magnus omninò 23

omninò artifex, qui tantam varietatem, ſine ullâ totius machinæ, artiſque varietate, inter ſe committit, continet, & moderatur.

24 Magiſque percellor, & in eâ quam de Deo concipere incipio exiſtimatione confirmor ampliùs, quòd artificium obſcurè ſaltem intelligam, illudque percipiam *Cæli ordinem è terrâ rationem* Job. 38. *petere*, cùm videam liquido, ea nõ niſi ſublunaribus rebus aut procreandis, aut fovendis, aut permutandis deſervire; & in hunc finem à Deo quaſi inſtrumenta applicari, ſicut rotularum lapſus horologio dirigendo. Illud enim certum eſt & manifeſtum, quòd ſi Solis tantummodò Lunæque curſus ſiſterentur, unoque ſtarent fixi loco, totam illico invertendam eſſe imò ſubvertendam terræ machinam, omnem illico perituram Univerſi ſymmetriam. Nam præterquàm quod alteri hemiſphærio perpetua nox incumberet, quæ frigore & obſcuritate, totum illum terræ tractum redderet inhabitabilem; illa certè ſphæræ dimidia pars, cui Sol perpetuò directus immineret, parum foret animalium uſibus accommodata, & quæ plerumque foret ſterilis. Regiones enim illæ, quæ proximè Soli ſubjacerent, radiis caloreque aduſtæ, & in pulverem redactæ, nullum frugibus darent locum, animalibus verò ne reſpirandi quidem facultatem, tantis ignibus ardens aër: remotiores verò à ſole provinciæ, perpetuo rigerent frigore, atque adeo habitationi victuique minùs accommodæ: aliquæ tantùm regiones intermediæ, temperatiori fruerentur aurâ: ſed hæc terræ portio, tantæ non ſufficeret alendæ hominum animaliumque multitudini; præterquam quòd quatumvis remiſſus calor, ſi ſemper duret, nec ullâ viciſſitudine temperetur, ſemſim terræ ſuccum exedat, humoremque ſubducat, aërem verò malignitate corrumpat. unde id quidem foret conſequens, generationem paulatim diminuendam, fruges annonamque putrefaciendam, aërem reſpirationi neceſſarium inficiendum intemperie, totumque hoc modo hominum, animaliumque genus, brevi tempore conficiendum.

Probatur autem ad hæc producenda, cæleſtia corpora adhiberi.

25 Advertite nunc quantâ induſtriâ rotas illas, orbeſque cœleſtes mutuò inter ſeſe nexu, horologii inſtar compoſuerit, unumque alteri innexuerit ſagax Deus. Supremam quidem quaſi primam rotam, Firmamentum ſtatuit magnus ille artifex, à quo ceu à primo mobili, aut ſi id primum non eſt, ſaltem ut à ſecundo, oculiſque noſtris magis conſpicuo aſtra omnia, Planetarumque

Per motũ Solis, omnis anni, tempeſtatum, dierumque & noctiũ varietas tam

rumque

neceſſaria orbi inducitur. rumque orbes raperentur, diurno motu ab ortu occaſum versùs: & hæc eſt noctium dierumque origo. At unde tanta inter hos diverſitas? dicam. interim ita raptus Sol, obliquum ipſe carpit tramitem, orbemque ſuum percurrit Septentrionem inter & ortum medius, cùm in verè Arietem ingreditur; curſumque hunc abſolvit uno anno, quem quidem Luna 29. diebus, hoc eſt plus quam duodecies uno anno conficit, ſuas interim gyrationes circa Solem voluente Venere, & ſuas Marte, calores & intemperiem Solis ſine dubio, frigore ſuo & influxibus nobis non adeo cognitis, ut attemperent. Atque eccum dierum variationem, æſtatis hyemiſque viciſſitudines, & omnium rerum ſublunarium ſemina & exortus.

Item frigus, calor, venti, pluvia cæteraque animalium vita & generationi conducentia. Sol namque per diem radios caloremque explicat, qui rurſus per noctem temperatur. Calor hic vapores paſſim excitat, eoſque è terrâ marique latè educit; qui per noctem condenſati in nubes coguntur; & dum condenſantur coguntur que, aër magnâ vi exprimitur, qui ſic expreſſus ventum facit; venti verò in proximas impacti nubes, eas aut pluviis, aut grandine nivibuſque gravidas toto aëre circumferunt, aut Solis ardori temperamentum allaturas, aut pluvias rigandæ terræ, niveſque fovendo ſolo, quaſi hauſtra circumlaturas: & hinc terræ debita fœcunditas. Semina interim fruticumque radiculæ & ſtirpes, calore ſolis excitantur, humoremque attrahunt, quem per venulas fibrasque in varia forment folia & fructus; ſpiritus ſubtiliorve ſanguis animalium alitur, & generationi aptatur, vires dantur quibus actiones quæque ſuas expediant, adurendas procul dubio calore perpetuo, & frigore etiam perpetuo nimium conſtringendas. Hinc omnis ea, quam non ſatis admiramur, rerum varietas, exortus, diſcurſationes, ſuſtentatio, & occaſus: & omnia ſuis aptata locis & temporibus; quæ quidem non à floribus tantùm terræque fructibus, ſed & à muſcis ipſis, veſpis & culicibus ritè & exactè obſervantur. 26

§. V.

§. V.

Deum vero eſſe & non alium, qui cæleſtibus corporibus ut inſtrumentis utitur ad ſublunaria dirigenda, magis expenditur & è Scriptura probatur.

27 IAm verò quis id credat, aut aliam præter divinam, omnemque omnium rerum naturas circumſtantiaſque, quæ numero infinitæ ſunt, complectentem Mentem, hæc tam varia tamque neceſſaria terræ adminiſtrandæ inſtrumenta, rite potuiſſe diſponere, ad ſingula prout in lucem veniunt producenda? aut Deum terreſtria non diſponere, quis dicat, qui cæleſtia terreſtribus tantâ induſtriâ adaptavit? An ergo horologii artifex, rotarum & quadrantium rectam dimenſionem deſignationemque non curat, & rotis tantum invigilat, cùm has non niſi illis exhibendis conſtruxerit? Agite porrò, inquit, non ſine ſtomacho, quaſi cauſſam ſuam acturus Deus, Jobo teſte: vos qui ſublunarium curam impiè mihi denegatis, auctorem producite, & ſi poteſtis edicite tandem. *Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum, & viam ſonantis tonitrui, ut plueret ſuper terram abſque homine in deſerto, ubi nullus mortalium commoratur, ut impleret inviam & deſolatam, & produceret herbas virentes? Quis eſt pluviæ Pater, vel quis genuit ſtillas roris? De cujus utero egreſſa eſt glacies, & gelu de cælo quis genuit?* & quaſi ſi artem quâ hæc omnia conficit, quamque jam generatim expoſuimus, quæ tota in ſtellarum diſpoſitione conſiſtit, mortalibus vellet declarare. *Numquid*, inquit, *conjungere valebis micantes Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris diſſipare? Numquid producis luciferum in tempore ſuo, & veſperum ſuper filios terræ conſurgere facis?* Quòd ſi neque tu, neque alius quiſquam inſtrumentorum aut compoſitionem, aut ordinem, aut motum in manu ſuâ habeat præter me, quâ fronte eorum quæ non niſi hiſce inſtrumentis conficiuntur, auctorem alium ponis, aut eorum mihi detrahis productionem?

Deum autem eſſe qui his inſtrumentis utitur ad minima quæque ſublunaria gignenda probatur ex Iobo.

Job. 38.

28 *Quis itaque dat vehementiſſimo imbri curſum & viam ſonantis tonitrui?* Quis non obſtupeſcat? pendent in aëre nubes multâ pluviâ gravidæ, quæ tamen nimio frigore conſtipatæ eniti non

poſſunt : excitatur itaque ſuperiori in aëre vehementiſſimus ignis, fulgur inquam, & tandem fulmen, quod ſummo impetu & celeritate nubem condenſatam perrumpit, non ſine ingenti ſtrepitu & fragore diſſilientium undique nubium: (& hic fragor tonitru eſt) nubes autem ſic concuſſæ, in aquas illico diſſolvuntur, quæ lapſæ per aërem in liquidiſſimos coguntur globulos, qui quidem pluviam conſtituunt : ſin autem globuli illi ſic decidentes, in frigidiorem aliquam auram delabuntur, in nivem efformantur, aut certè in grandinem. Dic amabo, quem tu dicis modò pluviæ partem ? cum certè dicere neceſſe eſt, *qui educit nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit, qui producit ventos de theſauris ſuis.* Pſal. 134 Interim pluviâ hâc fœcundatur humus; radices vero ſtirpeſque humorem ſugunt & attrahunt, ut matris pupillas infantulus. Quis verò eas id edocuit ? Et ne de majoribus hæc tantùm à Deo dici putes: *Quis,* inquit, *genuit ſtillas roris* ? ſtillas inquam guttaſque ſingulas quis genuit, non ingentis modo pluviæ, ſed vel roris matutini ? quis rorem ipſum ita coxit & attemperavit, ut floſculis delicatiſſimis alimentum, imò & limacibus apibuſque eſcam præbeat ſanè tenerrimam, mox convertendam in dulce mel?

Item ex teſtimonio Chriſti. Et hæc quidem Deum non curare, inſtrumentiſque ſuis tantùm attendere, cætera caſum ferre, eſt adhuc, qui evincere præfractus volet ? Profectò vel unius Chriſti convincitur teſtimonio. 29 *Reſpicite inquit volatilia cæli, quoniam non ſerunt neque metunt neque congregant in horrea, & Pater veſter cæleſtis paſcit illa,* Matth. 6. an caſu paſcuntur, quos cæleſtis paſcit Pater ? Rurſus *conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt; non laborant neque nent.* unde ergo eis hæc prætexta tam nobilis, toga tam candida & decora? an caſu facta, caſu inventa, caſu ſcapo viridi ſuperexpanſa? Deus ſic ea veſtit, inquit Chriſtus. Et verò aliud credere quis poſſit, Divinâ nempe deſtinatione hæc omnia non evenire, quæ tanto ordine video digeſta ? frutices ſuam habent altitudinem, ſuam flores, flores ſinguli ſua foliâ deſignatæ latitudinis, coloris, odoris, imò & numero fere ſemper paria : & ad hæc omnia, culicem etiam & muſcam ne excipias, video cælum concurrere univerſum.

Illud verè admirandū, quod Quid enim ? an viliſſimus ille quantumvis floſculus, aut limax, illi abjectiſſimus, produci potuit ſine humore & calore, 30

corporibus illis gignendis attemperato? minimè verò. At calor undenam principium ſumit niſi à Sole, & à nube humor? Rurſus, quæ nubium origo niſi Sol, qui radiis ſuis quaſi antliâ vapores è mari eduxit, & à ſalſugine depuravit? Denique calor Solis atque adeo Sol ipſe, à quo demum prodiit, niſi ab infinitâ illâ Artificis omnia dirigentis Mente? *Iiſdem inſtrumentis utitur Deus ut minima quæque producat, quibus maxima protulit.*

31 Quis hæc duo non obſtupeſcat, & quis non in tanti Numinis admirationem rapiatur? Primò, tam multa, tam ingentia, tam ſtupenda inſtrumenta fuiſſe prævia, & omnia adhiberi ad floſculi unius, unius folii, veſpæ unius, ranæ limaciſque efformationem: iiſque efformandis debitoque ordine collocandis inſtrumentis, incumbere tantum Deum? Deinde, non minori arte paucioribusque inſtrumentis cæleſtibus opus eſſe, ad procreandam muſcam minimam, quàm ad gignendos maximos elephantes; neque minorem illis, quam his producendis à Deo induſtriam adhiberi. Quis hîc non admiretur, quis non ſtupore defixus hæreat? Certè minùs id mirabitur, cui jam perſpectum eſt, totidem rotulas ab artifice adhiberi, ut in horologio deſignentur minuta ſingula, quã ut horæ integræ, dieſque tota.

§. VI.

Adeò non eſſe Deo indignum, ut contra glorioſiſſimum ſit, minima quæque producere, eorumque curam gerere.

31 AT verò inquies, ut illud demus, magnâ ſe induſtriâ Deum impendere ut ſublunaria omnia producantur; illud tamen non eſt credibile, conſervationi ſingulorum mentem advertere; indignum id certè videtur Majeſtate tantâ, viliſſimis hiſce reculis & quaſi nugis impedire. Verùm Ambroſio quæſo reſponde Divinitatis curator præpoſtere. *Quis operator negligat operis ſui curam? quis deſerat & deſtituat quod ipſe condendum putavit? ſi injuria eſt* (nempe Deo) *regere, nonne eſt major injuria feciſſe; cum aliquid non feciſſe nulla ſit injuſtitia, non curare quod feceris ſumma inclementia?* Ne in pecudes id quidem cadit, ut rectè ex Simplicio paulò ante dicebamus. Rurſus alio in loco Ambroſius. *Eſt aliquid hâc aſſertione ſtultius, ut feciſſe dicatur mundum,* *Neque hæc minimarum rerum cura indigna Deo eſt, cum omnium ſit creator.* Amb. l. 1. Offi. c. 13 Amb. in Hexaem. l. 1.

&

& curam ejus non agere ? Vt quid fecit, ſi non ad illum pertinet quod fecit ? Præterquàm quòd illud liquidò perſpicio, iiſdem planè cœlorum orbibus & inſtrumentis opus eſſe ut conſerventur, quibus primitùs fuere producta. quod ſane dicta conſideranti manifeſtum eſt.

Ad Cor. par. 4

Verùm ſi rei indignitatem arguas, nimiamque fore Dei ſe ad 32
gramina, arenulas, vermiculoſque demittentis abjectionem contendis, certè illud primò cum D. Ambroſio Simplicioque urgeo. *Nam ſi tales erant, cur omnino condebantur?* Si inglorium ea conſervare, ecquæ fuit gloria in lucem protrudere, infamiæ, ſi ab auctore agnoſcantur, futuram materiam? Si gubernare ea, ſi alere, pudenda Deo res ſit, eccur hæc genita eſt Patri tanto poſtmodum pudenda ſoboles? Certè ab ipſo operis exordio graviter erraſſe dicendus eſt, quem operis facti pœnitet; pœnitet autem eum operis, cujus meminiſſe pudor ſit & infamia. Igitur ſi conſervare res hujuſmodi Deo indignum ſit, certè non conſervabit: nihil enim ſe indignum committet Deus. pudebit ergo Deum opus ſuum agnoſcere. Quòd ſi id ita eſt, jam certè in ipſâ rerum formatione erraſſe dicendus eſt. quod quia in Deum cadere nequaquam poteſt, aut conſervare & dirigere cenſendus eſt omnia etiam minutiſſima, aut certè non creaſſe; hoc verò prorſus eſt impium.

Et vero nihil exiguum eſt etiam in rebus minimis, ſed in omnibus ſummum eſt artificii.

Deinde illud urgeo. An tibi quidquam exiguum, quidquam 33.
humile in Dei operibus, quantumvis exiguis & humilibus videtur, mortalis homuncio, & tamen ſuperbe? aut minorem in floſculi, aut culicis efformatione artem, quàm in Solis ipſius cœlorumque ingenti fabricâ, impenſam credis? Auguſtinum audi. *Deus ita artifex eſt magnus in magnis, ut minor non ſit in parvis, quæ parva, non ſuâ granditate, quæ nulla eſt, ſed artificis ſapientiâ metienda ſunt.* Quibus verbis ſi addere quidquam poſſum, illud dicere non verebor, majorem me longè artis eximiæ præſtantiam & effecta in muſcâ & culice, quam in Solis lucidiſſimo corpore comperire. plura certè in culice nobis conſpicua ſunt artis argumenta. Nam ubi duos treſue in Sole motus, generaleſve effectus & vibrationes agnoſcimus, millenos ſanè in culice, plurimumque inter ſe differentes & varios, oculis ipſis intuemur. *Attendat charitas veſtra* inquit alio loco Auguſtinus, Deumque vel in pulice agnoſcite. *Quis diſpoſuit membra pulicis &*

Aug. l. 11 de Civit. c. 22

Aug. in Pſal. 148

& culicis, ut habeant ordinem ſuum, habeant vitam ſuam, habeant motum ſuum: Vnam beſtiolam brevem, minutiſſimam conſidera quam volucris: ſi conſideres ordinem membrorum ipſius, & animationem vitæ quâ movetur, ut pro ſe fugiat mortem, amet vitam, appetit voluptates, devitat moleſtias, exerit ſenſus diverſos, viget in motu congruo ſibi! Quis dedit aculeum culici quo ſanguinem ſugat? quam tenuis fiſtula eſt quâ ſorbet? adde, quod per microſcopium culicem contemplantibus paret, forcipes habere in proboſcide, quibus carnem elevent ſuccumque exprimant, ſic facilius attrahendum. *Quis diſpoſuit iſta* inquit Auguſtinus? *quis fecit iſta! expaveſcis in minimis? Lauda Magnum: qui fecit in cœlo Angelum, ipſe fecit in terrâ vermiculum.* ita ille.

34 Et ſanè mirabilior mihi longè eſt, apicularum in ſuo melle conficiendo labor & induſtria, quàm Lunæ Soliſque labores indefeſſi. Quid magis ſtupendum, quod tamen pauci attendunt, quàm favi in ſuas cellulas tam artificioſa diſtinctio? ſexangulares omnes ſunt æquiangulæ & æquilateræ, figuramque omnium iſoperimetrarum, quæque ſibi ſic congruant ut ſuperficiem favi exactè compleant, omnium maximam capaciſſimamque conſtituunt, utpote etiam aptiſſimam, quam in medio cellulæ conſidentes, undique ore attingant. Nam licet octogonum majus ſit hexagono, & omnium iſoperimetrorum maximum ſit circulus, tamen nec octogona neque circuli ita ſibi congruunt, ut favi planitiem, juxta ſe poſiti, perfectè compleant. Tres enim circuli ſe tangentes externè, triangulum curvilineum in favo vacuum deperditumque reliquiſſent, quod neque alia apis potuiſſet occupare, nec ab eâ quæ circulo inſediſſet apiculâ, ore contingi & repleri melle. Quis autem Geometriam illam animalculo indidit, quam ne homines quidem niſi longis demonſtrationibus aſſequantur? Jam verò, aranearum telas qui conſiderat, quantum iſthic reperturus in tenuiſſimis filis deducendis, jungendis, interſecandis artificium? Quid verò bombyces? ut ſeſe filamentis ſuis involuit turpis vermiculus, daturus tamen humanæ ſuperbiæ non vilem materiam! ut poſtmodum in alitem converſus, totam quam ſibi ex infinitis tenuiſſimi oculorumque aciem ferè fugientis fili complexibus, ædificarat capſulam, ita perforat & penetrat, ut tamen ne unius quidem fili texturam frangendo interrumpat? Quid his immoror? Volucrum tan-

Quin imò in animis admirabiliora ſæpe ſunt quam in maximis.

I tùm

quod pluribus oſtendere ſuperſedeo. Hoc certum eſt, omnia mutis vocibus, non cœlos modo ſed & minima gramina, & animalia quantumvis exilia *enarrare gloriam Dei*,

§. VII.

Hinc concluditur in omnibus etiam minimis naturæ eventibus, admirandam eſſe & adorandam Providentiam Dei.

37 ILlud igitur, hæc conſiderantes, magnâ animi ſubjectione admirabundi dicamus, magnum enimvero & peritiſſimum eſſe artificem, qui ſe in omnibus præſtet admirabilem; eumque ſummâ accuratione invigilare omnibus, qui ad minima etiam, quæque nullius videbantur pretii accuranda, tam ingentibus tamque accuratis utitur inſtrumentis: adeo ut ne volucris quidem minimâ, divinam illam Providentiam ſollicitudinemque, quantumvis celer, poſſit effugere. An cuiquam potiùs credetur quàm ipſimet, cui tamen nihil ita curæ eſt quam ſua met gloria, bonaque de ſua Divinitate exiſtimatio? quòd ſi itaque indignum Deo eſt parva curare, ut quid igitur de eâ curâ gloriatur? Gloriatur enimverò apud Matthæum. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & unus ex illis non cadit ſuper terram ſine Patre veſtro?* & ſi volucres adhuc eâ curâ dignos judicas, en minora. *Veſtri autem capilli capitis, omnes numerati ſunt.* Quis id, quantumcumque rationibus evictum jam ſit, ſine hæſitatione ullâ aut errandi formidine crediddiſſet, niſi ipſamet hoc Divina Majeſtas palam fateretur? Hic pedem figo, hic fixus ſto. Sine ullâ igitur trepidatione dico, & adhuc parum dico pro veritate rei, Deique magnitudine.

Concluditur ergo Deum omnium eventuũ, etiam minimorum in toto universo eſſe auctorem.

Matth. 10

38 Nihil prorſus accidere in hoc orbe, quòd non Divinâ Providentiâ, ut accideret, fuerit decretum; in eumque finem cuncta ab eo inſtrumenta ſummâ induſtriâ fuiſſe diſpoſita, ut omnia prout eveniunt evenirent; ea tantum ſi excipias, quæ à libero pendent hominum arbitrio. Neque hoc tantùm generatim, terra ut terra eſſet, & non aqua, aqua verò aqua, cæteraque id quod ſunt; neque verò etiam hyemes, æſtateſque ut eſſent aliquando, uti & frigora & calores; ſed hyemes modò tam fri-

Et quidẽ deſtinato conſilio & ſigillatim ab eo procurari.

gidæ quòd ſint hoc anno, æſtates quòd tam ſiccæ modò, modò tam humidæ, pluviæ modò tam denſæ, exactè tot guttarum millionibus fœtæ & neque pluribus neque adeò paucioribus (idem de cæteris eſto judicium) id totum in arcano Dei ſanctuario, ſummo conſilio fuiſſe concluſum, idque ut hanc hoc anno fœcunditatem terræ daret & non aliam: tum verò huic pluviæ excludendæ, cæleſtia attemperaſſe inſtrumenta. Præterea, ne unicum quidem floſculum, aut gramen in totâ eſſe terræ ſuperficie, quod non ejus creſcat arbitrio, decretoque clarè expreſſo, ut quodlibet ſuo quo creſcit loco enaſceretur, altitudine, craſſitie, colore, & pulchritudine exactè ſtatutâ & circumſcriptâ. Ne unica prorſus arenula toti adjacet oceano, nec minimus quidem in orbe eſt pulviſculus, qui non deſignatum à Deo locum obtineat: nec ullo auferuntur vento quantumvis magno, ut præſcriptum ab eo excedant terminum, qui non mari tantùm dedit terminos, & ventis pondus, ſed & arenulæ minimæ & pondus indidit & terminos; eoſque mutandi, facultatem conceſſit ventis, excedendi autem ultra metas à ſe poſitas, minimè. Nullum ex arbore decidit toto orbe folium, nulla volucris alis proſcindit aërem, quam non divina dirigat Providentia: in arboribus quidem aut vento immiſſo, aut humore ſubtracto, in volucribus verò excitando & movendo phantaſiam. Denique nihil quod creatum eſt interit, nullum animal emoritur, nulla tempeſtas, nulla intemperies aëris exoritur, nulla corruptio, nulli morbi, nullæ peſtes, nulla mortalitas terram hanc corripit, nulla ne formica quidem occumbit, quin deſtinato præfigantur ſingula Dei conſilio & decreto; præter ea, ut ante dixi, quæ à libero hominum arbitrio inducuntur, & quidem eâ arte inſtrumenta ſua, ad hæc conſequenda diſponit, ut planè tali tempore & non alio, eâ celeritate aut tarditate, eâ vehementiâ aut debilitate, tanto temporis tractu & non longiore aut magis contracto evenirent, prorſus ſicut modò contingunt univerſa. Neque hoc magis mirum eſt, quàm ſi dicam duodecim modò ictus campana in horologio à malleo quòd ſuſtineat, modò ſex modò tres, modò unum, modò nullum, totum hoc ex artificis, rotas ponderaque ritè diſponentis arbitrio, dependere & evenire.

Hinc mihi in admirationem crea-

Quid modò reſtat, niſi ut illud itidem inclamem *Magnus* 39
Dominus, & in operibus manuum tuarum exultabo: & quamcumque poſthac

poſthàc naturæ viciſſitudinèm dabitur ſuſtinere, illud ut cum *toris ſui aſſurgit.*
Dan. 3 tribus Pueris maſculè ingeminem. *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſecula. Benedicite glacies & nives Domino, benedicite noctes & dies Domino.* quid enim? non
Pſal. 32 homo aliquis, imò nec Angelus quidem, verùm *ipſe dixit & facta ſunt. ipſe mandavit & creata ſunt.* Certè non patiar ſolummodò, ſed & gaudebo prorſus ex animo, creata omnia Deo benedicere, hoc eſt, ni fallor, ejus gloriam proclamare: ſiquidem exacta horologii dimenſio, & accurata horarum deſignatio, laus eſt tota artificis, quam campana, licet artis neſcia; ſuo clangore proclamat. Cum itaque tonitruis totum orbem concuti inaudiero, ah dicam! quam accuratum eſt hoc horologium. cui tam præclara præludia inſerta ſunt affabre, audientiam inter mortales concitatura, attentionemque factura, ut vocem Dei audiant, ejuſque Majeſtatem ut agnoſcant!

40. O magne cælorum qui & Terrarum Arbiter, æterna Mens, *Eum admiretur.* Numen indefatigabile! quas tibi curæque tuæ pares gratias agere poſſumus, mortales homines, & ſi nos ſpectes, indigni planè quos conſpicias? quibus verbis ſat magnis extollemus eam, quam vel oculis ipſis intuemur Providentiam, neque tamen mente
Mar. 9 ſatis adhuc perſpicimus? *Adjuva incredulitatem noſtram*, cæcitati opem fer, in omnibus Provide, in hoc quoque Benefice & Miſericors Deus.

41. Hanc quæſo Auditores veritatem quantum poteſtis animo imbibite, & infigite omni mentis, fidei, quin & rationis viribus. Hanc *Eique ſe cum magnâ fiduciâ totâ committat.* enim de Deo opinionem ſi ingeſſero, quid non peregero? hoc igitur agite vos, hoc modò ſit veſtrum ſtudium, altè de Dei Providentiâ opinari: reliquos autem dubiorum nævos mentibus veſtris eximere, id tum meæ curæ relinquite, facilè nulloque negotio omnia peregero. Iſtud autem cum mente bene fixum habebitis, illud tunc ſanè & cum Chriſto appoſitè ingeram, ſi minutiſſima
Matt. 10. quæque tanto opere procurat Magnus Deus. *Nonne vos magis pluris eſtis illi? & ſi fœnum agri... Deus ſic veſtit, quanto magis vos*
Luc. 17 *modicæ fidei:* intelligo argumentationem tuam ſagax Deus, vim percipio, ſed curam obſtupeſco. *Domine adauge nobis fidem*: certè quod unum jam poſſum, Providentiam eam quam admirabundus ſuſpicio, nec ſatis intelligo, ſupplex credo & venerabundus adoro.

TRACTATUS IV.

Tecum ſapientia tua (Domine) quæ novit opera tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & ſciebat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. *Sap.* 9.

Verùm cum non ſufficiat ſcire me, omnia à Deo adminiſtrari, ut omnibus rerum eventibus aequieſcam, niſi id etiam intelligam ſapienter adminiſtrari omnia; ad firmandam penitus magnam quã de directione Dei, concipere debemus opinionem, oſtenditur infinita Dei ſapientia & ſcientia.

PROOEMIUM.

VIx dubito multos arbitrari decoctos ſe, mirarique me, qui artem ſemper gaudendi, mentisque tranquillandæ & componendæ in tot adverſis rerum eventibus promiſerim, ad divina myſteria, reconditaſque rationes explicandas eſſe delapſum. Verùm ſi penitiùs conſilii mei rationem lubeat introſpicere, fortaſſis rem non improbabis, Cùm enim oſtenderim, & verò etiam oſtenſurus ſim luculentius, omnia etiam quæ nos turbant, à Deo eſſe, inde petenda fuit medicina, unde mali enaſci poterat occaſio. Magna igitur de Deo concitanda erat opinio, ut eâ perculſus erubeſcat tandem homo, in malam partem ea ſe capere, quæ à tam ſapiente Deo fuerint ordinata. In hâc opinione artem tranquillandæ mentis maximè conſiſtere, jam planum faciam: praximque dabo imprimis unicam, quâ millenas rationes invenire erit facillimum, in omni rerum eventu, quibus tumultus animi aut præ-

venias

venias ne exſurgant, aut jam commotos ſedes. Deinde, ut ingentem illam, quæ huic praxi habendæ præmittenda eſt, opinionem animo concipiamus, incomprehenſibilem Sapientiam Dei vobis ob oculos ponam; triplicem nempe ſciendi modum, quem rebus omnibus rite dirigendis impendit Deus. Quòd ſi obſcuriora difficilioraque quàm ut rectè capiantur viſa fuerint, illud mementote, Dei arcana eſſe quæ proponam. quòd ſi minùs intelligantur, illum tum, quem maximè cupio, referemus fructum, ut maximi faciamus adeoque & adoremus ſanctiſſima ejus decreta, cujus profundiſſimam Sapientiam dum non capimus, admiramur.

§. I.

Quod ſi prout omnia à Deo fiunt, ita ſapienter fieri, & in bonum finem ordinari mihi perſuaſero, tum verò video me omnibus rerum eventibus debere acquieſcere.

1. DA mihi hanc veniam incomprehenſibilis Deus, ut arcana Divinitatis tuæ myſteria paulò altiùs penetrem & perſcruter: neque enim prorſus id ago, quaſi ſi ea me ſperem poſſe comprehendere, illud enim pro comperto habeo quod *Iudicia tua abyſſus multa*, & quidem tanta, ut ne Angelico quidem poſſit ingenio pervadari. Verùm non eò ſeſe extendit mea temeritas, hoc tantùm nunc ago, ut eorum quæ me fides vera edocet, reminiſcens, agnoſcam ſtuporem meum, neque me eſſe qui ea intellectu poſſim perſequi. quòd cùm agnoſcam, exſurget illico ea, quam de tuâ Providentiâ par eſt habere mortales nos, exiſtimatio: hanc autem cùm conſequar, tum verò totum me meaque omnia, ſanctiſſimæ tuæ directioni, ſine cunctatione lubens ac lætus tradam. *Ingreſſus ad conſiderandā Sapientiā Dei.*

Pſal. 35

2. Hic meus eſt ſcopus, Auditores, huc collimo. Quod ſi enim tria hæc mihi penitus perſuaſero, *Primò* Deum eſſe omnia qui moderetur, & quidem non negligenter aut perfunctoriâ ut ita dicam manu, ſed ſummum adhibendo ſtudium & induſtriam: *Deinde* non alio curas intendere, aliumve ſibi præfixiſſe ſcopum, quàm manifeſtationem gloriæ ſuæ, hominumque à ſe procreatorum *Tranquillanda mēti tēmpori miseſt neceſſarium ſibi perſuadere non tantū omnia à*

Deus fieri ſed & ſapienter fieri. rum bonum & commodum; ipſique adeò magis eſſe perſpectum quid nobis conveniat, quàm nos ipſi poſſimus rectè diſcernere : *Tertiò* denique commodiſſimas eum, ut finem ſuum conſequatur inire rationes, facillimas & breviſſimas ingredi vias, & aptiſſima intentioni ſuæ perficiendæ adhibere inſtrumenta; dic amabo, quid demum obſtabit, quo minùs me totum quieti dem, interque omnes maris hujus exæſtuantes procellas, rideam & mare, & ventos & omnia, ſecuruſque dicam *in pace in id ipſum dormiam & requieſcam* ? in idipſum, hoc eſt Pſal. 4 eâ, quam de tuâ gubernatione tuâque ſapientiâ jam concepi, exiſtimatione ſecurus, ô magne Machinæ hujus director Deus! Turbetur ſanè mare, quaſſetur carina, concutiantur navis latera, undis obvolvatur, peſſum ire videantur omnia : nihil timeo, non caſus, non fortunam, nam illam non agnoſco. hoc ſcio, clavo aſſidere te, te Sanctum, te Sapientem, te omnium rerum conſcium, te Miſericordem & Bonum. Igitur *in idipſum* quod turbentur omnia, *in pace dormiam & requieſcam*; non enim turbantur niſi à te, ſi tamen turbari dicenda ſint, quæ diriguntur à te : nec aliâ ſpe fretus requieſcam, niſi *quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Enim verò *ſingulariter*, hoc eſt methodo prorſus ſingulari; inducendo me videlicet in ſanctuarium tuum, & arcana Providentiæ tuæ myſteria & inſtrumenta demonſtrando, quamvis quaſi per caligìnem & ſuboſcurè. Atque hæc quidem ratio eſt, cur admiranda illa inſtrumenta Divini artificis, quibuſque impendantur rebus, quamvis curſim expenderimus.

Verùm, ut non ſufficit viatori navi expoſito, metum omnem 3. ſollicitudinemque ut deponat, naucleri ſui inſtrumenta fuiſſe contemplatam, quadrantes, aſtrolabia, circinos, pixideſque fuiſſe demiratum niſi id etiam ſibi perſuadeat, & adhiberi magno ſtudio, & verò etiam magnâ ſapientiâ à magiſtro obſervari ventos, vada ſyrteſque aut cognoſci aut bolide pertentari; denique ex artis regulis, navigandi ſcientiâ, & rerum nauticarum cognitione dirigi omnia; ita nec tranquillandis hominum mentibus ſufficere videtur ea, quam habemus de cœleſtium orbium inſtrumentis cognitio; neque verò etiam quibus rebus conficiendis applicentur; niſi id etiam conſtet, ſapienter & rectè adhiberi, eâ quâ par eſt prudentiâ : item finem illum, quem ſibi

ſibi præfixit Deus, nobis maximè convenire : denique omnia quæ circa nos aguntur, ea eſſe quæ noſtra maximè interſint; neque meliora inveniri potuiſſe compendia, modumque aptiorem, quô ad convenientem nobis portum daretur pervenire, quàm is quo ſinguli ferimur modo.

§. II.

Vt autem hoc ipſum tibi perſuadeas, non eſt opus omnium eventuum ſcire rationes, eaſque juſtas eſſe ut judices : tantùm id certò ſtatue, à Dei Sapientiâ hunc eventum eſſe deſtinatum, & tum facilè acquieſces, rationeſque invenies quibus factum defendas.

4. AUditores, diſputationem de rebus ſingulis inſtituere ſi velimus, illudque inquirere, an convenienter ſingula eveniant, quæ hic ſive in naturæ curſu, ſive in republicâ, ſive etiam privatâ geruntur; ſanè infiniti laboris opus aggredimur, cùm rerum eventus numero ſint infiniti; eorumque rationes indagare, uti immenſus, ita & improbus eſt prorſus labor, neque viribus noſtris par. Et tamen hâc viâ inſani tendimus, ut de Dei Sapientiâ judicium, pro ut nobis quidem videtur, ſapiens feramus. multùm laboramus interim, contentione ſane maximâ fructu nullo. Deplorat id Eccleſiaſtes *ſolummodò hoc inveni* inquit poſt indagationes rerum acutiſſimas, *quòd Deus fecerit hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus* ad rem ſanè, hoc eſt pacandis animis, quæ faciant nihil. Omnia cùm ſe labore ſummo perveſtigaſſe fateatur ſapientiſſimus Salomon, hoc demum intellexit nihil ſeſe intelligere, & hæc demum ſumma fuit Sapientia, *Intellexi*, inquit, *quod omnium operum* Dei, *nullam poßit homo invenire rationem, eorum quæ ſub ſole fiunt. & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat. etiamſi dixerit ſapiens ſe noſſe. non poterit reperire.*

Neque ut ſapienter omnia fieri credas, ſingulorum eventuũ rationes exactè habendæ ſunt.

Eccl. 7.

Eccl. 8.

5. Aliâ & quidem contrariâ prorſus viâ incedendum eſt, diſputationibus omnibus finem ſi vis ponere, omneſque difficultates enodare, hâc nempe; ut numquam rerum eventus, pro ut

 ſunt

ſunt, in ſe ipſis attendamus, priuſquam eos in Divinæ Sapientiæ luce fuerimus contemplati, clariùs rem eloquar. Primò illud certum fixumque ſtatuere debemus, rem factam bene, & ſic evenire debuiſſe ut rectè nobiſcum ageretur, antequàm rationem ullam inquirâmus quâ rectè factam eſſe, nobis perſuadeamus. Nos autem contrariâ viâ inſiſtimus, per rationes indagare dum volumus an quid factum bene; cum priùs id in rebus Deum concernentibus ſtatuendum fuerit, factum bene, antequàm ad facti rationes animum advertamus.

Has enim ſi quæras ſingulas, ad omnes perturbaberis.

Certè ſi curioſiùs indagavero, cur modò æſtas tam humida, modò cur tam frigida, an pluviæ ſegetibus noxiæ an faventes, cur modò ægrotem modò ſim incolumis, cur iſte tot palmarū vir Reipubl. tam neceſſarius moriatur, cur bella oriantur, atque his ſimilia multitudine infinita; earumque rerum rationes omnes, cur eveniant, diſcutere ſi incipiam & ponderare, infinitis ſanè me involvo quæſtionibus; & ut aliquam rationem invenerim, illico tot tantasque in contrarium ſuggeret, aut jacturæ quam propterea patior conſideratio, aut naturæ rem averſantis timor, aut emolumenti commodique proprii aviditas, ut facilè rationem illam quæ pro facti bonitate fortè occurrebat, eliſurus ſim, declaraturuſque nullam eſſe aut ſanè exiguam. Hinc omnis perturbationis eſt origo, cùm quid votis noſtris contrarium accidit, quòd contra vel ſaltem præter rationem ea nobis eveniſſe cenſeamus, rationum indagatores ſanè perverſi. 6.

Verùm prius id apud te ſtatuas oportet, omnia à Deo fieri.

Agedum itaque qui ita cenſes. An ergo credis tu, quidquam horum quæ toto geruntur orbe, evenire ſine Numinis Providentiâ, id jam olim ab ipsâ inde æternitate ſuo dirigentis arbitrio, diſpicientisque quid, quâ horâ, quomodo ſingula evenirent, cum omnibus planè circumſtantiis, quibus res ſingulas evenire jam perſpicimus? non arbitror id negare te; jam id ſuperiore Tractatu evicimus. Id verò claritatis causâ jam addo, omnia quæ naturam ſpectant, nec ab humano pendent arbitrio, æterno & determinato Dei id ita ſtatuentis evenire decreto, omnibus creaturis conſpirantibus ut Dei obediant æternæ legi. Illud igitur ſic habe, neceſſariò omnia iſthæc contingere, ſi res creatas ſpectes; liberè verò, ſi Dei ſic omnia ſtatuentis voluntatem. Ea verò ad quæ ſeſe humana porrigere poteſt voluntas & libertas, ideò evenire, quòd ab æterno Deus ſtatuerit illa permittenda; 7. Tract. [illegible]

Digitized by Google

da: hoc autem rurſus ſtatuit, quia id permittere, melius è re ſuâ imò & noſtrâ eſſe ſtatuit, quàm impedire. Etiam peccata inquies? Etiam, atque hoc deinde perſequar. Interim illud D. Auguſtini repeto, *nihil fieri ſenſibiliter & viſibiliter* (imò nullo prorſus modo) *quod non de interiore aulâ illius Imperatoris, aut non jubeatur, aut non permittatur.* Hoc itaque primum ſit.

Tract. 6. Aug. l. 3. de Trin. c. 4.

8. Deinde an neſcis, omnia hæc rerum eventa aut imperata aut permiſſa, à Deo ſic eſſe diſpoſita, ut finem ſibi in divinâ Mente præſcriptum conſequatur? Tertiò, an id etiam ignoras, finem hunc Dei, non alium eſſe, quam ſuam ſibi gloriam conſciſſere, quam quidem in eo arbitratur conſiſtere, ut omnibus à ſe conditis creaturis bene ſit, & quidem tibi præcipuè ô Homo, quem per hæc eventa tandem ſtatuit (niſi tu non vis) ad ſalutis æternæ portum provehere? Hæc tua eſt felicitas, hæc Dei dirigentis gloria. Hæc ſi mihi penitus infixa hæſerint, quid alia quæro quibus mentem componam? aliâ certe ratione non indigeo, ut rationum omnium ſummam in quocumque eventu habeam, cuique penitus acquieſcam, à Deo ſui honoris apprimè tenaci, meique boni imprimis cupido, hæc ita diſpoſita: ac propterea ita eſſe debuiſſe, nec convenienter aliter fuiſſe eventura.

Deinde ſummo conſilio ad Dei gloriam, tuumque bonum ordinari.

9. Hoc judicium fixum indubitatumque ſi habuero, præterquàm quòd ampliſſimum mihi campum aperuero, adorandi in omni rerum ſucceſſu Divinum Numen, ſummo cum merito & religione, & verò etiam cum aſſuevero, ſummâ cum animi mei jucunditate: illud inde referam commodi præterea, quòd centenas illico humanas, divinaſque rationes reperturus tum ſim, quibus menti turbatæ ſatis faciam, eliſuruſque omnes eas quas natura, aut affectio, aut etiam Dæmon ipſe turbandæ menti, non ſine animi inquietudine, tumultuque ſuggerebant.

Hoc cum generatim judicaris, facilè tum invenies alias rationes, quibus factum approbes.

10. Praxim hanc quieti mentis inducendæ accommodatiſſimam, Eccleſiaſticus mihi jam olim præſcripſiſſe videtur hiſce verbis. *Qui timent Dominum* (hoc eſt colunt, magni faciunt, æſtimant, reverentur) *invenient judicium juſtum; & juſtitiam quaſi lumen accendunt*, quæ quidem verba ſic intelligo, ut præclariſſimam hanc praxim, quam præmanibus habeo, iis liquidò contineri commendarique prorſus credam.

Eccl. 32.

Declaratur hæc praxis ex Eccleſiaſtico.

11. Si placet, modò attendire. In omnibus rerùm eventibus, iis maximè quæ nos noſtraque propè contingunt, illud nos præcipuè

 turbat

turbat, vexat, angitque, quod ſemper judicemus id ita evenire non debuiſſe, aut non eo tempore & modo; illudque judicium ne nobis evellatur, conquiſitis undique, pro ut rationum feraciſſima eſt naturæ maligna affectio, ſtabilimus & ſepimus argumentis: illud unicè nobis perſuadere conantes, aut id fieri non debuiſſe, aut factum aliter futurum convenientius. Hoc autem tum ſemper facilè judicamus, cùm quod factum eſt, factum nolumus. voluntatem hanc perverſam, rationum omnium quæ menti occurrunt eamque turbant, cauſſam eſſe atque originem, res eſt manifeſta.

Et ex vulgari ratione agendi hominum qui facilè rationes inveniũt earum rerum quas fieri optãt

12 Illud enim ſtatuamus, jure an injuriâ non id quæro, tamen ad patris mortem anhelaſſe te; eo quidem inductum judicio, rebus tuis id quòd conduceret: illico infinitæ propemodum rationes occurrent animo ſic præoccupato, quæ judicium illud confirment, omnemque ſopiant perturbationem, quam ipſamet etiam natura, naturæque ſenſus, ſuo jure poterant excitare, & verò etiam in ſaxeo cient pectore. Quamvis autem id pudore præpeditus non ſpargas in vulgus, tamen tibi ipſi dices non indiſertè, ſenecionem fuiſſe & ſilicernium, pondus terræ, aliis ſibique gravem, infirmitatibus planè acerbis obnoxium, felicem profectò qui miſerias has humanas evaſerit, fortunatumque, uti non abs re ſperas, qui obtinuerit æternitatis portum. At verò ſi longiorem parentis quantumvis miſeri & exeſi vitam, tuis rationibus conducere judicaſſes, nihil certè ponderis momentive haberent rationes illæ, nec verò ulla, detergendo mœrori tuo; quæ tamen doloris omnis perturbationibuſque etiam veſtigia, in priore eventu complanarunt. Tanti intereſt, illud tibi perſuaſiſſe, fieri debuiſſe id quod fit, ut pleno marte omnique ingenii contentione, rectè id factum eſſe propugnes. At verò ſi res quantumvis peſſima, tuiſque emolumentis prorſus adverſaria. menti tuæ judicioque inſederit; conjugium puta planè diſpar & contemptibile; illudque ſtulta quædam animæ affectio præpeditæ menti commendarit perſuaſeritque; fruſtraneæ tunc ſanè ſunt, quotcumque ad diſſuadendum rationes afferuntur; eas tu vel halitu diſſlaveris ut ventus paleas, & quidem ipſius D. Pauli teſtimonio convelles & enervabis.

13 Ita prorſus in omni rerum ſucceſſu agendum eſt, ne turberis, id prius ſtatue tamquam indubitatum, ita fieri debuiſſe, ita ratione

tione factum. & quidem factum convenientius; & tunc nec aëris intemperantia, nec propinquorum mors, neque adeò fortuna ulla à mentis quiete ac conſtantiâ te poterunt dimovere: rationibuſque occurrentibus hoc unum oppones, quô cunctas ſopias, ſcire te factum bene.

14 At verò, inquies, manifeſtum mihi eſt, non omnia bene geri; nec ea quæ geruntur bene, ea eſſe quæ non convenientiùs poſſent geri. Meliùs certè mihi eſſet ſalvo & incolumi, quàm ſit languido & ægroto: meliùs cum humano genere ageretur, ſi neque bella neque diſſentiones orirentur, nec tam crudelia paſſim exercerentur odia. Certè quis non videat, Dei quoque ex honore magis fore, ſi nulla inter homines committerentur ſcelera, quibus & humanæ & Divinæ turbantur leges? Audio differentem te: & quidem quod peccata attinet, longiorem exigit diſputationem, quam brevi dabimus. Illud modò generatim dico, aliud longè eſſe nulla peccata exiſtere, aliùd verò ea ut ſint, à Deo permitti, & ſic, quanquam fatear meliùs fore hominibus, ſi ea non committantur, meliùs tamen eſſe ea à Deo permitti, pleuamque arbitrio humano concedi libertatem, manifeſtum dabo. In cæteris autem quibuſcumque eventis, videre te ais quid ſit melius, quid convenientius, quid tibi aliiſve accommodatius; an paupertas è re tuâ magis ſit an divitiæ; an ſecunda, an adverſa fortuna, an vita denique optanda magis an mors; id verò penitus nego & pernego videre te. Non eò ſe extendit humana mens, ut iſtud ſolidè poſſit judicare, pro ut paulatim diſcurrendo ſecuturis tractatibus planum faciam.

Objectio refutata.

Tract. 6.

§. III.

Probatur exponiturque magis jam dicta praxis.

15 ID modò generatim dico, in judiciis de rerum eventu ferendis vehementer errare nos, quod rationes priùs omnes ad trutinam vocemus, ut ea quæ nobis accidunt, bene & ratione nobis à Deo immiſſa judicemus: ordine ſanè præpoſtero; cum priùs à Deo, atque adeò bene id factum ſtatuere debeamus, antequàm rationes in alterutram partem conquiramus. Quanquam ne

Rationes divinorũ decretorũ ne diſcutiendæ quidem ſunt, ut quies ſit animo.

Digitized by Google

ne conquirere quidem oporteat, quietus ut ſis. Id enim ſi menti infixum habeo, Deum hujus quæ moleſtiam mihi faceſſit, fortunæ auctorem eſſe aut directorem, non verò eam quam contra me agentem video creaturam; rurſus ſi id mihi perſuaſero, omnia creata, aërem, ventos, frigus, venena, voluntateſque etiam perverſas hominum, inſtrumenta tantùm eſſe quæ ſummum iſtud Numen adhibet, ut morbum quo opprimor, calamitatemque quâ vexor immittat: tum verò alias rationes non attinet indagare me, hoc unico tranquillus judicio *juſtus es Domine, & rectum judicium tuum*. Juſtum quia Domini; rectum quia tuum, hoc eſt, ſuper omnia ſapientis Dei. Pſal. 118.

Veneratione magnâ credendæ ſunt.

Et in hoc firmo fixoque judicio ſita eſt ea quam ex Eccleſiaſtico afferebam praxis, quâ Divinorum decretorum indagandæ ſunt rationes, quibuſque cum delectatione paſcatur, etiam in ærumnis conſtitutus animus. *Qui timent Dominum, invenient judicium juſtum.* Quod quidem ſic expono. Qui reveretur Dominum; reveretur autem quiſquis altiſſimam de Domino habet opinionem; *Inveniet judicium juſtum*, hoc eſt judicabit illico rectè & juſtè à Domino attemperari omnia. At quomodo judicium iſtud inveniet inquies? audi id quod addit Eccleſiaſticus, *Et juſtitiam quaſi lumen accendunt*; quod quidem pro inſtituto ſermone ſic intelligo. Juſtitia quam in omnibus ſervat Deus, quamque ſcio eum neque velle neque poſſe infringere, mihi ſufficit ut omni prorſus abjectâ hæſitatione, dicam & ſtatuam id factum bene. Hoc vero judicium mihi facem præferet, lucemque dabit, quâ plurimas etiam humanas conquiram inveniamque rationes, quibus factum ſapientis Dei fulciam & defendam, ad quas tamen extra illud lumen conſtituta mentis acies caligabat. 16. Eccl. 32.

Decretiſque Dei tunc acquieſces.

17 Experire hanc praxim, & manifeſtè rem ſic eſſe, ipſa te tua docebit experientia. Neque enim vidua quantumvis indiga, tanto in chariſſimi ſui mariti obitu dolore opprimetur, quin, ſi ſemel hoc imbiberit, alteque magnâ religione menti infixerit, à Deo mortem hanc immiſſam, adeoque rectè id factum & bene, ſtatim plurimæ, etiam ex naturâ petitæ rationes ei occurſuræ ſint, quæ factum approbent: tunc videbit rei familiaris fuiſſe prodigum maritum; filiis jam adultioribus, convenienter, mala quæ dabat ſubtracta eſſe exempla, aliaque occurrent vitia quibus ſe mundo faciebat

faciebat contemptibilem; denique plurima jam cernet viduitatis commoda, quæ non niſi ad lucernam hanc fuere conſpicua: cæteræ autem quæ contra militabant rationes evaneſcent illico, & cum illis nimius, cumque per rationes fovetur, in immenſum excurrens dolor.

18 Et verò ſine ullis deinceps rationibus, hæc una ratio, omni mentis tempeſtati ſedandæ ſufficit, Deum eſſe cujus nutu hæc geruntur quæ eveniunt, Juſtum, Sapientem, & Sanctum. Juſtum, ut cui nihil placere poteſt niſi quod rectum eſt; Sapientem, ut cui perſpecta ſunt omnia ad rem ſuam meamque quæ poſſint facere; Sanctum, ut cui nihil ita fixum eſt & ratum, quàm per rerum eventus quamtumvis dubios & incertos, hominem ad ſanctum felicitatis portum evehere & promovere. *Acquieſces autem ſi magnâ de Dei ſapientiâ habeas opinionem.*

19 Omnis itaque tranquillitatis ars, ad magnam de Deo opinionem jam reducta eſt. Ea autem opinio præcipuè in eo conſiſtit, ut altè de ſummâ ejus ſapientiâ ſentiamus. Parum enim fuerit magnam de ejus potentiâ exiſtimationem excitaſſe, prout ſuperioribus tractatibus utcumque præſtitimus, niſi illud etiam animo hæreat, Sapientem eum eſſe; proinde magnâ eum ratione & circumſpectione propemodùm infinitâ, rebus omnibus moderari; errare eum à ſuo ſcopo prorſus non poſſe; denique non aliam eſſe rerum rationem præter ipſum Deum. *Deus enim* ut rectè Nazianzenus *eſt ipſiſſima ratio*, & ſi aliquid præter rationem moliretur, jam Deus eſſe deſineret. Ut igitur facilè Dei decretis ordinationibuſque acquieſcamus, ipſam Dei Sapientiam, infinitamque rerum molem, quam Divinâ ſuâ Mente complectitur, ſic quaſi generatim intueamur. Immane quantum ad opinionem, quam de Deo nos habere convenit, accedet incrementum: imò quieti tranquillitatique noſtræ. Nam cujus ſapientiæ fidimus, facilè dictis ejus factiſque acquieſcimus: Quàm facilè duci ſuo parent milites, de cujus arte militari non dubitant? quàm ſine hæſitatione ullâ, reſponſa petuntur accipiunturque à juris perito, cujus exiſtimationem litteræ apud omnes extenderunt? quàm pacato animo medicinæ ſumuntur præſcriptæ à medico, cujus nomen magna imprimis rerum experientia ſtudiaque commendarunt? tùm certè probantur omnia & ſingula; ſic ut errores ipſos ab eo liquidò commiſſos, in alias conjiciamus cauſſas potius, quàm ut quidquam ab eâ quam concepimus opinione *Apparet id etiam in humanis.*

nione detrahamus. Contra verò timidi & trepidi poculum ſumimus, quod ea miſcuit manus, de cujus experientiâ, & ſtudio in circumſtantiis morbi indagandis & diſcernendis, vel minimùm dubitamus.

20. Intremus itaque penitius *Sanctuarium Dei*, ejuſque ſcientiam infinitam, aut ſi humano more loqui liceat, ſtudia Divina, libros, Bibliothecamque in quâ totus eſt, perſcrutemur.

§. IV.

Ut autem ſummam concipias de Sapientia Dei opinionem, variæ ejus Scientiæ exponuntur, ſeu ſciendi modi: ac primò quidem, ut Theologi eam vocant, Scientia ſimplicis intelligentiæ?

Petitur à Deo venia intrãdi in conclave myſteriorum ſapientiæ divinæ,

21. INeffabilis, & incomprehenſibilis Deus! licebitne tandem mihi mortali homini ſubire arcanum illud Sanctuarium tuum, non ut ea quæ iſthic geruntur intelligam, *quis enim cognoſcet ſenſum domini?* quis tam arcana conſequetur, aut cui ea patefacere tu ipſe poſſis prout ſunt, niſi nòn minori te? verùm ut id ſaltem cognoſcam, incomprehenſibilem eſſe te, qui comprehendis omnia, neque limites ullos eſſe poſitos Scientiæ tuæ, quâ tamen limitas univerſa. ad Rom. 11.

ut intelligamus nihil caſu ſed ſummâ ſapientia fieri

22. Utinam Auditores, illud tantùm comprehendere poſſimus, quanto ſtudio quiſque noſtrûm ſteterit ſapientiſſimæ illi Menti, quamque profundè Theologiam, Divinitatem, inquam, ſuam perſcrutatus fuerit evolueritque, ut id tandem de nobis faceret quod nunc ſumus! ah quanto id nos gaudio permulceret, quantum daret animi ſecuritatem! Certè audendum eſt, tentanda eſt alea; ſubeamus altiùs *Sanctuarium Dei*; & quamvis id certò ſciam intelligere Sapientiam tantam me non poſſe, & quantumcumque ingenii vires extendam, eam tamen non poſſe contingere, *non potero ad eam*, tamen ad id conducet tenuis & exilis tantæ rei conſideratio, ut penitus obſtupeſcam, ut totum me pronus incomprehenſibili Menti ſubjiciam.

23. Omnia caſu arbitrabaris fieri, & eſſe, & conſervari, & interire, imperite homuncio. an verò noſſe vis quanto labore, quantis ſtudiis & quidem quàm Theologicis & Divinis, Deo ſteterit

non

non Univerſi modo productio, ſed tu ipſe ſigillatim, eventuſque qui modò te circumſtant tam varii tam implexi? Aulam Dei interiorem ſubi, ſapientiamque ejus obſtupeſce ſi potes ſatis. Bibliothecam totam per partes aperio.

24. Ac primò quidem, prima quæ intranti occurrit, & ſine quâ nihil conſilio & ratione extra ſe, imò ne intra ſe quidem, ut præclari cenſent Theologi, agere potuit Deus, *eſt ſcientia ſimplicis intelligentiæ*. ſimplex eſt cognitio, quia tota in contemplatione conſiſtit, nec quidquam actu ponit extra Mentem Dei. Eſt autem cognitio qua omnes creaturas poſſibiles, totâque æternitate ab infinitâ ſuâ potentiâ creabiles percipit, & uno prorſus comprehendit actu. *Exponitur prima ſcientia Dei, quæ eſt Scientia ſimplicis intelligentiæ.*

25. Hic jam in abyſſum incidi, fundum planè perdidi, nec habeo ubi pedem figam. Extende mentis aciem quantùm potes ô homo; & ſi vaſtiſſimum hoc ſcientiæ pelagus potes vel cogitatione circumplecti, homo non es, Deus es. Facite ſi placet audientiam.

26. Non id dico, Deum jam ab ipſo æternitatis, ſi ita loqui fas ſit, exordio cognoviſſe quotquot jam ſunt, fuerunt, ac porro futuræ ſunt totâ æternitate creaturæ; parum id ſanè eſt; verùm & quotquot omnino ſunt poſſibiles Adeò ut in Divinâ illâ Mente ſit cognitio clara, perfecta & diſtincta infinitorum omnino mundorum, (infinitorum enim ſinguli ſunt poſſibiles) quorum tantùm unus eſt, hoc quod nunc eſt Uuniverſum. Novit itaque infinitas omnino ſpecies generaque hominum exempli gratiâ, ratione præditorum, quæ creare ſi libeat poſſit; alias aquarum arborum, animaliumque infinitas ſpecies, alios denique mundos infinitos, qui ne unicum quidem corpuſculum, cum hoc orbe quo fruimur, haberent commune, ſed alia prorſus omnia, quàm quæ videmus, continerent. In hoc verò, qui nunc eſt, rerum ordine & orbe, novit non Angelos modò qui nunc ſunt, homineſque & cæteras creaturas quæ aut ſunt, aut erunt, aut fuere; verùm & infinitas præterea cujuſque ſpeciei creaturas, quæ quidem numquam futuræ ſunt, ſunt tamen poſſibiles; earumque omnium ſigillatim habet idæas tam claras, tam diſtinctas, tam accuratas, ut ſi eas in lucem creando libeat edere, tales omnino ſint futuræ, quales in Dei Mente ideâque ſunt deſcriptæ. *quâ Deus novit omnes creaturas poſſibiles.*

Probatur hæc ſcientia [illegible] Deo [illegible].

Hanc verò infinitam infinitarum rerum poſſibilium ſcientiam Deo ineſſe, Deoque competere perfectius ut ſit Deus, id quidem manifeſtò liquet Dei naturam penitius conſideranti. Nam ſi alias creaturas non cognoſcat, præter eas quas jam condidit, completque in hoc qui volvitur rerum ordine; id quidem fateri neceſſe eſt, exhauſtam eſſe hàc creatione Dei potentiam, nihilque plane creare poſſe, quàm id quod adhuc eſt creaturus, igitur abſolutâ, verbi gratiâ, hominum adhuc creandorum ſerie, quæ quidem ante judicii diem certo certiùs abſolvetur, exhauſta erit in Deo, homines creandi potentia. nemo enim efficere id poteſt quod neſcit, neque caſula etiam minima conſtrui poteſt, cujus non præceſſerit aliqua, in mente artificis, Idea. Quid eſt autem Idæam mente circumferre, quàm rem ut poſſibilem cognoſcere, cujus ea eſt Idæa? Quod ſi igitur Deus, præter hos quos creaturus eſt, nullum alium hominem cognoſcat poſſibilem, creaturam poſſibilem nullam; id ſanè conſequens eſt, nullum, præter illos, creare poſſe hominem, creaturam nullam. quod ſi verum eſt, jam certè per hanc ſeriem tam hominum quàm creaturarum adhuc creandarum, exhaurienda eſt Divina potentia. At verò cùm hæc ſeries futurarum rerum finienda ſit, etiam Dei potentiam finiri neceſſe eſt. non igitur Dei potentia eſt infinita: non eſt igitur tandem Deus, cujus natura eſt in omnibus eſſe infinitum. quod quàm abſurdum ſit dicere, nemo non videt. Aut igitur negandus Deus, aut hanc ſcientiam ei prorſus competere, ſtatuendum eſt. 27

Verùm ſine diſputationum tricis agamus rem. Hoc ſanè conſtat, ab æterno fuiſſe in Dei Mente perfectiſſimas imagines, Idæaſque exactiſſimas, rerum omnium quaſi ſemina; hoc eſt cognitionem clariſſimam rerum omnium poſſibilium, quarum tamen infinitæ, nunquam in lucem prodituræ ſunt, nec aliam habituræ quàm in Mente clariſſimâ, omnia comprehendentis Dei. 28

Omnia autem poſſibilia cognoſcit actu unico.

Neque tamen cum omnia à Deo cognoſci auditis, id credite fieri per actus inter ſe diſtinctos & diſcretos, quaſi unum modò, modò alium, Angelum modò, modò hominem, aut hunc primò, alterum deinde, tertium tertiò cognoſcat, tempore aut cognoſcendi ordine & actu diſcreto & ſeparato, pro ut in nobis cognitiones variarum rerum, variis etiam actibus videmus eſſe diſpunctas & ſeparatas; id enim exilitati mentis noſtræ tribuendum 29

dum eſt: quæ quia ad omnes unico obtutu ſe nequit extendere, oculum mentis circumducit, ut diverſis quaſi aſpectibus attingat ſingula, quæ non poteſt ſimul multa. In Deo autem, infinitâ inquã Mente, cum nullus ſit comprehenſivæ virtutis terminus, ita nihil eſt quod aciem ejus fugiat; & tam diſtinctè percipit, actu tamen unico, univerſa, quàm ſi unicæ tantum rei cognoſcendæ, totam Mentis ſuæ aciem ingeniumque impenderet.

30 Vin plura dicam? certò id dico, cognitionem illam Deum ipſum eſſe: Et ſi cognitio ea non exiſteret, Deum non fore. Adeo ut ſicut eſſentia animæ noſtræ eſt eſſe rationabilem; hoc eſt, ratione uti poſſe, poſſe cognoſcere; ita eſſentia Dei eſt, non poſſe tantùm, ſed actu ipſo cognoſcere quidquid cognoſci poteſt; Deus enim Actus purus eſt, ut loquuntur Theologi, nulla omnino poſſibilitate involutus, aut mutationi ulli obnoxius. Quidquid in Deo eſt, eſt, & non tantum poteſt eſſe. *Ego ſum qui ſum, & qui eſt miſit me*. ita ſe Deus ipſe appellat. quòd ſi verò non actu unico omnia comprehendat, certè mutationi eſt obnoxius Deus nam ſi cùm Angelum cognoſcit, non cognoſcit actu eodem hominem, profectò manifeſtum eſt, mutatum eſſe Deum, factumque ex Deo cognoſcente Angelum, Deum cognoſcentem hominem. Igitur non eſt Deus. quod cùm ſit planè abſurdiſſimum, dicamus ſanè, quod res eſt, omnes illas rerum omnium poſſibilium ſpecies, imagines, ideas, & cognitiones, unico & puro Actui divinæ Mentis competere; imò omnes illas cognitiones, ſic in unâ Mente conjunctas, nihil aliud eſſe, niſi ipſum Deum.

Et hæc cognitio eſt Deus ipſe

Exod. 3

§. V.

Quam neceſſaria fuerit Scientia ſimplicis intelligentiæ, ad ordinandum hoc Univerſum, & hanc creaturarum ſeriem, qua modò eſt.

31. HIs itaque ſic rectè conſtitutis & perpenſis, illud præterea ſciendum eſt, Ideas illas infinitarum rerum prorſus infinitas, magno ut ſic dicam ſtudio pervolviſſe æternam illam ſapientiſſimamque Mentem, & ut humano more ad homines loquar,

Atque hac ſcientia indiguit, Deus, ut hunc mundum liberè conderet.

Digitized by Google

quar, quaſi deliberationem ſecum inſtituiſſe, qualem & quem mundum, ex infinitis, quorum Ideas habebat in promptu, ex Divinâ illâ Mente depromeret, & in lucem daret; omnibusque rite perpenſis, examinatis omnibus rerum omnium circumſtantiis, ponderatisque quæ hinc & hinc occurrebant rationibus ſine dubio infinitis; tandem ex infinitâ illâ mundorum congerie, hunc denique Univerſi ordinem, rerumque ſeriem, quam mundum hunc appellamus, & quidem ſolum, pro ſuâ libertate ſtatuiſſe condere & creare. Rurſus verò quia in hoc rerum ordine ſeu mundo, infinitæ aliæ poterant creari ſpecies rerum, quarum idæas clariſſimas in mente deſcripſerat; infinitis aliis prætermiſſis, has ſpecies Angelorum, hominum, animalium, fruticum, elementorum orbiumque cæleſtium creandas ſibi ſumpſit, & non alias; idque rurſus liberè, nemineque neceſſitatem imponente. Tandem quia rurſus in quâvis creaturarum ſpecie, puta hominum, infinita individua ſunt poſſibilia, infiniti homines alii quàm jam ſint, infinitæ aliæ arbores, animalia infinita, infiniti Angeli prorſus alii atque alii; omnibus rite expenſis, has quæ fuerunt, eruntque creaturas, & inter illas te, quiſquis es ô mortalis, ſelegit ſummo ſtudio immenſa illa & vaſta Mens, & ſuo quem conſtituit tempore & loco, è ſuâ Mente producendum liberè deſtinavit.

Liberè inquam: nihil eſt enim quod ſupremo domino neceſſitatem imponat; *omnia quæcumque voluit fecit.* Atque hinc iterum manifeſtum fit, quàm neceſſariò ſtatuenda ſit in Deo infinita illa poſſibilium creaturarum cognitio. Si enim non aliam cognoviſſet rerum ſeriem ſeu mundum, alium certè creare non potuiſſet. itaque creare ſi quando ſtatuiſſet mundum aliquem, jam ſanè ad hunc creandum quem ſolum norat, neceſſitabatur, cùm alius creandus menti non occurreret. libertas enim ſine electione non eſt, incogniti autem nulla eſt electio. Ut ergo liberè creatum hunc à Deo mundum aſſeramus, alios poſſibiles cognoviſſe neceſſe eſt, ùt ex iis quem vellet, ſeligeret rejiceretque. Quod ſi verò unicum tantummodò poſſibilem mundum, cognitum fatearis præter eum qui modò eſt conditus, infinitorum illico cognitio concedenda eſt Deo. infinita enim poſſibilia cum ſint, & quidquid poſſibile eſt, ſit cognoſcibile; conſequens eſt, cognoſcibilia eſſe infinita. quapropter cùm omne cognoſcibile

32 Pſal. 113.

Digitized by Google

gnoſcibile comprehendat Deus, infinita ſane poſſibilia cum cognoſcere fatearis neceſſe eſt. nulla enim ratio ad unum poſſibile cognogſcendum determinat, ubi infinita comprehendendi vis eſt, & plura poſſibilia ſtatuuntur eſſe, cognoſci quæ poſſint.

33. At verò, inquies, liberè cum agat omnia, cur hunc hominem potius creandum deſtinavit, quàm infinitos alios qui creandi non ſunt, & quos tamen æquè facili negotio è ſuâ Mente poterat educere? Arduam rem petis quiſquis hanc petis. Quid dicam? verùm & illud interrogo ego, cur pictor aliquis hanc tabellam picturamue ex mente ſuâ educit, penicilloque deſignat, & non aliam? quanquam comparatio hæc, ut video, non planè congruit. Reſponderi enim facilè poſſet, ideo hanc efformari pictoris penicillo, quia hujus tantùm & non alterius ideam in mente circumferebat; & quamvis alias poterat efformare penicillo exprimendas, nullas tamen re ipsâ efformaverat. At verò in Deo id non eſt; omnes enim omnium rerum ideæ, æquè præſentes illi ſunt, æquè claræ, æquè ut producantur faciles, cur igitur has ſuſcipit in lucem producendas, rejectis aliis numero infinitis?

Quòd ſi quæras, cur Deus has præ illis creaturas creaverit.

34. Quid reſpondeam, quò me vertam neſcio. Et verò ſcio. Ad te me converto Mens increata, Mens Divina: in te rerum omnium rationes invenio expeditas, illud cum ſcio, deſtinato hæc conſilio à te facta. Nam ut rectè monet Sapiens: *Tecum Sapientia tua quæ novit opera tua, quæ & affuit tunc cùm orbem terrarum faceres, & ſciebat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.* Mortales! *quis cognovit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius ejus fuit?* inquit divinus Paulus: & rurſus ſapientiſſimus Salemon, *quia omne quod voluerit, faciet; & ſermo illius poteſtate plenus eſt, nec quiſquam dicere ei poteſt, quare ita facis?* An non ſatis eſt ſcire me, immenſam illam Sapientiam, poſt tanta ſtudia, tantamque in expendendis omnibus inſtitutam deliberationem, ita ſtatuiſſe, ut acquieſcam, & dicam Factum benè?

Sap. 9

ad Rom. 11.

Eccl. 8

non habet quod certò reſpondeam, niſi quia ita voluit.

35. Verùm cùm etiam illud mihi conſtet, omnia quæcumque agit Divinum illud Numen, ad ſuam gloriam honoremque referre, *univerſa enim propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*, illico fit illud planè credibile, hos Angelos, hos homines, hæc elementa, hos cælos, hoc denique Univerſum, præ cæteris omnibus creationi

Prov. 16.

Credibile eſt, quia has præ aliis noverat gloriæ ſuæ manifeſtandæ manifeſtandæ magis

conducere Certum eſt, quod quia per has & non per alias, gloriam ſuam voluit manifeſtare.

tioni fuiſſe deſtinatum, quòd hæ creaturæ maximè ad gloriam ſuam promovendam conducerent, oſtentationemque artis ſuæ, Aut ſi alias etiam creaturas poſſibiles eſſe contendis; ad artis demonſtrationem, præ his quæ deſervirent; id verò præterquàm quòd tu neſcias, neque ad id probandum quidquam præter conjecturas afferre poſſis; certè ſtatuendum eſt, has & non alias ab Artifice ſummo eſſe electas, in quibus & per quas Sapientiæ & Scientiæ ſuæ, imo & Bonitatis & Miſericordiæ theſauros abſconditos re ipsâ patefaceret & declararet. Quâ verò motus ratione id egerit, neſcio; rationes non indago, ſed factum approbo, veneror & adoro. Et verò, quis pictorem aggreditur, petitque cur per hanc picturam potiùs, quam per aliam voluerit artis ſuæ ſpecimen dare, eamque commendare poſteritati, cùm aliæ ſupereſſent ideæ, quibus æquè id facilè conſequeretur? certè quia per hanc nomen ſuum commendare volebat, non per aliam; nulli ideæ injuriam fecit, omnium fabricator, & proinde omnium dominus.

Pro hoc beneficio, gratia à creatis ſingulis, Creatori agendo.

Miſeri, ſi naturam in nobis corruptam, at ſi deſtinationem 36.
Dei attendimus, feliciſſimi mortales! quantam habemus Deo maximo gratias agendi materiam, vel ex hoc ſolùm capitè, quod nos ex infinitâ illâ hominum poſſibilium congerie, ſigillatim nominatimque exceperit, per quos ſuam ipſe gloriam commendaret? quid, quòd & illius gloriæ percipiendæ capaces fecerit? Ubi præ totâ hominum poſſibilium infinitudine, id ſumus meriti? quid egimus, quid contulimus? Rurſus identidem id cogita, quâ quæſo fronte, diſpoſitionibus ejus ſanctiſſimis audeas intercedere, totamque idearum ſymmetriam querelis indebitis interturbare!

Neque cõquerendũ quod ſic & non aliter ſeſe efformaverit.

Quaſi verò in artificioſiſſimâ & ad omnes artis leges exactâ 37.
picturâ, effigies quæ ſecundùm perſpectivæ tenorem magis diſſitæ ut appareant, obſcurioribus obducuntur coloribus, minoreſque deſignantur, juſtè conqueri poſſint, quòd eo ſtatuantur loco, quòd tam obſcuro, quòd tam exigui efformentur maſculi, cum nullo labore in debitam educi poſſint altitudinem. Quieſcite quæſo inſani maſculi, neque picturæ proportionem veſtris obmurmurationibus intervertite: ſatis id quidem vobis glorioſum eſt, à mente artificis eductus vos, cum alios poſſet quamplurimos efformare; ſatis vobis ſit eſſe, & tabulam illam artificii

plenam

plenam poſitione veſtrâ condecorari. Illô certè debebatis eſſe loco & non aliò, neque clariores neque adeò etiam majores, ut artem ſuam pictor commendaret. Hoc ſi vos non percipitis, ſatis id ſit artificem id dignoſcere, artifici ſic viſum, artifici ſic placuiſſe. Pluribus rem non explico: videtis oppidò quò tendam & quid velim. Ad alia faciamus gradum.

§. VI.

Exponitur Scientia Viſionis: & quomodo Deus creaturas reipsâ aliquando creandas, ordinet ac diſponat.

Explicatur ſecunda ſcientia, quæ dicitur Viſionis

38. COgnitâ itaque beneque perſpectâ totâ poſſibilium creaturarum congerie, decrevit Deus aliquas, prætermiſſis cæteris, è Mente ſuâ educere & in lucem dare: illud inviolabili ſtatuens decreto, quot forent & numero & ſpecie: quaſi ſi pictor certò ſtatuat quot & quas effigies in tabellam ſuam velit educere, & ſpectatorum oculis viſendas proponere. Hoc decretum, non temporis ſed naturæ, ut Theologi loquuntur, ordine, ſubſequitur ſecunda in Deo ſcientia quæ in Scholis dicitur *Scientia Viſionis*, & rectè. Uti enim videnti ea quæ videt præſentia eſſe neceſſe eſt, ita per hanc ſcientiam, omnia quæ poſſibilitatis arcanas tenebras evaſura ſunt, & totâ æternitate ſunt creanda aut futura, fiunt præſentia Divinæ Menti, apud quam nihil futurum eſt; eaque in ſe ipſis, quaſi æternitati ſuæ, quâ omnia tempora cõplectitur, coexiſtentia intuetur.

Quâ Deus videt omnes res futuras

39 Adeò verò exacta eſt hæc viſio, ùt penetret prorſus rem omnem, omnem naturam comprehendat, proprietates, diſpoſitiones, ſitus omnes pervadat; perfectionem, numerum magnitudinem rerum omnium exactè norit; adeò ut in totâ rerum omnium congerie, ne capillus quidem minimus, non arenula, non atomus ſit, cujus & pondus, & exilitatem, & duritiem non exactè penituſque diſcernat & videat.

Omnium creaturarum in Deo ſunt ideæ.

40 Neque id mirabitur, quiſquis attenderit omnes omnino creaturas ex Deo ut ſic dicam effluere, hoc eſt ex cogitationibus ideiſque quæ in Dei Mente ſunt: adeo ut nulla poſſit eſſe creatura, ne muſca quidem aut viliſſima formica, cujus idea non ſit

in

in Deo; neque alio modò extra Deum in naturæ hujus quaſi tabulâ ſit expoſita, quàm prout in Divinâ Mente eſt deſcripta. Ita Divinitatis ille magnus interpres Dyoniſius: *Omnium cauſam, priùs conſtituiſſe omnium rerum exemplaria concedendum eſt .... Exemplaria autem dicimus, eſſentiæ rerum effectrices rationes, quæ in Deo conjuncta antefuerunt..... Divinasque ac bonas voluntates, quæ conſtituunt & faciunt omnia.* D. Dyon. de diu. nom. c 5 in fine.

Et hæ creaturarum Ideæ ſunt Deus ipſe.

Obſervatione imprimis digna ſunt ea verba, *rerum quæ in Deo conjuncta ante fuerunt.* Quod quidem, ſic intellige. Veluti ſi aquæ per ſex ſeptemue canaliculos ex caſtello conchâve defluant, nihilominus in ipſo fonte fuere conjunctæ, conjunctæque unam conſtituebant aquam, quæ mox per canales in lucem prodeuntes fuere diſcretæ; ita, imò longè perfectiori modò, creaturæ omnes in Deo fuere conjunctæ, conſtituebantque unum Deum: quæ deinde cùm è Divinitatis fonte derivari cœperunt tanquam rivuli, ſingulæ ſeorſim factæ ſunt creaturæ. Ita diſertè divinorum conſcius, ipſemet Joannes. *Quod factum eſt, in ipſo vita erat:* ita commate diſpungendam eſſe hanc ſententiam docet Auguſtinus, eamque, in rem meam, ſic admirabundus exponit. *Quid eſt hoc? facta eſt terra, ſed ipſa terra quæ facta eſt, non eſt vita. Eſt autem in ipſâ ſapientiâ ſpiritualiter ratio quædam* (Ideam dic) *quâ facta eſt terra; hæc vita eſt.* Et rurſus poſt pauca. *Sic ergo fratres chariſſimi, quia Sapientia Dei per quam facta ſunt omnia, ſecundùm artem continet omnia, antequam fabricet omnia; hinc quæ fiunt per ipſam artem, non continuò vita ſunt, ſed quidquid factum eſt, vita eſt in illo.* Nemini itaque mirum videri poteſt, nihil eſſe in toto rerum ordine creaturâue ullâ, quod aciem ejus effugiat; nam præterquàm quòd eas in ſe ipſis quaſi præſentes videat, cognoſcit præterea eas in ſe ipſo. Quòd ſi ergo aliquid eſſet, quod non penitus comprehenderet, jam vero neque ſe ipſum vitamque ſuam comprehenderet; nam quod *factum eſt*, & extra ipſum creatura eſt, *hoc, in ipſo vita eſt*, in ipſo Deus eſt. Si ergo quod factum eſt non intelligit nec comprehendit, neque ſe ipſum comprehendit, adeoque non eſt numeris omnibus perfectus Deus. Quod tamen fieri, ne per Deum quidem poteſt. 41. Joan. 1. Aug. tr. 1 in Joan. circa finem.

Ex his Ideis, Deus ordinat.

Tandem habitâ rerum omnium tam exactâ notitiâ, demum accingitur Sapiens Deus, ut eas omnes & ſingulas ordine bono 42.

componat

componât, finique quem ſibi præfixit aſſequendo, accommodet. Quis is eſt inquies? nullus certè, niſi Divinitatis ſuæ honor & gloria: quam quidem in eo poſitam intelligit, ut univerſum illum mundum ſeriemque rerum quam intellectu percipit, voluntateque liberâ creare & in lucem protrudere jam decrevit, optimo quô poteſt ordine diſpertiat, & in rem deducat; ſic ut tota rerum facies, ordo & ſymmetriâ, ipsâ luce clariùs *enarrent gloriam Dei.* huc ejus omnia collimant ſtudia. *creaturas univerſas*

43. Et verò ſatis conſtat, artem amœnitatemque picturæ nobilis non id exigere, ut effigies ſingulæ, ſeu perſonæ rerumve imagines, æquè exactè ſint expreſſæ, æquè concinnæ, æquè altæ & expanſæ: imò contra potius, æqualitas illa turbaret omnia, imperitiamque pictoris argueret; cùm manifeſtum ſit, aliam quidem perſonam antrorſum quaſi prodire debere, aliam verò retrocedere, ut accurata perſpectivæ ratio habeatur, in quâ quidem picturæ perfectio, ars amœnitaſque conſiſtit, neque enim ſatis eſt neſcio quot maſculos in tabulam conjeciſſe ſic quaſi temerè, niſi ordine inter ſe, ſitus, poſitioneſque ſingulæ, ex arte & decorô diſponantur. *Sicut pictor tabulam.*

44 Sic prorſus in hâc naturæ tabulâ exornandâ actum eſt. Non id ſatis erat creaturas producere, ut rectè cenſeantur productæ, niſi per ſua quæque tempora, & loca naturæ apta, rite & ordinatim digerantur. Quòd ſi enim quotquot fuere futurique ſunt homines, cæteræque quæ modò ſunt creaturæ uno temporis momento productæ, & in hâc mundi tabulâ uno eodemque die fuiſſent expoſitæ, quæ demum terra tantam rerum hominumque farraginem ſimul capere potuiſſet? unde alimenta tantæ multitudini alendæ ſuffeciſſent? idcirco conveniens terræ ſpatio creaturarum multitudo creanda fuit; certus arborum plantarumque, certus animalium, hominumque numerus mundo huic exponendus, qui & terræ ſufficeret, & cui alendo terra abunde ſuppeteret. Illis itaque primô illo mundi naſcentis exordio procreatis ſeu hominibus ſeu animalibus aliis plantiſque, ſimiles ſibi ſpecie creaturas progignendi, à Sapientiſſimo Deo virtus & facultas, ſummâ providentiâ, ſimul eſt conceſſa; ſic tamen ut etiam providerit, quot & quæ, quo tempore, & à quibus fuerint procreandæ, ſubſtituendæque earum loco, quæ lapſu temporis ex Divino decreto erant interituræ, locumque hunc *Determinando imo primis tempus quo qualibet oriri, durare, & interire debeat creatura.*

M &quaſi

& quaſi theatrum orbis ceſſuræ poſt ſe exponendis creaturis.

Et ad hoc cong[illegible] animor[illegible] nat cæl. rum orb. nubes [illegible] tes & c[illegible] instrumenta.

Et quidem, ut hanc interitus ortuſque in rebus omnibus viciſſitudinem inferret, mirâ ſanè induſtriâ cælos, nubes, pluvias, hyemes, æſtates, nebulas, ventos, naturam omnem, ſuis temporibus diſpoſuit & attemperavit Deus, aliis ut gignendis, corrumpendis aliis ut ſubſerviant. Adeoque ridiculè prorſus perſuadet ſibi neſcio quis, caſu & fortuito ſe venenatâ aut certè malâ afflatum aurâ, quâ ejus tenta ſit imò & afflicta valetudo; cum ab ipſa jam inde æternitate Deus conſtitutum illud habuerit, ventos eô modo diſponere, aëremque iſtâ intemperie corrumpi, quâ corripereris tu, eo prorſus tempore quô interitum tuum, convenienter naturæ deberi proſpiciebat. Atque pari prorſus ratione, interitus ortuſque omnium omnino rerum per ſua loca temporaque, ſecundùm naturæ tamen id exigentis leges, digeſſit Sapiens Deus. Cum enim creaturas omnes, Angelos excipio & animam Hominis, corruptioni obnoxis creare pro ſuâ libertate ſtatuiſſet, ita ex eâ, quam de ſingulis habebat, ſcientiâ & notitiâ, ſingula inter ſe ſtupendo planè artificio attemperavit, ut ſingula ſibi manum darent: & ut ad exortum, erant futura adjumento naſcituris, ita & occaſui præberent cauſam, interiturus futura offendiculo. 45.

Deinde determinat ſingularum creaturarum naturas, dotes & qualitates

46. At, cùm non tempora creaturarum ſolummodò ordinanda eſſent, ſed & compoſitiones, ſtatus, naturæque earum quæ eodem temporis tractu ſimultaneæ in hoc theatrum mundi erant prodituræ, aut ut in comparatione hæream, in hac naturæ tabulà erant exponendæ creaturæ; certè in earum ordinatione admirabilem ſeſe demonſtravit artificem, ingenioſâque prorſus manu ſingula deſignavit. Id enim pictoris egregii eſt, varietatem tabulæ dare, & in verietate, artem & amœnitatem Etenim ſi omnes omnino creaturæ, eâ quâ ſol claritate forent ſpectabiles, quæ demum ea foret naturæ commendatio? ſi omnia omnino animalia, Elephantes magnitudine exæquarent, quàm parvus earum eſſet uſus? ſi aquæ omnes, ignis calore pollerent, quam diu natura ſubſiſteret? ſi terra adamantis pulchritudinem duritiemque præſeferret, quibus tandem aratris ſubigeretur, parareturque ferendis frugibus? certè attentior in rem ſuam fuit Deus, qui perfectionem omnem ita temperavit & per ſingulas diſtribuit creaturas, ita ſitus locaque digeſſit, proprietates eas dedit,

dedit,ut meliori ſanè modo exponi non potuerint. non quòd quæris creatura, alterius perfectionem adæquet aut æmuletur; quis enim dicet terræ glebam, adamantis pulchritudi comparari poſſe? ſed quòd optimâ ratione ſint expoſitæ, proprietatibus iis dotatæ ſingulæ, quæ fini quem Deus præfierat, hoc eſt naturæ ſuſtentationi, pulchritudini, & varietati inducendæ, quàm maximè convenirent. Et hoc quidem ſenſu, melius eſſe ajo terram eſſe inconditam, obſcuram & ſordidam glebam, quam ſummi ſplendoris pretiique adamantem: prorſus uti dicendum eſt, informem homuncionis, obſcuramque in picturæ perſpectivâ ultimâ, depictam effigiem, meliùs iſthic eo modo adumbratam eſſe, quàm ſi vivaciſſimis coloribus clariſſimè expreſſa, primarum quæ ſe in primo tabulæ plano offerunt perſonarum, accurationem vivacitemque ſuperaret: eſt enim prout ſitus & diſtantia, hoc eſt, prout ars requirit.

47 Neque tamen id, inanimatas inter aut ratione carentes creaturas, ſolùm præſtitit. Certè inter homines id quoque, ineffabili planè artis eventuumque varietate, eſt ordinatum. Cùm enim creandis hominibus numerum & multitudinem præfixiſſet, hunc qui futurus eſt; tunc demum tempus cuique ſuum, imò & locum, parentesque è quibus naſcerentur, ordine diſpoſuit; rurſus quanto tempore vitam protraherent, per quos eventus, paulatim aut ſubitò interirent, liquidò determinavit. Demum, cum ſumma inter hominum conditiones, imperantium & parentium neceſſaria eſſet diſtinctio & intercapedo, aliis alias naturæ dotes impendit: ſtatuit quo corpore, quibus viribus, quâ valetudine, quâ formâ, quo oculorum aſpectu, mas an fœmina forent efformandi; rurſus quâ mentis acie aut hebetudine procreandi, quibus dotandi divitiis, quomodo præponendi cæteris, quo pacto rurſus, ſi rebus id conveniat, deturbandi & ad humiliorem ordinem redigendi. Omnes denique eventus, eventuumque circumſtantias, prout nunc eveniunt, & porro deinceps evenient, ſcientiâ illâ Viſionis complexus eſt. Et verò ſtatuit ordinavitque ſingulos ſigillatim, ſic prout nunc ſunt, eruntque: hôc enim & non aliô modo ſubſerviebant honori divino propagando, qui in rectâ totius Univerſi ſitus eſt conſtitutione; & hæc rurſus exoritur ex ſingularum partium debitâ ſymmetriâ.

Quod quidem peculiari ſtudio etiam facit, in diſponendis hominum conditionibus.

§. VII.

Exponitur Scientia Dei media, ſeu Scientia conditionalium, quæ Deo neceſſaria ad dirigendos hominum Angelorumque actus liberos, eoſque eventus qui ex libero creaturæ arbitrio dependent.

At quomodo inquies diſponit Deus ea quæ libero hominis ſubjacent arbitrio.

VErùm, quo pacto inquies, res humanas ordinare poteſt Deus, 48.
eaſque quæ ut ſint aut ne ſint, ab humano dependent arbitrio, cui certè Deus nullam neceſſitatis legem ſtatuit imponere? Quòd ratione & libertate carentes creaturas, ad certum ſcopum noverit dirigere, hoc quidem poteſt intelligi. Id enim præſtant ſingula, quod eorum natura neceſſariò fert: adeoque ignis ſemper urit & calefacit quantùm poteſt, lapis naturâ ſuâ ſemper deorſum fertur, ſemper lucet ſol, humida eſt ſemper aqua, in motu ſemper venti, omnia denique agunt id quod ea agere voluit Deus; aguntque cùm poſſunt, quæcumque poſſunt. Adeoque creaturarum ejuſmodi vires, ſuis decretis Deus aptare poteſt commodiſſimè. Sic cum Sodomam ſtatuit in cineres redigere, vel ut nefandi ſceleris ſupplicium cum cineribus toto orbe ſpargeretur, vel ut memoria ſceleſtiſſimorum hominum in flammas, cineresque, & denique in ventos iret; certè, ut ſententiæ latæ executionem aſſequeretur, flammas ultrices urbibus pœnæ deſignatis Deum immiſiſſe ſatis ſcimus. Ignis, naturæ ſuæ raptus impetu; aduſſit omnia. Fecit quòd debuit, quia fecit quantùm omninò potuit. At verò, ſi ignis ille libero voluntatis arbitrio fuiſſet præditus, adurereque proinde potuiſſet, quantum quidem fuiſſet collibitum; quo pacto Deus certò ſcire poterat imperii ſui eventum, qui ex ignis arbitrio, & quidem totus dependeret? non enim per conjecturas agere cenſendus eſt Deus, errori ne ſit obnoxius; infallibilia ut ſint oportet, quæ Deus directioni ſuæ adhibet, ne aliàs turbari poſſint conſilia, ne decreta interverti omnia dirigentis Dei. Quòd ſi verò infallibilia ſint decreta, quomodo ſunt homini adhuc libera? & ſi homini libera, infallibilia qui ſunt Deo?

Solida

Solida prorſus eſt hæc quæſtio, cui diſſolvendæ tertia quæ in Deo eſt, eaque præ cæteris admiranda, obtutu unico conſideranda eſt Scientia; quam quidem Scientiam conditionalium appellamus. Hac verò, non ea quæ futura ſunt tantùm, neque verò etiam quæ ſimpliciter poſſibilia ſunt complectitur, ſed inter has mediâ quâdem eâque ampliſſimâ ſcientiâ, omnia quæcumque non quidem fient, ſed quæ poſitâ quâcumque conditione futura fuiſſent, liquidò clareque comprehendit. Abyſſus hîc ſe rurſus aperit, Auditores, immenſa & infinita. Hinc conjicite ſi poteſtis, quid ſit Divina Mens: non enim hoc tantùm videt, hæc nunc legere modò te, librum inſpicere, loco huic intereſſe; verùm id etiam novit, quo loco futurus, hîc ſi non ſis; quid iſthic facturus dicturusve, cum quibus & quamdiu acturus. Novit, ante centum annos nati ſi fuiſſemus, quid deſtinaſſemus animo; quas partes, ſi primis Belgii hæreſiſque tumultibus contigiſſet intereſſe, fuiſſemus libero arbitrio ſecuturi; ſi modò pauper es, novit tamen quid medias inter divitias conſtitutus, aut etiam in regiâ dignitate poſitus, quid mas, ſi fæmina es; quid fœmina, ſi nunc mas es, mente deſignaſſes; quâ ratione poteſtate datâ, benè an malè uſurus. Et verò, cùm nulla ſit creatura, quæ non infinities variis circumſtantiis & conditionibus expoſita conſiderari poteſt, infinitique cùm ſint caſus, qui ſi mihi ſupervenirent, alia atque alia ratione me gererem, pro meâ tamen voluntate liberoque arbitrio; certè de me & de quavis creaturâ, infinitam omnino Scientiam habere dicendus eſt Deus qui omnia quæ quâvis in conditione, ſtatu, tempore, & occaſione liberè fuerim facturus, perfectiſſimè penetrat & cognoſcit. Atque adeò de omnibus ſimul creaturis, quæ infinities infinitis conditionibus poſſunt implicari, ſcientiam habet infinities infinitam. Hâc ſcientiâ qui utatur, deinceps explicabimus. Tract. 5.

Ad hæc rite præſtandum neceſſaria Deo fuit ſcientia tertia. quæ conditionalium dicitur exponitur, quid ea ſit.

50. Immenſe & omnia comprehendens Deus! An non id ſaltem fateri debeo, eſſe *incomprehenſibiles vias tuas?* certè ſi tantùm eam quam de me, variis conditionibus ſubſtante, ſcientiam habes infinitam conſidero, cogor exclamare cum Pſalmiſtâ, *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me; confortata eſt, & non portero ad eam.* Et eam quis ſperet ſe poſſe comprehendere? Amen ſanè ſit. Hoc ego nunc tantùm dicam, Deum, poſtquam omnes Pſal. 138.

Adora itaque tu immenſam Dei ſcientiam ô mortalis

 omnium

omnium rerum circumſtantias ſub quâvis conditione futuras, quid quiſquis in iis liberè dicturus acturuſque proſpexit, tum ſine ullo libertatis ſeſe hoc vel illo modo determinantis præjudicio, ex omnibus quotquot dari poſſunt conditionibus, eam ſeligere pro infinitâ ſuâ bonitate & miſericordiâ, quam pro conſtitutione naturæ, pro temporis opportunitate, pro locorum differentiâ, optimam commodiſſimamque judicat fini ſuo; hoc eſt bono publico, naturæque adminiſtrationi, & demum etiam cujuſque ſigillatim privatæ ſaluti & incolumitati conſequendæ. Si quid, quod contra hæc faciat, fortè occurrit, aut hæc obſcurius dicta videantur, in ſequentem quæſo differte tractatum & dubia quæ occurrunt, & audientiam quam poſtulo.

Eique totum te committe

51. Sufficit mihi modò, immenſam illam quam mihi dirigendo ſcientiam impendit omniſcius Deus, uno velut oculo perluſtraſſe, inſpexiſſeque immenſam Divinitatis abyſſum, ex quâ me omniaque quæ me ſpectant tanto ordine, tam maturo conſilio video, profluxiſſe. Ita-ne nobiſcum agitur! tanta ſtudia, tam profundæ cogitationes tibi impenduntur miſer homuncio, luti fruſtulum, terræ pondus! & erigere te audes nihilominus, rerumque à tantâ Mente præſcriptarum rationes expendere, arrodere, imò convellere non erubeſcis? Abſit profectò, abſit à me tanta audacia, arrogantia tam projecta. Adoro te ô Sapientia infinita, ô Scientiæ pelagus, ô Providentiæ abyſſus: & licet reconditas pectoris tui rationes non intelligam, illud certè fidenter aſſero *quia omnia mandata tua æquitas, omnia in ſapientiâ feciſti*. (Pſal. 118. Pſal. 103.) Et quamvis humana, quæ ſibi nimium abblanditur, ratio obganniat, tamen poſt hâc cum Epicteto, *Ego te in omnibus, apud homines defendam*; (Epict. apud Arrian. l. 2. c. 16.) & cum Davide, *Providebo Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dexteris eſt mihi*. (Pſal. 4.) Non eas quæ mihi occurrunt rationes, ſed Dominum omnibus providentem, in omnibus agentem providebo; & demum id conſequar, ut acquieſcam. Nam *propter hoc lætatum eſt cor meum, quoniam tu Domine, in ſpe ſingulariter conſtituiſti me*.

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATUS V.

Tecum ſapientia tua (Domine) quæ novit opera tua, quæ & affuit tunc cùm orbem terrarum faceres, & ſciebat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. *Sap.* 9.

Tandem ex dictis oſtenditur, nihil prorſus temerè aut caſu fieri, ſed ſummo Dei judicio, attentione, & ratione. Rationum autem percipiendarum, humanarum mentem capacem non eſſe, liquidò demonſtratur.

PROOEMIUM.

TAndem aliquando ingentem de Deo opinionem imbibemus; & quidem rationibus iis inducti, quas admirari quidem poſſumus, intelligere planè non poſſumus. Neque hoc tamen à nobis alienum eſt: id enim etiam humanis in rebus uſu-venit; miramur ea quorum rationes cauſaſque non percipimus; ut autem has intelligimus, ea mirari deinceps deſinimus. Stupore defixos tenent artis ignaros, hydraulicæ fontium machinæ, arcus, irides, ſtellæ, pluviæ, vitrorum imagines, quæ per compreſſam fiſtulis aquam, jucundo ſanè artificio efformantur: ut verò ars innotuit, ceſſat ſtupor. Idam in Divinis prorſus accidit; quô altiora videntur ea quæ diximus, quæque dicturi ſumus porrò, rurſus quô ea percipitis minùs clarè, obſcurè modò ſi percipitis, hôc ego id quod volo aſſequor feliciùs. Tantùm enim id probare eſt animus, eam eſſe Divinæ Sapientiæ præſtantiam, ut eam aſſequi nulla mentis acies poſſit. Quid deinde inquies? quid inde conſequar? Illud

Illud certè; tantæ Menti, ut ſumma alacritate ſubmiſſurus ſis animum, ſuis tantùm opinionibus inquietum; faſſuruſque liquidò, non eum eſſe te, qui de mundi ordinatione, ſingularibuſque caſibus judicium poſſis ferre. Hoc igitur agam modò, percurſiſque ſtrictim Divinæ Sapientiæ voluminibus, oſtendam *primò*, quo pacto tota illa ſcientia, in rerum diſpoſitione utatur Deus. *Deinde* quod hinc conſequitur, nihil penitus caſu fieri; ſtudiô autem deſignari univerſa. *Tertiò* denique, nimiùm infirmæ mentis eſſe nos, quàm ut quidquam horum quæ obveniunt, poſſimus aut corrigere aut reprehendere.

§. I.

Proponuntur rurſus breviter, tres Scientiæ Dei, ceu tres libri quibus Deus ſtudet; ut inde deducatur nihil caſu, ſed ſtudio fieri omnia.

Alio modo conſiderantur hæ tres ſcientiæ tanquam tres libri aut potius Bibliotheca

UNo quaſi oculo, curſim, & cœco modo circumſpeximus arcanos libros Divinæ Sapientiæ, in quibus ipſiſſima Theologia, hoc eſt quæ in Deo eſt ſcientia quanta-quanta eſt, tota comprehenditur & continetur. Neque vero idcirco, ſaltem aliquo uſque, apertos à me quis credat, quaſi eos explicare præſumpſerim, aut etiam penitiùs inſpicere: *quis enim cognovit ſenſum Domini*, ſenſum inquam eorum, quæ Divinis illis voluminibus continentur? Titulos tantum inſpexiſſe ſat fuit, ut haberem id, quod non ſatis humanum ingenium poſſit capere & admirari. 1. ad Rom. 11.

Quid in volumine ſimplicis intelligentia legat aut norit Deus.

2. Quis enim ſatis ſtupeat immenſum illud primumque volumen; quid volumen dico? Bibliothecam inquam & quidem infinitam, *ſimplicis intelligentiæ Scientiam*, quâ omnes res poſſibiles circumplectitur? In hoc certè volumine, infiniti milliones Mundorum deſcripti ſunt & vivaciſſimè expreſſi, inter quos Mundus hic noſter tantum unus eſt. Et in infinitis illis Mundorum millionibus, infinita cognoſcit creaturarum, non dico tantùm individua, ſed genera & ſpecies infinitas, inter quas totâ hominum ſpecies, tantùm eſt unica. Rurſus in ſingulis creaturarum ſpeciebus, infinita intelligit individua poſſibilia, quæ tamen in rerum naturâ nunquam futura ſunt; infinitos Angelos

præter

præter eos qui nunc ſunt, infinitos homines, cælos ſoleſque infinitos, infinitas denique in quâvis ſpecie, præter eas quæ futuræ ſunt, poſſibiles creaturas. Earum verò omnium naturam, temperamentum, ſtatum, conditionemque novit tam exactè, ut non aliter futuræ eſſent ſi fierent, quàm in illo volumine ſunt deſignatæ.

Quomodo ex primo illo libro, ſecundum contraxerit, qui dicitur ſcientia viſionis.

3. Secundò, ex hoc immenſo volumine, illud ſedulò poſtquàm evoluerat & pervoluerat, contractiorem quendam librum compoſuit ſagax Deus, quam *Scientiam viſionis* nomines; perſpectis enim omnibus, ſic ſecum conſtituit, dixitque; Hunc ego, ex omnibus quos poſſibiles cognoſco, Mundum rerumve ſeriem volo in lucem emittere, & quaſi ut ſic dicam, typis edere: hos cælos, hunc ſolem, hos homines non illos, hos Angelos non alios, quos tamen ſcio eſſe poſſibiles. Adeo ut in hunc librum ſeu potius Bibliothecam, quotquot umquam æternitate totâ futuræ ſunt, creaturas congeſſerit: ordine tamen exactu; ſic ut quaſque ſpecies, & ſpecierum individua, per claſſes ſuas, loca & tempora, annos dieſque quaſi per libros, capita, paragraphoſque accuratè digeſſerit & diſpunxerit. Tam copioſè verò tractantur ſingula, ut nihil prorſus ſit omiſſum; adeo ut ne minima quidem formica ſit, cujus non ortus, & nativitas, & ſi ita loqui fas ſit, parentes, ætas, magnitudo, habitatio, diſcurſationes, rixæ, bella, interitus, hiſtoria denique tota ſit diligentiſſimè expoſita & exarata. Non itaque mireris tu, ô homo, totam quæ te contingit rerum eventuumque ſeriem, ortum, occaſum, cogitationes omnes & actiones, quid quovis die, horâ & momento à te deſignandum, quibuſcum acturus, quæ loca petiturus, quamdiu in ſingulis hæſurus, quid moliturus, quò eventu proſpero an adverſo, denique totam penitus quæ te ſpectat, hiſtoriam iſthic enarrari, & per ſingula diſtribui temporum momenta, Illud enim certum eſt, quod Pſalmiſta vix obiter inſpecto qui vitam ſuam contingebat paragrapho, illico ſtupore plenus exclamarit; Quid hoc eſt Domine? quid agis? *Domine probaſti me*
Pſal. 138. ut video, *& cognoviſti me: tu cognoviſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam. Intellexiſti cogitationes meas de longè, & funiculum meum inveſtigaſti; & omnes vias meas prævidiſti.* Et quaſi ſi vitæ ſuæ hiſtoriam, meliùs indagaturus rem, iterum inſpexiſſet, admirabundus rurſus exclamat, *Ecce Domine tu cognoviſti*

omnia, noviſſima & antiqua : tu formaſti me & poſuiſti ſuper me manum tuam Denique quaſi ſi librum manibus deponeret, plenus veneratione ſacrâ, neque verba quibus ſe explicet inveniens, illud tantùm ingeminat, *Mirabilis facta eſt Scientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.*

Quomodo ex utroque conſtituatur tertius, qui eſt ſcientia conditionate futurorum.

Quòd ſi eam non poſſit mente conſequi divinus David, quis 4 immenſam *Conditionalium ſcientiam* poterit complecti animo, quâ non tantùm ea, quæ re ipſa futura ſunt, ſed & quæ poſitâ quâcumque conditione, erant eventura continentur ! juvat id paucis adhuc exponere. Non enim id Deus ſolummodò videt, quid tibi toto matrimonii tempore, ſi conjugatus es, ſit superventurum; verum & quid acturus; ſi cælebs, ſi ſacerdos, ſi Religioſus, ſi in Indiâ natus aut educatus, ubi futurus modò, ſi huic loco non intereſſes; denique an ſi dives, doctus, in honore conſtitutus, æternas pœnas ſceleribus meriturus fuiſſes, an verò præmia virtuti debita, bono arbitrii tui uſu conſecuturus. Nemini enim poteſt eſſe dubium, quin omne verum à Deo cognoſcatur. Jam verò, ut doctiſſimè proſequitur Suarez, Vaſquez aliique, ſi aut in Indiâ aut inter hæreticorum primos tumultus, natus fuiſſes aut educatus, alterutrum verum eſt, aut damnandum te aut non damnandum. Quod ſi itaque verum eſt non damnandum te, ſanè id novit Deus, aut non novit omne quod verum eſt. Atqui non damnandum te eo caſu, conditionatum eſt, ſeu verum tantummodò ſub eâ conditione, quæ te in Indiâ natum ponebat; itaque aliquid quod conditionate futurum eſt novit Deus. Ita ſanè Sidoniorum Tyriorumque converſionem futuram, certò & infallibiliter prædixit Chriſtus ipſe, ſi ea fuiſſent illis in urbibus patrata miracula, quæ facta in Corozaim; cùm tamen ea morum converſio numquam fuerit conſecuta : verum tamen erat fuiſſe conſecuturam, ſi modò quæ Corozaim oculis perſpexerat, ſtupenda Chriſti facinora Tyrii Sidoniique perſenſiſſent. Unum verò conditionatè futurum, infallibiliter ſi novit Deus, novit omnia : omnium enim par eſt ratio, ſcilicet determinata veritas, ſeu poſſe cognoſci. Omne autem cognoſcibile, actu novit Deus.

Luc 10

Hæc ſola ſcientia tam ampla eſt, ut de qua

Verùm rem hanc ulteriùs hîc perſequi non eſt animus (& 5 mox in appendice hujus Tractatus dabitur diſputandi occaſio) cum jam apud pleroſque & optimos Theologos res hæc in confeſſo

ſeſſo; & quamvis in modo quo ſcientiam hanc habeat Deus, an in decretis conditionalibus an ſine decretis, quidam inter ſe variént, non dubitant tamen de re. Interim explicate vos quæſo ingenii veſtri vires, & agnoſcite tandem, quàm *inveſtigabiles ſunt viæ ejus*. Ce me ſolo, immenſam ut habeat Scientiam neceſſe eſt. Poterat id enim eſſe & à Deo ſtatui, ut quovis mundi loco naſcerer; nullo non die & horâ poteram condi; anima mea nulli non humano corpori poterat copulari; nullum eſt ingenium aut mentis acies, quâ hæc anima dotari non poterat, nulla pulchritudo, vires nullæ, quibus corpus hoc meum non poterat exornari; nulli ſtatus, nulli honores, nulla conditio, quam ſi Deus ita ſtatuiſſet, conſequi non valebam; nullæ divitiæ nulla commoda, quibus non poteram recreari; nulli etiam morbi, nullæ calamitates, quibus non poteram opprimi; nullo non conſortio poteram frui; nullo non jungi matrimonio; nullâ non tentatione prægravari: & ita conditiones poſſibiles, omnino ſunt infinitæ. Et tamen in his omnibus & ſingulis, novit Deus, quid acturus fuiſſem, quid cogitaturus, bene an malè libero uſurus arbitrio; alterutrum enim ſemper verum eſt, & quod verum eſt novit Deus. Admirabilem enim verò Dei Scientiam, & dignam Deo! Neque verò jam indago, ad quos uſus ſcientiam hanc adhibeat, id mox videbimus: tantùm admirationem ingentem jam excitare fuit animus, confeſſionemque hanc exprimere, *mirabilem* prorſus *factam eſſe ejus Scientiam vel ex me*, cùm eamdem hoc eſt infinitam, de ſingulis habeat creaturis.

Vis creaturâ neceſſariò ſit infinita.

6 Hîc jam totus ſtupore defixus hæreo: idemque mihi contingit, quod idiotæ & litterarum rudi, in ingentem bibliothecam magnâ librorum farragine confertam intranti: illi profectò vel ſola librorum circumſpectio, maximam parit de poſſeſſoris, illis ut ſine dubio ſibi perſuadet incumbentis, ſtudio & ſcientiâ opinionem. Libros tamen habere tantummodò in conclavi expoſitos, id quidem adhuc parum eſt; at verò totam quæ libris omnibus continetur ſcientiam, mente circumferre, hoc opus hic labor eſt, & hoc demum ſcire eſt. Id ſoli Deo competit: quidquid enim infinitis illis voluminibus continetur, totum id complectitur; neque rurſus diſtinctis actibus, quaſi hæc modò, modò hæc, dilabendo per ſingula, ſingula cognoſcat; ſed actu prorſus unico & ſingulari comprehendit univerſa, veluti ſi ego

Stupe ô homo quod non intelligis, admirare quod non capis.

quinque manûs meæ digitos uno oculorum conjectu & obtutu aſpiciam, & verò longè clariùs. Imò ut dicam id quod maximum eſt, omnia illa volumina, omnes rerum hiſtoriæ iſthic deſcriptæ, omnes inquam cogitationes illæ, nihil ſunt aliud niſi Deus ipſe; ita quidem, ut ſi aliquid horum aut ignoraret penitus, aut certè alicujus non meminiſſet, neque re ipſa uno, quidquid cognoſcibile eſt, actu cognoſceret, Deus illicò eſſe deſineret.

Quomodo Deus illis libris utatur in creaturarum efformatione explicandum eſt.

Sed jam ſatis ſit divinos libros utcumque adſpexiſſe. Illud nunc 7.
agendum eſt, ut attendamus quo pacto iſtis utatur Deus, quo illos modo legat, & evoluat. Res eſt admiratione pleniſſima. Arrige hic aures, quiſquis es, qui caſu aliquid evenire ſuſpicaris, caſu naſci, caſu eſſe, caſu etiam agi & circumvolui. Attende, inquam, libros ſuos legentem Deum, & dum tuam agnoſcis imperitiam, in omnibus conſilium ſapientiſſimi Dei venerare.

§. II.

Oſtenditur ex dictis nihil caſu creatum aut productum, ſed deſtinato Dei conſilio. Exponitur novo modo quid ſit creatio an productio in Deo, quid conſervatio, quid creaturarum à Deo dependentia.

Creatio eſt quaſi clara pronuntiatio Dei legentis librum ſimplicis Intelligentiæ.

AC inprimis, nihil omnino temerè & caſu creatum aut pro- 8.
ductum eſſe ut rectè percipias, pretium operæ facturum me arbitror, ſi quid ſit creare aut producere, ſaltem prout ego nunc concipio, paucis explanavero: fortaſſe non diſplicebit expoſitio. Creationem itaque, ſeu rei cujuſvis productionem, nihil aliud eſſe intelligo, quàm claram pronuntiationem ſeu enuntiationem earum rerum, quas divinos ſcientiæ ſuæ libros evoluens legit, & eligit Deus. Adeò ut creatum me eſſe, nihil aliud ſit, quam à Deo ſic quaſi tacitè cogitabundo, librumque ſimplicis intelligentiæ, ſeu Poſſibilium inſpiciente, tandem clarâ voce pronuntiatum me. Explicanda res eſt, ut intelligar.

Id explicatur.

Concipite itaque, librum aliquem aperire me. Litteras iſthic 9.
plurimas intueor; quas ſi pronuntiare volo, tum certè verba ore

efformare me neceſſe eſt. Nam ſi propriè & exactè loqui velimus, non ſunt verba quæ liber habet; conceptus auctoris continet, expreſſos ſignis aliquibus ſeu litteris; ad quas ſi peritus lector animum velit advertere, conceptus auctoris percipiet, eoſque poterit ſi adlibeat, per voces verbaque exprimere. Conceptus itaque in libro ſunt & in legentis mente; ſed verba quæ legens format,
10. extra librum in ore legentis ſunt.

Sic igitur rem intelligite. Poſſibilia quæ Deus intelligit non ſunt adhuc creaturæ, dum ea tantùm intelligit; Divinæ cogitationes ſeu conceptus ſunt, Deus ipſe ſunt. Intra ſe ea legit & intelligit. Verùm ſimul atque ea enuntiat, extra ſe mentemque ſuam conceptum ponit, & tum Creatura eſt, id quod loquitur. Adeò ut creare ſit, mentem ſuam clarè eloqui Deum; & ſic creatio nihil aliud eſt quam divina elocutio: cum verò nulla elocutio ſit ſine verbo & voce, ſic nulla Dei pronuntiatio eſt ſine alicujus creaturæ efformatione; adeoque omnis creatura, vox eſt & externum verbum Dei. Internum enim verbum quod ſibi Deus dixit, ſecundam eſſe in Trinitate Perſonam, non eſt quod dicam.

Neſcio an intelligar: clariùs itaque rem propono. Sicut lo-
11. cutionis noſtræ terminus ſeu effectus, eſt verbi vociſque efformatio, ita locutionis divinæ effectus, eſt creatura ipſa quam eloquitur. Uti igitur cum *tò Mundus* vel *tò Sol* ore pronuncio, verbum vocemque efformo, per quam conceptum interiorem quem de Mundo aut Sole habebam, extra me pono & in lucem profero; ita prorſus Deum loqui, nihil eſt aliud, quàm rem aliquam, quam in interiori libro *Simplicis intelligentiæ* conceperat, actu patefacere, extra ſe ponere, & in lucem edere. Neque verò hæc *Et probatur.*
à me ita dici credite: certè divinam locutionem ita diſertè exponit David. *Ipſe dixit* inquit, *& facta ſunt.* De noſtrâ locu-
Psal.148 tione id tantùm licet dicere *Ipſe dixit & dicta ſunt*, ſoni ſunt, voces ſunt, verba ſunt; at verò verbum externum Dei, opera ipſa ſunt; utpote qui nihil agat niſi loquendo, & loquitur, faciendo id quod loquitur. Non igitur tibi perſuadeas, priùs quidem dicere debere Deum, volo ut formetur Sol, aut Lux, deinde verò potentiam ſuam artemque admovere condendo Soli aut Luci: minimè verò; eloquitur tantùm rem, & hæc elocutio eſt
Gen.1. eſſe rei. Clarè id teſtantur ſacræ paginæ. *Dixit Deus fiat lux &*

facta eſt lux, quod quidem non eſſe ſic intelligendum, quaſi lux
facta ſit, poſtquam edixerat Deus *fiat lux*, ex Hebræo manifeſtum
eſt fonte; ubi liquidò habetur. *Dixit Deus fiat lux & erat* ſcilicet
lux. quid clariùs? dicere Deum fiat lux, erat eſſe lucem: eodem
prorſus modò, ſicut dicere me verbum illud quod ore offero, eſt
eſſe id verbum aut ſonum in rerum naturâ; & rurſus non dicere,
eſt non eſſe eam vocem. Neſcio certè an non & hunc ſenſum ha-
beant, hæc quæ dicit Pſalmiſta, *Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus* Pſal.148
procellarum, quæ faciunt verbum ejus: quod licet ſic vulgo expo-
natur ut verbum Dei facere, idem ſit ac obedire verbo, hoc eſt
mandato Dei; præterquam quod non ſatis pateat, quo pacto re-
bus inanimatis & ratione carentibus Deus imperare propriè poſ-
ſit, ſic ut verbum Dei pro ejus imperio hic accipi debeat: illud
certè non video, cur hæc verba *Ignis grando &c. quæ facitis ver-
bum ejus*, hoc ſenſu non poſſint intelligi; quæ eſtis Verbum Dei,
ſeu quæ conſtituitis Verbum Dei: hoc eſt ut clariùs loquar, quæ
eſtis creaturæ Dei; nam creaturam eſſe, nihil eſt aliud quàm eſſe
verbum externum Dei, ſeu vocem in libro ſimplicis intelligentiæ Pſal.103
legentis Dei. Ita diſertè ni fallor de creaturarum formatione Pſal-
tes loquitur, *Emitte ſpiritum tuum & creabuntur, & renovabis fa-
ciem terræ.* Quis autem ſpiritus hic emitti poſtulatur, niſi quô for-
matur verbum oris ejus, hoc eſt creaturæ, de quibus illico ſubjicit,
Et creabuntur?

Conſervatio eſt protractio vocis Divinæ.

Jam verò, ſi quid ſit Conſervatio, vultis intelligere, rem ſic 12
habere. Eodem prorſus modô, ſicut dum verbum aliquod ore
efformo, totum eſſe verbi, ut clare loquar, à meo dependet ore:
neque enim cum *tò Sol* pronuntio, vox illa durat diutiùs quam
dum loquor; & hanc ſi longiori tractu temporis durare volo,
diutiùs vocem traho; dum verò os comprimo, nec anhelitum in
vocem effingo, illico evaneſcit & non eſt: ita rurſus creaturæ
omnes, quæ faciunt, hoc eſt conſtituunt *verbum ejus*, ſemper
omnique temporis momento, ut ſint, dependent ab actuali lo-
quelâ Divini oris; quòd quidem clariſſimè ſi mentem adverti-
mus, rurſus teſtatur David. *Verbo Domini cæli firmati ſunt: &
Spiritu oris ejus, omnis virtus eorum*, quaſi id evidenter dicat, Pſal.32
non ideo eos eſſe tantùm, quia Dei fuere Verbum cùm primò
crearentur; ſed & modò quod ſint, quodque conſerventur in pri-
ſtino ſtatu, formâ & pulchritudine, totum id eſſe à ſpiritu ſeu
anhelitu

anhelitu divini oris, quô eos pergit eloqui, hóc eſt efformare id quod ſunt. Quod quidem in omnibus omnino creaturis ita locum habet, omneſque ſic dependemus à *Spiritu oris ejus*, ut ſi, quod quidem fieri non poteſt, Deus aut eſſe deſineret, aut quod fieri etiam poteſt, Spiritum anhelitumve ut ita dicam retraheret, nec ampliùs loqui vellet, omnes illico creaturæ evaneſcerent; non dico morerentur tantùm, ſed evaneſcerent inquam, & non eſſent in rerum naturâ : ſicut cum os claudo, deſinit vox eſſe quod erat. Quod quidem rurſus clarè ſatis, ſi mentem advertimus,

pſal. 103 teſtatur David de creaturis Deum alloquens; *Avertente autem te faciem, turbabuntur; auferes ſpiritum eorum & deficient, & in pulverem ſuum revertentur*. Neque hæ quas jam videmus creaturæ, pereunte Deo, eſſent poſthac poſſibiles; nam hæ ut jam ſunt, verbum ſunt & elocutio hujus, & non alterius, & quidem hôc modô & non aliô loquentis Dei, aut ut cum D. Paulo loquar, *Portantis*

ad Heb. 1 *omnia verbo virtutis ſuæ*.

13. Neque hîc ſtat comparatio. Sicut enim verbum quod profero, quocumque mihi lubet tempore & loco poſſum eloqui, tono alto vel depreſſo, ſuavi aut aſpero, contracto vel producto; quidquid enim in verbo eſt, à me eſt; ita & tempus quô creaturæ ſunt, & locus ubi ſunt, & modus quo ſunt, omniſque quâ excellunt pulchritudo & decor, ab elucutione Dei eſt. Si ſuavis eſt & amœna elocutio, amœna eſt creatura; ſi depreſſa & ſuboſcura vox Dei eſt, humilem certè & depreſſam eſſe creaturam neceſſe eſt. Si nunc loquitur Deus, nunc eſt creatura quam eloquitur; ſi vocem continuat, continuatur illa & durat; vocem ſi contrahit, contrahitur illa, ſi vero Spiritum prorſus continet, illico illa evaneſcit & non eſt. Ita ex omni parte verum eſt id quod Pſalmiſta dicit, *Et Spiritu oris ejus, omnis virtus eorum*. *Quid ſit dependentia actualis creatura à Creatore Deo.*

Quis jam miretur creaturas omnem in partem à Deo verti &

14 inverti poſſe, attolli, deprimi, mutari, projici, *Sicut pulvis quem*

pſal 1. *projicit ventus à facie terræ*? imò longè faciliùs; cùm omni momento temporis, in omnibus quæ agimus, loquimur, cogitamus, imò, quòd jam hic ſimus, hæcque legamus & intelligamus, totum id pendeat ab ore nos aſſiduè proloquentis Dei? & verò quid facilius eſt, quàm vocem flectere & inflectere, deprimere & elevare, vel etiam omnino ſiſtere? En mortalis, ut non tantùm in manu Dei, ſed & in ejus ore ſis, à quo es quidquid es.

Miræ

Fructus qui ex his conſiderationibus ſunt referendi.

Miræ ſunt ut verum fatear hæ cogitationes, quibus quamvis rem utcumque illuſtramus, tamen penitus adhuc non comprehendimus. Ut quid igitur iis nos involuimus inquies, aut quid ex iis emolumenti reportabimus? Multum enimverò. Primò enim iis inducti, adorabimus excellentiſſimum Dominum, ejuſque profundiſſimam Scientiam admirabimur. Agnoſcemus deinde continuam noſtrûm omnium à Deo dependentiam, *& humiliabimur ſub potenti manu Dei.* Tertiò reverebimur Divinum illud os, neque per ſummam arrogantiam interrogare audebimus, cur iſtud, hôc vel illô ad loquendum modô componat. An enim verbum quod ego profero, contra os meum hiſcere audeat, à quo habet quod ſit, & hiſcere contra me quod poſſit? Quartò denique illud perſpicuè videbimus, nimis brevem, nimis flaccidam eſſe mentis noſtræ aciem, quam ut iſta penetret & comprehendat. 15

1. Petr. 4.

16. Quid tum deinde inquies? Tum verò interrogabo te, cur non acquieſcas, cur non te ſinas dirigi, & quaſi pronuntiari à ſapientiſſimâ illâ Mente quæ tantum adhibuit ſtudium, ut te efformaret verbum ſuum, illudque ſuo tempore ritè, & pro ſuo genio eleganter ornatèque efferret? an omnis oratio æquè mollis eſt, omnis ſermo æquè blandus? oratori id relinque, præſertim tam acuto & diſerto. Petam denique, ut-quid judicium feras de rebus quas non percipis, & de eventibus, quos omnino, boni ſint an mali, non intelligis? Verùm non minemur nos acturos, illico agamus rem, & quæ ex jam dictis deducenda ſunt aliquando, deducamus modò.

§. III.

Nihil caſu aut temerè in rerum jam creatarum naturâ fieri. Ac primò quidem in rebus ratione & libero arbitrio carentibus id oſtenditur.

Certò hinc liquido conſtat, nihil caſu fieri.

17. PRæcipuum verò. illudque omnium quæ ex doctrinâ jam expoſitâ deduci poſſunt caput, eſt, nihil omnino, temerè & caſu fieri in univerſo terrarum orbe; verùm omnia evenire conſcio & directore Deo. Illud, etiam de avium volatu, diſertè teſtatus eſt

Luc 12 eſt Chriſtus. *Nonne quinque paſſeres veneunt dipondio, & unus ex illis non eſt in oblivione coram Deo?* preſſiùs apud Matthæum. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & unus ex illis non cadet in terram* Matth. 10 29. *ſine Patre veſtro?*

18. Et verò ex iis quæ jam diximus clarè id intelligitur. Illud *Nihil enim futurum ignorat Deus.* enim dicitur caſu fieri, quod vel præter notitiam, vel præter voluntatem fit ejus qui opus illud exercet, ex quo eventus aliquis, qui non quærebatur, conſequitur. Lapidem in altum conjicio; opprimit is, conteritque lapſu ſuo caput infantis, quem quidem ne in rerum quidem naturâ, multò minùs à lapide contingi poſſe reminiſcebar: certè mors infantis, mihi caſus eſt: non enim eò dirigebatur lapis, infantem ut occideret. Hoc ſi caſus vocetur & quidem rectè; nihil ego in rerum naturâ caſu fieri fidenter dico, ſiquidem à Deo fiunt aut permittuntur omnia, ut jam probatum eſt; & ut Joan. 1 probatum minimè foret, ſufficit unicum illud D. Joannis teſtimonium *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*, itaque non caſu.

19. Primò enim quo pacto caſum in Deo poſſumus excogitare, *Et nihil futurorū non diſponit Deus ut ſit.* cum nullum non eventum poſſibilem rei præſcivere in libro Scientiæ ſimplicis Intelligentiæ, & deinde ipſemet legerit & pronunciarit ut eſſet, tranſtuleritque rei futuræ conſcius, in librum Scientiæ Viſionis.

20. Magis urgeo. Quâ ratione, caſu quidquam dices evenire, cùm ut eventum hunc exprimeret, omnia ſua inſtrumenta tam cæleſtia quam ſublunaria Deus ſummâ induſtriâ diſpoſuerit? Omnia ſunt verbum Dei ut docuimus; ut vero quis verbum vel minimum proferat, quanto non eſt opus artificio? labia certò modô vel deducenda ſunt vel comprimenda, lingua contrahenda nonnumquam, nonnumquam protrahenda, labiis admovenda nunc, nunc palato; organoque ſic conſtituto, qui ſonum diſtemperet è pulmonibus quaſi è follibus aer ſpirituſque immittitur, nunc molliter, nunc vehementer, qui demum in voces abit, & in verba diſpergitur. Ita prorſus naturalia corpora, tanquam vocis efformandæ aut voluntatis ſuæ exequendæ organa & inſtrumenta diſpoſuit Deus; nubes quidem, ut ventos hos excluderent; ventos, ut pluviam huc deferrent; pluvias, ut terras hôc prorſus modô humectarent, & idem eſto de omnibus judicium: & tu tempeſtatem hanc, hanc hyemis intemperiem caſu accidiſſe mi-

hi ut perſuadeas, cui inducendæ, tanta Deus præſtituit inſtrumenta? verbum Dei ſi ſint omnia, temerè Deum loqui credam, & præter mentem agere aut agi? ut quid igitur tali modo movet labia, ſi tali modo loqui non vult? an verò intemperiis agi Deum credam ego, quique quod neſcit loquitur, aut certè loquitur quæ non vult? Cur planetarum influxus ita compoſuit, cur ventos, cur glacies, cur nives ita adduxit & reduxit, explicuit & contraxit, ſi hyemem hanc tam duram & acerbam nolebat eloqui, hoc eſt agere ut eſſet; ea enim inſtrumenta eſſe, quibus verbum ſuum, hoc eſt voluntatem formet & compleat, teſtis eſt iterum mihi Pſalmiſta cum ait *Ignis, grando, nix, glacies ſpiritus procellarum quæ facitis verbum Dei*, hoc eſt, quæ inſtrumenta eſtis per quæ verbum ſuum externum proferat Deus, divinamque in lucem edat voluntatem. Atque hæc eſt ſecunda horum verborum interpretatio &, ni fallor, non incommoda. Pſal. 148

Nihil itaque caſu fit.

Non igitur tecum ſic ſtatuas, aut caſum eſſe quòd nimium pluat aut quòd non ſatis; caſu caritatem annonæ, caſu morbos, 21. caſu peſtem, caſu mortalitatem ingruere: illis enim, quos tu caſus vocas, calamitatibus aut rerum eventibus immittendis, conſilio & arte cælum aëremque attemperavit Deus, Cumque ſciret, eam plateam aut porticum pro tuo arbitrio liberè obambulaturum te, deſtinato conſilio talem ventum iſtuc immiſit Deus, quo tu plateas liberè obambulans, neceſſariò corriperęris, & in catharros jam difflueres.

Ne tamen rationes inquire,

Cur verò id agit Deus, inquies? hoc nunc non inquiro. Sufficit mihi ſi perſuaſero, hæc & his ſimilia, hoc eſt omnia, non caſu 22. & temerè, ſed à Deo, & quidem conſilio & arte fieri: quod ſi ſemel evicero, tum verò prout præcedenti tractatu dicebam, rationem rerum omnium facilè fuerit invenire. Sufficit nunc dicere, nihil prorſus caſu fieri: nam, ut rectiſſimè Auguſtinus, *Quidquid caſu fit, temerè fit. Quidquid temerè fit, non fit providentiâ. Si ergo caſu aliqua fiunt in mundo, non providentiâ univerſus mundus adminiſtratur.* Ab universâ enim adminiſtratione exciperetur, id quod tu caſu fieri ſuſpicabare. aliquid autem adminiſtrationi Divinæ ſubtrahere, eſt ejus divinitatem detruncare; quod prorſus blaſphemum eſt & impium. Aug. l. 83 quæſt. 24

Sufficit, ut acquieſcas ſcire deſti-

Itaque tecum ſic ſtatue, omnes rerum eventus qui à libero 23. non pendent arbitrio, ab ipſo Deo, deſtinato ſtudio procurari, in-

in eos itaque neque caſum, neque fortunam, neque temeritatem quidquam ſibi juris arrogare poſſe, neque ab ullô illis, citra ſummam divini Numinis omnia circumſpicientis, omnia agentis injuriam, poſſe tribui.

to conſilio à ſapientiſſimâ Mente omnia fieri

§. IV.

Nihil etiam in iis quæ à libero hominum arbitrio dependent eventibus, caſu fieri reſpectu Dei, explicatur.

24 QUid verò jam dicemus de eventibus iis, quibus hominum intermiſcetur liberum arbitrium, quive toti etiam ab eo pendent? occidit innocentem Abelem Cain, aut invadentem ſe vitæ ſuæ propugnator, an etiam liberum arbitrium, ſine quo tamen mors hæc non eveniſſet, ab ipſo Deo neceſſitatur? ſi etiam; quomodo homini occidenti ſtat libertas? ſi nulla arbitrio vis infertur, quô pacto certò & infallibiliter eventum hunc, & ea quæ eventum conſequuntur, Deus potuit deſignare?

Vt verò ea quæ a libero hominum pendent arbitrio, ordinet Deus

25 Admiranda ſanè res eſt quam dicam, ne libertati præjudicium ullum inferat Deus, in vaſtiſſimo illo volumine *ſcientiâ*, inquam, *conditionalium*, contemplatur ſagax Numen, quid quiſque homo, in quâvis occaſione & circumſtantiis rerum conſtitutus, liberè & pro ſuo, quô gaudet, arbitrio facturus ſit. Hiſque rite circumſpectis, eas circumſtantias ſeligit, eaſque poſitiones rerum, in quibus ita quivis ſuo utetur arbitrio, ut libera iſta actio, eventui, quem Deus menti præfixum habet, certò infallibiliterque deſerviant. Et ſic; ſi cauſas proximas ad effectum concurrentes ſpectas, ſæpe caſum dices: ſi Deum cauſas remotè diſponentem, conſilium imò & fatum ſeu effatum Dei eſſe fatebere. Ita D. Thomas: *dicuntur aliqui effectus contingentes, per comparationem ad proximas cauſas, quæ in ſuis effectibus deficere poſſunt: non propter hoc, quòd aliquid fieri poſſit extra totum ordinem gubernationis divinæ; quia hoc ipſum quod aliquid contingit præter ordinem cauſæ proximæ, eſt ex aliquâ cauſâ ſubjectâ gubernationi divinæ.* Res eſt prorſus ſtupenda; ſed in confeſſo; tantùm explicatione indiget ut percipiatur. Id jam ego.

Vtitur ſcientia conditionali

D. T. 1. p. q. 103 a. 7

Quomodo ea utatur Deus exponitur in morte Abſalonis.

Dic amabo, caſune id accidit, ut Abſalon crinibus implecte- 26.
retur arbori, ac ſic demum in aëre pendulus, Joabi haſtis trans- 2. Reg. 18
figeretur, futurus orbi contemptæ auctoritatis paternæ ferale documentum? Supplicium hoc, viſis expenſiſque perditi hominis ſceleribus, decreverat juſtus Deus. Executioni mandandum erat procul dubio, certò & infallibiliter: & tamen ſi cauſas proximè ad mortem hanc concurrentes attendis, plurima caſu concurriſſe, ſed temerè, judicabis. Caſus certè fuit, inquies, quòd ſub arborem ſe immiſerit, caſus quòd detecto capite, caſus quòd tam promiſſum modò eſſet capillitium, caſus quòd ventus paſſos crines & ſine dubiò ſudore madantes ſparſerit, caſus quòd ramus promineret, caſus denique quòd ramo crines impacti & tantâ tenacitate ſint impliciti. Quis enim aliud credat, quàm caſum omnia ſic tuliſſe? Ita tamen habe. Cùm ſcelerum ultor Deus, ſceleribus nefarii filii ſtatuiſſet finem ponere atque orbi exemplum ingens, librum conditionalium inſpexit, in eoque legit, quòd ſi Abſalon caſtris exueretur, liberè fugam capeſſeret, & quidem mulo altiori inſidens: item quòd talem pertranſiturus eſſet locum; rurſus quòd pro ſuâ libertate & fortaſſis etiam libidine, crines ſi colore fuiſſent aureo, muliebrem in morem & præter conſuetudinem eſſet promiſſurus: itaque circumſtantias illas ſelegit Deus, nullâque libero arbitrio illatâ vi, aurei coloris dedit capillitium; illud liberè Abſalon coluit; viam, neſcio quorum manibus, alio tamen fine id agentium, in campo, ubi pugnandum erat, ſterni olim permiſit: arborem iſto loco plurimis ante annis, ruſtici cujuſdam rei ſuæ ſtudentis arbitrio uſus, plantavit; creavit illa ſolito more, ſed non in uſus ſolitos; nubes vento gravidæ aëri imminebant. Pugnatur, vincitur Abſalon; Abſalon fugit quà eum fert voluntas: ſed voluntate quà ferendus eſſet, jam id olim perſpectum erat Deo. Itaque cum arbori, hoc eſt ſupplicii loco, admovetur Abſaloni, colliduntur nubes, ventus emittitur, implicant ſe auræ crinibus, crines arbori, pendent Abſalon, non evaſurus Joabi ferociam, quam Deus quoque præviderat, pro Joabi indole & libero arbitrio, nequidquam nolente imò & prohibente Davide, in impium Abſalonem captumque ſuis crinibus, exercendam. Quid dicitis? an hîc ulla cujuſquam libertati illata eſt vis? Nulla prorſus: & tamen quanto artificio humanis liberiſque actionibus uſus eſt Deus, ut ſupplicium tam juſtum,

juſtum, certum & infallibilem ſortiretur eventum? Quàm longè alias cogitationes habebat ruſticus ille, qui tenuem iſthic ſtipitem plantarat! quàm parum attendebat, regio juveni ſeſe patibulum conſtruere? liberè tamen egit omnia: ſed cautus Deus, libero liberè agentis, in rem ſuam uſus eſt arbitrio.

Item in Patriarchâ Ioſeph

27. Age, cùm exempla placere videam, iiſque dilucidè explicetur res: caſune id accidit ut Patriarcha Joſeph, uti ſacræ teſtantur
Gen.37. & ſeq. litteræ, ex Chananæâ per varias rerum viciſſitudines abductus, tandem in Ægyptum devolveretur, iſthic primum à Rege obtenturus locum, totique Provinciæ pro poteſtate ſibi datâ imperaturus, ac denique à fratribus, qui id ſummopere detrectabant, adorandus? Sanè ſi proximè concurrentes cauſas attendis, caſu id factum interpretabere. Quid enim? caſu id ſanè accidit, ut invidiam fratrum, propter neſcio-quæ narrata ſomnia incurrerit; caſu à Patre ad quærendos, qui fortè aberant fratres miſſus eſt; caſu in eremo, apto ſceleribus perpetrandis & occultandis loco, à Joſepho inventi ſunt; caſu à fratribus eum trucidare certis, ſed Rubeni precibus utcumque emollitis, in ciſternam fortè occurrentem & ſiccam, iſthic fame periturus eſt conjectus; caſu iſthac Iſmaëlitæ inſtitores iter egerunt; Caſu illis venditus eſt Joſeph; caſu denique in Ægyptum direxerunt iter Iſmaëlitæ, ſervum ſecum deferentes, poſt varios caſus tot tandem Ægypto dominaturum. Verum eſt, caſum dices hîc ferre omnia, ſi ſpectes ſingula, & quæ proximè ad Joſephi delationem in Ægyptum conducebant; ſic ea quidem contigêre, ut non contigiſſe potuerint. At verò, ſi Deum ſpectes, qui Joſephi futuram conditionem jam olim per ariſtarum manipulos, ſtellaſque undecim mediam quandam ſtellam manipulumque adorantes, liquidò prænuntiarat, certè caſus non fuit, ſed infallibiliter futurus eventus. Deus enim in tertio ſuo *Scientiæ conditionalium* volumine, cùm legiſſet, quid fratrum malevola invidia molitura eſſet, ſi Joſephum in vaſtâ illâ eremo intercipêrent; quid, ſi iſthàc inſtitores peregrini occurriſſent; quod demum hi Ægyptum ad negotia ſua pertractanda eſſent petituri; ita quidem ſtatuit, nullam cujuſquam libertati inferre vim; Patrem ſanè ſinit Joſephum ad fratres mittere, fratres Joſephum liberè vendere, emere Iſmaëlitas, pro ſuâ libertate in Ægyptum eos abire; atque hoc modò inſtrumenta ſunt Dei, quibus Joſeph ex Dei decreto, ad deſtinatum ab eo

 defertur

deſertur locum. Interim eâdem conditionalium Scientiâ cum cognoſceret, ſi ſterilitas fameſque Chananææ, ubi Jacob fratresque Joſephi verſabantur, ingrueret, futurum ut annonæ proſpecturi in proximas, ubi frumenti futura erat copia, regiones delaberentur; nubes cœloſque ita compoſuit, ut ſiccitate maximâ tota Chananææ regio adusta fruges terræ negaret; turgente interea frumento universâ Ægypto, horreis Joſephi induſtriâ & extructis & repletis. Libero itaque arbitrio uſi, Ægyptum petunt fratres; liberè Joſephum rei frumentariæ, totique præfectum Provinciæ adeunt; liberè ſupplices facti adorant, quem quis ſit neſciunt; ſuoque libero arbitrio, & decretæ, & verò etiam per prophetica ſomnia à Deo prædictæ adorationi, quam fratres tantò à ſe amoliri opere conabantur, ſuâ ſponte, quin imo per ipſas quibus adorationem illam à ſe avertere nitebantur actiones, neſcii quidem rerum, liberè tamen cooperantur. En ut libertate ſalvâ & incolumi, eam tamen ad finem præſtitutum aſſequendum, dirigat ſapiens Deus.

Denique in Nativitate Chriſti. Denique Chriſtum ipſum in Bethleem, & quidem in pauperrimâ casâ, natum caſu, quis non dicat, ſi ea quæ proximè contigerunt, ſolùm conſiderat? Caſu certè, tum cùm divino pignore eſſet gravida, orbiſque ſalutem Virgineo utero Mater ſancta circumferret, edictum ab Imperatore Romæ prodiit, quo ſingula capita cenſerentur, & quiſque ad ſuam unde originem trahebat urbem, cenſui capitatim aſcribendus abiret; caſus fuit, Bethlemum Virgini obtigiſſe; caſus fuit, ſeriùs Bethlemum accurriſſe Virginem, quàm ut concurrentibus undique ad cenſum advenis, commodum partui locum puerpera nanciſci poſſet; caſus fuit, in homines tam duros & agreſtes incidiſſe, ut gravidæ, cui tamen omnia favent jura, nullus urbe totâ rationem haberet, aut moveretur miſericordiâ futuri fœtus. caſu itaque urbe egreſſa eſt, caſu deſerta occurrit caſula ſtramine malignè tecta, ejus tandem futura aula, cujus imperium non niſi orbis univerſi limitibus terminatur. Tamen procul omni dubio caſus non fuit, id quod divino afflati Spiritu futurum, toties & tam diſertis verbis Prophetæ fuerant prolocuti. Decreverat enimverò Deus non alio naſci loco, quàm in viliſſimo Bethlemi ſtabulo, ingens ab ipſis incunabulis exemplum ſubmiſſionis & patientiæ daturus orbi; decreverat id, inquam, certâ & num-

28 Luc. 2.

quam

quam immutandâ voluntate; cumque per Scientiam conditionalium noſſet, ſi ab Auguſto ejuſmodi edicta Româ deferrentur, hæc omnia talem curſum habitura, inhumanos duroſque pro ſuo arbitrio futuros Bethlemi cives cæteroſque advenas: hæc omnia cùm cognoſceret, ſingula ſuæ libertati relinquens, ita tamen uſus eſt omnibus, ut tandem optatum ſibi, menteque deſignatum præſepe humile conſequeretur, mox Angelis ipſis totique adeo Orbi adorandum.

19 Auditores; conſideratio hæc eſt, quâ penitus imbutos optarem veſtrûm omnium animos: id ſanè, certò apud vos ut ſtatuatis, nihil omnino in totâ hoc orbis machinâ, rerumque omnium circumvolutione contingere, quod non præfixo Dei conſilio eveniat & dirigatur. Huic veritati prorſus inhærendum, illique, ut tandem quieta ſit, aſſuefacienda mens. Illud itaque identidem animo veſtro inculcate, & dicite; Non caſus hanc fert pluviam, non tonitru, non fulgura, non hyemes, non calores, non morbos, non ſterilitatem: Deum hic agentem video, Deum loquentem audio, Dei verba excipio, cum *Ignem, nives, grandinem & Spiritus procellarum audio, qui faciunt verbum ejus*, hoc eſt, ſanctiſſimam exequuntur Dei voluntatem. Ruſus bella, tumultus, Regum moderatorumve intempeſtiva imperia, præliorum infelices eventus, non tam hominum ſunt facinora, quàm Dei hominum imprudentiâ, ſceleribuſque in rem ſuam utentis, eaque idcirco permittentis, ſana juſtaque conſilia. Rideo ſane hominum ſeſe invicem accuſantium & excuſantium dicteria; Altiùs petenda eſt bellorum ratio, quàm ab humanis eventibus: ita tecum ſtatue & omnibus acquieſces, prout pluribus poſtmodum explicabo. Item miſeriarum, quæ nos opprimunt, tædiique quô affligimur cauſam, in homines conjicimus, in hunc modò, modò in illum: modò filiorum ingratitudinem accuſamus profligatoſque mores, modo mariti conjugiſve diſſolutionem, modò amicorum vicinorumve petulantiam, numquam non, Judicum Rectorumque injuſtitiam. Sint ſanè hæc omnia, & verò etiam ſæpe ſunt, ut dicis: Verùm ego rem altiùs introſpici volo; reconditioribus libris ut ſtudeas neceſſe eſt; à radice res petenda eſt, quod ſi ages, illud liquido invenies, ſtatuiſſe Deum, quòd ſic conveniat, pauperem eſſe debere te, in ordinem debere redigi, tali die flendum eſſe tibi, tot menſibus affligendum lecto; ne

Maximi momenti eſt, eventuum omnium cauſam, non in creaturis, ſed in Deo quærere.

Tract. 9

tuo

tuo damno dives ſis, aut hilaris, aut ſanus corpore. certè rationes non examino, verùm ita ſtatuiſſe Deum certò id ſcio: tum verò hæc ut in te perageret, filiorum improbitate, malevolorum intemperantiâ, moderatorum verò incuriâ & injuſtitiâ, tanquam inſtrumentis uſum eſſe, ut finem ſuum ſibi præfixum, tibi autem tam convenientem aſſequeretur. Malum, ut nemo non liberè agat, permittit; ſed malô bene utitur bonus Deus, tibi tandem ut ſit bene.

Cuius Providentiam nemo poteſt effugere.

Ita prorſus eſt. Aliter qui rem capit, malè capit; & verò Dei 30,
genium actioneſque non capit, non intelligit. Nihil ſanè temerè fit, nec caſus habet locum, ubi totum Deus occupat. In Deum verò caſus non cadit. *Quis enim*, ut rectè Boëtius, *coërcente in ordinem cuncta Deo, locus eſſe ullus temeritati poteſt? Licet igitur definire; Caſum eſſe, inopinatum & ex confluentibus cauſis, in iis quæ ob aliquid geruntur, eventum. Concurrere verò atque confluere cauſas, facit ordo ille inevitabili connexione procedens, qui de Providentiæ fonte deſcendens, cunctas* (ſcilicet cauſſas) *ſuis temporibus diſponit.* Et verò ſapientiſſimus Auguſtinus, exponens ea quæ pertractavimus Pſalmiſtæ verba. *Ignis, grando, nix, glacies, Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus. Nihil tam videtur*, inquit, *caſibus volvi, quàm omnes iſtæ procelloſæ & turbulentæ qualitates, quibus cœli hujus inferioris, quod non immeritò etiam terræ nomine deputatum eſt, facies variatur & vertitur. Sed cùm addidit, quæ faciunt verbum ejus, ſatis oſtendit earum quoque rerum ordinem, divino ſubditum imperio, latere nos potiùs, quàm univerſitatis deeſſe naturæ.* De iis verò quæ à libero creaturæ ratione præditæ pendent arbitrio, ita præclarè ſanè Anſelmus: *Quamvis homo vel malus Angelus, divinæ ordinationi ſubjacere nolit, non tamen eam effugere valet. Quia ſi vult fugere de ſub voluntate jubente, currit ſub voluntatem punientem, & tranſit ſub voluntate permittentis. Et hoc ipſum quod perverſè vult aut agit, in univerſitatis præfatæ ordinem & pulchritudinem, ſumma ſapientia convertit.* Quid luculentius dici poteſt? Verùm hoc proximo Tractatu diligentiùs pertractabimus.

Boët. l. 5. de Conſo. proſa 5.

Aug. de Gen. ad litt. l. 5. c. 21.

Anſel l. cur Deus homo c. 15.

§. V.

§. V.

Omnia igitur benè evenire ſtatuendum eſt; nec nos miſeros mortales eos eſſe, qui quidquam poſſimus in hâc rerum ſerie reprehendere, corrigere multò minùs.

At licet omnia jã bene fiant videntur tamen aliqua melius fieri potuiſſe.

31. VErùm inquies, ut id ſit, Deum eſſe qui totam hanc rerum eventuumque ſeriem compoſuerit, & verò etiam benè rectèque diſpoſuerit; ea tamen adhuc menti obverſatur dubitatio, an non meliùs aliqua rectiuſque potuiſſet diſpenſare? nam, ut mihi ſaltem videtur, inquies, ſatiùs foret auram toto anno conſtantiorem eſſe, prout eâ fruitur Braſilia; meliuſque cum Belgio ageretur, ſi tantis imbribus, aërique tam humido non eſſet expoſitum; Solis ardores non rarò nimii ſunt; hyemes præter morem frigidiores, maximo cum pauperum incommodo: Venti tempeſtateſque vehementiores quàm par eſt; morborum frequentia ſæpè nimia; denique bellis aſſiduis concutitur orbis univerſus: & tamen pacem quietemque hominum generi, propagationi, conſervationique magis convenire, quis non videt, qui quidquam videt?

Blaſphemia hæc in Alphõſo ſapiente egregie caſtigata.

32. Ain verò tu? ita cenſes? at ego hîc inſanum, aut potiùs arrogantem mortalium ſtuporem ſeſe demum prodere video, ſi quidquam video. Suſpicor ſanè in blaſphemas illas voces tandem aliquando erupturum te, quas Alfonſum cognomento Sapientem improvidò, ut parùm dicam, ore evomuiſſe, in ſuâ hiſtoriâ prodit Sanctius. Hic ſanè, cùm ſibi Sapientis nomen per Aſtronomiæ ſcientiam vulgò comparaſſet, eò abreptus eſt arrogantiæ, ut multa ſeſe in cœlorum orbibus rectiùs componendis obſervaſſe, eaque correcturum fuiſſe, ſi in primo mundi exordio divinis conſiliis diſpoſitionibuſque admotus fuiſſet, per ſummam impudentiam jactitarét. Quæ hæc demum eſt, ſtultitianè dicam, an projecta potiùs audacia? tu Deum doceas mortalis? tu Deum? Certè eùm præfractus ſtaret in ſententiâ, brevi inſaniam ſuam dedidicit. Horrenda namque tempeſtas, nocte jam mediâ, civitatem totam corripuit & concuſſit, fragore tantò tonitruum, ut tota à fundamentis evelli videretur: intermicabant interim

Sanchez parte 3 Hiſt. Hiſp. c. 5

fulgetra fulminaque tam denſa toto aëre, ut nullus eſſet qui *Sacerdotem* auderet accerſere, qui pavido, & penè præ timore exanimi Regi abſolutionem peccatorum, uti quidem videbatur ultimam, impertiret. Neque ſanè abs re erat tantus, nec jam panicus Alphonſi pavor: totum enim in quo decumbebat conclave, perpetuis micabat ignibus, veſteſque Reginæ, fulmine correptæ, jam deflagrabant. Mors in momenta ſingula cum fulgetris toto conclavi circumferebatur, Regioſque ob oculos oberrabat. Sedata eſt tempeſtas, & omnis ex Alfonſi animo abiit tumor. Faſſus eſt magnâ ſubmiſſione arrogantiam ſuam dictorum pœnitens Rex, faſtumque multis pœnitentiæ editis ſignis, apud ſuos blaſphemiæ nimirùm conſcios, caſtigavit. Ut tamen & apud poſteros exemplum, & Deo ſua ſtaret auctoritas inconcuſſa, juſto ſanè conſilio permiſit vindex Numen, ut rebellem poſthàc expertus filium, ab eô denique per ſummum nefas atque injuriam, regno tandem expulſus ſit. I nunc, & cœleſtibus orbium ſphæris dirigendis conſilium Deo da, miſer homuncio, qui nec iis quidem quos genuiſti liberis rectè inſtituendis, conſilii ſatis habes aut imperii.

Verum id quidem eſſe arbitror, neminem noſtrûm eſſe qui eò 33.
audaciæ proruperit, ut verbis tam blaſphemis Divinum Numen audeat irritare, & quaſi vocare in jus: tamen neſcio quid ſcrupuli menti hominum plerumque inſideat, eamque arrodat: aliqua nimirum eſſe, quæ licet fortaſſe benè, adhuc tamen rectiùs agerentur. Quid enim? certè ſi rectiſſimè agi dijudicares omnia, an quidquam eſſet quô perturbaretur omnibus acquieſcens mens? Cur bella diſplicent, niſi quia pacem rebus magis convenire cenſes? cur pluviæ non arrident, niſi quia ſudum cælum præfers? cur morte imminente turbaris, niſi quia vitam meliorem judicas? Quod ſi itaque illud tecum ſtatueris, non rectè tantùm, ſed & rectiſſimè gubernari omnia, eumque qui modò contingit eventum optimum eſſe, ſanè non video turbare te quid poſſit.

Quid melius fit, non poteſt à nobis dijudicari.

Ita eſt inquies: ſed aliter ſe res habere, multaque meliùs fie- 34
ri potuiſſe, videri mihi ſaltem videor, aut certè ſuſpicor. Verùm ò inſanam temeritatem hominum! ò deplorandam cæcitatem! Quo pacto tenebras has detergam? Tu divina vides, imò perſpicis conſilia? tu judicium de rebus tam ſublimibus fers, inops

inops ipſe conſilii in domeſticis rebus rectè diſponendis ? & qui domi tuæ cæcutis, tam es perſpicax in alienâ ? At quis mihi perſuadeat, non optimo modo feciſſe id quod facit, ſapientiſſimã Mentem, cui tam facilè fuit optimâ ratione rectiſſimâque diſponere univerſa, quàm non tam bonâ aut etiam perverſâ ?

35. Age tu, qui tibi de tuâ ſapientiâ tantopere abblandiris; dic ſodes & eloquere. Quid modò orbi aut Belgio huic magis convenit, ſerena aura, an pluvia ? quis ventus aptior, an qui meridiem an qui ſeptentrionem ſpirat ? Qui meridiem, inquies: quam ob rem ? quia ſeptentrionalis frigidior eſt, rheuma progenerat, meoque quo nunc premor officit catharro. Deus bone ! magnam enimverò rem, ut Deo ſuccenſeas ! Interea non id attendis, in rem tuam tam attentus cum ſis, ſeptentrionalem auram novalibus tuis campiſque eſſe neceſſariam, ut glebâ concluſâ ſemina terræ mandata foveantur, radices ut agant ſatæ ſegetes, limaces verò vermeſque, teneras fruges depaſturi ut enecentur ? Pluviam inclamat aduſta caloribus terra, nimioque æſtu fatiſcens rimas agit; ſatianda eſt imbribus camporum ſitis; & hæc omnia terræ neganda credis tu, ut implutus ſicco pede domum è convivio redeas ? & ſic quidem paſſim agimus, infinitiſque in eventibus, judicium ſanè ſtultum incauti ferimus, uni tantùm, Divino inquam, quia non acquieſcimus.

Nimis enim particulare noſtrum bonum attendimus.

36. Et verò, ſi hæc omnia pro humanis judiciis & arbitrio ſint agenda, hominesque ſtatuere debeant quid quovis tempore & loco magis conveniat, an non videmus confeſtim turbanda omnia, & litibus rixiſque humanam ſocietatem quantocyus diſſolvendam? unus damnabit, quod alter melius eſſe ſibi videbatur rectè judicaſſe. Nauta ventos inclamabit; Solem pellio ſiccandis pellibus, aut lino dealbando neſcio quis; colonus pluviam conteſtabitur eſſe neceſſariam, ſingulique id eodem volent tempore. Quis cedet ? uter utri ? quis litem dirimet ? Bellum præferet, optabitque inter arma natus miles, cives pacem præoptabunt; ſterilitatem frumentique inopiam laudabit monopola quiſpiam frumento carius vendendo inhians, gement inter ea pauperes præ inopiâ. Tu ipſe vitam tibi exoptas, pro eâ ſtas, pro eâ pugnas; interim qui tuæ hæreditati dignitativè inhiant, vel quibus nimius es, mortem tibi ſibique convenientiorem eſſe judicant. Quis tot litibus, judiciiſque tam in contraria abeuntibus, finem penet & modum?

Et eo præoccupati malè de rebus judicamus.

Mi-

Miſeros nos cæcoſque mortales! quâ fronte quæſo judicium ferre volumus, quid quovis in eventu ſit melius ſingulis, qui omnia quid ſint ignoramus? Quis rectè ſtatuet, quid univerſo ſit melius, niſi cui tota rerum univerſitas, omneſque quæ univerſitatem faciunt, rerum circumſtantiæ probè ſint cognitæ & perſpectæ? rurſus quis etiam, quid ſingulis, adeoque ſibi magis conveniat rectè judicabit, niſi id planè ſciat, quem ordinem ſingula, in eâ rerum univerſitate, habeant à Deo conſtitutum? 37.

Multò verò minùs poſſumus ea quæ fiunt corrigere, niſi ſimus ipſemet Deus.

Illud tamen agamus modò. Quòd ſi Deus tot tamque diuturnis murmurationibus, perverſiſque de directione ſuâ judiciis ſuſtinendis tandem fatigatus, totam cæli ſublunaris machinam tibi in manus conſignaret, illudque diceret; En homo nubes, ventoſque, en aërem, en inſtrumenta omnia: tu poſthac auram dirige, ventos excita, pluvias immitte, ſerena cælum, prout lubuerit; pro tuo nutu age omnia, neque cuiquam poſthac querimoniis caput obtundito. Quid hîc ageres ſuperciliose cenſor? quò te verteres? An non tibi everteretur cerebrum antequam vel pluviæ guttulas aliquas rectè & ex arte è nubibus tibi concreditis poſſes educere? Certe mille improperiis impetendum te, mille diris devovendum crediderim quantocyus; perquirendum quin imò ad ſupplicium à turbatâ plebe, tanquam Reipublicæ perturbatorem auguror; adeoque publico abſtinendum foret huic novo pluviæ patri. Iſthic nimiùm hercle nimiùm proluiſſes ſata, iſthic nimis parcâ manu aquam effudiſſes; modò nimis frigidam fuiſſe florum cultores quererentur, modò calidiorem quàm par erat; modo nimiam lotrices inclamarent; modo ruſtici agricolæque non ſatis abundantem. Denique omnia forent querimoniis pleniſſima; execrarentur ſanè te omnes; arrogantem te, ſtupidum, ineptumque tantis rebus qui ſe immiſceat, ingeminarent; ignorantem rerum, cuique quid quævis ferat tellus, telluriſque neceſſitas, minimè ſit perſpectum. Et rectè dicerentur omnia. Quo pacto enim ſcies tu, quantam pluviam agris immittere ſit conveniens, niſi id etiam ſcias, qui Soles deinceps orituri ſint, qui pluviæ frigus ſuo calore moderentur? Aut fortaſſe Solem etiam tuo imperio, ad temperandas pluvias, ſubjici poſtulares? Ne quæſo id faxis: timeo enim ne cum novo Phaëthonte, novum rurſus toto orbe excitandum ſit incendium. Nunc verò nonne id vides, te ne Solis 38.

quidem

Digitized by Google

quidem Dominum quidquam adhuc poſſe peragere, niſi ad regendum Solem; ipſum quoque ſub tuis auſpiciis militet firmamentum? Video inquis; quapropter & firmamentum mihi conſignari etiam vellem, rectè ut peragerem univerſa. Ain verò? Deus ut video deberes tandem eſſe tu, rectè cuncta pro tuo nutu ut fluerent. Hoc eſt autem, quod volebam; fateris denique, ne à teipſo quidem ſatisfactum iri tibi, niſi Deus ſis, aut ſaltem ſcientiâ potentiâque Deo par.

39. Benè eſt: habeo quod exquirebam. Cùm itaque ſcias modò, agnoſcaſque Deum eſſe, res qui hôc quô contingunt, diſpoſuit modò, idque non temerè, ſed perpenſis undique circumſtantiarum omnium momentis; quid temetipſum excrucias ſtultâ indagine, rectène an perperam id eveniat, quod non niſi benè ab optimo ſapientiſſimoque Numine potuit ordinari? Quod ſi bonum eſt id quod evenit, cur ego me, quòd id eveniat, amens turbo? Abs re eſt ſanè, quòd me bella angant, bellorumque ſucceſſus adverſi, patriæve calamitates affligant, exedant, ſomnumque dormituro interpellent; ſi ſic mecum ſtatuo, jam inde ab ipsâ æternitate voluiſſe Deum, bellum hoc tempore ut his regionibus incumberet.

Satis itaque tibi ſit, Deum eventus iſtos ita ordinaſſe, ut iis acquieſcas

40. At civitates evertuntur, proſternuntur incolæ, reſpublica in interitum ruit. Sit ſane: an mihi patriæ conſervandæ incumbit cura? & demum, cur non id, quod Deò ſic bella permittente accidit, quietus video, tragædiarum quas ipſe Deus agit futurus ſpectator, & verò etiam, ſi ita Deo viſum fuerit, ex parte actor? Quid, quòd bella ipſa hominumque inter ſe diſtractæ voluntates, ipſiſſima inſtrumenta ſunt, quibus civitates deſtruere, regiones affligere, nimiumque fortaſſe luxuriantis populi faſtum deprimere & enervare, Divinæ Mentis eſt conſilium?

Etiamſi videres rempublicam interire.

41. An ideò malè cum naturâ actum eſt, quod urbes numero infinitæ, olim orbis ſtupor, nunc nuda ſint meraque nomina? an cum Troiæ incenſis favillis in ventos omnia abiere? Cecidit Troia, Aſiæ oculus, facta eſt pueris declamandi materia; & nihilominus terra ſtat. Neque malè cum rebus humanis agitur, Aſſyriorum, Medorum, Græcorumque regna quòd evanuerint, imperia quaſi circumferente Deo. Egerunt Aſſyrii, egerunt Medi egerunt Græci ſuam fabulam; hocque inter nos & illos intereſt, quòd eorum res acta ſit, noſtra verò adhuc agitur: & noſtra quoque

Certè periit Troia, & natura needum periit.

que dum peracta fuerit, de theatro diſcedendum erit nobis: neque propterea rebus humanis futurum eſt malè. Vivent ſine nobis poſteri, & nos quoque poſterorum memoriâ facilè carebimus. Et quid tùm, ſi ne poſteri quidem futuri ſunt? quid tum, ſi cras natura intercidat, pereatque univerſa? Quid id meâ intereſt? cur non factum probem, ſi id ſciam, craſtinum eſſe terminum ultimum à Deo naturæ præfixum? Hoc verò ſic inquies, non intelligo. Certè ſi ſic non intelligas, fac ut hôc vel illô, vel quocumque demum modô tibi perſuadeas. Hoc ſanè intelligo, Deum ſingula ſic ſtatuere, qui tamen intelligit omnia; deinde id etiam intelligo, ignorare me omnia, qui tamen improbo ſingula: quod ſanè rationi prorſus eſt contrarium.

Verùm dementat noſtra judicia amor proprius.

At verò, vin dicam unde illa reprehendendi libido & temeritas? Id profectò ex emolumenti, jacturæque propriæ conſideratione ortum ducit: nemini bella Japonum Chinenſiumque ſomnum interturbant; iſthic pugnatur benè, rectè iſthic civitates regnaque integra evertuntur, juſtus eſt iſthic Deus: hîc verò agit perperam. Benè longinquis in regionibus ſterilitate pereunt omnia, aut peſte abſumuntur aut fame; quin hâc ipsâ in Provinciâ imò & urbe, benè caſtigatur unius quidem libido, alterius nimia arrogantia & luxus, alterius intolerandus furor, plebis inſolentia, ſuperiorum injuſtitia, inſtitorum fraudes. Omnia bene facit juſtus Deus; id tantùm in totâ rerum univerſitate malè facit, quô tibi malè eſt. Miſerum eheu Numen! Omni ex parte perfectus fuiſſet Deus, uſquequaque ſapiens, uſquequaque juſtus, unicum tantum errorem, quem in te commiſit; poſt tam immenſa ſtudia evitare ſi potuiſſet tantus Deus. 42

Indignū vero quod homo velit propter ſe, mutari ordinem Universi à Deo tam ſapientem diſpoſitū.

Ridiculum id quidem eſt, pudoremque fatuitati noſtræ quod incutiat. Hoc verò minimè ridiculum. Æquumne eſt, univerſam rerum ſeriem mutari invito Deo, ſed tamen volente te? Æternam illam librorum Divinorum Sapientiam, & conſtitutionem ex illis decretam, irritam velles reddi? tantùm ut guſtu tuo judicioque pareatur, hanc adverſitatem ut evadas, filii vitam ut conſerves, mortem tu ut effugias, patria ut floreat, victoriam hanc ut conſequatur, totam univerſi futuram ſeriem judicas interrurbandam tu? attamen ſi attendis, ab hâc hujus pueri vitâ aut morte, à tuo interitu, ab hâc clade aut victoriâ, infinitæ dependent diſpoſitiones rerum futurarum, longiſſimo ſecuturorum 43

temporum

temporum tractu inter ſe concatenatæ; quas non niſi ex morte tuâ tali tempore obeundâ, & ex iſtâ quâ cruciaris patriæ clade, maximo artificio contexuit & inter ſe connexuit ſapiens Deus. Enim verò omnia effatorum Divinorum fila, interturbanda ſunt, imò præſcindenda omnino, ut tibi benè ſit. Univerſitas inquam rerum perturbanda, ut univerſitatis particulæ omnino exiguæ non ſit malè.

44 Crede mihi rem penitiùs ſi introſpicis, ingentem tanto Deo injuriam facis, & neutiquam ſapientiſſimum eſſe Numen credis, cujus ſapientiſſimè facta non approbas: non approbas autem cùm ſugillas; opponis te verò, dum non cedis. Illud identidem oculis præfixum habe, quod præclarè monet Epictetus. *Ne poſtules ea quæ fiunt arbitratu tuo fieri : ſed ſi ſapis, ita fieri quæque velis, ut fiunt :* quibus verbis commentarium ſubnectens Simplicius, ait rectiſſimè, *Hoc enim diſciplinam morum omnem continet, ſe conjungere univerſo, & unum cum eo eſſe velle : non autem ab Univerſo ſeſe avellentem, & in anguſtias ac potiùs ad nihilum redactum, Univerſo repugnare; & velle ut Univerſum, partem tam vilem ſequatur.* Sed ſatis ſit. Illud tamen cum Auguſtino Epicteti ſenſum & fere verba confirmante, numquam dixero ſatis.

Epict. Ench. c. 13

Simplic. in comm. c. 18. Epict.

Aug. l. 8 de civ. c. 8

Duc me ſumme Pater, vaſti moderator Olympi
Quâcumque placuit, nulla parendi mora eſt.
Adſum impiger. Fac nolle, comitabor gemens,
Maluſque patiar, facere quod licuit bono.

DISSER-

APPENDIX

Ad Tractatus quarti §. 7. *& Tractatus quinti* §. 1.

RESPONSIO.

Ad ea quæ Reverendiſſimus Dominus Joannes Caramuel de Scientiâ conditionalium docet, in Theologiâ fundamentali, Lib. 1. Theſi 6. in impreſſione Francofurtenſi. n. 77. in Romana verò. n. 116.

§. I.

Scientia conditionalium, quâ Deus omnia conditionatè futura illimitatè novit, receptiſſima eſt apud Theologos omnes.

REcepta quamvis ſit in Theologorum ſcholis, ea quam propoſui conditionalium in Deo Scientia, uti fuſe oſtendit Suar. to. 1. de grat. Prologomeno. 2. cap. 1. aliique qui poſt eum ſcripſere auctores; præſertim Ruyz. To. de Scientiâ Dei. Diſp. 67. per ſectiones novem; eique paſſim recentiores Thomiſtæ ſubſcribant, quamvis in modo eam explicandi à nobis diſcrepent, ut rectè monet Derkennis, De Deo trino & uno. diſp. 8. c. 7. §. 3. Rurſus quamvis eam ipſam ſcientiam, ex auctoritate & præcipuè D. Auguſtini, 1.

Digitized by Google

guſtini, manifeſtiſſimè & doctiſſime convincant Suar. in Opuſc. l. 2. de Scientiâ condit. cap. 2. & fuſiùs Prologom. 2. 3. & 4. fuſiſſimè vero Ruyz. Diſp. 65. per ſect. 12. Diſp. 66 per ſect. 9. quibus neſcio an quidquam præclarius addi poſſit, ad totius rei confirmationem ſolidiſſimam: hæret tamen Reverendiſſimo ac Doctiſſimo D. Caramueli aliquis ſcrupulus, iſque non exiguus, non quidem quod *negaturus ſit ſententiam eſſe probatiſſimam*, uti fatetur. n. 114. in impreſſione Romanâ (quam deinceps ſequemur in numerorum allegatione) ſed quod *eruditionis gratiâ* (uti fatetur n. 115.) *nonnulla Theoremata velit ſubjicere, contra quæ libenter videbit, quid ex ſacris litteris poſſit objici.* De Patrum itaque auctoritate & teſtimoniis, item de Theologorum unanimi conſenſu, non multùm laborat, modò per Sacras Paginas eæ, quas proponit, theſes non convincantur. Sperat enim ſe oſtenſurum *indeterminationem, quam ponet* (hoc eſt ſententiam ſuam, circa futurorum conditionalium indeterminatam veritatem & falſitatem) *etſi conferatur cum Sacris Litteris, permanſuram probabilem.* Locorum autem, qui ex Sacrâ Paginâ *circumferuntur, probabiles ſolutiones dum promittimus*, inquit, *dabimus probabiliores; fortè manifeſtas & certas.* Verùm antequam ſolutiones illas examinemus, proponenda erit ea, quam de Scientia conditionalium, ſex theſibus explicat, doctrina. n. 116. Hæc ejus verba.

§. II.

Eam tamen ad pauca quædam limitare & reſtringere conatur Caramuel.

2. PRimum *Theorema*. Non datur ſcientia media. Nempe illa quam Patres Jeſuitæ tuentur. Scientiam enim conditionatorum, quæ ab abſolutis neceſſariò inferuntur, non negamus.

Secundum. Non dantur phyſicæ prædeterminationes;

Theſes Caramuelis de ſcientia conditionaliū.

Tertium. Non dantur decreta in Deo Conditionalia, quæ actus hominum liberos prædefiniant; qualia ponuntur à Thomiſtis.

Quartum. Futura libera Conditionalia, nempe illa quæ ab

alio futuro abſoluto non inferuntur infallibiliter aut neceſſariò, nec habent determinatam veritatem nec falſitatem.

Quintum. Futura conditionata imperata, quæ ab alio futuro abſoluto neceſſariò aut infallibiliter oriuntur, habent determinatam veritatem, nimirùm in futuro abſoluto; ita ut iſtud cognoſcens, illa non poſſit ignorare.

Sextum. Ad hanc ultimam claſſem pertinent futura omnia conditionata, quæ in Scripturâ revelantur. Adeoque divinæ illæ revelationes, tam formaliter quàm objectivè ſumptæ, habent certitudinem & infallibilitatem veram realem in omni rigore metaphyſico.

Scientiā conditionalium Dei ad pauciſſima objecta reſtringit Caramuel.

Hactenus Caramuel, magno ſanè, ut ejus phraſi utar, ſupercilio. Hinc autem ſequitur Scientiam Conditionalium in Deo, 3.
ad pauca quædam contrahi; nullamque de poſſibilibus Angelis aut hominibus habere ſcientiam; neque ſcire Deum, an ſi plures crearet, damnandi illi forent an ſalvandi, liberi arbitrii bono vel malo uſu: neque etiam cognoſcere quid homines facturi fuiſſent, ſi Cataclyſmo, tempore Noëmi, non fuiſſent extincti; neque denique quid quivis homo facturus fuiſſet liberè, nec conſequenter an ſalvandus fuiſſet an damnandus, ſi diutiùs vixiſſet. Nullum enim futurum abſolutum in poſſibili iſto ſtatu eſt, ex quo neceſſario & infallibiliter oriantur hæc conditionata; atque adeò, ut nobis perſuadere vult Caramuel, non habent determinatam veritatem aut falſitatem. Quàm verò abſurdum ſit, Deo earum rerum ſcientiam denegare, nemo non videt. Hoc autem jam non ago, utpote à præſtantiſſimis, quos laudavi, Theologis, præclariſſimè demonſtratum. Caramueli jam inhæreo, rationemque Theorematum poſitorum expoſco.

Nihil autem Deo denegandum niſi quod impoſſibile aut abſurdum eſſe, poſitivè demonſtratur.

Eam dat hiſce verbis. *Et quidem hæc Theoremata nullo alio meliore modo propugnare poterimus, quàm diſſolvendo ſingulas objectiones, quæ poſſunt contra noſtram doctrinam adduci.* Verùm pace Reverendiſſimi D. Caramuelis dixerim, non videri mihi bonam eſſe de Deo philoſophandi hanc, quam init, rationem. Neque enim ſi perfectio aliqua ei ineſſe non probatur adeò evidenti ratione ut ſaltem ea probabiliter everti non poſſit, illicò neganda eſt Deo ineſſe iſta perfectio. Quinimo prorſus contraria ineunda eſt via; & ſi vel probabilis pro Deo affertur ratio, imò etiamſi nulla alia appareat, quàm quòd perfectio ſit aliqua id de 4.

quo

quo quæritur, illico id Deo ineſse concludendum eſt potiùs, ſaltem nullatenus denegandûm, niſi priùs & evidenter & demonſtrativè, non probabiliter tantùm, iſtud imperfectum aut impoſſibile eſse poſitivè oſtendatur, quod Deo ineſse diſputatur. Jam verò nemo negaverit, ſi Scientia conditionalium (qualem aſserunt non ſolum Patres Jeſuitæ, ſed paſſim omnes Scholæ) poſſibiles ſit, eam Deo ineſse: præclariſſimumque fore Numinis encomium, ſi non tantùm paucula quædam conditionata, in hâc rerum ſerie cognoſcat; verùm etiam ſi ei omnium, etiam poſſibilium, futura conditionata fuerint perſpecta. Infinitis itaque gradibus perfectior cum ſit ea ſcientia ſic expanſa, præ eâ quam Caramuel ſuis Theorematibus ad pauca contrahit, nullo modo ſatisfacier reſpondendo ad rationes, præſertim ſi ad paucas tantùm ex multis reſpondeat, quibus poſitivè ea perfectio Deo ineſse oſtenditur: neque ſuam ſententiam faciet ullo modo probabilem, niſi priùs evicerit, perfectionem illam eſse impoſſibilem, aut abſurdam, aut quod idem eſt, non eſse.

5. Facit hoc inquies, nam Theoremate quarto diſertè ait, *futura conditionata libera, nempe illa quæ ab alio futuro abſoluto non inferuntur infallibiliter aut neceſſariò, nec habent determinatam veritatem aut falſitatem*. Aſserit id quidem Caramuel, ſed alii Theologi paſſim id omnes negant: aiuntque propoſitionem illam *Petrus curret*, veram eſse vel falſam, eo quòd è duabus contradictoriis, alterutra neceſsario ſit vera, altera falſa: quòd ſi ita eſt, certè ab æterno vera fuit vel falſa ſine ullo decreto ſuperaddito: neque conditio adjecta quidquam veritati aut falſitati adjicit aut demit. *Non facit id Caramuel.*

6. Hic verò paululùm excandeſcit Caramuel. num. 107. *& non patiar*, inquit, *hoc proponi argumentum, quia non meretur ſolutionem; eſt enim quoàd ſpeciem aliquid, & ſi bene examinetur, nihil.* Hoc certè, ut parùm dicam, eſt admodum contemptim de graviſſimorum Theologorum argumentis ferre ſententiam. Bene igitur argumenti vim examinet Caramuel, quid reſpondebit porrò? iſtud ſanè quod poſt aliquot interrogatiunculas. n. 107. propoſitas ait num. 108. & ſeqq. propoſitiones iſtas conditionales, ſicut abſtrahunt à decreto Dei abſoluto, ita abſtrahere à veritate & falſitate. Quod nihil aliud eſt dicere, quàm quia conditionatæ propoſitiones futuræ non ſunt, ideo non ſunt determinatè falſæ nec *Sed pro ratione theſis dat ipſam theſim.*

 veræ.

veræ: hoc autem quid eſt, niſi aſſumere id quod probandum eſt, & Theſin dare pro ratione Theſis? Priùs enim oſtendendum erat, & verò ratione demonſtrativâ evincendum, nihil verum aut falſum eſſe, niſi quod decreto Dei abſoluto attingitur. Neque ſimpliciter aſſerendum, ſed probandum id quod dicit, num. 111. *Dicô igitur decretum Divinam eſſe cum propoſitionum contingentium veritate & falſitate, neceſſariò & quidditativè connexum.* hoc enim rurſus tantùm aſſumitur & non probatur, jamque à noſtris Theologis ſæpiùs reſponſum eſt, conditionatas propoſitiones illas à Deo non indecretis ſuis, ſed in ſeipſis cognoſci, vide Derkennis, Vekenum & alios ſupra laudatos, præſertum Ruyz diſp. 73. 74. 75. nolo enim huic inſiſtere argumento, ut oſtendam Caramuelem *in ſpeciem aliquid dicere, & ſi bene examinetur, nihil.* Illud ſemper urgeo, quòd cùm demonſtrativè & evidenter non convincat aut abſurditatem aut impoſſibilitatem hujus Scientiæ; & rurſus, cùm nemo non videat eam Scientiam ſi in Deo ſit, perfectionem eſſe infinities majorem, quàm ea quam ponit Caramuel, certè eam perfectionis omnis origini & apici, minimè fuiſſe denegandum, ob neſcio quæ commenta, quæ mox perſequar.

Et ne probabiliter quidem probat eã ſcientiam in Deo non eſſe

Non credat igitur Caramuel, Theoremata ſua optimè ſe propugnare, etiamſi probabiles afferret ſolutiones objectionum, quæ contra doctrinam ſuam proponuntur; nam etiamſi certiſſimas daret ſolutiones, nihil adhuc ageret, tantùm enim id oſtenderet, nos poſitivè non probare perfectionem illam Deo ineſſe. aliud autem eſt perfectionem non ineſſe Deo, aliud non rectè probari eam ineſſe. Certè multa in ſunt Deo, quæ ei ineſſe, ratione demonſtrativâ non poſſumus convincere, ſatis id eſt ut dicamus ineſſe perfectionem aliquam Deo, qui in omni genere entis eſt perfectiſſimus, ſi contrarium liquidò non demonſtretur, aut per abſurdum, aut per impoſſibile, hoc cum non agat Caramuel, non credat ſententiam ſuam nequidem probabilem; niſi velit aliquid eſſe probabile, quod non probatur nequidem ad ſpeciem; aut velut ſententiam dici probabilem quæ ab uno auctore, ſine ullâ ratione, eruditionis tantùm causâ, prout ſe facere dicit, proponitur. 7.

Scripturarum pro Scientiâ

Verùm, cum illud præſertim urgeat, ex Sacris Paginis non poſſe convinci, aliam in Deo conditionalium Scientiam dari, 8.

præter

præter eam quam ipſe determinat Theoremate 5. & 6. videamus porrò, quàm probabiles ſint ſolutiones, quas tamen putat Caramuel fortè *futuras certas & manifeſtas. Hoc tamen*, inquit, *non urgeo non enim ad me judicium; ſed ad candidum Lectorem ſpectat.*

9. Itaque ut nodum, quem ſolvere conatur Caramuel, clarè exponamus; illud Lectorem monere non pigebit, loca quædam eſſe in S. Scripturâ, ex quibus clariſſimè convincitur, Deum aliqua futura conditionata cognoſcere, quæ tamen ex libero hominis pendent arbitrio. Fatetur id Caramuel, & quidem non conjecturaliter tantùm, ut ajunt, ſed certò & infallibiliter ea Deum cognoviſſe, & prædixiſſe agnoſcit. At verò ea conditionata, quorum in Sacrâ Paginâ fit mentio, aſſerit cognoviſſe Deum *in aliquo abſoluto futuro, unde neceſſariò & infallibiliter inferebantur*, atque adeo in illo abſoluto, ea habuiſſe determinatam veritatem aut falſitatem. Hinc autem concludere vult, alia conditionata ſub Scientiam Dei non cadere; ea nempe, quorum veritas aut falſitas ex aliquo futuro abſoluto neceſſariò & infallibiliter non inferuntur. Et quamvis id non ſequatur: Hæc quæ ex ſacrâ Paginâ afferuntur conditionata, Deus ſcivit in aliquo futuro abſoluto, unde neceſſariò inferebantur; ergo non ſcit alia conditionata, quæ à tali futuro abſoluto non dependent; cum utrumque verum eſſe poſſit: tamen operæ pretium erit examinare futura illa abſoluta, ex quibus ut vult Caramuel, dependebat veritas aut falſitas conditionatorum, quorum ſcientiam claris verbis Deo tribuunt ſacræ Paginæ.

Illarum ne probabiles quidem adfert ſolutiones.

Neque ſi eas adferret, adhuc probaret ſcientiam conditionalium illimitatam in Deo non eſſe.

§. III.

Oſtenditur quàm improbabiliter Caramuel finxerit decreta abſoluta Ceilitarum & Saulis; deinde quod illis adhuc poſitis, Deus non potuerit infallibiliter prædicere Davidi futuram proditionem Ceilitarum, ſine Scientiâ conditionalium illimitatâ.

10. PRimum illudque celeberrimum, pro Scientiâ conditionalium Deo aſſerendâ, teſtimonium petitur ex 1. Reg. 23. quod ut clariùs exponatur, aliqua quæ hiſtoriam ſpectant, altiùs ſunt

repetenda, quia uſui ſunt futura. Philiſtæi obſederant Ceilam; David Saulem fugiens cum ſuis, nihilominus, gentis ſuæ periculo cognito, poſtquam Deum ſuper hâc re conſuluiſſet, Philiſtæos forti animo aggreſſus eſt, & *percuſſit eos plagâ magnâ, & ſalvavit David habitatores Ceilæ*, v. 5. Audivit Saul, re benè actâ, Davidem Ceilæ ſe continere. Itaque *præcepit Saul omni populo, ut ad pugnam deſcenderet in Ceilam, & obſideret David; & viros ejus. Quod cum David reſciſſet, quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar ſacerdotem, applica Ephod. Et ait David, Domine Deus Iſrael, audivit famam ſervus tuus, quod diſponat Saul venire in Ceilam, ut evertat urbem propter me. Si tradent me viri Ceilæ in manus ejus? & ſi deſcendet Saul, ſicut audivit ſervus tuus Domine Deus Iſrael? indica ſervo tuo. Et ait Dominus deſcendet, dixitque David: ſi tradent me viri Ceilæ, & viros qui mecum ſunt, in manus Saul & dixit Dominus; tradent. Surrexit ergo David, & viri ejus quaſi ſexcenti, & egreſſi de Ceilâ, huc atque illuc vagabantur incerti. Nuntiatumque eſt Sauli, quod fugiſſet David de Ceila, & ſalvatus eſſet; quam-ob rem diſſimulavit exire.* Hactenus ſacer textus.

Hiſtoria Davidis conſulentis Deum.

Ut infallibilitatē oraculi explicet Caramuel, recurrit ad duo decreta abſoluta hominum

Manifeſtum eſt duo hic prædixiſſe Deum futura ſub conditione, quæ tamen ob conditionis defectum numquam evenere. Scilicet deſcenſum Saulis ſi David permanſiſſet Ceilæ, & proditionem Ceilitarum: quod ſi prædixit infallibiliter futurum utrumque, clarum eſt Deum præſciviſſe futura ſub conditione Davidicæ manſionis in urbe Ceilâ. Fatetur id nobiſcum Caramuel, num. 117. hiſce verbis. *Dico igitur Scientiam Dei in illa prædictione fuiſſe infallibilem de objecto infallibili, nec tamen contra noſtram doctrinam militare.* Attendite ſi placet rationem *ſciebat enim*, inquit, *Deus Saulem, iſtam habere voluntatem de facto, quod ſi David veniret Ceilam, aut ad aliam ſimilem civitatem, eſſet iturus illuc & intercepturus illam: & videbat Deus Saulem multis diebus ſequentibus continuaturum iſtum actum, & hoc Scientia Viſionis. Sciebat etiam Ceilitas decreviſſe de facto tradere Davidem Sauli, ſi illum in poteſtate haberent, & hic illum peteret: & ſtantibus illis duobus decretis actualibus (altero Saulis, altero Ceilitarum) quæ Deus Scientia Viſionis cognoſcebat, evidenter & infallibiliter videbat Deus, Saulem deſcenſurum in Ceilam, ſi ibi manſiſſet David, & Ceilitas tradituros illum, ſi Saul deſcenderet. Hæc doctrina mihi*

videtur

videtur valde clara, inquit, eamque dilucidat exemplo æquè claro, ac illud quod jam propoſuit.

12. Verùm ut clara videatur Caramueli hæc doctrina, ſciat tamen à multo jam tempore eam Suari fuiſſe perſpectam, & ab eo propoſitam, l. 2. de Scientiâ conditio: ca. 1. num. 3. ne fortè quis de inventione hâc perperam ſibi abblandiatur. Numero verò 4. judicium hoc de eâ fert. *Hac reſponſio habet aliquid ſubtilitatis: imprimis tamen omnino voluntarie eſt conficta ſine fundamento in Scriptura.* Vide ſis reliqua, quibus doctrinam hanc refutat. Ego ſanè tanti Theologi veſtigiis inſiſtens, oſtendam *primò*, decretum Ceilitarum fictum eſſe, & quidem non probabiliter. *Secundò* etiamſi illud fuiſſet, non tamen infallibiliter & neceſſariò Deum ex eo, aut in eo cognoſcere & prædicere potuiſſe traditionem Davidis, ſine aliâ Scientiâ conditionalium, quâ ea cognoſcit non in cauſis aut decretis, ſed in ſeipſis.

13. *Imprimis*, decretum illud Ceilitarum tradendi Davidem ſi ſuperveniret Saul, fictum eſſe, ex eo patet, quòd, ut rectè Suarez, nullum planè in ſacræ Paginæ hiſtoriâ habeat fundamentum, unde vel probabiliter, aut per conjecturam quidem colligere liceat, Ceilitas tale decretum condidiſſe, eo tempore quo David Deum conſulebat. Quâ ergo fiduciâ illud fingitur, & tantâ auctoritate aſſeritur, *ſciviſſe Deum Ceilitas decreviſſe de facto tradere Davidem, ſi illum in poteſtate haberent, & Saul illum peteret?* ubi hoc Scriptura exprimit? Quod ſi autem Sripturæ, præſertim hiſtorias enarranti, affingendi quidlibet detur licentia, quid demum ſinceri habebimus poſthâc in ſacris Paginis; & quid non dabitur comminiſci, quod non auctoritate ſacrâ fulciam?

Verũ nullum ea decreta habent fundamentũ in ſacra ſcriptura hiſtoriâ, cui quidquam affingere nefas eſt.

14. Illud certè mihi non negaverit Reverendiſſimus D. Caramuel, ſaltem non eſſe certum, Ceilitas re ipsâ tale decretum habuiſſe. Unde enim certitudinem eam conficiet? quòd ſi autem certum illud decretum non ſit, jam ſanè conſtat non attuliſſe eum *certam & manifeſtam* hujus teſtimonii, ut ſperabat, ſolutionem; cum ea fundata ſit in decreto Ceilitarum planè ficto, & de quo ſaltem non certò conſtat an fuerit in rerum naturâ, nec ne. Niſi fortè ex eo decretum tale exſtitiſſe probare velit, quòd Ceilitæ illud condere debuerint, ut ſua quam proponit, ſtet doctrina.

Et cũ hac fictio certa non ſit, ſaltem nõ dat certã hujus teſtimonii ſolutionẽ.

15. Ad 2, quòd ne probabiliter quidem fingi potuerit ejuſmodi decretum abſolutum, An enim id prudenti homini credibile eſt, Ceilitas

Decretũ Ceilitarũ de tradendo,

Fraudem ita probabiliter quidem fingi, probatur primò.

Ceilitas paulò ante à Davide obſidione graviſſimâ liberatos, tanto bonorum omnium, viræque aut libertatis perdendæ periculo abſolutos, benefactorem ſuum, per ſummam proditionem, inimico capitali tradere ſtatuiſſe! At, inquies, timebant ſibi à Saulis potentiâ & irâ, Davidem ſi non traderent. Ita ſanè ſit, timuerint. At tum credibilius eſt, ſi conjecturis agere liceat, Ceilitas clanculum & amicè timoris ſui cauſſas Davidi expoſituros, ut collatis conſiliis benevolè in commune conſulerent; ne fortè dum Saulis iram volunt per proditionem effugere, Davidis indignationem, & fortiſſimorum virorum pro vitâ ſuâ decertantium arma, furoremque incurrerent. Probabile enim eſt, Davidis arma & milites, civium Ceilitarum viribus longè præſtitiſſe; cum ii eſſent qui Philiſtæos, ipſam urbem obſidentes, paulò ante debellaſſent. Philiſtæos autem obſidentes, obſeſſis longè potentiores fuiſſe, cui non eſt probabile? ſi autem Davidis arma, civium armis prævalebant. certè timere meritò debebant, ne proditionem volentes exequi, gladiis militum de libertate deſperantium conficerentur, aut incendio in urbem immiſſo deflagrarent. Niſi fortè Davidem ſolum tradere machinabantur; illud nimirum impune paſſuris militibus fortiſſimis, & ad Ducis ſui imperia dudum factis. Quid quod Ceilitæ non ignorabant, Davidem in Regem inunctum à Prophetâ, imperaturumque procul dubio Iſraeli? Et futuri Regis iram, proditione ſi detegatur incurrendam, non extimeſcerent? Denique quàm id parum probabile, Ceilitas proditionem hanc molitos fuiſſe, tum cùm, ut ex hiſtoriâ fit planè veriſimile, adventum & machinationem Saulis, aut non ſciverunt penitus, aut non certis indiciis? Nam ut ſacer textus habet, *præparabat Saul Davidi clam malum.* An autem id clam eſt, quod noſcit tota civitas? Item David ipſe de re totâ dubitabat, cum Deum conſuleret. *Et ait David: Domine Deus Iſrael, audivit famam ſervus tuus quod diſponat Saul venire in Ceilam.* Famam tantùm audiverat David, qui omnia per amicos ſcrutabatur in caſtris Saulis; quid ergo de Ceilitarum conſcientiâ dicendum eſt? certè nullam habuiſſe de adventu Saulis. Erut aliquam habuerint, an famâ auditâ, & eâ quidem dubiâ, certum facinus animo illicò deſignaſſe eſt probabile? an magiſtratus coegiſſe, & ſenatus conſulto, aut publicâ civium acclamatione & tumultu decretum condidiſſe de Davide

Probatur ſecundo.

Probatur tertiò.

vide in vincula conjiciendo, & per ſummam ignaviam tradendo Sauli, tum cùm id facilè ad aures Davidis poterat devenire, ſummo totius urbis periculo?

16. Certè ejuſmodi ſunt hæc argumenta, ut facilè homini judiciis non præoccupato perſuadeant, nullum Ceilitas, eô quô Deum David conſulebat tempore, habuiſſe de benefactore ſuo tradendo abſolutum decretum, & ne cogitationem quidem. Poſtmodum verò tradituri quòd fuiſſent, uti prædicit Davidi Deus, poterat id contingere, aut poſt longam obſidionem conſumptis jam militibus, aut vario marte pleriſque occiſis; unde Ceilitæ tandem, patriæ ſuæ ſaluti, quam alias perituram videbant, per Davidis jam pœne inermis traditionem conſulerent. Quidquid ſit, longè probabilius eſt, eo tempore, quo beneficii ferè heſterni recens erat memoria, David in deliciis civium, milites Davidis fortiſſimi & victores, Saulis arma procul diſſita, nec ulla de ejus adventu certitudo; nullum de tradendo, Davide abſolutum condidiſſe decretum, quod tamen fingit Caramuel: quam parùm probabiliter, judicium ſit penes Lectorem.

Longè itaque probabilius tum cum conſuleret Deum David, ne cogitaſſe quidem de traditione facienda Ceilitas.

17. *Secundò*, demus ſanè Ceilitas habuiſſe decretum abſolutum tradendi Davidem, ſi Saul deſcenderet: & rurſus Saulem habuiſſe decretum deſcendendi Ceilam: nego tamen ex his duobus decretis potuiſſe Deum certò & infallibiliter (nam de hoc eſt quæſtio) cognoſcere tradendum à Ceilitis Sauli Davidem, ſine illa, quam PP. Jeſuitæ & omnes paſſim Theologi defendunt, Scientiâ conditionalium.

Poſitis adhuc fictis iſtis decretis, non potuit tamen ex illis ſolis Deus infallibiliter prævisionem prædicere.

18. Quod quidem ſic conficio. Nam ut habuerint Ceilitæ illud decretum, certè illud naturâ ſuâ tale non erat, quod abſolutè ab iis immutari non poterat; alioquin Ceilitæ hâc in parte non fuiſſent deinceps liberi; quod nemo dixerit. Quòd ſi ergo decretum mutari poterat, & quidem momentis ſingulis, certè in ipſo decreto Deus cognoſcere non poterat, quàm diu eſſet duraturum; cum tota decreti duratio, non à naturâ decreti conditi, ſed à ſolo Ceilitarum libero arbitrio dependeret. Idem omnino de decreto Saulis deſcendendi Ceilam dico. nam etſi videret Deus decretum abſolutum Saulis, quo caſtra Ceilæ admovere ſtatuerat, non tamen id decretum ex naturâ ſuâ non erat ejuſmodi, irritari à Saule quod non poſſet; aut legatis à Davide ſupervenientibus, aut Philiſthæorum armis aliò Saulem avocantibus. Ex

Primò, quia illa decreta humana mutari abſolutè poterant.

ipſo igitur decreto, aut in ipſo cognoſci non poterat ejus futura duratio.

Sic eſt inquies, verùm durationem utramque non in decreto cognoſcebat Deus, ſed videbat in ipsâ futurâ decreti duratione, 19.
nam ſtantibus iſtis duobus decretis ultero Saulis, altero Ceilitarum; inquit Caramuel, *quæ Deus ſcientia viſionis cognoſcebat, evidenter & infallibiliter videbat Deus, deſcenſurum Saulem in Ceilam, ſi ibi manſiſſet David, & Ceilitas tradituros illum, ſi Saul deſcenderet.* Audio quidem: verùm illud peto, quomodo in decretis illis evidenter & infallibiliter cognoſcebat Deus deſcenſurum Saulem, niſi certò & infallibiliter ſciret decreta illa duratura, uſque ad deſcenſum Saulis futurum, v. g. poſt tres dies? vidit, inquit, Caramuel nam *videbat Deus Saulem multis diebus ſequentibus Continuaturum illum actum*, volitionem deſcendendi Ceilam) *& hoc ſcientia viſionis*; idemque dicit de decreto Ceilitarum.

Imò non durarunt ſi facta fuerit, niſi uſque ad fugam Davidis.

20. Itanè verò? vidit Deus Scientiâ Viſionis duratura illa decreta multis diebus? at quot diebus vidit duratura? Certè non arbitror, aut Caramuelem aut ullum in orbe Theologum, dicturum Deum Scientiâ Viſionis attingere aut videre alia, quàm ea quæ fuerunt, ſunt, aut re ipsâ futura ſunt. Non igitur vidit Deus durationem utriuſque decreti, niſi quæ defacto futura erat. Atqui utrumque decretum non duravit, niſi uſque ad fugam Davidis ex Ceilâ. Non enim eſt credibile. Ceilitas habuiſſe decretum abſolutum tradendi Davidem abſentem, qui que in ipſorum manibus non erat. Itaque eo elapſo, elapſa eſt decreti continuatio. Saulem verò decretum abſolutum, deſcendendi Ceilam fugâ Davidis cognitâ mutaſſe, ex textu conſtat. *Nam nuntiatum Sauli eſt, quod fugiſſet David, & ſalvatus eſſet; quam ob rem diſſimulavit exire.* Utrumque igitur decretum continuatum eſt tantùm uſque ad fugam Davidis. Itaque neque Deus vidit continuandum decretum ultra tempus fugæ Davidicæ: nam Deus per Scientiam Viſionis, quæ futura non ſunt non attingit. Cùm itaque Deus, uti fatetur Caramuel, *evidenter & infallibiliter Ceilitarum traditionem videre* non potuerit, niſi ſtantibus illis duobus decretis actualibus, altero Saulis, altero Ceilitarum: Certè non jam ſtantibus, ſed ceſſantibus iſtis duobus decretis actualibus, nihil de conditionate futuro, tanquam ab illis decretis neceſſariò & infallibiliter inferendo, evidenter & infallibiliter noſſe

Non igitur vidit Deus in jus comprehenſione Davidis.

poterat

poterat Deus. Atqui traditio Ceilitarum futura erat poſt iſtud tempus quod David ſuâ fugâ prævertit, & tum cùm decreta illa abſoluta per fugam Davidis erant ceſſatura: igitur ex decretis ceſſaturis nihil evidenter & infallibiliter cognoſcere poterat Deus. Immeritò ergo tam aſſeveranter aſſeruit Deus, deſcenſurum certò certiùs Saulem, & Davidem in ejus manus eſſe tradendum, iſthic ſi permanſerit.

21. Dices non ceſſaſſe illa decreta per fugam Davidis: permanſiſſe enim odium in Saule, & timorem in Ceilitis, unde iſta decreta emanarant. Reſpondeo, quòd ſi de actuali decreto & odio Saulis loquaris, falſum eſſe quod aſſumitur. nam textus diſertè dicit, quòd decretum eundi Ceilam mutavit. neque Ceilitas credibile eſt perſtitiſſe in actuali voluntate tradendi Davidem, cùm cauſa timoris evertendæ urbis, quæ erat præſentia Davidis, jam ceſſaret. egerunt ipſi deinceps res ſuas, neque de Davide cogitarunt. Quod ſi de habituali aut radicali odio Saulis, & timore in Ceilitis ſit ſermo, nihil hinc habet ſubſidii Deus, ut certò & infallibiliter cognoſcat eventum, qui exinde ſequi poteſt, cùm re ipsâ poſſit etiam non ſequi. *Objectio refellitur.*

22. Non igitur manifeſtam & certam, ſed ne probabilem quidem hujus teſtimonii ſolutionem attulit Caramuel. Aut ergo per conjecturas, Deum à Davide ſeriò & in re ſeriâ conſultum, reſpondiſſe fateatur neceſſe eſt; aut ſi certò & infallibiliter futuram ſub conditione Ceilitarum proditionem prædixit (uti verè prædixit Deus) certè aliâ quàm Viſionis Scientiâ, eventum illum (qui tamen numquam futurus erat, nec in decretis illis continebatur) cognoviſſe dicendus eſt. Alia autem Scientia quæ id attigerit, nulla aſſignari poteſt, quàm ea quam Patres Jeſuitæ & paſſim omnes Theologi, Deo ineſſe contendunt; nempe illimitata, & non pro ut à Caramuele perperam reſtricta eſt, conditionalium Scientia. Videamus porrò; an feliciores aliis, qui ut ipſe ait (neſcio an per contemptum loquatur) circumferuntur locis, daturus ſit ſolutiones.

alio futuro abſoluto non inferuntur infallibiliter aut neceſſariò, nec habent determinatam veritatem nec falſitatem.

Quintum. Futura conditionata imperata, quæ ab alio futuro abſoluto neceſſariò aut infallibiliter oriuntur, habent determinatam veritatem, nimirùm in futuro abſoluto ; ita ut iſtud cognoſcens, illa non poſſit ignorare.

Sextum. Ad hanc ultimam claſſem pertinent futura omnia conditionata, quæ in Scripturâ revelantur. Adeoque divinæ illæ revelationes, tam formaliter quàm objectivè ſumptæ, habent certitudinem & infallibilitatem veram realem in omni rigore metaphyſico.

Scientiã conditionalium Dei ad pauciſſima objecta reſtringit Caramuel.

Hactenus Caramuel, magno ſanè, ut ejus phraſi utar, ſupercilio. 3 Hinc autem ſequitur Scientiam Conditionalium in Deo, ad pauca quædam contrahi; nullamque de poſſibilibus Angelis aut hominibus habere ſcientiam; neque ſcire Deum, an ſi plures crearet, damnandi illi forent an ſalvandi, liberi arbitrii bono vel malo uſu: neque etiam cognoſcere quid homines facturi fuiſſent, ſi Cataclyſmo, tempore Noëmi, non fuiſſent extincti; neque denique quid quivis homo facturus fuiſſet liberè, nec conſequenter an ſalvandus fuiſſet an damnandus, ſi diutiùs vixiſſet. Nullum enim futurum abſolutum in poſſibili iſto ſtatu eſt, ex quo neceſſariò & infallibiliter oriantur hæc conditionata; atque adeò, ut nobis perſuadere vult Caramuel, non habent determinatam veritatem aut falſitatem. Quàm verò abſurdum ſit, Deo earum rerum ſcientiam denegare, nemo non videt. Hoc autem jam non ago, utpote à præſtantiſſimis, quos laudavi, Theologis, præclariſſimè demonſtratum. Caramueli jam inhæreo, rationemque Theorematum poſitorum expoſco.

Nihil autem Deo denegandum niſi quod impoſſibile aut neceſſarium eſſe, poſitivè demonſtratur.

Eam dat hiſce verbis. *Et quidem hæc Theoremata nullo alio meliore modo propugnare poterimus, quàm diſſolvendo ſingulas objectiones, quæ poſſunt contra noſtram doctrinam adduci.* 4 Verùm pace Reverendiſſimi D. Caramuelis dixerim, non videri mihi bonam eſſe de Deo philoſophandi hanc, quam init, rationem. Neque enim ſi perfectio aliqua ei ineſſe non probatur adeò evidenti ratione ut ſaltem ea probabiliter everti non poſſit, illicò neganda eſt Deo ineſſe iſta perfectio. Quinimo prorſus contraria ineunda eſt via; & ſi vel probabilis pro Deo affertur ratio, imò etiamſi nulla alia appareat, quàm quòd perfectio ſit aliqua id de

quo

quo quæritur, illico id Deo ineſse concludendum eſt potiùs, ſaltem nullatenus denegandûm, niſi priùs & evidenter & demonſtrativè, non probabiliter tantùm, iſtud imperfectum aut impoſſibile eſse poſitivè oſtendatur, quod Deo ineſse diſputatur. Jam verò nemo negaverit, ſi Scientia conditionalium (qualem aſserunt non ſolum Patres Jeſuitæ, ſed paſſim omnes Scholæ) poſſibiles ſit, eam Deo ineſse: præclariſſimumque fore Numinis encomium, ſi non tantùm paucula quædam conditionata, in hâc rerum ſerie cognoſcat; verùm etiam ſi ei omnium, etiam poſſibilium, futura conditionata fuerint perſpecta. Infinitis itaque gradibus perfectior cum ſit ea ſcientia ſic expanſa, præ eâ quam Caramuel ſuis Theorematibus ad pauca contrahit, nullo modo ſatisfaciet reſpondendo ad rationes, præſertim ſi ad paucas tantùm ex multis reſpondeat, quibus poſitivè ea perfectio Deo ineſse oſtenditur: neque ſuam ſententiam faciet ullo modo probabilem, niſi priùs evicerit, perfectionem illam eſse impoſſibilem, aut abſurdam, aut quod idem eſt, non eſse.

5. Facit hoc inquies, nam Theoremate quarto diſertè ait, *futura conditionata libera, nempe illa quæ ab alio futuro abſoluto non inferuntur infallibiliter aut neceſſariò, nec habent determinatam veritatem aut falſitatem* Aſserit id quidem Caramuel, ſed alii Theologi paſſim id omnes negant: ajuntque propoſitionem illam *Petrus curret*, veram eſse vel falſam, eo quòd è duabus contradictoriis, alterutra neceſsariò ſit vera, altera falſa: quòd ſi ita eſt, certè ab æterno vera fuit vel falſa ſine ullo decreto ſuperaddito: neque conditio adjecta quidquam veritati aut falſitati adjicit aut demit. *Non facit id Caramuel.*

6. Hic verò paululùm excandeſcit Caramuel. num. 107. *& non patiar*, inquit, *hoc proponi argumentum, quia non meretur ſolutionem; eſt enim quoad ſpeciem aliquid, & ſi bene examinetur, nihil.* Hoc certè, ut parùm dicam, eſt admodum contemptim de graviſſimorum Theologorum argumentis ferre ſententiam. Bene igitur argumenti vim examinet Caramuel, quid reſpondebit porrò? iſtud ſanè quod poſt aliquot interrogatiunculas. n. 107. propoſitas ait num. 108. & ſeqq. propoſitiones iſtas conditionales, ſicut abſtrahunt à decreto Dei abſoluto, ita abſtrahere à veritate & falſitate. Quod nihil aliud eſt dicere, quàm quia conditionatæ propoſitiones futuræ non ſunt, ideo non ſunt determinatè falſæ nec *Sed pro ratione theſis dat ipſam theſim.*

 veræ,

veræ. hoc autem quid eſt, niſi aſſumere id quod probandum eſt, & Theſin dare pro ratione Theſis? Priùs enim oſtendendum erat, & verò ratione demonſtrativâ evincendum, nihil verum aut falſum eſſe, niſi quod decreto Dei abſoluto attingitur. Neque ſimpliciter aſſerendum, ſed probandum id quod dicit, num. 111. *Dicô igitur decretum Divinum eſſe cum propoſitionum contingentium veritate & falſitate, neceſſariò & quidditativè connexum.* hoc enim rurſus tantùm aſſumitur & non probatur, jamque à noſtris Theologis ſæpiùs reſponſum eſt, conditionatas propoſitiones illas à Deo non indecretis ſuis, ſed in ſeipſis cognoſci, vide Derkennis, Vekenum & alios ſupra laudatos, præſertim Ruyz diſp. 73. 74. 75. nolo enim huic inſiſtere argumento, ut oſtendam Caramuelem *in ſpeciem aliquid dicere, & ſi bene examinetur, nihil.* Illud ſemper urgeo, quòd cùm demonſtrativè & evidenter non convincat aut abſurditatem aut impoſſibilitatem hujus Scientiæ; & rurſus, cùm nemo non videat eam Scientiam ſi in Deo ſit, perfectionem eſſe infinities majorem, quàm ea quam ponit Caramuel, certè eam perfectionis omnis origini & apici, minimè fuiſſe denegandum, ob neſcio quæ commenta, quæ mox perſequar.

Et ne probabiliter quidem probat eâ ſcientiam in Deo non eſſe

Non credat igitur Caramuel, Theoremata ſua optimè ſe propugnare, etiamſi probabiles afferret ſolutiones objectionum, quæ contra doctrinam ſuam proponuntur; nam etiamſi certiſſimas daret ſolutiones, nihil adhuc ageret, tantùm enim id oſtenderet, nos poſitivè non probare perfectionem illam Deo ineſſe. aliud autem eſt perfectionem non ineſſe Deo, aliud non rectè probari eam ineſſe. Certè multa inſunt Deo, quæ ei ineſſe, ratione demonſtrativâ non poſſumus convincere, ſatis id eſt ut dicamus ineſſe perfectionem aliquam Deo, qui in omni genere entis eſt perfectiſſimus, ſi contrarium liquidò non demonſtretur, aut per abſurdum, aut per impoſſibile. hoc cum non agat Caramuel, non credat ſententiam ſuam nequidem probabilem; niſi velit aliquid eſſe probabile, quod non probatur nequidem ad ſpeciem; aut velut ſententiam dici probabilem quæ ab uno auctore, ſine ullâ ratione, eruditionis tantùm causâ, prout ſe facere dicit, proponitur. 7.

Scripturarum pro Scientiâ

Verùm, cum illud præſertim urgeat, ex Sacris Paginis non poſſe convinci, aliam in Deo conditionalium Scientiam dari, 8.
præter

præter eam quam ipſe determinat Theoremate 5. & 6. videamus porrò, quàm probabiles ſint ſolutiones, quas tamen putat Caramuel fortè *futuras certas & manifeſtas. Hoc tamen*, inquit, *non urgeo non enim ad me judicium; ſed ad candidum Lectorem ſpectat.*

9. Itaque ut nodum, quem ſolvere conatur Caramuel, clarè exponamus; illud Lectorem monere non pigebit, loca quædam eſſe in S. Scripturâ, ex quibus clariſſimè convincitur, Deum aliqua futura conditionata cognoſcere, quæ tamen ex libero hominis pendent arbitrio. Fatetur id Caramuel, & quidem non conjecturaliter tantùm, ut ajunt, ſed certò & infallibiliter ea Deum cognoviſſe, & prædixiſſe agnoſcit. At verò ea conditionata, quorum in Sacrâ Paginâ fit mentio, aſſerit cognoviſſe Deum *in aliquo abſoluto futuro, unde neceſſariò & infallibiliter inferebantur*, atque adeo in illo abſoluto, ea habuiſſe determinatam veritatem aut falſitatem. Hinc autem concludere vult, alia conditionata ſub Scientiam Dei non cadere; ea nempe, quorum veritas aut falſitas ex aliquo futuro abſoluto neceſſariò & infallibiliter non inferuntur. Et quamvis id non ſequatur: Hæc quæ ex ſacrâ Paginâ afferuntur conditionata, Deus ſcivit in aliquo futuro abſoluto, unde neceſſariò inferebantur: ergo non ſcit alia conditionata, quæ à tali futuro abſoluto non dependent; cum utrumque verum eſſe poſſit: tamen operæ pretium erit examinare futura illa abſoluta, ex quibus ut vult Caramuel, dependebat veritas aut falſitas conditionatorum, quorum ſcientiam claris verbis Deo tribuunt ſacræ Paginæ.

Illa allatarum ne probabiles quidem adfert ſolutiones.

Neque ſi eas adferret, adhuc probaret ſcientiam conditionalium illimitatã in Deo non eſſe.

§. III.

Oſtenditur quàm improbabiliter Caramuel finxerit decreta abſoluta Ceilitarum & Saulis; deinde quod illis adhuc poſitis, Deus non potuerit infallibiliter prædicere Davidi futuram proditionem Ceilitarum, ſine Scientiâ conditionalium illimitatâ.

10. PRimum illudque celeberrimum, pro Scientiâ conditionalium Deo aſſerendâ, teſtimonium petitur ex 1. Reg. 23. quod ut clariùs exponatur, aliqua quæ hiſtoriam ſpectant, altiùs ſunt

repetenda, quia uſui ſunt futura. Philiſtæi obſederant Ceilam; David Saulem fugiens cum ſuis, nihilominus, gentis ſuæ periculo cognito, poſtquam Deum ſuper hâc re conſuluiſſet, Philiſtæos forti animo aggreſſus eſt, & *percuſſit eos plagâ magnâ, & ſalvavit David habitatores Ceilæ,* v. 5. Audivit Saul, re benè actâ, Davidem Ceilæ ſe continere. Itaque *præcepit Saul omni populo, ut ad pugnam deſcenderet in Ceilam, & obſideret David, & viros ejus. Quod cum David reſciſſet, quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar ſacerdotem, applica Ephod. Et ait David, Domine Deus Iſrael, audivit famam ſervus tuus, quod diſponat Saul venire in Ceilam, ut evertat urbem propter me. Si tradent me viri Ceilæ in manus ejus? & ſi deſcendet Saul, ſicut audivit ſervus tuus Domine Deus Iſrael? indica ſervo tuo. Et ait Dominus deſcendet, dixitque David: ſi tradent me viri Ceilæ, & viros qui mecum ſunt, in manus Saul & dixit Dominus; tradent. Surrexit ergo David, & viri ejus quaſi ſexcenti, & egreſſi de Ceilâ, huc atque illuc vagabantur incerti. Nuntiatumque eſt Sauli, quod fugiſſet David de Ceila, & ſalvatus eſſet; quam-ob rem diſſimulavit exire.* Hactenus ſacer textus.

Hiſtoria Davidis conſulentis Deum.

Vt infallibilitatẽ oraculi explicet Caramuel, recurrit ad duo decreta abſoluta hominum.

Manifeſtum eſt duo hic prædixiſſe Deum futura ſub conditione, quæ tamen ob conditionis defectum numquam evenere. II.
Scilicet deſcenſum Saulis ſi David permanſiſſet Ceilæ, & proditionem Ceilitarum: quod ſi prædixit infallibiliter futurum utrumque, clarum eſt Deum præſciviſſe futura ſub conditione Davidicæ manſionis in urbe Ceilâ. Fatetur id nobiſcum Caramuel. num. 117. hiſce verbis. *Dico igitur Scientiam Dei in illa prædictione fuiſſe infallibilem de objecto infallibili, nec tamen contra noſtram doctrinam militare.* Attendite ſi placet rationem *ſciebat enim,* inquit, *Deus Saulem, iſtam habere voluntatem de facto, quod ſi David veniret Ceilam, aut ad aliam ſimilem civitatem, eſſet iturus illuc & intercepturus illam: & videbat Deus Saulem multis diebus ſequentibus continuaturum iſtum actum, & hoc Scientia Viſionis. Sciebat etiam Ceilitas decreviſſe de facto tradere Davidem Sauli, ſi illum in poteſtate haberent, & hic illum peteret: & ſtantibus illis duobus decretis actualibus (altero Saulis, altero Ceilitarum) qua Deus Scientia Viſionis cognoſcebat, evidenter & infallibiliter videbat Deus, Saulem deſcenſurum in Ceilam, ſi ibi manſiſſet David, & Ceilitas tradituros illum, ſi Saul deſcenderet. Hæc doctrina mihi*

videtur

Digitized by Google

videtur valdè clara, inquit, eamque dilucidat exemplo æquè claro, ac illud quod jam propoſuit.

12. Verùm ut clara videatur Caramueli hæc doctrina, ſciat tamen à multo jam tempore eam Suari fuiſſe perſpectam, & ab eo propoſitam, l. 2. de Scientiâ conditio: ca. 1. num. 3. ne fortè quis de inventione hâc perperam ſibi abblandiatur. Numero verò 4. judicium hoc de eâ fert. *Hæc reſponſio habet aliquid ſubtilitatis: imprimis tamen omnino voluntariè eſt conficta ſine fundamento in Scriptura.* Vide ſis reliqua, quibus doctrinam hanc refutat. Ego ſanè tanti Theologi veſtigiis inſiſtens, oſtendam *primò*, decretum Ceilitarum fictum eſſe, & quidem non probabiliter. *Secundò* etiamſi illud fuiſſet, non tamen infallibiliter & neceſſariò Deum ex eo, aut in eo cognoſcere & prædicere potuiſſe traditionem Davidis, ſine aliâ Scientiâ conditionalium, quâ ea cognoſcit non in cauſis aut decretis, ſed in ſeipſis.

13. *Imprimis*, decretum illud Ceilitarum tradendi Davidem ſi ſuperveniret Saul, fictum eſſe, ex eo patet, quòd, ut rectè Suarez, nullum planè in ſacræ Paginæ hiſtoriâ habeat fundamentum, unde vel probabiliter, aut per conjecturam quidem colligere liceat, Ceilitas tale decretum condidiſſe, eo tempore quo David Deum conſulebat. Quâ ergo fiduciâ illud fingitur, & tantâ auctoritate aſſeritur, *ſciviſſe Deum Ceilitas decreviſſe de facto tradere Davidem, ſi illum in poteſtate haberent, & Saul illum peteret?* ubi hoc Scriptura exprimit? Quod ſi autem Sripturæ, præſertim hiſtorias enarranti, affingendi quidlibet detur licentia, quid demum ſinceri habebimus poſthâc in ſacris Paginis; & quid non dabitur comminiſci, quod non auctoritate ſacrâ fulciam? *Verū nullum ea decreta habent fundamentū in ſacra ſcriptura hiſtoriâ, cui quidquam affingere nefas eſt.*

14. Illud certè mihi non negaverit Reverendiſſimus D. Caramuel, ſaltem non eſſe certum, Ceilitas re ipsâ tale decretum habuiſſe. Unde enim certitudinem eam conficiet? quòd ſi autem certum illud decretum non ſit, jam ſanè conſtat non attuliſſe eum *certam & manifeſtam* hujus teſtimonii, ut ſperabat, ſolutionem; cum ea fundata ſit in decreto Ceilitarum planè ficto, & de quo ſaltem non certò conſtat an fuerit in rerum naturâ, nec ne. Niſi fortè ex eo decretum tale extitiſſe probare velit, quòd Ceilitæ illud condere debuerint, ut ſua quam proponit, ſtet doctrina. *Et cū hæc fictio certa non ſit, ſaltem nō dat certā hujus teſtimonii ſolutionē.*

15. Adde, quòd ne probabiliter quidem fingi potuerit ejuſmodi decretum abſolutum. An enim id prudenti homini credibile eſt, *Decretū Ceilitarū de tradendo,*

Ceilitas

[illegible] re probabiliter quidem fingi, probatur primò.

Ceilitas paulò ante à Davide obſidione graviſſimâ liberatos, tanto bonorum omnium, viræque aut libertatis perdendæ periculo abſolutos, benefactorem ſuum, per ſummam proditionem, inimico capitali tradere ſtatuiſſe! At, inquies, timebant ſibi à Saulis potentiâ & irâ, Davidem ſi non traderent. Ita ſanè ſit, timuerint. At tum credibilius eſt, ſi conjecturis agere liceat, Ceilitas clanculum & amicè timoris ſui cauſſas Davidi expoſituros, ut collatis conſiliis benevolè in commune conſulerent; ne fortè dum Saulis iram volunt per proditionem effugere, Davidis indignationem, & fortiſſimorum virorum pro vitâ ſuâ decertantium arma, furoremque incurrerent. Probabile enim eſt, Davidis arma & milites, civium Ceilitarum viribus longè præſtitiſſe; cum ii eſſent qui Philiſtæos, ipſam urbem obſidentes, paulò ante debellaſſent. Philiſtæos autem obſidentes, obſeſſis longè potentiores fuiſſe, cui non eſt probabile? ſi autem Davidis arma, civium armis prævalebant, certè timere meritò debebant, ne proditionem volentes exequi, gladiis militum delibertate deſperantium conficerentur, aut incendio in urbem immiſſo deflagrarent. Niſi fortè Davidem ſolum tradere machinabantur; illud nimirum impune paſſuris militibus fortiſſimis, & ad Ducis ſui imperia dudum factis. Quid quod Ceilitæ non ignorabant, Davidem in Regem inunctum à Prophetâ, imperaturumque procul dubio Iſraeli? Et futuri Regis iram, proditione ſi detegatur incurrendam, non extimeſcerent? Denique quàm id parum probabile, Ceilitas proditionem hanc molitos fuiſſe, tum cùm, ut ex hiſtoriâ fit planè veriſimile, adventum & machinationem Saulis, aut non ſciverunt penitus, aut non certis indiciis? Nam ut ſacer textus habet, *præparabat Saul Davidi clam malum.* An autem id clam eſt, quod noſcit tota civitas? Item David ipſe de re totâ dubitabat, cum Deum conſuleret. *Et ait David: Domine Deus Iſrael, audivit famam ſervus tuus quod diſponat Saul venire in Ceilam.* Famam tantùm audiverat David, qui omnia per amicos ſcrutabatur in caſtris Saulis; quid ergo de Ceilitarum conſcientiâ dicendum eſt? certè nullam habuiſſe de adventu Saulis. Et ut aliquam habuerint, an famâ auditâ, & eâ quidem dubiâ, certum facinus animo illicò deſignâſſe eſt probabile? an magiſtratus coegiſſe, & ſenatus conſulto, aut publicâ civium acclamatione & tumultu decretum condidiſſe de Da-

Probatur ſecundò. (beside "& ad Ducis ſui imperia dudum factis. Quid quod Ceilitæ")

Probatur tertiò. (beside "turumque procul dubio Iſraeli?")

vide

vide in vincula conjiciendo, & per ſummam ignaviam tradendo Sauli, tum cùm id facilè ad aures Davidis poterat devenire, ſummo totius urbis periculo?

16. Certè ejuſmodi ſunt hæc argumenta, ut facilè homini judiciis non præoccupato perſuadeant, nullum Ceilitas, eô quô Deum David conſulebat tempore, habuiſſe de benefactore ſuo tradendo abſolutum decretum, & ne cogitationem quidem. Poſtmodum verò tradituri quòd fuiſſent, uti prædicit Davidi Deus, poterat id contingere, aut poſt longam obſidionem conſumptis jam militibus, aut vario marte pleriſque occiſis; unde Ceilitæ tandem, patriæ ſuæ ſaluti, quam alias perituram videbant, per Davidis jam pœne inermis traditionem conſulerent. Quidquid ſit, longè probabilius eſt, eo tempore, quo beneficii ferè heſterni recens erat memoria, David in deliciis civium, milites Davidis fortiſſimi & victores, Saulis arma procul diſſita, nec ulla de ejus adventu certitudo; nullum de tradendo, Davide abſolutum condidiſſe decretum, quod tamen fingit Caramuel: quam parùm probabiliter, judicium ſit penes Lectorem.

Longè itaque probabilius tum cum conſuleret Deum David, ne cogitaſſe quidem de traditione facienda Ceilitas.

17. *Secundò*, demus ſanè Ceilitas habuiſſe decretum abſolutum tradendi Davidem, ſi Saul deſcenderet: & rurſus Saulem habuiſſe decretum deſcendendi Ceilam: nego tamen ex his duobus decretis potuiſſe Deum certò & infallibiliter (nam de hoc eſt quæſtio) cognoſcere tradendum à Ceilitis Sauli Davidem, ſine illa, quam PP. Jeſuitæ & omnes paſſim Theologi defendunt, Scientiâ conditionalium.

Poſitis adhuc fictis iſtis decretis, non potuit tamen ex illis ſolis Deus infallibiliter prævisionem prædicere.

18. Quod quidem ſic conficio. Nam ut habuerint Ceilitæ illud decretum, certè illud naturâ ſuâ tale non erat, quod abſolutè ab iis immutari non poterat; alioquin Ceilitæ hâc in parte non fuiſſent deinceps liberi; quod nemo dixerit. Quòd ſi ergo decretum mutari poterat, & quidem momentis ſingulis, certè in ipſo decreto Deus cognoſcere non poterat, quàm diu eſſet duraturum; cum tota decreti duratio, non à naturâ decreti conditi, ſed à ſolo Ceilitarum libero arbitrio dependeret. Idem omnino de decreto Saulis deſcendendi Ceilam dico. nam etſi videret Deus decretum abſolutum Saulis, quo caſtra Ceilæ admovere ſtatuerat, non tamen id decretum ex naturâ ſuâ non erat ejuſmodi, irritari à Saule quod non poſſet; aut legatis à Davide ſupervenientibus, aut Philiſthæorum armis aliò Saulem avocantibus. Ex

Primò, quia illa decreta humana mutari abſolutè poterant.

poterat Deus. Atqui traditio Ceilitarum futura erat poſt iſtud tempus quod David ſuâ fugâ prævertit, & tum cùm decreta illa abſoluta per fugam Davidis erant ceſſatura: igitur ex decretis ceſſaturis nihil evidenter & infallibiliter cognoſcere poterat Deus. Immeritò ergo tam aſſeveranter aſſeruit Deus, deſcenſurum certò certiùs Saulem, & Davidem in ejus manus eſſe tradendum, iſthic ſi permanſerit.

21. Dices non ceſſaſſe illa decreta per fugam Davidis: permanſiſſe enim odium in Saule, & timorem in Ceilitis, unde iſta decreta emanarant. Reſpondeo, quòd ſi de actuali decreto & odio Saulis loquaris, falſum eſſe quod aſſumitur. nam textus diſertè dicit, quòd decretum eundi Ceilam mutavit. neque Ceilitas credibile eſt perſtitiſſe in actuali voluntate tradendi Davidem, cùm cauſa timoris evertendæ urbis, quæ erat præſentia Davidis, jam ceſſaret. egerunt ipſi deinceps res ſuas, neque de Davide cogitarunt. Quod ſi de habituali aut radicali odio Saulis, & timore in Ceilitis ſit ſermo, nihil hinc habet ſubſidii Deus, ut certò & infallibiliter cognoſcat eventum, qui exinde ſequi poteſt, cùm re ipsâ poſſit etiam non ſequi. *Objectio refellitur.*

22. Non igitur manifeſtam & certam, ſed ne probabilem quidem hujus teſtimonii ſolutionem attulit Caramuel. Aut ergo per conjecturas, Deum à Davide ſeriò & in re ſeriâ conſultum, reſpondiſſe fateatur neceſſe eſt; aut ſi certò & infallibiliter futuram ſub conditione Ceilitarum proditionem prædixit (uti verè prædixit Deus) certè aliâ quàm Viſionis Scientiâ, eventum illum (qui tamen numquam futurus erat, nec in decretis illis continebatur) cognoviſſe dicendus eſt. Alia autem Scientia quæ id attigerit, nulla aſſignari poteſt, quàm ea quam Patres Jeſuitæ & paſſim omnes Theologi, Deo ineſſe contendunt; nempe illimitata, & non prout à Caramuele perperam reſtricta eſt, conditionalium Scientia. Videamus porrò; an feliciores aliis, qui ut ipſe ait (neſcio an per contemptum loquatur) circumferuntur locis, daturus ſit ſolutiones.

Digitized by Google

§. IV.

Sine ulla probabilitate fingit Caramuel duo decreta humana, Iſraelitarum unum, Ethnicarum alterum, ut explicet teſtimonium 3. Reg. 11.

OBjicit ſibi Caramuel. num. 113. locum illum 3. Reg. 11. *Rex autem Salomon adamavit alienigenas multas; filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Amonitidas, & Idumæas & Sidonias, & Hethæas; de gentibus ſuper quibus dixit Dominus filiis Iſrael: Non ingrediamini ad mulieres alienigenas; certiſſimè enim avertent corda veſtra.* Lex hæc à Deo lata fuerat Exod. 34. v. 16. Hoc teſtimonium poſtquam aliis evaſionibus conatus eſt eludere, quas hîc non perſequor, eo quod limitatam de conditionalium Dei Scientiâ Caramuelis doctrinam non ſpectent: demum *certiſſimam* hanc, quam prædicit, averſionem futuram, poſito quòd alienigenas ducant, ita explicat, & dicit ſe *oſtendere, ex futuris abſolutis humanis poſſe oriri infallibiliter iſtam realem & metaphyſicam certitudinem conditionatam.* Age porrò oſtende. *Nam ſi ponatur*, inquit, *ex parte Hebræorum voluntas abſoluta concedendi uxoribus quod primùm petant, & ex parte Ethnicarum voluntas abſoluta petendi Idololatriæ propagationem, per conſequentiam realiter infallibilem, infertur Hebræorum corda avertenda, ſi ad Idololatras viri ingrediantur.* Tunc Lectorem magnificè circumſpiciens, *ergo clariſſimè vides*, inquit, *quam inutilis ſit Scientia media Divina.* 23.

Ponit Caramuel Duo decreta humana abſoluta, ut enervet hoc teſtimonium.

24. Ego ſanè adhuc id non video, ne quidem obſcurè: ſolum id video clariſſimè, intempeſtivum eſſe triumphum canere ante victoriam. Nam ut id eſſet, quòd poſitis iſtis duobus decretis, Deus Scientiâ conditionalium non indiguiſſet, ad cognoſcendam illam Hebræorum averſionem, quæ hic certiſſimò ſecutura prædicitur; quomodo exinde ſequitur, inutilem eſſe abſolutè Scientiam mediam Divinam, ad alia cognoſcenda, quæ à nullo decreto abſoluto libero dependent? Aut quomodo ſequitur hæc illatio; Averſio hæc Hebræorum certiſſimò cognoſcitur à Deo, quia dependet à duobus decretis abſolutis, quæ novis Deus Scientiâ

Verum eo enervato, nihil contra ſcientiam conditionalium illimitatam conficit.

Digitized by Google

Scientiâ Viſionis. ergo nulla alia conditionata futura cognoſcit Deus per ſcientiam ullam aliam, niſi quæ ab ejuſmodi decretis dependent? Eam verò conſecutionem non facilè plenam faciet ullus Logicus. Procedit enim â particulari affirmativâ, ad univerſalem negativam; quod ne ſpeciem quidem habet bonæ argumentationis.

25. Deinde, ut averſionem iſtam Hebræorum certiſſimè futuram in decretis illis noſſe potuerit Deus, unde conſtat eam ſic fuiſſe cognitam? An ulla vel in ſpeciem eſt umbra in ſacris Paginis, unde vel conjecturâ liceat aſſequi, ejuſmodi decreta in Iſraelitis fuiſſe? Quæ demum hæc eſt fingendi licentiâ? nullum enim habet in Scripturis, commenti ſui veſtigium Caramuel, tamen inquit, *ponatur ex parte Hebræorum voluntas abſoluta concedendi uxoribus quod primùm petant*, & tunc clara erunt ipſi omnia & expedita. An hoc eſt Scripturis uti, an abuti? an hoc eſt Dei mentem ex ſacris Paginis inveſtigare, an potius ad ſua commenta Dei verbum trahere? Certè *ſi ponere aut ſupponere* poſſim quidlibet, ut ſcripturas explicem, nihil prorſus eſt quod non ad quidlibet detorquebo. Ponamus Chriſti verba figuratè ſumenda eſſe, & non multum urgebor clariſſimis Scripturæ verbis, ut præſentiam Chriſti realem in Euchariſtiâ confitear, nec ullus hæreticus hâc in parte convincetur. *Magna licentia eſt ſupponere ſcripturis, ea quæ in iis non habentur.*

26. At verò fingendi licentia Caramueli data ut ſit, certè ea proferre deberet, quæ ſaltem probabili aliquâ ratione, rectè viderentur potuiſſe confingi. *Ponatur*, inquit, *ex parte Hebræorum voluntas abſoluta concedendi uxoribus quod primùm petant, & ex parte Ethnicarum voluntas abſoluta petendi Idololatriæ propagationem.* At verò illud jam rogo, quo pacto ponere aut ſupponere poſſim rem tam inuſitatam; ubi enim hoc gentium unquam auditum eſt, ut populus integer, nullo inter ſe concilio aut conſpiratione habita, nulla de hac re lege lata, nihilominus in hoc convenerit, ut quilibet, aut etiam maxima virorum pars, voluntate abſoluta decreverit concedere uxoribus futuris, & quidem adhuc incognitis, quod à maritis primùm peterent? Patet tacente me, quàm id ſit rediculum fingere fuiſſe factum. Certè latum haberent fæminæ in ejuſmodi Republica dominandi campum. Adde quod ejuſmodi voluntas, abſoluta quidem concedendi quidlibet, indeterminata tamen quoad objectum (ſive pium & *Decreta Iſraelitarum ſine ullâ probabilitate fingi, probatur primò quia nuſquam gentium uſitatum.* *Secundo quia impium*

 rectum

rectum ſit, petituræ quod ſunt fœminæ, ſive ſit injuſtum & impium) impia prorſus, ſit & injuſta, mortalique peccato obnoxia. Et ejuſmodi voluntatem abſolutam in univerſo Iſraëlis populo fuiſſe, poſſum credere, quâ totus quantus eſt, aut ſaltem maximâ ex parte, mortali ſcelere foret involutus? Nimia hæc eſt fingendi licentia, ea proferre quæ ne ſpeciem quidem, probabilem utcumque, hiſtoriæ præſeferant.

Decretũ etiam fœminarum Ethnicarum gratũ fictum.

Et verò, quod de *Ethnicarum voluntate abſoluta petendi idololatriæ propagationem* iſthic additur, & quidem petitione primâ, 27
ne, ſi aliud quid priùs petierint, excidant jure impetrandi poſtmodùm idololatriæ propagationem certô certiùs primæ petitioni concedendam, ob voluntatem abſolutam Iſraëlitarum concedendi uxoribus *quod primum petierint*, ut vult Caramuel: hæc inquam ſuppoſitio ſeu fictio, rurſus omni probabilitate caret. Non enim credibile eſt, omnes omnium nationum fæminas, in eandem voluntatem pervertendi Iſraëlitas conſpiraſſe, aut conſpiraturas deinceps toto Legis antiquæ duraturo tempore, neque Idololatriæ propagandæ tam ſtudioſas fuiſſe mihi quiſquam perſuaſerit.

Probatur ex aliis ſcripturæ hiſtoriis.

Hiſtoriam vero ſacram ſi attendimus, certè inveniemus Ruth Moabitidem, nihil ſimile à marito ſuo Obed petiiſſe; & 1. Eſdræ, 9. & 10. habemus Iſraelitas plurimos uxoribus alienigenis fuiſſe conjunctos, nec tamen in Idololatriam deflexiſſe. Unde liquidò patet, aut Ethnicas uxores *Idololatriæ propagationem* à viris ſuis primâ petitione non petiiſſe; aut ſi petierint, Iſraëlitas omnes non habuiſſe voluntatem abſolutam concedendi uxoribus quod primùm petierint. quomodo autem in hâc hiſtoriâ verum ſit Dei oraculum, *certiſſimè avertent corda veſtra*, id jam non ago; ſufficit mihi oſtendiſse nihil probabilitatis adferre Caramuelem, ejuſmodi decreta cùm effingit, quorum nec in ſacrâ hiſtoriâ, nec in hominum uſitatâ praxi ullum habemus veſtigium. Certè nec Salomon ipſe, quamvis per alienigenas uxores poſtmodum perverſus fuerit, tamen ab ipſo matrimonii ſui exordio *voluntatem uxori ſuæ concedendi quod primò petierit* habuiſse dicendus eſt. Nam uti patet, 3. Reg. 3. filiam Regis Ægypti duxit, tum cùm Deo ſummopere placebat, ſummus ejus cultor, & à quo paulò poſt ſapientiæ donum divinitus accepit. An autem placere Deo poterat is, qui voluntatem abſolutam habe-

ret

Digitized by Google

ret concedendi quidlibet uxori quod primùm petierit, impium id licet foret ? ſanè cùm per mulieres depravatus fuit, id teſte Scripturâ contigit, cùm mulieribus plus nimiò addictus, *Adamavit mulieres alienigenas multas.* 3. Reg. 11. v. 1. *Cumque jam eſſet ſenex, depravatum eſt cor ejus per mulieres, ut ſequeretur Deos alienos, nec erat cor ejus perfectum coram Domino.* Seni itaque depravatum eſt cor; non igitur depravatum erat, tum cùm Ethnicas primùm duceret : quod tamen proculdubio dicendum foret, *ſi voluntatem abſolutam habuiſſet, uxoribus concedendi quod primùm petierint*, etiamſi poſtulaſſent Idololatriæ propagationem. Et verò, ſi filia Pharaonis etiam voluntatem abſolutam habuerit Idololatriæ propagandæ, mirum eſt diſtuliſſe petitionem ſuam, donec jam ſenex eſſet Salomon, neque quidquam à marito amoribus ſuis tam implicito interea poſtulaſſe. Illud enim neceſſariò dicendum eſt contigiſſe, ut *per conſequentiam realiter infallibilem*, ut loquitur Caramuel, depravatio Salomonis ſequeretur.

29. Quod ſi, ne in iis ipſis quidem, qui re verâ à mulieribus Ethnicis ad Idololatriam diſtorti ſunt, ejuſmodi voluntas abſoluta concedendi mulieribus quidlibet inveniatur, ubi quæſo eam invenit Caramuel pro futuris conditionatis perverſionibus? quomodo, inquam, voluntatem tam impiam affingit infinitis Iſraëlitis optimis & ſanctiſſimis, qui alienigenas numquam duxerunt, de quibus tamen ſacer textus affirmat, *certiſſime pervertendos* eas ſi duxerint? Quod ſi eam voluntatem non habuerint, aliam Scientiam certè in Deo eſſe neceſſe eſt, quâ perverſionem illam & certiſſimè quidem futuram cognoverit, & prædixerit. Non igitur id dicat Caramuel *clariſſimum eſſe quàm inutilis ſit Scientia media Divina* : nullam certè ejus ſuppoſitiones & figmenta huic rei attulere claritatem.

§. V.

Tyriorum & Sidoniorum decreta, de acceptandâ Religione quæ miraculis confirmaretur, gratis fingit Caramuel.

30. Videamus porrò an feliciùs graviſſimo illi Chriſti teſtimonio, de Tyriis & Sidoniis refutando, facem præferat, ut aliquid *Teſtimoniũ Chriſti proponitur.*
ſuis

probabile faciet, apud Tyrios ſolos decretum extitiſſe, quod nec ab illis, nec ab ullâ umquam natione conditum legimus? Ulteriùs peto, an totius Tyri & Sidonis ſenatus-conſultô decretum iſtud prodierit, an verò ſinguli cives, hoc ſibi liberè condiderint? Quid hic rurſus afferet auctor, ut alterutrum vel in ſpeciem probabili ratione afferat? Quaſi verò de Religione dubitarint omnes Tyrii & Sidonii, qui Idololatriæ pertinaciter inhærebant, ut ex ſacris conſtat litteris: aut magna ipſis in verâ Religione inquirendâ eſſet curatio, qui toti in mercaturâ promovendâ, divitiiſque toto orbe perquirendis incumbebant. Figmenta eſſe hæc decreta, piaſque Tyriorum affectiones excogitatas tantùm eſſe, nemo non videt. Et tamen ſine ficto illo decreto, Chriſti ſententiam infallibilem eſſe non potuiſſe vult Caramuel; quam tamen realiter infallibilem & veram fuiſſe fatetur. Aliunde itaque veritas illa petenda eſt, quàm ex hoc ficto decreto Tyriorum, quod numquam in rerum natura fuit.

33. Illud quoque Caramuel advertat neceſſe eſt, Chriſtum non ſimpliciter dixiſſe *ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent virtutes, pænitentiam acturos*, verùm & modum expreſſiſſe: nimirùm *in cilicio & cinere pænitentiam acturos.* An hoc igitur etiam *neceſſario ſequebatur per conſequentiam realiter infallibilem* ex Tyriorum decreto, quo *volebant habere Religionem confirmatam miraculis?* an non poterant converti & pœnitentiam agere, ſine cilicio & cinere? ſine dubio. Unde igitur Chriſtus pœnitentiam hanc conditionate futuram, infallibiliter norat agendam fuiſſe in cilicio? ſanè cum non niſi in Tyriorum decreto abſoluto, id per infallibilem conſequentiam Chriſtus noſſe potuerit, ut vult Caramuel, aliud ego decretum priori aſſuendum judico, cujus fortè oblitus fuerit; nimirùm Tyrios, ſenatus-conſultô irrefragabili & in omne tempus duraturo, legem condidiſſe, quo omnes cives tenerentur illico ad verum Deum converti, cùm virtutes fierent in Tyro, quales poſtea factæ ſunt in Corozaim: neque hoc tantùm; ſed ad placandum Numen, pœnitentiam liquidò præſcripſiſſe civibus, quâ non alio modo, ſed in cinere & cilicio prorſus pœniterent. Quàm vero probabile ſit tam pia, ut Caramuel ea vocat, decreta in impio prorſus populo extitiſſe, judicium penes Lectorem ſit. Denique ut rem conficiam, futilitatemque figmenti Caramuelici evincam: an Tyriis & Sidoniis nota non

erant miracula quæ Chriſtus patrabat quotidie ? quis id certè neget in tam exiguo locorum intervallo, miraculiſque quæ, teſte Evangelio, paſſim divulgabantur per omnem terram ? cur ergo converſi non ſunt? niſi fortè decretum iſtud condiderint poſt Lazari aut certè Chriſti reſurrectionem; aut ſanè conditio iſta decreto inſerta fuerit, non alia ipſis credibilia fore miracula, niſi in Tyri & Sidonis foro aut compitis patrarentur. Nimis abſona hæc ſunt, quàm ut fidem faciant vel inveniant.

§. VI.

Iterum fingit decretum inauditum in Juſto rapto, ut explicet locum Sap. 4.

Exponitur ſpeculatio Caramuela.

ULtimum tandem illudque rurſus celeberrimum è Scripturâ teſtimonium, quod ſibi Caramuel diſſolvendum proponit, 34. eſt illud Sap. 4. *Raptus eſt* nimirum *juſtus ; ne malitia mutaret intellectum ipſius.* Scivit itaque Deus juſti, quem è vivis eripiebat, intellectum mutandum ſeu depravandum, in vivis ſi maneret. Scivit, inquit Caramuel, ſed non per ſcientiam mediam. Quomodo igitur? Audi. *Poſſumus*, inquit, *dicere ſive ille locus intelligatur de Enoch, ſive de quocumque alio Juſto, ſæpè contingere quòd Scientia ſua Viſionis, Deus cognoſcat aliquod decretum humanæ libertatis perſeveraturum v.g. per duos dies, & reſpecturum objecta ſecundùm ſe indifferentia; quæ primâ die ſint bona extrinſecus propter adjacentes aliquas circumſtantias, poſtridie mala propter aliquas circumſtantias ſupervenientes. Poterit ergo Deus, hominis liberô arbitriô illas ſecundas circumſtantias impedire, aut etiam hominem eripere è loco in quem illæ concurrent : neque ad hoc egebit Scientiâ mediâ.* Quod ut clariùs exponat, *ſit inquit craſtina dies jejunio colenda Madriti, non Compluti. Sit Madriti Albericus, & nihil de jejunio cogitans, ſtatuat apud ſe voluntate efficaci, ſe cœnaturum totâ hebdomade : maneat hoc decretum etiam tota, ergo hodie cœnando Albericus non peccabit, & cras ſi cœnet Madriti peccabit. Quid ergo vetat, quòd vel Deus faciat quod in mentem ejus non veniat diem craſtinum eſſe jejunii : aut etiam ad alicujus amici inſtantiam, aut etiam tactus Divinitus (& ſi velis non ſolùm prædetermi-*

determinatus ſed & neceſſitatus) transferatur Complutum, antequam legem cognoſcat quam violaturus erat infallibiliter, ſi manſiſſet Madriti? ſanè in hoc caſu, eſſent veræ illæ duæ propoſitiones. Prima, ſi manſiſſet Madriti, cænaſſet, & conſequenter peccaſſet. Secunda, Raptus eſt (motu nimirum libero vel neceſſario, nam quoad hoc, alterutrum perinde eſt) & tranſlatus eſt Madrito Complutum, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius. Hactenus Caramuel; de quo *quidem non timeo ne malitia mutet intellectum ejus*; illud tamen ſubvereor, ne fictio *deciperit animam illius*: nihil enim niſi figmenta profert: quibus cùm ſacræ Paginæ auctoritas eliditur, illi ſanè illuditur.

35. Verùm antequam figmentum prodam, illud velim meminiſſe D. Caramuelem, Theologorum omnium eſſe conſtantem ſententiam, quod paulò ante etiam monui. Deum Scientiâ Viſionis nullum objectum attingere, niſi quod actu fuit, eſt, aut abſolutè futurum eſt. Neque Caramuelem credo hâc in parte diſſentire. quod ſi ita eſt; quomodo per Scientiam Viſionis Deus ſcire potuit Juſti hujus *qui raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum ipſius*, decretum *perſeveraturum fuiſſe*, v. g. *per duos dies* ſi raptus non fuiſſet aut morte præventus? nam reverâ decretum illud, qualecumque demum fuerit, actu non duravit duos illos dies: nam raptus eſt ne malitia immutaret decretum illud. Igitur decretum illud duos dies duraturum non ſcivit Deus per Scientiam Viſionis; niſi Deum videre velis etiam ea quæ numquam futura ſunt: quod nemo Theologus umquam dixit. Quod ſi autem Juſti hujus liberum decretum, duraturum non vidit Deus Scientiâ Viſionis, jam ſanè corruit tota Caramuelis ſpeculatio, eamque durationem ſub conditione futuram, infallibiliter, non niſi per ſcientiam Mediam cognoviſſe neceſſe eſt.

Refellitur ex notione viſionis Divinæ

36. Deinde, cum rurſus ad decreta abſoluta hominum confugiat Caramuel; quod quæſo decretum fecit Juſtus hic antequam raperetur, quod reſpiceret objecta ex ſe indifferentia? An non hoc rurſus egregium figmentum eſt, quod nullum in ſacris litteris, ne ſpecie quidem tenus habet fundamentum? Ex iis autem ſatis conſtat Juſtum hunc habuiſſe decretum, non *quod reſpiciebat objecta ſecundum ſe indifferentia*, ſed quod planè in ſe ſanctum eſſet & abſolutum, ſervandi nimirum omnium mandata Dei, nam diſertè de eo dicitur ibidem num. 10. *placens Deo factus*

Non fictū modo ſed & falſum eſt Juſti decretum reſpiciens objecta ſecundū ſe indifferentia.

ctus eſt dilectus; & vivens inter peccatores translatus eſt, raptus eſt ne malitia &c. & rurſus n. 14. *placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum.* An autem placita dicitur anima illius Deo, ob decretum reſpiciens objecta ſecundùm ſe indifferentia? minimè verò: nam decretum objecta ſecundùm ſe indifferentia reſpiciens, in ſe etiam indifferens eſt, neque ullo modo ſanctum, aut quod Deo placitam reddere poſſit animam. Cur ergo tale Juſto illi affingitur.

Rurſus *propter hoc*, inquit, *ſacer textus properavit illum educere de medio iniquitatum*; propter quid? *quia placita erat Deo anima illius.* atqui non erat placita anima Juſti hujus ob decretum quod illi affingit Caramuel, ergo neque ob hoc decretum properavit eum educere de medio iniquitatum. Animadverte quòd de medio iniquitatum raptus ſit, non autem de medio objecti alicujus, quod per circumſtantias extrinſecùs advenientes mutandum erat de non malo in malum. fruſtra igitur decretum illud fingitur. 37

Neque fruſtra tantum, ſed & invito textu. nam *raptus eſt ne malitia immutaret intellectum ipſius* ſive ut Syrus legit *conceptum ejus*, Vatablus verò *ſenſus ejus*. itaque ſciebat Deus immutandum conceptum ejus ſeu ſenſum ejus, ſi manſiſſet in vivis aut inter peccatores, aliaque formaturum de rebus divinis judicia, peccatorum nempe conſuetudine & familiaritate depravanda. hoc ſanè clariſſimè vult ſacer textus. Non ergo erat mutandum Juſti hujus decretum ex bono in malum, per ſolam aliquam circumſtantiam extrinſecùs advenientem (putà per legem poſitivam Dei juſto non ſatis intimandam, ut in caſu Alberici ponit Caramuel) ſed ſciebat Deus mentem ſeu propoſitum Juſti, niſi è peccatoribus raperetur mutandum in ſe ipſo, malitiâ & perverſitate ipſi actui intrinſecâ. Atque hoc modo ad exemplum Alberici à Caramuele propoſitum jam reſpondimus, quod cum caſu noſtro commune non eſſe, ex dictis patet. 38

Jam verò illud tandem urgeo, & peto in quô tandem decretô hominis illius Juſti abſolutè, Deus ſcire potuerit hanc mutationem futuram fuiſſe, niſi moreretur aut è peccatoribus raperetur? Nam decretum illud reſpiciens objecta ex ſe indifferentia, non agnoſcimus, ut quod temerè ſit confictum: decretum autem quod verè habuit tunc cum raperetur, nimirùm propoſitum ſemper

per ſervandi mandata Dei, ſanctum erat & perfectum, & pro illo inſtanti ſemper producturum ſuum effectum: non ergo in eo decreto, certò & infallibiliter mutationem Juſti cognoſcere potuit Deus, niſi raperetur. Non igitur hactenus attulit Caramuel, ad teſtimonia illa clariſſima, pro ſcientiâ mediâ Deo adſtruendâ è ſcripturis petita, quidquam quod vel probabilem iis afferat ſolutionem. Neque judicium Lectoris ego tantùm, ſed & Caramuelis ipſius appello: quem uti ingenio perſpicaciſſimum, ita & moribus candidiſſimum eſſe ſcio; neque alium per haſce diſputationes ſibi præfixum ſcopum habere, quam arcana divinitatis myſteria diſputando, alienaque ingenia excitando, reddere manifeſtioria

39. Illud tamen pace tanti viri rurſus dixiſſe non piguerit, ut ſanè probabiles fuiſſent Caramuelis textuum ſacrorum expoſitiones, non idcirco illico negandam fuiſſe Deo Scientiam mediam ſeſe ad omnia conditionatè futura extendentem. nam cum illa infinities infinitis partibus perfectior ſit, præ eâ quam ad decreta quædam humana reſtringit Caramuel, certè ob rationes aliquas probabiles, de poſſeſſione tantæ perfectionis & quidem ſimpliciter ſimplicis, dejiciendus non erat Deus: ſed potius annitendum omnibus ingenii viribus, ut ſcientiam eam quam nemo, ſi detur, non judicaverit eſse perfectionem ſummam, Deo aſtruamus: cum nihil perfectionis optari aut excogitari ab ingenio creato, imò & increato poſſit, quod re ipsâ jam non ſit Deus.

PARS II.

Reſpondetur dubiis quæ Divinæ Providentiæ ſolent opponi.

TRACTATUS VI.

Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus; impium quoque ad diem malum. *Prov. 16.*

Optimè à Deo permitti peccata in hoc mundo, demonſtratur: ac propterea neminem iis turbari debere.

PROOEMIUM.

HActenus Divinæ Sapientiæ inſcrutabiles abyſſos contemplati ſumus; non ea quidem fiduciâ quod ſperaremus illam mente poſſe complecti, ſed ut ingentem opinionem quâ tantopere indigemus, de magnâ Dei Mente concipientes, ejus tandem Providentiæ acquieſcamus. Jam verò cùm id etiam viderimus, infinitam illam ſcientiam neceſſariam planè fuiſſe huic orbi rectè dirigendo, duo imprimis ſtatui; primò, nihil prorſus caſu accidere; deinde, capaces non eſſe nos qui de rerum eventibus judicemus; ac proinde id ſolùm nobis relinqui, ut rectè & quidem optimè omnia contingere ſtatuamus. Hoc verò cùm jam animo fixum omnino ſit, certè, ut ante me dixiſſe memini, plurimæ poſthac rationes occurrent, quibus ut Epictetus ajebat, facilè *in omnibus Deum apud homines defendam*, detergamque querimonias omnes, quibus non rectè de Divinâ Providentiâ ſentientes, fucum faciunt, veri-

veritatique tenebras conantur aſpergere. Ac imprimis illud quaſi pitale occurrit, Dei Providentiâ ſi regerentur cuncta, certè non permittenda ſcelera, quibus & Dei gloriæ multum detrahitur, & mundus concutitur univerſus. Hæc petra ſcandali, iis quibus ſtatutum eſt ruere, ſeſeque præcipitare. Verùm occurrere eis placet: Divinitatisque acturus cauſam, oſtendam imprimis, ultimum finem quem Deus in omnibus ſuis ſpectat actionibus, eſſe ſuam Gloriam, ſeu Divinitatis ſuæ manifeſtationem. Unde ſecundum liquidô eluceſcet: nimirum optimâ ratione ductum, ſcelera quantumvis gravia permiſiſſe, nullâque in re, Providentiæ ſuæ mirabilem artem præclariùs oſtendiſſe, quàm cùm per ipſa ſcelera, gloriæ ſuæ, imò & hominum commodis, maxima adjicit incrementa.

§. I.

Inculcatur iterum, omnia à Deo bene fieri, noſque capaces non eſſe, qui de rerum eventibus judicemus, aut quidquam ſtatuamus.

1. MAneat igitur illud fixum ratumque fundamentum, cui totam mentis noſtræ, cogitationum, judiciorumque machinam, tranquilla ut ſit, incumbere neceſſe eſt. *Primò* quidem, nihil prorſus in totâ naturæ rerumque ſerie agi; quod non Deo deſtinante & dirigente agatur. Idque non temere & prout caſus fert, ſed poſt infinita ſtudia, omnibusque rectè expenſis & perpenſis eum ſtatuiſſe, quidquid mihi aliiſque obvenit: eaque eô quô obveniunt tempore, eô locô, per eas ipſas perſonas accidere, mihi naturæque longe fuiſſe conducibilius. Quod quidem idcirco ſpeciatim dico, quod videam, cùm rem ipſam quæ nobis accidit incuſare non audemus, ne Divinæ videamur refragari voluntati, tum verò modum circumſtantiaſque arrodere. Sicque conquerimur paſſim, petimuſque; an tum omnino neceſſaria eſſet pluvia cum iter adornabamus? an tum omnino ægrotandum, cùm religionis opera agitabamus animo? an tum morte diſſolvendum matrimonium, cum res domeſticæ proſperè incipiebant fluere? an tum vitæ ſila incidenda filio, poſtquam plurimâ

Omnia quæ eveniunt, bene evenire, & bono modo, judicandum eſt.

rimâ educatus curâ & ære, in ſpem matris adeptâ ſurgebat dignitate? bella hæc differri an non poterant? adverſitateſque quas patimur, an non ab aliis, quàm ab his qui eas inferunt, poterant immitti? Infinitæ ſunt ejuſmodi noſtrûm omnium querimoniæ: de modô querimur, ubi rem ipſam improbare penitus non audemus.

Quiſque ſibi perſuadeat non eſſe capacem ſe, qui judicet quid ſit melius neque reipublica,

Ad hæc non aliud habeo quod reponam, quàm quòd ſine circumſtantiis, eventum ipſum non diſpoſuerit Deus, neque circumſtantias ſine eventu. Rationes omnium perſpectas qui habuerit, erit impoſterum mihi Deus. Illud ſcio, à Divinâ Mente in hunc ordinem cuncta non caſu, ſed ſummâ induſtriâ fuiſſe digeſta; cumque morbum, eam tempeſtatem, illud bellum, eam injuriam, id genus mortis & non aliud, hoc tempore & non futuro quocumque, per hos homines & non per alium ullum mihi ſupervenire, fuiſſe convenientius, & mihi naturæve, & me naturamque dirigenti Deo. Hoc fixum, hoc ratum ſit. Hîc ſto, hîc quieſco. 2.

Alterùm quô projectam in divinis conſiliis dijudicandis petulantiam, audacemque temeritatem penitus frænem, ìmò infringam, eſt ſtupor imbecillitaſque mentis meæ, tam cæcè in ſententiam ferendam proſilientis; cùm nihil tam clarum ſit, quàm quid ſit modò melius, quid convenientius determinare, nobis neque generatim, neque etiam ſpeciatim eſſe poſſibile. Dic ſodes, generatim naturæ quid ſit melius, hodie pluere an non pluere? ventos & quidem hos, & quidem hâc vehementiâ ſpirare, an quieſcere? quis hîc loqui audeat, niſi cui tota natura penitus eſt perſpecta, omniumque camporum animaliumque nota & expenſa eſt neceſſitas? Quid convenientius ſit, morbis vexari civitates, bellis Rempublicam, cujus eſt id dijudicare, niſi cui id etiam notum eſt, qui demum morbos bellaque conſequentur caſus, & quidem longâ eventuum ſerie? nam morbos peſteſque, plurima civitatibus bona conſecuta ſunt; multa etiam per bella in Rempublicam invecta ſunt commoda, quibus jam in pace ad quam tamen tantopere anhelabant, ſeſe carere, Belgæ cùm hæc ſcribimus conſitantur, & nonnulli etiam deplorant. Sic pax nonnunquam pejor bello eſt; & victoriæ ingentes, victores ipſos ſæpiſſimè everterunt. 3.

Quid igitur tantopere clamamus? quid conquerimur? quid ſtatuimus, 4.

ſtatuimus. quid decernimus miſeri homunciones, quorum conſilia tam aut nulla ſunt, aut infirma? Certè ut rectiſſimè monet, Sap. 9. Sapiens, *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ noſtræ.* Vis ſcire cur timidæ? quia in tenebris ſumus. Sicque nobis accidit, id quod concubiâ nocte in conclavi ſibi ignoto, ſine lumine ambulanti omnia timet quia ignorat omnia; etiam tuta timet, quia neſcit ubi figat pedem; & ut fixerit, neſcit quid porrò deinceps ſit. Ita nobiſcum agitur, ne quidem harum, quibus inhæremus, rerum circumſtantias omnes perſpicimus; quid deinde futurum ſit ignoramus planè; timidæ igitur ut ſint cogitationes hominum neceſsè eſt, *neque firmæ conceptiones eorum* ut habet Syriaca expoſitio. Non habemus ubi pedem figamus lapsûs ſecuri: idcirco, ut fert textus Arabicus, *Cogitationes mortalium ſunt timores*, quidquid enim agis, ſemper de rei eventu timendum eſt. Amens ſit certè, qui ignoto loco, in tenebris conſtitutus, ſine duce, pro ſuo libitu quaquaverſus eum tulerit impetus, ferri vult; & tum fortè prolapſus, de ruinâ tamquam de injuriâ ſibi illatâ, apud obvios quoſque conqueratur. Amentior, qui ducis omnia præſcientis præcipitia, oblatam manum ferox averſatur, eamve cœcus planè ſuô nihilominus vult arbitrio moderari. Cœcus es, ô homo, qui cuncta dijudicare vis; præteritorum immemor præſentium ignarus, futurorum ignorans; & tu judicium de rebus fers, nec erubeſcis? ſtupidum te agnoſcis, mentis lumine te captum ſcis, & necdum ſiles? naturæ directori Sapientiſſimo, conſiliorum omnium arbitro acutiſſimo audes obſtrepere? Amens & ipſe ſim, ſi de hâc re pluribus tecum agam.

5. Verùm ſi tuis te in rebus, domeſticâque familiâ contemplandâ acutiorem putas, tibique ſaltem quid magis congruat arbitraris videre te; ad unicum hoc quod modò interrogo reſponde, & eris mihi magnus Apollo. Filium hunc quem tanto ſtudio enutris, aſpice. Aſpexiſti? dic modò, utrum convenientius judicas & magis è re tuâ, eum tibi ſupervivere, an à te mortuum efferri? quid hæres, quid ſtas? quin quod judicas planè eloqueris? verùm quid iſthæc te interrogo, quem judicium ſanum ferre non poſſe, certò ſcio? quis enim id rectè feret, niſi qui præſciat, futura filii, latura quid ſit dies? verum id quidem eſt, valet ingenio, manu eſt promptus, valetudine admodum firmâ *neque domeſtica & privata.*

T eſt;

eſt; matri jam ſeni poterit eſſe ſolatio, & verò etiam adjumento. Fateor, ſic eſt, poterit: at quid facturus ſit, quis id ſcit? Quàm multos vidimus ingratiſſimos filios, immemores à quibus vitam hauſerint, vitæ auctoribus interitum acceleraſſe? & pro his ipſis, cum in infantiâ ægrotarent, vota feciſtis miſeri jam parentes; pro his Deo, Diviſque ſupplices, preces anathemataque devoviſtis: nihil non actum, ut barbarus hic vitam protraheret. En vivit, uti voluiſtis, vivit, ſed in paternos maternoſque luctus. Baculum hunc eſſe volebatis ſenectutis veſtræ; baculus nunc eſt, baculum experimini; non quidem cui innitamini, ſed cujus immanes ictus, verùm impios perferatis. Quis modo vobis eſt ſenſus? quod judicium? cur tantopere pro tam immani vitâ eſtis deprecati? Nihil ſane aliud proferre poteſtis, quàm obvium illud, Evenire hoc poſſe non credideram.

Hinc acquieſcendum eſt rerum eventibus, quos impedire non eſt in manu tuâ.

Hoc tantùm ut fatearis volo, quiſquis tibi videris ſapere; ſapies id ſi agnoveris, *Incertas eſſe providentias noſtras*. Dijudicare dum volumus quid ſit convenientius, nihil judiciô, conjectutis agimus omnia. Proinde nihil à fundamento cui innitor dimotus, ſecurus mei pronuntio, omnia convenientiùs fieri quæ fiunt modò, quàm quæ meliùs fieri poſſe, poſſem ſuſpicari. Proinde cum jam fruamur pace, quantumcumque multis ſit incommoda, dico conducibilius eſſe jam carere bellis, paciſque bonis utcumque frui; cras ſi bellum ingruat, cras bellum præferam. Cùm ſerenum erit cælum, illud præ pluvio approbabo; cum verò Jupiter maduerit, madere debuiſſe clarè dicam. Dum ſpiro, dum vitam traho, eam mihi præoptabo; cùm mors ingruerit, eam vitæ anteponam. Quâ tandem inductus ratione? unicâ hâc, quia omnibus rectè appenſis, trutinatis, & expenſis, tandem ſic viſum Deo, qui videt omnia. Hic non cæcutio, clarè id ſic eſſe planeque perſpicio. Cæterùm in rationibus ſigillarim examinandis cœcus ſum, fateor: ſed ducentem ſequor, &, quidem non cœcum Deum. 6.

Hæc ſtrictim dixi, ſigillatim expoſiturus omnia. Id tamen jam generatim dicendum eſt, omnia ea quæ in manu noſtrâ non eſt avertere, aut impedire, convenientius eſſe ut nobis accidant. Nam impediri mortem (exempli causâ) à me non poſſe, id inde fit quod Deus circumſtantias omnes inſtrumentaque ita pro tempore, loco, & perſonarum conditionibus, diſpoſuerit, ut evitari 7.

tari non poſſit eventus ille, quem ſuis rebus, hoc eſt, univerſitatis adminiſtrationi rectæ, judicaverat expedire. Eventus itaque iſte à Deo eſt: & hoc ſatis eſt ut acquieſcam.

§. II.

Vt autem plenè acquieſcamus, judicemuſque omnia optimè fieri, oſtenditur quod finis ultimus omnium actionum Dei, ſi ejus gloria. Hinc deſumitur nova praxis gaudendi in rebus proſperis, quæ & adverſis convenit.

8. ALterum tranquillitatis fundamentum, quodque adhuc vacillanti, dubitantique an convenientiſſimo modo Deus exequatur omnia, planè ſatisfaciet; eſt, id ſibi habere præſtitutum; Finem ultimum quem ſibi præfixit Deus, nullum alium eſſe, quàm Divinitatis ſuæ honorem & Gloriam; quæ quidem in eo primò eſt poſita, ut creaturas ratione præditas in æternæ ſalutis portum inducat: Deinde ut convenienter totam hanc mundi machinam, quâ tanquam navi ferimur, in hunc finem dirigat providus Deus. Certè negare non poſſumus totam hanc cælorum, elementorumque molem humanis planè uſibus ſubſervire; neque adeo eſſe ut ſint, quàm ut homini, ſecundum naturæ ſuæ neceſſitatem, bene ſit. Non autem Deus vult homini, ut ei à creaturis cæteris benè ſit, niſi quia præ cæteris omnibus, meliùs vult ut ſit homini. non autem melius eſſet homini, niſi ad altiora deſtinatus foret homo à Creatore Deo. Si enim aliud futurus non eſt, quàm quod nunc naturâ eſt, melius certè homini præ cæteris creaturis non erit, quæ & hoc quoque naturâ ſunt, quod ſunt. Verùm altiorem tibi, ô homo, dignitatem providit Deus: ad cælum duceris ô Natura, ſupra Naturam provehenda; hoc tantum felix nomine, iſthuc quòd duceris.

Omnia Deus propter hominem, hominem verò fecit propter gloriam ſuam.

9. Ad hoc omnia collimant Dei ſtudia; ad hoc orbium cæleſtium globos, ad hoc Solem, ad hoc terram, elementaque omnia conſervat, fovet & gubernat; non ut illa ſint, ſed ut tibi ſint, tibique ſerviant. Sic nauclerus inſtrumentis ſuis invigilat, navis curam gerit, oblinit, firmatque, vela conſtruit, expandit, ventos

 captat,

captat, gubernaculum tenet manu; non ut gubenaculo, navi, veliſve bene ſit, non quòd ventis paſcatur aut delectetur; ſed quòd vectorum, viatorumque bonum adamet, eoſque in portum ſtatuat inducere ſalvos & incolumes. Ita prorſus dicendum eſt; Deum totam hanc machinam curare, omnes rerum omnium viciſſitudines obſervare, diſcutere, ordinare, tantùm te ô Mortalis in feliciſſimam illam ut inducat; iſthic à te ſummo ſuo gaudio, tuâque felicitate etiam ſummâ, totâ deinceps æternitate ut audiat magnificum illud, *Benedictio & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo noſtro, in ſæcula ſæculorum. Amen.* *Apoc 7*

O admirabilem & nullis vocibus explicandam bonitatem & miſericordiam! neſcio ſanè an non dicere debeam, nimis facilem tanti Numinis humanitatem! Humanus certè nimiùm eſt, etiam antequam homo factus ſit Deus, humanus adeo ut homo factus fuerit, tantùm ut homo fieret dignus Deo. Verùm quid id Dei intererat, ab homine miſerrimo laudari eum, quem *Aſtra laudant matutina*, hoc eſt, Angeli in ipſo mundi exordio pro Deo ſuo ſtantes, Numini ſemper grati quia felices, & felices quia grati? imò quid Dei magis intererat ab homine ſalutari, quam à minimo qui inter Arabiæ deſerta ignotus repit, angue aut vermiculo? Hîc ſanè vela contraho; vocem comprimo, & miſericordiam generi humano præſtitam quam non capio, ſupplex taciturſque adoro. Ita tamen eſt: Gloriam ſuam quærit Divinum Numen: nam ut diſertè Deus ipſe apud Salomonem fatetur *univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*, adeò ut, quantum video, circulum faciant Deus, creaturæ cæteræ, & homo. A Deo namque prodiêre veluti è fonte creaturæ omnes, idque ut hominum commodis inſervirent; homini autem præſtitum eſt, ut ad Deum illô fruiturus redeat: & hoc modo per hominem cæteræ creaturæ, ſaltem per obſequium homini præſtitum, ad omnis boni fontem Deum revertuntur. Verùm quo me tandem avexit materiæ ſuavitas? 10. *Iob. 38* *Prov 16*

Igitur rurſus acquieſcendum eſt omnibus eventibus, qui à Deo ſũt, gloria

Illud jam ago, illud urgeo. Quòd ſi omnia ad gloriæ ſuæ manifeſtationem referat Deus, gloriæque ſuæ ſit prorſus avidiſſimus, quâ quæſo ratione credam ego, non eum optimè agere univerſa, hoc eſt, eô modô qui ad gloriam ſuam provehendam maximè conducat? Homines gloriæ cupidi, quòd non ſemper ea 11.

moliantur

molianṫur quæ maximè ſunt honorifica; id quidem eſt, quia non ſciunt ſemper quid ſit honeſtius, neque quæ ſciunt, ſemper volunt, neque quæ volunt, ſemper poſſunt in rem deducere. At verò Deum video & ſcire, & velle ſemper, id quod honeſtius, id quod decentius, id quod famæ ſuæ eſt conducibilius. Et enim poteſt quidquid vult, *omnia namque quæcumque voluit fecit in cælo & in terrâ.* Quid igitur hæreo? quin id ſtatuto, omnia optimò à Deo facta fuiſſe modô, eôque qui Dei Sapientiam famamque maximè proclamaret? *ſua demōſtranda cupidiſſimo.* *Pſal. 134.*

12. Certè æquè facile eſt Deo ſerenare cælum quàm nubibus obducere; æquè facile pace totum orbem moderari, quàm bellis infeſtare; æquè facile divitias mihi tribuere, quàm premere paupertate; eodem ſtat opere morbis corpus meum affligere, quò valetudinem conſervare; neque ut me in vivis retineat magis laborandum eſt Deo, quàm ut è vivorum numero expungat. Cur igitur id jam facit Deus? certè quia modò mors, modò vita, modò valetudo, modò infirmitas, modò bellum, modò pax, modò ſerena aura, modò pluvia honori ejus propagando provehendoque, ſine ullo dubio eſt conducibilior. Dubium autem omne tollit quòd ſciam *Vniverſa propter ſemetipſum*, hoc eſt, propter gloriæ ſuæ manifeſtationem *operatum eſſe Dominum.* Manifeſtatio autem iſta plena atque perfecta, tunc fiet, cùm non *in ænigmate, ſed facie ad faciem* ſapientiſſimam illam Mentem, ejuſque conſilia dabitur intueri.

13. At inquies, culpâ meâ ſtupiditateque propriâ mihi evenère plurima, quæ facile fuiſſet evitare: culpâ meâ pauper ſum, culpâ meâ in morbum incidi. Ita ſanè ſit; ſed ut verbo unico faciam ſatis, id ſcias, illam ipſam quoque quam agnoſcis culpam, inſtrumentum fuiſſe Deo, quo te bonis tuis exueret, te verò infirmitate hâc opprimeret, quam eô tempore tibi judicaverat expedire, ſuæque gloriæ promovendæ maximè conducere.

14. Atque hinc quidem pulcherrima ſeſe praxis ratioque aperit, quâ tam in adverſis, quàm in proſperis gaudere quis poſſit ſolidè, ſibique gratulari. Arrideant ſanè proſpera, per me licet; ſed ſi verò ſolidôque gaudiô vis repleri, arrideant non adeò, quòd ex voto tibi fluant omnia; placeant divitiæ, non adeò, quòd tibi commodæ; placeat valetudo, non adeò, quòd naturæ grata; *Hinc deducitur praxis quâ in proſperis ſolidè gaudeat.*

Google

placeant dignitates, non adeò, quòd clarum te faciant omnibuſque conſpicuum; quàm quòd iſtis te bonis affluere Deo viſum fuerit; adeoque te uſus fuerit tanquam inſtrumento, quo liberalitatem ſuam, divitiaſque demonſtraret; te eſſe per quem ſuam pulchritudinem, induſtriam, mentis aciem, miſericordiam, cæteraſque perfectiones in ſuâ Divinitate latentes quaſi excudit, prælo exprimit, & tandem manifeſtam in lucem dat. Nam ut proximo Tractatu dicebamus *Ipſe dixit & facta ſunt.* Prout te eloquitur, ita es. *Pſal.* 32.

Quæque & in adverſis gaudium mẽtũ continuabit.

15. Gratulare igitur tibi, non quòd ex voto tuo ſis id quod es, ſed quòd Dei arbitrio orique ſis conformis; qui quidem hoc jam ſibi glorioſum eſſe cenſuit, ſuavem, commodam, pulchramque per te, tanquam oris Divini ſobolem, vocem efformare. Et hæc ſanè non vulgaris aut è naturâ petita gaudendi ratio eſt; Divina eſt, ſupernaturalis eſt, ideoque firma & inconcuſſa. Si enim cùm divitiis abundas, ideò tantùm gaudes, commodè quòd ſit tibi; certè paupertas cùm ingruerit, mutata erit gaudendi ratio, adeoque & mutanda eſt animi affectio. At verò ſi hoc tibi placuerit, quòd pro ſuâ voluntate & arbitrio vocem, quàm voluit, per te Deus efformarit; ſanè tum cùm è dignitate quam obtinuiſti, in minorem fueris redactus ordinem, cùm divitiis exutus, cum valetudine tentatâ conciderit pulchritudo corporis, gratuſque vigor emarcuerit, illico dices, Ah! mutata eſt vox Dei: rudior eſt modò, dimiſſior & aſperior. Ita ſit, tamen Vox ejus eſt, *Ipſe dixit*, & factus ſum id quod ſum. Certè non minus fiſtula, ſi ratione prædita ſit, gaudeat, in altos ſi inſletur tonos, quàm ſi in demiſſos; neque ſi in epitalamicos adhibeatur modulos, quàm ſi in lugubres leſſos efformetur. Idem eſt os artificis quod applicatur, idem anhelitus qui inſpirat tonum, eumque qui placuerit artifici, quemque nomini ſuo & honori, pro variâ opportunitate locorum & temporum, magis judicaverit expedire.

Inſtrumẽtum te crede, per quod Deus ſuam gloriam manifeſtat.

16. Sic prorſus nobis agendum eſt, ſi ſemper gaudere optamus. Non id ſpectandum eſt quod ſumus, ſed per quem. Adeoque congratulandum nobis etiam in aſperis, etiam in duris, etiam in humilibus, quòd ſimus inſtrumentum gloriæ Dei, hoc eſt, per quod voluntatem ſuam mundo manifeſtat. Igitur in omnibus *ſit nomen Domini benedictum ex hoc nunc uſque in ſeculum.* Nomen *Pſal.* 112.

nem Domini, hoc eſt, fama Dei & gloria Dei evulgetur totô prorſus Univerſô; *ex hoc nunc* id eſt, ab hôc quô nunc premor morbo, ab hâc quâ nunc premor calamitate, in omnem retro æternitatem. Ah! quanto ſolatio id fuerit, id ſi quis ſecum perpendat, inſtrumentum ſeſe eſſe, quo gloriam ſuam Deus faciat manifeſtam: & quamvis modò leniter, modò aſperè, modò lætè, modò lugubriter, modò clarè, modò obſcurè, modò altè, modò dimiſsè inflet; ſemper tamen modulatur, prout gloriæ ſuæ declarandæ maximè ſcivit convenire.

17. Atque inde mentis noſtræ quies turbatur, quod finem hunc, quem ſibi Deus propoſuit, non agnoſcimus, ſed potiùs intervertimus. Eodem in opere ſpectat Deus gloriam ſuam, tu commodum tuum, tu gloriam tuam, tu dignitatem tuam; omnia adeo ad proprios, tibique à te ipſo præſcriptos fines derivantur. Ergo quid mirùm ſi turbentur omnia? in alia prorſus abitis, Tu & Deus in diverſa funem trahitis. *Quis autem reſtitit ei, & pacem habuit?* quis vector pacem habuit qui nauclerum non ſequitur, aliumque quam ipſe atque aliò trahit funem? certè pacem habiturus es nunquam, niſi hoc tibi placuerit, quod ſummo machinæ totius placuit Magiſtro. Commodo tuo ſtudet, ſic tamen ut non negligat gloriam ſuam. Utrum tu præferendum judicas? An non bona, ſancta, & juſta eſt Dei voluntas, niſi quando tibi fuerit commoda & jucunda? aut tu vis Deum velle, ſibi id honori ut ducat, quod tibi maximè eſt commodum? Audi Auguſtinum. *Voluntas Dei eſt aliquando ut ſanus ſis, aliquando ut ægrotes: ſi quando ſanus es, dulcis eſt voluntas Dei, quando autem ægrotas, amara; non es recto corde, quia non vis voluntatem tuam ad Dei dirigere voluntatem, ſed contra.* Quod ſanè prorſus eſt abſurdum. Sanctiſſimæ autem Voluntati Dei ſi tuam interponis, imò & opponis, jam non te finem à Deo ſibi præſtitutum, ſed propria neſcio quæ emolumenta ſectari, manifeſtum eſt. Illud enim indubitatum eſt, ultimum & quò tandem diriguntur omnia, eſſe manifeſtationem Gloriæ Dei.

Neque tu modum manifeſtandæ gloriæ Deo præſcribe.

Iob. 9

Aug. in Pſal. 35

§. III.

Digitized by Google

§. III.

Hinc oſtenditur, benè à Deo peccata permitti. Primò quidem quia glorioſius Deo; à creaturâ libero arbitrio præditâ, liberè, quam ab aliis neceſsitate ſibi obediri.

Obiicitur multa mala eſſe in in mundo & præ'ertim peccata, quæ non ſunt ex gloriâ Dei.

HÆc ſi ita prorſus ſint, inquies, glorioſumque ſe in omnibus præbere deſideret Magnus Deus, cur igitur tanta mala orbem hunc occupant? an hoc directori omnium poteſt eſſe honorificum? morbos, venena, rerum interitus, certè mala videntur eſſe, aut ſaltem non adeò bona, ut quis de iis à ſe invectis gloriari meritò poſſit. neque verò in cæleſtem patriam ea admittentur, quòd ſaltem non ſint bona. Adde; quis rectè adminiſtrari judicet hanc Rempublicam, in quâ peſſimo cuique ad ſummas dignitates, divitiaſque pateat via, probis occludatur? cur illi divites qui divitiis ſunt abuſuri; hi egeni, quibus pecuniæ, virtutis liberalitatiſque futura eſſet materia? Denique ſi gloriam ſuam ſpectat Deus, ſanè glorioſum non eſt, paſſim imperia ejus excuti, peſſumdari, violari; niſi quis etiam dicere voluerit, homicidia, adulteria, blaſphemias, idololatriam, veneficia, atque his pejora, ad gloriam illius conducere, qui nullô negotiô tanta ſcelera poterat evitare. id ſi ita ſit, meliùs certè eſt peccata eſſe, quàm non eſſe; atque adeò non peccat qui peccat, facit enim id, quod eſſe melius eſt. 18.

Oſtenditur melius fuiſſe ad manifeſtationem Gloriæ Dei permitti peccata.

Multa hîc ſimul congeruntur, quæ paulatim enodabimus. Ultimum nunc, quodque Divinæ Providentiæ oſores maximè ſemper urgent, jam aggredior. Et ut reſponſio ſit manifeſtior, illud jam moneo, longè aliam eſſe quæſtionem, meliuſne ſit, in rerum naturâ eſſe ſcelera aut non eſſe, aliam verò, meliuſne ſit permitti ſcelera nec impediri, an neutiquam permitti. Certum id eſt, melius fore Univerſo, ſi nulla fuerint omnino peccata, nec quidquam quod æternæ legi obſtrepat; at verò id etiam certum eſſe ajo, meliùs æterno legiſlatori fuiſſe, peccata permittere, nec omnimodis caviſſe, ne legi ſuæ contravenire quiſquam poſſet. Hoc quidem ſic fiet manifeſtum. 19.

Ratio prima eſt quia

Primò enim, ad Gloriam Dei conducibilius fuiſse ajo, creaturam 20.

turam aliquam inter corporeas (puta hominem producere, quæ libero prædita arbitrio, poſſet agere quod præcipitur vel non agere, obedire Deo, aut ſi vellet imperia detrectare: ac proinde quæ peccare ſi vellet, poſſet; poſſet nihilominus etiam non peccare. Hoc ſi planum fecero, etiam glorioſius eſſe Deo peccata permitti, fiet illico manifeſtum. Jam verò, non id ex eo probo capite, quòd longè optabilius ſit homini ipſi, libero præditum eſſe arbitrio, ac proinde peccare poſſe, quàm ſi omnis peccandi facultas ei prorſus fuiſſet adempta. benefaciendi namque neceſſitas, & malè agere non poſſe, ut ſummum, feliciorem fortaſſe feciſſet hominem, meliorem autem nullo modò, nec verò etiam meriti alicujus laudiſque capacem. Nulla enim laus ex eo promanat opere, quod neceſſitas exprimit: neque quidquam honoris præmiive meretur Sol, quantumcumque magnis quos exhaurit quotidie laboribus; quia quod agit, ſic agit, ut id non agere minimè poſſit. itaque nihil laboribus illis debetur: non enim tam agit quàm agitur. Laude verò tantùm dignus eſt is, *Qui potuit transgredi & non eſt transgreſſus, facere mala & non fecit. Quis eſt hic & laudabimus eum; fecit enim mirabilia in vitâ ſuâ*; ut apud omnes in comperto eſt. Melius itaque homini eſt poſſe peccare & non peccare, quàm tantummodo peccare non poſſe. Verùm, cùm jam non quid homini melius ſit, ſed quid Deo ipſi glorioſius ſit ſpectem, hanc in alium locum differo diſputationem. Iſtud jam agendum eſt.

glorioſius eſt Deo, obſequiũ ei præſtitum à creatura quæ libero arbitrio, quàm quæ neceſſitate ei inſervit.

Eccl. 31

21. Nemo certè id mihi negaverit, multo glorioſius eſſe, Principem obſequio ſuo libero homines habere addictos, qui ſponte ſuâ, Principique placendi ſtudiô eum comitentur, ejus imperia nutuſque excipiant, quàm ſi non niſi mancipiis ſtipatus in publicum prodeat, iiſque adhuc ferro colligatis, ne ſi Principis latera nolint claudere, obſequium tamen debitum detrectare non poſſint. Atqui mancipia quæ ſuos nutus, non voluntate, ſed neceſſitate obſervarent, habebat Deus infinita; omnes videlicet ratione carentes creaturas. Sic ſanè Sol, Luna, Cælorum Terræque orbes *Faciunt verbum ejus*, fateor, ſed neceſſitate compellente faciunt. Ab ejuſmodi ergo mancipiis ſatis ſuperque proſpectum cum eſſet Divinæ aulæ, an non id etiam Majeſtati tantæ debebatur, ut eos haberet ſubditos, qui ſibi ſponte ſuâ voluntariè ſe ſuaque ſubjicerent? Ita planè. Quod ſi id eſt, jam certè

Digitized by Google

eſt evidens, honeſtius longè Deo fuiſſe Angelos, hominesque creari liberô prorſus præditos arbitriô, quique ſe Deo ſubdere ſi vellent, poſſent, poſſent etiam nolle ſe ſubdere. horum enim obſequium liberum cum ſit, longè ei cui præſtatur, eſt honeſtius, quàm quòd ab invito per vim, aut etiam neceſſitate à ratione carentibus creaturis exprimitur.

22. D. Aug. l. 2 contra adverſarium legis c. 14.

Alterum eſt, quod præclarè urget Auguſtinus his verbis. *Quibus autem videtur ſic hominem fieri debuiſſe ut peccare nollet, non eis diſpliceat ſic eſſe factum, ut non poſſet peccare ſi nollet. Numquid enim ſi melior eſſet, qui non poſſet peccare, ideo non bene factus eſt, qui poſſet & non peccare? Aut verò uſque adeò deſipiendum eſt, ut homo videat melius aliquid fieri debuiſſe, & hoc Deum vidiſſe non putet: aut putet vidiſſe, & hoc Deum facere noluiſſe: aut voluiſſe quidem, ſed minimè potuiſſe? Avertat hoc Deus à cordibus piorum.* Expendenda hic verò ſunt ea Auguſtini verba *Qui poſſet & non peccare.* Si enim ſic creatus homo eſſet, ut non poſſet non peccare, procul dubio peccata commiſſa non homini, ſed hominis conditori verterentur vitio & dedecori. Jam verò ab eo perpetrantur, qui cùm peccat, *poſſit & non peccare*: id ſanè non ex Dei mente fit, ſed ex perverſitate ejus, qui licet malè, liberè tamen prô ſuô peccat arbitrio. talem verò condi hominem melius erat, quia Deo glorioſius talem ſibi obſequi, qui excutere quæ poſſet, non invitus accipit imperia, & libens paret.

23. Tamen demus id ſanè, melius furturum homini, peccare ſi non poſſet; an idcirco melius eſt illico, non eſſe in rerum naturâ hominem peccare qui poſſet? Sit ſanè aurum argento præſtantius; an hinc rectè concludes tu, melius fore ſi argentum non eſſet? an non conducibilius eſt & aurum eſſe, & argentum naturæ non deeſſe? aut quia argento aurum eſt pretioſius, idcirco argentum credis aurum quoque fieri debuiſſe? Id ſanè non dixeris niſi valdè abs re. Nam hoc ſi dederis, in promptu eſt quod reponam; dicam enim & ferrum, argento vilius, in auri maſſas debuiſſe conformari: neque minus verè terram omnem, aquas, aëremque, non niſi ſolidum auri corpus eſse debuiſse. quia his omnibus melius eſt aurum. Quis verò id dicet, niſi cui natura ipſa exoſa eſt, quique interitum optat orbis univerſi? Aliud igitur eſt aſserere aurum præſtare argento, & illud hôc eſse melius, aliud verò melius eſe argentum non eſse. Aliud quoque eſt hominem

ſaltem

Digitized by Google

ſaltem aliquem, meliorem fore qui peccare non poſset; aliud planè, melius non eſse, hominem exiſtere qui peccare cum poſſit, poſſit etiam non peccare.

24. D. Aug. l. 11 de Gen. ad lit. c. 8. Acutè rem hanc urget Auguſtinus, obtrectatoribuſque occludit os. *Cum æquare volunt genera bonorum*, inquit, *numerum minuunt; & immoderatè augendo unum genus, alterum tollunt. Quis enim hoc audiret, ſi diceret, quoniam excellentior eſt ſenſus videndi quam audiendi, quatuor eſſent oculi, & aures non eſſent? Ita ſi excellentior eſt creatura quæ Deo ſubditur .... quis rectè intelligens dicat, talis eſſet iſta qualis illa: nec videat ſe nihil aliud dicere, quam non eſſet iſta, ſed ſolum eſſet illa?* Præclarè hæc ut ſolet Auguſtinus. Enimverò, ut nobiliſſimum corporis membrum oculus ſit, auribuſque longè excellentius, quis tamen rectè dixerit, non melius eſse corpori ab auribus ſimul & ab oculis, quàm ſi ſine illis, quatuor oculos circumferret? nam ſi hoc urges; urgebo & ego, omnia corporis membra adeoque corpus totum quantum eſt, non niſi oculum eſse debuiſse; quod nimis profectò eſt abſonum: cum id ſatis conſtet, humani corporis admirandum artificium, ex tantâ membrorum diverſitate, & mutuâ conjunctione exiſtere.

25. Neque vero de magno mundo aliter quam de microcoſmo philoſophandum eſt. Certè tanta creaturarum varietas, artificis induſtriam, artem, majeſtatemque maximè commendat. Hæc verò inter cæteras præſtantiſſima eſt diverſitas, quod tam varia, modiſque tam variis, Divinitati à creaturis præſtentur obſequia. Ab inanimatis enim & ratione carentibus, neceſſariò; à dæmonibus & ſupplicio æterno damnatis, quaſi à reluctantibus mancipiis per vim coactionemque dum ſervitur; ab Angelis felicibuſque animibus, utpote in gratiâ confirmatis voluntariâ quidem agnitione adoratur, ſic tamen ut peccare non poſſint: ab Homine denique in terris conſtituto, ejus imperia legeſque ſic obſervantur, ut ea nihilominus libero undequaque arbitrio poſſit excutere, obedientiamque denegare. An non hæc præclara ſanè, glorioſaque magno Deo, ſibi deſervientium eſt varietas? an non ea Majeſtatis eſt evidens illuſtriſque commendatio? *Quatuor creaturarum diverſimodu Deo obſequentium genera.*

26. Quod ſi ita eſt, varietatem hanc ne tollat, numerumque ne minuat, ut rectè Auguſtinus, dum genus alterum ſibi deſervientium auget; neceſſe ſanè fuit peccata permittere: ne dum libero

vim infert arbitrio, & naturam mutet, & gloriam ſibi adimat, quam ei dat liberè deſervientium ſpecies & multitudo. *Quamobrem* ut D. Dyoniſii verbis utar, *vanum ſermonem plurimorum nequaquam approbamus, qui ajunt Divinam Providentiam, nos vel invitos ad virtutem debere impellere. Nam non eſt Providentiæ, naturam violare. Quamobrem tanquam Providentia, quæ naturæ cujuſque conſervatrix ſit, libero motu præditis ut liberè ſe moventibus, & univerſis ac ſingulis modo quodam univerſo ac cuilibet proprio, proſpicit (in quantum eorum quibus providetur natura capit) univerſa atque omnigena Providentiæ beneficia, quæ cuique pro captu ſuo dantur*: ita ille. D. Dyon. l. de Diu. nom. c. 4.

Atque hinc ad ſecundam propoſitæ veritatis demonſtrationem gradum facimus. Nam præterquam quòd glorioſius Deo ſit, creaturas eſſe peccare quæ poſſent, uti evidenter oſtendimus; iſtud adhuc longè profectò glorioſius, quòd quemlibet hominem ſuæ relinquens naturæ & arbitrio, & verò etiam peccata ſceleraque ſic quaſi tacitus permittens, iis ipſis tamen ſummâ dexteritate utatur gloriæ ſuæ ſtudioſus Deus, ut præſtitutum ſibi ſcopum aſſequatur, majorem videlicet gloriæ ſuæ, nominiſque manifeſtationem. Sic nempe ſumma naviculariæ artis eſt, non quòd navis gubernator, ventos pro ſuo libitu componat, ſeptentrionalemque meridionali mutet pro ut res fert & neceſſitas; hoc enim non eſt nauclerum agere: ſed ventis uti, prout indito ſibi feruntur impetu, velaque velificationi obtendere, ſic ut adverſo etiam vento curſum ſibi præſtitutum promoveat, hæc demum naucleri gloria eſt, quæ tota in artis ſuæ manifeſtatione exercitioque conſiſtit. 27.

§. IV.

Deinde glorioſius eſt Deo, peccata permitti: quia per ea ipſa gloriam ſuam amplificat, oſtendendo nimirum longè plures perfectiones ſuas, quam ſi peccata nulla fuiſſent, aut eſſe potuiſſent.

Secunda ratio, quia peccato uſus eſt

28. Magnus ſeſe hîc mihi aperit dicendi campus. Stringenda tamen erit oratio, ne diffluat. Verùm id quidem eſt, poſſe Deum, ut rerum omnium conditorem & arbitrum, naturæ

legem

legem ponere, eamque inflectere, innovare, atque etiam invertere. Ignis ut madefaciat, caloreque ut aqua abſumat omnia, hoc verò in ejus manu eſt, fateor. At illud etiam video, quod cùm ſumma Dei ut creatoris laus ſit, omnia condidiſſe prout ſunt, diverſitatemque tam variam rebus induxiſſe; certè non minorem eſſe laudem ea conſervare quæ rectè facta ſunt; ſummam verò artem eſſe gloriamque D[illegible]toris Dei, naturâ non immutatâ aut refractâ rectè debiteque uti. *Deus, ut benefaceret homini.*

29. Fateor itaque nihil obſtitiſſe quò-minus hominem crearet Deus, qui prorſus peccare non poſſet. Verùm tum non hanc naturam humanam condidiſſet, non hâc, inquam, arbitrii quâ nunc pollet libertate præditam. Et tamen hanc eſſe voluit; hanc certè condidit, & quidem quòd hanc rationibus ſuis, hoc eſt, gloriæ prout modò oſtenſum eſt, judicaverit expedire. Liberum ergo naturam humanam conſervet neceſſe eſt, ne pœnitudine quaſi ductus, creationis primæ videatur opera retractare. At verò, id etiam ei qui ſummè bonus eſt incumbit, mala cùm ſint peccata, ita hominis actiones inſtituere, ut licet poſſit, tamen liberè non peccet; aut ſi peccat liberè quidem ſed malè, malis ipſis benè uti.

30. En modò, ut utrumque præſtiterit ſapiens & miſericors Deus. Infirmitatem naturæ, præſertim jam corruptæ, exhortationibus interniſque afflatibus firmat; minis propoſitis, conſcientiæque ſtimulis audaciam comprimit, & deterret à ſcelere; præmiis longè maximis ad obſequium ſibi præſtandum allicit; interiores etiam gratias, quæ ſupra naturam cum ſunt, naturæ tamen ægritudini medentur, ſummâ liberalitate omnibus ſinguliſque diſtribuit & peractis omnibus, *relinquit hominem in manu conſilii ſui*, ut agat prout vult, rectè an perperam, id quidem in manu ejus eſt. *Eccl 1 Tract. 4. & 1.*

31. Verùm cùm in tertiô quem expoſui ſapientiæ ſuæ volumine, *conditionalium* inquam *Scientiâ*, illud certò cognoviſſet, hominem *ſi in manu conſilii ſui relinqueretur*, peſſima initurum conſilia; & verò etiam in ſecundô, *Scientiâ* nemp[illegible] *viſionis*, nequidquam homini tot præſtita beneficia, nequidquam tot gratias fuiſſe impenſas videret; quin etiam ſcelera per ſummam impudentiam, effrænemque libertatem peracta & perpetrata jam aſpiceret; tum verò omnes Divinæ Mentis contraxit nervos (ſit

verbo venia) ut ea ipſa ſcelera per ſummam injuriam contra ſe commiſſa, præter rebellantis naturæ opinionem, in ſummam ſui nominis cederent æſtimationem & gloriam.

Rideo itaque Divinæ Providentiæ obtrectantium cavillos & dicteria, quaſi peccata quòd permittantur, Deo vitio verti poſſit, cum nuſquam magis Divinæ Providentiæ ratio & ſibi conſtet, & verò etiam fiat manifeſta, quàm cum per ſcelera & per ſummum nefas impetita Dei gloria ab ipſis quibus impetitur ſceleribus, ſump ſerit incrementa. Hæc artis ſumma eſt, hæc ſumma gloriæ, gloriæ ſuæ per contraria velificari. Nam ut diſertè verèque Auguſtinus: *Non enim Deus omnipotens (quod etiam infideles fatentur, rerum cui ſumma poteſtas) cum ſummè bonus ſit, ullo modo ſineret mali eſſe aliquid in operibus ſuis, niſi uſque adeo eſſet omnipotens & bonus, ut bene faceret etiam de malo.* 32. D. Aug. Enchir. c. 10. & 11.

Omnipotens cum eſſet, quid ni peccatis potuiſſet intercedere, eaque præcidere? quid ni præſtare poſſet, peccare homo ut minimè poſſet? Verùm hoc non erat Providentiæ, quam rectè ut vidimus, D. Dyonyſius vocat *Naturæ cujuſque conſervatricem.* Libertatem hanc, quam obtinet homo ut peccare poſſit, tollere, non eſt naturam gubernare, ſed deſtruere: naturam verò deſtruere, Omnipotentiæ id quidem opus eſt, non Providentiæ. Videte nunc igitur Providentiam Omnipotentis Dei, qui quod deſtruendum non eſſe rectè ſtatuit, ſtatuit id eſſe rectè ordinandum. Cum enim perverſas hominum mentes voluntateſque quaſi ventos adverſos cerneret contrà ſe inſurgere; ut peritiſſimus Gubernator, naturæ cum ſtatuiſſet nullam inferre vim, vela obliquat, proram obtorquet; hoc eſt, omnia Divinæ Sapientiæ ſuæ decreta ſic ordinat, flectit & inflectit, ut ea ipſa rebellantis naturæ perverſitas, gloriæ ſuæ promovendæ prorſus inſerviat. Et ſic, ut rectè Auguſtinus, *Propterea Divinæ Providentiæ iſta diſpoſitio tribuenda eſt: non quia peccatores facit, ſed quia ipſa ordinat cum peccaverint.* Ordinat igitur quæ permittit peccata Deus. Verùm quem in finem ordinat? certè ad oſtenſionem gloriæ ſuæ, & quòd magis mirere, ad majus etiam peccatorum bonum. Utrumque ſic expedio. 33. D. Aug. Pſal. 7.

Ratione peccati decreta eſt mors Chr:

Primò namque, ſimul atque peccata viſa ſunt exſurgere, quibus Divina Majeſtas nimiumquantùm erat irritanda, illico Dei miſericordia excitata eſt, tum ad ſatisfaciendum Juſtitiæ ſecundum 34.

dum

dum omnem juris rigorem, quod procul dubio irritata Majeſtas exigebat; tum etiam ad parandum commodiſſimam humano generi per peccatum lapſo medicinam. Cùm verò omnibus Sapientiæ ſuæ evolutis libris, commodiorem modum non inveniret, quàm ſi Filius Dei homo fieret, Incarnatio ipſa tandem prævifo peccato decreta eſt, prout probabilior Theologorum fert ſententia; Sanctiſſima Virgo decernitur futura Mater. & ut tanto Filio foret digna, ab originali labe eximitur: ſtatuitur mors Chriſti, exhibentur merita morientis Dei, expenditur obedientia per quam factus *eſt obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis*; Chriſti merita, ſatisfaciendo peccato oblata, acceptantur ab irato Deo: moritur ergo Homo-Deus, ſeque holocauſti inſtar totum ſubjicit, offert atque immolat in arâ crucis innocens victima: atque hôc pactô major longè ad gloriam Dei per peccatum facta eſt acceſſio, quàm ſi numquam peccaſset temerarius Adam. Illud enim certum eſt, majoris meriti, gratioſioremque apud Deum Patrem fuiſse ſolum illum actum ultimum & unicum, quo ſe ſe illi ſubjecit moriens Chriſtus, quàm omnia omnium hominum Angelorumque totâ æternitate futura obſequia, ſimul ſumpta, & in unicam contracta actionem. Neque rurſus omnia omnium hominum ſcelera, tantam injuriam Deo Patri inferre potuerunt, quantùm gloriæ is unicus, pro peccato morientis Chriſti actus offenſo Deo attulit. En ut per injurias, ſuam gloriam Deus non repararit modò, ſed & auxerit. Neque tamen idcirco dicas benefeciſse Adamum peccando: prævaricator fuit, injurius fuit, & rebellis: ſed felicitatis noſtræ fuit, in talem Deum quòd inciderit, qui ut præclariſſimè Auguſtinus, *non ſineret eſſe mali aliquid, niſi uſque adeò eſſet omnipotens & bonus, ut poſſet benefacere etiam de malo.* Neque vulnus ideo malum eſſe deſinit, quod in peritum medicum læſus inciderit, facilemque medicinam.

fit, quâ nihil unquam glorioſius Deo Patri fuit.

ad Phil. 2

Aug. ſup.

35. *Deinde* ſi gloria Dei in eo poſita eſt, ut perfectiones ſuas mundo manifeſtet; nihil enim aliud eſt gloria, quam clara cum laude notitia, ut rectè cum Philoſopho D. Thomas; certè præclariſſimas perfectiones, attributaque celeberrima Deus fecit manifeſta, occaſione ex peccatis ſumptâ, quæ tamen ſi homo peccare non potuiſſet, aut nunquam ſi peccaſſet, mundo commendare minimè potuiſſet.

Ratione peccati plura attributa Dei manifeſta ſunt mundo.

Primò

Primò enim mandata ferendo, & hominibus dicendo jus, oſtendit Legislatorem ſummum eſſe ſe, penes quem omne jus, 36.
omne imperium; & cui fas ſit mandare, ſtatuere, prohibere, aut etiam licitum facere & permittere cuncta pro arbitrio. Certè Legislatoris partes agere non potuiſſet, ſi non is fuiſſet homo, parere qui poſſet & non parere, atque adeò peccare ſi vellet poſſet, & ſi nollet poſſet etiam non peccare. Quæ enim leges ferri, aut quæ mandata dari poſſunt ſaxo & lapidi, ſi legem ſtrictè accipias, & non per metaphoram aut accommodationem?

Secundò Juſtitiam Deus oſtendit; vindicativam quidem, cùm 37.
nocentes punit, Commutativam autem cùm bene merentibus præmia elargitur. At verò, quid tandem puniendum erit, ubi nemo poterit peccare aut legem infringere? & quæ præmia erunt danda, ubi ea mereri nemo poterit? aut quomodo quis merebitur, ubi ita productûs eſt, ut non poſſit non agere quod vult Deùs? An Solem quidquam mereri, jure quis dixerit?

Tertiò ut ſtrictim multa dicam, infinitam oſtendit Longani- 38.
mitatem & Patientiam toties offenſus Deus, cum non illico rebellem hominem caſtigat & perimit; Manſuetudinem, cum eum ſceleris commiſſi admonet, & ad reconciliationem ineundam etiam invitat; Miſericordiam, cum toties tamque liberaliter ſcelus fatenti ignoſcit; Amorem infinitum, cum inimicos etiam, ſibique tam injurios ultrò complectitur: ſic ut longè amabiliorem humano generi ſe præſtiterit, poſtquam ab eô tam graviter & tam pudendis modis eſt offenſus. Hæc omnia, tam Divina tamen, Deoque tam glorioſa attributa, in ipsâ Divinitate latere debuiſſent, niſi peccata hominum, ea ipſis etiam feciſſent peccatoribus manifeſta. Taceo nunc Paſſionis Dominicæ emolumenta longè maxima, gratiarum augmentum, imò & ipſius Beatitudinis, quæ multò jam major erit, multò excellentior, multò etiam Chriſto glorioſior, quam ſi peccata numquam fuiſſent, aut Chriſtus non propter peccata, ſed ad gloriam cæleſtem homini promerendam. Adamo non peccante (quod quidam facturum ſentiunt Theologi) carnis noſtræ mortalitatem induiſſet. Ecce, ut Sapiens Deus per ipſa peccata Gloriam ſuam extenderit, & benè ſciverit facere etiam ex malo, malum benè permittens, quod rectè noverat ordinare.

§. V.

§. V.

Melius eſt peccata à Deo permitti, quia Deus iis utitur etiam ad bonum & utilitatem hominum, quæ ſumma Dei ars eſt & gloria.

39. D. Dyon. ſup. QUid, quòd Deus peccata ſceleraque, quod ſecundò locô dicendum erat, etiam ad majus hominum detorquere novit bonum, ut rectè Divus aſſerit Dyoniſius? *Quinetiam iis qui mali evaſerunt, ad ipſorum aut aliorum privatam vel communem utilitatem Providentia benignè utitur.* Ita ille, & ſanè rectiſſimè. Certè plurimis ad ſanctitatis augmentum, peccaſſe profuit. Ex perpetrato enim ſcelere, maximo Dei dono, majorem concipiunt fragilitatis ſuæ notitiam, impotentiæ agnitionem, majorem tandem ſubmiſſionem mentis, nimium ante hac efferæ & ſuperbæ. Rurſus, teneriori feruntur amore erga Deum, cujus benigniſſima viſcera, miſericordiamque ſunt experti. Neque verò dubitandum eſt, quin lapſus licèt graviſſimus negantis Petri & Magdalenæ diſſoluti mores, majoris fuerint ſanctitatis exordia, amoriſque erga tam benignum Dominum incitamenta; cujus erga ſe charitatem tam eximiam, tamque ſupra id quod ſperari poterat excellentem, numquam niſi peccaſſent, fuerant experturi. Et hæc quidem & alia multitudine infinita, per peccatum, homini ſcelerum pœnitenti, procurat Deus. *Peccata multis cauſa ſũe majoris ſanctitatis.*

40. At verò ſi præfractè iis inhæreat peccator; neque reſipiſcat; tum verò Juſtitiæ oſtentandæ erit materies, vel ſuppliciis devotus æternis, vel etiam in hoc mundo juſtitiæ exempla mortalibus daturus, ſi ſummo ſic viſum fuerit Legiſlatori. Et ſic Providentiæ omnia benè dirigentis ordinem peccator non effugiet, ſemper futurus mortalibus terror, ut ſuppliciis reſipiſcant alienis, ne in manus Judicis & vindicis incidant, quem Legiſlatorem non ſint reveriti & contempſerint. *Sunt objectum Iuſtitiæ Divinæ.*

41. Denique proſpiciens Deus, quod nec bonitate quam hominibus præſtat, nec ſuppliciis etiam alienis, permovenda foret præfracta multorum hominum malitia & impudentiâ; mirâ ſanè induſtriâ & conſilio prorſus Divino, eâ ipsâ utitur ut quod ipſis nocet ad ſupplicium, aliis ſaltem proſit ad virtutis ſanctitatiſque *Sunt occaſio multarum virtutum exercendarum.*

 tatiſque

tatiſque eximium incrementum. Infinitam enim ſubminiſtrant bonis juſtiſque virtutum exercendarum ſegetem malevolorum ſcelera, quarum ſine malitiâ alienâ, nulla aut tenuis admodum fuiſſet copia. Res in confeſſo eſt. Si ſcelera non permiſiſſet Deus, qui tandem in orbe fuiſſent tyranni? admodum nullus. Certè jam innumeris Eccleſia triumphans caruiſſet Martyrum præclariſſimorum agminibus, quorum ſanguis & vulnera, nihil aliud ſunt quam Eccleſiæ trophea & triumphi. Quid, quod ſi deſint ſcelera, ne Chriſto quidem mors umquam fuiſſet illata; triumphorum omnium baſis & origo?

En ut in omnibus gloriæ ſuæ, ſuorumque utilitati promovendæ invigilet induſtrius Deus! Perverſitatem peccatorum, non vult, execratur quin imò & deteſtatur. At cum obtigerint, illis utitur, & in bonum alterius dirigit, quod ab altero peccatur. Ubi nunc forent merita Stephani, ubi palmæ Laurentii, ubi infinitorum Martyrum coronæ, ſi non ſint perfidi Judæi, ſi Nerones, Diocletianos, alioſque Barbaros tyrannos non ferat efferа imperandi cupiditas? Ubi Virginum conſtantia, ſi nulla ſit perditorum hominum libido? Ubi invicta infinitorum hominum patientia, ſi nemo injurius, qui eam exerceat, nullus qui calumniam ingerat, nullus qui famam contra fas attrectet, nullus qui bona injuſtus invadat, nullus qui citra jus imperet, nullus qui faſtuosè nimium dominetur? Certè præciſa eſt infinita virtuti materies, maximaque Deo gloria ſubtrahitur, quam ex virtutum heroicarum actibus, à ſuis clientibus per tot faſtidia generosè exercitis, conſequetur, dum ejus obſequio tantâ conſtantiâ inhæretur. 42.

Fatere tandem ô homo quiſquis es, quique de recta Dei Providentiâ ſiniſtri quid ſuſpicabare, nullam te querimoniis tuis rationem poſſe obtendere; neque quidquam tibi ſtomachum movere poſſe, eorum quæ malè toto paſſim geruntur orbe; ne peccata quidem maxima permitti, dolere debere te; fruſtraque eſſe honorem injuriamve Dei, dolori tuo quod prætendas. Nam ut dilucidè ſapienterque D. Auguſtinus, *Deus naturas creat bonitate, & voluntates ordinat poteſtate; ut in eis nulla ſit quæ ab ipſo non ſit; in voluntatibus autem, nulla bona ſit cui non præſit, nulla mala ſit quæ bene uti non poſſit.* Imò, ſi Auguſtino quidquam licet adjicere, quâ non bene ſemper utatur, ut modò oſtenſum eſt. 43.

D. Aug. l. 8. de Gen. ad litt. c. 23.

Quod

44. Quod ſi igitur peccato peccatoribuſque ſuccenſeas Divini honoris ductus zelo, rectè id quidem; facis id quod ratio, Deique offenſi amor jure exigit. Verùm ne turberis animo, neque te honoris Divini magis cupidum præſta, quam Deus ipſe ſit, honoris ſui tamen nimiùm quantùm appetens. Patitur ille ſcelera, patere & tu: ſi non vindicat, differt vindictam, ut manſuetudine peccatores ad pœnitudinem alliciat, aut ut caſtiget luculentiùs. De ſuppliciis ſollicitus ne ſis, *Mihi vindicta, & ego retribuam:* ita de ſe, & pro ſe loquitur Deus ipſe.

Itaque & tu peccata aliena tolera, prout ea tolerat Deus

ad Rom. 12.

45. Interim age prout agit Deus. Magnâ cum tranquillitate, univerſa quæ toto orbe committuntur ſcelera conſpicit, ſemper immotus, ſemper quietus. Impedire ea conatur; ſi hoc non aſſequitur, ſcelera patienter fert: ſemper enim utcumque res ceciderit, peccet homo an non peccet, videt id rationibus ſuis obeſſe minimè poſſe. Ita prorsûs tibi agendum eſt. Ut quid enim te modò blaſphemiæ in Deum conjectæ, modò furta, modò rapinæ, modò extorta lucra, modò falſimonia, modò homicidia, modò adulteria, modò vagæ libidines, & quæcumque demum commiſſa tantopere perturbant ſcelera? quid ex perturbatione illâ percipis vel rei vel ſpei? Quòd ſi ea impedire & corrigere in manu tuâ eſt, age manum appone, ſed citra tumultum, citra animi perturbationem, ut quid enim tantopere angeris, ſi ſceleri quod deteſtaris, modum ponere tibi in promptu eſt? Quòd ſi autem ea vel tollere omnino, vel ne ſerpant longius impedire in te non eſt; ſcias ea omnia à Deo permitti ad Gloriæ ſuæ manifeſtationem, nihilque à te requiri quam ut & tranquillus videas, & emendare quæ non poſſis, feras, quia fert Deus. Omnia ſuis curſibus moveantur, & prout fiunt fiant.

Et ſi poſſis impedi; ſin minus, ſcias ad manifeſtationem gloria ſua à Deo permitti.

46. At verò, inquies, malo meo malus eſt ille, ſceleratus eſt meo impendio, mea res agitur malè cùm ſic agitur: malo meo injuſtus eſt Judex, malo meo calumnia impingitur. Ain verò vir bone? hoc te urit? en ut tandem propriâ confeſſione convinceris, non honoris Divini zelô contra ſcelera te agi, ſed proprii commodi appetentiâ. Ea enim permittebat Deus ut exerceris tu, ut magna tibi ſeſe offerret patientiæ materia, quæ quidem in ſuam gloriam cederet. Ubi nunc Divinus honor cui tantopere ſtudebas? ubi animi ſubmiſſio, ubi rerum terrenarum contemptus, aliæque virtutes, quibus excitandis aliena malitia anſam

Sed vide an non magis ex tuo incommodo, quam ex zelo gloria Dei, peccatis iraſcaris.

dabat, ideoque à Deo, magno ſanè delectu fuerat permiſſa? Tibi certè peccavit ille cujus ſcelera deteſtaris, hoc eſt tuo commodo, tuo bono, quantumvis ſceleſtus fuerit malo ſuo. Aut fortè vis homini liberum eripi arbitrium, libertatemque adimi, in te peccare ut non poſſit? id certè Deus, ne honoris quidem proprii defendendi causâ facit. Quid ergo tibi præſtari etiam præ Deo vis? quid tibi arrogas? aut ſi nil arrogas, quid conquereris cauſſam tibi cum Deo communem eſſe? Fatere tandem perturbari te, quòd ſcelera ut ſcelera intuearis tantùm, & non ut ſubjecta Divinæ Providentiæ, omnia ad bonum finem dirigentis. Hanc igitur intuere, hanc admirare, hanc adora, eique contemplandæ aſſueſce, quotieſcumque ſcelera occurrunt, non aliena modò, ſed & tua; illudque identidem inclama; verè tu es Deus ſolus, mirabilis ſuper omnes Deos, qui tam benè providus es, & tam providè bonus, ut mala nunquam permiſſurus ſis, niſi ſtatueris *Benefacere etiam de malo.*

TRACTA-

TRACTATUS VII.

Penè moti ſunt pedes mei, pacem impiorum videns. Exiſtimavi ut cognoſcerem hoc, labor eſt ante me; donec intrem in Sanctuarium Dei, & intelligam in noviſſimis eorum. *Pſal.* 72.

Oſtenditur bona & mala hujus mundi, bene dari etiam malis, ſic ut nec ſoli, & omnes mali bona habeant, aut mala; nec etiam omnes & ſoli boni bonis affluant, aut malis vexentur. Itaque non affligat nos fortuna aliena.

PROOEMIUM.

MAgnum ſane tranavimus æquor, illudque difficillimum, maxima, inquam, quæ Divinæ Providentiæ obducendæ opponi poterat nubes, deducta eſt, & diſcuſſa. Scelera Divino honori adeò non officere, ut etiam illi promovendo fuerint neceſſaria planum fecimus. Verùm illud adhuc complanandum reſtat, quod non Ethnicis ſolummodo Philoſophis, ſed & Davidi Prophetiſque humanô more philoſophantibus, fuit offendiculo. Ut ut ſit, non impediantur ſcelera, permittantur ſanè, cùm Dei honor, liberumque id hominis exigat arbitrium. At verò cur quæ ſunt ſcelera, non permittuntur modò, ſed & proſperantur? cur flagitioſis opes dantur, ceduntque omnia feliciter? ſi non omnibus, ſaltem cur plurimis, imò cur illi? an hoc non eſt fovere ſcelera? Probi verò cur contempti aut depreſſi, cur rerum indigi, & quidem improborum malevolentiâ? ſi non ſemper, ſaltem cur plerumque. Quid verò eſt virtuti officere, ſi hoc non eſt. Communiſſima hæc eſt

Digitized by Google

mortalium querimonia, quæque in omnium verſatur ore. Cùm enim nemo ſe non probum æſtimet, aut certè non adeò malum; rurſum verò cùm nemo tam felix ſit, qui ſeſe depreſſum imò oppreſſum malis non arbitretur, nemo etiam putat juſtè ſe non conqueri. Iis autem ut os obſtruam, oſtendam primò, præclariſſimis ſanè ductum rationibus Deum, ſceleratiſſimos homines felicitate maximâ donaſſe. Deinde diſtributionem bonorum, aliter inſtitui non potuiſſe, quam ſic, ut nec impii omnes à felici fortunâ excluderentur, nec boni omnes adverſâ premerentur: ſed tam in bonos quàm in malos, bona malaque hujus vitæ ſors divideretur promiſcuè. Hoc inde demum conſecuturus, ut nec alienæ felicitati invideam, nec verò etiam infelicitate perturber.

§. I.

Quare via impiorum proſperetur, non intelligemus perfectè, niſi in noviſſimis eorum. Ut modò acquieſcam, ſufficit ſcire me, Deum id ſic diſponere.

Querela de impiorum felicitate exponuntur

COmmuniſſimam, maximeque inter cœcos mortales vulgatam, de Divinâ Providentiâ conquerendi materiam aggredior. Mirantur paſſim homines, ſuis ſemper intenti commodis, eccur Deus hominem crearit tam indigum rerum omnium, tot fortunæ caſibus expoſitum, tot miſeriis morbiſque corporis ſubjectum, cùm facilè, nulloque negotiô, aut ullô ſuô incommodô, potuerit hæc aliter condere & ordinare. Quòd ſi reſpondero, non ſic ab initio conditum hominem; peccatum primi Parentis interceſſiſſe, primamque ordinationem interturbaſſe; ac proinde miſerias omnes, fructus eſſe pœnaſque peccatis debitas; hoc inquam ſi repoſuero, tum verò velut agmine facto, Critici illi Divinæ Providentiæ Cenſores involabunt in me, illudque tritum toties ob os obtrudent; cur ſi miſeriæ, peccatorum pœnæ ſint, ſceleſtiſſimus quiſque extra miſerias poſitus, bonis abundet, dignitatibus turgeat, vitamque agat prorſus feliciter? Quid quod & Prophetæ Hieremiæ ſit iſta querimonia? *Quare*, inquit, *via impiorum proſperatur*? an ut voveatur impietas? Neque hoc tantum; ſed ſint ſanè felices, ſint divites, ſint potentes: verùm cur

cur id permittit Deus, ut potentiâ ſuâ bonos opprimant, expolient, peſſumdent; quaſi verò felicibus eſſe non detur, niſi per juſtorum calamitates & ruinam. Hoccine eſt juſtum eſſe, juſtitiæque ordinem obſervare! Ægrè ferebat id vel ipſe Habacuc: idcirco querelas hominum modeſte Deo referens: *Quare* inquit *reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces devorante impio juſtiorem ſe?* id certè non videtur tolerabile. Caſtigare ſceleſtos deberet Deus; quod ſi nolit, ſaltem favorem bonis ſubtractum, indecens eſt impiis impendere; quaſi verò pro ſceleſtâ vitâ mercedem præmiaque reportarent. Quæ demum hæc Dei eſt gloria, quæ Providentia, præmiis animare ſcelera? quæ juſtitia, miſeriis ultro ingeſtis, virtutis ſtudioſos exanimare, & ſic virtutem tandem tollere?

Heb. 1

2. Querelas, imò injurias, quas in Deum congeris, audio Cenſor importune: injurias non libet reponere. Tamen cum Epicteto *Ego Deum apud homines defendant*. Ac imprimis, cùm Dei Majeſtatem voces tuæ impetant, certè à Deo hæc omnia provenire & diſponi in hunc ordinem, fatearis neceſſe eſt. Procul dubio inquis, nam hoc eſt, de Deo quod queror. At verò, hæc ipſa, & quidem ſola ratio ſufficit, ut hæc omnia quietus videam, & tranquillus patiar. Si enim hæc à Deo facta eſt rerum diſtributio, certè facta quia voluit. *Omnia enim quæcumque voluit, fecit*, neque voluit quicquam niſi de induſtriâ. Quod ſi voluit, illico juſtum eſt quod fecit. Idem enim eſt juſtum quid eſſe, & id velle Deum, ut rectè D. Cyprianus *Cujus voluntas*, inquit, *ſola, & vera juſtitia eſt.*

His refellenda ſufficere deberet hæc à Deo ſic ordinari.

Cypr. l. de Singul Cleric.

3. An verò ſim ego uſque adeo impudens, ut Juſtitiæ Divinæ rationes ſigillatim mihi exponi poſtulem, aut juſtum id eſſe negem judicium, cujus momenta omnia arbiter ego non diſcuſſero & approbaro? Enim verò quis eò dementiæ provehatur, ut cauſſas omnes in ſupremo Regni Concilio dijudicatas, ſibi exhibendas eſſe proclamet; neque iuſtam eſſe ſententiam, niſi quæ ſibi diſcuſſis omnibus riteque expenſis, plenè fuerit comprobata? an non is riſum moveat modeſtè agentibus, Senatoribus autem ſtomachum? certè ut parùm dicant, illud tamẽ magnâ ratione ingerent, *Quis te conſtituit judicem ſuper nos*, & quidem auctoritate publica ſententiis ferendis præpoſitos! Hoc certè tibi longè potiori jure ſanctiſſimæ Trinitatis aula oppones quiſquis es, *quis te conſtituit Iudicem ſuper nos?*

Et

Ordinationis hujus juſtitiam, in die Iudicii videbimus.

Et verò, an illud oblitus es modò, id quod modò expoſui, non eſſe nos eô ingenii acumine, divinorum decretorum rationes 4.
percipere qui poſſimus, niſi omnium omnino rerum circumſtantiarumque complexus evolvantur ? & hos mente tam infirmâ circumplecti qui poſſis ? Acquieſce tandem. Mortalis, quiſquis es, & debilitatem tuam agnoſce, tempus aperiet omnia; illud nempe, dijudicando orbi præſtitutum. Nunc certè patiendi Aug. l.
tempus eſt emendare quæ non poſſis, tunc erit judicandi. Et de Civ.
quod præclarè monet Auguſtinus, *De hôc quoque manifeſtabimur, quàm juſto judicio fiat; ut nunc tam multa, ac pene omnia juſta judicia Dei, ſenſus menteſque mortalium lateant : cum tamen in hâc re, piorum fidem non lateat, juſtum eſſe quod latet.* Adde, & juſtum eſſe quod lateat. Neque enim præclaram hanc Auguſtini ſententiam ſic tantùm intelligendam eſſe video, quaſi ſi id velit enuntiare ſolummodo, nos in claro extremi judicii die, cum manifeſtabuntur univerſa, rationes omnium decretorum Dei liquidò percepturos, ad quas nunc cœcutimus: verùm & illud etiam luce clariùs nos viſuros aſſero, benè juſtâque Dei ordinatione factum fuiſſe, ut rationes illæ nos laterent modò, oculiſque noſtris ſubtraherentur; idque unicum debuiſſe nobis nunc ſufficere, juſtum eſſe quod ſit. c. 2.

Interim humanis rationibus hæc non ſunt expendenda ſed Divinis.

Cæterùm, ſi humanarum rationum trutinâ rem expendimus, 5.
illud ſanè cum Auguſtino fateri cogemur. *Ante faciem meam* Aug. in Pſal. 72.
laborem inextricabilem video, ut cognoſcam quomodo juſtus ſit Deus, & res humanas curet; & non ſit iniquus, quòd peccantes & ſcelera facientes, felicitatem habent in hâc terrâ, pii verò tentationibus plerumque & in laboribus fatigantur. Magna difficultas eſt hoc ſcire. Neque mirum quod Auguſtino difficilis viſa ſit hæc res. Certè de ſe, hâc cogitatione perculſo fatetur David ipſe, *Penè* Pſal. 72.
moti ſunt pedes mei, pacem peccatorum videns. Et labor eſt ante me, donec intrem in Sanctuarium Dei, & intelligam in noviſſimis eorum. Fateor itaque cum Auguſtino, inextricabilem eſse laborem, ſcire quomodo juſtus ſit Deus; & rurſus quod *magna difficultas eſt hoc ſcire.* Verùm id etiam video, nullam difficultatem eſſe, hoc nolle ſcire; nulliuſque laboris eſſe, juſtum eſſe credere, quod ignoro, quomodo juſtum ſit. Nulla mihi jam indagandarum rationum incumbit neceſſitas : intelligam id penitus *in noviſſimis*

eorum

eorum, cum intromiſſus fuero in Sanctuarium Dei, ubi cauſſam ſuam coram toto orbe acturus, & evicturus eſt juſtus Deus: iſthic videbo, planeque perſpiciam. Juſtum fuiſſe quod nunc facit; meum jam eſt, id quod rationis lumine clarè convictus judicabo: cœcè nunc, ſed piè credere. Hoc Chriſtianum eſt, hoc mentis Deo ſubditæ & devotæ.

§. II.

Felicitate impiorum utitur Deus, ut nos magis in Fide confirmet, præſertim Reſurrectionis & vitæ æternæ.

Primum bonum quod ex impiorũ felicitate refert juſtus eſt fidei confirmatio.

6. VErùm, ſimulatque oculos mentis, ratiocinationibus humanis hâc in parte conquirendis occludo, Deus bone, quanta ſeſe offert ſupernaturalis lux, quâ ingentes prorſus, divinaſque rationes diſcerno, quibus felicitatem impiorum rectè à Deo procurari, evidenter videam, planiſſimeque dijudicem? Ac imprimis iſtud illico occurrit, ſceleratorum proſperitatem, ingentem eſſe confirmationem fidei meæ: liquidò enim video, aliam neceſſariò debere eſſe poſthàc vitam, præter hanc miſeram quam nunc vivimus, vel potius infeliciter trahimus. Docet id me primò Clemes Romanus Pontifex. *Hoc ipſum inquit, quòd in præſenti vitâ non redditur unicuique pro actibus ſuis, indubitabilem fidem facit ſcientibus, quod judicium erit:* & verò ratio id evincit manifeſtè. Etenim Deo imputas, quereriſque fortunati quod ſunt peſſimi: Deum itaque eſſe fateris tu, fortunas qui diſtribuat. Rectè. Jam verò iſtud urgeo; an ullâ in parte, juſtitiæ limites Deum excedere poſſe credis? non autumo, niſi id etiam ſtatuas, poſſibile eſſe; non eſſe Deum. Quòd ſi verò non poſſit non eſſe juſtus Deus, certè non poteſt non punire tandem aliquando ſcelera, nec virtuti debita præmia ſemper poterit denegare. Jam verò, nonne id fateris, improbos hâc in vitâ felices eſſe, non caſtigari eorum ſcelera, vitam ducere jucundiſſimam; probos verò non niſi miſeriis implicari? ſanè hoc tute ipſe fateris, hæc enim tibi conquerendi tota eſt materia. Iraque neceſſariò ſi mentem advertis, aliam poſt hanc eſſe vitam fatearis oportet. Nam ut rectè urget D. Chryſoſtomus, *ubi qui bene hic operati fuerint*

Clem. Rom. l. 3. recognit. in medio

D. Chryſ. hom 9 in 2. Cor. 4.

bonis fruentur; ubi autem mali contrariis, niſi ſit futura vita quædam poſt hanc. Aut id planè concludendum eſt; aut dicendum Deum injuſtum eſſe poſſe: quod quidem dictu eſt execrabile, & vero re ipsâ ut ſit, nullo pacto eſt poſſibile.

En, ut felicitas impiorum, quæ humanis oculis expenſa, Davidis quoque pedes, quaſi in lubrico poſitos, in lapſum impellebat, noſtræ Fidei ſit fulcimentum. Non intelligimus cur floreant ſcelerati, cùm adhuc in flore ſunt; *in noviſſimis autem eorum* intelligemus, aliam ſupereſſe vitam, alia gaudia, aliam felicitatem, aliam denique expectationem noſtram, præ eâ quam nobis prætendit miſeræ huius terræ fucata felicitas & voluptas; alias denique eſſe miſerias & ſupplicia præter ea quæ modò perſentiſcimus & horremus. Et verò ſola ea ſpes exſpectatioque ſufficit, ut cum ingenti animi tranquillitate, videamus totum hunc fortunæ curſum, labileſque ſpes hominum, iſthic depreſſas, iſthic elevatas, ubique caducas. *Pacem itaque peccatorum videntes,* dicamus illico. *Omnis conſummationis vidi finem*, finemque cùm video, felicem tandem exſpecto, quem vero fortunati illi habituri ſunt, id illi relinquo, qui novit moderaturque omnia. Id certè impiorum deploranda felicitas mihi confert boni, quòd fidem meam penitus confirmet. 7. *Pſal.* 72.8

§. III.

Felicitas impiorum juſtos confirmet in Spe.

Secundũ bonum eſt augmentum Spei.

QUid, quòd impiorum proſperitas, ſpem Chriſtianam mirum in modum acuat atque extimulet? idcirco enim malis & ſceleratis in hac vitâ, bona quædam largitur bonus Deus, ut toti orbi conſtet, quàm munificus futurus ſit remunerator, cum cùm perfectis gratiæ operibus mercedem *plenam & coagitatam, & ſuper effluentem* daturus eſt Deus, ſibi tam clara capita æterno devincturus amicitiæ vinculo; cùm tam liberalis ſit tamque profuſus modò, ut ſceleratorum ſibique rebellantium quædam bona opera (naturæ tamen fœtus & non gratiæ) eaque adhuc multis ſceleribus intermixta, tot bonis, tantâque naturæ felicitate compenſet. Cogitatio hæc divi Chryſoſtomi eſt, eoque digna deducenda 8. *Luc* 6 *D. Chryſ. ho. 67 ad pop.*

ducenda eſt paululum, ut percipiatur vis.

9. Illud ſanè mihi facilè quivis dabit, neminem eſſe adeo perverſæ mentis ac perditæ, qui non aliquid agat laude dignum, quodque moralem ſaltem, hoc eſt naturæ rationique conſonam ſortiatur bonitatem. Crudelis ut ſit Tyrannus, aliquando tamen miſericordiam victis exhibet, naturæque propenſio inſitam animo emollit ferociam: neque qui in omnem luxuriam projectus eſt, idcirco juſtitiam non colit; neque qui injuſtus, alia humunitatis, imò ne Religionis quidem erga Deum, deſerit officia: Res hæc in confeſſo eſt. Attendite nunc genium indolemque Dei: certè tam generoſa eſt, ut ea ipſa qualiacumque bona opera, nolit omnino abire indonata: id verò in alterâ vitâ præſtari cùm non poſſit, utpote ab omni felicitate iſthic extorribus; in hâc confert quidquid poſtulari poſſet præmii, ne quidquam omnino favoris, in alterâ poſt hanc vitâ, quaſi jure aliquo poſſit expeti. aut bonum aliquod opus in rationes computumque deduci. *Quòd ſi fuerit peccator aliquis*, verba ſunt Chryſoſtomi, *ſexcentis malis coopertus, & qui in pluribus illorum, inſanabili morbo laboret, qui rapiat, qui fraudet; idcirco proſpero rerum ſucceſſu fruitur, ne mercedem iſthic repetat.* *Impiorū hic Deus felicitate quadam bona opera remuneratur, ut poſtea plenè caſtiget eorū mala.* Chryſoſt. hom. de adverſâ valetud. tom. 5.

10. Contrà verò, cùm juſtum vides affligi, illud tecum reputa, neminem adeo accuratum eſſe, qui non aliquando à recto deflectat tramite; neque adeò bonum, quin aliquid aliquando faciat mali. Idcirco hic patitur inquit Chryſoſtomus, *ut purus hinc abeat*, nihilque puniendum reſtet. Quòd ſanè præclarè Lazari confirmat exemplo. *Quoniam ergo*, inquit, *& Lazarum habere quædam peccata contigerat, & divitem aliquod bonum habere: propterea dicit Abraham, nihil hic require, bona illic Tua recepiſti, & Lazarus mala ſua.* & ne quis id me ita dicere credat, inquit Chryſoſtomus, certè ipſiſſima Abrahami verba ſunt *Tua* nimirum & *Sua*, hoc eſt, quæ tibi debentur, & quæ Lazaro. Quod ut evidentiùs declaret Abraham, non dicit *Accepiſti*, ſed *Recepiſti bona tua*: nam quod accipitur non ſemper debetur, debetur autem quod recipitur. bona itaque quædam debebantur Epuloni, Lazaro autem quædam mala. En verba Chryſoſtimi; Epulonem alloquitur. *Feciſti aliquid boni? recepiſti opes Tuas, ſanitatem Tuam, delicias, potentiam, honorem: nihil debetur, recepiſti bona Tua.* Tum ad Lazarum orationem deflectens. *Quid igitur?* *Iuſtos hic Deus ob quædam ipſorum mala caſtigat, ut poſtea plenè remuneretur.* ibid. Luc. 16

 nihilne

nihilne Lazarus peccavit ? imò verò. Et Lazarus ſimiliter mala, ſcilicet *ſua recepit. Cùm tu Tua bona recepiſti, tum Lazarus mala, idcirco nunc iſte conſolatur, Tu verò cruciaris.* Juſtè omnino, & rectè. cum enim Lazarus, pro perperam factis, patiendo ſatisfecerit; puniri non poteſt, nihil debet : cumque pro rectè factis nihil ei admodùm ſit perſolutum, adhuc ei debentur omnia. Tibi verò pro bene geſtis præſtita cùm ſint omnia, nihil debetur præmij : at quia debitorum ſuppliciorum nihil exoluiſti hactenus, in pleno ære Dei es, debes omnia, & quia æquitas id exigit, ſolves omnia.

Non igitur ſibi blandiantur impii ſi hic ſint felices.

Mentem huc advertite, quotcunque fortunati eſſe vultis & dici. Fortunati ſi eſtis, & nihilominus Dei hoſtes & peccatores; hujus ævi. terræque fortunatos vos credite; non alterius & æterni. Duret, ſi fortuna ſic fert, eô quô vives tempore, fucata illa quâ deliniris felicitas; at verò æternitate totâ tibi quid fiet ? Bona dat nimiùm tibi benignus Deus, divitias largitur, dignitates impertit & honores; tuque divinis beneficiis, in injuriam benefactoris abuteris. Non percipis interim irati Numinis eſſe timenda beneficia ? Nihil deliciarum, nihil felicitatis tibi detrahit, ut nihil tibi debeat, ſi fortè rectè quid egiſti : rationes interim tecum pro ſibi à te debitis initurus, uti liquidiſſimas, ita & rigidiſſimas. 11.

Largitur enim felicitatem hanc Deus, ut poſtea diſtrictius judicet & puniat.

Vin plura ? certè cùm Dei arcana conſilia tetigerimus, illud etiam dicam ut autem tibi vellicem, nimiumque ne tibi de felicitate blandiaris. An neſcis divitias, fortunaſque eô conſiliô tibi à Deo ſubmitti, ut majori ut ſic dicam animo, te in extremô totique orbi conſpicuô judiciô arguat, ſecuriuſque condemnet ? Cur ſic inquies ? dicam. Cauſſæ ſuæ æquitatem, omnibus creaturis conſpicuam facere cùm ſtatuerit; idcirco felicitati tuæ, cùm poſſit, nihil detrahit; ut omnibus conſtet, nihil omnino rationis afferre te poſſe, cur eò audaciæ prolapſus ſis, ut tam beneficum Numen te non puduerit injuriâ impetere, ejuſque tam juſta imperia detrectare. Felicem te facit, quamvis peccatorem, ut tandem aliquando *juſtificetur in ſermonibus ſuis, & vincat cùm judicarit.* 12. *Pſal. 50.*

Audi Ambroſium hæc in Judâ exaggerantem. *De Iudâ Proditore,* inquit, *hæc colligere licet : qui & Apoſtolus inter eos electus eſt, ut loculos pecuniarum, quos pauperibus erogaret, commiſſos haberet;* 13. *Ambr. l. 9 offic. c. 11*

ret; ne videatur quaſi inhonorus, aut quaſi egenus Dominum prodidiſſe. Quid deinde? *Et ideo ut juſtificetur in eo Dominus hæc ei contulit, ut non quaſi injuriâ exaſperatus, ſed quaſi prævaricatus gratiam, majori eſſet offenſæ obnoxius.* Optimè Ambroſius & Judæ & tibi. fruſtra id jam quidem Judæ, niſi quod Judæ, id & tibi diceretur, quiſquis es peccator, & cùm dici ſic ambias, peccator fortunate. Quod ſi rerum omnium egenus fuiſſes, certè tot furta, injuſtaſque technas, paupertati depellendæ aliquo ſaltem modo poteras imputare; Quod ſi calamitatibus, dedecore & ærumnis te Deus oppreſſiſſet, vindictæ de tam ſevero Domino ſumendæ causâ ei te bellum induxiſſe, legeſque tibi impoſitas excuſſiſſe, malè quidem, tamen in ſpeciem potuiſſes obtendere: at jam quid dices? quò te vertes? quid afferes excuſationi? quomodo cauſam tuam orbi jam probabis? Neſcio ſanè. Illud videt Deut. 32. orbis univerſus quod *incraſſatus eſt dilectus & recalcitravit; incraſſatus, impinguatus, dilatatus,* & nihilominus, *dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo.* Habemus fatentem reum, & eô tacente res ipſa loquitur; evicta cauſſa eſt: itaque *veniat mors ſuper eos & deſcendant in infernum viventes.* Percipitis tandem, cur malis bona det bonus Deus? *ut juſtificetur* in eo Dominus, & cauſam ſuam contra omnes obtrectatores *evincat cum judicarit.*

14. Nunc verò ad vos mihi ſermo eſt Auditores. Quiſquamne inter vos eſt, qui operum ſuorum ſibi mercedem integram in hoc mundo præſtari deſiderat, plenamque omnium quæ ſibi debentur præmiorum apocham, nihil ultra periturus velit dare? Felicem modò te hîc reddat Deus, vis ei cœleſtem, quam tibi daturus eſt gloriam transcribere, & omne debitum condonare? Minimè verò inquis, abſit hoc à me. Sapis profectò, ſapis. Jam verò, an etiam adeò amens ſis, ut vel minimam debitæ mercedis partem; & ut ita dicam atomum velis concedere, in hoc mundo fortunatus ut ſis? terrena gaudia cœleſti gloriæ, corporis commoda deliciis animæ, æternis petitura ut æquipates, imò ut præponas? non arbitror adeò inſanum te, nec tibi ipſi tam inimicum. Quod ſi igitur æterna tanti facis, quid tantopere conquereris, terrena quòd tibi deneget, ut plena & integra tibi ſtet merces iſthic ſolvenda, ubi cùm datur quod debetur, debitum tamen numquam exſtinguitur? Cur non tibi ipſi gratularis cùm

Interim juſtus ſeſe futuri expectatione conſolatur.

affligeris; certus te, quæ debes ſupplicia patiendo delere, ſic ut omni ære alieno liber, creditor ipſe debitorem Deum poſſis liberâ & exporrectâ fronte convenire? Sanè hâc ſpe fretus, ridebat miſerias omnes laboreſque divinus Paulus. *Bonum* inquit, *certamen certavi*, hoc eſt multum mihi deſudandum fuit, non parva certamina ſuſtinui, *curſum conſummavi*, *fidem ſervavi. In reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die*, *juſtus Iudex*. Repoſitam nimirum gaudet coronam integram, & reſervatam mercedem plenam, cujus admodum nihil in hoc mundo receperit: certò tamen recepturus, quia juſtus eſt is, qui debet laboranti præmium; & benignus, æternitati illud cùm reſervat. *2. ad Cor. 4*

Interim fatere modò; abs re eſſe quòd conquereris, proſpera ſceleratis, adverſa piis cedere; fateberiſque, ſat ſcio, mentem Dei conſiliumque ſi, prout expoſui, intellexeris. 15.

§ IV.

Felicitas impiorum magnitudinem cæleſtis Gloriæ demonſtrat. Patre igitur felicitatem eorum, tibi tam utilem.

Tertium bonum, quod ex impiorũ felicitate, æterna gaudia detur intelligere.

ADde quod ex eâ quam tantopere miraris ſceleratorum hominum felicitate, cæleſtis quæ nos manet gloriæ magnitudinem, datur conjicere & inveſtigare. Age ſis, & quidquid terra fert gaudii, quidquid deliciarum Imperatorum aulæ, quidquid divitiarum expoliatæ armis Provinciæ, quidquid dignitatis evecta per vim faſtigia, homini quem tu fortunatum vocas unquam contulere, ob oculos tibi propone, & ſi potes mente concipe: theatrorum acclamationes, conviviorum luxus, chorearum gaudia, luxuriantium inanes riſus, & ſteriles cachinnos; quidquid denique immodica conferre poteſt fortuna, cogitatione deſigna. Deſignaſti? jam verò ſic tecum, imò mecum ago. Quod ſi tam munificus, imò tam profuſus eſt *Dominus*, *juſtus* tamen *Iudex*, ut bona quædam opera, naturam tamen non excedentia, & quidem tot tantiſque ſceleribus contaminata compenſet; quæ demum erit illa gloria, quæ deliciæ, quæ corona, quâ gratiæ perfecta opera, hoc eſt, Sanguinis à Deo homine profuſi 16.

merita

merita compenſabit? Si tam bonus eſt tamque liberalis erga hoſtes, Majeſtatis ſuæ jura per ſummum nefas infringentes; quæ tandem repoſita eſt corona diligentibus ſe, quæ hæreditas filiis, per Filii ſui dilectiſſimi Sanguinem adoptatis? Si talia impertit gaudia in exilio conſtitutis, in hanc lachrymarum vallem ablegatis; quæ demum ſerenitas erit in montibus æternis, in centro voluptatum, ubi flumina deliciarum *lætificant civitatem Dei*? (Pſal. 45) O Jeruſalem cœleſtis! Domus Dei! civitas ſancta! patria dilecta! qualem ego te contemplor, cum exilii hujus felicitatem aſpicio!

Acquieſce igitur tam juſtis ordinationibus Dei

17. Contemplari eam veluti in ænigmate poſſumus Auditores, eâ frui needum poſſumus; deſcendendum eſt itaque è montibus illis æternis, quos jam mente conſcendebamus: vallemque noſtram repetentes, illud nobiſcum jam reputare, quanti momenti ſit, ingentem, de Deo Diviniſque decretis animo imbibiſſe opinionem? Cùm ſemel illud tamquam indubitabile ſtatuerimus, bonum eſſe & rectum quidquid agit Deus, illico rationes ſeſe magnâ copiâ offerunt, quibus ſingula defendamus. Adeo verum eſt, ut expoſui, illud Eccleſiaſtici *Qui timet*, hoc eſt, qui reveretur *Dominum, inveniet judicium, & juſtitiam*, nempe Dei, (Eccl. 32) *quaſi lumen accendet*, ut plurimas inveniat rationes, quibus juſtum eſſe, quod non dubitabat juſtum eſſe, rationibus convictus afferat, & convictum ſeſe gaudeat. Nihil adeo videbatur difficile, quàm intelligere quo pacto juſtus ſit Deus, impiorum votis cum obſecundat; & tamen juſtum id eſſe poſtquàm ſtatuimus, quàm facile fuit juſtitiæ ante tam incognitæ rationes conquirere & invenire?

Neque tantùm in genere patiaris impios felices, ſed etiam hunc impium in particulari qui tibi offendiculo eſt.

18. Has itaque mente generatim complectentes, quieſcite poſthac, neque quidquam ultra inveſtigate: ſint felices modò, ſint fortunati, ſint divites, fluant ex eorum votis omnia; qualia fuerint vota *intelliges in noviſſimis eorum*. Neque quod juſtam eſſe in omnibus ſceleratis generatim creditis, id de nefario quopiam particulatim ampliùs exquirite: neque cur hunc Tyrannum ferat Deus, cur hoc ſcelus non impediat, cur nefarius hic tam amplè dominetur. Superfluum eſt quæſtiones ejuſmodi, ſpecialiter inſtituere, ubi de juſtitiâ generatim conſtat. Verùm id video, homines plerumque non tam de ſceleratorum bonis generatim, quam de hujus nefarii qui præ oculis eſt, de hujus impudici, de hujus

huius truculenti à quo quis opprimitur, felicitate angi & potentiâ dolere. Hunc ſublatum vellent, hunc depreſſum, hunc in ordinem redactum. Sint ſanè in Indiis tyranni, ſint impii in Japoniâ felices, dominentur iſthic ſcelera, parva de hoc nobis eſt curatio. Ain verò tu? Certè jam perſpicio, non Dei gloriam, ſed tuum incommodum has querimonias expreſſiſſe.

Hūc enim Deus ſelicem vult, ut per eū te caſtiget

19 Quod ſi nihilominus Divini honoris aſſertorem te dicis, ejuſque gloriæ cupidiſſimum; ſis ſanè, & permitte Divis cætera. Puniet eos Deus, deturbabit de gradu, faſtum coercebit, tum cùm id erit ei glorioſiſſimum. Tu de hâc re, ne cura. Interim id modò ad gloriam Dei conducit maximè, ut modò affligaris tu, ut opprimaris, ut mala ſuſtineas, & malos feras patienter. Hæc Dei laus eſt, hanc à te expectat. Idcirco hoc ſcelus, hunc protervum patitur, ut tibi per eum patientiæ materia, ſibi verò laudis per te detur. Pœnas nonnunquam es commeritus: nefarius hic flagellum eſt, virga eſt quâ caſtigaris, ut poſt hanc miſeram vitam, nihil tibi ſolvendum reſtet. Patere flagellum eſſe: caſtigato filio; flagellum ſit ignis pabulum, filio hæreditas ex aſſe reſervatur.

Eum caſtigaturus ſuo tempore.

20 Jam verò, ſi nefarius ille virga tua eſt, cur conquereris eum tam potentem eſſe, florere opibus, florere fortunâ, florere dignitate? Virga eſt, & quæris cur floreat? ut tibi magis doleat, eâ cùm percuteris. Quid ergo! Virgam eſſe vis ſiccam & emarcidam? Et quæ tum tibi daretur patiendi materia, quod virtutis exercitium? quæ caſtigationis erit utilitas, ubi doloris non eſt ſenſus? Floreant ſanè virgæ, floreant; & ut floreant, ſuccum è terrâ trahant, baccis turgeant, in folia ſeſe diſtendant, ſint conſpicuæ, ſint virentes, ſint floridæ: tempus erit cùm cuncta diffluent, nihilque futuræ niſi flammis devovendæ victimæ; filiis caſtigandis quondam utiles, cæterùm poſthâc inutiles futuri rami.

Tempus autem tu Deo ne præſcribe.

21\. At inquies, longinqua eſt hæc ſpes, nimiùm durant virgæ hæ: cur non abjiciuntur modò, cur tam diuturna eis felicitas? Ah querulum hominum genus! Longum tibi videtur tempus hoc quod exigimus? Audi Auguſtinum. *Quod tibi videtur longum, breve eſt. Vis eſſe longanimis? junge te æternitati Dei. Nam attendis ad dies tuos paucos: & diebus tuis paucis vis impleri omnia. Quæ omnia? ut damnentur omnes impii, & coronentur omnes pii.* *Aug. in Pſal. 91*

An

An non id video, contra omnem rationem id velle te? id enim vis, ut maxima pars orbis pereat, vivente te. Non hoc volo inquies, unicum tantùm, illudque ſceleſtum planè caput diris devoveo: hoc ſi aufertur, plana mihi poſthàc ſunt omnia. Ne tu cauſſam tuam, ſed non Dei, agis præclariſſimè! At verò non id perſpicis, eodem prorſus modô alium de aliô, ſibi æquè ac tuus tibi infeſtô, tertium de tertiô æquè ut ſibi videtur ſceleratô ac tuus tibi, conqueſturos? Nemo certè ferè unus eſt, qui non aliquem ſibi habeat infeſtum, quem ſublatum cuperet, eodem quô tu jure. Neque verò tu ipſe is es, quem non aliquis ſibi obſtaculo eſſe retur, licet id neſcias. Quid ergo? an illico omnia deſtruenda ſunt, ut conquerentium votis Deus ſatisfaciat? Certè & tu in numerum eorum venies, quos de medio tollendos ſtatuit humana fatuitas. Ridicula hæc planè ſunt, & indigna quæ tranquillitatem noſtram perturbent vota. Floreant, vireant ſcelerati, caſtigentur, deprimantur; verùm *Deus*, ut ait Auguſtinus, *impleat ea in tempore ſuo*, hoc eſt tempore à ſe præſtituto. Tempus noſtrum anguſtum eſt nimis & breve; & anguſtior nobis adhuc mens eſt, quàm ut ſe ad ea *quæ Deus poſuit in ſuâ poteſtate* tempora deſignanda queat extendere, & explicare.

§. V.

Rectè tamen nec ſolis malis bona, nec ſolis bonis mala eveniunt: ut hinc diſcas, nec quæ vocantur bona, vera bona, nec quæ mala, verè mala eſſe. hinc utraque æſtima prout ſunt, non prout nominantur.

22 HActenus bellè. Verùm inquies, illud exinde rurſus exſurgit difficile, quòd nec omnibus ſceleratis fortuna ſemper faveat, nec juſtis omnibus ſit adverſa: & rurſus plurimi impii miſeriis ingentibus implicentur, ubi boni quamplurimi ſunt in deliciis. Quid hìc repones? Providentiam Numinis hìc quô pactô vendicabis? Difficultatem hanc magnam ſibi propoſuit, in omnibus magnus Auguſtinus. *Nunc verò* inquit, *quando non ſolum in malo ſunt boni, & in bono mali, quod videtur injuſtum: verum etiam plerumque* (quod quidem eſt veriſſimum) *& malis*

Quæritur cur bona & mala hujus vitæ dentur juſtis & impiis promiſcuè.

Aug l. 20 de Civ. c. 20

mala eveniunt, & bonis bona proveniunt; *magis inſcrutabilia ſunt Iudicia Dei, & inveſtigabiles viæ ejus.* Alio vero loco explicatiùs. *Non enim ſoli boni plenas habent domos rebus neceſſariis; aut ſoli boni vel ſalvi facti ſunt, vel ab ægritudine convaleſcunt; aut ſoli boni filios habent, ſoli boni pecuniam, ſoli boni cætera apta huic vitæ temporali atque tranſeunti: habent hæc & mali; & aliquando deſunt bonis, ſed deſunt & malis; & plerumque iſtis magis quam illis, aliquando illis quàm iſtis potiùs abundant. Permixta iſta temporalia Deus eſſe voluit.* Inſcrutabilia quamvis hæc Dei judicia, inveſtigabileſque vias dicat Auguſtinus, ipſo tamen duce, difficultatem hanc ut ſpero ſuperabimus, cum ſummam Divinæ Providentiæ rationem intelligemus. Aug in Pſal. 66.

Ratio prima D. Gregorii, ut nemo ſibi de felicitate blandiatur.

Urget difficultatem D. Gregorius, eique enodandæ lucem aliquam rationemque præfert, quæ non parùm feliciùm animos domet, voluptatemque nimiam infringat & temperet. Audi Gregorium. *Cum bonis hic bene eſt, & malis malè; incertum eſt valdè, utrùm boni idcirco bona accipiant, ut provocati ad aliquid melius creſcant; an juſto latentique Dei Iudicio, hic ſuorum operum remunerationem recipiant, ut à præmiis vitæ ſequentis inaneſcant; & utrum malos, idcirco adverſa feriant, ut ſe ab æternis ſuppliciis corrigendo defendant; an hic eorum pœna incipiat, ut quandoque complenda, eos ad ultima gehennæ tormenta perducat.* Ideo, inquit, juſtis felicitas ſemper ſuſpecta eſt: verentur enim ne mercedem, quam in cælis expectant, hîc cælô excludendi recipiant. *Vnde fit*, verba Gregorii ſunt, *ut ſancti viri magis in hoc mundo proſpera, quam adverſa formident.* Ratio D. Gregorii, ſi hominem attendas, optima eſt; cùm enim incertum nobis ſit, quem tandem exitum ſortituræ ſint res noſtræ; ſuſpecta ſemper nobis eſſe poteſt, præſertim nimia proſperitas, ne ea ſola ſit merces operum. Atque hinc conjicere licet, quæ ea tandem ſint bona, quæ tam triſtem nata ſunt ingerere ſuſpicionem. 23. D Greg. 5. Mor. c. 1.

Ratio 2. D. Auguſtini, ut diſcamus eſſe bona bonis propria, & mala propria malis

Verùm, cùm Deo ſit perſpicuum qui demum felicem habituri ſint vitæ exitum, qui verò infelicem; adhuc id explicandum reſtat, cur non omnibus bonis bona, malis autem mala tribuerit. Si enim terrena felicitas bona eſt, certè non aliqui prorſus boni, ab eâ penitus fuerant excludendi: ſin mala, omnes planè mali, & non aliqui tantùm illâ fuerant caſtigandi. Hunc nodum ſic, & ſanè feliciter, ſoluit Auguſtinus. *Quamvis ergo neſciamus* 24.

Aug l. 20 De C. l. 2 *mus, quomodo Deus iſta faciat vel fieri ſinat, apud quem ſumma virtus eſt, ſumma ſapientia, ſummaque juſtitia; ſalubriter tamen diſcimus; non magnipendere ſeu bona ſeu mala, quæ videmus eſſe bonis maliſque communia: & illa bona quærere, quæ bonorum, atque illa mala maximè fugere, quæ propria ſunt malorum.* Quæ demum iſta? ſanè, virtus animi, divinaque Gratia, tam quæ actualis dicitur quam quæ habitualis eſt, animamque ſanctam facit, & jus Gloriæ tribuit, in hâc vitâ ſola bona ſunt, bonis propria: in futurâ verò, ipſa Gloriæ conſecutio. neque præter hæc, ulla bona ſunt, quæ boni tam præclarô nomine mereantur appellari. Injuſtis propria mala ſunt, mala mentis affectio, peccatum, & hoc conſequens Gratiæ ſantificantis, hoc eſt, juris ad cæleſte regnum amiſſio, perpetua denique peccati merces, condemnatio. hæc mala adeò mala ſunt, ut ſola mala ſint.

25. At quis id credet, inquies? nemo non aliter ſentit. Sic eſt. Verùm cùm bonitatem perverſitatemque rerum diſcernere Dei ſolius ſit, cui, quid quæque res ſit, intimè & ſoli penitus eſt perſpectum, ejus certè, niſi decipi volumus, judiciô decidenda eſt hæc res, & non opinione vulgi, temerariô rerum arbitriô. Igitur quid judicat Deus? vide quid egerit. malis dat hæc quæ tu dicis bona, nec tamen omnibus; mala itidem, ut vulgus ea appellat, bonis immitit, nec tamen omnibus, nec etiam ſolis. Cur id agit? dicam cum Senecâ, neſcio an ex commercio cum D. Paulo, lumen ei aliquod naturam ſuperans adhæſerit. *Hoc, inquit, eſt propoſitum Deo, ſapienti viro oſtendere, hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala: apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit; & mala eſſe, ſi malis tantùm erogaverit.* Quid præclariùs commendandæ Dei Providentiæ dici poteſt? quid ad rectè de rebus ex Dei mente judicandum, afferri poterat illuſtrius? *Ratio ſ Senecæ, ut oſtendat Deus, hæc quæ vulgo vocantur bona & mala, non eſſe quod vocantur* *Sen. l. de Prov. c. 5*

26. Nugæ ſunt profectò, & ad trivia, ſtolidamque fæcem omnia tumultu peragentem, ablegandæ ſunt hæ voces; mala eſt paupertas, mala liberorum amiſſio, mala dignitatis jactura, mala plebis ſervitus, mala ægritudo, mala mors. Neque minus illæ corrigendæ ſunt, quibus recta valetudo, honores, divitiæ, corporis commoda, liberorum procreatio, & cætera his ſimilia, à vulgo bona per errorem ſane graviſſimum, nominari ſolent. Expungenda, inquam, ſunt hæc nomina, quæ nihil habent rei, ap- *Hoc probatur.*

Digitized by Google

paratùs verò mendaciique plurimum. Hoc certè nos doceat Dei, ea prout ſunt & non prout appellantur, diſtribuentis authoritas. Si enim accuratiùs rem perpendimus, certè ſi bona ea eſſent, vera & ſincera, quæ vulgus inconditum dicit bona, an ea ſinceris ſibique dilectiſſimis amicis. hoſtibus ſuis danda, ſubtraheret, amicitiæ tam exactus cultor Deus? Rurſus, ſi vera mala ſint quæ paſſim dicuntur mala, an non illa hoſtibus ſuis puniendis impenderet, quibus jam amiciſſimum quemque ſæpenumerò exercet? Denique ſi bona ſint quæ vocas bona, an ea quibuſdam amicis tantùm, nec tamen maximis, impertiret; his verò quibus familiariſſimè utitur prorsùs invideret? Abſit hoc à Deo ſi juſtus eſt, ſi ſincerus eſt, ſi amicis verè amicus eſt. Quòd cùm certè ſit, & ita quidem ſit, ut non poſſit non eſſe id quod eſt, cumque putatitia illa tum bona tum mala, paſſim bonos inter maloſque diſperſa à Deo, ſic quaſi temerè, videamus; fateamur certè, neque morbos mala eſſe, neque tentationes mala, nec egeſtatem, nec adverſam fortunam, vera mala eſſe; nec rurſus proſperam ſortem, divitias, delicias corporis, commodam valetudinem, honores, & quidquid natura adamat, eſſe vera & ſolida bona. Res manifeſta eſt, de nomine laboramus. Ut quid ergo tam honeſtô nomine paſſim compellantur? Dicam: quia paſſim gaudemus decipi, & decepti in errorem alios trahere; ne ſoli decipiamur, mendacia nobis invicem miſeri imponimus, & quod miſerrimum eſt, mendaciis delectamur. Ut autem mendacio fucum detrahat, promiſcuè tum bona tum mala diſtribuit, æquus rerum expenſor Deus.

Tantum inſtrumẽta ſunt unde facius bene vel malè

Quid ergo ſunt, inquies, ſi nec bona ſunt, nec mala ſunt? illico reſpondeo, inſtrumenta ſunt quibus mala poſſis agere, & verò etiam bona. Quis enim id mihi perſuadeat, divitias mala eſſe, quibus video humana commercia ſuſtineri, tot opera pietatis miſericordiæque exhiberi, templa conſtrui, religioniſque dignitatem ſuſtentari? Quis verò ea mihi bona eſſe obtruſerit, cùm illud liquidò conſtet, ex iis rixas ferè omnes, lites, perjuria, inimicitias privatas inter homines, inter Principes verò bella etiam crudeliſſima exoriri: Contra verò quis paupertatem mihi tanquam bonum, rectè commendaverit, quam tot furtis, tot rapinis, tot homicidiis provinciarumque deprædationibus anſam dare, quotidie experimur? Rurſus quis Malum eſſe paupertatem aſſeruerit, ex 27

quâ

Digitized by Google

quâ omnis in Republicâ officiorum, artiumque nata eſt varietas, prout ſequenti Tractatu demonſtrabimus? Tandem clarè id perſpicio, per morbos, per ærumnas, per egeſtatem, per omnia denique quæ dicuntur mala, plurimos cælum petere, & obtinere; plurimos etiam miſerias has, æternis commutare. Neque id etiam obſcurum eſt, ſed planè manifeſtum, divitias, honoreſque quibus plurimi ad inferos degravantur, aliis id felicitatis præſtitiſſe, ut perituris aliquando divitiis, æternas numquam extinguendas emerint & compararint.

28. Quid ergo tandem dicendum eſt, quomodo loquendum? Sic ſtatue & dic, omnia & bona eſſe poſſe & mala; bona, ſi bene iis utaris; ſi malè, mala. Mala itaque non ſunt, ſed cum ſunt, tu facis mala: bona verò cum fuerint, bona certè ut eſſent, tu feciſti. Rectiſſimè Auguſtinus: *Omnia iſta bona ſunt, ſed unde facias bene, non quæ te faciant bonum.* Addamus nos: tum verò fies bonus tu, ſi ex eis, aut per ea facias bene. Penicillus neque bonum facit pictorem, neque adeò malum; bonus utcumque ſit, maluſque ut vulgò loquimur penecillus. Illò qui bene utitur, bonus eſt Pictor, qui malè, malus: neque præſtantia inſtrumenti artificem commendat, ſed rectus uſus. Ita ſunt omnia: inſtrumenta ſunt, uſus verò bonus an malus ut ſit, id penes te eſt. Non igitur mihi poſt hac importunus quiſquam obſtrepat, quæratque cur bona Deus, hoc eſt, inſtrumenta virtutum cur promiſcuè bonos inter & malos diſtribuerit. Illud ſi vult petat, cur tam perversè inſtrumentis ſibi à Deo ſubminiſtratis utantur ſcelerati; & hoc in Domini ſui dedecus, ſuamque perniciem convertant, quô bene laudabiliterque poterant frui. Tum verò ſtatim regeram, id quidem ex malevolo hominis arbitrio, maloque libertatis ingenitæ uſu ortum trahere, non verò ex hoc capite, quod non ſummâ cum prudentiâ, ſummoque conſiliô, ut jam vidimus, hæc quæ vulgus vocat bona aut mala, bonos inter & malos promiſcuè fuerint diſtributa. Maneat igitur, diviſionem hanc tam æqualiter inæqualem, bene recteque inſtitutam.

Aug. ſer. 3. de SS. Innoc.

Quod ſi ergo bonis malè utantur impii, nō id Deo imputandum ſed vitio utentium.

Digitized by Google

§ VI.

Oſtenditur diviſionem illam fortunarum aliter inſtitui non debuiſſe, adeoque nec potuiſſe, niſi eô modô quô jam facta eſt. Itaque ne felicitati alienæ invide, & alienis malis acquieſce.

Acquieſcendum eſt diſtributionali bonorum & malorum promiſcua, prout nūc eſt facta à Deo.

QUid jam vobis eſt animi, quis ſenſus Auditores? an poſthàc tritum illud, ſed ut parum dicam, temerarium oggeretis, *Quare via impiorum proſperatur?* acquieſcetiſne judicio illius *qui dat omnibus prout vult*, neque vult quidquam, niſi quod æquum eſt? Benè eſt. Altiùs tamen lubet aſcendere: non enim diviſionem hanc fortunarum tam promiſcuam, juſtam ſolum eſſe contendo, ſed nec aliam eſſe debuiſſe, adeoque nec potuiſſe, aliter inſtitui. Cauſſæ ſecurus, id conſtanter aſſero. 29.

Probatur, quia nemo homo capax eſt, qui ſigillatim & bene, quin imò aliter ea diſtribuat.

Hic verò ſubrides tu, ſat ſcio, humeros contrahis, ſupercilium 30. elevas & frontem rugas. Aliquid, ut video, hîc tibi non places; non uſquequaque à Deo actum eſt bene. Verùm age, conſeramus manus ſi placet. Ain verò tu, ſuperciliose Cenſor, cui nullum non admordere ſunt deliciæ; an tu tibi tam amicè abblandiris, ut fortunam cuique ſuam, te meliùs conſignaturum fuiſſe tibi perſuadeas? Tentanda ſanè hæc res eſt, erroremque ſuum ſi fieri poteſt, dedocendus tandem Deus. Illud itaque ſic ſtatue, omnes omnino quotquot in orbe ſunt divitiæ, omne aurum argentumque quod aut fert India, aut quod ex terræ viſceribus hactenus erutum totö vagatur orbe, penes te eſſe ſequeſtratum: nihil pretioſi eſſe, quod non in manu tuâ ſit erogare, diſtribuere, retinere prout libitum fuerit: cæteros omnes pauperes eſſe, omnium egenos, nihilque expectare niſi à te. An tibi ſat virium, imò ſat ſenſus & judicij eſſe arbitraris, diviſionem hanc qui poſſis, non dico abſolvere, ſed vel inſtituere & inchoare? Si non; quid conquereris id factum, quod ut velis, emendare tamen non poſſis? Si etiam; itaque rem ordire, ſi placet, neque jam verbis, ſed rebus ipſis dirimamus rem.

Oſtenditur id experientiâ fictâ ad acem.

Dic igitur ſodes. Quis primus eſſet, cui divitias aſſignares? 31. Egomet ipſe, inquis. Facis profectò non illepidè: à ſe ipſo enim charitas incipit, ordinata ut ſit. Verùm quantum æris, quantum auri

auri & argenti ex totâ congerie extraheres, tuoſque in theſauros conſignares? Quot ſeſtertiûm millia? auri quot milliones? non enim niſi unicâ tantum vice potes eligere, ne numquam abſolvamus rem. Quid hæres in ipſo limine? quid tam citò dubitas? an jam ſubducendi ſint calculi? an priùs ſtatuendum, quantam habiturus ſis familiam, quot procreaturus ſis liberos, quam obiturus dignitatem, quæ expenſæ faciendæ, priuſquam id ſcias quæ tibi ſint ſumptibus ſuffecturæ divitiæ? Id verò ſi priùs ſtatuendum eſt tibi, age cogita tecum ipſe, antequam de te quid ſtatuas. Verùm ut totius orbis expectationi facias ſatis, te pro hâc opportunitate præterito, ad proſpiciendum cæteris abeamus, ne totus, ſi diu morandum eſt, in te irruat offenſus orbis. Si tamen de te ipſo ſtatuere certi quid non poſſis, quid aliis facturus ſis, facilis jam eſt conjectura. Pergamus tandem ad cæteros.

32. Dic ſaltem amabo; quis ex omnibus quotquot ſunt hominibus, à te ſecundus erit, cui partem ſuam munificus aſſignes? Quid rurſus hîc circumſpicis, quem tandem deſignas oculis? En fratrem tuum hic penes te: nullus ſanè hôc tibi conjunctior naturâ & ſanguine. Quid caput moves? Frater, inquis, eſt, at novi fratrem: eum nempe qui mihi parentum amorem blandiciis falſimoniiſque ſubtraxit perfidus; jam me adorat, à me cùm totus pendet. Novi ingenium viri, hercle, indonatus mihi abibit hodie; recedat modò, cras videro. Næ tu elatô nunc es animô vir bone, fortunarum factus arbiter. Verùm ſi tam citò lites moveantur & jurgia, quando demum finienda eſt hæc diſtributio, quam ne quidem datur incipere? An non hîc expectandæ ſunt totius orbis querimoniæ & clamores execrantis te reipublicæ, laboranti mundo quòd non ſubvenis?

33. Verùm ſtultus ego ſim & demens, lateri tuo ſi adhæream, ſperemque te quidquam acturum rectè, niſi priùs quid cujuſque ferat genius, quid neceſſitas, quid filiorum futura multitudo, quid unicujuſque ætas, quid vitæ diuturnitas, quid dignitatis ratio, quid bellorum impetus, quid fortunæ futura varietas, quid negotiorum eventus, quid hominum bonis inſidiantium perfidia, ſint allatura, probè penituſque perſpexeris. Hæc autem omnia perſpicere te poſſe putas, homo minimæ mentis, & projectæ audaciæ? ſine quæſo, ſine Deum agere res ſuas, imò & *En incapacitas hominum probatur à priori.*

tuas,

Digitized by Google

tuas, momenta cui omnia, neceſſitateſque penitùs ſunt conſpi-
cuæ. Agat ille prout placuerit, qui agit omnia *in pondere & men-
ſura*, qui *gratias ſuas diviſit prout vult*, vult autem quod videt vi-
ribus, genio, naturæ, tempori, maximè accommodatum; quod
æternæ ſaluti procurandæ maxime conveniens. Ad has leges om-
nia attemperavit: has quia non attendimus, ad omnia cœcutimus,
nec tamen cœcitatem præfracti agnoſcimus.

Lubet tamen eam prorſus detegere. Adhuc enim obmurmu- 34.
ras, ſat ſcio, illudque tibi ipſi tacitus dicis, ſaltem illi (& aliquem
mente deſignas) bona tanta non committerem, in manu ſi foret
meâ. Sceleratus eſt, impius eſt, faſtus nimius deprimendus eſt. Be-
nè habet; verùm & hoc quoque alius de tertiô conqueritur, alius
de quartô; & ſic deniquè nemo homo eſt, qui non queritur; ne-
mo homo, de quô querimoniæ non deponuntur. Quòd ſi querelæ
juſtæ ſunt, ſanè nihil in toto rerum ordine, à Deo factum eſt juſtè.
Igitur emendemus omnia, reſtituamus ordinem, & ne querelis,
detur locus, ſtudia conferamus, juſtamque tandem inſtituamus
rerum omnium diviſionem. Attendite nunc quotquot eſtis mor-
tales: ſacer Senatus jam coactus eſt; res intus agitur magna: de le-
ge inquam agrariâ, & argentariâ, Senatus humani conſultô, per-
emptoria ferenda eſt ſententia.

Et ut ordine tota cauſſa deducatur, illud priùs ad judicium 35.
revocandum eſt, an licet divitiæ fortunæque non malè fortaſſis
Deus, malos inter bonoſque promiſcuè diſpertierit, non con-
gruentiùs ſaltem, meliùſque uni tantùm ordini fuiſſent aſſignan-
dæ. Nam quod non malè, imò benè factum eſt, meliùs tamen
fieri poſſe, non repugnat. Itaque irritemus diſtributionem Dei,
omnibuſque detrahamus bona omnia, imò & mala. Iſtud jam in
quæſtione eſt, non cui danda ſigillatim, nam id nimis longæ
conſultationis eſt, uti vidimus, ſed cui ordini. An ſolis omni-
buſque bonis bona, an verò bonis omnibus ſoliſque mala: ma-
lis autem an ſolis bona, an ſolis danda ſint malis mala. Nihil enim
ampliùs quærendum reſtat, nec alia invenietur diviſio, præter
eam quæ jam eſt. Propoſita eſt quæſtio. Igitur ſi placet, arbitrare;
& vide an non in maximas implicandus ſis difficultates. Dic tamen
ſententiam.

Mala non eſſe danda ſolis malis.

Ego verò, inquis, ſic ſtatuo, manifeſtam eſſe rem. Bona certè 36.
omnia malis & perverſis omnibus abjudicantor; malis verò &
calami-

calamitatibus, omnes omnino opprimuntur, ſic judico ſic ſtatuo. Quis enim dementi arma non eripiat, quibus & ſe, & alios in perniciem, iis male uſurus trahat? Ita tu, & quidem magnò faſtu. At verò, an id è re publicâ futurum putas, & verò etiam quod maximè ſpectandum eſt, è re Divini Numinis? Quis id dubitat, inquis? Imprimis ego. Si enim modò tot beneficiis allecti à Deo & implicati peccatores, nihilominus tam imprudentes ſunt, ut barbarum in morem ei rebelles ſint, ejuſque tam ſancta imperia detrectent; in quantam eos impudentiam abituros cenſes, ſi injuriis à Deo ſe peti exiſtiment; exiſtimaturi procul dubio, ſi cuncta ſibi bona eripi perſentiſcant, & præterea non ferendis calamitatibus involui? Effrontem ſi ſe mendicus præbeat eleemoſynam lautam cum accepit, benefactoriſque ſui oculos impudenter involet; quid demum ab hoc ſceleſto capite expectari poteſt, indonatus ſi dimittatur, & quod peiùs eſt mulctatus malè? Non igitur è re & honore Dei erit iſta diviſio. *probatur, quia id nō erit ex honore Dei.*

37 Non etiam è re publicâ: ſi enim modò ſcelerati illi, cùm divitiis abundant, nullaqua ullius rei niſi virtutis penuriâ premantur, de impietate tamen ſuâ non erubeſcant, fraudes conſcientiâ reclamante nihilominus texant, juſtitiam corrumpant, & peſſumdent: quid demum illi, paupertate extremâ cogente, non audeant? Certè cùm in omne nefas projectum ſit ejuſmodi hominum genus, neque quid conſcientia dictet, quidve Deus imperet, magnopere ſoleant attendere; furtis, latrociniis, & bonorum deprædationibus complebuntur omnia: ſceleribuſque tantis neceſſitas & paupertas, neque planè abs re, prætexetur. *Nec ex bono reipublicæ.*

38 Video, inquies, erravi. Bona itaque, ne peſſimi evadant qui mali ſunt, ſceleratis omnibus, & ſolis poſt hac, & quidem profusè ingeruntor. Quid enim? Sæpiùs ſane me audiſſe memini, & verò etiam ſacræ Paginæ teſtimoniis comprobari, divitias ruinæ cauſam optimis cæteroquin viris, ſæpenumerò præbuiſſe. Subtrahenda igitur ipſis eſt mali occaſio, ut ſemper boni ſint. Scelerati verò cum jam orco ſe devoverint, ea poſſideant, nocere poſſeſſori quæ poſſint. Neque ſi ſupplicia æterna, quæ evaſuri non ſunt, malefactis augeant curandum eſt magnopere. *Non etiam ſolis malis bona danda ſunt.*

39 Priori hic arbitratus non eſt abſimilis. Quis enim non videat, quòd ſi nemo dives eſſe po... hac poſſit, niſi ſit ſceleratus, ſceleratos illico forè quamplurimos, ut ſint divites? quod ſi

jam, ubi bonis eſſe datur & ſimus divitibus, multi nihilominùs, ut divitias ſibi parent, ſectantur ſcelera; quid tum futurum reris, cùm ad opes non niſi per ſcelera patebit via? Infinitos ſanè à rectô virtutis tramite avocabit, & in omne vitium naturâ ſuâ proclives præcipitabit, certa illa ſceleratiſque ſolis propoſita divitiarum ſpes. Fatere igitur iterum erraſſe te, & nec malis ſolis bona, nec adeò ſolis & omnibus mala eſſe ingerenda.

Neque omnibus juſtis danda ſunt bona.

At cum bonis tam benè affici videare, neque abſque cauſsâ, cum & te inter bonos ſine dubio connumeres; quid illis agendum 40
cenſes? Diviteſne vis ut ſint omnes, an ut omnes pauperes? Divites, inquis, ut ſint volo, & quidem omnes, & quidem ſolos. Intelligo: rem tuam agis, & pro domo tuâ; nam inter bonos te recenſes. Sed pace tuâ dixerim, id certè Deo non erit uſque adeo honorabile: infinita enim hominum congeries, honeſtatis virtutiſque partibus adjiciet animum, non ut Deo, ſed ut cupiditati ſuæ obſequantur; nec jam piè Deo vivetur, ſed divitiis, quod rectè Auguſtinus admonet: *Permixta* inquit *iſta temporalia Deus eſſe voluit: quia ſi bonis ſolis ea daret, putarent & mali propter hac colendum Deum*, quod ſanè ſi rectè expendis, non eſt Deum colere, ſed ſe. Adde, ſi, ut rectè paulo ante monuiſti, boni omnes eſſent opulenti, non omnes in arrepto virtutis tramite perſeveraturos. Multos enim divitiæ perdidère; neque omnes eô ſunt cerebrô, ut ſine capitis vertigine faventem fortunæ auram ſuſtinere diu queant. Augerent itaque, ut vides, divitiæ bonis omnibus paſſim & temerè conceſſæ malorum numerum; & ſic cùm bonis favemus, multiplicamus malos.

Aug. in Pſal. 66.

Nec etiam omnibus bonis ingerenda mala.

Pauperes ergo ſint omnes, inquies, ut ſemper boni ſint. Votum bonum eſt fateor, ſententia vero non bona, imò pernicioſa 41
quàm quæ maximè. Nam ſi nunc, quando boni, vitæ hujus commodis opibuſque minimè excluduntur, tam pauci tamen ſunt Deum virtutemque qui ſincerè colant, quàm paucos tunc futuros arbitraris, ubi ſanctos mores certò certiùs conſecutura eſt miſera paupertas? Quis tum malus perverſam vitam in meliorem commutabit, & ad bonorum ordinem tranſiliet, ſi illico ex opulento futurus eſt miſerrimus, & ut bonorum numero adſcribatur, dimittenda videbat bona, quæ non niſi ſceleratis fas ſit poſſidere? Interim ſi bonorum nemo dives, nemo potens, nemo opulentus, quis Religionem fovebit opibus? quis templa conſtruet,

ſtruet, quis dotabit ſacras domos, quis altaria procurabit? ſceleratis ſcilicet impiiſque hominibus ea incumbet cura. Ipſorum denique tyrannidi quis reſiſtet, ſi nemo potens bonus? quis eorum impudentiæ ſe opponet; quis virtutis defenſor, quis ſolatio oppreſſis futurus, ſi nemo juſtorum potentiæ quidquam habeat, & omnis cum divitiis, uti fieri aſſolet, auctoritas, omnis vis, omne imperium, ad ſolos impios fuerint devoluta? Vides jam certe, ſi quidquam vides, neque malos omnes pauperes eſſe poſſe, neque omnes divites: & longe minus, bonos rectoſque homines, aut omnes divitiis cumulandos, aut paupertate omnes miſeriiſque eſſe implicandos.

42 Video inquies, ſed quid agam? quo me vertam? illud tantum occurrit modò, ut omnium fortunarum æqualis fiat inter omnes diviſio, omnes pari gradu ſint, divites, opulenti, & felices; nec quidquam ſibi detractum obmurmurent boni, nec quidquam bonis adjectum conquerantur mali: tam ſane ceſſabunt indignantium voces, obſtructæque argento querimoniæ conticeſcent. Verùm utinam tacuiſſes tu ipſe vir minimè male! Hic enimvero omnium quos protuliſti dementiſſimus eſt arbitratus, prout ſecuturo Tractatu planum faciam. Omnia dum æquas, perturbas omnia; & dum cuncta facis paria, pervertis ſingula, & perdis univerſa. Hæc porrò deinceps, uti dixi: nam diſſolvendus eſt in præſentiarum hîc hominum cuncta arrodentium ridiculus Senatus. cras agentur reliqua.

43 Illud tantùm nunc ex hac ratiocinatione colligam, abs re eſſe quod me aliena felicitas, aut etiam adverſa fortuna angat, ſollicitum habeat, & perturbet. Rurſus ab omni ratione longè alienos eſſe ſermones illos, quibus otioſi quærimus, cur boni deprimantur, cur mali floreant: cur ſi aliquibus bonis bene ſit ab opibus, & à re domeſticâ, non ſit omnibus: cur ſi malis aliquandò futurum eſt malè, non ſit modo: cur ſi plectantur aliqui, non caſtigentur univerſi? illud enim jam oſtenſum eſt, univerſim magno conſilio & ſanâ ratione, ſceleratiſſimo cuique ſpes etiam maximas fuiſſe ingeſtas: deinde etiam, non aliâ quam tam inæquali malos inter bonoſque ſortitione, bona vel debuiſſe diſtribui, vel etiam potuiſſe. Quòd ſi verò veritatis hujus vim percipio, tum ſanè hujus ſceleſti & illius impii, & tertii nimium inſolentis felicitati, opibuſque quantumcumque flagitioſi hominis

Itaque nemini felicitatem quàm habet invide.

nis

Digitized by Google

nis facilè acquieſcam ; nec invidebo. Si malus eſt, & tamen dives; dives eſt, ut bene faciat, & tandem bonus fiat : felicem facit Deus, ut ad ſuum obſequium beneficiis perverſum alliciat. Obſequi ſi noluerit, aliqua ejus bona remuneratur, ne quidquam in extremo judicio poſſit exigere, ubi plena ſcelerum ineunda eſt ratio, & integra ſuppliciorum ſubeunda eſt menſura. Quid nunc nequidquam turbor? *intelligam in noviſſimis eorum.* iſthic toti mundo fiet perſpicuum, non niſi providentiſſima Dei ordinatione hæc ſic fuiſſe diſpoſita; ſanctiſſimaque prorſus ratione id factum, ut rationes Divinæ Providentiæ nos laterent. Providentiam hanc colo, & ſecurus ſum; hanc veneror & felix ſum; hanc adoro & beatus ſum. Omnia ſic fecit, qui fecit omnia; & ut faceret omnia, ſic eſſe voluit ſingula. Juſtus eſt, qui ſuum cuique dat; Providus, qui cuncta recte ordinat; Sanctus, qui non niſi rectiſſimum finem operibus ſuis habet præfixum. Itaque *Benedicite omnia opera Domini, Dominum*, & quidem *Ex hoc Nunc* ignorantiæ meæ, *uſque in ſæculum.*

TRA-

TRACTATUS VIII.

Puſillum & magnum ipſe fecit : & æqualiter eſt illi cura de omnibus. *Sap. 6.*

Oſtenditur & bonos & malos promiſcuè inter ſe habitare debuiſſe : item non bona fortunæ modò, ſed & dotes corporis & animi hominibus non æqualiter debuiſſe dari. Itaque ne te affligant defectus , nec miſeriæ alienæ , aut etiam propriæ.

PROOEMIVM.

DE omnibus curam æqualem quod gerat , nullius perſonæ exceptor Deus , tam id quidem verum eſt , quàm verax eſt ipſe Deus, qui id ſuo ore teſtatur, & vero etiam factis comprobat. At quis id ſibi perſuaſerit , inquies , qui tantam non in reliquis modo creaturis , ſed & inter homines ipſos rerum omnium , non fortunarum modò, ſed & corporum, ingeniorumque varietatem attendit ? An vero eandem filiis ſuis curam adhibere cenſebitur parens , qui unum quidem ſtudiis magnô impendiò applicat , alterum verò ad quiſquilias , & plebeiorum fæcem abjicit , ut laborando malignè victitet ? ſi pater eſt communis , communes ſi ſint filii , cur non communis favor ? Hæc Deum rurſus impetit querimonia. Audienda eſt omnino, & porro detergenda. Quòd ut ordine agam, prout præcedenti Tractatu de fortunæ bonis egimus , oſtendimuſque ea neque bonis neque malis ſolis potuiſſe erogari , ſed promiſcuè ; ita & hoc ipſum magis dilucidandum eſt , & demonſtrandum præterea , hoc quoque omnibus tum corporis tum animi dotibus prorſus convenire. Oſtendam verò ſine hac ingeniorum , indolis, humorum, corporum, conditionum varietate, nec orbem ſu-

Digitized by Google

ſtentari potuiſſe; nec verò etiam hominum æternam ſalutem convenientius potuiſſe procurari. Ex quo illud fiet conſequens, neminem alienis malis, ſeu ex naturæ vitio, prout ſunt faſtidioſi conviventium mores, ſeu etiam ex fortunæ mutatione oriantur, imò ne ſuis quidem debere quemquam magnoperè perturbari.

§. I.

Proponitur ingens hominum, non fortunis modò, ſed naturæ dotibus, moribus, indole, ingenio inter ſe differentium, & nihilominus inter ſe promiſcuè habitantium varietas, multarum perturbationum cauſſa; verùm homines inter ſe tam varios, promiſcuè ſibi convivere debuiſſe oſtenditur.

Proponuntur querelæ, quod in hominibus qui tamen naturâ pares ſunt, tanta ſit nihilominus diſſimilitudo.

GRatias omninò maximas, injuſtis licet hominum de Dei Providentiâ conquerentium vocibus: quò enim querimonias magis accumulant, eaſque accuratiùs expendo, eò magis illa mihi, pleniuſque eluceſcit. Injuriam ſane maximam humano generi feciſſe videtur Deus, dona ſua, naturæ inquam munera, tantâ inæqualitate inter homines quòd diſperſerit; iniquum enim eſt, inter æquales æqualitatem non ſervari. At ego id aſſero, nunquam æquiorem ſe hominibus præſtitiſſe Deum: æquiſſimumque fuiſſe, varietatem tantam & inæqualitatem, quòd induxerit. Quod clare ut expendam, audiendæ ſunt priùs conquerentium voces, ne muſſitent denuo inauditos eſſe condemnatos ſe. 1

In bonis fortuna.

An non id ſtupendum inquies, quòd cum homines primâ origine & naturâ pares ſint, tam impares tamen eſſe non fortunæ modò, ſed & animi corporiſque dotibus? quaſi ſi natura, quæ omnium communis mater eſt, non paucis fuerit rigida noverca. Hæc quidem perturbationum inter nos, & non minima eſt origo. Quid enim? imprimis (inde tamen id conſequitur) unus pauper eſt, alter dives, quod quidem fortunæ eſt. Tamen ut ut ſit, unus commodis undique diffluit, lautè comedit, ſtertit ſine curis, fora obambulat nullius rei ſollicitus, latè imperat, ſervos habet ad nutum obſequentes; denique vivit, oblectatur curis vacuus, 2

vacuus, deliciarum plenus. Alter interim non vivit, ſed ad dimenſum quotidie victitat, nullus ei proventus niſi quem manus rigidæ calliſque dant obductæ, nullus ei fructus provenit, niſi quem rigavit immanis ſudor: & tamen homines ſunt naturâ pares, conditione ſimiles.

3 Deinde, unus quidem vir eſt, hoc eſt, robuſtô virilique corpore, alter fœmina plurimis certè, præ viro corporis implicata incommodis. Et inter hos iterum ſumma eſt varietas. Aliqui namque, membris ſunt benè compactis, bonâ valetùdine, corpore contra aëris inclementiam probè firmato: aliqui, carne tam flaccidâ, viribus tam remiſſis, capite tam peroſo, ut minimâ perflentur aurâ, & in catharros toti diffluant. An non tamen ex eâdem omnes eruti terræ maſsâ? qui fit ergo, ùt in tam diſpares teſtas lutum tam ſimile, idem planè figulus coegerit? certè paria eademque, pari modo eodemque labore poterat efformare. *In corporis robore & conſtitutione.*

4 Præter hæc, quanta Deus bone in ſingulis eſt geniorum, ingeniorumque diverſitas! ſtupidus hic nihil percipit, ad omnia cœcutit, merum ſtuporem dixeris: alter perſpicaciſſimi eſt ingenii. Rurſus inter hos, mira multis faciliſque in percipiendis rebus eſt agilitas, ſed in retinendis fallaciſſima memoria: aliis ingenium ſit licet tardius, pervadunt tamen ſtudio & perrumpunt omnia, eaque quæ ſemel mente complexi ſunt, memoriâ retinent tenaciſſimâ. Rurſus non omnibus ſtudiis, eadem eodem modo apta ſunt ingenia: quædam his; his alia percolendis magis ſunt accommoda. Denique qui bono valet ingenio, judicio ſæpè eſt exiguo, ſæpè exotico, ſæpius nullo: quibus in percipiendo ingenium, & judicium in diſcernendo, non raro deeſt memoria: & tandem quibus eſt animus ad omnia compoſitus, iis deeſt corporis valetudo, animæ agentis neceſſarium inſtrumentum. *In ingenio & animi dotibus.*

5 At vero magnum [illegible]ud geniorum, indolis, morum, animorum ad varia inclinat[illegible]um diſſidium inter homines qui conſiderat, id ſanè inveniet, ne duos quidem reperiri in toto terrarum orbe ſibi conſtantes, ſibique ſimiles. Id verò quis ferat? hinc jurgia, hinc diſſidia, hinc averſiones mentium, hinc animorum perturbationes. Vnus enim faceto liberalique eſt ingenio, alter melancolicò, ſibi aliiſque tetrico: ille jocis delectatur & cantibus, huic iſta faſtidio ſunt, lacrymis oblectandum credas: *In moribus & affectionibus.*

Digitized by Google

das; hic tardus eſt linguâ, manibus remiſſus, toto corpore lentus & frigidus, neque facilè hominem moveas niſi vi propulſum: ille vegetus, alacris ſanguine, in agendo celer, fertur ſuo genio promptus ad omnia, ſibi ſemper ſimilis, ſemper lætus. Illum ſi tantillum moveas, illico in ignes diſſilit, in furias agitur abreptus ira; hunc omnibus commendat ingenita manſuetudo. Illum comitas, affabilitas, facilíſque genius cunctis charum faciunt & amabilem; hunc verò ruſticitas, inconditi corporis motus, inſulſique geſtus cunctis inviſum reddunt, in ſylvas ablegandum proclamant omnes, ubi *Rudi puer excidit alno*. En quanta hominum varietas, quàm diſpar omnium conditio. Et inter hos dum vivitur, quis poſſit placidè vivere?

Imò in eodem homine, pro rerũ varietate tanta variatio.

Lamentari, ut video, rurſus incipis. Verùm an dixiſti omnia? 6
an omnem moviſti lapidem? Haud reor: nam illud prætermiſiſſe non debueras, quod tamen maximum querimoniis tuis dabit pondus, diverſitatem hanc tam variam tamque intolerabilem non in diverſis modo hominibus reperiri; ſed quod peſſimum eſt, & in uno eodemque homine, pro rerum temporumque varietate, varios reperiri homines, inter ſe maxime diſſidentes, ſemper varios, rarò eoſdem. Hæc ſane res eſt, ut feratur, difficillima; quæque rectam conviventium ſocietatem, imò civitatum ordinationem probam, civiumque conjunctionem reddit prorſus difficilem. Si enim ſuis homines moribus conſtarent, genioque conſtanter & mordicus inhærerent, ſcio ego, inquis tu, quò pactò forent omnia ordinanda. Ain vero ſcis? age porrò, ordina.

Huic incõmodo ſtultè credis obviari poſſe, ſi ſimilis genii homines ſimul habitent.

Quod ſi, inquis, melancolico qui ſunt genio, ſemper tales fo- 7
rent, qui lætà indole ſemper læti, iracundi ſemper colerici, ad ſtudia propenſi ſemper ſibi conſtantes, & ſic deinceps: tum ſanè civitatem totam in compita vicoſque dividerem ego, ſtatueremque ut omnes, qui ejuſdem genii ſunt, iiſdem in vicis quaſi tributim habitarent; ut modo ſolent veſtimentarii, veterumque veſtium interpolatores. Sic ergo joviales illos geniiſque lepidi homines, in unum vicum compingerem, iſthuc muſicos, iſthuc cytharædos, iſthuc victores, iſthuc vina, iſthuc coquos, iſthuc bellaria, iſthuc paraſitos, iſthuc aleas, iſthuc teſſulas, omniaque oblectamentorum genera per claſſes ſuas ritè diſponerem. Sane ſic compoſiti vivere poterunt pro genio ſuo, cantare

ad

ad ravim uſque, ſaltare dum toto corpore ſudor diffluat, idque ſine tetricorum hominum murmurationibus aut impendio, qui ſibi ſemper occlamant obtundi caput, cùm quis agit lepidè, aut loquitur jucundè.

8 Deinde verò, hiſce rectè ex ſententia compoſitis, omnes illos Saturni æmulos, melancolicos, inquam, quibus nunquam ne ſibi ſecum quidem convenit; ſilicernia, terræ pondera, quibus caput nigris ſemper oppletum vaporibus, & talento gravius in terram propendet, in extrema amandarem urbis compita, Septentrioni, frigido nimirum vento maximè expoſita; iiſque veſpillones, libitinarios, ſandapilarios, & quotquot corporibus ſepeliendis impendunt operam, interſererem; tetricos quoque rerum omnium indagatores & cenſores, qui murmurandi materiam undique conquirerent. Illic ſanè admurmurarent, arroderent & ſe, & omnia pro ſuo libitu; ſterterent, plangerent, lachrymarentur, ſine audientium invidia aut faſtidio: omnes enim ejuſdem ſunt genii.

9 Jam verò bellicoſos illos, illos Martis pullos, quibus exæſtuat bilis, & ira eſt ferventior, quos bella delectant & jurgia, quis non judicet unà compingendos? habitent certè inter eos cultrarii, enſium armorumque politores, per me licet, ut inſtrumenta genio ſuo apta ad manum habeant. Iſthic narrare poterunt bella, & quibus interfuêre prælia; iſthic nova poterunt concitare bella, jurgari, clamare, & rixis miſcere omnia; pugnare ſi libet denique, & mutuis ſeſe vulneribus confodere. Agent certe pro ſuo genio, nec ullius niſi ſuo impendio.

10 Sapientes autem viros, non eſt dubium, quin unà neceſſe ſit convivere, ut conferant ſtudia, ut ſcanment, ut extra ſtrepitum ſint tumultuosè debacchantium, ut moderatè agant inter ſe, & fructum quæſitæ & inventæ jam ſapientiæ ſecuri percipiant. His verò bibliopolas, librorum excuſores, librarios, amanuenſes conjungi debere, non attinet me dicere; res ipſa loquitur. Funginos denique homines, ne ſapientibus moleſti ſint, tetrica inquam capita, quibus cùm parum ſit rei, multum tamen verborum eſt; ſtultos aut ſemiſtultos clariùs dixerim, qui nihil non effutiunt, nunquam non garriunt, ſine ullo aut ingenii, aut judicii acumine, pſittacos dicas aut loquaces picas, deſultoriè, quod ob os venerit, proclamantes; hos inquam omnes ne Sa-

 pientibus

pientibus poſthac obſtrepant, in inſanientium domum, aut ſi domus una non ſufficit (nec verò ſufficiet) vicum inquam integrum, eumque bene magnum, ablegandos omnino cenſeo. Iſthic ſibi ſapiant, donec inſaniunt. Hoc modo proviſum erit reipublicæ. Nunc vero ubi omnes habitant promiſcuè, quid tandem tranquillitatis ſperari poſſit? Sapit vir, inſana eſt uxor: liberi ſcelerati, & in omnem voluptatem propenſi domum complent clamoribus; turbatur jocantium cachinnis avus, multis jam ab annis putridus ſenecio; rixantur ſervi, inſaniunt vicini. An hæc eſt forma, benè & in ordinem digeſtæ reipublicæ? quis id patienter ferat? cui, ut maximè velit, tot inter turbas dabitur eſſe tranquillo?

Refutatur hæc inſana diſtributio.

Ah miſeros nos mortales! ut deſipimus, cum nobis ſapimus! quas non ineptias congerimus, cùm cogitationibus noſtris ablandimur, iiſque frænum remittimus! Verùm ut paucis hoc abſolvam, quod tantùm abſurditate ſuâ novitateque placere poteſt: dic quæſo caſtrorum metator, vicorumque deſignator acutiſſime, in quô vicô tute tibi domicilium conquireres? Injurius ſanè ſum homini, id qui rogo: hominem enim verò longè ſupra vulgus ſapientem alloquor. Quis dubitet igitur, quin in ſapientum vico domus ei collocanda ſit, & quidem non vulgaris? Ita ſit, iſthic habita. Jam verò, uxorem tuam in quem vicum amandabis? Rides hîc, ſat ſcio, & ne de hac quidem dubitari poſſe illico clamas: in inſanientium, aut certè non rectè ſapientium ingentem vicum, ablegandam prorſus, & quidem quantocyus. At qua de cauſſa? Quia deſipit inquis, aut quod parum diſtat, ſapit ut fæmina. 11

Ain verò tu? & ego quidem cum bene calculos ſubduxi, aio in ſtultorum compita compingendum te; illam verò in ſapientum eſſe deducendam vicum, & quidem honorificè; neque enim & iſthic deeſſent fæminæ. Miraris quod id aſſeram? rationemque exquiris? Dicam. Tam ſapiens cum ſis, omnia ut rectè potueris ordinare, certè ſtultam tibi copulaſſe fæminam, non niſi extremæ id eſt dementiæ. quis id non videt? uxor autem tenuitatis ſuæ ſibi conſcia, ſapientem virum qui ſibi præſto foret, quòd delegerit, ea demum ſumma dicenda eſt ſapientia, igitur ſi ſtulta eſt, ſapuit ſtultè, cùm tu ſapienter deſipis. Quid hîc repones? utrum vicum deſtinari tibi autumas? certè neutri es aptus. non 12

inſa-

inſanientium profectò, quia ſapis hercle, ſapis quam qui maximè: non etiam ſapientum; quia dum ſic ſapis, inſipienter prorſus agis. Vos litem hanc domi quiſque ſuæ, ſi vultis, dirimite. ego jam iſtud ago; ajoque hinc ipſiſſimam rationem clarè deduci, cur tanta geniorum varietas, non in claſſes quæque ſuas ſit diſtinguenda, verum miſcenda promiſcue: ſic ut pauperes divitibus, amæni melancolicis, iracundis manſueti, incultis & ruſticis urbani, malis boni, ſapientibus ſtulti, ſtupidi acutis intermixti, unam pariter conſtituant, nec interpolatam habitatione rempublicam.

13 Nam, ut cætera taceam incommoda, quantam putas exorituram illico tumultuantium hominum tempeſtatem, ut executioni mandaretur hæc res? quis ſe ruſticum, quis ſe iracundum, quis ſe melancolicum, quis ſe lentum, quis ſe inſipientem fatebitur, cum nemo ſibi non ſit ſapiens, nemo non manſuetus, nemo nō elegans? ſanè per vim ſeſe mutuo è compitis ejicient homines, ut quiſque quod vult occupet; mutuiſque ſeſe vulneribus conficient, de loco ſibi debito dum diſputatur: ſicque confectus extinctuſque erit orbis, antequam in ſuum ordinem rite ſit diſcretus. En ut exercitum totum deles caſtrametator egregie, caſtra dum tam ſtulte diſpungis & metaris.

14 Jam vero, ut dicere inſtitueram, ut ita foret, totumque mortalium genus in claſſes ſuas pro moribus, & genio cujuſque foret diſtinctum, triſteſque triſtibus, lætis læti, mali improbis, probis probi; irâ ferventes iracundis, manſuetis manſueti, ſtultis inſipientes, ſapientibus modeſtè ſapientes cohabitarent, unaque conviverent: ſit ita, per me licet. At quamdiu credis duraturum ejuſmodi commercium? ne diem quidem unicum. Tanta eſt enim, non hominum tantum, ſed & unius hominis varietas, ut vix unâ ſibi conſtet horâ; ſemper eſt varius: qui diem hodie ducit lætus, craſtinum triſtis exiget; nunc bile, vel atrâ, vel flava urgemur; nunc perplacent omnia, nunc diſplicemus ipſimet nobis; nunc cantus nos delectant, nunc auribus officiunt; nunc ad omnia exporrecti & agiles, nunc nobiſmet ipſis ſumus oneri. Quod ſi ergo pro geniorum, morumque diverſitate, deſignanda eſt habitatio, quotidie mutandæ ſunt ædes: neque quidpiam totâ urbe videbimus, niſi ultro citroque migrantium inſanas diſcurſationes.

Neque poſſibilis eſt, ob hominis inconſtantiam & pro diverſitate rerum, varietatem.

Ita eſt. vix unquam vitio noſtro id ſumus quod ſumus, aut eſſe quod debemus; præterquam quòd tanta præterea ſit, non genii modo, ſed & fortunæ nos circumſtantis, morborum ingruentium, eventuum nos prementium varietas, ut iidem, licet maxime velimus, eſſe vix poſſimus. jam volumus quod noluimus; jam amplectimur quod horrebamus; jam timemus, jam amamus, alia ſemper atque alia; alii ſemper atque alii. volvitur & immutatur homo, *Et nunquam in eodem ſtatu permanet.* Non igitur in mores aliorum quibuſcum tibi convivendum eſt, perturbationis tuæ cauſſam rejice, ſed in tuos. Neque illud oggeras cùm tali mihi pax eſſet, illi viro pacifice conviverem, hæc uxor ex meo genio eſſet, cum hoc amico vitam ducerem jucundiſſimam, tranquillitas foret æterna. Erras inquam, erras quàm qui maxime: nam & tuus tibi mutatur genius, & is qui modò perplacet amicus, mutatur ut tu; nam & homo eſt ſimilis tui, varietati ut tu obnoxius. Conſonent, licet fides, dulcemque edant ſibi conſonæ ſymphoniam; quid tamen concentûs ab iis exſpectari poteſt, ſi mutantur ſingulæ, nec ſtatum, quem ars dedit, mordicus retineant? remittit ſe una, altera in altiorem aſſurgit tonum, & ſic tota interturbatur harmonia, ubi concordiæ non eſt conſtantia. Non igitur putide conqueramur poſthac, tam diverſis hominum geniis & conditionibus quod convivamus; ita certe fieri ut videtis oportuit. id tantùm agite, quod, ut non turbemur hominum à nobis diſſidentium vitiis, opportune monet Apoſtolus, *Alter alterius onera portate,* quæ evitare non poteſtis, *& ſic adimplebitis legem Chriſti*, Deique ſic ordinantis omnia, voluntatem. 15

Job. 14

ad Gal. 6

§. II.

At inquies diverſitatem illam indolis, conditionis, & geniorum Deus inter homines inducere non debuerat. Proponitur objectatio, omnia ſcilicet æqualiter dividi debuiſſe.

Omnia incommoda ceſſarent, inquies, ſi

ILlud quidem tandem fateor, inquies, hominum tam diverſæ fortunæ cum jam ſint, tam varia corporum, animique conſtitutio, tanta morum, ſanguinis, ingenii varietas, eos inter ſe miſ- 16

ceri

Digitized by Google

ceri debuiſſe, neque ſeorſim habitationem ſuam cuique generi debuiſſe aſſignari. Tamen difficultati occurrere potuiſſet Deus: occuriſſet autem, ſi eam quam invexit hominum varietatem, conditioniſque differentiam non ſtatuiſſet.

Deus omnes homines feciſſe pares & ſimiles.

17 Quantùm audio, rurſus tu Deo conſilia vis porrigere, & arbitratus in manum dare. An ergo, ea quam præcedenti ſermone inſtituimus, tibi tam benè cecidit ex ſententiâ conſultatio, ut rurſus audeas aperire os? De divitiarum ſolâ diviſione agebamus; neque id potuiſti rectè decernere, maliſne ſolis & omnibus, an ſolis tantùm & omnibus eſſent tribuendæ bonis. Quod verò de divitiis tunc dicebamus, id eodem planè jure de naturæ dotibus, corporis inquam valetudine, rectâ membrorum conformatione, ſanguinis temperie, viribus, venuſtate, judicii præſtantiâ, morum æquabilitate: item de animæ conſtitutione, ut puta ingenii acumine, affabilitate ſermonis, animi alacritate, quæque hæc omnia conſequuntur, honore, muniorum dignitatumque præſtantiâ, intelligendum eſt. Illud igitur maneat, prout præcedenti Tractatu deciſum eſt, hæc omnia neque malis ſolis conſequenda, neque deneganda etiam omnibus: rurſus neque bonis omnibus dari omnia, neque etiam omnibus ſubtrahi debuiſſe. Nimis enim gravia ex illa diviſione orirentur incommoda; quæ quidem omnia & ſingula, his quas commemoravi corporis, animique dotibus dividendis, palam eſt etiam interceſſura. Igitur neque malis & ſolis omnia, neque bonis aut ſolis aut omnibus, rectè potuere aut detrahi aut dari.

Recenſentur incommoda quæ tum ceſſarent.

18 Quid igitur faciendum fuiſſe cenſes tu, qui huic, quàm jam videmus diviſioni, non acquieſcis? Illud quod ſolùm reſtat inquies: omnes tùm fortunæ, tùm corporis, tùm animi dotes, ſingulis æqua portione, dividendas eſſe ſtatuo. Æquales qui ſunt jure & natura, æqualibus etiam naturæ ut fruantur bonis, æquum juſtumque eſſe ſentio. Hoc ſi præſtitiſſet Deus, poterat autem nullo impendio, Deus immortalis qualem habuiſſemus orbem, quàm modeſtum, quàm pacificum! quàm quietam duceremus vitam, ſi ſufficientes cuilibet eſſent opes! quiſquis ſuo viveret, nec inhiaret alieno admodùm; ſenatorum ſubſellia litigantium vocibus non perſtreperent; non exaudiretur martius bellorum fragor; nec invidentium fortunis alienis importunæ querimoniæ; ceſſaret iniqua contrahentium fides; jurgia non eſſent aut perjurias

juria; denique deterſus foret, alienis opibus inhiantium, inſanus labor. Suô quiſque dimenſô, eôque ſat liberali contentus viveret: & hoc demum eſſet vivere.

Et commoda quæ inde orirentur.

19 Quòd ſi præterea, uti maximè cuperem, omnes eſſent ingenio acutò, & ad percipiendum facili, corpore ſano & formoſo vultu (& quid ni eſſe poterant) humorum ſanguiniſque conſtitutione temperatâ, animo alacres, moribus candidi, & ad amœnitatem facti, affabiles, comes, humani denique & ad communem ſocietatem nati: quanta tum demum eſſet mortalium felicitas, vita quàm jucunda! communis eſſet vita & amor omnium: paradiſus certè foret miſerum hoc exilium, quod quidem faciunt eſſe longe miſerrimum tam ſibi infenſi genii, & inter ſe tam diſcrepantes mores. Jam vero omnia confuſa cum ſint, quid demum eſt humanum commercium, niſi merum Chaos? cui minus rei eſt, plus eſt invidiæ; aliena rapit qui de ſuo pauper eſt: mortem quin imò etiam parentum aut optamus, aut acceleramus, eorum futuri hæredes: amorem vagum circumferimus, & odia tranſportamus, prout diverſa hominum occurrunt aut formæ aut ingenia: modò benè, malè modò cum amicis convenit; modò oneri ſunt, modò voluptati; modo gaudii præſtant materiam, modo triſtitiæ. Taceo cætera incommoda numero infinita, perpeſſu difficillima. Hinc exacerbationes animorum, hinc tædia, hinc tumultus, hinc perturbationes. Quæ quidem omnia quaſi planâ detergerentur manu, nuſquam ſi diſpar eſſet conditio, omnes autem ſi naturæ fortunarumque æquali portione fruerentur. Id autem præſtare cum potuerit Deus, cur jam tantam inæqualitatem invexerit, id ſanè non video. Non vides? facile crediderim: occupat enim tibi cerebrum hoc ipſum quod deteſtaris, obſcurum chaos.

Refutatur hæc ſententia duplici ratione.

20 Adeſdum itaque maleferiatum caput, cum tuâ putidâ ſententiâ. Paradiſum tum denique futurum hunc orbem reris tu, cum tuo conſitus, & in ordinem digeſtus fuerit arbitrio? at ego id pugno non merum chaos tantum, ſed & inferno proximum futurum hunc orbem; eum denique fore, quem deſcribit Job, *terram miſeriæ..... ubi umbra mortis, & nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.* (Job. 10.) Aſſero itaque nuſquam Divinæ ſuæ Providentiæ admirandas *inventiones*, ut rectè eas vocat David: (Pſal. 76. v. 13.) præclarius & evidentius oſtendiſſe, quam in ea tam diſpari Bono-

rum

rum omnium, ingeniorumque inæqualitate, & tam concordi geniorum diſcordia : illam verò fuiſſe prorſus neceſſariam, primò quidem ad totius humani generis conſervationem, utpote ſine qua diſcordia mundus non ſtaret : deinde verò ad ſalutem æternam mortalibus procurandam. Fidem mihi denegate, utrumque donec planum fecero & evicero.

§. III.

Oſtenditur ſine maximâ opum fortunaque inæqualitate, genus humanum, licet condi potuiſſet, conſervari non potuiſſe.

21 Atque ut primum ordiamur caput ; an non id cuique perſpicuum eſt, quod ſicut in microcoſmo, humano inquam corpore, varia neceſſe eſt eſſe membra, & ſitu, & magnitudine, & præſtantia & officio admodum inter ſe diſcreta, toti tamen corpori, aut alendo, aut ſuſtinendo, aut dirigendo, aut promovendo in primis neceſſaria; ita planè megacoſmum, magnam hanc generis humani communionem, & quaſi corpus ingens, ex diverſis admodùm conſtare partibus, quaſi membris debuiſſe; ut non ipſa tantùm ſibi conſtet univerſitas, ſed & ſingulæ conſerventur partes? ſatis enim conſtat, ubi toti corpori malè eſt, ſingula etiam membra protinus diffluere. Verùm hiſce non inhæreo, res in confeſſo eſt.

Non enim potuiſſet conſervari genus humanum, ſine magnâ muniorum & officiorum varietate.

22 Jam verò, cur Deus tantam inter homines conditionum differentiam invexerit, cùm me importunus interroges, ſane cum D. Theodoreto & quidem ejus verbis, *& ego te quoque lubens interrogaverim, cur non omnibus corporis noſtri membris, unam & eandem vim, rerum opifex indiderit? ſed oculis quidem colorum & figurarum judicium commiſit; auditum verò, vocum & ſonorum diſcrimina cognoſcere voluit?* Et ita de reliquis deinceps membris ſtatue & loquere. Quòd ſi rurſus interrogem, cur ſtomacho incumbat cibos coquere & digerere, ori maſticare & mandere, cur non & ſtomachus oculus ſit, & os, & manus, pedeſque: denique cetera membra, cur non ſint oculus, cum facile in ſimilem fabricam potuerint efformari? illico reſponſio tibi ad manum eſt, plura ad humani corporis conſtitutionem requiri, quam ut tantùm

Theod. Orat. 6. de Prov.

Quod probatur ex varietate membrorum in corpore humano.

tùm videat: audiat enim, tangat, olfaciat, guſtet, phantaſietur neceſſe eſt; ad quæ præſtanda non ſufficeret, ſi totum corpus eſſet oculus. Et verò, oculo quis alimenta, quis ſpiritus præſtaret, niſi in corpore eſſet ſtomachus? quis eum ad plura videnda circumferret, niſi pedes forent? Idcirco tam diverſa corpori membra dedit ſapientiſſimus artifex Deus, quia unum tam multis exercitiis non ſufficit: neque verò, niſi alterum alteri præſto ſit, ullum profectò, ut diu ſit, ſufficit ſibi ipſi. Quod ſi autem diverſa debuiſſe eſſe corporis membra fatearis, toti corpori ut bene ſit; ſupervacaneum ſanè erit quærere, cur unum alteri magnitudine præcellat, cur robuſtius, cur infirmius; cur unum alteri ſitu, & pulchritudine, & mollitie, & decore præſtet; nam ſine hac circumſtantiarum varietate, nulla erit membrorum differentia, quàm tamen fatebare corpori oppido neceſſariam.

Applicatur comparatio toti hominum communitati.

23 Auditores eandem plane, quam in humano corpore, in tota humani generis machina conſervanda & dirigenda, Providentiæ vim exhibuit ſapiens Deus: eadem prorſus eſt, ſed hîc ad plura extenditur, iſthic ad pauciora contrahitur. Conſtat certe unum ſine altero hominem, nec multùm nec diu poſſe ſubſiſtere, nequidem ut corpori neceſſaria ſufficiat: adeo miſer eſt homo, cum ſolus eſt homo. Communicatione vivimus, communicatione ſubſiſtimus. Pane ut veſcamur, terræ mandanda ſunt ſemina: terra ut proſcindatur, cudendus eſt vomer; excuſſum triticum mola terendum eſt: pinſendus panis, committendus furno, furnus ipſe conſtruendus: texendi ſunt panni quibus tegimur; ſcindendi ut corpori conveniant, conſuendi ne diffluant: conſtruendæ ſunt ædes, quas tu præterea inſtructas vis tapetiis & picturis adornatas: per varias mundi plagas inſtituenda ſunt commercia, ut à variis terræ partibus, ſingulis bene ſit; nec enim omnis fert omnia tellus: tradendæ ſunt ſcientiæ, & quidem variæ, ut viris floreat reſpublica: expedienda arma, quibus contra incumbentium hoſtium ferociam defendatur. Alia infinita propemodum ſunt ejuſmodi, planè inter ſe diſtincta munia, quæ tamen, ut rectè & commodè vivamus, penitus requiruntur.

Non eſſet autem ea muniorum diverſitas, ſi non eſſet divitiarū diſparitas.

24 Jam verò, quis non videat unum hominem tot tantiſque rebus parem non eſſe, niſi ab aliis adjuvetur? An fortè tu ſei vilia quotquot ſunt, addiſcere vis artificia? etiam tonſtrinam agere, calceos conſuere, & exercere veteramentariam? & licet in hâc arte

arte expeditus eſſes & eximius, an etiam panem pinſere, lateres indurare, calcem ſubigere, muros ad libellam erigere, cœmentariam agere tibi adlibeat, ut domum ſolus tibi extruas ? & ſi lubeat, an tibi ad tam varia ſatis eſſe temporis putas, imo virium & induſtriæ? certè ego me illis ſordibus non immergerem, inquis. Quid? dives forem & opulentus quantum ſat s : & an bonis non fruerer ego commodiſque, quæ fortuna, & Deus erogarit ? amens ſim ſi id non ago. Itaque ſervilia iſthæc opera aliis facienda demandarem; locarem operas, mercedem darem largiter: pecuniæ, ut ſcis, obediunt omnia. Næ tu planè deridiculum es caput ! an fortuna tibi cerebrum ita dimovit, ut ſententiæ quam tul ſti memoriam excuſſerit ? certè non te tantummodò divitem, ſed cæteros omnes, divitiis conſimiles tibi eſſe oportebat meminiſſe te, & quidem tuâ ex ſententiâ. Quô pactô igitur tibi laborare vis eos, qui tuô minime indigent? pares tibi divitiis cum feceris, obſequio, laboreque cur tibi vis eſſe impares? & ut velis, quomodo id tandem impetrabis ? Lepide id pertractat

Theod. ſup. Theodoretus : *Quo pacto*, inquit, *denique omnes æquales cum ſint, & omnes opibus abundent, neceſſariorum inopiam, & uſum homines ſarcient ? aut quis ſi eadem cum reliquis abundantiâ inſtructus ſit, alteri ſervire volet? quis inquam igni aſſidere, obſonia parare; quis item panes coquere, & molâ triticum conterere, niſi inopiâ & egeſtate cogatur, ſuſtinebit ?* Itaque ſi omnes æquè divites, nemo alteri laborem præſtabit ullum; te igitur & omnes colere artes, omneſque tibi ipſi exercere neceſſe eſt, ut vivas, non dico lautè & opipare, ſed miſere quoque & frugaliter, tu tibi ſis omnia unus neceſſe eſt, cùm omnes unum facis.

25 Eſſent inquies, qui divitiarum amore ducti, lucrandi ſtudio operam ſuam facile impenderent. Fateor; at ſi lucrentur nummum illi, tu verò nummum erogas, an non id vides, illico ditiorem futurum illum, pauperiorem te? igitur ſublata rurſus foret, quam tu tantopere commendabas, divitiarum opumque æqualitas. Certe memorem decretorum tuorum oportuerat eſſe te; omnes volebas eſſe æque divites; & dum piger eſſe vis, ditiores alios facis, tuaſque ipſemet leges infringis primus. Quod ſi ſic & alii agant nonne quantocyus in orbem inducetur, quæ modo viget, divitiarum inæqualitas? quid ergo incuſas Deum, ob id quod ne tuis quidem, quas condis, legibus poteris evitare?

Necdum caput demittis, vir bone, & ſententiam? minimè 26
inquies; nam concordiam inire poſſent homines, ſic ut unus alteri præſto ſit; idque liberaliter, nullâ nec pactâ, nec datâ mercede. Ceritum tibi cerebrum eſt ut video, & quid quæſo obſequii alteri præſtare tu ipſe velles, labore improbo, mercede nullâ? Ego inquies alteri obſonabo; ſit ille mihi à pedibus, imo & à calceis. At vero eodem jure, ſervilia quæque officia à te exiget alter ille, lautè & opiparè obſonaturus tibi, calceos ipſi cum confeceris, aut colendo hortum, ſudore penè cum diffluxeris. Quid dices? quid repones? jure ages; at apud quem? interim ſi pro pinſendo pane inſtituitur iſta concertatio, timeo ne fame pereatis ambo, antequam lis iſta deciſa ſit ad liquidum uter alteri pinſat panem. Stultum eſt planè & ridiculum, ejuſmodi ſententias mordicus velle defendere. Fatere id quod res eſt, diverſa debere eſſe & officia, & munia, & artes artiumque exercitia, ut genus humanum ſtet; neque diverſitatem illam primò induci potuiſſe, niſi fortunarum inter homines eſſet, & quidem ingens inæqualitas.

§. IV.

Expenditur quanto artificio tantam muniorum differentiam, inter homines invexerit Deus; atque hinc evincitur, ingeniorum & inclinationum tantam varietatem planè fuiſſe orbi neceſſariam.

Expēditur quanto artificio muniorum diverſitatē, hominum communitati tā neceſſariam, invexerit Deus.

At verò, quis non obſtupeſcat artem eximiam, quâ Deus, 27
nunquam ſatis admirandam illam varietatem, orbi tamen tam neceſſariam, inter homines nihil ejuſmodi cogitantes induxerit? Conſideratione ſanè res digna eſt, ut artificis induſtriam admireris. Pace igitur tuâ Magne & ſagax Deus, cum Davide *Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis exercebor*, quas nemo invenire poterat niſi tu; in iis autem conſiderandis exercebor, ut ea dum obſtupeo, iis etiam acquieſcam. Pſal. 76.

Sic tamen ut libertati vim non intulerit.

A te ergo incipio importunè Cenſor, qui omnes, quotquot ſunt 28
homines ejuſdem genii, & ingenii volebas eſſe. Annon, ubi tanta

ta officiorum ſtudiorumque requirebatur differentia, etiam ad diverſa propendentium ſtudia, ingens exigitur corporum varietas & animorum aliter atque aliter affectorum inclinatio? ubi ſinguli agunt omnia, nihil agitur, ut modo oſtendimus: ubi ſinguli agunt ſingula, expediuntur facilè omnia. Itaque neceſſarii ſunt quidam, qui manu laborent, quidam qui ingenio, quidam qui utroque: quidam qui ſervilia pertractent opera, quidam qui artibus ſeſe dent: quoſdam militia, quoſdam ſcientiæ requirunt; & hos quidem variæ rurſus varios: quoſdam rerum divinarum, quoſdam reipublicæ exigit procuratio, omnes ſunt neceſſarii, nemo non requiritur. Quod cum ita ſit, illud etiam liquido conſtat, eum qui laborat manu, ſtudiis non poſſe incumbere; nec qui ſe dat ſtudiis, eum ſervili operi admovere poſſe manus, non ferrum cudere, non naves per maria devehere, non Martem ſequi. Quid igitur conſilii, ut tanta habeatur inter eos, qui natura pares ſunt, diſparitas? homines vi cogere, & ſingulos & omnes, id quidem eſt adynaton; & vero etiam libero arbitrio, cui vis adhiberi non debet, plane contrarium. En ut hæc
Sap. 8. ſeſe difficultate expediat, is qui ſcientia ſua, *Attingit à fine uſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaviter*: Fortiter, quia quod ſibi beneplacitum, certo exequitur; ſuaviter, quia libertati humanæ vim non infert, ea dum utitur. Attendire ſi placet *adinventiones* Dei.

29 Subtrahit primò opes, & corpori neceſſaria quibuſdam, quibus alios locupletat; hos verò, ſibi cùm ſoli non ſufficiant, divites licet ſint, ab aliorum opera vult pendere: pauperes itaque, corpori ſuo ut proſpiciant, divitiaſque, quibus carent, quærant; quantocyus ad artes, obſequia, imò & ſervitia libere ac volentes applicant animum, ut ea, quibus indigent, ex potentiorum manibus emungant & eliciant; ſicque dum neceſſitati quiſque ſuæ aut etiam cupiditati dum obſequitur, ſervitur univerſis & quidem libere. Incredibilis profecto providentiæ fuit, illa in orbem invecta divitiarum inæqualitas, per quam fit, ut dum differimus ſinguli, ſtemus omnes. Dum tu divitiis alios, ſane alius robore, arte alius & induſtria te ſuperat; quòd ſi itaque divitiæ tuæ neceſſariæ ſint illi, cui vita eſt opera; certe illius tibi opera eſt neceſſaria, ſine cujus opera tibi non ſtat vita; aut ſi ſtat vita, ſaltem non tam commode. Quod ſi clientes, ſervos, minoriſque

Diverſitatem hane invexit, primò per diverſitatē divitiarū.

Digitized by Google

ſortis homines, videris principum virorum atria, neceſſitatis, ut gratiæ conquirendæ cauſa obambulare.ſane & ego non ſemel vidi principum deauratas rhedas, præ foribus tabernarum ſtare, & vel neceſſaria coëmi, vel etiam prenſari manus. Sic fit; nemo non eget, utcumque dives ſit: & tam indiget Rex piſtore, quam piſtor Rege. Quam parum id attendit humana ſuperbia! quam facile is cunctos deſpicit, quo multi egent! quaſi vero non pluribus indigeat. Quid igitur ſuperbis homo, quid caput erigis? opulentus es, fateor; in dignitate conſtitutus es, ita ſit: multi à te dependent, tu viciſſim à plurimis; multi ſine te parum poſſunt, ſic eſt; ſed tu ſine multis, nihil. verum his non inhæreo. Provehenda eſt divinæ induſtriæ conſideratio.

Deinde cũ ea diverſitas ſola nõ ſufficeret, inducendo varias inclinationes animi.

Cum itaque diverſa planè artium, ſtudiorum, ſcientiarum adminicula orbi eſſent neceſſaria, non ſatis viſa eſt ſufficere tantæ varietati obtinendæ divitiarum ſola inæqualitas, ut alia quiſque & alia ſibi deſumeret exercenda officia, etiam lucri cauſſa. Quid enim? ſi quiſque ad unum advertat animum? ſi omnes quotquot ſunt ad laborandum applicent manus, ut victum comparent; ubi tum futuræ ſcientiæ? ſi omnes ſtudiis incumbant; ubi tum futuræ operæ, ubi milites, ubi artifices? omnes igitur pecuniâ allecti, unum tantùm ſi velint agere, perdita rurſus eſt res humana. Verùm huic incommodo proſpexit providus Deus. Inclinationes itaque animorum varias, naturæ inſeruit artifex ſummus. aliis quidem ſubtiliorem ſubmiſit ſanguinem; cogitationes exinde altiores, generoſioreſque ſpiritus, quibus ad præſtantiora quædam ſupraque vulgus evecti, quaſi à natura, aſpirarent: aliis autem indolem cum ſanguine inſeruit craſſiorem, tardioremque, quô ſeſe humilioribus contenti, abjectioribus etiam libentiùs, quaſi ad majora inepti applicarent; mediam inter hos indolem aliis indidit, qua nec nimiùm phantaſmatis elati, nec etiam depreſſi nimiùm, medium tenerent iter; artibuſque & ſcientiis vulgo expetitis, mentem adverterent, iiſque demum & non aliis exercendis, à victûs neceſſitate, aut etiam divitiarum cupiditate allicerentur. 30

Et quamvis ingenita indoles, animi dotes, & ad diverſa ſtudia diverſæ inclinationes innatæ; conſuetudine & familiaritate maligna ſæpè depraventur, aut mutentur, ſæpe etiam alienô exemplô præſertim domeſticô excitentur; ſæpè etiam vitiô no- 31

ſtrô

ſtro deprimantur, aut ſtudio virtuteque erigantur & emendentur; tamen ex varia humorum, phlegmatis, inquam, & melancoliæ, ſanguinis item coleræque admirabili permixtione, geniorum varietatem, quæ inter nos eſt, originem ſuam ducere, experientia teſte ſit certiſſimum. Ex varietate verò geniorum in diverſa propendentium, illico tam varius, aliud atque aliud agentium, exiſtit ordo: *trahit enim ſua quemque voluptas*: idque volupe eſt agere, quod ex genio agitur; quem ſi quis ſequitur, ſuum arbitratur eſſe longè pulcherrimum, aut certè viribus naturæque ſuæ accommodatiſſimum: & ſic parum ſollicitus quid agant alii, agit ipſe res ſuas, dum à genio ſuo agitur. Quod autem præter genium ſit, non agitur aut benè, aut diu. Is verò agit id quod agit, qui id agit, quod, dum agitur, delectat. Et ſic dum agunt omnes, omnes ſerviunt, licèt ad id animum non advertant; & dum ſerviunt ſinguli, ſervitur ſingulis, & benè eſt univerſis.

32 Manifeſtum eſt igitur, non omnem omnium hominum indolem aut genium, communem omnibus eundemque eſſe potuiſſe, ubi tam diverſa requirebantur officia. Certè alia omnino phantaſmata debentur militi, alia ſanguinis temperies, quæ audaciam ad perfringenda mortis pericula, vireſque corpori ſufficiat, ad militiæ labores perferendos: alia ſcientiarum ſtudioſis, inſtitoribus alia, alia tandem ſervitiis & communi labore victitantium fæci. Niſi fortè aut milites omnes vis eſſe, aut inſtitores omnes; aut certè neminem ſuâ vivere conditione contentum.

33 Hac ipſa de cauſſa mulierum ſexui, humano generi propagando imprimis neceſſario, aliam longè à viris indolem, aliud ſanguinis temperamentum excogitavit Deus. Longè illud deterius, mollius, & ſuavius; non rigidum ſed facile & flexile; non aſperum, ſed ad omnem miſericordiam propenſum. Hinc, ſi inconſtantes, teneriores tamen habent fœminæ affectiones, ut tanto facilius liberorum amore tangantur & miſericordia flectantur; teneritudo autem amoris, ſi humano generi defuiſſet, quantulum Deus bone nunc eſſet humanum genus! quî enim fieri potuiſſet, ut tam incredibiles, in liberis præſertim educandis, labores ſuſtinuiſſent miſeræ, ſed ut ſibi videntur felices matres? tanta tædia, tot vigilias, tot inſomnia, tantam inediam,

Sic mulierium corporum, & ſanguinis compoſitio alia eſſe debuit, quàm in viris.

Digitized by Google

tam edaces curas, quô demum animô perfregiſſent, niſi hæc omnia deterſiſſet liberorum amor, quo delibutæ, non agunt modo quod agunt, ſed agendo ſic delectantur, ut non id agere, ſit eis ipsâ morte moleſtius? At quô pacto afficientur bene erga infantem, quem nunquam neque viderint antehac, neque cognoverint? interim à quo mala plurima ſunt perpeſſæ; quique ſæpè numero nihil habet admodum pulchritudinis quod delectet, multum vero deformitatis quod avertat; imò qui modo natus, clamore incondito, lachrymiſque importunis, ægram adhuc à partu moleſtat matrem. Quâ ratione, inquam, amabunt tam infauſtum fœtum, niſi amor ille cordi, viſceribus, & phantaſiæ ab altiori imprimatur manu, & quodammodo ingeneretur maternæ animæ? Rurſus denique ſi ſanguinis cerebrique temperamentum iis tenerius, molliuſque non ſit, ſic ut facile impreſſionem amoris ſuſcipiat, & imbibat; ſanè aut difficile admodùm erit, iis teneriorem hunc affectum indere; aut ſi indatur, facilè etiam, ut in viris fit, redeunte ad naturalem ſtatum, qui amore motus fuerat, ſanguine, ſpecies illæ, quæ teneram erga liberos affectionem faciunt, obliterabuntur & evaneſcent, & cum illis maternus amor.

Hinc quidē aliquibus vitiis ſunt obnoxia, ſed quæ viri deberent neceſſitati condonare.

Fateor quòd eam ob cauſam, molliori etiam ſunt infirmioreque corpore, cerebro item teneriore, nec ad majora percipienda aptè attemperato; rurſus quod iræ, triſtitiæ, cæterarumque affectionum, præſertim ſubitarum impetus facillimè patiantur, facilè etiam remittant. Sed quid ages? non omnia poſſumus omnes; corporis ſanguiniſque id ſecum fert conſtitutio. Eam autem requirebat liberorum progignendorum neceſſitas, & ut vidimus alendorum amor; qui niſi fuiſſet tenerrimus, nullus fuiſſet. Tener autem eſſe non poteſt, ubi ſanguinis temperatura robuſta eſt & aſpera. Hæc ſi viri ſecum accuratè perpendant, patientur illi facile. quibus nimium exacerbantur, vitia in tenero fragilique ſexu. Nimirum excandeſcentiam modo nimiam, triſtitiam modo exorbitantem, ſermones quandoque non adeo gratos, & porro etiam intolerabiles. Fæminam certè cogitent, ſic à natura conſtitutam. & licet vitia ratione corrigenda ſint, id tamen admodum eſt difficile, ubi vitia natura fert, aut ſi non fert, facilè ſuſcipit. 34

Quod quidem etiam

Verum ne mulierum tantummodo cauſſam agere videar, vide 35

de nunc quæ ex hac doctrina conſequuntur. Ingeniorum enim, hac de cauſſa, ſapientiſſimè tanta inæqualitas à Deo procurata eſt, ut parvo contenti, nec majorum capaces, vilioribus ſe minus acuti & hebetes, læti tamen alacreſque impendant obſequiis. Ingenioſo enim homini, præcellenti judicio, cæteriſque animi dotibus prædito, manum textrinæ admovere, aut neſcio cui à pedibus eſſe, id ſane foret admodùm intolerabile. Hinc ego rideo nonnunquam, ſtuporem hebitudinemque in ſervis & ancillis, tam ægre quod ferant tetrici quidam, nimiumque faſtidioſi heri. Stupidos ſane hebeteſque oportuit eſſe, ut ſervi ſint; & ut quod ſunt, ſine tædio ſint. Neque enim ſi ingenioſi ſint, ſi acuti, ei volent obſequi, cui, ſi dotes ſpectas, debuerant imperare. Voluntarium itaque facit eſſe obſequium ingenii tarditas, quod violentum redderet ſola victûs conquirendi neceſſitas. *n ſervo vitiis loci habet.*

36 Deinde, robur vireſque corporis inæquales eſſe, erat prorſus conveniens tantæ muniorum varietati inducendæ. Is enim qui validis eſt nervis, muſculis bene compactis, toto corpore ad labores indurato, validiora arripit onera; majoris quidem lucri ſpe, arripit tamen ea & perfert, quibus alii ſuſtinendo non ſint; item, ſi tanti non ſit ingenii, ea exercet, quæ licet majoris ſint moliminis, minoris tamen ſint induſtriæ: is verò, qui debilius ſeſe corpus ſortitum videt, facilioribus ſe impendit, aut iis quæ plus ingenii requirunt. Sic qui ferrum cudere, cuſumque in laminas deducere brachiorum lacertis non valeat, digitos acui applicat, aut ſi induſtriâ valeat, etiam penicillo. *Ex ſanguinis variâ temperie, varium in hominibus robur eſſe, neceſſe eſt.*

37 Tertiò; cùm ad hanc tantam officiorum diverſitatem, tanta temperamentorum diſtinctio eſſet neceſſaria, ſanguiſque tam variè miſcendus, tantam etiam morborum differentiam exoriri erat neceſſe. Morbi enim cùm nihil aliud ſint, quàm temperamenti diſſonantia, humorumve inter ſe digeſtorum diſcrepantia; certè ubi variæ ſunt conſonantiæ, iſthic mutatione aliquâ factâ, diſſonantias eſſe varias oportet. Et ſic, aliis videas morbis melancolicos, aliis colericos, alios aliis exerceri; lentis illos, hos acutis, diuturnis aliquos, ſubitis alios doloribus urgeri; quæ omnia diverſam corporis humorumque compoſitionem liquidò conſequuntur. *Item alios atque alios morbos.*

38 Deinde, exinde oritur tanta etiam venuſtatis inæqualitas: oculorum vivacitas, aut obtuſio: color roſeus aut emortuus; cutis *Aliam denique atque aliam corporis elegantiam.*

Digitized by Google

cutis leniter expanſa, aut in rugas cōtracta; mollities carnis aut ſcabrities; hiſpidæ genæ, aut glabræ; vultus denique totus ſeverus aut benignus; ſuavis aſpectus & ad amœnitatem decorè compoſitus, aut ferox & ad horrorem factus. Hæc enim omnia, variam illam humorum ſanguiniſque jam defæcati, ſeu ſpirituum quaquaversùs toto corpore pervagantium varietatem, ſuo quaſi jure comitantur. Quod quidem multis demonſtrare non mihi foret admodum difficile, inutile tamen inſtituto ſermoni, vobiſque fortaſſe non gratum. Sufficit id mihi, oſtendiſſe me, quantò Deus ſit uſus artificiô, ingentem hanc machinam, tam variis, tamque neceſſariis adjumentis ut inſtrueret. Quod quidem in eo maximè eſt poſitum, ut cùm omnes agant diverſiſſima, omnes tamen ferè agant quæ volunt; & dum ſinguli, pro ſuâ libertate, in diſparata abeunt, in hôc tamen omnes conveniant, quòd quiſque ſibi dum laborat, laboret omnibus. Quæ ſanè ut haberetur difformitas tam uniformis, incongruè omnino dotes omnes tum fortunæ, tum corporis, tum animi, bonæ bonis omnibus, iniquiæ vero ſolis malis fuiſſent diſpertitæ; ſed gratiſſimâ quâ modo fruimur varietate, promiſcue tradenda fuêre tum bonis tum malis, ad totius univerſitatis, quæ ex utroque conſtat ordine, debitam ſuſtentationem.

Denique quia idem homo ad diverſa debet applicari, idcirco variam habet humorum cōſtitutionē, & alius eſt atque alius diverſo tempore.

Jam verò facile erit intelligere, cur hæc ipſa humorum temperamentique varietas, non in diverſis modo diverſa, ſed & in 39
uno eodemque prorſus homine vario tempore tam varia reperiatur. ſtupenda eſt res, ſed ratio in promptu. Cùm enim non uni tantum officio, aut actioni deſtinatus eſſet homo, ſed ad varias, plurimumque diſcretas inter ſe; ſanguinis quoque temperiem, ex quâ animi ad diverſa ſtudia actioneſq; einclinantur, iiſque exercendis aptantur, variam eſſe atque diverſam prorſus fuit neceſſarium. Alia infantes agimus; alia pueri, alia juvenes: Cum enim firmari adhuc debeat corporis imbecillitas, & in majorem molem excreſcere; ſane rebus agendis, quæ ſint ſeriæ, impendi non debuit puerorum ſanguis, quique ex hoc exſurgunt ſpiritus. Ii in virili ætate aut filiorum procreationi & educationi, aut ſtudiis aut artibus, aliiſque rei aut domeſticæ aut etiam publicæ negotiis impenduntur; quorum omnium fructus in ſenectute ſatis maligne dum capimus, diffluente paulatim corpore abimus, aliiſquè locum damus. Cùm autem imbecillitas

tas noſtra tanta ſit, ut non ſemper liceat arcum tendere, modo negotiis agendis vires intendimus, modo relaxamus; modo laborandum eſt, modo quieſcendum; modò colenda erga Deum Religio, modò erga afflictos pietas; modò noſtra, modò aliena, modò publica, modò privata, agenda eſt cauſſa; modò in iram inſurgendum eſt, ut malis fortiter nos opponamus; modo in mœſtitiam flectendus animus, ut doloribus medeamur alienis, aut noſtros perferamus. Quæ cùm tam multa ſint, & tam inter ſe diſcreta, bene ſapienterque conſuluit hujus fabricæ constructor Deus, ut & mutationi ſanguinis & humorum, imò aëris & ætatis, hoc corpus ſubjaceret; aliaſque atque alias tum vires tum inclinationes, prout res gerendæ ferrent, animo ſubminiſtraret.

40 Neque ruſus aut adverſam fortunam ſemper pati, aut etiam ſemper proſperâ gaudere homines voluit; nec paupertate incommodiſque urgeri ſemper, neque etiam divitiis lautitiiſque affluere; nec hilaritate ſemper efferri, nec mœſtitia ſemper deprimi, aut omnes prorſus homines aut etiam ſingulos. Verum hæc omnia promiſcuè diſtribuens diverſis, & diverſo tempore etiam ſingulis, jucundiſſimam hanc, ex tam vario concentu, compoſuit harmoniam. Unus quidem *Baſſum* ſeu muſicæ inferiorem partem intonat, dum alter *ſuperiorem* occinit, ſuperioremvè agit partem; aliis interim medios tonos exprimentibus; & ſic una fit ex tam diſpari concentu concordia, per quam totius univerſitatis ſtat muſica; neque facilè quis partes ſingulas rectè diſtribuet, niſi qui totius auctor eſt harmoniæ.

& aliam atque aliã patitur fortunam.

§. V.

Tantam conditionum, fortunæ, ingeniorum, & officiorum mutationem & varietatem, ſaluti noſtræ conducibiliorem eſſe oſtenditur.

41 Liquet igitur varietatem hanc tantam ingeniorum, fortunarumque, & quod inde ſequitur officiorum, conditionum imò & ſortis, modo evectæ, modò humilis, modò proſperæ, modò adverſæ, orbis ſuſtentationi imprimis fuiſſe neceſſariam. Verum

Varietas hæc etiam ſaluti æternæ procurandæ fuit conducibi-

Digitized by Google

Nor; infelicitati enim perpetua ſuccubuiſſet natura.

ſi & eam ſaluti noſtræ æternæ maximè conducibilem viderimus, Deus bone quanta nobis hîc ſeſe offeret divinæ Bonitatis Providentiæque admirandæ, & vero etiam laudandæ ſeges? Id ergo oſtendamus modò. Nolo autem eam partem demonſtrandam aſſumere, quâ probandum eſſet, non debuiſſe homines ſemper deprimi, ſemper affligi, ſemper laboribus & quidem graviſſimis implicari: id enim omnes mihi facilè dabitis, & vero natura pro me ſtat: non enim ideo natura fuit condita, ut ei ſemper malè ſit; quod autem jam ei malè ſit ſæpiſſimè, id vero naturæ ſeſe depravantis vitium eſt, non auctoris.

Felicitatē vero perpetuam non tuliſſet ſine Numinis contemptu & oblivione. patuit id in Adamo felice.

Illud præcipuè declarandum eſt, totam univerſamque naturam non ſemper debuiſſe commodis, felicitateque frui, quod quidem oſtendere eſt perfacile. Nam ſi deliciis, commodiſque corporis omnes, & quidem ſemper abundaſſemus, miſeros nos! quo tandem deveniſſemus? in quam non, Deo rebelles, prorupiſſemus audaciam? An enim feliciorem, magiſque naturæ conſonam conditionem ſibi quis poſſit effingere, quam quæ primis obtigit parentibus? & tamen quid non ſunt auſi! quam cito conditoris reverentia ex animo nimis fortunato, dolorumque adhuc ignaro effluxit? Diaboli commentum id fuit, inquies. Ita ſit, verum ut acute Chryſoſtomus: *fingamus nihil Diabolum conſuluiſſe, nihilque penitus Eva de ligno locutum fuiſſe; num ſine peccato perſtitiſſet, ſi id ita non contigiſſet? Minimè verò; nam cui mulier tam facilè quod volebat perſuaſit, ipſe, etiam diabolo abſente, ex ſe ipſo quamprimum in peccatum corruiſſet; quo majori quoque pœna mulctari debuiſſet.* Id vero pulchre probat. *Nam qui tam facile*, inquit, *propinatam ſibi ab altero deceptionem ſuſcepit, is profectò & negligentis, & laxi affectus fuiſſe oſtenditur.* hinc ei, legem à Deo imponendam, eaque coërcendum fuiſſe docet. *ſi enim Adam voluntate & animo tam negligenti, prout fuiſſe oſtenditur, nullum ſuſcipiat mandatum, ſed in deliciis & ſecuritate perſiſtat; ex hujuſmodi licentiâ, imbecillitas tanta atque negligentia, ad meliora ne, an ad deteriora prorumpet? liquet profectò illum ad ſummum faſtigium vitiorum evaſurum, ſi abſque curâ ſit. Nam ſi necdum de immortalitate ſecurus, eamque ſpem dubiam pendere non ignorans, in tantam arrogantiam atque amentiam eſt elatus, ut Deus fieri ſperaret; iſtudque cum id promittentem* (Diabolum) *nullâ ex parte fidelem cerneret: ſi firmam & ſecuram immortalitatem*

42

Chryſoſt. l. 1. de Provid.

(nempe

(nempe corporis) *conſecutus fuiſſet*, *quo non progreſſus eſſet arrogantia ? quid non peccaſſet ? quando ille Deo obtemperaſſet* ? Ita ſapientiſſimè aureum illud os. Infelix fuit Adam, quia nimium diu felix; & tamen eheu quam paucis diebus felix fuit! Quid optabilius amicitiâ & concordiâ? & tamen ea Adamum inter & Evam nimia fuit: ita enim amor ille emolliverat viri animum, ut uxori ne diſpliceat, Deum non vereatur offendere. Vtinam importunitate ſuâ, nonnunquam bilem marito Eva concitaſſet! utinam jurgiis fuiſſet turbata pax domeſtica! certè non adeo timuiſſet uxorem offendere, offenſus ipſe aliquando.

43 Verum an te Adamo ſapientiorem futurum fuiſſe exiſtimas? Tu illo ſapientior, Adami infauſta proles? liquet hoc profectò in tibi prorſus ſimili Caino. Ne patris quidem exemplo doctus ſapuit. *in doloribus pariebat filios* infelix mater, & in *ſudore vultus ſui veſcebatur pane* exul pater, ſicque ſceleris ſui pœnas miſeri dabant. interim quid non egit impudens filius, ut documenta daret, qua eſſet origine natus? Jam illud urgeo cum Chryſoſtomo: *Quid non feciſſet Cain in paradiſo degens, tantiſque deliciis fruens, quando his omnibus privatus, patriſque ſupplicium ante oculos habens, ne ſic quidem emendatus eſt; in tantumque ineptiæ prorupit, ut homicidium ipſe primus invenerit, auſuque nefario impleverit*? quid ad hæc generis tui prima exempla reſpondes infelix homo! An tibi aurea pollicenti aut credam ipſe, aut tu etiam credes tibi? Adam felicitate ſuâ ſpoliatus eſt, teſte Chryſoſtomo, *quia ex honore ſibi præſtito deterior effectus eſſet*, *ſi poſt ſpretum violatumque mandatum, immotus ille ſtabiliſque duraſſet*: & tu te in Dei obſequio perſeveraturum credis, ſi omnia tibi forent fauſta & felicia? Longè ſanè alia de humano genere, in tertiô Scientiæ conditionalium, quod expoſui, volumine legit Deus: idcirco laboribus, ærumnis, indigentiæ, & morbis ſubjecit hominem, ut ſpiritus indomitos compeſceret; læta tamen intermiſcuit, ne illi prorſus opprimantur.

Imò & in infeliciſſimo Caino.

Gen. 3.

Chryſoſt. Ibidem.

Ibidem.

Tract. 4. & 5.

44 Interim quid agimus adhuc quotidie? etiam miſeri, in Deum tamen intrepide inſurgimus, flagellantis manum non expaveſcimus; quò demum non impudentiæ prorupturi felices, nulliuſque opis indigi? Rectè telum hoc intorquet aureum os, *ſi enim his addicti*, ſcilicet labori & dolori, *ne ſic quidem peccare deſiſtimus*;

Et quidem pe et etiam in nobis ipſis.

Chryſoſt. Ibidem.

mus; quo ſcelerum progreſſa non eſſet audacia noſtra, ſi nos affluere deliciis & otio conſtituiſſet Deus? omnia enim mala docuit otioſitas. Quis tunc Deum eſſe meminiſſet, cujus jam omnium egentes, infelices, & miſeri non recordamur, niſi, quod peſſimum eſt, ut eum offendamus? Felices & ſupra communes hominum miſerias evectos, divini Numinis contemptores eſſe videbat, & deplorabat David, atque illico rationem tantæ impudentiæ attexens, *in laboribus*, inquit, *hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate & impietate ſuâ, prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in affectum cordis, poſuerunt in cælum os ſuum.* Verùm id probi nòn agerent, inquis: ſic eſt, ſi probi eſſe perſeverent. Adam nonne probus erat, cùm felicitatem ſuam ferre non potuit? ſed felicitas diu probum eſſe non permiſit. Et tu ipſe, nonne tunc deterior, nonne tunc maxime Dei incurius es peccatiſque obnoxius, cùm in labore hominum non es, cùm corpori genioque bene eſt? Quid hæc diſputamus? evidens eſt experientia quotidiana; deploranda plane res eſt, non autem revocanda in dubium. Pſal. 72.

Et vero an non vides, in terrenas tandem, & cæleſtium inanes animas, degeneraturos nos, ſi nihil niſi quod volupe eſt, niſi quod delectet, hæc terra mortalibus ſuppeditaret. Quis cælum ſuſpiraret, ſi hic ſua vota compleri prorſus omnia, homines è terra nati perſentiſcerent? En ut adhuc modò, ubi habitationem habemus tam miſeram, & incommodam, ei tenaces mordicùs inhæremus, allecti neſcio qua felicitatis umbra? *O mors quam amara eſt memoria tua homini pacem habenti in ſubſtantiis ſuis; viro quieto, & cujus viæ directæ ſunt in omnibus?* Nihil hic admodum dulce eſt & commodum, quod non felle, & quidem amariſſimo ſit conditum; divitiæ plenæ curis & ſollicitudine; amores zelotypia invidiaque pleni; conjugia plena faſtidiis; corporis voluptates plenæ morbis, & doloribus; dignitates plenæ inſomniis, ſuſpicionibus plenæ, & ipsâ inconſtantia timendæ: & tamen ſtulti amaroribus his inhæremus, divinorum immemores, æternorum gaudiorum prorſus incurii. Quòd ſi autem ea quæ hic ſunt, peritura quamvis, ſeſeque poſſeſſoribus etiam invitis ereptura gaudia, quietè diu datum fuiſſet poſſidere; timeo certe, ne Deo valere juſſo habereque res ſuas, in illas demum impias 45 Eccleſ. 4.

voces

Pſal.113. voces erupturi fuiſſemus: *Cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum*: cælum deinceps habeo, ubi mihi vita cælum eſt, & terra paradiſus, ſed ſatis jam ſit.

46 Illudque demum concludamus, ſapientiſſimâ ſanè ratione, dotes tum corporis, tum animi, tum fortunæ, ex quibus omnis felicitas exiſtit, hominibus tam inæqualiter Deum diſtribuiſſe: quod quidem omnino ſic ei faciendum neceſſario fuit, ut totum humanum genus, tam in naturæ, quàm in gratiæ ſtatu conſervaret; neque enim felices, aut omnes aut ſemper hîc eſſe poterant homines, æternum felices ut forent. *Optima itaque ea diverſitas.*

47 Secundò, modum etiam quô diſtributio facta eſt, eſſe pulcherrimum; neque bonis omnibus, & ſolis danda bona omnia; neque improbis omnino deneganda. Nam præterquam quod longa felicitas, bonorum fortaſſe fuiſſet ingens depravatio. *Præterea* ut ait acutiſſimè Theodoretus: *apertiſſimum defenſionis campum haberent malitiæ operarii, ſi in hâc præſenti vitâ, ſolis juſtis divitiarum theſauros* (& idem eſt de omni alia dote judicium.) *Iudex ille diſtribuiſſet. Eadem enim, quæ ipſorum magiſter ac doctor* (diabolus) *contra Iobum locutus eſt, dicerent: quia tu circumvallaſti interiora & exteriora domus ipſorum, frumentum & vinum multiplicaſti eis. Sed mitte manum tuam, & tange quæcumque habent, niſi in faciem benedixerint tibi.* Quod ſanè convitium Deo ſic impactum, foret omnino graviſſimum: nec enim id ex Dei honore eſt, non habere quemquam qui ſibi obſequatur, niſi quem quaſi mercede conduxerit. *Diverſitatis inducendæ modus etiam optimus.* Theod. Orat.6. de Prov.

48 Nunc verò, cùm tam bona quàm mala, paupertas & divitiæ, dignitates humilioraque officia, voluptates & ærumnæ, ingenia, conditiones, omnia denique tum malis, tum bonis promiſcuè ſint communia; nemo habet quod conqueratur, nemo quod Deo objiciat. Non enim improbi, quibus adverſæ fuerunt res, paupertatem domeſticam, morbos, amicorum odium, conjugis inconditos mores, fortunam denique ſemper iniquam, ſceleribus excuſandis jure poterunt prætendere: illico enim innumerabiles exiſtent probi, qui divini Numinis Majeſtatem defendant; utpote quibus adverſa fortuna, communiſque imò & gravior paupertas, ad majoris ſanctitatis culmen gradum fecerit. Neque rurſus divitias, dignitatum culmina, voluptatumque illecebras ſibi fraudi, imò & oneri fuiſſe cauſari poterunt, quaſi *Neq; jam improbi excuſationem habebunt improbitatis ſuæ ſive felices fuerint in hâc vitâ ſive infelices.*

Digitized by Google

ſi eum illis divinus cultus non ſubſiſteret & cohæreret : ſanè innumeri etiam cum ſint viri, probitate omni, nec minùs etiam opibus dignitateque conſpicui; obſtruetur illis illico os, docebuntque ſuo exemplo, non mala fuiſſe illa, quibus cùm bene uſi ſunt, facti ſunt boni.

Maneat itaque illud ratum, omnia benè à Deo eſſe diſtributa, 49
neque meliùs munera ſua diſtribuere potuiſſe, tum ſi ſuam gloriam, noſtramque ſalutem, tum ſi totius univerſitatis humanæ ſuſtentationem ſpectet. Hoc tandem curemus nos, ut quæ rectè in pondere & menſurâ nobis donata ſunt, rectè iis utamur, recteque utendo boni ſimus. Illudque identidem omnium benefactori, cùm gratiarum actione occinamus; *Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! Omnia in ſapientiâ feciſti: impleta eſt terra poſſeſſione tuâ.* (Pſal. 103.) O quando hac poſſeſſione Cælum ipſum tandem implebitur! Quòd bonum eſt in oculis tuis in cælo & in terra, hoc fiat; & cum volueris, fiat.

PARS

PARS III.

Oſtenditur quomodo omnibus rerum eventibus acquieſcendum ſit.

TRACTATUS IX.

Sit nomen Domini benedictum, à ſæculo & uſque in ſæculum; quia ſapientia & fortitudo ejus ſunt, & ipſe mutat tempora, & ætates: transfert regna atque conſtituit: dat ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam intelligentibus diſciplinam. *Dan.* 2.

Agitur quomodo calamitates cladeſque publicæ aſpiciendæ ſint, ut per eas non turbemur.

PROOEMIUM.

OMnia jam ut credo complanata ſunt, quæ Divinæ Providentiæ rationes, mirabileſque anfractus & diſpoſitiones, utcumque ſcabroſas reddebant & difficiles. Illud enim primò oſtendimus, quàm ſapienti concinnoque ordine, orbem univerſum digeſſerit Deus, finem ſuum ut conſequeretur; ſuam inquam gloriam, hominumque utilitatem & ſalutem. Deinde quàm ſanctè ſcelera permittantur, ne libero hominis arbitrio Deus officiat, conſideravimus, & verò permitti debuiſſe ipſimet judicavimus. Denique admirabilem illam tum geniorum, tum etiam fortunarum varietatem, mundo gubernando

nando neceſſariam prorſus fuiſſe, ratione convicti facti ſumus, victique Divinæ Providentiæ manus dedimus. Illud itaque conſequens eſt, ut illi penitus totique acquieſcamus, nullisque rerum eventibus perturbemur. Id quidem generatim eſt perfacile; ad rem verò cum pervenitur perdifficile. Omnia quæ Divina ſtatuit Providentia, facilè approbamus, præter ea quæ nos concernunt: reliqua quæ toto aguntur mundo, quieti aſpicimus; noſtra nos perturbant, quia tangunt propiùs. Agite ergo, & hæc quidem quæ generatim de Divinâ providentiâ dicta ſunt, rerum eventibus, quos quotidie intuemur, applicemus poſthàc. Oſtenſuri porrò ſumus, quô pactô inter aſſiduas rerum agitationes, quibus nos ipſi circumvolvimur, quietis tamen tranquilliſque eſſe liceat. Et quia ea quæ nos tangunt mala, in duplici ſunt differentia; ac primo quidem communia, ea nempè quæ Rempublicam, cujus nos partes ſumus, concernunt; deinde privata, quæ noſipſos ſpectant: illa tantùm modo perſequemur, artemque expediemus, qua non Patriæ tantùm clades & miſerias; ſed ruinam ipſam & internecionem, ſine perturbatione magna videamus, inter ruinas ipſas ſecuri, quia quieti.

§. I.

Proponuntur præcipuæ querimoniæ, quibus circa publicarum rerum eventus ſolent homines inquietari.

Res mortales ſemper in peius abeunt, etiam cum quieta ſũt.

IN immenſum pelagus jam nos immergimus: perturbationum inquam Oceanum ingredimur, nihil præter procellas, furenteſque ventos pertractaturi. Felicem tamen exitum mihi polliceor, illo auſpice & gubernante, qui fecit *pondus ventis*, quique cum exorbitant, *ventis & mari imperat*, & confeſtim *obediunt ei.* Res mortales omnes, totamque humanæ ſocietatis machinam, mare eſſe quis negaverit, quod nunquam non movetur, nunquam placidum eſt & tranquillum, niſi cum vel ipſa malacia perniciosa eſt, vel cum tempeſtas horrenda incubat præ foribus, cujus quaſi prodromus & prænuntius ſit ipſa tranquillitas. Sic eſt; nunquam cum rebus noſtris bene agitur, niſi ut male confeſtim ſit; numquam quiete fruimur, niſi aut ea quæ noceat, I Job 28. Luc. 6.

aut

aut quam tumultus miſeriæque excipiant longè maximæ. Vix multum optatâ pace frui datur, quin, uti per longam malaciam annona corrumpitur corporaque navigantium languore dejiciuntur, ita & Reipublicæ, cum quieta eſt, diſſolvantur leges & inſtituta, langueat juſtitiæ rigor, civium excreſcant diſſoluti mores, libido imperantium dominetur, virtus affligatur; quæ tandem ſubſequuntur aut ingentes de cælo immiſſæ clades; aut certè ex ipſis hominibus ſeſe opprimentibus, felicitatique alienæ imò & ſuæ invidentibus, naſcuntur ſeditiones, tumultus, apertaque bella, quæ cladibus, ruinis, incẽdiis orbem miſcent univerſum. Quis hęc ſatis exponat? quis pro rei acerbitate ſatis exaggeret? an non ſatis nos natura facit miſeros, niſi & ipſi in ſuum exitium inſurgant homines, ſuoque fiant vitio miſeriores? jam verò tota cum quotidie invertatur imò & ſubvertatur orbis machina, cui demum dabitur eſſe tranquillo? Cui non lachrymas expriment communes naturæ clades, communia Reipublicæ mala, quibus dum agitantur omnia, ſinguli eheu involvimur?

2 Heus tu, cui ut video, tranquillitatem noſtram lachrymis interturbare eſt conſtitutum: age mœroris tui cauſam expone tutis auribus, pectus expedi, doloris materiam expectora: etiam cum lachrymis ſi placet querelas effer, illis enim ut rectè divus Ambroſius ait, *reſtinguitur ardor animi, & quaſi relaxatus evaporat affectus.* *Deplorantur publicæ calamitates.*

Ambr. de morte Satyr.

3 Reſumit hic deficientes jam pene ſpiritus, publicarum rerum cenſor & curator egregius (tanta eſt obmurmurandi libido, ut ubi vivere vix licet, libeat tamen eſſe querulis) & male conſarcinatum erigens manu caput; ah, inquit, meas res non ago jam: majoribus interſum rebus; publica ſunt quæ me perturbant, publicis angor, hæc mihi novam ſemper turbarum, imò lachrymarum dant materiam. Quid enim? quis ſiccis oculis calamitates illas intueatur, quibus provinciæ nonnumquam integræ, mortalibus exhauriuntur; dum aut ſegetes paſſim vento & grandine proſtratæ, aut ſiccis aduſtæ ſolibus, aut vermibus locuſtiſque arroſæ, ipſum humano victui tam neceſſarium panem denegant? unde cum paſſim fame laboratur, ingens fit hominum ſtrages, pallent omnes, nec ad labores fame enecti expediunt manus. Quod certè ſi duret diutius, quid porrò agant homines, quàm ut ſedes mutent, ſi tamen vires ferant, & uti *Fames & peſtilentia.*

Digitized by Google

nonnumquam factum legimus, in proximas involent provincias, quaſi lupi fame rabidi, & deſperatione ultima furioſi. Adde, quod ſæpiſſimè hanc cæli intemperiem peſtes, aliique peſte haud æquiores morbi conſequantur, quibus paſſim correpti mortales, Deus immortalis, quæ non dant miſeriarum exempla! Vacuantur non domus modo, ſed urbes integræ & familiæ, dum funeribus replentur omnia, neque ſufficiunt ſepeliendis mortuis, vivorum emortuæ fere manus. Amens ſim, ſi ut fidem faciam, ea enarravero quæ nulla gens ignorat, nulla non pertulit. Quis vero miſeriis his involutus non exhorreſcat, ubi vis naturæ ab ipsâ natura infertur? Quis non ad horrendam illam, oculiſque aſſidue obverſantem mortis imaginem impalleſcat? quis non tremat, cum in excidium hominis, ipſa quæ ſuſtentationi eſſe debuerant, inſurgant elementa? Et tamen hæc patimur, hæc miſeri eheu ſuſtinemus.

Bellorum crudelitas. Quod ſi vero dum tot undique malis cingimur; homines ipſos quos natura conjunxit, odia inveterata, rixæque in partes non diſtraherent; toleranda forent illa, quæ noſtris viribus induſtriaque evitare non poſſumus. At vero hominem homini lupum eſſe, id vero prorſus eſt intolerabile. Neque vero privatorum lites aut jurgia nunc exagito; illa enim parvi momenti ſunt, ſi publica conſideres; eaque ſunt, quæ aut amicorum interventu ſedari, aut publicâ auctoritate facilè poſſunt decidi. At provincias integras turbari, regna regnis infeſta eſſe, vicinaſque regiones in armorum ſocietatem quaſi contagio tactas confluere; incendiis, vaſtatione, funeribus miſceri omnia, quis non lamentetur? in excidium mutuum arma, igneſque parari, quaſi explendo furori manus humanæ non ſufficerent; coire ingentes hominum copias, ordines diſponi, explicari acies, ſic ut campi latiſſimi compleantur; quaſi ſi funeribus futuris exiguus locus non ſufficeret: denique furibundorum in morem, homines & quidem nuper amicos, inter ſe concurrere, vim inferre, & repellere, mutuis ſeſe vulneribus conficere, donec crudelitatis ſuę ampla ſatis dederint documenta; quis, inquam, tantam inſaniam non deploret, quam tuto ſpectare non licet? Quid quod quaſi de re bene actâ victor ſibi gratuletur, imò & Numini gratias agat; iſque paſſim glorioſus cenſeatur, qui plures occiderit, hoc eſt prout ego intelligo, qui humano generi majus intulerit detrimentum. 4

Et

5 Et verò inſaniant illi quibus inſanire eſt collibitum; bella gerant, pedem conferant, mutuis gladiis pereant, per me licet. Verùm interea innocentes homines, qui ſuô vivebant pacificè, iiſdem cladibus involvi, bonis exui, domibus ſpoliari, ad ſummam paupertatem pro victoris inſolentia redigi, imò & vitâ quam innocuam gerebant nullique infeſtam, promiſcuè tamen, quaſi ſi arma geſtarint, exui; id verò quem non male habeat, imò & peſſime?

6 Tamen ferenda res eſſet utcumque, ſi pro bonitate cauſæ ſemper ſtaret victoria. Jam tamen id liquidò conſtat, peſſimæ cuique cauſæ, belli ſortem ſæpe feliciſſimam obtingere, pro tyrannide ſtare victoriam, pro impietate triumphos. Quis enim neget Ottomanni domum nonniſi violentia ſtare, & per tyrannidem dominari? Quis non arma Chriſto Religionique inferre? & tamen nonne Aſia tota victor ſigna ſua explicat hæreditarius Chriſtiani ſanguinis inimicus, armaque triumphis necdum ſatur expedit, quibus Europam concutiat univerſam? interim ſub ejus immani tyrannide gemunt Chriſtiani. Et verò, inter Chriſtianos etiam quotidie Hæretici triumphant. quot non occuparunt jam provincias, exactis veræ fidei cultoribus? Et rurſus inter Catholicos, nonne ſæpenumerò, ſubactis legitimis Principibus, ii tandem regna integra obtinuere, quibus nullum jus erat niſi in armis; quod quidem jus ſumma proculdubio eſt injuria. Id verò rurſus quem non perturbet? *Eorum felix & injuſti exitus.*

7 Et hoc præterea quàm deplorandum eſt, quòd bella tam crudelia, quæ tota gens patitur, non communi gentis totius, quaſi in hoc conſpirantis, conſenſu ſuſcitentur; verùm ex unius ſæpe pendeant arbitrio? Dominandi libidine quòd arderet unus Alexander, tota in armis ſtetit Græcia, tota concuſſa eſt Aſia; diruta tot regna, unius cupiditatis fuere victimæ. Quid quòd & privata Regum odia, privatas injurias ſimultateſque, non niſi nationum integratum ſanguine poſſint expiari? Troja mihi teſtis erit, cùm ea quæ ad manum ſuppetunt exempla, quæque in omnium verſantur oculis, non multùm ad rem meam interſit referre. *Nihil enim ſub ſole novum eſt*, ut rectè Eccleſiaſtes, ne ſcelera quidem: in orbem redeunt, ut perturbetur orbis. *Nec valet quiſquam dicere, ecce hoc recens eſt; jam enim præceſſit in ſæculis quæ fuerunt ante nos.* *Origo temeraria bellorum.* Eccl. 1.

Digitized by Google

Publico aſſidentium ignavia.

Hoc tamen inter cætera peſſimè me habet, quòd Reipublicæ, bellorumque à quibus communis ſalus dependet, adminiſtratio hominibus neſcio quibus demandetur? ii ſanè ſunt, quos non virtus bellica, non fortitudo, non ſapientia commendat, ſed quos vel natalium ſolus ſplendor, vel nimius favor, vel, quod peſſimum eſt, adulandi vile obſequium, aut etiam pecuniæ emungendæ artes evexerunt. Imbelles ſunt ipſi, aliena ſtant virtute, interim facinoroſi, aſſentatores, quibus, modo habeant, omne jus faſque deinceps eſt. Quid demum hiſce præfectis agatur bene? quas victorias ſperare poſſumus, juſtitia infracta, prudentia exigua, virtute nulla, offenſo Numine? 8

Eorum avaritia & inſcitia.

Interim deprædationi non hoſtium modo, ſed harpiarum inter nos de noſtro dominantium, divitiaſque de publico direptas, quaſi in triumphum publicè deportantium latrociniis patent provinciæ. Munera, præfecturæ, reliquique Magiſtratus viliſſimo cuique venales proſtant, augentur quotidie vectigalia; ad urbium claves ſedent ii, quos aut evexere enumeratæ pecuniæ, aut quibus ad continendos, propugnandoſque contra vim clientes, non ſat eſt animi. Interim dum apud eos abundant omnia, gemit optimus quiſque: imò quod peſſimum eſt, dum ii qui ad publicum ſedent clavum divites ſunt ſinguli, egenum eſt ærarium: apud privatos millena ſunt ſeſtertiûm, in publico vix eſt obolus. An hæc quiſquam jure agi ſibi perſuadeat? Et quieto eſſe liceat privato homini, cum publica ſic turbantur? Certè aut patriam non amet neceſſe eſt, is quiſquis eſt, quem hæc non angunt; aut ſenſu communi careat, qui communi calamitate non perturbetur. 9

Ærarii inopia.

§. II.

Querelis ut ſatisfiat, oſtenditur imprimis omnes naturæ calamitates, tum etiam Provinciarum & Regnorum ortus & occaſus à Deo eſſe, judicante id rebus humanis convenire, quod cuique debet eſſe ſatis, ne turbetur.

Vt querelis his ſatiſfiat, ad Deū

GRaviſſimæ ſunt proculdubio hæ querimoniæ, & hujuſmodi ſunt hæc mala, ut ad primum, intuentium oculos pertur- 10
bent

bent aſpectum. Verum in hoc ſemper miſeri fallimur, eventus rerum prout in ſe ſunt quod intuemur, neque alias quam quas ſenſu percipimus, proſtaſes circumſtantiaſque conſideramus; Dei vero agentis omniaque dirigentis mentem, manumque minimè attendimus. Tranſcurrentes per tranſtra epibatas, modò malos conſcendere, modò ad carinæ ima deſcendere quiſquis ſolùm videt, interim ventos velis toto impetu incumbere, undas vero navem tranſcendere, vocibuſque & tumultu miſceri omnia qui conſiderat, turbari eum ſane neceſſe eſt: neſcit enim quid agatur; nihilque cum ſciat, timet omnia. At vero ſi circumſpicit, naviſque magiſtrum placido & amæno vultu, nulliuſque rei anxium, cuncta ſic dirigentem videat, ut nihil non ejus agatur nutu; certè aut parvam eum de naucleri arte exiſtimationem habere, ut adhuc me dixiſſe memini, aut inter tot tumultus animo ſedato, omnibus quæ aguntur acquieſcere neceſſe eſt. *recurrendum eſt.*

11 Fateor, tota nonnumquam in humani generis excidium conſpirare videtur orbis machina: tempeſtatibus maria, imò & motibus horrendis terra concutitur; ſubvertuntur urbes integræ, & diffractis terræ viſceribus cum incolis totæ abſorbentur; fulminibus abſumuntur templa & ædes; quin imò erumpentes perſæpe è terræ cavernis ignes, lato in vicinos agros incendio, fœdum in modum depopulantur. Non raro tanta eſt cæli intemperies, ut frigore nonnumquam, calore ſæpiſſimè adurantur omnia. hinc fames frugumque inopia, hinc peſtis morborumque violentia abſumitur eheu mortale genus. Fateor inquam iſthæc omnia, cuncta miſcentur cladibus, & incendiis provinciæ, lachrimis planctuque familiæ, cœmeteria funeribus complentur. At vero quis hæc agit? cujuſnam ea mala proveniunt arbitrio? caſum ſi putas, turberis per me licet. Verum ſi in his omnibus Deum agentem video, & quidem eum cui obediunt omnia elementa, quique rerum omnium apices ipſos perſpectos cum habeat, *Attingit à fine uſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaviter*, & quidem tanta mentis ſuæ tranquillitate, ut immotus cum ſit ipſe, tamen, ut rectè Poëta dicit, *det cuncta moveri*; quid demum hæc me tantoperè perturbant mala, quæ tanto auctore eveniunt? Quod ſi auctor placet, an conſilium tantæ Mentis, ſano homini poterit diſplicere? *eventuum omnium auctorem.* Sap. 8.

12 Et verò hæc naturæ mala rectè dum conſidero, à nemine niſi à *Quod quidem in na-*

 Deo

Digitized by Google

turæ malis certiſſimâ eſſe demonſtratur.

Deo eſſe, non poteſt mihi eſſe dubium. Nam præterquam quòd paſſim ejuſmodi clades in ſacris Paginis prænunciet, & minitetur Deus, illud ſanè mihi evidens eſt, tantam intemperiem quâ orbis modò tempeſtatibus, modò æſtibus, modò fame, modò peſte conficitur, non niſi è cæleſtium corporum variâ inter ſe conformatione, nubium condenſatione, aëris non ſatis moti corruptione, originem omnem trahere. At verò quis inſtrumenta tum cæleſtia, tum ſublunaria ita moderatur? Quis nubes agglomerat aut diſpergit? quis ventis legem ſtatuit? quis Solis ardoribus modum ponit? Aliam certè manum inſtrumentis his non admoveri quàm divinam, cùm non ignorem, ſupervacaneum eſt profectò, imò & ſtultum quærere quo auctore peragantur ea, ad quæ tanta induſtria video inſtrumenta omnia adhiberi. Quòd ſi illud fixum ratumque habeo, Dei conſiliô omnia hæc evenire, & quidem omnia agentis *in pondere & menſurâ*, aut Deus ipſe diſpliceat, aut certè placeat conſilium, ea ſic dirigentis Dei oportet. Neque rationes ullo modo indagare neceſſe eſt, ut cuncta rectè fieri decernam. Illud enim jam quaſi per anteceſſum ex præcedentibus *Cognovi Domine, quia æquitas judicia* Pſal. 118.
tua. Certe his non habeo quæ reponam: neque peſte, fame, fulmine, tempeſtatibus, maria terramque miſceri, magis conqueri poſſum aut improbare, quàm Deum eſſe, & cùm eſt, quod vult agere.

Neque minus id verum eſt, in bellis, & publicâ regnorum ruinâ.

Quæ cum ita ſint, neque quæ à naturâ, naturalibuſque cauſis 13
nobis eveniunt mala, negare poſſimus à Deo directore naturæ, ſtudio conſilioque immitti; tamen in iis quæ bellorum tumultus conſequuntur incommodis, id ita dici nòn videtur poſſe, cùm bella populorumque inter ſe diſſidia, non tam à Deo quàm ab hominum malitiâ, libidine, ferocia & improbitate oriantur: quæ ſi deſint, certe bella non forent. Non igitur Divina, inquies, decreta impeto; ſed malitiâ humana perturbor, quam infauſti bellorum eventus, corruptique Reipublicæ turbatæ mores, quaſi ſuo jure conſequuntur. Sic quidem tu. Verùm ſi ipſa quoque bella, omneſque Reipublicæ perturbationes, à Deo oriri; infelices præliorum eventus, provinciarumque devaſtationes, ex Dei ſic omnia moderantis conſilio obvenire; ſi denique perverſam rei communis adminiſtrationem, Principum negligentiam & fatuitatem, Magiſtratuum ſocordiam, civium diſſenſiones,

nes, ſæpè à Deo de induſtria immitti; numquam non ſumma ſapientia permitti, ſumma verò etiam prudentia in bonum honorique ſuo convenientem ſemper converti finem oſtendero; an tandem hiſce turbis etiam acquieſces? ita credo facies, ne Deo, dum tibi moleſtus eſſe pergis, ſis injurius. Animum itaque ſi placet adverte.

14 Illudque imprimis ſtatuendum eſt, Deum voluiſſe hominem in commune vivere, ut non ſibi ſolum, ſed & aliis adjumento dum eſt, ab aliis etiam adjuvetur, uti expoſuiſſe me recordor. Hinc autem vicos primùm, deinde urbes natas eſſe non attinet me dicere, res ipſa loquitur. Deinde ne urbes rurſus mutuo auxilio deſtitutæ, mutuis etiam diffidiis paterent, quæ ſuper agrorum vicinorum terminis, aliiſque injuriis facile erant exorituræ: item ut commerciis faciendis expeditior eſſet commeatus; urbes plures, vicos, iiſque ſubjectos agros, in Provincias, Provincias in Reſpublicas aut Regna diviſit: quæ cum auctoritate aliquâ deberent coerceri, ne cuilibet, ad omne nefas licita foret audacia & impunitas; Reges, Principes, Magiſtratuſque Provinciis præpoſuit, quos aut populorum conſenſus, aut à Deo ipſo data auctoritas commendaret, & aut naſcendi privilegium, aut nova populi electio futuris deinceps ſæculis continuaret. Hinc exorta Regnorum amplitudo; hinc etiam extenſa Regna & Imperia, aut Provinciarum ad Provincias ultronea conjunctione, aut Regum contrahentium voluntate, aut connubiorum ſocietate, aut etiam armorum vi.

Tract. 8.

Imprimis regna & reſpublicas conſtituit Deus.

15 Verum cum in tertio Sapientiæ ſuæ volumine, Scientia inquam conditionalium, id liquido comperiſſet Deus, non privatam tantum familiarum felicitatem, ſed ne publicam quidem Regnorum, Provinciarumque fortunam diu proſperam, diu amplam, diu magnificam eſſe poſſe, quin maxima, in tanta ſortis malacia & fortunæ plauſu, vitia ſuborirentur; neque ullam fore legibus tam bene munitam Rempublicam, quam non felicitas ipſa diſſolveret; magno ſanè Divinoque conſilio ſtatuit humana imperia non eſſe perpetua, neque eam quam fortunam felicitatemve vocant homines, uni Provinciæ affigendam: toto eam circumduci orbe voluit, neque malis imperia ſumma denegari, neque bonos etiam iis excludi; ſed ſumma varietate inter hos illoſque dividi, pro locorum temporumque intervallis, quæ Divi-

Merito noluit Regnorum felicitatem eſſe perpetuam.

Digitized by Google

Divinis maxime rationibus viſa ſunt conducere. Neque enim in Regnorum Imperiorumque opibus, dignitatibus, flore & potentiâ, aliter egiſſe Deum, quàm in privatorum diſcernendis opibus, philoſophandum eſt. Has certè inter bonos maloſque promiſcuè diſtribuiſſe, neque tamen eoſdem aut ſemper felices aut infelices ſemper eſſe voluiſſe, idque ſummâ ſapientiâ & judicio, priori diſceptatione jam vidimus. Illud autem D. Auguſtini effatum certiſſimum mihi eſt, magnum illud Numen, ita curare ſingulos prout univerſum; univerſum verò prout ſingulos. Singulorum verò exortus & occaſus, amplam modò, modò depreſſam ſortem uti videmus quotidie, ita regnorum origines & excidia, urbium provinciarumque creſcentem felicitatem, miſeras denique ruinas, ſuo quaſque tempore accidiſſe comperimus. Habent non ſinguli modò homines, ſed & Regna & Imperia, ſua incunabula & infantiam, habent juventutis florem, viriliſque ætatis robur; verum & habent fatiſcentis jam, & in ſeipſam prolapſæ fortunæ decrepitam ſenectutem; quâ, etiam non impulſa, ſuo vitio prolabuntur: præterquam quòd plurima, in ipſo ætatis flore, ſæpè ferro demetantur. Tract. 8.

Deſcribuntur occaſus & exortus varii regnorum.

Quid hac reclarius, ſi vel ipſa imperiorum exordia, ab ipſis Regum primorum Imperatorumque temporibus aſpicias? Latiſſimum fuit tota Aſia Aſſyriorum imperium. Mille quadringenti duo anni, tota tam vaſti imperii ætas fuit; conſenuit, occidit. Aſſyrios debellavit Merodach, regnum ad Babylonios tranſtulit felici ſorte, ſed tempore duraturum exiguo, annis nempe centum octoginta tribus. Babylonium Baltaſarem Cyrus Perſa perdidit. Vnica nocte tam clarum imperium, tenebris perpetuis à nullo umquam ſole videndum involutum eſt: & quaſi ſi per jocum rebus humanis illuderet Deus, inter convivii dapes chorearumque plauſus periit ſuperba Babylon. Imperium Perſa tenuit annos 208. Stetiſſet in Perſide diutius fortuna, niſi effæminatis nimiâ felicitate cum Rege Dario Perſis, ab ipsâ inde Græcia Alexander ſuperveniſſet, qui ſortem & imperium in Græciam deferret, mox tamen per Scipionis, Pauli Æmilii, aliorumque Imperatorum arma, ad Romæ Senatum Capitoliumque devehenda. Apud Græcos Imperium ſtetit annis ducentis viginti octo. Stetit Romæ diutius vaga ſors; & ſub Conſulibus quidem 471. annis, ſub Imperatoribus verò 502. tota 16

Aſia

Digitized by Google

Aſia & Europa, Africæ quoque parte non modica, victrices aquilas circumtulit, Orbis domina: donec tandem mole ſua fatiſcens, in varia diſſiliit regna tam vaſtum Imperium, ſibi vix nomen retinens, Imperiique umbram, dum ſingulæ Imperii tantæ partes & ruinæ, potentiſſima jam ſunt, ſed à Romano Imperio diviſa regna. Byſantium navigavit Romana felicitas, rurſuſque cœpit Græcia efflore ſcere: mox ſub Ottomannicæ domus conceſſit jura, & cujus arma ferre non potuit, jam fert jugum. Græcia Orbis olim magiſtra, ſapientiæ palæſtra, omnium artium cultrix, modo barbara eſt, litterarum expers, omniſque politioris ſcientiæ ignara; urbibus deſtituta, tantùm ruinis nominibuſque nobilis. Belgium tunc ſilvis infame, nullis niſi incultis gentibus habitatum, jam in eam devenit fortunam, ut & civitatum frequentia, & ædificiorum præſtantia, & litterarum cultu, & artificiorum varietate, & mercatorum commerciis, & incolarum indole moribuſque, cum cultiſſima quaque toto orbe Provincia conferri poſſit, & verò etiam pleriſque anteferri. At quamdiu durabit hæc felicitas, neque hîc modò in Belgio, ſed in ipſa quæ terrarum omnium cultiſſima eſt Europa? Hoc illi co-
Dan. 2. gnitum eſt, qui ut Daniel teſtatur, *Mutat tempora & ætates, transfert regna atque conſtituit*. Navigarunt certè in Occidentem felicia Regum noſtrorum, fortiſſimaque Hiſpanorum arma; ſilvæ olim, jam amœnæ ſunt Regiones; plurima iſthic modò, cultiſſimaque ſunt regna, barbaris quondam dominata Regibus, & legibus coërcita quæ ferinos potiùs mores, quàm humanitatem ullam ſaperent. jam verò Peruanum Mexicanumque regnum barbarie olim infamia, non tam Pluti & divitiarum, quam artium bonarum facta ſunt domicilium. Vtinam non iiſdem navibus, quibus Indicæ divitiæ & deliciæ in Europam, Europæa felicitas ad Indos deferatur. certè cum homines mutant mores, *Deus mutat tempora & ætates, transfert regna atque conſtituit.* Verùm de morum corruptela, tantarum viciſſitudinum cauſa, necdum ago: ſufficit mihi oſtendiſſe Imperia, Regnaque integra, modò huc, iſtuc modò migrare & transferri: & quidem ut Daniel manifeſtè teſtatur Deo auſpice, Deo figente & circum-
Phil. l. quod Deus immutab. ducente fortunam. ſic ut veriſſimum ſit illud Philonis, *Verbum divinum choreas in orbe ducit, & omnes gentes circumluſtrando, nunc his nunc illis Imperia vel tribuit vel adimit. Nihil igitur eſt*

Digitized by Google

in humanis rebus præter umbram auramque leviſſimam ſine morâ prætervolantem: eunt enim ultro citroque velut æſtuaria.

Hæc verò ideo à me dicta ſunt, ut nemo, qui vel patriæ ſuæ 17
calamitates, vel etiam occaſus proſpicit, miretur id jam fieri, quod toto paſſim orbe, omnibuſque retro ſæculis fecit Deus. Splendidiſſimæ olim civitates jam aut ruinæ aut meræ voces ſunt: ſilvæ & nemora, modò ſunt fortunarum, muſarumque domicilia. Integræ olim nationes, jam in chartis tantummodo hiſtoriiſque ſunt conſpicuæ; obſcuræ quondam gentes, nunc in ore oculiſque ſunt omnium. Ita fit, ita agit Deus. Et tamen *Iuſtus Dominus in omnibus viis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.* Pſal. 144.

§. III.

Per malum rerumpublicarum adminiſtrationem regna perdi, regnorumque fortunam transferri oſtenditur. Idque quatuor modis.

Bellorum tumultus excitātur, quando regni fortunam aliò transvehere ſtatuit Deus.

HOc itaque Dei conſilium, procul dubio ſanctum & juſtum, 18
quia Dei eſt, ſecum accuratè qui conſiderat, non mirabitur is, multoque minus indignabitur, tot bellorum tumultibus, tot cladibus, tot ruinis orbem univerſum concuti & involvi. An enim quiſquam, etiam privatus homo ædes mutat, ſupellectilemque aliò transfert, ſine ſtrepitu, ſine fragore, ſine curruum ultro citroque commeantium, bonaque tranſvehentium tumultu? an ſupellex ipſa, lecti, tabulæ, menſæ, imagines, tapetia, & quidquid demum in ædibus deferendis erat ornamenti, deponi & convaſari poteſt, ſine malleorum ictibus, parietumque crebro concuſſu? Hæc qui miratur fieri, neſcit ſanè quid ſit ex ædibus in alias tranſmigrare. Ita prorſus tecum ſtatue. Audis tympana, tubaſque perſtrepere, hoſtiles copias in Provinciam irruere, vaſtari campos, ſuperari mœnia, ſpoliari urbes, omnia clamoribus perſonare; & hæc miraris? Non miror ego. Migrant in aliam regionem Regna integra & Imperia, migrat cum omni ſupellectile nuſquam diu quieta fortuna; & tantam mutationem vis fieri ſine tumultu? detrahuntur in veteri æde ornamenta, cum campi

Digitized by

campi civitateſque exuuntur bonis, aliò transferenda ſunt; hoſtiles copiæ, bajuli ſunt, quorum manibus fortuna, Deo ſic volente tranſvehitur; & quis in tantâ re conficienda, allaborantium operi militum inconditas voces, populi clamores, ædiumque deſerendarum ruinas mirabitur, cui perſpectum eſt, ingentem magnaque ſupellectile inſtructam fortunam, alias terras petere, aliò tranſmigrare?

19 Ita ſanè fit. Regna transferre, aut certè potentiam felicitatemque alicujus Provinciæ imminuere, nimiumque faſtum deprimere juſtô judicio cum conſtituit æquus Deus; bella imprimis ſuſcitari permittit, idque aut hominum in nimiâ felicitate ſuperbientium vitio, aut alieno inhiantium cupiditate, aut vicinorum Regum invidiâ, aut injuriarum ulciſcendarum juſta an injuſta non diſputo, præpropera tamen & præfervida vindicta. Floret opibus Regnum aliquod; & prout fit, ubi fortuna turgent Regna, vicinis Provinciis impotentius dominantur; tandem in iras conſurgunt contempti populi; fœdera inter ſe ineunt; exacuitur cupiditas ſpe prædæ opulentæ, & verò etiam dominandi libidine. Illico denuntiantur bella, fit fragor ad ſigna convolantium undique populorum, expediuntur arma, conſcribuntur milites, totaque ſub equorum, curruum, tormentorumque pondere tremit tellus. Quid hocce demum rei eſt inquis? Nihil eſt planè, niſi quod bajuli advolent, quorum humeris, aut tota aut magna ſaltem pars felicitatis, quæ in Republicâ hàc erat nimia, tranſvehatur.

20 An verò id paſſura eſt, inquies, Provincia tam opulenta? milite abundat, & quidem tot victoriis exercitato quot bellis, opes ad manum ſunt, duces habet militia conſilioque præclariſſimos: an non & ipſa, quæ ab hoſtibus impetitur & fortè contra omne fas, Provincia manus & arma expediet? Expediet proculdubio, & fruſtra expediet. Quæſo admirabiles ſed tamen *juſtas vias Domini*, quibus ad deſtinatum ſibi finem tandem pervenit *ſanctus Deus*, mecum ſi placet perpendite. Cùm Regnum aliquod quantumvis opulentum, validiſſimoque inſtructum milite, aut planè peſſundare, aut ſaltem deprimere Numen conſtituit; ut arma vireſque enervet, conſilium priùs, ſagacitatem, prudentiamque eorum qui publico invigilant, aut adimit, aut ſopit, aut etiam in tranſverſum agit & perdit. Et hæc quidem quia *Quomodo deſtruatur Reſpublica.*

 prima,

Digitized by Google

prima ſic & maxima eſt Rerumpublicarum Regnorumque calamitas, & verò etiam ruina. *Fruſtrà enim ſunt arma foris, ſi non eſt conſilium domi.* Libet tamen ſingulos, per quos in ima deſcenditur, gradus attentiùs conſiderare.

Primò per Regum incuriam.

Primo enim, quid bonæ rei ſperari poteſt, ubi Rex ipſe populique rectores, jura neque humana neque divina perpendunt? non conſilio aguntur, ſed ira libidineque dominandi aut impe... 21
randi abripiuntur; non prudentia ſed temeritate bella & indicunt & gerunt; neque recta ſuadentes audiunt, neque ſana conſilia admittunt, ſed pro libitu agunt omnia, dum ab efferveſcente nimiùm ſpiritu aguntur ipſi? quis huic Reipublicæ non metuar, quam in ipſo capite conſpicit perturbatam?

Secundò per Magnatum mala conſilia.

Deinde, quid ſi Regi primores deſint, viri litteris, juris peritia, animi moderatione, bonique communis appetentia imprimis conſpicui; qui Regnorum leges & expendant & temperent, pro rerum temporumque varietate? Quid ſi ii ad clavum ſedeant, quibus jus faſque in auro eſt quod paſſim à provincialibus emungunt; quibus æs publicum privati juris eſt; quibus Deus & Religio tam diu placet, quamdiu Politiæ ſervit; quibus ipſa demum Politia, Regnique ſalus domeſticæ famulatur œconomiæ? Quid ſi, inquam, ejuſmodi colluvies in pretio ſit, effæminatique auſcultentur aſſentatores, viri verò ad virtutem æquitatemque facti aut ignoti ſint, aut ſi noſcantur ſint contemptui; in quas non ſyrtes impinget, ejuſmodi rectoribus gubernata Reſpublica? Certè non aliam ob cauſam diſtractum eſt Iſraelis Regnum: decemque omnino tribus rebellione abreptas, ab inſano ſapientiſſimi Salomonis filio Roboamo receſſiſſe, teſtantur ſacræ paginæ, quòd effervescentium primo ſanguinis calore juvenum, quibuſcum fuerat enutritus, veſaniam conſuluerit, contemptis ſana ſuadentium ſeniorum canis, eorum inquam qui rebus agendis ſub Salomone inſenuerant. *Dereliquit Roboam conſilium ſenum quod dederant ei, & adhibuit adoleſcentes qui nutriti fuerant cum eo, & aſſiſtebant illi,* inquit ſacer textus. Aſſiſtebant juvenes & fatui, illique conſiliis dum aſſiſtunt, diſcedunt juſto furore abreptæ tribus decem. luditur ab adoleſcentibus in ſenatu, & iſthic dum luditur, illuditur Roboamo, & perit Regnum. 22

3. Reg. 12.

Tertiò per Magiſtra-

Tertiò, ut jam ſana ſit Regum mens, communis boni perquam ſtudio- 23

ſtudioſa; ut viros omni peritia probitateque commendatos ſanctioribus conſiliis adhibeat; ut hi omnia rerum momenta ſedulò perpendant, decretaque populis militiæque ſaluberrima ſtatuant: quid hæc omnia ad communem incolumitatem conferent, ſi mandata per inferiores magiſtratus in civitatibus infringantur, aut executioni non mandentur, aut non ſeriò ſed per ignaviam exigantur, aut certe à plebe per tumultum & ſeditiones concitata contemnantur? An non peſſum ire dixeris his motibus corruptam Rempublicam? *tuum incuriam.*

24 Quartò denique, ſi ea quibus Provincia defendi debet arma, in ignavorum Imperatorum manus tradi conſpicimus; aut ſi viri quidem ſint qui imperant, imbelles tamen ſeditioſoſque, nec diſciplinæ militari aſſuetos milites nanciſcantur; aut ſi fortiſſimi quidem ſint milites, ducum tamen, ut quos effæminatos vident, indignabundi detrectent imperia, nec eorum conſiliis conquieſcant, ac proptereà inviti ſigna quaſi per vim ſequantur; quid demum felicitatis ab hoc exercitu ſperari poteſt? nonne actum dices cum tam perturbata republica? neque jam opes, aut virtutem bellicam, neque prudentiæ famam, neque relatas olim victorias, neque ſplendorem urbium, neque armorum copiam quidquam conducere, niſi ut maiori ſint hoſtibus ludibrio, luculentiorique pateant & prædæ & ruinæ? His ſanè modis perdita ſunt quotquot periere imperia: & quæ non periere omnino, his tamen artibus è faſtigio ſunt dejecta, depreſſa. *Quartò per popularium ignaviam & inobedientiam.*

§. IV.

Ut regni felicitatem imminuat Deus, permittit mala conſilia Regum, ignaviam militibus immittit, Præfectorum inſolentiam, populique diſſentiones excitat.

25 Agedum nunc, Reipublicæ fatiſcentis plagas qui conſideras, quo tandem auctore inſligi eas arbitraris tu? Certè ſi adjacentes rerum circumſtantias, eaſque quæ rebus agendis proximè adhibentur manus attendimus, ſcio te, cum vulgo, Reges ipſos incuſaturum; Optimatum arrogantiæ, Imperatorum imperitiæ aut ignaviæ, Magiſtratuum ſocordiæ, populi diſſenſionibus, *Quatuor his modis utitur Deus, cùm caſtigare vult regna*

publica imputaturum mala. Sed ſi ſupra vulgum vis ſapere, memento non eſſe hæc niſi Dei Rempublicam affligentis, fortunamque nimis proſperam educentis, alioque transferentis artificia. De ſe certè teſtatur ipſe, non niſi ſuo conſilio & induſtria ſtare Regna quæ ſtant: conſequens igitur eſt, non niſi ejus conſilio & occidere; occidunt autem his quos dixi modis. Audi divinam Salomonis ore, loquentem ſapientiam: *Meum eſt conſilium & æquitas; mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo.* Hinc nemo ſibi, ſive de prudentia regendive ſcientia, ſive de militari gloria blandiatur; nam cum hæc omnia mea ſint, & à me ſint, illud ſibi cuncti perſuadeant quòd *per me Reges regnant, & legum conditores juſta decernunt; per me Principes imperant, & potentes decernunt juſtitiam.* Quibus ſanè verbis ne idem dici putes, eleganter ut ſolet noſter Salazar, quatuor diſtincta munia docet contineri, quibus univerſa ſtat Reſpublica: Regum nimirum pro poteſtate ſibi legitimè data imperantium; quibus ne temerè agant, nihil adeo neceſſarium eſt, quàm *conſilium* rectum & probum. His proximi ſunt Optimates, primi à Rege, ut vocantur Miniſtri ſive Primicerii, quos rectè *legum conditores* appellat, ut qui altioribus interſunt conſiliis; totique Regni ſtatui dum invigilant, quid ſit conveniens bellumne an pax, quæ vectigalia exigenda, quæ leges aut innovandæ, aut immutandæ, quæ reſtringendæ, quæ latius explicandæ, in commune ſtatuunt. His autem ut *juſta decernant*, *Prudentiam* imprimis eſſe neceſſariam, in comperto eſt. Tertium quartumque munus eſt eorum, quibus regiam voluntatem Optimatum conſilio rectè gubernatam, executioni mandare prorſus incumbit. Et hi quidem in Militia *Principes* ſunt, copiis præpoſiti, quorum in imperando agendoque intrepide id quod bono Regum conſilio ſtatutum eſt, *Fortitudo* conſtantiaque maximè requiritur. Domi denique ut civium ſtet concordia, Regumque & optimatum inconcuſſa ſit authoritas, *Potens* hoc eſt, ut ex Hebræo rectè interpretatur doctiſſimus Salazar, civiles Magiſtratus probi ut ſint juſtique neceſſe eſt, neque qui partium ſtudio aut ære corrupti venales faciant leges, Regumque decreta prohibito & favore, aut emolliant aut nimium premant; ſed quibus *æquitas* imprimis cordi ſit *ut decernant juſtitiam*, eamque tum potentibus, tum etiam miſeris & humilibus, ex æquo interpretentur. His quatuor baſibus

Prov. 8.

Ibid.

Salaz. in hunc locū.

bus omnem Rempublicam, incolumis ut ſtet, incumbere neceſſe eſt: unam qui ſubvertit, luxat omnia.

26 Jam verò intelligite tandem mortales, per quem res humanæ ſtent. Magna ſanè de Regibus veſtris Imperatoribuſque, præſertim iis qui prima Monarchiæ aut Reipublicæ jecere fundamenta, jactatis elogia. Magni titulum uni affigitis; alter fortis, Juſtus alter, Magnanimus hic, Prudens ille, quaſi per antonomaſiam à vobis appellatur. Et verò actum benè; ut qui præteritorum Regum memoriam grato animo reſervatis. Verùm tantâ virtute, tantâque animi moderatione Reges quòd habueritis, qui conſilio & quidem accurato, non verò pro libidine agerent omnia; ecquis id vobis præſtitit, niſi is qui Regno veſtro bene voluit, beneque conſuluit Deus? certè *per me Reges regnant*: & ſi non bene regnatur, niſi ubi conſilium adhibetur rebus; illud certè & adhibere velle, & adhibere cum vis, habere penes te, *non eſt volentis* hominis, *ſed miſerentis Dei*. Sanè *meum eſt conſilium*; & ſic *per me Reges* rectè ſapienterque *regnant*, ſicut Regnum floreat. Iſraelis ſtatum diſtrahere in partes cum ſtatuiſſet Deus, præfervidum Roboamum genti præpoſuit, qui fervore nimio abreptus, populi juſtas querelas minis flagelliſque compeſcere, ſtulto ſanè conſilio in animo haberet. Gothicum imperium funditus in Hiſpania evertere cùm vellet idem Deus, Roderico regni habenas tradidit, qui luxu deliciiſque, & tandem etiam libidine violentâ Gotthicum ſanguinem emolliret, & apud ſuos in invidiam traheret. *Primò Regibus adimit conſilium.*

27 Deinde, ſi præſtantiſſimos habetis viros, qui Regni jura æquitate moderentur, conſilio rerumque experientia valeant plurimum; ne id quæſo vobis adſcribite, aut eſſe tales viros aut etiam in conſilium adhiberi: *mea eſt* enim *prudentia*, inquit ſagax Deus, quâ & illi juſta decernunt, & ut decernere poſſint, Regum auribus admoventur. Miraris tu inſaniſſima in ſapientiſſimo Regno dari conſilia, & quidem à viris cæteroquin prudentiſſimis? *Infatuavit* certè *Dominus conſilium Achitophel*, id quod optaverat David, Abſalonis inſolentem audaciam ut infringeret. Miraris utiliſſimas publicæ rei rationes, à magnis beneque Regno volentibus viris excogitatas, aut ſtudio partium, aut Optimatum riſu, aut etiam improbitate quorumdam explodi, rejici, ſubverti? Subvertit ea Deus, ne regno benè ſit, cui malè *Secundò Magnatibus adimit prudentiam.* 2.Reg. 15.

ut

Digitized by Google

ut ſit, jam decrevit. Miraris denique præclariſſimos viros, omnique exceptione majores contemni, domi res ſuas agere; cùm ineptorum hominum interim impudentiâ & inſcitia, res publicæ perduntur? perdere eas vult Deus, & ut perdat, iſto utitur artificio. Neque caſu id factum putes, ut fanatici aliquot juvenes, cerita capita Roboamo de conſiliis eſſent: ſtudio id Deus fecit, Iſraelis Imperium ut diſtraheret. ſtudio autem hanc Regno plagam fuiſſe incuſſam, manifeſtum eſt. id enim ſe facturum Salomoni prorſus fuerat minitatus. *Quia .... non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea quæ mandavi tibi, diſrumpens ſcindam Regnum tuum, & dabo illud ſervo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum: de manu filii tui ſcindam illud.* & ut ſcinderet, *infatuavit Dominus conſilium* Roboami, neque aliam tanto Regno ſubvertendo machinam adhibuit Deus. 3.Reg.11.

Tertiò Provincialibus & militibus eripit fortitudinem.

Quam verò id ridiculum eſt, in militum robore & ferocia, Ducum fortitudine, diſciplina militari, armorum inclyta gloria, ſibi homines quòd tantopere gratulentur; quaſi ea aut generis indoli foret caſu congenita, aut proprio marte exercitioque acquiſita? Hinc, ſua ſuoſque jactantium pleni ſunt hiſtoricorum libri: Poetarum etiam ſi placet phalerata carmina, neſcio quid ſibi gratum obſtrepunt, dum Martem canunt, quem non ſequuntur. Interim qui viros Marte inclytos intuemini, qui militum expeditas manus contemplamini, an illum obliviſcimini, cujus imperio non rarò tùm *plumeſcit accipiter* teſte Jobo, aquilíſque & alæ ſuccreſcunt & ungues, verum etiam diffluunt nonnunquam & enervantur? Florentem eſſe Rempublicam cùm vult Deus, animos roburque rebus magnis agendis par, Imperatoribus militibuſque ſufficit Deus; ſubvertere cum vult, generoſam illam militiæque natam effæminari ſinit indolem. Ducum conſilia & mentes in diſcordiam trahit, ignaviam pavoremque immittit, militum maſculum robur emollit, omniſque laboris & imperii fiunt impatientes illi humeri, quibus tota quondam Reipublicæ defenſio incumbebat. Hinc in omnem licentiam diſſoluti vagantur, totaque Provincia non tam arma, quàm timorem vaſtationemque circumferunt: hoſtis vultum jam non ferunt, cujus antea cervicibus incumbere, ludus fuit. Quid miraris, quid obſtupeſcis? Dei hæc machinatio eſt. *Mea eſt fortitudo.* inquit, 26 Job.33.

inquit, & *per me* militiæ *Principes imperant*, rectè cum imperant; per me ſtrenui, per me fortes ſunt. & verò ignavi quod ſunt, imbelles, & ſocordes, meo conſilio meâ deſtinatione id ſunt.

29 Neque verò hæc à me ita dici putetis: certe nihil tantopere inculcant ſacræ paginæ. Iſraeli niſi ſibi pareat, ruinam minitari cum vult Deus, praxim edocet quam Reipublicæ ſubvertendæ, *Quod probatur ex Scripturis.*

Levit.26. quaſi cuniculum admovebit. *Ponam*, inquit, *faciem meam contra*
v.17. *vos, & corruetis coram hoſtibus veſtris .... fugietis nemine perſe-*
v.36. *quente.* Quod ut clariùs exponatur, ſubjungit, *Et qui de vobis remanſerint, dabo pavorem in cordibus eorum in regionibus hoſtium; terrebit eos ſonitus folii volantis, & ita fugient quaſi gladium: cadent nullo perſequente, & corruent ſinguli ſupra fratres ſuos quaſi bella fugientes, nemo veſtrum inimicis audebit reſiſtere.* Manifeſta res hæc eſt, plurimiſque hiſtoriis confirmata. *Ex hiſtoriis.* Quis Romanum Imperium diuturnitate temporis, armorum pondere, victoriarum gloria, regnorum amplitudine per mille jam annos confirmatum, non dico convellere, ſed vel concutere potuiſſet, ſi maſcula ſtetiſſet virtus, ſolituſque in pectore ſanguis? tota Europa ſupplex Romam adorabat, quæ tamen ſub Auguſtulo per partes diſtracta, tandem periit. At per quos? per gentes omnino barbaras, obſcuras origine; & de quorum natali ſolo diſputatur; & tamen, è cavernis ſilviſque immanes leones immiſſos dixeris, prout tunc trepidare vidiſſes Imperium, hæc ipſa trepidatio hoſtibus audaciam dedit, auxitque frequentiam. Wandali, Gotti, Alani, Teutones, Alemanni, Burgundiones, Franci, Longobardi, Hunni, Nortmanni, incogniti adeo etiam ſibi ipſis populi, ut ne inter ſucceſſores quidem, ſatis de prima eorum origine conveniat: illæ inquam obſcuræ gentes, moribus barbaræ, terrorem ſui nominis toto Romano circumtulerunt Imperio, Romanoſque quos in tantum faſtigium bellica virtus evexerat, ſolus debellavit panicus pavor. Quid enim ſilveſtres homines, præuſtæque ſudes poterant adverſus Romana arma, ſi manus inveniſſent ſolitas quibus geſtarentur? omnes pallebant imminente periculo, nec cuiquam ſat animi qui diſcuteret; vires conſiliumque interturbaverat immiſſus timor. At à quo? ab eo certè qui Romanum Imperium perditum ibat, Deo, hic, quos animos Romanis ademerat, Barbaris præſtabat. Trecentis annis in Hiſpania ſteterat Gottica majeſtas & gloria armis viriſque inclyta:

clyta: ſeptem dierum prælio, tota Gottorum gens aut militia, cum Rege Roderico, periit & extincta eſt; totaque breviſſimò temporis tractu, ſub Maurorum jugo fere concidit Hiſpania. Quid? an nulla ergo, in tot bellicoſiſſimis Provinciis, ſuppetunt quæ expediantur arma? nullus ſe, inconditæ potius multitudini Maurorum, quàm bellicæ eorum virtuti opponit? Nullus. omnes tenet pavor, donec Gottica prorſus concideret res, & Regnum: ita Deo, Regnorum everſori & arbitro, viſum. At verò ut Hiſpaniæ miſertus, è Maurorum manibus ſceptrum eripere, illudque melioribus regibus ſtatuit contradere; ecce Pelagii animos inter Auſtriæ montes & cavernas excitat, qui cum mille tantùm viris, & quidem longâ fame obſidioneque enectis, leonis inſtar Maurorum acies ſanè ingentes intrepidus involat, proſternit, & quaſi imbellia pecora dilacerat. Hoc reſtitutæ Catholicis Hiſpaniæ initium; ſumunt animos Hiſpani, quique hactenus nonniſi Gottorum imperio famulari didicerant, ipſi ſibi Reges ſtatuunt, regnaque Mauris aut erepta aut eripienda deſignant. inſtant Barbari, copias innumerabiles educunt; occurrit cum collectitio tantùm, & ad pugnæ ſtrepitum convolante inexercitato milite Ramirus Rex; & ecce, totius Hiſpaniæ domitrices aggreditur copias, nec pauciora quam ſexaginta Maurorum millia gladio occumbunt. Non minor poterat eſſe ſtrages, ut manifeſtum eſſet à Deo dari victoriam. Taceo nunc portentoſam illam, nulliſque faſtis memorandam ſatis cladem, quæ ad Toloſanas Navas, à noſtris eidem genti illata eſt, quâ ducenta omnino Maurorum millia, & hæc inter, triginta equitum millia, juſtæ Dei vindictæ, Hiſpanorum manibus ſunt litata. Taceo innumerabiles exinde victorias. Illud tantùm quæro; unde in populis jam devictis, quique numquam arma geſtarant (apud Gottos enim ſolos, omnis Hiſpaniæ militia ſteterat) tantus vigor animi, tanta audacia, ut victricem gentem totique Hiſpaniæ imperantem aggredi non timuerint, quorum impetum tunc, cùm res Hiſpanicæ florebant, ne oculis quidem ferre ſuſtinuerint? Vnde tantus in armatâ Hiſpaniâ pavor animorumque defectio, tantus verò in exarmatis populis, omnique ſubſidiô deſtitutis armorum ardor, & bellandi appetentia? inſanum certè ſit id quærere; cùm ſatis conſtet ab eo concitatos, cujus eſt omnis fortitudo, quique vires animoſque militibus etiam inermibus præ-

Mariana l. 7. c. 2. Hiſt. Hiſp.

ibid. c. 15.

ſtat;

ſtat, cum imperia vult erigere; dejicit vero quantumcumque feroces ſpiritus, ſuperbientis populi faſtum deprimere cum decrevit. Et ut arma, quibus plus æquo, dominantur, Regibus detrahat, magna ſane arte, detrahit animos viris, & viros armis. Atque hic quidem tertius eſt, quo Deus Reſpublicas evertit, modus.

30 Quartus denique eſt Magiſtratuum inferiorum licentia & diſſolutio: Præfectorum exactorumque, aut nimia in vitiis tolerandis conniventia, aut etiam in caſtigandis, exigendiſque aut legibus, aut vectigalibus, importuna crudelitas. Nolo huic argumento immorari; non enim quemquam reprehendere, ex inſtituto rei, quam pertracto, nunc eſt. Illud tantùm quod ad rem meam jam facit aſſero, Præfectorum ineptias vitiaque tunc maximè Deum permittere, diſſolvere cum vult Regna: tunc enim concitatur ferocia populi, jugumque excutitur, quod nimiùm premit. Certè Iſraelitarum gentem Ægypto tam utilem & commodam, ferocienti nimium regi barbaro detrahere cum vellet Deus, Præfectorum incumbentium Iſraeliticis cervicibus veſaniam, aut permiſit aut procuravit. Impia quidem decreta tulerat Rex Ægyptius; ingemiſcebat Iſrael, ſed tamen tacebat. Crudelitatem ſuam cùm adhibuère Præfecti, etiam præter juſſa regia feroces: tum verò *clamavit Iſrael, propter duritiam eorum qui præſunt operibus.* Imperabantur lateres, quotidie ab Iſraelitis tanquam mancipiis, ad dimenſum excoquendi coquebat eos Iſrael, & tacebat. Negabantur ſtruendo igni paleæ, *diſperſuſque eſt populus per omnem terram Ægypti ad colligẽdas paleas.* mandatis Regis paret Iſrael, & mœſtus tacet. At qui Regem immodicè imperantem tulerant, Magiſtratuum inferiorum inſolentiam non tulère. Nam *Præfecti quoque operum inſtabant dicentes, Complete opus veſtrum quotidie, ut prius facere ſolebatis, cum dabantur vobis paleæ. Flagellatique ſunt, qui præerant operibus filiorum Iſrael, ab exactoribus Pharaonis.* Tantam enim verò inſolentiam non eſt paſſus populus quantumvis humilis: & qui tacuerant hactenus, *Venerunt præpoſiti filiorum Iſrael, & vociferati ſunt ad Pharaonem, dicentes, Cur ita agis contra ſervos tuos? Paleæ non dantur nobis & lateres ſimiliter imperantur*, ſed quod intolerandum omnino eſt, *En famuli tui flagellis cædimur, & injuſtè agitur contra populum tuum.* At à quibus? ab exactoribus Pha-

Quartò Magiſtratibus inferioribus auferri permittit æquitatem.

Exod. 5. v. 7.

Exod. 5. v. 12.

v. 13.

Pharaonis. Clamavit populus, ſeceſſionem fecit, ab omni opere abſtinuit, jugum excuſſit: & patientiam quam mandata Regia, quantumvis dura non extorſerant, Præfectorum licentia penitus labefecit. Nihil habeo quod addam: vetera potius juvat recenſere exempla, quàm quæ ad manum ſunt hodierna. Illud mirari libet, quod veteribus non ſapiamus malis. Quidquid id ſit, hoc ſanè conſtat, duritiam nimiam imperantium, nimiam quoque in diſſimulando conniventiam, populos ſubjectos aut exacerbare, aut in nimiam licentiam diſſolvere: cui cùm ſero adhibes medicinam, exacuis malum, mederi cùm vis. Hinc plebis querimoniæ, juſtæ nonnumquam, injuſtæ ſæpiſſimè; hinc liberæ voces Regiæque Majeſtati injuriæ: hinc ſeditiones; hinc tarda, & quaſi violenta obedientia; hinc ſubſidia quæ Regibus præſtantur parca, & non niſi per vim expreſſa; hinc denique magna caput inter & membra diſſenſio. Quod cum ſit, ſane utrumque perire, aut ſaltem languere neceſſe eſt. Hæc igitur qui videt mala, ita ſecum ſtatuat, Deum Rempublicam aut perdere prorſus velle, aut felicitatem nimiam imminuere.

§. V.

Ne verò quis conqueri de Deo poßit quod hac permittat aut immittat, oſtenditur juſtè ob peccata populi, ab eo Regna fortunamque transferri.

Bene hæc omnia Deus permittit, ut peccata puniat aut iis medeatur.

ITa quidem ſtatuo, inquies; video prorſus, video imminutam 31
eſſe Regni Majeſtatem, opes abactas, luxatum Reipublicæ ſtatum, depreſſam dignitatem. Et hoc ipſum eſt quod me angit; hic ulcus latet, eheu nimium animo infixum malum: patriæ gemo, de cujus occaſu malè metuo. Verùm, utcumque Reipublicæ ſtudioſus ſis, non ſic tamen, uti credo, Patriæ vis eſſe pius, Deo ut ſis impius, aut certe injurius. Minime, inquis. itaque, ſi id liquido oſtenſum eſt, Deo auctore, hæc malorum futurorum initia & quaſi ſeminaria immitti aut permitti, ut Patriæ exorbitantem felicitatem coerceat; an id temeritò angat, quod ſano juſtoque conſilio ſtatuit Deus? obeſſe is videt, quò nimiùm turges, ſanguinem; quis igitur phlebotomiam venæque ſectionem,

ægre

ægrè ferat adhiberi, quam ſapientiſſimus præſcribit medicus? Quæſo ne actum agamus; oſtendimus ſuperioribus diſſertationibus, nihil non ſummâ accuratione à Deo fieri; nihil non ſumma deliberatione, & conſiliô decerni: modò hæc, ob quæ gemis mala, à Deo præſcripta eſſe demonſtratum eſt: quid ultra querimur? quid angimur, quaſi ſi injuſtè hæc mala toleremus? certe felicibus & bonis diu eſſe, per humanam imbecillitatem & malitiam non datur, ut luculente pertractavimus. Itaque ſi felix hactenus fuit Provincia, ſi opulenta, ſi viribus pollens; certe aut malum jam contraxit, aut ſane prope eſt ut contrahat. Non contraxit, inquies, Religione viget Patria, & Fide, virtus in pretio eſt. Teſtantur id ſacra & ſancta, teſtantur templa, teſtatur populorum ad ædes ſacras confluxus & frequentia. Audio: id ſane ſi ita eſt ut dicis, futuro tempori bene conſulitur: felicitatem enim quæ jam in luxum abibat magnis paſſibus, paulìſper Numen temperat, ut diu ſani, ut diu boni ſitis. Futuro itaque occurrit malo prudens Deus.

32 Verùm, quâ fronte dicet ca- debimus, nos malum non contraxiſſe, quod intra viſcera Reipublicæ reconditum eſt? Floreat ſane exterior vultus, ſanitatemque præ ſe ferant, qui videntur oculi; quid ſi interea interno calore depaſcantur viſcera, & ulceribus putreſiant, an manum à corpore abſtinebit medicus, ſi toti corpori bene vult? Foris apparet Religio, intus impietas dominatur; in vultu modeſtia, in animo omnis impudicitia; in plateis homines frugi ſunt & Stoici, in domibus Epicuri de grege porci; luce mediâ humani & modeſti, in tenebris ſalaces & in omnem projecti libidinem; ore non niſi juſtitia concrepatur, & nuſquam minus quam in eorum conclavibus reperitur; denique foris vultu prætenditur pietas; interea Deo rebellat ſuis appetitibus immerſa mens. Et hæc quidem occulta vitia ſunt, & abſcondita, non tamen Deo, ſcelera. Quid verò aperta commemorem, & quæ omnium tenentur manibus oculiſque? non tam id jam ago, ut ſcelera nimium eheu dominari demonſtrem, quàm ut ea, Rerumpublicarum depreſſione, Regnorumque nonnumquam ruinâ, meritò caſtigari denuntiem.

Et ſi ſcelera non ſint manifeſta, ſunt ſanè velita occulta.

33 Neque tamen id à me denuntiari neceſſe eſt, quod toties ſe facturum minatus eſt, ſceleribus irritatus Deus. Plenæ ſunt ſacræ hiſtoriæ, plena Prophetarum oracula, quibus aut peccatis

Vide Deut. c.26. totú.

Scelera ita punire Deū teſtatur Scriptura.

iræ intentantur, non niſi horrendis cladibus, urbium ſubverſionibus, publicaque devaſtatione expiandæ; aut etiam in ſcelerum vindictam, gentium integrarum crudeles omnino interneciones, orbi exemplum futuræ, referuntur. Non eſt certè quod nos palpemus miſeri, & tamen contumaces: Dei id eſt oraculum. *Regnum à gente in gentem transfertur propter injuſtitias, & injurias, & contumelias, & diverſos dolos.* & rurſus Iſaias, *ruit Jeruſalem & Judas concidit, quia lingua eorum, & adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos Majeſtatis ejus..... Væ impio in malum; retributio enim manuum ejus fiet ei.*

Judic. c. 2. v. 14. Jer. 5. v. 15

Eccl. 10.

Iſa. 3.

Ob ſcelera populi ſæpe patiuntur Reges optimi.

Surius in ejus vita.

Neque profectò aliena incuſemus ſcelera, ſed deteſtemur noſtra. Non Regum Principumque peccatis ultrices adhiberi manus conqueramur; plebs enim ſæpiſſimè in omne vitium projecta eſt, & quod peccat populus, plectuntur ſæpe numero Reges etiam ſanctiſſimi: exuuntur Regnis illi, dum ſubditorum facinora juſtitiam miſericordi Deo vel invito extorquent; pereunt præclariſſimi in acie Duces & exercitus, cum nimiâ luxuriâ civitates diffluunt. Sanctiſſimum quis neget fuiſſe Francorum Regem Ludovicum? quis ſanctiſſimam pro religione, contra Saracenos egiſſe cauſam inficiabitur, cum florentiſſimas ex Europâ copias in Syriam eduxit, Chriſtiano nomini Religionique à barbaris peſſumdatæ, conſulturus? & tamen tam bonam cauſam cum agit, morbis graſſantibus ita enervantur copiæ, ut ex triginta duobus fortiſſimorum militum millibus, vix ſex millia ſupereſſent. Fugit itaque Rex, & tandem ipſe cum duobus fratribus Alfonſo & Carolo, in Barbaras manus incidit, & in tetrum carcerem abducitur ſanctus Rex. An ſua is peccata luit, qui mortali ſcelere numquam contaminaverat caſtam mentem; an verò luxuriantis Regni crimina? Fractus fuit, non tamen infractus planè Ludovici animus. Vires reſumit, rurſuſque piam pro Chriſto acturus cauſam, claſſe validiſſimâ inſtructus Tunetanas Saracenorum, etiam tum pyraterio infames, invadit oras. Exponit milites, caſtra explicat. Rurſus ingenti peſte exercitus corripitur, quâ tandem Rex ipſe cum Joanne filio, miserè quidem, ſed tamen ſanctiſſimè extinguitur. Eadem, tanto poſt temporis intervallo, communem Chriſtiani nominis hoſtem exacturus, tentat littora, invictiſſimus & verò etiam piiſſimus Imperator Carolus Quintus; educit milites, non tam bella quàm victorias 34

Digitized by Google

rias circumferre ſolitos. Pallet Ottomannorum luna, & jam cornua contrahit; actum eſt de Algerio. Cùm ecce validiſſima tempeſtas incumbit claſſi; colliduntur rates, & breviſſimo temporis tractu, centum quinquaginta naves, cum vectoribus, impedimentis, tormentiſque omnibus illico undis abſorbentur, tota quæ ſupererat claſſe fœdiſſime dilacerata. Omnes quotquot erant equi in mare dejecti, ut homines transvehendos reliquiæ claſſis caperent. Spectat ingentem cladem ex littore, numquam magis quàm jam invictus Carolus; nullumque gemitum exprimit fortuna tam adverſa, in cauſa tamen adeo ſancta. Illud tantùm, ſe dignum ingeminat: *Fiat voluntas tua.* Alloquebatur certè majorem ſe, ſe tamen etiam major Carolus. An verò ſanctiſſimos hoſce Principes, ſua luiſſe ſcelera dixeris, an aliena?

Sandoval. in ejus vita.

35 Quòd verò non omnes Reges, Ludovicos eſſe dicis aut Carolos, non paucos eſſe Heliogabalos & Sardanapalos; fateor, ita eſt. Sed tales eſſe Reges, cùm tales ſunt, non niſi ſubditorum ſceleribus imputandum eſt. Caſtigare cum vult Deus plebis mala, ejuſmodi permittit ut ſint capita, per quæ toti corpori malè ſit. Infauſta tu dicis conſilia eſſe, quæ perdunt Rempublicam; fateor id rurſus. Sed infauſta ut ſint, id ſubditorum merentur ſcelera. Viros habet præclariſſimos Provincia, eos non audiri clamitas; verùm id populi rurſus merentur ſcelera, quibus caſtigandis ſtudiò incumbit Deus. Scelera noſtra ſunt quæ ſanis conſiliis intercedunt, ſcelera ſunt quæ ea intervertunt, ne ſceleribus ſiet impunitas.

Etſi illi mali ſunt, eos permittit tales eſſe Deus ob ſcelera populi.

36 Denique ne ducum inſolentiam, militumve ignaviam tantoperè argue malis publicis cauſam dare. Enim verò cauſam dant, ſed ignavi quod ſint milites, diſcordes Duces, diſſolutus in omnem licentiam exercitus, hoc Provinciæ, quam pœnas dare vult Deus, effecere ſcelera. Tandem ab ignavo hoſte fortiſſimi quòd ſuperemur, noſtra faciunt vitia. Veriſſimum eſt illud Hieronymi, *Peccatis noſtris barbari fortes ſunt*, & ab ignavis caſtigari nos vult Deus, ut manifeſtior ſit Dei ſcelera vindicantis manus. Quod ſanè de Hiſpaniarum olim ſubverſione præclarè Divus Salvianus exequitur, etiam id nunc eſt veriſſimum; *Numquid non erant in omni terrarum orbe Barbari fortiores, quibus Hiſpani traderentur? multi abſque dubio, imò ni fallor omnes. Sed ideo ille* (Deus) *infirmiſſimis hoſtibus cuncta tradidit, ut oſtenderet ſcilicet, non*

Vitia militum Ducumque ignaviam.

S. Salv. l. 7. de Provid.

non vires valere ſed cauſam;neque tunc ignaviſſimorum hoſtium fortitudine obrui, ſed ſola vitiorum impuritate ſuperari. Vt verè in nos venerit dictum illud,quod ait ad Iudæos Dominus: ſecundum immunditias ſuas & ſecundum iniquitates ſuas feci illis, & averti faciem meam ab eis. Et rurſus. *Nec illos naturale robur fecit vincere, nec nos natura infirmitas vinci. Nemo ſibi aliud perſuadeat, nemo aliud arbitretur: ſola nos morum noſtrorum vitia vicerunt.*

Scelera victorum hoſtium, ſuo tempore caſtigabit Deus.

Neque verò jam mihi quiſquam tritum illud objiciat, etiam apud hoſtes eſſe flagitia & ſcelera, multò etiam magis deteſtanda: contra omne fas movere bellum, Hæreticos eſſe, Mahumetanos eſſe, Fidei Religionique rebelles. Sint ſanè; ſed hoc noſtrum non eſt inquirere. Juſtè interim quæ patimur toleramus: ſi non ab hoſtibus ſtet juſtitia, à Deo certè ſtat. Suam is cauſam agit, per injuſta hoſtium arma. Impii erant Amorrhæi, idololatræ Philiſtæi, & tamen eorum manibus caſtigandus datus eſt Iſrael. Interim uti rectè Auguſtinus *Non læteris impie vel Tyranne, quoniam virga vel flagellum effceris. Novit enim prudens Doctor, nec ignorat pius Pater, poſt caſtigationem promovere diſcipulum, & poſt debitam emendationem paternæ hæreditati præficere filium, flagellum verò ſive virgam, incendio flammarum comburere.* Interim, inquies, florent impii, viget hæreſis, ſceleſti dominantur. Cur non illorum inſolentiæ frænum injicitur? Ah miſer! an igitur, ut rectè Auguſtinus: *Diebus tuis paucis vis impleri omnia? Quæ omnia? ut damnentur omnes impii, & coronentur omnes pii? impleat ea Deus in tempore ſuo*; novit ille tempora & momenta, novit menſuram ſcelerum; habet quod reponat. Emarceſſent ſine dubio, quæ modò florent virgæ, exemplum ſuâ clade daturæ orbi, quæ modò in caſtigandis juſtis, exempla faciunt. 37

August. ſer. 19. de ver. Dom.

Aug. in Pſal. 9.

§. VI.

Itaque publicis malis acquieſce. quod ut facias, non clades ipſas, ſed Deum auctorem, & peccata, cauſam impellentem aſpice.

HOc itaque, ſi mente moveri non vis, inter tot tumultus, varietateſque rerum imprimis age, ut in eas oculos non detorqueas, obtutumque figas. Si quis rotam, quæ ſuper axe celerrimè circum- 38

circumagitur, oculis diu aſpiciat, oculorum aciem rotatione tam celeri turbari ſentiet, imo & dimoveri cerebrum. Nimis magna eſt ſortis fortunæque modò proſperæ, modò fugientis variatio, quàm ut eam immotus aſpicias: turbaberis proculdubio, ſi patriæ calamitates, clades, & occaſus conſideras: moventur omnia, moveberis & tu. Verùm ut inter tot ſortis alternationas imperterritus ſis, & immotus concuſſo orbe, axem conſpice,
Horat. Deum inquam immotum ſemper, & qui nihilominus *dat cuncta moveri. Hinc omne principium, huc refer exitum.* Peſtem immittit ille, calamitates ingerit, cladibus Rempublicam enervat, conſilia diſſipat, animos eripit: deprimere nos prorſus vult; deprimamur ſanè: perire nos etiam vult; pereamus profectò, numquam futuri ſecuriores, quàm cum ſic perimus: feramus, ferre quæ nos vult Deus, ſed non queramur. Atque hoc intereſt inter Dei cultores, Ethnicoſque aut impios, inquit D. Cyprianus, quod dum iiſdem cladibus involvimur, aliter eadem atque aliter feramus.
Cyprian. ad Demetrianum. *Putatis* inquit *nos adverſa vobiſcum æqualiter perpeti, cum eadem adverſa videatis à nobis & vobis æqualiter ſuſtineri? Apud vos, impatientia clamoſa ſemper & querula eſt.... Non ergo idcirco compares vobis & æquales ſumus, quia in iſto adhuc mundo & carne hâc conſtituti, mundi & carnis incommoda vobiſcum pariter ſuſtinemus: nam cum in doloris ſenſu ſit omne quod punit, manifeſtum eſt eum non eſſe participem pœnæ tuæ, quem tecum videas non dolere.* Lamententur itaque alii, quibus Dei artes perſpectæ non ſunt, patriæ ruinas & clades; tu Chriſtiane oculum in Deo figens,
Daniel. 2. illud identidem cum gratiarum actione ingemina: *ſit nomen Domini benedictum à ſæculo & uſque in ſæculum. Quia Sapientia, & Fortitudo ejus ſunt, & ipſe mutat tempora & ætates, & transfert regna atque conſtituit. Dat ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam, intelligentibus diſciplinam.* Sic nempe quieta erit, quia ſemper in Deum grata patientia.

39 Deinde ne cladium quos credis auctores propiùs contemplare; non Ducum ignorantiam, militum ignaviam, Regum imperitiam, Magiſtratuum perturbationem, ſed ſcelera Reipublicæ, omnis mali fontem & originem intuere: illudque tandem
Pſal. 65. ſupplex cum Davide confitere: *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro, poſuiſti homines ſuper capita noſtra*, ſed eos quos peccata noſtra merebantur.
Aug. in illum locú Pſal. 65. *Bonum eſt*, inquit Auguſtinus, *ut conſideremus*

Digitized by Google

nos peccatores eſſe, & ſic toleremus impoſitos ſuper capita noſtra, ut & nos Deo confiteamur, quia digna patimur. Quid enim indignè pateris quod facit qui juſtus eſt? ...... Sævire videtur Deus cum iſta facit: ne metuas, numquam ſic ſævit, ut perdat. Quando male vivis, ſi parcit, plus iraſcitur: omnes iſtæ tribulationes, flagella ſunt corrigentis, ne ſit ſententia punientis.

Hîc igitur obtutum fige, Deum aſpice cuncta invertentem: deinde peccata, quæ non hæc modò, ſed & plura etiam mereantur: & ſic cunctas ſortis vices perturbationeſque, immotus ipſe, imperturbatuſque aſpicies: & ſi non patria modò corruat, ſed

Si fractus illabatur Orbis, Horat.
Impavidum ferient ruinæ.

TRA-

TRACTATUS X.

Vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ſic, alius vero ſic, 1. Cor. 7. v. 7. unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnibus Eccleſiis doceo *v.* 17.

Oſtenditur, ut quietus quis ſit, eum ſtatu ſuo contentum imprimis debere vivere: nec debere velle aliud eſſe quàm quod eſt.

PROOEMIVM.

AD nos ipſos, noſtraque propiùs jam accedimus; opus aggredimur imprimis difficile. hîc perturbationum omnium ſcaturigo eſt, imò & ſentina; denique hîc ulcus latet: leni ſane pertractandum eſt manu. Maxima mœroris querelarumque cauſſa, ſumus ipſimet nobis. Quid mirum, cuncta nobis quod diſpliceant, ſi nobis ipſi non placeamus? quid mirum, ſi alia ſemper atque alia volumus, ſi nos ipſi alii atque alii ſemper eſſe deſideramus, & nunquam arrideat id quod ſumus? Tam ſumus miſeri mortales, imò ut quod res eſt fateamur, impudentes, ut licèt omnia Dei opera generatim comprobemus, omniaque bene feciſſe judicemus, in nobis tamen recte effingendis, conſtituendiſque, erraſſe arbitremur illam, quam credimus eſſe ſapientiam infinitam. Hinc maxima in nobis oritur perturbatio, quòd nemo fere unus ſe ipſo contentus vivat, nemini ſtatus, quem occupat, arrideat; omnes vivunt queruli, ideoque miſeri. Et verò, ut tumultus hos animorum ſedem, doceamque deinceps quanta tranquillitate caſus omnes excipiendi ſint, qui non communem tantùm rem, ſed privatam quoque concernunt; illud nunc conficiendum primò eſt, ut quiſque con-

ditioni ſui acquieſcat, ſtatuque, quem in hac vita occupat, contentus vivat. Hoc ut conſequar, illud ſecundò demonſtrandum eſt, optimum unumquemque habere à Deo ſtatum; commodiſſimum, inquam & aptiſſimum, quo quiſque ſaluti ſuæ, divinoque honori poſſit conſulere.

§. I.

Ut quiſque contentus ſit eſſe id quod eſt, id ſibi perſuadeat, à Deo ſic ſe in orbe conſtitutum, ſicuti eſt.

PLenum æquor tenuimus adhuc; contrahamus ſi placet vela, & ex alto deſcendentes, legamus poſthac littora; imò terram ſubeuntes, fluminum crepidines & æſtuaria conſcendamus. Immenſum inquam Divinæ Providentiæ pelagus utcumque permeavimus, induſtriamque, quam orbis univerſitati regendæ adhibet prudens Deus, quantùm humanarum ratiocinationum fert imbecillitas conſpeximus: tempus eſt ut tandem ad ſingula particulatim ſpectanda deſcendamus, ſic ut ingentem illam Scientiam Dei, non tantùm in toto terrarum orbe digerendo & dirigendo impenſam admiremur, verùm etiam cum ſumma animi demiſſione & ſtupore, illud cum Davide dicamus: *mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me.* Tu igitur attende ô homo, & Deum obſtupeſce. 1. Pſal. 138.

2 *Tantam curam gerit Deus uniuſcujuſque hominis, quantam univerſi.* Quod quidem ordine ut faciamus, hoc certum ratumque nobis eſſe debet, eandem prorſus curam de minima re Deum gerere, quàm de maxima; neque minùs mendicabulo attendere, quàm Regi potentiſſimo; denique ut verbo abſolvam, non minori ſtare ſtudiô hominis unius, quàm totius univerſi gubernationem. Dei oraculum eſt, illud Sapientis, *Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de omnibus.* Sap. 6. Quid enim? certè ſi ut antè à me demonſtratum eſt, 1. omnia & ſingula *verbo virtutis* ejus ſint condita: 2. ſi ab ejus ore, id eſt, ſanctiſſima voluntate, adhuc modò per ſingula momenta dependeant. 3. ſi omnia ejuſdem ſint pretii Deo comparata; nam ut rectè Iſaias: *Omnes gentes quaſi non ſint coram te, & tanquam nihilum & inane reputati ſunt:* Iſa. 40. 4. ſi ſinguli, quotquot ſumus, Divino honori,

quem

Digitized by Google

quem ſibi in omni opere præfixum habet Deus, promovendo
poſſumus ſubſervire: 5. cum æquè facilè ei ſit totam diſponere
univerſitatem rerum, quàm quæ ad unum dumtaxat ſpectant
hominem conformare; 6. ſi æquè magna induſtria opus ſit, ut de
unico homine decernat, quàm de univerſo: 7. Denique, ſi ipſa
totius univerſitatis recta diſpoſitio, ab unius hominis concinna
rectaque ordinatione dependeat, quæ quidem omnia præce-
dentibus tractatibus fuſiùs ſumus executi: hæc, inquam, omnia ſi
vera ſunt, ut ſunt veriſſima; ſane nulli poſthac dubium eſſe poteſt,
quin eadem de minima re, quæ de omnibus, Divinæ Menti ſit cu- *Imò & tandem.*
ratio. Eadem dico, non æqualis tantùm: cùm hæc curare non
poſſit aut diſponere, niſi & de illis judicium ferat, & decernat.
Sic nempe ideam, de præclara quam mente concipit pictura, fi-
gurare ſibi non poteſt pictor, niſi omnium quas penicillo produ-
cturus eſt imaginum, locum, ſitum, magnitudinemque conce-
perit, & deſignarit. Neque cum manum admovet tabulæ, mi-
nùs ei curandum eſt de minima rei effigie, ne nimis exilis ſit, ni-
miſve humilis, ne obſcura nimis diluteque expreſſa, quàm de
præclariſſimarum, quaſque oculis maximè vult patere, imagi-
num formis & figuris: una enim effigies, etiam obſcuritate ſua,
ſplendorem dat toti operi, & proportionem tribuit perſpectivæ.

3 Illud itaque cùm ſic mecum ſtatui, tum verò oculos mentis *Itaque ne velle eſſe aliud, quã quod es.*
ad me reflecto; illudque accuratè pervolvo, quid tandem de me
ipſo poſſim conqueri? aut quid velle poſſim eſſe, præter id quod
ſum? aut quem tandem alium in hoc mundo ſitum, ſtatumve,
præter eum quem mihi natura dedit, ſapienter & ratione poſſim
exoptare? ſapienter inquam; nam ſtultè præterque rationem,
nihil non optamus. Antiquum id eſt naturæ vitium, nunquam
ſe ipſa contentam vivere, ſibique per vota nunquam complen-
da, præſentis vitæ delectationem invidere, imò & eripere.

4 Verùm ut ſapienter ſtatuamus de tanta re, ſic mecum ago. An *Quia omnia bene fecit, facit & te bene.*
ego cœcus homo plus Deô ſapio? minime. Non igitur mihi ma-
gis perſpectum eſt, è re mea quid ſit, quam illi cui perſpicere om-
nia, ipſiſſima eſt natura. id quidem veriſſimum eſt. Rurſus,
nonne quantus, quantus ſum, Dei magis ſum quàm meus? quis
dubitet? Nonne ex me, & per me honori ſuo conſulit, & ſaluti
meæ? Nil verius. Denique ut finem ſibi præfixum conſequatur,
credibile eſt eum vias inire certiſſimas & ſecuriſſimas, non cre-

Digitized by Google

debile id tantum eſt, ſed & ipſa veritas. Quod ſi hæc ita ſint, ſic mecum rationem inſtituo. An ergo in me ſolo rectè diſponendo, à ſapientiſſimo Numine erratum ſit, qui quæ extra me ſunt omnia præclariſſimè ordinarit? magna illa & ſublimia cælorum corpora ex arte ſcivit diſponere; ſolem, lunam, cæteroſque planetas & ſtellas, ſuo quaſque loco aptiſſimè collocavit; terræ, mari, imò & leviſſimo aëri ventiſque, tribuit quidquid, naturæ ut bene eſſet, poterant exigere; non metas tantum præfixit, ſed & pondus ventis dedit, ne quidquam illis deeſſet, uti egregiè advertit Job: *Qui fecit ventis pondus*, hoc eſt, uti ego jam intelligo, quaſi æquus minimeque parcus propola, menſura plena & conferta, ſua dona admenſus eſt, creaturiſque juſto pondere diſtribuit, quidquid ad naturæ ſtatum commodum, convenientemque ſitum viſum eſt conducere: & is qui omnia potuit ſuis locis, temporibus, & naturæ coaptare, & ad amuſſim menſuramque componere, is inquam de me ſolo, in tanto opere aptè non potuit quidquam ſtatuere; aut ſi potuit, credibilene eſt noluiſſe? Job 28.

Quid dicam? quid cogitem? an cœlos fortaſſe ſolemque & lunam, nobiliores eſſe creaturas, quàm ut iis poſſim comparari, eaſque idcirco majori curâ dignas, me verò non tanta? Id verò longè eſt falſiſſimum. Infinito certè intervallo, à dignitate nobilitateque naturæ meæ diſtant, ut qui corpus habeo longe majori artificio compoſitum & intertextum; animâ præterea præditus ſum, cujus natura eſt ratio; & quod ſummum eſt nobilitatis decus, pro quâ mortem ſubire non dedignatus eſt Filius Dei. Quid tantæ dignitati opponere poſſunt, quamtumvis magna cælorum corpora? mihi certe ſerviunt, nec aliam ob cauſam ſunt. Quibus ergo mihi perſuaſerit ſervorum mancipiorumque curam geri, & quidem magnam, & quidem accuratam, Dominos autem negligi & haberi contemptui? hoc certe præter omnem rationem cùm ſit, in Deum, qui eſt ipſa ratio, cadere non poſſe, ſit illico manifeſtum. Hinc rurſus liquidò conficio, ut minimùm æquale ſtudium, æqualemque induſtriam contuliſſe Divinum artificem, ut de aptô mihi locô, ſtatu, conditioneque in hâc univerſi tabulâ proſpiceret ad Divinam ejus voluntatem commode exequendam, & ſic conſulendum honori ſuo; quàm Soli, Lunæ, Cælis, atque adeò, abſit verbo invidia, ipſis Angelis. 5

Imò majorem ſui rationem habet, quam cæleſtium corporum quæ tamen fecit valde bona.

Tantam ergo curam mei cum geſſerit is, qui in rem deducere poteſt 6

Acquieſce ergo tanto

poteſt quidquid vult, is cujus voluntati nullus error poteſt irrepere; clariſſime convincor acquieſcere debere me, idque firmiſſime judicare, optimum id eſſe de me quod ſtatuit; & convenientiorem aut locum aut ſtatum, in hoc univerſo habere non potuiſſe, nec Divino honori promovendo, nec ſaluti meæ procurandæ, quàm eum quem nunc occupo ex Dei decreto. Aut ſane dicendum eſt, præ Deo me in meâ cauſa ſapere, in qua tamen nemo non cœcutit; aut certe Deum quod convenientiùs mihi ſcivit præſtare noluiſſe; quæ quidem horrenda eſt blaſphemia: cùm nihil ita certum ſit, quàm quod *voluntas Dei ſit ſanctificatio noſtra*, adeoque præſtare omnia quæ ad eam liquidò conducunt. *& tam accurato artifici.* 1.Theſſal. 4.

§. II.

Quia verò Deum ſtatus ſui auctorem eſſe nemo conſiderat, ideo nemo ſuâ conditione contentus eſt. Oſtenditur autem, quàm id contra rationem ſit.

7 TAndem clara & evidens eſt mihi hæc demonſtratio, ut ea probe perſpecta, facillime cogitationibus omnibus poſſim occurrere, quæ nos dementant quotidie, magnamque objiciunt animo perturbationem, doloriſque materiam. Ea enim vulgaris, maximeque obvia eſt dolendi cauſa, quòd numquam nobis placeat id quod ſumus; neque corpore hoc quo fruimur contenti ſumus, neque ingenio, animique dotibus, neque valetudine, neque adeo iis, quæ naturam ſuperant, gratiæ donis. Vtcumque ea omnia à Deo nobis præſtita fateamur, ſemper tamen conquerimur de defectu; aut non ſat multa nobis exhibita ingrati, aut aliis meliora præſtantioraque fuiſſe conceſſa invidi querulique cauſamur. Verùm ut de alienæ felicitatis invidentia non agamus modò, quæſo identidem mecum perpendite, quàm late pateant toto orbe contra Deum diffuſæ querimoniæ, etiam eorum qui Divini nominis nec ſunt, nec haberi volunt contemptores: ſed ut fit, murmurationis familiaritas, conquerendique conſuetudo, pudorem vitio infamiamque detraxit. *Turbamur paſſim, quia nemo ſuâ conditione contentus eſt.*

8 Etenim quid vulgare magis tritumve, quàm cùm negotiis *Et ſemper præferimus alienam.*

mora

mora injicitur, aut aliter quàm volebamus res eveniunt (tunc enim potiſſimùm in querimonias abripimur) illico in ſtatum noſtrum invehi, conditionemque deteſtari nos, per quam factum fuerit, ut his quæ patimur, expoſiti eſſemus malis? Ah ſi Angeli eſſemus, qui nulla urgentur corporis cura, exclamat is qui domeſtica re premitur, operique, lucri cauſa, dies noctesque non ſine faſtidio inſudat. O ſi viri eſſemus, ingeminat mulier partus doloribus jam exhauſta. Si ſtudiis vacare potuiſſem, inquit indoctus, quàm facilis mihi pateret ad commodè vivendum via!

O fortunatum Mercatorem gravis annis Horat. ſat. 1.
Miles ait, fractus jam longo membra labore:
Contra Mercator, navium jactantibus Auſtris,
Militia eſt potior: quid enim? concurritur; hora
Momento, aut cita mors venit, aut victoria læta.

Qui matrimonio conſtrictus eſt, eo ſe vinculo conſtringi non debuiſſe clamitat; & ſanè ſi jungi debebat, non huic tamen fœminæ in manus convenire; non huic illa viro ſeſe nubere, niſi perperam oportuiſſe. Rurſus ii ipſi qui caſtitatis legibus conſtricti, perfectioris vitæ tenent inſtitutum, etiam de ſuo ſtatu liberè obmurmurant; non illi ſe religioni dare, non illam vitæ formam inire è re ſua fuiſſe; alias eſſe ſemitas, aliam vivendi methodum, quâ faciliùs certiuſque perfectionis apicem fuerant conſecuturi.

Bone Deus! quid non de te querelarum ubique eſt! arbitrabar ego, nihil non ab illâ ſapientiſſimâ Providentiâ ordine, ritè & ſanctè ordinatum; & ecce video turbata omnia, nihil non peſſimò collocatum & locô & modô. Qui humili ſtatutus eſt in gradu, nimis is humilis, nimis is depreſſus eſt: qui altiori evectus faſtigio, nimiùm elevatus dicitur: qui nuſquam rebus admovetur ob exiguas animi ingeniique dotes, nihil ſe agendum quod habeat, ingemiſcit: qui dotes eas eſt conſecutus, ut opera ejus paſſim expetatur; miſerrimum ſe exclamat, cuique ne ad neceſſariam quidem quietem quidquam detur otii: Eccleſiaſticorum ſtatus nimis commodus videtur multis; ſæcularium nimis implicitus & intricatus, quàm ut Dei obſequio ſeſe dedicent, debitoque faciant ſatis. Sic paſſim queruntur homines. Adeò ut manifeſtum ſit, aut Deum hujus conſtitutionis auctorem deſignatoremque primum erraſſe graviter, aut verò turpiſſimè errare 9

rare

Digitized by Google

rare nos. Illud autem fieri non poteſt; alterum itaque eſt veriſſimum. in nobis erratum non eſt, verum à nobis erratur graviſſimè, dum tam perperam judicamus. Et quod peſſimum eſt, noſtro erramus damno; nam perverſum hoc judicium, maximarum in nobis perturbationum eſt origo. Illud penitus animo evellendum eſt & corrigendum, ut ſis quietus: fruſtraque te in hâc miſerâ vitâ turbari conquereris, ſi ipſam primam mali cauſam in ſinu fers, & verò etiam foves.

10 At quô pactô judicium illud corrigam inquies? certè non corriges diſputando ipſemet tecum; verùm uti jam à principio edicebam, ingentem illam præcelſamque de Deo opinionem excitando, quâ humanæ & ex tuo tantùm commodo enatæ proterantur ratiunculæ, & phantaſiæ ſic abigantur, ut ne obſtrepere quidem audeant. Illud ſemper obverſetur animo, maximè cùm malis incipit ſuccumbere, totam hujus ingentis machinæ conſtitutionem, & veluti tabulam, Dei deſignationem eſſe. Totius autem te eſſe partem; parva ſit an magna, parùm intereſt, dum pars es. *puſillum enim & magnum ipſe fecit*, non aliter quàm pictor egregius, minimas etiam, quæque caſu projectæ videntur imagines, hominumque velut umbras, non niſi ex idea, quam ſtudio figuravit, ſecundùm perſpectivæ leges, educit accuratè.

Obmurmuramus, quia non conſideramus, ita nos à D. in hac mundi tabulâ collocatos eſſe.

Sap. 6.

11 Jam verò, quod nemo niſi artis imperitus mihi negaverit, uti omnis picturæ decor & ſymmetria ex eo exiſtit, ut ſingula quæ exponuntur corpora, debitam ſervent inter ſe proportionem, pro loci, in quo conſtituuntur, diſtantia; atque adeo alterum altero eminentius locari debet, alterum obſcurius adumbrari, lætioribus fucis & coloribus educi alterum, prout ars exigit & ſymmetria, à qua prorſus pictoris gloria & fama dependet: ita profectò tibi omnino perſuadeas, univerſi exactam perfectionem, ab eo dependere ſtatu, non quem tu tibi fingis, ſed quem tibi effinxit Deus. Sane is omnia dum in Ideis ſuis ſtatuit & figurat, ſuo tempore & loco producenda in lucem; ſic concepit omnia, ut in omnibus te conceperit; nec rurſus te concepit, niſi conciperet ſimul ordinaretque omnia. Et ſi artificis gloria ex recta figurarum conſtitutione pendet, certè jam Divinæ Providentiæ bona fama, ex te quòd vir ſis, ex te quòd imbecillis fæmina; ex te quòd Rex ſis, ex te quòd vile mancipium; ex te quòd hebes ingeniò, ex te quòd merum mendicabulum, liquidiſſimè depen-

det. *unuſquiſque* enim, ut Divinus ait Paulus, *proprium donum habet ex Deo, unus quidem ſic, alius vero ſic.* Debitam autem gloriam 1.Cor.7.
Deo das, eamque promoves tu quiſquis es, ô homo, ſi ſtatum eum, quem ſummus artifex magno & prudenti conſilio tibi ſelegit, gratanter acceptes, & lætus dicas; O ſumme rerum moderator Deus, à te ſum id quod ſum, neque aliud eſſe deſidero quam quod ſum; quia id ſum quod ille deſiderat eſſe me, qui à ſe ſolus eſt.

Exponitur murmurationis hujus indignitas per comparationem picturæ.

Et verò, ſi tam ſancto prudentique conſilio refragaris, næ tu 12
profectò tantæ Menti es injurius, qui totam operis, propter te, perdi vis ſymmetriam. Hoc enimvero tædii levandi causâ, lepidiùs exponamus. An non picturam illam perditum iri dixeris, ſi obſcuriores illæ imagines, & homuncionum dilutæ umbræ, quæ in ultima picturæ, perſpectivæque regione collocatæ vix comparent, inter ſe junctis animis obmurmurare incipiant, deque ſuo ſtatu conqueri; nolle profectò, nolle ſe tantopere ablegari, & in angulum detrudi; majores eſſe cupere; neque eos eſſe, ſic abſcondi qui debeant & latêre inter umbras; conſpici ſe velle; ſat diu ſe primorum tergoribus obtectos, & hominum oculis ereptos; ſat diu ſe ſola ſumma capita tantùm extendiſſe; ora efferre ſe velle poſthâc, pectus oſtendere, quin imò & manus. Quis ad hæc non excandeſcat? quis non illico ſapiens iis id dicat; Inanes maſculi, vacua cerebella, aut veſtro quem vobis ars præfixit, ſtate loco, nec greſſum movete, aut illico totâ picturâ unico penicillo obducta proſcribemini: habetis quod veſtrum eſt, quod res, quod ars, quod locus exigit; refragandi non eſt licentia; aut ſi eſt, non erit impunita. Quod ſi verò audacior ex illis quis, præ ſe ſtantes effigies incipiat vi protrudere & loco dimovere, illudque quaſi per contemptum indignabundus tamen dicat: Quid ſibi vult coloratus hic gigas, cur mihi anteponitur? an aliud quidquam eſt quàm ego ſum? ſi coloribus conſtat, & ego colores meos habeo; meminerit ſanè & me eodem ſub lapide fuiſſe & ſe contritum, cum eſſemus colores meri. Quid ergo hic ſe toto conſpicuus oſtentat corpore, ubi ego tantùm humeros aut capitis partem exiguam poſſum prodere? abeat ſanè ille, nec mihi officiat; & videbit orbis univerſus pigmæum me non eſſe, nec eum qui in lucem claram non potuerim promoveri. Quid faciet ad haſce voces irritatus pictor? certè umbraticas iſtas lites non facilè

cilè componet, niſi altiùs originem ſuam illis ingerendo, clarè dicat: Inſani maſculi, ſuperbi pygmæi, homunciones umbratici, meræ umbræ; ingenii mei ſolius fœtus eſtis vos! quòd ſitis, hoc meum eſt; illo loco quòd ſitis, hoc etiam meum eſt; imò murmurare quòd poſſitis, hoc quoque debitis mihi. Rationes meas ne clamoribus veſtris interturbate: tales quòd ſitis, id exigit ars mea, imò & res veſtra. Itaque ſitum ſervate quem dedi, eſtote quod volui eſſe vos; ſin aliud eſſe vultis, nec aliud eritis, nec verò aliud eſſe voletis impune. Hæc verò ſi pictor, pro ſua authoritate, ſeverus diceret, confeſtim credo pygmæos omnes, quibus ſua bilis fuit, retracturos auriculas, magnôque ſilentiô occupaturos locum, quem turbati deſeruerant; & præ pudore obvelaturos & vultum & os, reverituri poſthac artificem à cujus ingenio & manu ſunt id quod ſunt.

13 Homunciones miſeri! miſeri inquam quia ſemper queruli; quantopere taciti obmurmuramus conditioni noſtræ? modò nos humiles & obſcuros, modò nimis hominum oculis expoſitos nos cauſamur, nunquam placet id quod ſumus. Impudentes verò nos & ſtolidos! An non id ſatis eſt, è Dei æterna Mente eductos nos eſſe, & in hanc mundi tabulam exporrectos, præ infinitis aliis creaturis, quæ eodem jure quó nos condi potuiſſent? & quia tibi tantum beneficium præſtatur, aliquid te habere juris exiſtimas, ut hoc vel hoc modo, iſto vel iſto tempore, hoc vel alio ſtatu, in mundi ſcenam educaris? Quòd ſi nullum planè jus potes prætendere, nec beneficium tamen vis agnoſcere, ſaltem nullam tibi fieri injuriam fatearis neceſſe eſt. Quòd ſi nulla ſit injuria, injuſta ſanè tua querimonia eſt, adeoque Deo injuria.

Applicatur hominibus comparatio.

14 Adde, quod certè Dei cultoribus ſummo debet eſſe ſolatio, tuo ſitu & conditione æquè Artificem divinum honorari, quantumvis eſſes miſerum pædoreque fœdum mendicabulum, quàm ſi in cælis ſolem ageres, aut in terris Regem. Nam *puſillum & magnum ipſe fecit*, hoc ſemper attendite; & ſi bene fecit, ipſius ea eſt gloria; ſin malè, ignominia. Et ignominioſum ſibi quid, facere voluiſſe Deum, credemus nos?

A cujuſvis hominis particulari ſtatu dependet Dei gloria.

15 Denique, an omnes poterant Reges eſſe, an omnes dominari, an imperare omnes, an omnes eſſe divites, an ingenioſi omnes, an omnes conjugio implicari, an omnes eſſe Eccleſiaſtici, an

Neque omnes in mundi tabulâ, perfecta ut ſit, æquales eſſe poſſunt.

 mares

mares omnes, an omnes fæminæ? Id quidem evicimus univerſitati rerum non conducere; & verò totus decor pulcherrimæ, quam intuemur, mundi tabulæ periret illico, omnes, quæ effinguntur proponunturque imagines, ejuſdem magnitudinis ſi ſint, ejuſdem coloris & ſitus. Quæ demum iſthæc eſſet proportio? ſanè nulla, ut tute fateris ipſemet. Quòd ſi verò æqualitas illa ſervari nec potuit, nec verò etiam debuit, quô tu quæſo jure hoc quod tu vis, eſſe debuiſti potiùs, quàm alius quilibet, qui tibi natura æqualis eſt, & jure non inferior? cur tibi eminentior debebatur locus, excluſo illo qui non minor te eſt? cur tibi debebatur ſceptrum, ubi ligo & aratrum in manus dantur non ignobiliores tuis? an quidquam Deo dediſti forſitan, an occulta quædam contuliſti merita, cùm adhuc in rerum natura non eras, ut id fieres, eſſe quod modo vis? nulla planè. Quid ergo conquereris?

Nec ullus jus habet, ut hoc potius ſit quã illud.

At nec Reges ipſi ullo modo meriti ſunt, ut ad dignitatem 16
tantam eveherentur. Fateor; ſed ſunt id, quod Deus eos eſſe voluit; & præter hanc ſanctiſſimam Dei voluntatem, nihil in eis præclarum eſt, nihil magnum, nihil quod reverear. Sic ſanè & in majoribus, quæ in pictura prominent, imaginibus, nihil magnopere admirandum eſt niſi ars pictoris, artiſque ſola conſtitutio: reliqua toti tabulæ ſunt communia. Hanc igitur voluntatem Dei in omnibus circumſpice, hanc venerare, hanc adora, neque in creatis omnibus quidquam obſtupeſce niſi hanc. Hac certè ſola es, quidquid es; huic igitur acquieſce; pro hac, tota animi contentione & ſubmiſſione Artifici gratias age, à quo habes gratus, ingratuſve eſſe quòd poſſis. Hoc confitere, & ſic gloriam Dei extendis & auges, non minùs per tuam conditionem quantumvis humilem, quàm Reges Imperatoreſque ſummi, per eam quam præ ſe ferunt dignitatem. Hæc enim laus Dei eſt, omnia ſic eſſe ordinata, ut totum parti correſpondeat, & pars toti vitium non faciat. Primum, Dei omnia rectè aptantis eſt induſtria: ſecundum, tua eſt, ô Homo, virtus, diſciplina, & Religio. *Hoc enim*, ut præclarè commentator Epicteti, *diſciplinam omnem continet, ſe conjungere cum univerſo, & unum cum eo eſſe velle.* qui verò ſponte ſua univerſo ſe conjungit, cum eoque ſe unum facit, is profectò univerſi Conditori Deo conjungitur, & cùm eo unus eſt; & in hac conjunctione cum eo qui mutari non poteſt,

Et magna eorum excellentia à ſolâ Dei illos extollentis voluntate eſt.

Simplic. in Epict. c. 18.

poteſt, tota hominis conſiſtit quies & perfectio. Verùm hoc ultimum perſequi aliquantulùm fortaſſe non erit abs re, ut parvæ, quæ ſupereſt, querimoniæ fiat ſatis.

§. III.

Oſtenditur quòd ſtatu ſuo contentum non eſſe, ſit totius univerſi tranquillitati & ordini ſe opponere: quod ſanè abſurdum eſt.

17 PVlchrè hæc dicuntur, inquies, neque ſine cauſſa, ſi magna pars hominum, ob eas, quæ obvolvuntur querelas de ſtatu dimoveri, & in ampliorem extendi, aut in humiliorem deberent contrahi: certum eſt rebus humanis tantam mutationem plurimùm offecturam. Verùm quid inde aut Deo aut univerſitati orbis naſcetur incommodi, ſi ego ſolus ſtatum mutem; & qui modò pauper ſum, ſubitò dives fiam; aut qui modò propola cum ſim merces vendo, cras judex in ſubſelliis feram ſententiam? Ain verò? Quid ni pari jure, quæ modò es fæmina, cras etiam vir ſis? Hoc volo, inquies; & quid exinde quæſo cæteris omnibus mali accidet, mihi uni quòd ſit melius? Næ tu ſanè commodis tuis ſtudes in paucis, & cauſæ tam ridiculæ patrocinaris egregiè! Quid ſi ergo cum de muliere in marem tranſieris, poſtridiè te ſtatus iterum pœniteat, & in mentem veniat Angelum eſſe debuiſſe te; an iterum in eum etiam ſtatum transmutanda es, ut Divinæ ordinationi acquieſcas? Et quid ſi ne tunc quidem è genio tuo ſis, alia efformanda Deo erit rerum univerſitas, cui tu pro tuo libitu & commodo inſerare? Ridiculum id quidem eſt, imo inſanum, ut egregiè Epicteti commentator, *univerſo repugnare, & velle ut univerſum partem tam vilem ſequatur*, unicam tantùm ob cauſam, quia pars vult eſſe id quod non eſt.

At inquies quid id noceat univerſo, ſi ſolus ego alius ſum, quàm jam ſum?

Simp. ibi.

18 Age verò, tu qui tuis commodis tantopere inſudas. Rogas me quid tandem incommodi ſuboriturum ſit, ſi tibi ſtatum mutare detur pro tuo conſilio, & lubentia? Illud ſanè; quòd cùm omnes mortales eodem hac in parte tecum ſint jure, hoc eſt, nullo, idem à Deo privilegium poſtulaturi meritò ſint, quod tibi viderint

Refutatur hæc objectio, eo quod omnes homines eodem jure quo tu velle gaudere.

Digitized by Google

viderint eſſe conceſſum. Aut fortè cæteros omnes ab eo excludi vis, tibique uni præ cunctis dari? videſis, ne feliciſſimus eſſe cum vis, mortalium omnium fias miſerrimus. Totum enim mortale genus in te concitabis hôc modô, ut quem videant felicitatem eam aliis invidere, quam tibi ſoli à Deo poſtulas aſſignari. Quòd ſi ergo alios excluſeris, omnium in odio futurus idcirco cum ſis omniumque indignationi exponendus, hominum omnium in quocumque, quem delegeris ſtatu, eris miſerrimus.

Hinc ſi homines id fiant quod eſſe volunt, nihil fiet in toto univerſo,

Quod ſi verò mortales omnes eodem tecum privilegio gaudere vis, ut de conditione ſuâ ſtatuque poſſint decernere, eumque eligere pro libitu, qui placuerit; tum verò perturbatus erit pulcherrimus rerum qui tunc eſt ordo, omnia tumultibus reſonabunt, & abibunt in antiquum chaos: & hoc quidem demonſtrare non erit difficile. Primò enim, quòd ſi ab ipſo creationis ſuæ exordio, cuilibet homini conditionem quam volet eligendi detur poteſtas; jam certè in eorum arbitrio poſitum erit, ut quilibet mas eſſe velit, nemo mulier; item ut quilibet Regis appetat dignitatem, nemo ſubditi demiſſionem. Appetant ergo omnes, appetere eos quod eſt poſſibile, imò quod appetituros planè eſt credibile, cùm nemo ſibi non velit quod præſtantius: en quantum turbarum in ipſis creaturarum in lucem prodeuntium primordiis exorietur illico: decertabitur undique de natalibus, omnes mares eſſe cupient, omnes Reges, nemo non ſibi patrem ſeliget potentem, aut principem, aut Regem: iſthic de loco nativitatis gravis orietur diſputatio; aliis de tempore non conveniet, hæc enim omnia conditioni futuræ conducunt. Denique ſi omnium deſideriis debeat ſatisfieri, nihil prorſus æternitate totâ fiet; nunquam enim inter hominum producendorum tam diverſa conſilia voluntateſque, fieri poterit, ut quiſque prout vult prodeat amicâ concordiâ. 19

Et ut aliquid fiat, nulla erit in univerſo, rerum ſtabilitas & ordo.

Denique concordia inter homines ut fiat, ſinguli que nanciſcantur quam elegerint conditionem; tamen diuturna illa pax ut ſit, fieri non poteſt. Si enim eo pergant uti privilegio jam pro ſuo libitu nati homines, ut ſemper poſſint eſſe quod voluerint; certè non millies, ſed infinitis vicibus anno unico, totam rerum machinam ordinemque mutari neceſſe fuerit. Non enim ab aliis diſſentimus tantùm, ſed quod peſſimum, nobis ipſis non conſtamus; ipſa deſideria noſtra nos oppugnant, nobiſcum bella gerimus, 20

mus quod heri placebat, hodie diſplicet; quodque apertis brachiis ampleɛtebamur, faſtidioſi jam rejicimus; imò horâ unicâ idem tibi ſtatus horrori eſt & oneri, qui modò fuerat in deliciis. Matrimonio tibi videtur nihil optabilius, paulò poſt nihil tanto onere moleſtius, idque præſertim cum rixarum aliquid intercurrit. Ambis magno ſtudio munus in Republica; onus cum ſentis quod ſponte ſuſcepiſti, privati conditionem eligis, & ſuſpiras. Modò Eccleſiaſticus, modò ſæcularis arridet ſtatus: alter altero melior eſt, cùm tibi id videtur. Itaque cùm tam inſtabiles ſint appetitus hominum, ſanè ſi iis ſe ſemper accommodet cuncta ut diſponat Deus, infinita naſcetur confeſtim rerum diverſitas & viciſſitudo; nulluſque jam erit in orbe ſtatus, ubi ſemper & ubique mutantur omnia; & verò mutari neceſſe eſt, quia tu id vis. Nullum igitur in orbe munus erit ſtabile, nullum matrimonium conſtans, nullum imperium diuturnum, nullus ſtatus fixus, nulla conditio poſthac firma: quod ſi ita eſt, totus totius tabulæ decor, ordo & ſymmetria evaneſcet: uno verbo, orbis perit.

21 Quid ergo conſilii, inquies, quid facto opus incommoda tanta ut evadamus? unicum illud Simplicii, *conjungere ſe cum univerſo*, eumque ſitum aut conditionem conſtanter tenere, quam tibi ſummus ille artifex accuratô delegit conſiliô, jam tum cùm ex Ideis quas ab ipſa æternitate conformaverat, te condendo evocavit; ibique perſtes, ubi ſtare te voluit, Divinæ deſtinationi reverenter modeſteque acquieſcens. Multis magnoque molimine, tanquam ſummi momenti religioniſque rem, id inculcat magnus Paulus. id ſibi quiſque penitus, inquit, perſuadeat quod jam dico. *Vnuſquiſque proprium donum habet à Deo; alius quidem ſic, alius verò ſic. Vnuſquiſque autem ſicut eum vocavit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnibus Eccleſiis doceo. Vnuſquiſque in quâ vocatione vocatus eſt, in eâ permaneat. ſervus vocatus es, non ſit tibi cura; ſed etſi potes fieri liber, magis utere* (ſtatu ſervi, prout cum Chryſoſtomo & communi interpretatur Eſtius) *qui enim in Domino vocatus eſt ſervus, libertus eſt Domini: ſimiliter qui liberius vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti. Vnuſquiſque in quo vocatus eſt, maneat.* En quam diſertis verbis idem non ſemel, ſed ſæpius etiam repetat magnus Apoſtolus. noverat enim quantum felicitati noſtræ interſit, id ſemel imbibiſſe, animoque penitus, & non ſuperficie tenus ſolummodò & quaſi curſim infixiſſe.

Simplic. in comm. Epict. c. 78.

Itaque te univerſo accommoda, & tuo contentus ſis.

1. Cor. 7.

Verùm

Quia Deus ita te in univerſo conſtituit. Verùm, ſi placet, hunc Pauli locum ad mentem meam quam nuper expoſui explicemus. Meminiſtis credo docuiſſe me, creationem nihil aliud eſſe quàm loquelam Dei; ſingulas verò creaturas, ſingula eſſe verba Divino ore prolata. *Dixit* enim *& facta ſunt. Dixit Deus fiat lux, & facta eſt lux*, ſive *& erat lux.* Item *ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, qui faciunt*, hoc eſt conſtituunt, *verbum ejus*; quæ quidem tunc fuſiùs ſumus executi: Quid verò nunc Paulus; Attende, inquit, quomodo te Deus fuerit elocutus, in quam vocem te efformarit. Cùm enim adhuc in prima Scientia Dei, ſeu ſimplicis intelligentiæ volumine verſareris, inter poſſibiles tantùm creaturas conſtitutus, qua voce te lègit Deus, elegitque ut eſſes? quomodo te evocavit, & quaſi proclamavit ut prodires? ſervus evocatus es, mas, mulier, Rex, mancipium, an libertus? *non ſit tibi curæ. Vnuſquiſque in quâ vocatione vocatus eſt* & evocatus, *in eâ permaneat.* Ita te Mens Dei tulit, ita Dei vox te protulit, nec verbo Dei, quod tu ipſe es, verbum oppone ſi ſapis; ex arte conſtitutus es in mundi tabula, pictoris ordinem ne interpella. Si manus tantùm & brachia, in hac tabula voluit exerere te; ſanè manus exere, labora & incumbe operi; ſi pectus; pectus oſtende, animique fortitudinem: ſi caput; caput exere, ſtudiis operam da, cerebrique dotibus orbi proſis, manibus alii dum laborant; ſi facie vales, ſpecieque corporis es haud indecora, faciem oſtendas licet, ſed pudicam, dummodo frontem non perfrices. *Vnuſquiſque prout eum vocavit Deus, ita ambulet*, ita ſedeat, ita ſtet; hoc eſt, ita ſit. Neque eſt quòd quiſquam de ſuo ſtatu aut efferatur, aut etiam conqueratur, inquit Paulus; nam ſi in humili depreſſoque tibi videris conſtitutus loco, in Dei tamen Mente magnus es, cujus arte parvus es Quod ſi magnus tibi videris altiori quòd ſtas loco, crede mihi in Dei mente cæteris æquales es, Deo verò comparatus, omnino nullus es. Si mancipium es in tabula, in Dei tamen arte nulli cedis, aut nobilitate naturæ, aut artis te effingentis præſtantia. Si potentis Regis Majeſtatem præfers, mancipium certè, imo pluſquam mancipium Dei es, à cujus arte ſola es quod es, futuruſque ſemper id quod eris. Hæc laus eſt Dei, hæc gloria conditoris: *omnia quæcumque voluit fecit in cælo & in terra*, & quod laudem omnem exſuperat, *omnia bene fecit.*

22 Tract. 2. §. 2.

Pſal. 113.

Hoc

23 Hoc tantùm à te exigitur, ô homo, ut cum cætera omnia id ſint quod ea eſſe voluit tantus Deus artifexque, tu ejus gloriæ vitium ne facias; ſed quantùm in te eſt, gloriam augeas conditoris. Augebis autem, ſi dum ſtatu tuo contentus es, benè prudenterque te in hanc mundi tabulam ne dicam, an fabulam fuiſſe eductum, re ipſa fateare. Nemo certè ſibi de magnis dignitatibus, muniiſque gratuletur: nemo ſibi de viliori fortuna indignetur. Si tabulam hactenus dixi mundum hunc, fabulam tamen meritò etiam dixerim. Perſonata enim hîc ſunt omnia, ſcenam ſubimus dum vivimus: unuſquiſque vitæ ſuæ actor eſt. Quapropter ut præclarè admonet Epictetus; *Actorem eſſe fabulæ talis, qualis magiſtro probata fuerit te memento. Si brevis, brevis; ſi longa, longa; ſi mendicum te agere voluit, fac eam perſonam ingenioſè quoque repræſentes; ita ſi claudum, ſi principem, ſi plebeium. Hoc enim tuum eſt, datam perſonam bene effingere; eam autem eligere, alterius.* Invertimus nos rem, & ſic omnia evertimus. Eligere perſonam agendam volumus, magis ſolliciti quid agamus, quàm ut benè. Eligere autem cùm volumus, male eligimus; & quod peſſimum eſt, hoc ipſum quod eligimus ſi obtingat, acturi peſſime. Qui modò plebeium, privatumque hominem agere recuſat, Princeps prout vult ſi fiat, Principis partes aget fœdiſſime. Itaque conticeſcant poſthac querulæ hæ voces; Utinam dives forem, aut mas, aut à matrimonii vinculo liber! utinam Eccleſiaſtici vitam agere liceret mihi! futiles ſunt ejuſmodi voces & vota. Non quid agas, ſed quomodo, Dei intereſt. Pauperis partes age, ſi pauperem te Deus voluit; verùm ingenioſe age, hoc eſt, ut pauperem agere vult Deus. Si mulier es, mulieris, ſed modeſtæ vultum præ te fer: conjugio ſi aſtrictus, id age ut matrimonii leges accurate expleas; & ſic partes omnes, numeroſque compleveris, quos à te Divini Numinis deſtinatio exigit, ejuſque quam de re bene acta, ex te depoſcit nominis ſui laus & gloria.

Et hæc eſt Dei gloria, partes tuas ingenioſè agere te.

Epict. in enchir. c. 23.

Digitized by Google

§. IV.

Occurritur objectionibus. Ac primò oſtenditur quòd quivis in ſuo ſtatu poſſit Deo perfectè ſervire.

Objicies, quod in tuo ſtatu tempus non habeas ſerviendi Deo.

INcipis tandem & dictis & conditioni tuæ acquieſcere, murmurator improvide? Aliquouſque, inquies; verùm nondum planè, nam quantumcumque meo ſtatu contentus ſim, tamen alios meliores eſſe comperio. Quos verò meliores vocas tu? eos ſanè repones illico, in quibus major & Deo obſequendi & ſalutem æternam accurandi eſt commoditas. Itaque ut video, commodum tuum quæris, non Dei Gloriam. Minimè, inquies, non volo mihi eſſe commodè, niſi ut commodiùs Deo obſequar, pluſque mihi ad id ſit otii & temporis. Longiorem itaque vitam tibi poſtulas? Non poſtulo, inquis. Non poſtulas? at ego quid ſit habere plus otii & temporis ad obſequendum Deo, & non habere plus vitæ, id prorſus non intelligo: unum ſi vis, alterum vis. Etenim, an Religioſi, aut ii ad quorum conditionem anhelas, plures, quàm viginti quatuor horas habent diebus ſingulis? minimè id quidem, inquies; ſed inter totidem horas, plures habent, quas orationi divinoque impendant obſequio, quàm ego, certè mihi, rebus agendis, operique cui affigor aſtricto, vix ſupereſt, quod Deo dem, momentum unicum. 24

Refutatur hæc objectio, quia nunquam melius ſervitur Deo, quàm præſtando obſequia quæ ipſe petit.

En ut ex ipſa Dei gloria promovenda, divinique obſequii ſtudiô, murmurationibus ſuis quantumcumque inſulſis, excuſationem petant prætexantque nunquam quieturi mortales. Enimverò ut commodis ſuis inhient, de divino obſequio & cultu ſunt ſolliciti. Verùm quis tibi id perſuaſit miſelle homuncio, orando tantùm ſervire Deo nos, niſi ſola vulgi opinio, & ea quam quæris commodè, ut tute tibi fingis, vivendi ratio? An non Deo obſequi, eſt voluntatem Dei exequi, officioque quod ab eo exigitur, facere ſatis? id quidem credo ego. Itaque ſi Religioſi orent, Deique laudes decantent per plures horas, faciunt id, quod eos facere voluit Deus: tu verò ſi manuum labori inſiſtis cùm ſis plebeius, ſi cauſas agis cùm ſis cauſidicus, ſi domui invigilas cùm ſis paterfamilias, certè id facis, quod ut faceres, eſſe te voluit 25

luit Deus id quod es. An ergo Deo non obſequeris? an illi laudi non es? Quod ſi ita eſt, & utroque Deo præſtetur obſequium; quid id tua refert quo pacto id ſibi præſtari voluerit à te, modò Divinæ voluntati ſit factum ſatis? Ad picturam rurſus animum advertite. An non maſculus is, qui ligna ſummo niſu & conatu findit, æquè pictoris arti & voluntati, ut ſic dicam, obſequitur, ac is qui brachiis decuſſatis, toto corpore erectus, aſtra contemplans cælos aſpicit? non eſt dubium.

26 Quid igitur falſa nobis imaginamur & imponimus? ſudas tu die toto, fornaci aſſides ferrumque effingis; fingere id te vult Deus. Infantem tu fers utero ſumma cum moleſtia; mox nato & ubera, & lac, & curam & diem omnem impendis, impendere te quia vult Deus. Ecquis igitur mihi perſuadeat, minus te ſervire Deo, quàm is qui ſi ſtatus id exigit, orando dies cum nocte conjungit? Quæ demum eſt iſta ſentiendi perverſitas? an non is ſervit, Domini ſui voluntatem qui exequitur? procul dubio. At verò, is non perfectè ſervit, qui cum ab hero fortè horto fodiendo curandoque adhibetur, os vultumque contrahit, & malle ſe menſæ miniſtrandæ operam dare, tacitus ſibi querulusque obmurmurat. Neque hîc mihi reponas, actiones illas operaque & munia neceſſitate tibi impoſita, iis te victum parare, & familiæ proſpicere; quaſi verò neceſſitas excludat obſequium Dei. Quinimo neceſſitas illa evidentiſſimum eſt voluntatis Divinæ indicium: hanc tibi impoſuit, ut is eſſes, qui manuum labore curiſque implicitus vitam ageres. Vitam ergo ſi ſic agis, & ſi libenter agis, quia id tibi oneris à Deo eſt impoſitum, cui ſanæ menti dubium eſſe poteſt, quin Deo ſervias & quidem accuratiſſimè?

Ea eadem obſequia petit Deus, quæ ſtatui tuo ſunt propria.

27 Quæſo ne id importune revocemus in dubium. Exiſtimo enim nulli magis perſpectum fuiſſe quid ſit ſervire Deo, quàm Chriſto, qui id de ſeipſo fert teſtimonium aut potius elogium, *Non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem ejus qui miſit me*, & quidem ſemper & ubique. Jam verò, hunc ipſum perfectionis omnis apicem & exemplar, video ſervili inſudare operæ annos plurimos, malleis & dolabræ manus eas impendere, quas denique pro mortali genere deprecaturus in cælum ſuſtulit, & verò etiam in cruce figendas dedit moriturus. An ergo voluntati Divinæ non obſequebatur, cum juvenis in materna domo totos dies carpentariam exerceret? imò verò magis crediderim, labo-

Patet in Chriſto.

Joan. 5.

 rando

Digitized by Google

rando tunc Patri feciſſe ſatis, gratiuſque obſequium præſtitiſſe, quàm ſi tunc temporis opere manuali deſerto, ſe totum precibus aut etiam formandis hominum moribus impendiſſet. id gratum Deo fuit cum exigebatur; ingratum haud dubiè futurum, ſi præter tempus fuerat exhibendum.

In exhibẽdis autem bene operibus ſtatus proprius, perfectio uniuſcujuſque conſiſtit. Hinc quivis in ſuo ſtatu poteſt eſſe perfectus.

Itaque ne bonitatem ſtatûs incuſa vel extolle. ſtatus ſanè nec bonitatem nec malitiam operibus tuis, obſequioque confert: verum id conferunt opera, quæ conditio ſtatuſque exigunt. Atque id his tandem præcipuum eſt bonitatis, malitiæve fundamentum, & vero etiam apex. 28

Neque ſtatum ullum eſſe ſcias quantumvis humilem, quantumvis curis implicitum, in quo non tam perfecte vitam poſſis agere, quàm in alio quovis: ſiquidem perfectio tota in hoc conſiſtit, ut id agas accuratè, quod in tuo ſtatu exigit Deus, non verò quod exigit in alieno. In eo autem erramus graviſſimè: boni omnes eſſe cupimus; ſed bonitate aliena non noſtra; & ſic nec illam conſequimur, nec noſtram unquam exhibemus. Neque verò matrimonio junctis neceſſe eſt perfectos religioſos eſſe, perfecti ipſi ut ſint; habent ſua quique officia. Neque ut perfectum pauperem agas, divitis & potentis virtutes ut exerceas, ullo modò requiritur: eleemoſynas erogent illi, tu egeſtatem feras. Neque plebeium hominem Verbo Dei diſſeminando vacare oportet, ut perfectus ſit opificio dum incumbit: quiſque, quod exigitur à Deo, id agat; quiſque quia exigitur à Deo, id agat; denique quiſque ſicut à Deo exigitur pro ſua conditione & ſtatu id exequatur, & unuſquiſque tum perfectionis apicem eſt adeptus; gratus Deo eſt, & hoc ſufficit. Nam ut graviſſime affirmat D. Petrus: *In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet eum & operatur juſtitiam, acceptus eſt illi.* 29

Act. 10.

§. V.

Oſtenditur neminem judicare poſſe, quòd in alio ſtatu perfectiorem vitam fuiſſet acturus.

ADhuc tamen, uti ſuſpicor, querimoniæ tuæ non eſt factum ſatis: nam licet in quocumque demum ſtatu perfecte Dei volun- 30

voluntatem exequi quemvis poſſe fateare; tamen id ſemper animo obvolvitur, commodiùs longè te Deo obſequi potuiſſe, pluraque agere ex re cultuque Numinis quæ ſint, ſi divitiis affluetes, quàm modò, cùm victui neceſſario comparando omnis exigitur ætas, & impenduntur curæ. alia longè præclarioraque facturum te, in Eccleſiaſtico ſtatu conſtitutum, aut alteri meliorique junctum conjugi. Quid enim hoccemeum matrimonium eſt, inquies, niſi rixarum mœroriſque perpetuum ſtabileque ſeminarium; Parce verbis quæſo, ſcio quò tendas, mihique ſi placet aures accommoda. Vin ut os occludam tibi, omniaque mentis diſſidia, hâc in parte, penitus ut componam?

51 Illud ergo primò interrogo, quâ tu tandem ratione poſſis decernere, alio in ſtatu acturus quid ſis, cum tibi nullo pacto conſtare poſſit, quæ tibi tunc futura ſit mens? quid ſis, quas tibi tunc tricas, quas tentationes, quas animi moleſtias obvoluturus fuiſſet Dæmon, aut ea quam circumgeſtas, animò rebellis caro? Quis novit quod in conſortium, quos inquam in ſcopulos impingendus. quos habiturus tibi ſuperiores quibus ſubdare, quos ſubditos quibus imperes? Quâ tunc animi conſtitutione, quo genio, læto an triſti, qua mente, facili an difficili futurum te judicas, alio plane in rerum conditioniſque ſtatu; qui ne jam quidem quo genio poſt horam futurus ſis, ſatis apte potes diſcernere? Rides modò, flebis fortaſſe tunc; nunc animo tranquillo es, mox fortaſſe rixæ & jurgia tempeſtates excitabunt longe graviſſimas. Tu verò qui matrimonium aliud à tuo judicas rebus tuis futurum convenientius, qua quæſo id ratione tutò potes diſcernere. & abſque errandi manifeſtiſſimo periculo? hunc ſane de quo modò conquereris conjugem arbitratu tuo ſelegiſti, optimumque tum rebaris fortaſſe omnium quos ferebat tellus. Erravi inquies. Credo equidem: at qui credam ego, jam non etiam errare te? optimum dum olim ut putas eligis, elegiſti ut jam fateris, peſſimum. Minime, inquies, optimus erat, illi cum nupſi; verùm ſuô vitiô perverſus eſt deinde. Ita ſane ſit: ſed quo pacto conſtat tibi non pervertendum fuiſſe eum, quem tibi mente deſignas, quemque futurum tibi arbitraris tam benevolum? alios ſane vultus præferunt proci, alios voti compotes facti jam mariti. Quidquid ſit, inquies, peior certe hôc, quô nunc vexor conjuge eſſe non poterat, non moribus aſperior, non animo

Nemo poteſt decernere an in alio ſtatu non fuiſſet habiturus plures moleſtias.

Digitized by Google

vultuque ferocior. Hoc quidem effutis tu, ut reliqua omnia; ſed quem virtutis, quam tibi in alio fingis, futuræ habes ſponſorem? quis pro ejus humanitate tibi impendendâ, fidem facit? multorum enim vocibus circumfertur, te per nimiam impudentiam, effrænemque dicacitatem, omnis diſſidii domeſtici cauſam eſſe: non tuliſſet ne tam diu quidem fortaſſe is, quem tibi tam benevolum depingis, importunam ſibique protervè imperantem fæminam: & ſic quem affabilem nunc eſſe dicis, triplo fortaſſis aſperiorem, quam quem excutere vis maritum, tua feciſſet garrulitas. Itaque nihil hic certi potes ſtatuere; conjecturâ ageris. Eas autem ſequi, quid id eſt aliud, quam ſe in errorum barathrum conjecturando conjicere?

Male etiā ſperatur gratia à Deo in alio ſtatu danda.

Inſuper, an florentiorem illum, illum commodiorem, melioremve quem tibi animo formas vitæ ſtatum, rebus cæleſtibus conſequendis, animæque tuæ ſaluti comparandæ conducibiliorem futurum exiſtimas? an ſatis tibi roboris futurum fuiſſe credis, quo difficultates, quas ſtatus ille ſecum fert, potuiſſes perrumpere; eaque exequi omnia munia, quæ aut in Religione, aut in dignitate tali conſtituto imponuntur, meritoque ab eo exiguntur? An animæ tuæ proſpexiſſes tum, in tam ancipiti loco, tantis periculis expoſitus? Proſpexiſſem, inquies. Verùm quam fidem exhibes, tibi ut credam, aut etiam ture ut tibi? Contuliſſet, reponis, gratiam ſuam Deus miſericors, ſine qua uti nihil, ita cum eâ nihil non poſſumus. Præclarè admodum de Deo ſentis: ſed ego de te, tibique timeo. 32

Illud certè non ſatis capio, qua fronte tibi gratiam à Deo dandam polliceris, ut ea quæ in ſtatu illo, quem tibi effingis & ſeligis, occurrunt mala perrumpas, ſanctèque vivas; neque tamen id tibi perſuadeas, liberaliorem profectò longè futurum tam benevolum Deum, ut tibi de gratiis omnibus munificè proſpiciat, quibus conditionis quam ipſe tibi elegit & deſignavit incommoda, virili feras animo, & quæ ab eo exiguntur, commode exequaris. Magiſque ergo allaboraturum Deum credis, ut faveat electioni tuæ, quàm deſtinationi ſuæ? omnia tibi videris perrupturus mala, ad omnia onera perferenda ſuffecturos tibi animos polliceris; ſubmiſſum, patientem, liberalem, affabilem futurum te aſſeris, modò id quod optas ſis, ſemperque Dei favore tibi impendendo niti te clamitas. Sed non video, 33

deo, qua gratia, gratiam tibi impendi vis, pro eo dandam ſtatu quem tibi contra Dei mentem ſeligis, neque illi gratiæ fidas modò, quam pro hôc, quem tibi dedit, ſtatu rectè exigendo liberaliſſime dat quotidie. Hanc ſi tu rejicis ingratus, præfidens ſane illam temerariuſque expectas.

34 Involucra ſunt tantùm infirmitatis noſtræ, velaque quæ voluntati ſtolidæ, nunquamque ſibi bene conſtanti obducimus, iſthæc dicta dicere: ô ſi Religionem ingredi licuiſſet mihi, ſi magis tranquillam negotiiſque minùs obnoxiam vitam agere fuiſſet datum! quid non obſequii contuliſſem Deo, quot merita bonis operibus mihi non accumulaſſem: Hoc ſane ſi ex animo ſincere pronuntias, id ſaltem age, quod potes modò, eaſque quæ nunc ſuppetunt dotes, quàm potes optime, Dei obſequio ſtudioſeque impende. Impendes autem, ſi nulla re gratioſiorem Auctori tuo futurum te perſuaſeris, quàm ſi tu quidem ligone, tu malleo, calamo tu, tu armis, tu ingenio, manibus laborando tu, tu Eccleſiaſticis incumbendo penſis, tu verò liberis rectè educandis operam dando, munus impoſitum rite expleas, aliudque omnino nolis eſſe modò, quàm quod modò ex Deo es. Fruſtra verò mihi perſuadere conaberis, obſequium Deo debitum tunc recte executurum te, qui modò tam negligenter projecteque agis; ſemper ingratus Deo, ſemper querulus. Ceſſarent, inquies, tunc omnes querimoniæ. Quod ſi ita ſit, certe ceſſent jam; eriſque modò quod tunc futurum te exiſtimas: verus nempe ſinceruſque ſervus, tuam operam pro ſua ſancta voluntate exigentis Dei.

Hinc male ad alium ſuſpiratur ſtatum.

35 Maneat id igitur, non eſſe quod quis judicet, quo in ſtatu accuratiùs exacturus fuiſſet vitam: illud enim certum eſt, ignorare nos ſupervenutura quid ætas allatura ſit, qua indole, quo genio futuri deinceps, qua valetudine corporis, qua fortitudine animi, quibus immiſcendi difficultatibus, quas à Dæmone moleſtias ſubituri, quibus jungendi comitibus: denique nulla nobis circumſtantia futura, nunc comperta eſt, ex infinitis, quarum ſingulæ, rem totam variant, alterantque ſtatus malitiam & bonitatem. Quid ergo de re tam incognita cæci judicamus, quid improvidi decernimus?

§. VI.

Digitized by Google

§. VI.

Oſtenditur tandem ideo tibi ſtatum quem habes ſelegiſſe Deum, quia tibi ſaluti conſequendæ futurus erat aptior.

In nullo ſtatu eris perfectior, quam in tuo quem Deus tibi aſſignavit.

VErùm ut ſcrupulum omnem turbationemque animo evellam, non tantùm dico quod de alio quem tibi fingis ſtatu, judicare non poſſis, meliorne tibi futurus ſit an deterior: illud ſecundò aſſero ut plenè acquieſcas, alium ſtatum non ſuppetere, in quo perfectiùs vitam acturus ſis, quàm hunc, ob quem gaudere cùm deberes, ingemiſcis. Poſſes quidem in alio eſſe perfectior, verùm poſſes & in tuo; in illo autem licet poſſes, nego tamen meliorem futurum te. Hoc ſi rectè demonſtrare potuero, exorata eſt cauſa Dei. Id verò menti Divinarum rerum ſuperioribus Tractatibus explicatarum cognitione imbutæ perſuadere non erit admodum difficile. 36

Eum enim tibi ſtatum ſelegit Deus, in quo te ſcivit futurum optimum, ſibique magis honorificum.

Hoc enim imprimis certum eſt, Deum univerſi auctorem non minori ſtudio accurare ſingula, quàm omnia. Illud æque certum, non caſu me in lucem hanc productum, ſed ſummâ induſtriâ attendiſſe eximium Artificem, quo ſitu, quo loco, quo tempore, quâ conditione, quo ſtatu me in hac univerſitatis tabulâ exponeret, non tantùm gloriæ ſuæ, ſed & ſalutis meæ rationibus, accuratè expenſis. Quid enim? nec folium vento abripitur, nec capillus in terram decidit, ut Chriſtus ipſe teſtatur, cujus exactam rationem non habeat Deus; adeo ut ne folii quidem caſus caſu incidat, ſed deſtinato Dei ſic ſtatuentis arbitrio: & quiſquam mihi perſuaſerit, eum accuratiſſimam rationem non habuiſſe præſtantiſſimæ creaturæ ratione nobiliſſimâ præditæ, quamque ita adamarit, ut ad cæleſtis gloriæ hæreditatem erexerit, Divinitatis jam capacem, poſtquam Divino Sanguini eſt inſerta? Quòd ſi itaque ſtatui meo procurando maximam geſſerit curam optimus ſapientiſſimuſque Deus, dubitare non poſſum, quin eum ſelegerit, quem ſuæ gloriæ meiſque rationibus maximè conducere judicabat. Potuit enim id agere ſi voluit: voluiſſe autem non eſt dubium, eum, qui vult quod eſt optimum. Hinc illud certò tecum ſtatue, quòd licet in alio ſtatu, faci- 37

faciliores forſitan commodioreſque ſint ad virtutem ſalutemque viæ, eas tamen tibi commodiores facilioreſque minimè futuras, ob ea quæ tu quidem neſcis, Deo autẽ liquidò ſunt perſpecta.

38 Auditores, hæc una cogitatio, cogitationem mihi omnem adimit; nec habeo quod dicam, niſi Davidicum illud, *Mirabilis* Pſal. 138. *facta eſt ſcientia tua ex me*, id eſt, ex me ſolo ſtatuſque mei conſideratione, admirabilis planè exiſtet, ſi paululùm expendatur Deus. An non enim admirationem id omnem ſuperat, ſtatus omnes habere quos potuiſti (potuiſti autem nanciſci infinitos) omnes, inquam, perluſtraſſe eum Divinæ Mentis acumine, antequam te, quod es & prout es, condere decerneret, eamque tibi conſtitutionem daret, quæ libero tuo arbitrio, ad bene vivendum impendendo, maximè deſeruerit? Deus immortalis quantô hîc ſtudiô opus fuit! & quis huic operi ſuffeciſſet, præter hunc immortalem Deum? Id enim ſtatuere nullo pacto potuit, niſi infinita ſua conditionalium, quam expoſui, ſcientia, omnes quotquot poſſibiles ſunt conditiones caſuſque, qui ſingulis poſſunt obtingere, complexus ſit & penetrarit. hos autem infinitos eſſe liquidò patet. Illud itaque ſcivit quid acturus fuiſſes, ſi mas, ſi fæmina, ſi Rex, ſi plebeius, ſi dives, ſi pauper, ſi bono, ſi hebeti ingenio fuiſſes; rurſus ſi in Indiâ natus, ſi in Belgio, ſi in Hiſpaniâ, quid quoque loco eventurum fuiſſet tibi; & ne in re infinitâ numquamque exhauriendâ infinitus ſim, particulatim etiam ſcivit quid in quovis cum quacumque matrimonio, quid in quâvis religione, quovis tempore, quovis loco, quibuſvis Præfectis. commilitonibus, & circumſtantiis infinities variatis, tibi fuiſſet animi, quid virtutis, quid ſpei, quid rei.

Exponitur quomodo id ſcivit & ſelegerit Deus.

Tract. 3. & 4.

39 Omnem illam Scientiam tibi, rectè in hac mundi ſerie collocando, impendit; circumſtantiaſque ex infinitis eas ſelegit, in quibus perſpexit libero arbitrio aut optimè, aut certè minimè malè fuiſſe uſurum te, ut ſic ſaluti tuæ optime conſuleret. Et verò eandem prorſus ſcientiam & induſtriam, in omnium hominum convenienti ordinatione exhibenda, applicare debuit magnus artifex, ſolummodò tibi mihique ut recte provideret. Quo pacto enim de me quidquam poterat decernere, niſi ſimul & de parentibus meis certi quid ſtatueret? de his autem nihil poterat ordinare, niſi totam ab Adamo futuram hominum ſeriem, omneſque rerum circumſtantias in ſuos ordines diſtribuerit.

Itaque infinitis, ut dixi, rerum differentiis, hominum, locorum, temporum, dignitatum, geniorumque circumſtantiis probè expenſis, cum illæ ſeſe offerrent, in quibus dubio procul, libertate te tua maloque arbitrii uſu condemnandum vidit quem amabat; illis omnibus circumſtantiis quæ ſtatum hunc faciunt, rejectis, eas ſelegit, quas ſaluti acquirendæ, tibi maximè profuturas liquidò cognoſcebat. 40

Damnādis verò credibile eſt eum ſtatū providiſſe, in quo minus haberent damnationis.

Quid verò de damnandis ſtatuit, inquies? Dicam, quod Miſericordiam Dei ſedulò expendenti, & in damnatis quoque admiranti mihi in mentem venit. Certiſſimum id verò eſt, fideique atticulus, neminem à miſericorde Deo ad æterna deſtinari creandum ſupplicia, ut impiè de tam immenſa Bonitate gariunt Sectarii. *Perditio tua Iſraël, tantummodo in me auxilium tuum.* Oſee 13. Verùm ita piè cenſeo, Deum cum in tertiò Scientiæ ſuæ quam de rebus conditionalibus habet volumine, perſpexit hominem hunc quem creare decernit non tamen damnare, libero nihilominus arbitrio ita uſurum, ut nec in Religionis ſtatu, nec in ſæculari, nec in dignitate conſtitutus, nec ad paupertatem dejectus, nec ægro nec valenti corpore, nec mas nec fœmina, ſalutis æternæ conſequendæ rationem habiturus ſit; tunc inquam plane mihi perſuadeo, tantam eſſe Divinam pietatem & Miſericordiam, ut ex omnibus iis ſtatibus, in quibus cognoſcit hominem pro ſua libertate & malitia damnandum, eum adhuc eligat, in quo, ſecundùm communem Gratiarum curſum, ſcit minimè ſaltem male, libertate ſua abuſurum hominem, minoremque propterea ſibi damnationem pariturum: aut certe eum deligit, in quo graviſſima etiam ſcelera permittere, ingentem aliquam Deo ſit gloriam allaturum; prout de Tyrannorum immanitate philoſophati ſumus, quorum ſævitia, tantam Martyrum multitudinem Deo, gloriamque cumulavit. 41 Tract.6.

Itaq. Providentia Divinæ in tuo ſtatu acquieſce.

Pluribus id probare nunc ſuperſedeo; quamquam mihi certum ſit, quod ſicut teſte Apoſtolo *Dei voluntas eſt Sanctificatio veſtra*, ita voluntas ejus ſit minime offendi velle, & in damnatis minimum velle reperire quod caſtiget. Illud modò urgeo, eam eſſe Dei mentem ô Homo, te illo in ſtatu conſtituere, qui maximè ſaluti tuæ conducturus eſt; aut ſi tu ſalutis curam habere non vis, ſaltem minime obfuturus. Adde, quod is ſit ſtatus tuus, in quo ſanctiorem te, quàm in quovis alio futurum, omnibus rite impe- 42 1.Theſſ. 4. vide Tract.15. num 35. & 36.

inſpectis, proſpexit Deus. Quod ſi ita eſt, ſi tantus in me collocando impenſus labor, tantum adhibitum eſt ſtudium, tot tamque gravia impenſa conſilia & expenſa; quid ego de rebus meis ſtatuere, quid conqueri poſſum homo minimæ mentis, cæcus & rerum omnium ignarum caput? quin igitur tanto Numini acquieſco? cur tantæ ſapientiæ fatuitatem meam temerarius & impudens non ſubjicio?

43 Hanc ſanè diſponentis cuncta Dei ſapientiam ob oculos habe identidem, ſi tuo ſtatu contentus vivere deſideras. Teque cùm conſideras quid modo ſis, illud cum Pſalmiſta admirabundus exclama; *Domine probaſti me*, id eſt ſcrutatus es me meaque omnia, *& cognoviſti me. Tu cognoviſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam, intellexiſti cogitationes meas à longè, ſemitam meam & funiculum meum inveſtigaſti, & omnes vias meas prævidiſti.* Sic eſt David, quid verò tu ad hæc? Mirari, inquit, poſſum, eloqui non poſſum, *non eſt ſermo in linguâ meâ.* Nam verè *Tu cognoviſti omnia*; omnibuſque cognitis & expenſis, tandem *Formaſti me*, per te ſum id quod ſum. Quid dicam? ſane hoc unicum, *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, & non potero ad eam.*

Eam ſemper habe præ oculis, ut tuo lætus ſis.

Pſal. 138.

44 Nonne mirabile id eſt & ſtupendum, tantâ cognitionum congerie, tanta ſcientia, tanto ſtudio opus quòd fuerit, ut David formaretur paſtor futurus & ex paſtore Rex? Et hoc nonne æquè ſtupendum eſt, eadem omnia quæ Davidi ſtudia tibi quoque impendiſſe Deum, antequam te in hanc lucem evocavit; antequam decerneret an in matrimonio collocandus, an huic conjungendus vir uxori, aut ſi uxor, viro; an huic vel illi admovendus operi aut dignitati? Tanto opere, ut ſic dicam, Deo ſtetit plebeium deſignare te, te propolam, te militem, Religioſum te, te marem, fæminam te, te denique vile mendicabulum, te verò Regem? Quid, quòd decreto hoc de te formato tum tandem de parentibus tibi aſſignandis, de loco, ubi naſcereris, de amicis qui ſubſidio eſſent, de omnibus denique circumſtantiis ſigillatim cogitarit, per quas, in eum quem mente deſignarat ſtatum, infallibili eventu devolvereris? Certe hæc cum conſidero, obmuteſco; *Nec eſt ſermo in linguâ meâ*, nimis enim *profundæ cogitationes tuæ*. ô Deus, & nimis etiam *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me.*

Admirare ſtudium Dei in ſeligendo tibi tuo ſtatu adhibitũ.

45 Hoc ſolum poſſum dicere cum Auguſtino, *Conſtanter, ò homo, te Deo crede, eique te totum committe quantùm potes.* Acquieſce tandem

Aug. in Soliloq. in fine.

Et Divinæ tandem Providentiæ gratias age

tandem aliquando tam ſancto Dei conſilio, nam verè *Rectum* Sap. 9.
judicium ejus & *cogitationes hominum timidæ, & incertæ omnes providentiæ noſtræ.* Interim gratias tibi maximas & immortales Æterna Mens, cum me quòd condideris qui ſum, hôc locô, hôc tempore, hôc ſtatu eſſe me quòd decreveris; aliud eſſe nolo, ſed alius; hoc eſt melior & non melius. Quid formaveris, id quidem tu probè ſcis: hoc ſcio ego, *quia æquitas judicia tua*, & mea ſalus. Pſal. 118.
Tuum eſt, quam quiſque perſonam in hac mundi ſcena exhibere debeat, ſeligere; noſtrum agere. ſelegiſti jam tu, & quidem ratione optima; meæ nunc ſunt partes, eam quàm optimè perfectiſſimeque exequi. Talem me habebis poſt hac, qualem me condidiſti, & qualem me conditum eſſe voluiſti. An tibi ſufficit id quod ſum Majeſtas infinita? ſufficit tibi miſellus homuncio, terræque viliſſimum pondus Immenſe Deus, Providentia æterna, Sapientia inexhauſta? O me felicem, felicitatem tantam ſi intelligo! ô me fortunatum ſi me quid ſim, & à quo id ſim, rectè percipio! Sic age tandem, & quieſces. *Sufficis tu Deo*, ut rectè D.Cypr. de Aſcenſ. Domini.
Cyprianus, verùm ut tranquillo ſemper ſis animo *ſufficiat tibi* tandem *Deus*. *Et homo cujus Deus eſt, quid amplius quærit?*

TRA-

TRACTATUS XI.

Vnuſquiſque donum proprium habet à Deo, alius quidem ſic, alius vero ſic, 1. ad Cor. 7. v. 7. unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet. v. 17.

Oſtenditur unumquemque, ut ſuo ſtatu contentus ſit, etiam debere acquieſcere omnibus quæ præceſſerunt eventibus, quibuſque ad eum ſtatum eſt perductus.

PROOEMIVM.

Tract. 10. SI fundamentum, quod jam poſui, bene firmiterque fuerit collocatum, & illud quiſque ſibi perſuaſerit, ſtatu conditioneve ſua contentum eſſe debere ſe, optimus quòd ſit qui ſibi potuiſſet obtingere; præcipuam rem peregimus. Facilè enim turbationem omnem ſedabimus, tumultuſque componemus, qui ſolent ſuboriri animo tum præterita, tum præſentia, tum etiam futura nimis anxie cogitanti. Ac primò quidem video turbari plurimos, ob ea quæ licet præterita jam ſint, tamen approbare facta non poſſunt, optarentque proinde aliter accidiſſe. In duplici ea ſunt differentia; quædam quæ circa nos ſunt, extra nos tamen poſita; uti parentes, natalia, amicorum mors, filiorum mores, conjugii ratio ſerò vel malè inita, atque his ſimiles eventus rerum. Alia in nobis ſunt, eaque innata; ut genius, ingenium, mentis perſpicacia, percipiendi vis. Multam ſanè turbarum hæc ſuppetunt materiam: diſplicet enim non paucis aut eos habuiſſe ſe parentes, aut nimis citò ereptos, aut alios ſe non eſſe nactos filios, aliam conjugem; ingenium item perſpicacius, indolemque ad majora natam. Hinc in aliis ea cùm perſpiciunt, frendent invidia, &

triſtis paulatim exedit mentem livor. Magnus hic latet ſcopulus. Vitandus eſt;& ut vitetur exponendus palam. Illud itaque propoſitum mihi nunc eſt oſtendere, ſi verè tuo ſtatu contentus ſis, conſequens id eſſe, ut etiam ea arrideant, quæ ad eum te ſtatum, vivendique quam tenes rationem perduxere. Ac proinde primò omnibus quæ circa te jam prætmeriêre eventibus: Secundò etiam internis dotibus debere acquieſcere; Tertiò tandem, inſanum id eſſe, alteri quòd invideas. Hæc inquam omnia, ex eo ſolum capite, quòd tuo ſtatu contentus ſis, tanquam principio deducenda & explananda ſunt. Ante omnia tamen, quid ſtatus nomine veniat, & quoſnam in ſtatu eſſe intelligam, liquidò eſt declarandum.

§. I.

Quid propriè ſit ſtatus, & quomodo ad eum à Deo, & per quæ adjumenta per ducamur; & quando in eo ſit perſeverandum. Deducitur id per aliquot caſus.

Quid ſit ſtatus & an mutari poſſit.

I ILlud tametſi rectè perceperimus, ſuâ ſorte contentum vivere debere eum, qui inter haſce vitæ miſerias felicitate frui deſiderat, ſic ut ex Apoſtoli conſilio *Vnuſquiſque in quâ vocatione vocatus eſt, in hâc permaneat* (1. Cor. 7.): aliquod nihilominus dubium ſupereſt, diffuſiùs explicandum. Non enim iſtud adhuc liquidò intelligitur, quid ſtatûs nomine veniat, aut quæ propria dicatur uniuſcujuſque conditio. Rurſus ſi ſua cuique ſufficere debet ſors, certè mutari non poteſt pro arbitrio; & quemque in eo quem occupat ſtatu perſeverare conſtanter, neceſſe eſt. Hoc ſi ita ſit, nemo ſanè è cœlibatu ad matrimonium poteſt contendere, ne cœlibatûs ſtatum mutet: imo ne Religionem quidem inire rectè quis poſſet, ne à ſæculari ſtatu, quem priùs occupabat benè, in alium fiat mutatio. Quid, quòd ne in muniis quidem dignitatibuſque ulla rectè quæreretur viciſſitudo? neque paupertatem quis cum divitiis rectè commutaverit, neque ignobili loco natus ad illuſtria adhiberi, neque propola mercatorem agere, neque cauſidicus ad Judicis ſplendorem evehi à quoquam poſſet; imò ne æger quidem valetudinem exoptare, ne ſtatum mutet is, qui

quiſuâ ſorte contentus debet vivere. Huic objectationi quæ ſanè præclara eſt, remque omnem exponi ſibi poſtulat, plene
Tract. 14. ſuo loco ſatisfaciam. Id nunc agamus, exponamuſque quid ſtatus nomine intelligatur.

2 Statum itaque duplicem eſſe dico; & primum quidem voco *Rationabilem vivendi rationem & methodum, à quâ ſine peccato & ſcelere non licet diſcedere.* Et hic quidem ſtatus eſt firmiſſimus. Alter eſt *Rationabilis vivendi ratio, à quâ licet ſine peccato detur recedere, non tamen ſine graviſſimo incommodo, præterque rationem ſubeundo.* Vtrumque, ſi placet exponimus. *Duplex genus ſtatus.*

3 Primò igitur, quicumque Matrimonio conſtricti ſunt, aut ſe Deo per Vota Caſtitatis, aut etiam Sacramento operam ſuam Regi Reipublicæque devinxerunt, quamdiu voto Sacramentoque tenentur, eos ego in ſtatu eſſe intelligo; cum conſtare ſibi voluntas debeat, neque eam ſuo arbitrio quiſquam poſſit, in his caſibus, niſi contra fas ſcelerate retractare. Matrimonium autem, ſtatus omnium firmiſſimus eſt; ſi quidem fidem datam diſſolvendi, nulla inter homines eſt poteſtas legitima, aut auctoritas. Cœlibatus itaque hac ratione conſideratus, ſtatus non eſt; ſi quidem voluntatem ſuam, vivendique propoſitum quod tenent modò, ſine ullo ſcelere ulliuſque injuriâ poſſunt deponere, aliudque velle quàm velint modò. *Primus, à quo ſine ſcelere non licet recedere.*

4 Jam verò, ſi in ſtatu ejuſmodi nunc es, eumque ſine ullo prorſus ſcelere es conſecutus; illud certò tecum ſtatue, adminicula omnia quæ huic ſtatui tibi procurando interceſſere, à Deo ſic ſtudio fuiſſe diſpoſita, ut tandem in eo, in quo nunc es, ſtatu collocaret. Magni plane momenti eſt hæc aſſertio, Auditores, beneque expendenda, ut multorum anxietatibus fiat ſatis. Plurimi enim ſunt, quos non parum ea vexat cura, an vere ea vivendi quam tenent ratio, ſtatus is ſit, quem ſibi ſaluti procurandæ deſignavit Deus. Neſcio enim inquiunt, quô pacto matrimonium interim, aut Deo vota conceperim. Vix agnoſcebam quid agerem in tenerâ adhuc, aut adoleſcentiæ ætate conſtitutus; parentum interceſſit reverentia, amicorumve mihi aut ſibi conſulentium ingeſtæ rationes: neſcio ſane an ex Dei mente & ſententiâ. Verùm, ut motus hos omnes componam & ſedem, antequam in animo major tempeſtas, ut ſæpe fit, ex his nubibus oriatur. *Ad hunc aliquando ſine ſcelere quidem, ſed tamen per meras humanas rationes & adminicula pervenitur.*

Conſtan-

Nihilominus dico eā vocationē à Deo eſſe.

Conſtanter aſſero, quòd quamvis non exactè aut Matrimonii aut caſtitatis devotæ onera perceperis; quamvis etiam pro aliorum arbitratu aut conſilio (à quo tamen omne ſcelus abſuit) mentem tuam iſti, quem tenes, ſtatui adjeceris; tamen id nullo modò caſu factum, verùm ea omnia deſtinato conſilio ſic Deum diſpoſuiſſe, ut tandem in eam te vivendi induceret rationem, quam tibi optimam futuram judicabat. Rem quæſo mecum, paucis exemplis proponendam, expendite. 5

Probatur in vocatione Saulis ad regnum.

Quis non mero caſu accidiſſe credat, ut aſinæ Cis (Saulis is erat pater) neſcio quo œſtro abreptæ, in devios montes ſylvaſque aufugerent, uti ſacræ narrant paginæ? & tamen fugam illam ita depoſuit Deus, ut Saul quærendis jumentis à patre miſſus, ad Samuelem tanquam ad Vatem, aſinarumque perditarum futurum indicem convolaret; quærebat aſinas Saul, eoque conſilio Vatem dum conſulit, Deus hunc, ad Samuelem, Saulis acceſſum ita digeſſerat, ut clam omnibus in Regem à Samuele inungeretur, nihil horum præſcius Saul. Nihil hâc re manifeſtius; Deus enim cuncta Samueli eventura prædixerat. *Dominus autem revelaverat auriculam Samuelis, ante unam diem quàm veniret Saul, dicens: hâc ipsâ horâ quæ nunc eſt, cras mittam virum ad te de terrâ Benjamin, & unges eum ducem ſuper populum meum Iſrael.* Quid clarius? ire ad Samuelem ſuâ ſponte cùm ſe putat Saul, à Deo mittitur, & ignorans paret. At quâ voce ſe Saulem mittere indicavit Deus? non aliâ quàm aſinarum fugâ, patriſque Saulem ad conquirendas aſinas mittentis imperiô. En ut quem caſum diceres, conſilium ſit ad regium ſtatum, Saulem evocantis Dei. 6 1. Reg. 9.

Et matrimonio Iſaaci & Rebecca.

Rurſus nemo non, ſi quæ geſta ſunt ſolummodò ſpectet, caſum ita tuliſſe arbitrabitur, ut Abrahæ œconomus in Meſopotamiam ablegatus, Iſaaco uxorem ſelecturus, de viâ jam oppidò laſſus, ſecus puteum cum camelis multo labore æſtuque fatigatis, corpus jumentaque curaturus, conſederit: caſus videtur quod nulla ad manum eſſet urna, hauriendæ, quæ nimirùm depreſſa erat, aquæ neceſſaria; caſum dicas, quod Rebecca genere quamvis facieque conſpicua, prout tunc ferebat candidior & ſimplicior ætas, aquam domeſticis uſibus delatura, è civitate propinqua, aliis juncta virginibus puteum hunc adiret: caſum dicas, quod œconomo urnam petenti, ut ſitim extingueret, Rebecca 7 Gen. 24.

becca uti inter alias formoſiſſima, ita omnium humaniſſima, non tantùm bibituro aquam propinarit, ſed & liberaliſſime canales omnes, camelis adaquandis, non tamen ſine labore repleverit. Caſum hæc ita tuliſſe credes tu, & tamen urbanitas illa virginis, indicium fuit à Deo datum œconomo, quo prorſus intelligeret, illam & non aliam Iſaaco conjugem, tanti generis futuram matrem, à Deo deſtinari.

Applicatur ad Matrimonia & vocationibus ad Religionem, quæ caſu videntur fieri.

8 Ita fit quotidie; caſu videntur coire Matrimonia. Conſpiciunt ſe duo aut in convivio, aut etiam in plateâ, quorum alter alteri ne in mentem quidem venit umquam: aut pater, juvenis cujuſdam moribus & induſtria oblectatus, eum filiæ ſuæ futurum conjugem, oculis menteque deſignat: virgini rem proponit: aſſentitur demum illa paternæ reverentiæ gratia, ut quem credit, non niſi bene ſibi velle & conſulere: interim quid ſecum ferant Matrimonii leges, ut virginem pudicam decet, ſatis ignara. Rurſus, aut alieno amici exemplo, aut concionantis permotus voce, aut alia inductus ratione etiam humana, nec è divinis petita rebus, caſtitatem Deo quis devovet, aut Religionis ſeſe legibus obſtringit. Caſum hic interceſſiſſe dicat qui volet; ego verò aſſero conſpectum illum quem tu fortuitum credis, patris erga juvenem benevolentiam, filiæ erga patrem reverentiam, Matrimonialium legum rudem ſcientiam, & fere ignorantiam, circumſtantias denique omnes quæ Matrimonio dedêre cauſam, ſiquidem innocentes ſunt nulloque imbutæ crimine, non caſu eveniſſe; ſed diſerte expreſſeque à Deo ſic diſpoſitas conſtitutaſque, ut futuris conjugibus hunc ſtatum daret.

Circumſtantias omnes tali caſu, voluit expreſſe Deus, & per ea te ad illum ſtatum vocavit.

9 Idem ſane eodemque jure affirmo, de paupertate, de corporis imbecillitate, aliiſque, ut videntur, caſibus, qui ſtatui capeſſendo, cauſam præbent. Matrimonio jungeris, quòd dos tibi deſit adeundo cœnobio neceſſaria, aut quòd corporis invaletudine ſecundùm leges excludaris. Tu verò in Religionis clauſtra te abdis, aut quòd forma, neſcio quo morbo aut etiam ætate deperdita cum eſſet, aut quòd infamia inuſta familiæ omnes à te averteret, nemoque te in conjugium dignum te, dignaretur aſciſcere. Hæc ſi tu caſu obtigiſſe exiſtimas, erras ſanè quàm graviſſimè. Hæc omnia efficaci planè voluntate diſpoſuit Deus, dotem denegavit, valetudinem corporis abſtulit, vultus amænitatem decoremque deformavit, ut in eum te ſtatum, tibi quem vi-

Digitized by Google

derat convenientiſſimum, quaſi manu duceret, in eoque collocaret. Neque hac in parte cuiquam poteſt eſſe dubium, cùm illud ſit certiſſimum, eum qui finem vult conſequi, etiam ea velle adjumenta quæ fini aſſequendo conducunt, jam verò uti præcedenti Tractatu demonſtravimus, Deum ſcimus, ſtatuum quotquot ſunt omnium auctorem, & ab eo eſſe, cujus conditionis quiſque ſit: fateamur ergo, & ab ipſo eſſe adminicula quæcumque & adjumenta, modò crimen abſit, quibus ad eum ſtatum aliquandò tandem eſt perventum. Tract. 10.

Circumſtantias vero peccaminoſas permiſit atque direxit.

Quid verò ſi circumſtantiis illis immixta ſunt ſcelera, inquies? certum eſt enim, & verò etiam deplorandum, plurima commitri peccata, quæ cauſam futuro matrimonio dent ſæpiſſime, imò & neceſſitate extorqueant. An hæc etiam voluit Deus, matrimonium ut induceret? Minimè gentium; peccata numquam voluit; ſed ne libertati humanæ obicem poneret, ea permiſit tacitus; cumque te viæ tam diſtortæ, ſceleribus inquam impudicitiiſque videret inſiſtere; his tanquam adminiculis uſus eſt, ut per ea ad meliorem frugem te converteret; in eoque ſtatu collocaret, quem tibi in illis circumſtantiis conſtituto, vitiiſque fortè nimium depravato, optimum commodiſſimumque saluti parandæ judicabat. 10

Deus vult ut in ſtatu illo indiſſolub.li ad quem per peccata perveniſti, perſeveres eoque contentus ſis, ac ſi abſq; peccato eum fuiſſes aſſecutus.

Jam verò, cùm in eo verſeris ſtatu, ad quem licet per ſcelera deveneris, tamen è quo jam ſine novo ſcelere extricari non potes; mens Dei eſt firmaque ſententia, in eo ut conſtanter perſeveres: ad quem licet noluerit te per ſcelera viam facere, tamen res acta cùm jam ſit, nec ſine crimine diſſolvi poſſit, id etiam planè vult (quod ſedulò animadvertendum eſt) ut eâdem prorſus ratione, eò ſtatu quem tibi crimina pepererunt, contentus jam ſis, nec minùs ille tibi arrideat, quàm ſi innocenter & ſine ullo peccato, eundem adiiſſes. Perſeverare quòd te velit, manifeſtum eſt. Nulla enim ſcelera cùm velit Deus, certè non vult reſcindi à te, quod ſine crimine non poteſt violari. Arridere verò tibi quod velit, id quod ipſi jam arridet, nemo mirabitur, qui noſtram in eo perfectionem poſitam eſſe intelligit, ut affectionum noſtrarum Divina voluntas ſit prototypon & exemplar, extypon vero noſtra: hoc eſt ut planiùs loquar, ut velimus quod vult Deus, delecterque quod Deum delectat. illi autem licet via ineundi matrimonii non placuerit, placet tamen eò tandem 11

dem te perveniſſe : Atque hæc de primo ſtatus genere.

12 De ſecundò ut pauca dicamus , illum ajo in ſtatu etiam eſſe ex mente deſignationeque Dei, qui aliquam vitæ rationem iniit, ex quâ non niſi per adjumenta præter ordinem communem danda, aut certè non niſi per multa incommoda laboreſque datur evadere; quos quidem adhibere , nulla aut non magna exigit ratio aut neceſſitas. Hâc ratione plebeium hominem,in opificis ſtatu à Deo collocatum eſſe aſſero. nam licet contingere planè poſſet,in Senatorem, Militiæve principem ut evaderet, ſi ſtudiis opificinâ deſertâ ſeſe immergeret, aut Martis ſigna ſecuturus militiæ nomen daret ; tamen quod præter ordinem communem ſit , ejuſmodi homines magna agere ut ad magna evehantur; rurſus quod nimio ſtaret labore hebetem ſeſe hominem ſtudiis dare, impenſas item victui neceſſarias conquirere ; & denique quia nulla ſingularis, ad tanta incommoda ſuſtinenda, urget ratio ; ſtatum ego ejuſmodi opificem , à Deo ſibi deſtinatum habere prorſus judico.

In ſecundo genere ſtatus, vult etiam ordinarie Deus ut perſeveres.

13 Atque adeo , licet ſe ad ſtudia impelli nonnunquam ſentiat, deſiderιiſque urgeri ut litteris inſtructus, Divino ſeſe cultui, proximorumque ſaluti impendat; ſciat nihilominus , id præter Dei mentem eſſe, ſi quidquam mutationis rebus ſuis afferat. Quin imò , niſi manifeſta admodùm ſit claraque Dei vocantis revelatio, qualem è militiâ ad ſua caſtra ut transferret, S. Ignatio exhibuit Deus , technis diabolicis ejuſmodi deſideria quantumvis ſancta & pia irretiri, quiſque ſibi habeat perſuaſiſſimum. contra mentem enim Dei agere cum vis , è Dæmonis mente ageris, & agis. Dei autem mentem ex circumſtantiis liquidò cognoſces : quæ quia ſunt ejuſmodi,ut non niſi per adjumenta maxima, præterque communem ordinem conquirenda poſſunt ſuperari; manifeſtum eſt eas Deum ſuperari nolle,qui communem rerum ordinem & præſtat & ſequitur; niſi aliud fortè revelarit revelatum verò ſibi quid, quod præter communem eſt ſeriem , nemo perſuadeat , niſi magnis auctoribus graviſſimiſque in conſilium adhibitis viris, liquidiſſimè teneatur res.

Dæmonis technæ ſunt, ejuſmodi homines ad ſtatum mutandū permovere.

14 Circumſtantiæ verò quibus ſtatum cuique ſuum ſigillatim Deus determinat, ſunt ipſa corporis conſtitutio, vires, valerudo, ætas ; item animi dotes, parentum conditio, opes, amicorum potentia, aut etiam indigentia : denique longum eſſet re-

Suo ſemper acquieſcendum eſt, tanquam ſibi à Deo deſignato.

ferre omnia. Ex harum circumſtantiarum poſitione, non inepte conjicies, an ille quem ſentis ad ſtatum aſſumendum impetus fervorque animi, à Deo, voluntatem ſuam indicante, immittantur; an verò à dæmone mentiſque inconſtantia, ut vulgo fit, ortum ſumant. Nam ſi non es ea corporis habitudine, ut labores ſtatus, quem tibi ut ſanctum imaginaris, perferas; ſi opes deſint ut neceſſaria ſtatui acquirendo fiant impendia; ſi parentibus curandis obſtrictus, aut aliis es obligatus, quibus in eo quem appetis ſtatu conſtitutus, ſatisfacere non poſſis, cum tamen ſi non omnino, aliquouſque tamen debeas; quis id dubitet, Dei eam mentem eſſe, quam tibi tam claræ circumſtantiæ eloquuntur, ut ita dicam, & manifeſtant? Quòd ſi igitur mœrore conficeris, eo quòd ad optatum tibi ſtatum pervenire non detur, certe jam mœſtus es, voluntas Dei curſum ſuum quòd teneat, illique quòd nequeas intercedere; quòd quàm abs re ſit, nimis eſt evidens, quàm ut pluribus exponam.

Reſolvitur caſus particularis, ſed tamen notandus.

Illud tamen non pigebit dicere, non paucis magno futurum uſui & levamento; quod ſi circumſtantiis quibuſdam poſitis, ſtatum aliquem vivendique rationem aſſumpſeris, qui tamen abſque ſcelere mutari poteſt; varienturque deinceps circumſtantiæ, quibus in eum ſtatum es inductus; non illico mutandum ſtatum, etiamſi alium mente tibi præfixum aliquando habueris. Veluti, ſi quis ad Religionem ſeſe impelli ſentiat, nihilominus parentum, ætate grandium pietate ductus & obſtrictus, Eccleſiaſticum ſtatum & dignitatem aſſumit, parentumque conſulit egeſtati; is ſane illis jam morte extinctis ſtatum mutare non debet, Religionique ſe addicere. Primæ enim circumſtantiæ rem omnem, quæ in medio poſita, videbatur dubia, determinarunt; edixeruntque quam vitæ conditionem tibi deſtinaſſet Deus; quam tibi jam deponere liberum ut ſit, non tamen eſt commodum, neque ulla procurandæ ſalutis urget ratio. Atque hæc quidem de ordinariâ Dei ad ſtatum vocatione intelligenda ſunt.

§. II.

§. II.

Qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam illum adjumentis omnibus eventibuſque, qui extrinſecùs eum ad hunc ſtatum perduxerunt, contentum eſſe neceſſe eſt.

16 Atque hinc præclariſſima elicitur doctrina, qua plurimos animi angores perturbationeſque, ſi rectè percipiatur, facilè componemus. Et hæc in eo eſt poſita, ut ſi ſtatui tuo acquieſcas, acquieſcas illico etiam omnibus quæ ad eum te ſtatum perduxere. Varia ea ſunt; ac primùm quidem extrinſecus advenientia quædam, ut naſcendi conditio, parentum mores, educationis genus, ad ſtudia diverſa applicatio conveniens, & his ſimilia. Alia ſunt ab ipſomet homine; corporis compoſitio, animi vigor, ingenii acumen, dijudicandi prudentia, memoria, genius, lepor, cæteræque animi affectiones, in ſingulis ſemper aliæ atque aliæ. Alia denique ſupernaturalia ſunt dona gratiæ, orationis, lachrymarum, miraculorum nonnumquam etiam, Prophetiæ, raptuum & extaſeon. Hæc autem omnia & ſingula, ea eſſe dico, pro quibus primò ſummæ agendæ ſunt Deo gratiæ tanquam omnium auctori bonorum, ſi affuerint; ſic tamen ſecundò, ut ſi abſint, non multùm angaris aut labores; neque demum tertio cuiquam ut invideas & ſuccenſeas, quem videris hiſce dotibus longè præ te luculentiùs abundare. O quanta tranquillitate fruemur, quotque tempeſtates animi commotioneſque dabitur evadere, hoc ſi documentum altè infigamus animo! quod quidem ex eis quæ jam diximus, facilè erit comprehendere.

Varia ſunt per quæ nos Deus in ſtatu nobis convenienti te collocat.

17 Murmuramus enim nonnunquam, conquerimurque, exempli gratia, (ut ex uno diſcamus de omnibus ferre judicium) de nativitate noſtra naſcendive infelicitate; eos ſcilicet obtigiſſe nobis parentes, qui ſi alii fuiſſent, alios profectò viros futuros nos; alia enim præ oculis exempla habituros, educationem aliam: eos fuiſſe, qui bona omnia abligurirent, neque quid filii agerent, quibuſve applicarent animum ſtudiis, multum penſi habuiſſe; vili opificio applicuiſſe te, idiotæ cum eſſent ipſi, ne-

De iis conquerimur.

que præclari quidquam tibi inſtillaſſe, aut ad majora feciſſe animos, quos tamen habere videris tibi ad non parva natos, niſi cultura defuiſſet. Infinita ſunt ejuſmodi, quæ nobis præterita attendentibus, non rectè eveniſſe videntur; meliuſque futurum nobis judicamus, aliter ſi accidiſſent res. Aliis enim paterna mors intempeſtiva fuit; ut qui jam majoribus dignitatibus proximè admovendus, filiorum rationibus longè meliùs erat conſulturus: aliis ſera nimis accidit; ut qui rerum ſuarum decoctor nimius, aut qui longiorem vitam trahens ſpem tibi matrimonii ſplendidiſſimi olim, avaritia ſua intercluſerit. Hujus farinæ, infinitæ ſunt querimoniæ.

Sed injuſtè. Verùm ut hæc componam verbo uno, animum arrige. An illud rectè percepiſti, quod præcedenti ſermocinatione exegimus, tuum quo nunc frueris ſtatum, optimum tibi eſſe, & ut talem, præ aliis infinitis, à Deo aſſignatum? Hoc ſi animo tuo perſuaſeris acquieſcaſque, cur non approbas etiam ea, quæ ſapientiſſima Mens, ad eum ut te ſtatum leni manu conduceret, adhibuit adjumenta? Plebeius enim cùm jam ſis, ſtatuerat jam id certè ab ipſa æternitate Deus, eum ſtatum honori ſuo promovendo, imo & tuæ ſaluti fore conducibiliorem. Decretum verò ut exequatur, de pauperibus tibi humilibuſque parentibus proſpexit Deus. Caſum hunc fuiſſe putas? imo verò ſapientiæ maximæ, tibique ſummopere conſulentis, decretum id fuit. Siquidem ſi è nobili ſtemmate clariſque parentibus ortum duxiſſes, qua tandem ratione ad Plebeium ſtatum, quem tibi Deus neceſſarium judicabat, fuiſſes detrudendus? quantæ & quot revolutiones fortunæ implicare te, non ſine ſummo tuo incommodo debuiſſent, ut ad tam humilem devolvereris conditionem? Omnibus his malis ut occurrat Deus, ab ipſo exordio ita rem diſpoſuit, ut per ſolos parentes eſſes id, quod ſummo molimine eſſe nihilominus debebas poſtea. Imo ſi rectè tecum reputas, ſummum beneficium tibi Deus præſtitit, pares futuræ vitæ hoc eſt humiles tibi quod voluerit eſſe natales; intolerabilior enim fuiſſet hæc ſortis viciſſitudo, animum ad delicias factum, manuſque otio aſſuetas, laboribus deinceps applicare; quod tamen modò, paterno inductus exemplo, & operi ab ipſa jam inde pueritia innutritus, exequeris non gravate, imo & hilarè. 18 Tract. 10.

Si placet ſibi finis, At verò inquies, ſtudiis vitam impendiſſem, aut militiæ adjeciſſem 19

placeant & media neceſſe eſt.

ciſſem animum, & aliquam vivendi rationem inveniſſem meliorem meâ, commodioremque rebus meis. Quæſo ne jam diſceptemus quod præcedenti Tractatu peregimus: neque mihi poſthàc oggeras, meliorem tibi ſtatum dari potuiſſe. Commodior fortaſſe inveniri potuit, & ut vulgus loquitur fortunatior, at melior, id quidem pernego. Studiis enim aut militiâ, æternam animæ tuæ damnationem conſcivifles, aut certè non ad eum virtutis gratiæque apicem aſcendiſſes: neque hoc revocemus in dubium, quod prudenti trutinâ examinaſſe, & demum ſtatuiſſe Deum, jam conceſſimus, plebeium nempe eſſe debuiſſe te. Hoc autem ſi ita eſt, tum certè plebeius ut eſſes, convenientiſſimè plebeis rudibuſque parentibus natum te eſſe ut confitearis neceſſe eſt: alius eſſe ſi debuiſſes, de aliis longè natalibus tibi proſpecturus erat Deus. Quid ergo obmurmuras maleſane, quid conquereris? Age quin imò gratias, quantùm potes, maximas Conditori tuo, de parentum ignobilitate & ignaviâ, omniaque quòd tam ſapienter & ſine tua moleſtia aut incommodo digeſſerit. Denique plebeius eſſe cum debebas, nonne id longè convenientiùs, ut ne primis quidem labris ſtudia, vel militiæ aulæve artes deguſtaveris, ut tota animi propenſione, in eam cui incumbis artem ferare, ſtatuſque tui munia gnaviter obeas & ſtudiosè? Quin igitur acquieſcimus eventibus illis, quorum finem approbamus?

Agnoſces id, ſi adinventiones Dei in te ad ſtatum tuum ordinandæ attenderis.

20 Quæ verò de opifice & plebeio dicta ſunt, hæc aliis quibuſcumque eventibus applicate; infirmitati nimirum corporis, vultus deformitati, fortunarum everſioni, amicorum occaſui, cæteriſque quæ referre longum ſit. Vt verò applicetis rectè, primum illud, tanquam baſim firmiſſimam ſtatuite, veſtrum vobis ſtatum, & quidem ſolum illum, maximè convenire; & illico rebus omnibus quæ tibi hactenus evenerunt, tanquam adminiculis ſtatui tuo procurando neceſſariis, acquieſces. Huic cogitationi aliquando per otium inſiſte; & ſummo animi gaudio ea te afficient, quæ olim cùm acciderent ſummopere affligebant; affligebaris autem Dei artes *adinventioneſque* quòd non caperes. Cepit eas divinus Pſaltes, nam iis meditandis adjecit animum,

Pſal. 78. Et *meditabor*, inquit, *in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis exercebor.* Et quod tandem omnibus rite pertractatis fert judicium? *Deus; in ſancto via tua. Quis Deus magnus ſicut*

Deus

Deus noſter? Tu es Deus qui facis mirabilia. Notam feciſti in populis virtutem tuam.

Id jucundiſſimè facies, ſi in ſtatu amplo & felici te collocatum videas.

Quid enim? adinventiones eas ſcire deſideras? Status certè 21
ſi fortunatus tibi modò ſit; ſi domus bene compoſita, opes honeſtæ, uxor placida & commoda, animo denique corporique ſi ſit benè; hæc inquam vitæ ratio quam jam inſtituis ſi arridet; mente totam vitæ tuæ ſeriem meditatò pertexe, idque tecum expende, quæ tandem non præceſſerint, qui caſus, quæ rerum revolutiones non obtigerint, antequam ea tibi conditio obveniret: quos parentes nactus fueris; qua illi fortuna jactati locum patriamve mutarint, ut ambo in manus convenirent; quô modô mortui & quô tempore; quo pacto eorum aut mors aut vita, rebus tuis obfuerit profueritve: quo pacto invidia tibi amicos pepererit, idque res tuas extulerit, deprimere eas quòd vellet infeſtus quis; iſtud tibi ad honores viam ut patefecerit, officere quod videbatur maximè, tibique Davidis ſortem obtigiſſe, cui Saulis iræ, & invidiæ innatus dolor, ad Regni faſtigium gradus fuit. Hæc inquam ſedulò expende, omnemque vitæ tranſactæ decurſum mente relege; & illud liquidò & ſumma amici cum delectatione comperies, *adinventiones* præclariſſimas fuiſſe, & quaſi viæ compendia, quæ ad ſtatum, qui tibi tantopere arridet, tandem aliquando deducerent.

Aliter judicamus quando ſtatus eſt humilior.

At verò non ita te dimitto vir fortunatiſſime. Aliud habeo 22
quod ſuggeram. Audi. Enimvero, idcirco quia nunc ad votum fluunt omnia, quia tua tibi arridet conditio, *adinventiones* Dei agnoſcis, & verò etiam placent. Jam certè haud gravatè gratias ages Deo, iis ortus quòd ſis parentibus, ſine quorum adminiculo neutiquam quod es, fores: jam obitum aut patris aut amici & propinqui judicas oportuniſſimum fuiſſe rebus tuis, hæreditatique tunc capiendæ, cum matrimonio ineundo id maximè conducebat: jam gaudes fortunam illam tibi tam adverſam obtigiſſe, malevolas invidorum linguas te tuaque admomordiſſe, quæ tibi majoris nominis acquirendi prima fuit occaſio; jam denique probas omnia, quæ te ad hunc ſtatum devexere: jam Dei machinationes conſil aque laudas, quæ tamen non exiguam dedêre & dolendi & conquerendi materiam, cum Dei artem non perpenderes, neque quò hæc vergerent, ſatis intelligeres. Numquid ita ſe res habet? ita planiſſime, Ideo nempe jam pla-

cet Deus, quia placet quod dedit Deus: ideo jam placent viæ & adminicula, quia placet finis; alioquin ut rectè Tertullianus, *ſi Deus homini non placuerit, Deus non erit*; ita inter mortales agitur. Optimè de divinis rebus judicamus cum nobis bene eſt, nam *apud vos*, inquit Tertullianus, *humano arbitratu divinitas penſitatur*.

Tertul. in Apolog.

23 Verùm age, judicio te tuo, quod modò rectè tuliſti teneo; praximque quam omni conditioni applices, expedio. Eodem certè modo quô de ſtatu qui arridet, de quocumque alio philoſophare, & rem confecimus. Id certò tecum ſtatue, non amplum & potentem, non commodum & laboris expertem, ſed pauperem, ſed plebeium, ſed labori obnoxium, ſed otii omnis deliciarumque expertem, ſed quemcumque demum qui tibi obtigit, tuum eſſe ſtatum tibique competentem: ſtatimque illud penitus perſpicies, omnia quæ te circumſtetere aut bona aut mala, aut læta aut triſtia, viam ſtraviſſe, quâ ad hunc quem obtines ſtatum devenires. Ita ſi finis placet, tuaque tibi ſufficit arridetque qualiſcumque ſit conditio, gaudebis confeſtim parentes tibi puero quòd erepti ſint, egeni quòd fuerint & ignobiles, fortunâ adversâ quòd dejecti ſint; gratiaſque quinimo ages Deo, quòd nec opulentus fueris puer, nec ſtudiis applicatus, nec generoſiori admotus educationi, imò quod ſcientiarum omnium hebes ſis modò. An hæc, inquies, gratiarum agendarum eſt materia? maxima enimvero; niſi fortè ne de ſtatu quidem univerſo, ullas tibi gratias Deo referendas eſſe exiſtimas.

Verùm illud judicium de adinventionibus Dei, omni ſtatui convenit.

24 Demonſtratio ſane hæc mihi quidem videtur evidens, cuique opponi admodùm nihil poſſit. Quòd ſi ſtatum hunc meum mihi optimum eſſe judico (judicare ſanè quod debeo) certe & illam tempeſtatem, & illam injuriam, & illam amici parentiſve mortem, æque ac pari ratione arbitrari debeo mihi convenire (licet exiguæ humiliſque conditionis meæ fuerit origo) ac is illa ſibi arbitratur convenire qui per ea ipſa aut etiam alia adminicula, ad ampliſſimam fortunam eſt evectus; recte quidem judicare ſi volumus. Verùm id ſemper malum eſt, quòd judicium quantumcumque ſanum inſanus plerumque interpellet affectus.

Et applicandum omnibus eventibus extrinſecùs advenientibus.

25 Hanc verò cogitationem, Auditores, ad omnia quæ vobis extrinſecùs obveniunt animumque perturbant, magno animi emolumento poteritis extendere. Quidquid enim accidet, ſcito-

te id à Deo vobis immitti, aut ad continendos vos in eo quem obtineris ſtatu, quemque perperam forte vultis extendere, aut etiam ut te à priſtino, quem tibi obfuturum poſthac videt, dimoveat & dejiciat; aut denique, ſi id è ſua gloria futurum eſt, ut hunc quem geris ſtatum ampliùs evehat & extollat. Externa omnia, Dei inſtrumenta ſunt, quibus pro ſua Providentia utitur induſtriè; circumſtantiaſque omnes ita attemperat, ut finem ſuum abſque ullo aberrandi periculo conſequatur. Finis autem ille, ſemper eſt bonum tuum: ſiquidem illud Auguſtini eſt veriſſimum, *Nihil tibi evenire permittet, niſi quod tibi proſit etiam ſi neſcias*; ſi nempe *utiliſſimi Domini te ſervum profiteare*. Itaque cùm abeuntem à te fortunam videris, cùm maritum ſpem tuam demeti, cùm amicos diffluere, emori; immoto id conſpicies vultu, ſi ſtatum tuum per hæc immutantem Deum aſpexeris. Neque jam rebus hominibuſve ſuccenſebis, quos ſtatûs non ampliùs poſthac tibi conducturi, & in alium melioremque convertendi, noveris eſſe inſtrumenta. Aug. in ſi. in fine.

§. III.

Qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam internis quas habet animi dotibus contentus ut ſit neceſſe eſt.

Etiam ſuis quiſque animi dotibus debet eſſe contentus.

VErùm ad alios adhuc ſedandos motus, uti cœpit, decurrat oratio. Cùm enim hominis efformando ſtatui, non externis tantùm adminiculis utatur Deus, ſed interna etiam hominis conſtitutione, uti probavimus; quæ quidem in animi dotibus, ingeniô videlicet, retinendi & imaginandi potentia, indole, geniô, affectionumque bona difficilive temperie, maxime eſt poſita: illud jam agendum eſt, & ex iis quæ jam dicta ſunt conficiendum, ut ſuo quiſque ingenio aut hebetudini, judicandi acumini aut tarditati, imaginationis vi aut impotentiæ, bene vel male attemperato cerebro, quin & omnibus tum à natura, tum à gratia collatis donis penitus acquieſcat, nec ad alia multum ſolliciteve ſuſpiret. 26 Tract. 8.

Quamquā plerique mortales

An ergo de ingenio, inquies, judiciive ſui improbitate quiſquam eſt querulus? an alicui non ad abundantiam admenſus 27

eſt

eſt Deus? mihi certè videor ingenii habere ſatis, nec habeo hâc in parte quod conquerar. Gratias certè oppidò maximas, aliquid ſaltem bene feciſſe Deum quòd exiſtimas. Neque ego, ut fatear quod res eſt, multas aut graves de hac re querelas inaudii. Nihil ſanè feliciùs magiſque ad hominis guſtum diſtribuit Deus, quam duo quæ ſunt præſtantiſſima, Ingenium & Judicium; & inter fœminas tertium fortaſſe, formam & ſpeciem. Sed de corporis dotibus nunc non ago. Nemo fere unus eſt, qui quidquam ſibi aut ingenii aut judicii abeſſe fatebitur, nemo non dicet eas dotes ſuppetere ſibi affatim, nemo ſibi hac in materia non gratulatur. Quid, quòd non pauci ſibi abblandiantur adeò, ut neminem, aut certè rarum eſſe autument, qui ſibi aut ingenio, aut diſcernendi acumine poſſit comparari! Hinc ſanè judicii noſtri pervicacia; nolumus enim id, quod judicamus eſſe præſtantius, exiliori ſubjicere; nullius autem judicium præ noſtro nobis placet: hinc etiam ortum habet uſitata paſſim illa omnibus obtrectandi detrahendique libido. Videas enim ejuſmodi ingenia, quæ nullum in Republica ingenium bonum eſſe patiantur, ne ſuo videlicet quidquam exiſtimationis decedat. omnes ignaros appellant, omnes hebetes, omnes rerum inſcios, nec eo eſſe ingenio, res magnas comprehendere qui valeant, niſi tardè & tenuiter. De ſe vero quis id dicet? inter viros id rarò audies: inter fæminas id quidem uſitatiſſimum eſt, ingenio ſe non valere quòd dictitent, præſertim ubi graviora incumbunt negotia: & quidem facilè ipſis credi poſſet. Verùm hoc habet facilitas illa incommodi, quod credi ſibi tam facilè, in re graviſſima homines paſſim indignentur. Rarò enim ſeſe hebetes, ſeſe ignorantes, ſeſe ingenio exiguo eſſe dicunt, niſi ut laudentur: aut ſaltem hæc ſibi ornamenta verbis tantùm detrahunt, fide data clanculam & accepta, ſibi minimè eſſe credendum. Quod ſane patet; non enim credunt ipſimet ſibi. quod rurſus manifeſtum eſt; nam ſi alius hoc ipſis enunciet, iraſcentur illico, falſumque eſſe clamitabunt quod objicitur. Tamen id quod verum eſt ſemper eſt verùm, quocumque demum edicatur ore, nec intereſt maris ſit an fæminæ.

Suo ingenio & judicio tanquam optimo, facile acquieſcant, omnibuſq; præferant.

28 Jam verò de judiciorum tam bona diſtributione quid dicam? certe nemo conqueritur de ſuo, nemo illud vellet alieno commutare, adeo ſuô contentus eſt quiſque, ut ſuum cuivis etiam

Sed hoc ſuperbiæ eſt, parvique judicii in[illegible]

præferat quantumvis magno, modò alienum ſit. Illud mihi ſæpius cogitanti, quî tandem id fiat ut hominibus, qui de nulla non re conqueruntur, in hac parte à Deo tam præclare ſit factum ſatis, ea tandem duplici ex capite occurrit ratio; Superbia, inquam, ingenita mortalibus; qua fit ut quiſque ea parte qua maxime homo eſt, maxime etiam velit eſſe ſpectabilis: Hebetudo deinde, cæcitas mentis, ſeu ingenii ſtupiditas; quæ in ejuſmodi hominibus paſſim tanta eſt, ut ſatis ingenii perſpicacitatiſque iis non ſit, aliena ut ingenia queant perſpicere, & de illis judicium ſuum ferre. Verùm id modò non ago.

Tantùm quibuſdam modeſtè frugaliterque de ſe ſentientibus 29
ſatisfaciendum mihi eſt, qui quod res eſt ſatis perſpiciunt; non admodum præclaris nempe ſeſe dotibus exornatos, non eâ eſſe perſpicacitate ingenii qua pollent plurimi, nec cæteris tum naturæ tum gratiæ dotibus, niſi leviter admodum, ſi aliis compararentur, inſtructos. Et quamvis hoc de ſe poſſe judicare, ſit bonæ mentis defæcatique judicii ingens indicium, quô acuti perſpicaceſque homines deſtituuntur ſæpiſſimè; tamen anguntur non rarò, Dæmoneque materiam ſuggerente, conqueruntur ſecum taciti, rationemque exquirunt, cur non eo quo alii non pauci polleant ingeniô, cur non ad litteras reconditiores capeſſendas æquè ac illi idonei? videas ſane, inquiunt, quoſdam ſcire omnia, me verò fere nihil: aliis magna eloquentia verborumque illecebris ſua divenditantibus, ego inſtar piſcis obmuteſco, ne inſcitiam male dum loquor, peiùs prodam; quin imo ſi de rebus divinis ſermo intercurrerit, alta ſapiunt alii, eaque proferunt de ſacris myſteriis cæleſtiſque gloria, quaſi ſi cum D. Paulo tertii ut minimùm cæli adita penetraſſent: ego interim in terris repo. Denique, alios video tantos à Deo favores conſequi, tanta perfundi gratia, ut toti in Deum abrepti, ſuaviſſima inter ſuſpiria gemituſque, orationi diuturnæ inſiſtant; ubi ego præ mentis imbecillitate, ne ſalutationem quidem Angelicam ſine maximis evagitationibus animi queo recitare. Nullus ſum ego, nullius frugi, nullius pretii, aut rei. Ain verò, nullius frugi? id certe non arridet; corrigendus es, id ſi ita ſit. Verùm an non id perſpicis, ea quæ attuliſti, adiaphora eſſe pleraque, id eſt, neque mala neque bona? Erras enimverò, erras graviſſime: & ut judicio valeas optimo, perperam tamen modò judicas. Ah Auditores, ſi

ſalutis

Digitized by Google

ſalutis noſtræ negotium ingeniô perageretur & ſciendi peritia; quàm rectè conquereremur, ingenio ſcientiaque nos deſtitui! ſi voce & præclarè loquendo, dicendique volubilitate & eloquentia, æterna ſalus comparari poſſet; quàm multi cæleſtem gloriam obtinerent modò, quibus minimè profuit eloquentes fuiſſe & diſertos!

30 Verùm ut ſcrupulos hos omnino complanem aut eximam: an non id, ex iis quæ modò dicta ſunt, clarè perſpicis, illas naturæ dotes, ingenium tardum aut ad percipiendum facile, ratiocionandi induſtriam, eloquendi leporem & elegantiam, imo & è cælo immiſſos præter ordinem nonnumquam favores, aut etiam præter morem communem denegatos, vias eſſe quibus à Deo ad ſtatum tibi proprium deduceris; inſtrumenta denique eſſe & adjumenta quæ Deus cuilibet in manus dat, ſtatui ſuo bene debiteque procurando? illud enim jam liquidò demonſtravimus, quod pro futura conditione vitæ, varias variis hominibus affectiones, propenſiones que in diverſa ſtudia, diverſas admodum indiderit, ingeniumq e futuris ſtatibus attemperarit. Nihilominus de tuo ingenio tu conquereris. An ergo divinum tibi vis ingenium eſſe, Deoque par? Non tantum inquies. Quantum ergo poſtulas, quietus ut ſis & contentus tuô? Neſcio ſane inquis. Neſcis? neque ego profectò ſcio ſcire quî poſſis, quantum rectè poſſis velle. Quid ergo conquereris?

Ea quas habes dotes conducunt ad tuum ſtatum.

Tract. 8.

31 Age ut rem hanc conficiam; in ipſo creationis tuæ exordio, concipe non niſi ſolam voluntatem animæ infuſam tuæ; ingenium verô necdum eſſe diſtributum: quidquid igitur adhuc es, ſolùm *Voluntas* es. Quod ſi voluntati tuæ ſic conſtitutæ, omnium quotquot ſunt ingeniorum daretur optio & electio, an tibi videris eſſe is, accommodum tibi ingenium qui ſeligeres? Quid ni inquies! ego ſane Salomonis ut minimum ingenium animique dotes, iis meliùs uſurus poſtulaſſem. Næ tu profectò magni fueris ingenii, tum cum etiam nullum prorſus habuiſſes. An non id dixi, quòd nihil adhuc ſis, niſi mera & ſola voluntas? quô pactô igitur voluntas ſola, poteſt judicare quid de Salomonis ingenio aut ſcientia dicendum ſit, cum intellectus ingeniumque quo hæc percipiat, voluntati necdum ullum ſit aſſignatum? Quô pactô, inquam, voluntas rectè poteſt eligere, cùm *Eligere*, actus ſit eligenda cognoſcentis intellectûs; intellectu verò omni

Neque ſi daretur optio, alia ſeligere potuiſſes.

voluntas adhuc ſit penitus deſtituta? Vides ſane quàm id ſit ridiculum.

Saltem tibi conducibiliora quod probatur.

Video inquies, primum ingenium da... mihi debuiſſe, nec à me potuiſſe deſignari aut eligi. Verùm; aliquo cùm jam ſim præditus, ſatis mihi perſpicaciæ eſt ut videam, alios majori pollere ingenio, præſtantioribuſque præ me dotibus exornatos. Credo ſane. Verùm an id etiam vides, aliena ingenia, & dotes animi, tuo ſtatui magis convenire, aut tibi pro tua conditione magis conducere? id ſane nullus credo, vider. Longe aliud eſt, præſtantius tuô ingenium dari aliquod; aliud verò, tibi quod ſit melius. Gladius certe acu præſtat aut malleo; an ideo ſartori aut fabro gladius præ acu aut malleo, arti quam profitentur exercendæ eſt conducibilior? Sed ne dicta repetam, clariſſime id evinco non conducere tibi dotes alias; idque hac unica ratione. Quòd ſi jam ubi ingenio es hebeti & fere nullo, adhuc tamen tuo ſtatu contentus non es, tibique plura deberi exiſtimas; quid tandem de te ſtatuiſſes, præſtantioribus animi dotibus conſpicuus? Quod ſi jam rudis & ſtupidus, Dei conſilia examinas, imo & condemnas, in quam non perſpicacitate ingenii præfidens, audaciam aſſurrexiſſes? ſi jam tam humilis & depreſſa videatur ſtatus tui conditio, ſi onus tam grave quod illi annexum eſt, procul dubio ingenioſiori fuiſſet omnino intolerabile. Rurſus cùm ſermone tam inficeto jam & inſulſo, nulloque qui lepore conditur, nuſquam tamen te non ingeris, facundiam qua non vales, ad faſtidium uſque putide oſtentas, omnia contemnis, de nemine non obmurmuras; Deus bone, quo non proſiliiſſes impudentiæ, facundum tibi ſi fuiſſet os, & vero etiam gratioſum! Enimverò non tibi perferendo tellus ipſa fuiſſet par. 32

Crede mihi; & dotibus quas natura Deuſque contulit, contentus vive. Sufficiunt illæ tibi, ut pro conditione tua modeſtè vitam tranſigas. Deſtinato conſilio, non alias tibi dedit is, in cujus manus erat dare, ut ſtatu tuo contineatis, eoque contentus ſis: neque verò ſi majores habeas, is es, ut iis rectè qui poſſis: profuturum quod putas, oneri erit & impedimento. Ingenii ſane habes ſatis, ut rectè ſapias; ſapies autem, ſi munus tuum officiumque prout debes, rectè expleas. Vt autem hoc rite facias, non eſt quod ſcientiam majorem expetas, ſed virtutem; 33

non

non ingenium acutiùs, ſed conſtantiorem voluntatem. Itaque tuo contentus vive, & tum demum vives, & vives placidè.

§. IV.

Denique ut dotibus tuis contentus ſis, eas cum alienis ne compara; nec ſi majores tuis in alio compereris, illi invide.

34 VErùm quod maximum in hac parte mortalibus negotium faceſſit, nec ſuo vivere contentos ſinit, eſt quod alienam felicitatem invidiâ livoreque infectis aſpiciamus oculis. Vnde tunc noſtra nobis incipiunt diſplicere, dum quod magis placet, in alio comperimus. Placet plebeio homini modica quâ vivit res, donec opes in vicina domo conſpicit: ſuum cuique ingenium ſcientiaque ſufficit, dum alienum non attendit; ut autem attendit, turbatur animus, fluctuat mens, tempeſtas oritur illico maxima.

Noſtras dotes alienis ſemper comparamus.

35 At, quàm id præter rationem eſt, ſi mentem advertas? nonne jam id planè confecimus, faſſique ſumus, *Vnumquemque proprium donum habere à Deo, unum quidem ſic alium verò ſic?* An non tibi ad dimenſum liberaliter elargitus eſt Deus, quidquid ratione bona dandum cenſuit? An non is, qui etiam *ventis fecit pondus*, deditque quæcumque naturæ competebant, benè ut illi foret, tibi non benè pro tua conditione exactèque admenſus eſt? quid ergo obmurmuras? Obmurmuras verò, alienis rebus curiosè nimis quod intendas oculos, & quod peſſimum eſt, tuis compares.

Sed male.

1. ad Cor. 7.

36 Hoc itaque, ſi magnâ cum tranquillitate vivere deſideras, primum tibi præceptum ſcias, ut numquam te alioſque inter comparationem inſtituas: nec ſi quas habes animi dotes, ſi quas opes, ſi quam agendi induſtriam, ſi quos ſupernaturales favores, ſi quam virtutem aut leporem, ſi quam agendi elegantiam, umquam illa conferas alienis. Verùm ut tibi tecum bene ſit munificoque pro iis largitori Deo ſis gratus, neminem in terum naturâ eſſe cogita, præter Deum beneficum, & te beneficii debitorem. Si nulli præterquam tibi valetudo bona, aut illud qualecumque ingenium, doteſque quantumvis tenues conceſſæ fuiſſent,

Hinc fit ut pro noſtris, Deo ſimus ingrati.

ſent,

ſent, quanta te teneret rerum à te poſſeſſarum delectatio! ut gratus eſſes, aliis omnibus præpoſitus & prælatus! Jam verò ingratum te facit comparatio, diſplicetque beneficium, quod non tibi ſoli Deus videbatur fuiſſe beneficus: quaſi verò tibi detractum ſit, quod aliis pro divinâ munificentiâ liberaliter eſt conceſſum.

Sed ſi tua comparare vis cum alienis, compara omnia cum omnibus.

37 At verò, ſi nihilominus præfractè comparationem vis inſtituere, inſtitue per me licet. Sed omnia æquâ lance ponderentur. Ac primò quidem non ea ſolum quæ tibi deſunt cum alienâ abundantiâ trutines, ſed & quod illum deficit, cum eo quod tibi abundantiori manu collatum eſt, etiam confer: & tum, ſi potes, querelas depone; dic ſane defraudatum te. In hôc enim nos fallimus, iniquique trutinatores alienæ felicitatis deprehendimur, quòd mala noſtra cum alieno bono conferentes, ex adverſo etiam, noſtram felicitatem alienis malis comparatam, non expendimus. Vtrumque igitur appende; & ne Deo ſis injurius, tibique permoleſtus, etiam atque etiam expende.

Et nō partem cum parte: hoc eſt tua mala cum alienis bonis.

38 Deinde, ut hoc ſedulò exequaris, non partem conditionis tuæ cum parte, ſed totum tuum ſtatum, cum eo quem alter habet univerſim compares velim, bene ut fiat comparatio. Id namque ſolum, quod tibi in vicini tui ſtatu & conditione vehementer arridet, arripis; illudque cum eo, quod in tua vivendi ratione eſt moleſtiſſimum, inepte confers. Interim difficultates eas quæ alterius ſtatum prægravant, non conſideras; minimeque tuis, quæ tua tibi fert conditio, commodis æquiparas aut componis? Quid igitur mirum ſi turbetur trutina ubi res tota male expenditur, nec lances æqua ratione prægravantur? Trutinas tu defectum tuum, quodque tibi deeſt expendis alienæ oppoſitum abundantiæ & felicitati: non mirum certe hæc apud te quod præponderet. Sed viciſſim id quo tu ſuperas, eidem impone lanci qua defectum tuum examinas; alienæ verò felicitati, etiam ea quæ ſecum fert incommoda, juſtus trutinator oppone; & vide ſis, an libræ examine hinc & hinc eunte & redeunte, tandem ad juſtum æquilibrium accuratumque momentum deveniendum non ſit.

Nō omnia bona aut mala omnibus dedit Deus.

39 Sic res aguntur, Mortales. Nemini uni Deus dedit omnia: liberalis ut fuerit, omnia tamen diſtribuit cum alicujus rei defectu. Et verò ita diſtributa eſſe omnia oportuit, ut ante demonſtravi- Tract. 8.

ſtravimus: varietas rerum & munerum, humano generi tam neceſſaria, id exigebat. Attende igitur, donorum à Deo cuique impenſorum, in ſingulis varietatem & differentiam. Illi cui invides, aut quem tibi prælatum quereris, ingenium magnum dedit Deus, valetudinem verò corporis admodum exiguam; divitias ingentes, ſed caput infirmum: ſapientiam non vulgarem, ſed uxorem inſaniſſimam; copioſam domum, ſed filios impudentes, familiæque futuros opprobrium; dignitatem conſpicuam, ſed ſummos qui dignitatibus annexi ſunt labores; hæreditatem ampliſſimam, ſed litibus undique impeditam; donum orationis, ſed ſcrupulorum vexas ingentes, tricaſque intolerabiles; plurimum gratiæ, ſed & perturbationum haud adeo multò minus. Hæc aliis ſic ſunt diſtributa. Tibi verò minùs quidem ingenii datum eſt, ſed quietis longè plus; minor quidem de divinis myſteriis cognitio & ſcientia, ſed major erga divinas res teneritudo & pietas ſincerior; minor eſt familia, ſed filii ad virtutem facti; exigua domus, ſed uxor placida moribuſque tuis accommoda; dignitas non ampla, ſed nulla faſtidia; conditio humilis, ſed valetudo conſtans; clientum raritas, ſed ſomni tranquilli; menſa non opipara, ſed quam fames condiat bene conſtituti ſtomachi; denique pauper es, ſed lætus, ſed tranquillus, ſed curis vacuus. Hæc inquam omnia ſimul cum alienâ conditione confer, ſimul expende*, & ſi potes deinceps adhuc conquerere. Quod ſi tamen pergis moleſtior eſſe & tibi & mihi.

40 Dic ergo, an univerſim conditionem integram quam habes deſerere vis, eamque cum alienâ, prout eſt, integra commutare? an tuo derelicto ſtatu, in alterum quantus quantus eſt, vis demigrare; ſic ut bona malaque omnia quæ ſecum is fert, nullo rejecto ſuſcipias? Quid deliberas? Quid caput obvertis? Quin annuis? Nolles ſat ſcio: neque etiam id velle potes ex condicto: illud enim ſtatuimus, quemque ſuo ſtatu contentum eſſe oportere; & ſuum cuique eſſe optimum. Quod ſi igitur ſtatum integrum commutare neque vis, neque verò etiam potes, cur quædam ex alieno vis decerpere, & quidem illa, alienam conditionem quæ componunt, tuæque non conveniunt? Ita ſanè eſt. Aliena ſuſpicor nos contemplari, ut ingrati ſimus, & ne de acceptis videamur Deo gratias debere tantopere, tanta cum aſpi-

Nolles totũ tuum ſtatũ cum alieno commutare, aut male velles. Cur ergo partem cũ parte mutare vis?

Digitized by Google

cimus nobis adhuc deeſſe. Nam ut præclare D. Salvianus, alienis mente oculiſque inhæremus, *Non quia ſi eligendi facultas eſſet, ſemper illa mallemus; ſed quia uſitatum eſt hoc humanæ menti, cum intueatur illa ſemper quæ deſunt.* Deſunt autem ad plenam felicitatem omnibus, quàmplurima.

D. Salv. l. 7. de Prov.

Nec D. Paulo quos habuit à Deo favores invides, cur invides vicino?

Verùm, ut rem hanc penitùs urgeam; dic ſodes, an dotes tuas ſtatumque cum Divi Pauli conditione commutare vis? an Evangelium toto orbe diſſeminare, an ab hoſtibus urgeri, an detrudi in carceres, an tertiò publicis flagellis excipi, an naufragus toto jactari ponto, an denique capitis condemnari? vellem, inquis, ſi ſtatus id mei ferret conditio. Verùm neque pro concione dicere meæ ſunt partes; neque adeo litteris ſufficienter imbutus ſum, hæc ut audeam: neque ingenium ſuppetit, ſtudia tanta ut aggrediar. Bene eſt, ſic tecum judico. Verùm, cur Paulo id quod in ſuâ conditione felicitatis habuit invides tu? cur non pateris eum in tertium cælum rapi, iſthinc ad labores tam ingentes, animos etiam delaturum pares? cur non pateris eum qui tanta ſubiturus eſt mala, deliciis nonnumquam frui? Patior, inquis; Paulo certè non malè volo, ei non invideo, neque adeò de illo conqueror: etenim id ſcio, alia ipſi adjumenta danda, alias dotes, alios longè favores impendendos eſſe, ut conditionis ſuæ partes omnes expleat, quibus ego, ut mihi vivam, non indigeo. 41

Et ſi vicino invides, certè præter rationem id facis.

Rectè tuliſti ſententiam. at verò, hîc te jam teneo. Cur igitur vicini tui commodis invides & obgannis, cùm ille non minùs *Proprium donum ſuum à Deo habeat*, quàm Paulus ſuum? Cùm tecum tacitus loqueris, illud ſemper occurrit, divitem eſſe illum, magno ingenio, litteris excellentem, res ei bene ſuccedere, felicem eſſe præ te. Verùm id etiam cogita, ideo datam eſſe ei hanc fortunam, has delicias, hæc commoda, ut labores, qui ſtatui ejus intercurrunt leniantur & ferendo ſint; ideo ingeſtas opes, potentiam, dignitates, ingenium, eloquentiamque conceſſam, ut partes ſuas agat, & verò agat bene. An ergo ſi in ſcenam pro decoro inducendæ ſunt perſonæ, ruſticas veſtes Regem vis induere, ſenatorias militem, militares vero Senatorem? Aut tu ruſticum agere cùm debeas, tuâque parte contentus ſis nihilominus Regia ornamenta, Regem acturo vis detrahere? amens ſanè ſis, hoc ſi vis, aut illi ſi ſuccenſeas. Quemque ſuas partes agere, 42

agere, & parti agendæ convenientes dotes habere, ut ſapias, permitte. Neque quomodo ſuum munus expleat curioſus quære; tibi id non ſit curæ, tuâ quod non intereſt. Si bene res ſuas agat, ideo fortunare illi vitam ſcias Deum, ut bene agere perſeveret: ſin verò perperam agit & perversè; ut per beneficia rebellem ſibi demolliat; aut certè ut quædam, quæ rectè malus cùm ſit egit, hîc ei compenſet opera, ſupplicia æternitati reſervaturus.

43 Quidquid ſit, illud eſt certiſſimum, dotibus illis ſublimioribus, majorique ingenio non indigere te, ut rem tuam agas, neque ut plebeiam vitam ducas, neque ut penſa trahas, neque ut colum obvolvas, neque ut textrinæ incumbas, ſi iſtæ tuæ ſunt partes; neque adeo, ut orationi vaces, & Deo placeas. Non multâ memoriâ opus eſt, ut memineris à Deo eſſe te quod es; illudque tibi longè optimum eſſe quod es. Hoc tibi planè perſuaſum habeas, non minùs Deo gratam eſſe ſimplicitatem tuam animique hebetudinem, quam præcipuorum in orbe capitum acutiſſima ingenia; neque minùs Numini arridere humilitatem abjectionemque tuam, quàm doctorum elatas voces; neque adeò minùs exaudiendum te, vulgari minimeque ſublimi plebeiorum orandi methodo cum inſiſtis, quàm ſi altiſſimarum rerum plenis Deo ſupplicas argumentis. *Sufficis tu Deo*, inquit D. Cyprianus; itaque *ſufficiat tibi Deus*. Sufficiat, inquam, quod tibi dedit Deus; dedit enim quod ſufficeret. Simplicitas hæc, altiſſima Theologia eſt ſimplicis ut ſeſe appellat Thomæ à Kempis. Is pie ad Auctorem ſuum convertens animum: *Omnia ex te*, inquit, *& ideo in omnibus laudandus*. Quô pactô id conſequitur? nimirum quia is eſt Deus, errare qui non poſſit: jam vero *Tu ſcis quid unicuique donari expediat; & cur ille minus, ille habeat amplius, non eſt noſtrum ſed tuum hoc diſcernere, apud quem ſingulorum definita ſunt merita*.

Neq; alienis dotibus, in ſtatu tuo indiges.

D. Cypr. de Aſcenſ. Dom.

Thom. à Kemp. l. 3. de Imit. c. 22.

44 Hæc ſumma demum ſapientia eſt; præter quam, alias mihi tibique deeſſe, libens patiar. Scio, ſi præſtantiores animi dotes mihi contuliſſet Deus, iis abuſurum fuiſſe me, aut ſaltem pro dignitate, Deique honore eas non impenſurum. Si magis ab ingenii ſcientiarumque excellentiâ orbi fuiſſem conſpicuus, animos plus quàm par eſt, & ſuperbe nimiùm extuliſſem; damnationi parandæ fuiſſent inſtrumenta dotes illæ, aut ſaltem majoris ſan-

Igitur tuo gaude.

Digitized by Google

ctitatis procurandæ impedimenta. ſi in rebus agendis major mihi fuiſſet induſtria, majoribus etiam implicandus eram laboribus & tædiis: nam *in multâ ſapientiâ, multa eſt indignatio; & qui addit ſcientiam, addit & laborem*, ut recte admonet experientia doctus Salomon. Itaque ſic ſint omnia, pro ut ſunt. Si alio plus acceperim, plura habeo quæ rependam Deo; ſi minus, minus habeo quod reſpondeam, aut de quo rationem dem. *Omnia ex te*, magne Deus, omnia ex te Sapientia infinita, *& ideo in omnibus laudandus*. Tam laudandus ob id quod habeo, quam quod non habeo, aut alius habet præ me. Meo ego contentus vivam; & quod mearum eſt partium ſedulò exequar. Fructus quos mea tellus fert, meum ingenium, mea hebetudo, mea ſimplicitas, accurabo ut ad maturitatem excreſcant. Lætus interim tibi & ex animo gratulor immenſe Deus, alias eſſe ſublimiores mentes, quæ tibi obſequia præſtantiora deferant; alios eſſe in cælis Genios, qui profundiùs te cognoſcant, intimiùs ament, & verò etiam laudes, tanto Numini convenientes, pro dignitate decantent. Hoc tibi, donec Angelicis jungar choris, pro tenuitate mea ſimplicateque ſupplex decantabo; *Deus meus es tu, in manibus tuis ſortes meæ*. Interim Tuus vivo, & Tibi vivo.

Ideo & de alienis dotibus Deo gratulare.

Eccl. 1.

Pſal. 30.

TRA-

TRACTATUS XII.

Servus vocatus es? non ſit tibi curæ.... qui enim in Domino vocatus eſt ſervus, libertus eſt Domini: ſimiliter qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti. Vnuſquiſque in quo vocatus eſt, fratres, in hoc permaneat apud Deum 1. *ad Cor.* 7.

Oſtenditur, quod qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam iis bonis & malis, quæ illum ſtatum conſtituunt, debere acquieſcere; hoc eſt dignitati, opificio, opulentiæ, parcitati bonorum, paupertati &c.

PROOEMIVM.

PAulatim quieti nos damus. Vinum dolio recenter infuſum, tam diu agitatur calore indito, & ebullit, donec fæces omnes ex imo eduxerit: defæcatum cum fuerit, quieſcit, interque ſuos limites tranquillum ſtat. Quamdiu, Auditores, in animo turbatur quidpiam, turbatur totum; & ubi unum tantùm præter rationem effervefcit deſiderium, in illo animo tranquillum eſt nihil. Illud egimus, ſtatui tuo acquieſcere ut velis, ac proinde omnibus quæ te ad hunc ſtatum devêxere eventis. Acquieſcis, ut video, & ſi rectè rationem ineo, vinum in caveam recondidi. Verùm uti muſtum recens eſt, ebullire illud rurſus paulatim video, neque ſatis arridere paucula quædam quæ ſtatum tuum afficiunt. Et quidem varii proferunt varia. Alii enim conditionem ſuam paulò difficiliorem quàm par eſt, laboribuſque pluſculum expoſitam dolent: alii plus paululum honoris; alii divitiarum aliquid plus adjici debuiſſe, aliquid etiam valetudinis & roboris, rectè ut ſe haberent

Digitized by Google

omnia, commodèque conditionis ſuæ partes omnes explere ut poſſent. Ego certè querimonias omnes libens inaudiero, ut illas componam. Illudque oſtendam, injurias eſſe has Deo voces: rurſus verò maximum eſſe errorem credere, vel teruncium, vel feſtucam tuo ſtatui deeſſe; omnia conditioni tuæ ferendæ exactiſſimè eſſe adaptata, tibique convenire, ſi tu ſtatui adaptare te poſſis. Itaque ſi tuo ſtatu contentus es, illud illico conſequitur, iis te debere acquieſcere, quæ ſtatum tuum conſtituunt, & ſine quibus non eſt Tuus.

§. I.

Vt ſtatui tuo plenius acquieſcas, magis oſtenditur optimè id factum, ut in manu noſtrá non eſſet eligere, eſſe quod vellemus.

IN eandem, uti credo, ſententiam mecum itis, illudque non ægrè conceditis, quemque ſuô debere vivere contentum ſtatu, quem Divina Providentia omnibus rectè expenſis ſapientiſſime determinavit: ac proinde par eſſe acquieſcere eventis omnibus, per quæ, quaſi per inſtrumenta, ſtatus is tibi eſt efformatus: denique non alias animi internas dotes præ iis, quæ habentur, ſollicite eſſe quærendas; cum illæ ſtatui tuo recte debiteque exigendo penitus ſufficiant. 1

Licet nobis rerum noſtrarum daretur optio; non ſumus electionis bonæ capaces.

Et verò, ut quod res eſt, loquamur candide; ego ſane non video, quô pactô alium aut alium vitæ ſtatum eligere potuiſſemus nos, niſi quaſi tacite à magno illo Numine res ita circa nos compoſitæ fuiſſent, ut non niſi paucarum admodum daretur electio; in cæteras verò quaſi illaberemur inducti. Qua enim ratione alterum præ altero eligere quis poſſit & præferre, niſi utrumque noverit? nemo autem noſcere rem aliquam dicendus eſt, niſi eam penitus intimeque perſpexerit: quis autem is eſt mortalis homo, qui circumſtantias omnes & proſtaſes rerum omnium, quarum daretur electio, penitùs habeat introſpectas? Et rurſus licet omnia nobis eſſent cognita & maniſeſta, quæ quovis in ſtatu bona ſunt aut mala; timendum adhuc foret ne affectionibus ſuis nimium dans natura, illis excœcata eligeret 2

id

id quod peſſimum: unde tandem ingemiſceremus electioni noſtræ, illud tantùm excuſationi prætendentes: *Video meliora proboque, deteriora ſequor.*

3 Id quidem video, è duabus, quæ proponuntur, conditionibus, eligere me poſſe eam, quæ melior commodiorque rebus meis videtur; verùm eam præferre, re ipsâ melior & commodior futura quæ ſit, non eſt in manu mea. conjecturis agere poſſum; ſed acu rem tangere, & quidem ſine errandi periculo, ſolius Dei eſt. Quî enim id rectè poſſim diſcernere, niſi priùs iſtud probè teneam, quid quovis in ſtatu mihi vel bonæ vel malæ rei obventurum ſit, ut eas inter ſe comparando, verum tandem judicium feram? quî poſſim Italiam nativitatis meæ loco præferre, ut iſthic in lucem prodire rectè velim, niſi ſciam iſthic ſi naſcerer, ſuperventura mihi dies allatura quid ſit? id autem ſcire quî poſſim, qui ne quidem hîc ubi jam verſor norim, craſtinum quid ſecum ferat? Verùm cum id non ignorem, omnia etiam minima rerum in quacumque conditione poſitarum eventa, clare & dilucide cognoviſſe Deum; eumque nihilominus videam natalem, quæ mihi obtigit patriam, Italiæ prætuliſſe; fundamentum habeo indubitatum, cui innixus firmiter mihi perſuadeam, hunc mihi naſcituro locum præ aliis omnibus conduxiſſe. Eandem ratiocinationem omnibus, quæ mihi conceſſit Deus, applico ſine ullo diſcrimine. Ac ſic conſtanter aſſero hos mihi parentes, hanc educationem, hanc corporis conformationem, conſtitutionem hanc animi, has dotes & non alias ullas; quin imo & has ſupernaturales gratias mihi præ iis, quæ D. Antonio, aut Paulo Eremitæ conceſſæ ſunt, conducibiliores melioreſque feciſſe. Illud enim clare cognoſcebat perſpicax Deus, eas gratias mentiſque illuſtrationes ad Eremitæ ſtatum pedetentim fuiſſe deducturas me; quem tamen mihi ſtatum præ meo judicaverat non expedire. Omnes enim circumſtantiæ ſimul concurrentes, proprium cujuſque ſtatum faciunt, ut mox explicabo. *Probatur inductione.*

4 Itaque non acquieſcas modò Deo; ſed & illi gratias age, quàm potes maximas, de omnibus quæ circa te acta ſunt; in eum enim ſtatum, qui tibi optimus eſt, te devexerunt. Optimus autem ille ſemper eſt, in quò es, dummodo ſine ſcelere. ſi æger es corpore, ſi pecuniæ inops, ſi difficultatibus implexus modò; modò ſane non

poteras

poteras eſſe quidquam melius. Rurſus ſi valetudine bonâ es, ſi opulentus, ſi in dignitate poſitus, ſi commodè vivis & opiparè: numquam meliùs quid excogitare poteris, quod jam & hôc temporis momentó ſis, quàm quod reipsâ in præſentiarum es. An autem, & quomodo varietatem aliquam ſtatui inducere poſſimus, ut eum vel emendemus, vel etiam evehamus, dicemus porrò deinceps. Tract. 14.

Neque hic quæ elegiſſemus, datur acquieſcere.

5 Illud jam dico, incertum eſſe quidquid de ſtatu noſtro præſumimus, dubium quidquid ſtatuimus. Veriſſimumque eſt illud Sapientis: *Cogitationes mortalium timidæ; & incertæ omnes providentiæ noſtræ.* Quin imò ideo ſemper timidæ, quia de eventu ſemper incertæ. Quidquid admodùm deſignamus animô, ex adverſo aliter cadit, & menti noſtræ ferè ſemper contrarium ſortitur eventum. Et verò ſi quidquam ex voto ceciderit, ne hoc quidem voto faciet ſatis, niſi ſi hoc ipſum votum, ex Dei ſolo beneplacito tibi benè cedere, ſincerô animô & non fictè deſideraris. Alter ſi vota deſideriaque conceperis; etiam conceſſa & completa, brevi futura ſunt faſtidio. Et ſic ſanè aſſeverare audeo, quod ſi non unicâ tantum vice, ſed millenis omnino, eligendi ſortem tuam tibi daretur optio & facultas, millies condemnaturum te quod elegeris, niſi tecum, & per te eligentem ſequaris Deum; nullus tibi arridebit ſtatus, niſi, quem Cælum dabit, placeat: & ſic pigebit elegiſſe, quidquid demum elegeris. Sap. 9.

Probatur ratione.

6 Ratio autem eſt manifeſta. Cùm enim nullus in hoc orbe ſtatus ſit, aut vivendi conditio, quæ non ſuis ſit implexa moleſtiis, & quidem etiam graviſſimis: ſimul atque eas incipias perſentiſcere, illico tædebit te electionis tuæ, per quam factum vides, ut in has miſerias devolvereris; aliudque optabis elegiſſe, ne in hæc mala incideres. Idcirco bono ſanè conſilio hæc electio nobis permiſſa non eſt, nimium enim multis modis iraſceremur nobiſmetipſis, & verò etiam exerceremus odia.

Et inductione.

7 Id certè nobis accidit quotidie in illis rebus, quas noſtro marte ſelegimus. Vxorem tibi deligis tu, tu maritum. quamdiu placida eſt uxor, & conjux commodus, placet optio, at verò ſi alterutrius mutetur indoles, aut ingraveſcant mores; inſoleſcat uxor, aut genius exaſperetur conjugis; tum verò primum quod occurrit, eſt, Ah! cur virum hunc elegi, cui tanta procorum ſuppetebat

bat turba! Verùm ne te condemnes de hâc electione, quiſquis es, idem enim de quovis quem ſic elegiſſes, dictitares. Munus aliquod officiumque, ad quod non à Deo quaſi manu ductus ſis, ſed pro tuo arbitratu ſelige, quamdiu res ad nutum fluunt, favet fortuna, opes augentur, rectiſſimè dices te id præ aliis ſelegiſſe; mutetur ſors, deteſtaberis improvidam electionem. At, non id etiam meminiſſe oportebat te, nullam ſine moleſtia in hoc miſero orbe eſſe conditionem? Elige ſtatum quantumvis ſanctum & religioſum, ſanè ſi tuo tantùm ſeligis arbitratu, vix minima occurret carnis petulantia, caſtitatiſque ſervandæ moleſtia, deſpondebis animo confeſtim, & matrimonii tibi videberis eligere debuiſſe conditionem. Et hoc quidem in omni rerum electione contingit; numquam ita ſeliges, ut numquam te electionis tuæ pœnitere poſſit, & verò etiam reipſa aliquando non pœniteat, imo & ſæpiſſimè. nam res ipſæ, quas ſeligimus, mutationi & viciſſitudini ſunt obnoxiæ; mutantur illæ, peritque id quod eligenti placebat maximè. diſplicet igitur electa res; & tunc diſplicet elegiſſe nos, quod tam facilè poterat diſplicere.

8 Neque id mihi jam dicas magnam te adhibiturum induſtriam, ſi eligendi detur optio, ne id eligas cujus te poſtliminiò pœnitere poſſit. Frivola hæc dicta ſunt. Qua enim in re magis animi ingeniique nervos intendunt homines, quàm ut pecuniam lucro exponant, eligantque hypothecam, cenſumque longè ſecuriſſimum? Itaque jam tibi ſex mille aureos in manus do. tu ſic eos eroga ſi potes, ut expoſuiſſe non pœniteat, imo pœnitere ut non poſſit. Certè inquies, fundo nihil ſtabilius; itaque agros coëmam. Coëmiſti? interim cras bellum ingruet, indolebiſque millies, ædes intra muros urbium non comparaſſe te. His autem ſi emendis peculium exhauſeris, ecce aut flammis abſumentur inopinis, aut caſu concident. & cum illis tua ſpes. Quid ergo rem tam inſtabilem ſuppoſuiſti auro tam certo? Caſus, inquis, incidit, cui præcavere non fuit in manu mea. Hoc eſt, quod volebam, ſemperque inculcatum volo. Infinita ſunt ejuſmodi eventa, caſus infiniti; quos cum ignoremus, fieri nullo modo poteſt, ut id eligamus cujus pœnitere nos non poterit. atque ideo noſtra nobis electio neceſſe eſt ut ſemper ſit ſuſpecta, eaque cui numquam detur acquieſcere. Incertæ, ut inquit Sapiens; & quia incertæ, *timidæ ſunt omnes providentiæ noſtræ*,

Acquieſces, ſi Deũ tibi res tuas ſelegiſſe, certò credas.

9 At verò cùm illud mihi penitus perſuaſum habeo, Deum eſſe, hunc mihi ſtatum qui deſignarit, & præ cæteris omnibus tanquam optimum ſelegerit, eumque libero meo arbitrio & electione uſum fuiſſe ut præſcriptum ſibi finem aſſequeretur: tum verò penitus conditioni meæ acquieſco, nec quidquam eſt quod umquam pœniteat. Nam ſi omnia ad nutum fluunt, habeo omnino quod volo; ſin autem in tranſverſum aguntur res, difficultateſque occurrunt ſtatûs, habeo certe habere velle quod debeo; judico enim ex Dei eligentis Providentiâ in eo me ſtatu hodie eſſe debuiſſe, in quo hodie mihi eſſet malè. ſic ſi proſperè in matrimonio agantur omnia, uxor bene ſe habeat, valeant filii, familiæ ſplendor augeatur, facilè tunc certè placebit tam commoda conditio: ſin verò ſuboriantur tædia, mores uxoris antea placidæ, intolerabiles nunc ſint, fortuna domum deſerat; tum quia eligentem hæc mihi Deum conſpicio, illud mecum ſtatuam, hoc mihi tædium conduxiſſe hodie, ideoque hoc in ſtatu collocatum, tædio ut ſic afficerer. Sic in hyeme judico gelu conſtringendam terram, & facilè frigus fero: in æſtate cenſeo caloribus aperiendam humum, & ſic Soli non obmurmuro. Verùm id ſequenti tractatu dicendum eſt explicatiùs.

§. II.

Nihil itaque ſtatui tuo demptum aut adjectum cupias ſi tuo contentus ſis, nec alieno adjectum dole quod deeſt tuo.

Parum aliquid ſibi deeſſe ſemper dicunt homines.

10 ADmodum plana mihi inquies videntur hæc omnia, rationique conſona. Acquieſco ſane & dictis & ſtatui meo; nec aliud eſſe volo, quàm quod ſum, Verùm enimverò, an non optabile id foret, aliquantulum majoribus divitiis ut affluerem, commodiùs tantùm ut conditionem meam poſſim exequi? Certe Deo obmurmurare jam nolo: tamen an id mihi tantopere noceat, cenſus ſi mihi paulò ſit copioſior, abundantiorque ſed paululùm tantummodo domi res? Quid ſi corporis forma paulò venuſtior foret, ſi valetudo parùm firmior, munuſque quod gero paululùm ſplendidius?

Sed ſi parũ eſt quod

11 Itane vero vir bone? Paululùm tantùm eſt quod expetis, & idcirco

idcirco exiſtimas murmurationis reum non eſſe te. Egregium enimverò injuriæ Deo irrogatæ prætextum! quam antequàm tibi aperio, illud jam te interrogo; ſi parum tantùm ſit formæ, parum valetudinis, parum divinitatis, parum divitiarum quod deſideras: quæ tandem illa eſt dementia, ut res tam exigua tantopere te conturbet, & tam parum ſpei totam tibi mentis tranquillitatem auferat? ſi parum eſt quod expetis, parum eſt quod denegatur: & idcirco tamen, non parùm, ſed vehementer etiam affligeris, hoccine eſt ſanæ mentis eſſe? Verùm edic porrò, quanti tu parum illud eſſe cenſes? quantum pecuniæ tibi cupis adjici, ut paululùm dicaris ditior? Nummorum millia ſexcenta? Minime inquies, non mehercle, nolo tantas opes: parvo contentus ſum, modò plus ſit, quam modò eſt in loculis. O cæcum & improvidum caput! An non id vides nihil admodùm referre, an ſexcentorum te millium, an exigui æris cupido turbet, modò turberis? Certe tibi auctor fuero, ut non ſexcenta tantùm millia, ſed & ipſas Indiarum opes expetas, Peruviæque totius inhies theſauris. Inſanus, inquis, fuero id ſi vel in mentem veniat. Fateor, ſed neque jam admodum ſapis, quin imò ſi rectè rationes teneo, inſaniora modò ſunt vota tua, quàm ſi ea per integra regna extenderis. cum enim & hoc & illud votum mentis officiat tranquillitati: certè minus abſurdum videtur, turbari hominem ob magnam ſibi denegatam ſpem; ubi exiguum quid expetere, non magnum habet operæ pretium, & tamen non minorem, ſi non concedatur, adfert animo perturbationem.

deeſt, cur multum conqueruntur.

12 Vt verò ad injuriam, quæ Deo ejuſmodi querelis infertur, demonſtrandam accedamus; an non id ridiculum eſt, quod obmurmurator hic Dei ordinationibus planè acquieturum ſe dicat, modò paululùm plus valetudinis, parum plus dignitatis, exiguum quid divitiarum ampliùs fuiſſet attributum? Dolenda ſane res eſt, eum qui omnia tam juſtâ trutinâ diſtribuit bona; diſtribuit enim *in pondere & menſurâ*, huic homini ſic admetiri non potuiſſe, ut plane faceret ſatis. Quid tanto quæſo Numini in mentem venit, ut exiguum illud maſſæ detraheret, hominibuſque ob tantillam rem, non parvam tamen daret materiam conquerendi? Ita tu me de Deo loqui doces, murmurator in paucis egregie. Verùm ne quæſo injuriam hanc Benefactori tuo impingito, inſigniter ingratus ne ſis. Neque ſi centum omnino

Injuria eſt Deo iſta querimonia.

libras pro ſuâ liberalitate appendit, tu ei vitium facias, quod non unciam drachmamque adjecerit. Turpe id nimium eſt millenos danti aureos, ob quadrantem unum negotium faceſſere: turpiſſimum, id ſibi denegatum eſſe paſſim conqueri; intolerabile verò, id etiam munifico donatori exprobrare. Tuo contentus ſis; tuæ id conditioni, quod habes, prorſus congruit, & prorſus ſufficit; neque ſorti tuæ adjiciendus eſt aut as, aut obolus; niſi forte tuâ ſorte contentus non vis eſſe.

Iniquo parti videmur accepiſſe, quia plus datum eſt alteri.

13 At inquies, nolo ſane commutare ſtatum; volo id eſſe quod ſum. Mercator ſum, propola ſum, & id volo eſſe quod jam ſum. Verum ut dicam candide quod res eſt, mihi profectò non omni ex parte proſpectum eſt ut meæ conditioni bene ſit. Pauci ſunt qui merces meas coemant, pauci qui ædes accedant, lucri ſpes domi exigua, cum aliorum tabernas qui ejuſdem mecum conditionis ſunt, videam accurrentium affluxu prægravari. Deinde, mihi tantopere non laboro, ſufficit ſane mihi etiam anguſta res. Verùm filii multiplicantur, illis proſpiciendi urget cura; ſi res modò parva eſt, quò demum evadet in plures dividenda? cum aliis certe meliùs agitur, quibus ſi accreſcat familia, accreſcunt opes. Tertiò denique ſi pluſculum eſſet rei, ſane eleemoſynæ Religioniſque operibus daretur inſiſtere, mi ltaque munificus in pauperes templaque erogarem, prout alios facientes video, quæ jam domeſticis, quibus vix ſufficiunt, ſumptibus cogor impendere vel invitus.

Invidiæ iſtud vitiū eſt.

14 Ita tu quidem. Verùm quid mihi ſemper alienam ſortem importunus oggeris? quid querelis tuis, alius quid habeat, aut quid agat, invidus intertexis. Hinc enim video ad plura ſemper expetenda, ingratos homines ſumere animos etiam impudentes. At verò quid tua id intereſt, quid à Deo agatur in alienâ domo? an tibi quidquam deeſt, quia vicino tuo quidquam adjectum eſt? an quia pallio alter tectus eſt holoſerico, idcirco nudus es tu? an quia veſcitur opipare, tu fame peris? an quia ædes habes magnificas, tu ſub dio habitas, aut degis in impluvio?

Oſtenditur abſurditas hujus querimoniæ in ipſo conquerente.

15 Videte obſecro, quam abſurdè agant homines, quos aliena felicitas angit, nec ſuâ ſorte contentos ſinit vivere, etiamſi ea tam tenuis eſſet, ut ſicco etiam pane, eoque per magnum laborem extorto, cogerentur vivere. Age; quod ſi omnes quotquot

ſunt

ſunt in orbe homines, non alia haberent vitæ commoda, non alia fruerentur quàm tu valetudine, non alias habitarent ædes, non aliis veſcerentur cibis, quam quibus veſceris, an umquam tua tibi diſpliceret quantumvis incommoda caſa, aut etiam ſiccum quo nunc vivis faſtidires panem? Certè non arbitror. Quòd ſi verò omnes reliqui non niſi extimum panis haberent fruſtulum, idque ſiccum admodùm quod famelici arroderent; ubi interim panis integer ſuppeteret, malam quo poſſes lepidè exſaturare famem; nonne tuo pane non contentus modò, ſed & lætus & alacer, & Deo præ aliis gratus viveres, aliis qui te videas eſſe prælatum? quis dubitat inquies. Et tamen non niſi panem haberes tunc quem habes modò, neque minore quàm nunc labore comparatum. Hoc jam exigo; an idcirco panis tui natura immutata jam ſit, eo quòd alienas menſas carnes tegant? An aliquid domi tuæ turbatum eſt, quod in vicina tapetes & periſometa muros ambiant? Si nihil immutatum eſt domi, unde tibi immutatus eſt animus? unde in tranſverſum acta, qua cum omnes pares eſſetis, geſtiebas lætitia? Decrevit nempe ingrato beneficium, ſimul ac invidus ſenſit alienum. Verùm ſi nihil mihi detrahitur; ſi hoc quod habeo, à munifico largitore Deo ſit; ſi ſine ullis meritis meis id accepetim; ſi quod conditioni meæ ſufficit; quid habeo tantopere quod querar? an quod parum ſuppetat? numquam ſanè parum eſt, quod ſufficit. Imo quod ſufficit, multum eſt. Quin igitur Deo meo, benefactori meo gratias ago quantum queo maximas? quin pane meo veſcor hilare? Siccum dicis. At numquam is ſiccus eſt panis quem lætus condit animus. Quid mihi cum aliena felicitate eſt negotii, ſi me ſolum, ſolumque conditorem meum aſpicio, nec in alios mentem oculoſque reflecto?

16 Verùm puerorum inſtar hac in parte ſumus, & neſcio an non pueris inſaniores haud paulò. Quod ſi pueris ſex ſeptemve jentaculum exhibes, atrumque panem butyro avare ſatis illitum cuique in manus des, omnes gaudere videas; ora infigunt avidiſſime, ſapit panis, dentes geſtiunt, turgeſcit ſtomachus, quieta ſunt omnia. At ſi vel uni quantumcumque fratri, quantumcumque ægri & debilis ſtomachi, album panem viderint porrigi, illico totâ turbatum eſt domo: panem ſibi dari expetunt, conqueruntur denegari, aſſiliunt, ancillæ manibus ut eripiant, *Item in pueris.*

Digitized by Google

lachrymantur, ejulant, exclamant; & quod peius eſt rurſus eſuriunt. necater panis fami exſaturandæ confert quidquam, imo ne ſapit quidem, qui tamen modò erat in deliciis. Quid hoc demum rei eſt? an ergo deterior factus eſt panis, atriorve? Neutiquam. verùm deteriores fecit animos felicitati, ſi ſic loqui lubeat, fraternæ immixtus livor: panis in manibus alienis candidus, atros fecit infecitque intuentium obtutus At vero quia ſtomacho laborat frater, albus ei porrectus eſt panis; vos robuſti eſtis & validi. Fruſtra loquimur. & quæſo ne fratris morbum albo pani prætendite, niſi velitis omnes illico laborare ſtomacho, & licet non laborent, morbum fingere.

Puerorum ſunt hæc artificia fateor; ſed & noſtra ſunt paſſim vitia. nam ut eleganter Seneca, *Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed quod gravius puerilitas remanet. & hoc quidem peius eſt, auctoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, ſed infantium.* Hôc tantum differimus, quòd in majoribus inſanimus. Numquam nobis ſatis eſt, quia noſtra comparamus. neque noceret comparatio, niſi per eam excitaretur continuò, nimium heu nobis ingenitus habendi amor; perimus ut habeamus, noſque perdimus. ut commoda augeamus, promoveamus opes, nullique ut credamus, movemus omnia. Huc omnes referuntur cogitationes & curæ; ideo ſudatur, ideo tranſcurritur, ideo litigatur, ideo rixæ exurgunt, ideo ſuſcitantur odia, ideo amicitiæ diſſolvuntur, ideo denique turbatur humana mens, mœrore conſumitur, nec quidquam bonæ vitæ ſibi reſiduum facit. 17 Sen. ep. 4.

Satis cuiq; datum eſt, modo datis quiſque ſatu acquieſcere.

Iſtud tamen amice interroganti amice reſponde. an non quietam utcumque vitam tranſigere poſſes, iis quæ tibi ad manum ſunt, bonis uti modeſte & cum gratiarum actione ſi perciperes? Quòd ſi negas ea ſtatui tuo ſufficere, vide ſis an non ſumptus eos facias, quos ſtatus tui conditio minime requirit. ſi enim plebeius cùm ſis, tenuiſque fortunæ, nobilem vis agere, ne certe conquerare bona non ſufficere; neque id Deo imputa, ſed immodicæ cupiditati tuæ. Sufficerent ſane bona ſtatui tuo, ſi tuus ipſe tui ſufficeret ſtatus. Hoc tamen non ago modo: illud urgeo, quâ fronte aſſerere id poſſis, non ſatis tibi pro conditione tuâ eſſe proſpectum, qui jam candide confeſſus es, contentum imo & lætum ſorte tua futurum te, niſi aliis liberaliùs proſpectum foret? An non id te pudet aliis candidiorem ſeu panem 18

(puero-

(puerorum inſtar) ſeu fortunam (quæ virorum eſt infantia) invidere, & impalleſcere alienis bonis? Tibi ſanè malè facis, alteri quod ſit meliuſculè. an non id eſt puerum agere in virili ætate, & in ſenectute maturâ infantiæ vitiis implicari? O ſi ditior eſſem inquis, ſi locupletior, ſi opulentior, quid non agerem? Acturus quid eſſes, videbimus id porro deinde. Quid verò jam agis per tot vota, inaniaque deſideria? nihil ſanè niſi tuam quietem interturbare, eoſque in animo tuo excitare tumultus, quibus tandem immarceſcis. Comede ſi ſapis quem tibi porrigit panem Deus, gratiaſque age pro viribus maximas: candidum ſi dederit, bene tibi erit; atriorem ſi obtulerit, non erit ut reris malè:
A Kemp. l.3.c.15. *Da quod vis*, dicebat piiſſimus Deoque totus devotus Thomas à Kempis, *& quantum vis, & quando vis. Domine tu ſcis qualiter melius eſt; fiat hoc vel illud ſicut volueris.*

§. III.

Ideo autem nihil tibi adjici vult Deus, ne ſtatim te tui ſtatus faſtidium ſubeat; illumque in eum qui tibi non convenit commutare velis.

19 Animadverte jam ſi placet, plura tibi cum negantur bona, Dei miſerantis induſtriam, & ſagacitatem. An non id liquido oſtendimus, & poſt multa tandem confeſſus es tu ipſe, tuum tibi ſtatum præ omnibus maximè convenire, neque meliorem tibi eligere aut conficere potuiſſe te? Quid ergo jam pluſculum commodi exoptas, minùs vero aliquantulum laboris; pluſculum divitiarum, egeſtatis vero paulò minùs? Certè hæc omnia tuum ſtatum conficiunt, imo ſtatus tuus ſunt ut mox explicabo. Hoc ſane nemo mihi jam negaverit, paupertatem adminiculum eſſe & inſtrumentum, quo Deus in eo te ſtatu continet, quamdiu illum tibi cenſuerit convenire. Statuamus igitur opificem eſſe te, ferroque ſubigendo operam impendere. Status is tibi convenit Deo judice. Tu interim opes expetis. Dentur ſane ſed non à Deo, & rationibus tuis accedant aureorum decem millia. Quæro ego jam an tu tanto ditatus auro, fabrum poſthac ferrarium acturus ſis? Egone inquies, ferro admovero manus jam auro

Tract. 10.

Homines paſſim cū parum rei ipſis adjicitur, de ſtatu mutando cogitant.

auro graves? minimè verò. Quid ergo acturus poſthac? omnia inquies cùm venum proſtent, munus mihi dignitatemque in Republica comparavero; ſic vivam commodè. Enim verò id mihi jam libeat carbonibus aſtare totos dies, & penes fornacem calidum frigida veſci carne & miſero pane. An has miſerias feram ego tanta cum pecunia, quæ miſeriarum omnium unicum eſt ſolatium? non taxo ædepol, hercle tantam inſaniam.

Sed mali. En ut non poſſeſſa tantùm, ſed & præconcepta tantummodò felicitas, tibi omnem attentionem memoriamque eripiat. An non illico faſſus es tuum tibi ſtatum eſſe optimum? cur igitur in alium mutare vis, niſi quia pecuniæ tibi dementant caput? Huic incommodo præcavit Deus, nihil fortunæ tuæ cum adjicit, ne parum quidem; incredibile eſt quam paucis pennis opus ſit, ut volare ſe poſſe putet Icarus. Longè itaque meliùs eſt ut nullas habeat, ne appetat nocituras. Ah miſer! quantò ſatiùs tibi eſt malleum geſtare manu, quàm ſceptrum! fuligine carbonum quàm adulantium fumis afflari! quantò meliùs in incude tuâ fortunam tibi cæleſtem fabricare! Hoc tute ſcis, tute fateris ipſe; quid ergo ad minus profutura, imo ad nocitura tantopere anhelas? Hæc ſanè duo combinare non poſſum: judicas tuum tibi ſtatum magis competere, & tamen rejicis. Aut igitur alterum nega, aut certè te intra limites tuo ſtatui præfixos contine; eaque lubens ſuſcipe & bona & verò etiam mala, quæ ſtatum tuum conſtituunt aut illum neceſſariò comitantur. 20

Eligunt enim onera quibus ferendo non ſunt. Jam verò cum per divitias hujus vitæ difficultates miſeriaſque evaſurum te exiſtimas, erras planè. Illud occino: ô quantâ laboras in Charybde, Syrtem evadere cum conaris! Hoc certè ex Epicuro Seneca opportunè ſuggerit; *Multis paraſſe divitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio.* Nihil veriùs, verùm ita præſentia abhorremus mala, ut futura nihili faciamus, dummodò evadamus illa. Nec etiam ſi in majora incidimus incommoda, penſi habemus quidquam, modo præſentibus non urgeamur, tanta eſt & tam temeraria mutandi libido. Faber ille ferrarius, qui fortunam ſibi magnam pecuniâ coëmere ſtatuerat, eam inquam quam ſibi malleo non poterat effingere, nec in incude fabricare: tum cùm miſerias ſui ſtatus evadere conatur, in alias longè graviſſimas, quas ſecum fortuna trahit, incidiſſet infelix; & quidem minime miſerandus, ut qui eas ita adamarit, 21

Sen. ep. 17. in fine.

ut

ut etiam auro coemerit. Verum id quidem eſt quòd fuliginem opificinæ, malleorum ictus, incudis fragorem, miſeriaſque frugalis menſæ datum fuiſſet evadere, felici, quia alias miſerias inexperto: at verò cum ipſi jam locupleti & opulento, caput litibus cœpiſſet obtundi, vidiſſetque evocationibus conteſtationeque facta ſeſe in jus abripi, rationes exigi, cenſus denegari, nec niſi per multas altercationes exhiberi; rurſus mendaciis, perjuriis, adulationibus, commendationibus importuniſſimè implicari ſe: tum certè credo complicatis manibus, erectoque in cælum vultu millies exclamaturum, Ah miſerum me! quanto facilius mihi fuit ventum follibus camino facere, quam Fortunæ ventis imperare! quanto commodius fuit malleorum ictus perpeti, quam quibus nunc contundor miſer! ad menſuram cadebant illi, eoſque excipiebat incus; undique me impetunt hi, ſine menſurâ quidem, ſed non ſine pondere. O quantò nunc meliùs mihi foret incudi meæ malleis incumbere, quam eſſe Fortunæ incudem! quàm curis expers lætuſque forcipe verſarem ferrum, qui ab auro ipſemet meo tam crudeliter exagitor! nimium hæc gravis ſors eſt, humeri impares, oneri ferendo non ſum.

22 Sapis profectò cum ſic loqueris, quod verò tibi niſi experto videre non licet, nec fortè cupidine nimiâ excæcatus videre non vis, id quidem Deo antequam eveniat, eſt longè perſpectiſſimum; & ne eveniat, magna ipſi eſt cautio. Novit ipſe quæ cuique ſtatui immixta ſunt onera, novit quid tuæ ferant vires; omnibuſque rite expenſis, illi te applicat conditioni, cui ferendo ſis par. Paupertatis ſi te incommoda nimium gravant, certum id tibi ſit divitiarum te incommodis opprimendum; quin imo ne commodis quidem bene ferendis parem fore. Neque ſi dives es, & in dignitate poſitus, de tuis etiam incommodis conquerere, nec plebeiæ conditionis tranquillitatem tuæ indignabundus præfer: nam tua qui tam moleſtè perfers mala tot undique commodis circumſeptus, certè molles nimium teneroſque humeros paupertati ſuſtinendæ ſupponeres. Novit iſta qui vires oneri, oneraque viribus ſummâ accuratione & induſtria attemperavit. aliis ut idem verbis dicam, ſtatum ita compoſuit, ut ſtare in eo poſſis & perſiſtere. tu ſtatum tibi cum præſtruis, caſum tibi machinaris, imo & occaſum.

Optimè novit Deus quid quiſque ferre poſſit.

§. IV.

Occurritur objectioni de filiorum curâ habendâ. item oſtenditur quod modicum quid additum ſtatui, ſtatum mutet tibi peculiarem & proprium. exponitur duplex ſtatus, genericus alter aut ſpecificus, alter peculiaris & individuus.

OPpones illud ſat ſcio, hæc quidem omnia eos concernere, 23
ingentes qui divitias animo volvunt & ſollieiti ambiunt: quorum quidem ſtudia in hoc collimare ut ſtatum ſuum penitus excutiant, nimis ſanè eſt manifeſtum: te verò non id agere, modicas tantum opes expetere, ut conditionis tuæ incommoda minùs moleſtè feras: neque adeò tibi ipſi laborare te, ut qui tuâ ſorte contentus ſis, quàm filiorum commodis inſudare; quorum uti tibi commiſſa eſt ſuſtentatio, ita dubio procul impoſita eſt & cura. duobus autem cui curandum eſt, quid mirum quòd ſua ſibi ſola ſors non ſufficiat?

Filiorum ne ſis ſollicitus; magis illi ad Deum quã ad te pertinent.

Vlterius quæſo ne progredere, de filiorum curâ quam cupiditati tuæ diſſimulandæ, cautus prætexis, reſpondendum eſt prius antequam ad alia dilabamur. Curam tibi filiorum demandatam eſſe quòd fatearis, libens accipio. At à quo? à naturâ inquis, & naturæ auctore Deo. Nihil rectius, Deus itaque filiorum curam tibi demandare legitimè qui potuit, plus juris quam tu ipſe in filios tuos habere dicendus eſt. Hoc certè in confeſſo eſt. Ipſis itaque ſi proſpiciendum eſt, iſtud ſanè Deo præ te longè magis incumbit onus. Et vero neque hoc mihi negaveris, Deo longè exactius quàm tibi perſpectum eſſe, quis demum ſtatus tuæ proli conducibilior ſit. Quid ergo exclamas paulò majores opes expetere te, eorum rebus commodiſque rectè ut conſulas? Commodiùs ipſis eſſe ſi voluiſſet Deus, non te parentem elegiſſet, is in cujus manu erat nobiliores illis natales dare. Tu quod tuum eſt age; de tuo quod habes proſpice, ea tibi incumbit curatio. parergon eſt & abs re plura exoptare, ubi plura filiis ſuis impendi non vult is, qui æquum in pupillum curatoremque jus habet & imperium.

[illegible]

Itaque ſic ſtatue; ea quæ ad manum ſunt, & tibi & illis impende 25

pende pro facultate quam obtines, non quam optas. Quod ſi exiguam tantùm hæreditatem proli potes transſcribere, illud tibi ſit perſuaſiſſimum, tenues eos & pauperes eſſe voluiſſe Deum, tuâque egeſtate velut inſtrumento uſum, ut eos in tenui collocaret ſtatu. quòd ſi proles naſcatur copioſior, hoc quoque ita Deum ordinaſſe, ut longè quàm tu modò ſis, pauperiores eſſent ſinguli; nimia adhuc erat fortuna tua, quàm ut tota in prolem unicam cum ipſius evidente ruinâ tranſiret. Quid igitur prolis tuæ conditio futura te torquet, cum id certum ſit, quamcumque Deus aſſignarit, longè meliorem ipſi futuram, quàm tu poſſis mente deſignare & votis expetere? Neſcis tu quid proli expediat, novit id præclarè Deus: quid ergo te & temerè & verò etiam incaſſum exedis? *Proſpicite, quos pauperes eſſe voluit.*

26 Perſiſtis nihilominus in propoſito; illudque urges parvam adjectionem conditioni factam, eam feliciorem quidem reddere, non verò etiam illico mutare; non enim plebeius homo aut propola, plebeius eſſe deſinet ſi renues illi adjiciantur opes. Jam vero inquies, propola cum ſim officinam meam exercere volo, porrò ſtatum non deſero, neque adeo libeat deſerere, licet aliquantulum accreſcant res Deus immortalis quid audio? An tu id mihi perſuaſeris in tuo ſtatu perſtiturum te, ſi fortuna paulò tibi blandior illuceſcat? Audi. Nolo jam tibi innatam homini cupiditatem objicere, quæ numquam poſſeſſis extinguitur, nec habitis exſaturatur ſed exacuitur magis & accenditur; utpote cujus natura ſit ſemper habendis inhiare. Parum tantummodo dicis te expetere; & *parum* illud ſi concedatur, accreſcet non parum fames, & *adhuc aliquid* deſiderabis. *Aliquid adhuc* ſi conſequeris, mox *paulo plus* erit in deliciis. vix *paulo plus* domi comparuerit, cum ſubito *multo plus* futurum ſit in votis *Multo autem plus* votis ſi acceſſerit, dices denique *numquam ſatis*. Novi ego mortalium ingenium; novi cupiditatum genealogiam, & generationem. novi inquam quas proles gignat fœcundum illud *Parum* conjunctum copulatumque, ut ita dicam, cupientis voto & deſiderio. Prima hujus infelicis matrimonii ſoboles eſt optare *Adhuc plus*: ſecunda cum hæc ſucceſſerit, eſt appetere longe plura, rectèque proles hæc vocabitur *multum plus*: tertia denique eaque miſerrima ſoboles eſt quæ dicitur, & dicit *numquam ſatis*. Verùm non hoc tibi nunc objicio, neque communem mortalium *Parvi adjectione multum accreſcit cupiditas.*

talium ægritudinem objectando, tibi os occludere modo eſt animus.

Hoc nunc ago. Patùm inquis ſi commodior aut opulentior fuerit fortuna mea, illi totus acquievero. Verùm quâ tu ratione ductus id demum ages? an quia tibi ſatisfactum iri autumas? hoc ſanè jam negavimus. Hydrops eſt omnis cupiditas habendi; ſitim dum ingeſtione putas extinguere, magis irritas, uti jam diximus. Quòd ſi divinam attendis bonitatem, ejuſque beneficio te gaviſurum dicas: benè id quidem. Sed cur non eô quod tibi jam conceſſit, gaudes bono, eoque lætus frueris? Quo inquis? Statu inquam tuo, quem tibi tanquam optimam tibi rem eſt elargitus? Beneficium tu credes eſſe majores opes ſi conceſſerit terras, negantur illæ tibi à Deo, malè ne faciat tibi. Beneficium non eſt magna dare, ſed profutura. Magnum verò cenſendum eſt beneficium, negare nocitura. Nocebit verò proculdubio, ſi tuus alteretur ſtatus. Alter quidem eris, ſed deterior. hoc verò neutiquam eſt è re tua. Id ſi tu non curas, curæ eſt Deo, qui magis tibi attendit, quàm tumet tibi. 27

Duplex genus ſtatus exponitur, alter communis cũ aliis, alter individuus.

Et ne illud rurſus oggeras modicum rerum tuarum incrementum, nullam ſtatui mutationem afferre; neque mercatorem mercatoris ſtatum excedere ſi evadat opulentior, cum plurimam varietatem divitiarum, exceſſum & defectum, ſtatus hujus & cujuſcumque alterius limites complectantur, intra quos tamen poſiti, omnes eidem ſtatui annumerantur. Hoc inquam ut complanem, mentemque meam dilucidè ut exponam, fateor verum id eſſe quod opponitur. Verùm iſtud accuratè expendendum eſt duos eſſe omnino ſtatus: genericum unum, ut cum ſcholis loquar, quemque cum aliis habeas communem; alterum qui propriùs planè ſit, hominique peculiaris & individuus. Aliud igitur eſt Mercatorem agere, aliud verò hunc Mercatorem eſſe. Sic & in pictura, licet varii depingantur milites, omneſque militiæ ſtatum, armis cæteroque veſtium apparatu exprimant, & in hoc conveniant; ſinguli tamen ſuam ſibi propriam poſitionem habent, inceſſum, vultum, brachiorum crurumque protenſionem, compoſitionem denique & ſtatum nulli alteri communem; & tamen omnes ſunt milites. Ita prorſus de ſtatu philoſophandum eſt, aliquid quod commune ſit multis habent ſinguli, aliud verò cuique quod ſit proprium. Homo quòd ſis, cum 28

pluribus

pluribus tibi commune eſt; cum paucioribus vir quod ſis; minùs adhuc commune mercatorem quod agas, militem, cauſſidicum aut propolam: commune tamen eſt aliquibus, adeoque communem faciunt ſtatum. Hic verò quòd ſis miles, hic mercator, hic cauſſidicus; ſive ut clariùs loquar, in militis mercatoriſve ſtatu, talis quòd ſis, hoc eſt tam depreſſus, tam evectus, tam humilis, tam conſpicuus, tam dives, tam egenus, hic tuus eſt in mercatura militiâve ſtatus ſeu poſitura tibi prorſus individua. Sic in humano ſtatu licet omnes ſimus & non Angelico, tamen tali te conformatum eſſe corpore, tam tenero, aut maſculo, tam formoſo vultu aut invenuſto, tam ægris membris aut validis, tam præclaro ingenio aut hebeti; hæc inquam omnia tua ſunt poſitio, & ut ſic dicam tuus in mundo ſtatus.

Vide infra Tract. 14. n. 2.

29 Quemadmodum autem humanum ſtatum omnibus communem, proprium mihi per haſce circumſtantias fecit Deus, neque hominem ſolum eſſe voluit, ſed hunc hominem, quem variæ illæ circumſtantiæ conſtituunt: ita prorſus ſcias non militem, mercatorem aut cauſſidicum eſſe te quaſi generatim voluiſſe Deum, ſed hunc qui es: atque adeo omnes quotquot te circumſtant conditiones, res, eventus, proſpera & adverſa, abundantia rerum & defectus, ea inquam omnia ſunt ſtatus non communis, ſed ut dixi tuus. Id quidem clariſſime indicaſſe mihi videtur Apoſtolus. *Unuſquiſque*, inquit, ***donum proprium habet ex Deo: unus quidem ſic, alter verò ſic.*** Quid autem id eſt unumquemque proprium habere donum ſeu ſtatum à Deo, niſi eum qui ſingulorum ita ſit, ut nulli omnino ſic communis? Mercator quòd ſis, multis commune eſt: at tam tenuis fortunæ quòd ſis, tam exhauſtus, tot ſortis adverſæ & proſperæ vicibus agitatus, tantum auri cui ſit domi & nec teruncio plus aut minus, id verò eſt ſtatus tuus, tibique proprius. Proprium autem unicuique ſtatum cum à Deo eſſe aſſerat Paulus, numquam certe ſtatu quem tibi dederit Deus contentus dici poteris, niſi tibi proprio acquieſcas: acquieſces autem, ſi nec adjici ei quidquam velis, nec etiam demi quidquam exhorreſcas. An igitur opes augere non licet inquies? an dignitatem majorem vetitum eſt ambire? an fundos coemere non eſt conſultum, reique domeſticæ amplificandæ invigilare? quis ſane id non agat niſi iners & ſocors? Non dubitabam ſane difficultatem hanc illico obvolvendam. Verùm

1. ad Cor. 7.

Tract. 14. §. 1.

 date

Digitized by Google

date ſi placet tempus, alia dum evolvero, oſtendam ſtatu ſuo contentus quo pacto eſſe quis poſſit, & tamen majores divitias dignitateſve expetere placidè, ſic ut de tranquillitate animi diſcedat nihil. Sinite id modo me nunc agere, ut planè vobis perſuadeam, nihil admodùm ut tibi benè ſit referre, per divitiarum, honorumve incrementa, proprium tibi mutari ſtatum; imò verò bono tuo ea etiam officere.

§. V.

Oſtenditur nociturum id tibi, ſi per divitias incrementum ſtatui tuo fiat: neque eâ te facturum bona opera divitem, quæ facturum te credis; imo ne ea quidem quæ pauperior modo facis.

Parũ amplius divitiarum optant quidam, ut poſſint operà miſericordiæ exercere.

Aliquis adhuc animo tuo inhæret ſcrupulus, necdum penitus acquieſcis. Sic eſt inquis. Nam ut vera ſint hæc omnia, eaque quæ negare non poſſim; tamen id mihi nemo non conceſſerit, valetudinem rectam, bona corporis & commoda, opes dignitateſque multum virtutibus exercendis conducere, inſtrumentaque eſſe ut rectè fatetur Auguſtinus, *quibus facias benè*; & multis benè dum facis, facis tibi quàm optime. Jam verò opulentus ſi forem homo, crumenaque mihi turgeret auro plurimo, Deus bone, quàm alius à meipſo forem! quid operæ non præſtarem miſeris! pauperum neceſſitatibus ſane proſpicerem; eſſet enim ad manum facultas, eſſet quo templa exornarem Divinumque procurarem cultum; neque carceribus paterer deeſſe benignitatem meam. Id quidem mihi certum eſſet facere; ſentio enim ad miſericordiæ opera propenſum animum, facilem flecti, cuique innatum ſit alienis miſeriis indolere. Et verò intolerabile prorſus eſt, opulentiſſimum quemque ſervare ſibi res ſuas, neque Deo à quo tamen omnia acceperit, gratitudinis vices rependere: ornatiſſimæ ſunt illorum ædes, ſqualent templa ſine ornatu. Ornare qui poſſunt, nolunt; non poſſunt ſi qui volunt. 30

Verum ad hoc nõ parum plus, ſed ingens

Bone Deus! quid obmurmurator hic non congerit! quibuſque integumentis humana ſeſe cupiditas non involvit ut lateat, & ne videatur! mox filiorum curam neceſſitatemque querelis ſuis 31

ſuis prætenderat; jam verò cùm id ex voto non ſucceſſit, miſericordiam erga pauperes prætexit, & ſi placet, cultum Dei. Verùm age cupiditatis tuæ qui patronum agis non illepidè: quod ſi rectè ratiocinaris tu, eodem ſane argumento conficiam ego, non exigua tantùm opum incrementa expetere debuiſſe te, ſed vel ad ipſas Salomonis gazas, adeoque etiam majores aſpirare. Liquidò id quidem patet; iis enim circumfuſus, quæ Deus immortalis, charitatis opera præſtare non poſſes? ut ſeſe per omnes mundi angulos benevolentiæ tuæ indicia, velut à ſole emicantes radii, diffunderent! Et tamen nonne ridicula ea eſſet inſania, ſi quis ſuas ſpectans opes, altùm ingemiſceret Salomonis theſauros quòd non poſſideat, Peruviæque totius defoſſa adhuc metalla rationibus ſuis necdum quòd acceſſerint? ſtultum eſt inquis ejuſmodi dicta dicere, inſana ſunt hæc vota. At quô pactô inſanum tu dicis id appetere, quô facere poſſes bene? certe ingentia præſtare tunc valeres, qui jam admodum nihil potes. Vides igitur tuâ convictus ſententiâ, non te pauperum premi benevolentiâ, ſed tuâ cupiditate; & non Dei agere cauſam te, ſed tuam, licet peſſimam.

opes debuerunt appetere.

32 Deinde quam id eſt perridiculum dictitare, plurimam tibi ſi ditior eſſes, aliis benefaciendi futuram facultatem? fateor poſſes quidem multis facere bene; verum id mihi imponere vis tu, facturum te illico, facere quod poſſes opulentus, valens corpore, & in dignitatibus conſtitutus? Plane inquies id mihi acturus videor; ſentio enim eâ me eſſe indole, ut in benevolentiæ opera non ferar modo, ſed & abripiar. Ego verò tibi non credo, ne jurato quidem: non enim is eſſes qui modo es, neque tam pia tibi tunc foret animi affectio. Nihil montibus illis ſterilius aſperiuſque, quam qui aurum argentumque in viſceribus ferunt; nec verò auro licet turgeant aurum dant; eruendum eſt vi, & ferro. Miſericordem te facit paupertas tua: egeſtatis tuæ incommoda quòd pateris, facile compateris alienæ; noſti expertus quid ſit pati; idcirco patientem cùm vides pauperem, moventur tibi viſcera quaſi ſi rurſus tuum tibi inſtaret malum. Sic nempe recens memoria infelicitatis tuæ recrudeſcit ad conſpectum alienæ. Hinc facile compateris, quia compertum tibi eſt quid ſit pati. At verò fortuna ſi blandior afflet, nihil citiùs ſecum auferunt molles Zephyri, ſuaveſque auræ, quàm præteritorum, quos ſuſti-

Ne plura bona expectas ut plus boni poſſis facere: nã revera ditior nõ faceres quæ facis pauperior.

ſuſtinuimus malorum miſeriarumque memoriam. ſua verò mala qui non curat, quomodo eum tangent aliena? Opulentus ſanè fias, exareſcere tibi citò ſenties pietatis viſcera nec tam facile commoveri; & niſi magna virtute exſuperes, brevi fies immiſericors, bonorumque operum ſterilior ipſo auro, quod ſui cupiditate totum in ſe trahit animæ ſuccum, ſterilemque afflatu facit. An non id fateris ipſe, eos qui poſſunt omnia, nihil velle; qui nihil poſſunt, velle omnia? Omnia jam vis, quia parùm potes; ſed ſi multa poſſes, crede mihi nihil admodum aut parùm velles benefacere. In avaritiam deflecteres ut plerique opulenti; in vitia delabereris & ſcelera, quæ quia divites facile & ſæpe impune poſſunt exequi, facile volunt; periret divitiarum nidore ſuffuſa animi devotio, omniſque pietatis ſenſus; ſubtraxiſſet denique favores ſuos gratiaſque tuis criminibus irritatus Deus, & ſic tandem qui nunc in mediocri fortunâ aut etiam in tenui admodum, egregius es Dei pietatiſque cultor, impius fuiſſes medias inter opes, & ex eorum numero, quorum Deus venter eſt, quorum Deus aurum eſt.

Fateor inquis, vulgò ſic fit; commune id eſt præcipitium. At verò me cùm conſidero, non video quo pactô ſic poſſim in tranſverſum agi, & abripi, nimis enim altè inbibitum mihi eſt in quâcumque fortunâ ſtare Deo ſubditum, ejuſque agnoſcere imperia, cujus beneficiô datur frui. Itane verò? hanc de te audes ſpem præſumere? Verùm detine paululum præproperam fiduciam, & exemplo ſapere ſi vis, ſape alieno: eadem ſanè quæ tu de te, de Eulogio quodam exiſtimabat Daniel eremita, vir ſanctitate conſpicuus, ſed, quod non fruſtra adjicio, vir minimè malus. Operæ pretium erit hiſtoriam rei pertexere, quam Syllogo refert Paulus, verus auctor Græcus, non Græcæ fidei. 33

Declaratur exemplo Eulogii.

Paul. Syllog. l. 3. c. 8. apud Cauſin. Tract. 2. Maxim. 5.

§. VI.

Exemplo Eulogii dicta confirmantur.

Eulogius diu pauper, ſanctus & munificus.

INter Thebaidis ſylvas & rupes verſabatur Eulogius, operamque ſuam fingendis ſaxis lapicida elocabat. Conditione plebeius & pauper; nobilis animo & virtute, meritiſque in cælo opulen- 34

opulentus. Dei cultum religionemque procurabat egregie, victu ſobrius admodum, caſtus moribus, & præcipuâ quadam erga pauperes pietate. Domum enim ab opere diurno ſub noctem redux, egenos undique conquirebat, & eis quod laborando congeſſerat, magnâ ſanè liberalitate pauper ipſe cum pauperibus quaſi æquo jure dividebat. En ut vitæ ſanctimonia, bonorumque operum accuratio, non à ſtatu divitiiſque, ſed ab hominis animo dependeat.

35 Contigit fortè (fortunæ ſi locus detur) ut Eremicola quidam Daniel nomine, per devia capeſſens iter in Eulogium incideret; ab eoque, per ſummam benevolentiam, noctem ſecum tranſacturus, in humilem quam incolebat caſam eſt deductus: ibi pro viri conditione, victu quidem paupere, ſed omni humanitate condito, liberaliſſimè eſt exceptus. Placuit admodum Danieli Eulogii in re humili præcelſa virtus, & indoles inter rupes tam benefica; indoluitque ſaxis verſandis adhiberi tam munificas manus. Multis itaque per tres ſeptimanas precibus Deum flagitat, meliorem ut Eulogio ſortem det; glorioſum id futurum Numini, & verò miſeris egeniſque utile admodum, opes in tam benignas manus congerere, è quibus tam facilè ad egenos, quaſi è fonte rivi, defluerent. Orat, inſtat Daniel. Interim cælo vox delabitur, abſtineret ſane precibus, Eulogio benè eſſe pauperi; opes ei nocituras poſtulari. Nihil hiſce movetur Daniel; antiquum obtinet, efflictim rogat; de Eulogii virtute timendum eſſe nihil; de ejus conſtantia cavere ſe, vadem ſeſe conſtituere, animamque ſe ſuam animæ Eulogii pignori opponere. Magna ſane hæc temeritas, dedocendus eſt importunitatem ſuam Daniel, vir ut jam videtis minime malus.

36 Quid fit? antra dum excavat Eulogius, ſcrutaturque educendis ſaxis montium viſcera, en tibi ingentem auri theſaurum, in quem illibatur incautus, & fortunæ tantæ admodum antehac ſecurus. Subitò dives fit Eulogius, & quod videbatur incredibile, ſubitò Eulogius eſſe deſiit, aliuſque eſt à ſe. non jam preces ſolitas Deo fundere, non hoſpites conquirere, non ſtipem erogare, non æs dividere ei jam eſt animus: alias mente verſat curas; totus in auro eſt; & qui miris incedebat herigaudiis, jam triſti progreditur vultu, ſollicitus ubi theſauros tam ingentes recondat, ubi demum eos expendat, ut fortunæ tam faventi veli-

Eulogius ſubito dives.

ficetur,plenaque expandat vela. Nimis anguſta & ſquallida videbantur Thebaidis teſqua,quam ut iſtic ſortem ſuam poſſit extendere,aut etiam conditionem præteritam diſſimulare,aut fortunam in auro repertam tegere,ne in propatulum veniat, & ſibi invito detracta,addicatur fiſco.

Ad ſublimiorem ſtatum aſpirat.

Itaque convaſatis prout res ferebat omnibus, procul à patriâ fugam meditatur, Conſtantinopolim adit Imperii caput, ubi in tantâ nationum undique confluentium colluvie, humilitatem priſtinam diſſimulare, novamque ſibi ſortem fingere, & effingere, pecunioſo præſertim homini, non videbatur admodum difficile. Neque verò tam erat hebes animi, ut primo ſtatim die ſeſe prodat ruſticis adhuc imbutum moribus; militaribus prius, auliciſque quæ nobilem virum decent exercitiis, ſeſe informandum tradit; & ut erat ingenio acri & ad percipiendum facili, brevi ruſticitatem omnem exuit; diceres aulæ natum. Itaque jam totus alius in aulæ ſeſe immittit pelagus, neſcio quos natales fingit,inde ab extremis Thebaidos fortè deductos montibus;prenſat optimatum amicitiam, & tum muneribus collatis, tum conviviorum, veſtiumque ſplendore, tum clientum & ſervorum copiâ, tum cultis caſtigatiſque moribus, tantam init tota aula gratiam (quid enim aurum non poteſt?) ut per plures evectus honorum militiæque gradus, tandem Prætorianis militibus, corporiſque ſui cuſtodiæ à Juſtino ſeniore Imperatore fuerit præfectus. 37

Eulogius perverſus.

Hic enimvero Eulogius vento fortunæ fruitur, omnium jam ſecurus. Totus eſt in deliciis,ſed & in ſceleribus totus: quid cælum ferat, quid Deus exigat prorſus immemor: eò fertur quò præcipitem rapit libido; Dei honeſtique contemptus par. 38

Chriſtus ipſi offenſus

Horum interim inſcius, intempeſtivè olim Eulogio benevolus Daniel, intentus orationi ut ſolet, viſu perterrefit horrifico. Chriſtum, plures inter Angelos inſtrumentis terrorem ſpirantibus armatos,conſpicit:oculoque ad ſeveritatem compoſito & in Danielem intento, corpus ei quoddam oſtentat, medias inter roſas voluptatibus exeſum prorſuſque diſſolutum; illudque Danieli ſeverus ingeminat; Hæccine eſt cura quam de fratris ſalute æterna geſſiſti? huccine tua tandem recidêre ſtudia? Mox ad Angelos juſtitiæ executores converſus;Ite inquit, vadem aggredimini illico, nec ei parcite qui ſe pignori obtulit temeratius. Obſtupuit ad hæc Daniel, errorîſque ſui tandem pœnitens, 39

agnoſcit

agnoſcit hoc portento Eulogium deſignari, cujus infauſtam ſceleratamque vitam Conſtantinopoli actam, ejuſque præſentem ſtatum Deo manifeſtante exactè intelligit. Neſcit primò quo ſe vertat obſtupefactus Eremicola; denique ad Judicis irati ſupplex pedes, procraſtinationem jam in Eulogium ferendæ ſententiæ impetrat, donec quod ſui eſt muneris paragat, Eulogiumque coram de criminibus moneat, & verò etiam reprehendat.

40 Nec mora, Conſtantinopolim confeſtim pergit Daniel; Eulogium repetit; ſed ita rebus in aula agendis, clientumque ſalutationibus impeditum, ut menſem integrum lacernoſo Eremitæ ad ſalutandum Eulogium aditus non patuerit. Penetravit tandem & clam arbitris, divini honoris accenſus æſtu, libera voce hominem aggreditur imperterritus; primò ei præteritæ fortunæ memoriam repræſentat, natales humiles, malleum trullamque in os objicit, ac inſignem deinde intolerandamque pro tot acceptis à Deo beneficiis ingratitudinem non ſine ſtomacho exprobat. Excanduit enimvero Eulogius ut ſeſe, nataleſque ſuos cognoſci ſenſit; verituſque ne quod tanto ſtudio tam diu texerat, hoc auctore veniret in propatulum, irata voce ſervos conclamat: accurrunt illi: ſtomachatur Eulogius, & ecquid inſanum ceritumque caput in conclave intromiſerint, pallidus iraque non ſatis capax, exclamat. Involatur ad has voces in Danielem undique, & vi multa protractum, baculis crudelem in modum excipiunt, ſemianimemque & ſanguine undique profuſum, è domo tandem vi multa expellunt. *Admonitiones ſpernit.*

41 Quid nunc agat ſpe ſua fruſtratus Daniel? nihil prodeſſe monita cum videt, ad orandum rurſus convertitur; illudque tandem multa cum prece lachrymiſque orat, ad priſtinam conditionem, humilemque ſtatum redigi ut poſſit is, cujus proſperam ſortem incautis precibus impetrarat. Agnoſcis tandem Daniel temeritatem tuam? agnoſcis tandem, fortunam mutare mores? agnoſcit enimverò, & qui precibus malum procuraverat, precibus etiam petiit medicinam. Orat denique & exorat. En fortunæ alteram ſortem.

42 Moritur Juſtinus Imperator. Juſtinianus in imperio ſucceſſor, aulæ ſuos ſibique notos clientes ut præficiat, Eulogium exauctorat. Hæc prima ſortis cadentis viciſſitudo. Interim fit ut *Eulogius è fortunâ ejectus.*

 Hypa-

Hypatius & Pompeius Anaſtaſii ante Juſtinum imperantis nepotes, neſcio quo jure Imperium ambirent. Juſtiniano vim & arma inferunt; turbatur plebs, plurimaque cæde tota urbe decertatur. Rebellium partes, injuriæ ſibi factæ indolens Eulogius ſequitur; tanden Hypatius Pompeiuſque effuſo jam triginta millium pro partibus hinc & hinc ſtantium ſanguine, in vincula abripiuntur, & in eos decreta mortis ſententia, totam penitus conjurationem diſſipavit. Eulogius ſceleris ſibi conſcius, fuga vitæ conſuluit, deſertis quotquot in urbe poſſidebat opibus: iiſque in fiſcum conſcriptis, cum nihil prorſus ſupereſſet, quo miſeram vitam ſuſtentaret, ecce tibi jam denuo factus eſt Eulogius; latebraſque vitæ ſuæ non ſatis ſecurus tutas quærens, priſtina repetit fugitivus antra, & in veteres dilapſus latomias, veteres etiam ſed non ſine ſummo animi mœrore artes repetit.

Ad paupertatem redit & ad virtutem priſtinam.

Hic eum inſudantem vili operæ cum conveniſſet Daniel, re- 43
nidens illico, Ecquid hocce rei eſt inquit? Tune es Eulogius? quid tibi cum ſaxis, quid tibi cum malleo, fortunæ fabricator egregie? An forte qui Regē egiſti Conſtantinopolitana in ſcena ſcenicum, mutatis repente veſtibus comicum actutus Davum, in orcheſtram jam prodis, ut populo riſum facias? Erubuit ad iſthæc dicta Eulogius, & verò etiam altum ingemuit; fatetur impudentiam, ingratitudinem non diſſimulat, deprecatur pœnam culpæ, quam agnoſcit. Rogat, Deum ut pro ſe exoret Daniel, non ut aulæ fortuna reddatur, ſed ut laboris tam duri, operæque tam amaræ aliquod ſaltem detur levamentum. Riſit ad hæc Daniel, numquam Eulogio benignior, quam cum fuit immiſericors. Vade inquit, & quod es, hoc certe ſis. Dura paupertas neceſſaria tibi eſt, ut bene ſit tibi. ne quæſo decipiamur bis; ſapiamus ſaltem propria poſt tot mala; quæ unicum hoc habent boni, ſapere quod cautos doceant. Hic tutus eſt ſtatus, hæc tibi ad virtutem via. hâc tantum tibi & non aliâ cælum patet. Acquievit Eulogius & ſic ſapuit.

Virtutes quas ſtatus tuus exigit exerce.

Videtis tandem Auditores, optimam fortunam, peſſimam ho- 44
minibus mentem ingerere, imo ingenerare? Plurima bona præſtare poſſes, inquis, ſi opibus afflueres; poſſes quidem ſed non præſtares. Eulogius mihi jam teſtis eſt. Et verò an ea jam facis omnia, facere quæ poſſes bona? Certè patienter ferre jam poſſes paupertatem tuam; cur igitur quam potes patientiæ virtutem

tem non exerces? ſubmiſſionem animi (en alterum virtutis exercitium) in humili conſtitutus ſorte, emolumento ſanè maximo potes exercere; cur tamen adeo turgidus es & ſuperbus? Benevolentiam, humanitatem, gratitudinem exhibere potes benefactoribus tuis; cur tamen tam inurbanus es, agreſtis, ingratus, aſper & inconditus, linguâ procax, lentus manu, animo ferox & ruſticus? ſi talis jam ſis, pauper cum ſis; Deus bone in quantam cum divitiis inſolentiam non aſſurgeres? quàm parùm tibi attenderes immemor tui?

45 Miſericordiæ opera exhibiturum te inclamas quæ Deus modò à te non exigit; & illa ne quidem præſtares opulentus, & opulentiæ interim vitia congereres. Neque miſericors eſſes: neque tamen avarus, immodeſtus, tumidus, impudicus, ſuperbus & impudens eſſe deſineres, creſcerent cum opibus ſcelera. Jam vero charitatis opera cum à te minimè requirat Deus, ſubmiſſionis certè, humanitatis, benevolentiæ, tolerantiæ à te opera exſpectat. Hæc præſta bonorum operum ſi ſis cupidus; quæ tum bona ſunt, cum conditioni tuæ exæquantur. Age tandem gratias benefactori tuo quantum potes maximas, & dic: *da quod vis, & quantum vis.* Crede mihi bene tibi admenſus eſt Deus, nec aſſi tuo drachma deeſt unica. Paulo plus adjectum, haud paulo plus fuiſſet mali. Lætus itaque pane tuo veſcere quantumvis arido, & ut lætus comedas, illud intra dentes obmurmura tibi ipſi, *Dominus dedit.* Quod ſi verò etiam panis tam aridi & brevis pars aliqua deperdatur, rurſus dic, *Dominus abſtulit*; & quidem is Dominus, qui omnia dat & aufert *in pondere & menſurâ.*

TRACTATUS XIII.

Oculi Domini ſuper Iuſtos, & aures ejus in preces eorum: vultus autem Domini ſuper facientes mala. & quis eſt qui vobis noceat ſi boni æmulatores fueritis? 1. *Petri* 3.

Oſtenditur, quòd qui ſtatu ſuo contentus eſt, etiam difficultatibus omnibus quæ extrinſecùs adveniunt, quæque ſtatum neceſſariò comitantur, debeat acquieſcere.

PROOEMIVM.

Omnem difficultatem ſuperaſſe me cùm arbitrabar, tum verò ad difficultatum omnium ſentinam, eamque longè latèque per omne genus hominum diffuſam perveniſſe me comperio. Difficile eſt eam exhaurire; ſemper enim nova & recens recurrit materia difficultatum, idque non tam fundi ut videtur vitiô, quàm aliunde invecta aut ſuperinjecta. Illud certè moleſtiſſimum videtur & verò etiam intolerabile, quòd quietam vitam agere nemo quantumcumque velit, poſſit: ſemper enim externa intercurrunt impedimenta quæ pacem interturbent, quæque in manu non ſit depellere & amovere. Quis enim hominum, quotquot ſunt, aut audaciam aut inſulſos incultoſque mores reſtænet; quis indolis ruſticitatem penitus corrigat? Hinc tamen ingens turbationis origo & fons. Quid enim juverit meâ me fortunâ contentum vivere, ſi per alienam malitiam id eſſe non liceat modò, quod modò ſum; ſi mea tenuitate me involvo lætus & gratus Deo; eſt qui arrodat, eſt qui bonis, eſt qui famæ detrahat, eſt qui per ſummam injuſtitiam

ſtitiam in jus violentus vocet, eſt qui dignitatem vellicet, eſt qui invideat, eſt qui palam etiam ob os convitium faciat, eſt qui ruſticitate ſua moleſtiam faceſſat ſanè graviſſimam. Hæc verò quis impediet, & quæ impedire non poſſis, quis ferat imperturbatus? Ita tu quidem: verùm moram da, & tibi & mihi. Querelas omnes ex te libens audiam; tu ex me praxim ſuſtinendi iſthæc omnia, ſine ulla prorſus animi perturbatione. Verùm illud meminiſſe credo te, tua te conditione contentum vivere. Quam maximè inquis. Ita ſit, & reliqua facilè complanaro.

§. I.

Paſſim queruntur homines pacem ſuam & quietem, extrinſecùs per difficultates ſupervenientes interturbari.

1 IN maximam difficultatem me jam conjicio; querelarum chaos ſubeo ſanè procelloſum, plenumque tumultuantium vocibus & ſuſpiriis; omnia hîc perturbata invenio & implexa. Labyrinthus eſt quem intro. Benè tamen ſpero eluctaturum me: optimum enim ducem habeo qui filum teneat, quique ut vidiſtis, totius ratiocinationis meæ directorem hactenus egit bellè & feliciter.

2 Illud itaque, tamquam decumanum fluctum, obvolves ſat ſcio; te quidem ſanè perſpicere, facilè eſſe ſuo contentum lætè hilariterque vivere; neque aliud deſiderare te, quàm tuis dotibus, tum animi, tum corporis, bonis fortunæ ſtatuque quem Deus dedit modeſtè acquieſcentem, amarum hoc mundi pelagus enavigare. Verùm vitam pacificè ducere vir frugi ut ſis, illud prorſus fieri non poſſe: non quòd quietem non optes, non ſecteris, & toto animo concupiſcas; ſed quòd tot undique venti circumſtrepant, tot fluctus navim impingant, tantæ paſſim undique difficultates ingruant, ut modeſtiſſimo cuique, tranquillo tamen eſſe ut maximè velit, minimè liceat. Quid quòd tum maximè oriantur, cùm eas maximè conaris evitare? & verò, quæ facultas evitandi dabitur ea mala, quibus immerſi undique circumcingimur? En malorum paradigma, ſed exiguum.

De malis extrinſecus advenientibus paſſim queruntur homines.

Impri-

Ex mala deſcribuntur.

Imprimis enim, quæ quies dabitur inter tam diſſimiles genios 3
conviventibus, ubi ipſa indolis tanta difformitas unumquemque
in diverſa abſtrahit ſtudia & officia, & verò etiam mores & actio-
nes? & ubi actionum eſt diſſenſio, quæ porrò exſpectari poteſt
quies? maritus in iram proclivis, uxor non admodum iræ pa-
tiens: filii in audaciam projecti, non ſatis modeſtæ filiæ, aut pa-
rentibus morigeræ: propinqui nihil amici præferunt præter no-
men, cæterum rerum ſuarum ſatagunt, neque tam amicitiam,
quàm amici fortunam colunt: ſervi domum pigri obambulant,
pervicaces ad excipienda imperia, ad exequenda ſtupidi: ancil-
læ, garrulum hominum dicam an picarum genus, domum im-
plent clamoribus, & verò arroganter imperant, obſequi quæ de-
buerant: vicini omnia perſcrutantur oculis emiſſitiis, obſervant,
notant, in pejorem interpretantur partem ſingula, invident ſi
quid obtingit felicius, nihil denique non arrodunt. Quis inter
tot tumultus dabitur quieti locus?

Secundò, ſi hæc tetricæ conditionis tantùm eſſent vitia, fe- 4
renda forent. At video per ſummam ſæpe malitiam, Deique
graviſſimam injuriam, plurima mihi evenire. Liberi certe in
omnem licentiam diſſoluti per ſummam procaciam, & Deum
offendunt & me. Alius per ſummum ſcelus, mendaciis, famam
quam inter homines bonam habeo, impetit, & verò etiam detra-
hit. Quid quòd & per ſummam calumniam, injurias ſane pu-
dendas in os impudenter ingerit? Alius meris falſimoniis fictiſ-
que pollicitationibus, incautum circumvenit; negantur de-
bita, procraſtinantur, tantùm non ſolvendi libidine. Alius nihil
tale cogitantem in jus trahit, diem dicit, protrahitur de indu-
ſtria lis, emunguntur vel invito pecuniæ, & denique quamvis
cauſa ſit juſtiſſima, eâ tamen tandem cado. Et tamen toleranda
foret utcumque, ſi ab ignotis mihi impingeretur hæc calamitas:
at verò ab amiciſſimis hæc pati, & â ſanguine conjunctis hæc ſu-
ſtinere, imò & ab ipſis quos luce hac donaris pati liberis, hoc ſa-
ne patientiam omnem longe ſuperat.

Tertiò, ſi ad hæc ferenda vires ſaltem corporis ſuppeterent, 5
aliquid adhuc ad tolerandum foret animi. Sed inter hæc omnia,
morbi undique me domumque impetunt, hoſpites ſane graves
& moleſti: modò tuſſis, dolor modò capitis, modò toto corpore
diffuſa melancolia, mentem gravant: modò æger eſt maritus,

modò

modò ægra eſt uxor, modò filius eripitur aut amicus; & ſemper is, cujus opera mihi maxime erat neceſſaria, unicumque quod ſuperaret in orbe ſolatium. Hinc animi prorſus cadunt, nec ridere quidem libeat; exoſa eſt modo ipſa-met lætitia; ne Deum quidem adire eſt animus, nec cœleſtia meditari ulla eſt voluptas. *Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam, & terrena habitatio deprimit ſenſum multa cogitantem.* Quòd ſi verò his, eas quæ mihi à Dæmone hoſte infeſtiſſimo obvolvuntur moleſtias, anxietates, ſcrupulos, ariditates mentis, animi remiſſiones & languores annumeravero, infinitus ſane ſim. Sap. 9.

6 Miſer es, ut video, neque ullam bonæ vitæ partem conſequi te poſſe credis. Non credo, inquis; nimis enim intricatæ ſunt res meæ, nimiùm impetor undique; turbatum eſt tota domo; & quidem ita graviter, ut quidquid cælum & terra complectitur, in caput hocce miſerum conſpiraſſe videatur.

§. II.

Oſtenditur ideò turbari homines, quòd difficultatum ſupervenientium auctorem & directorem Deum numquam ob oculos habeant.

7 VErùm, ut tantis perturbationibus modum ponam verbis paucis; an non id jam inde à ratiocinationis hujus exordiô admonui, & verò etiam demonſtravi, non rebus turbari nos, ſed perverſis quas de rebus habemus opinionibus? neque adeo malorum eventibus commoveri, quàm à noſtra ſemper ſuſpicace, ſemper timida phantaſia? Enim verò, uti dicebamus, ſi non ante in navi qua veheris, ad ſomnum membra libeat componere, quàm donec quieta ſint omnia; donec inquam & undæ ſint placidæ, & venti vim ponant & taceant, & navis ipſa non agitetur, & vectores altum teneant ſilentium, & cum nauclero ſtertant, nullusque toto aëre percipiatur motus: certe aut id requiris quod numquam impetraveris, aut ſi præfracte impetrare deſideras, ſane navigare non vis, nec curſum promovere. Quæ enim ſine motu inſtitui poteſt navigatio? At id etiam ſatis conſtar, moveri hominem in navi poſſe, & tamen animo non commoveri: *Facile ea ſi ret qui phantaſiā ſuam corrigat.*

Sſ moveri:

moveri: agitari poteſt corpus mente imperterritâ, & immota prorſus. Quô pactô, inquies, id à ſe quis impetraverit? ſanè non longè petita, nec arte admodum difficili. Illud ſit tibi tantummodò præſtitutum, neque ventorum impulſus, neque navis agitationem nocumenti quidpiam afferre poſſe; curſum promovere quin imo: eamque eſſe naucleri claſſiariorumque peritiam, ut ventos maxima dexteritate velis captare noverint, iiſque navim, portum versùs, ſumma induſtria propellere. Hæc profectò ſola cogitatio, menti cuilibet ſanæ prorſus pacandæ ſufficit, ſic ut ſine perturbatione & metu moveatur. Illud enim liquidò conſpicit, motum eſſe neceſſarium, ea verò quæ motum faciunt navigationi non officere, ſed favere. Quantò autem magis imperterrito vultu ventorum rabiem, fluctuumque aſſurgentium motus aſpiceret, ſi etiam illud certò conſtaret, ventos omnes undarumque agitationes in manu naucleri eſſe, nullumque in mari motum exiſtere, quem non is ipſe non providerit modò, ſed navigationi ſuæ quam inſtituit, magnô conſiliô præſtituerit atque præfixerit, mutaturus illico omnia, ſi rationibus ſuis viderit offectura.

Deumque eſſe agnoſcas qui hæc ut fierent, direxit omnia.

Jam vero, quàm iſtud eſt admirandum plane, ſcire nos, imò 8
& clarâ voce confiteri, nihil planè in totâ mundi machinâ & rerum ſerie obtingere, quod non à ſapientiſſimo Numine decernatur, peccatum ſolum ſi excipias; quod tamen etiam ſummâ dexteritate in bonos uſus & gloriam ſuæ artis novit inflectere; hoc inquam, in aliis omnibus fateri nos clarè, & tamen in iis quæ præter mentem nobis eveniunt, non agnoſcere? Dei exactiſſimam Providentiam in omnibus planè rebus adoramus, in iis verò tantùm quæ appetitui noſtro videntur contraria, eam non perſpicimus, imò & taciti negamus. In nobis itaque ſolùm hæſitavit, aut etiam erravit Deus. Quæ demum eſt iſta pervicacia, quis ſtupor, quæ mentis cæcitas, aut potiùs perverſitas?

Quin tranſire te hîc boni volebat Deus. quicirca hæc jam mala tibi permiſit immari.

Quid enim perturbor ego, quæcumque demum res meas agi- 9
tent aut impetant auræ quantumcumque adverſæ; ſi illud penitus mihi perſuaſero, Deum eſſe qui clavum teneat, eum eſſe cujus nutu ferantur adverſitatum venti, eum eſſe qui rabiem eorum temperet, moderetur, inflectat prout vult, & prout uſibus meis convenire penitus perſpexerit? An non illa ei mens eſt, ad feliciſſimum æternitatis portum me vehere? ſine dubio, hæc ei eſt.

eſt. An non id etiam ei liquet, quis ventus, placiduſne an vehemens, amœnus & blandus, an vero triſtis & rigidus, navigationi inſtituendæ maxime deſerviat? novit enimverò. Quin imò, deliberato plane conſilio, res omnes inſtrumentaque ita diſpoſuit, ut hæc, quam tu tam incommodam clamas, navigatio tibi obtingeret. Jam inde ab ipſa æternitate res omnes ita digeſſit, ut conjugi moribus aſpero, geniô feroci nuberes; inamœnam vero uxorem tu ut duceres, quod ita è re tua eſſe judicarit, domeſticis difficultatibus implicari te. divitias tibi exitio fore cum vidiſſet, eripiendas illico proclamavit; utque eriperet, caſus varios, naufragia, contrahentium falſimonia, villarum deprædationes & incendia, lites inopinatas, amicorum diſſidia, invidentium arroſiones, cæteraque quibus illachrymaris, permiſit, imò immiſit Deus ſalutis portum ut teneas, à quo placidiores venti, nimium quantum, curſum tuum deflexiſſent. Quid igitur te perturbas? quid ægrè fers illos modo flare ventos, ſine quibus male navigandum erat tibi? Sint ſane triſtes, ſint aſperi, ſint vehementes. Certe adverſi non ſunt, imò felices, imò proſperi, ſi rectæ navigationis tuæ finem, Deique eò curſum dirigentis artem perſpicis.

10 Video jam de fortuna tua quam aſperam, quam difficilem appellas, perverſam & malam opinionem habere te. idcirco hanc dicis, imo & ſentis difficilem, quia difficilem tibi male ſentiendo, opinione tua facis. Certè nulla major eſt in orbe difficultas, quam ea quam ſibi effingit & imponit, hominis in immenſum ſua mala augens, adeoque fallax fallenſque phantaſia. neque hanc umquam corriges, ſi eventus quos tibi reris adverſos, extra Dei eos dirigentis Providentiam voluntatemque conſpexeris, eos ibi intuere, & totus illico abſtergetur animo timor, & menti dolor. Sic igitur ſtatue, cum quid præter exſpectationem triſte ſe rebus tuis ingerit, id ita prorſus contingere debuiſſe. Certò inquam tibi perſuade, hodie & quidem hac hora, ſubtriſtem & melancholicam animæ conſtitutionem tibi convenire, gaudebiſque illico hanc de qua modò quereris, dolendi materiam, ſive adverſa fortuna, ſive etiam malevolorum impudentia, tibi obtigiſſe. Calumnia famam tuam impetit neſciò quis effrons; alius fortunæ boniſque per ſummum nefas inſidiatur; alius dignitatem vellicat & arrodit: ſentis id tu, & quidem graviſſi-

Si ſemper bonū Dei finē intueris, facilè adverſa cuncta patieris.

me: ſentias ſane, ſed ut ne perturberis cùm turbaris, conteſtim id cogita, ſpiritus, quibus fortaſſe turgebas nimiùm, comprimi debuiſſe, ne in immenſum excreſcerent: & tunc facile patieris inſtrumenta, quibus depellendus erat, in malum longe maximum abiturus animi tumor: illudque cum Davide lætus dices: *Bonum mihi Domine quia humiliaſti me.* Facile patitur ventorum Pſal. 118. rabiem, eos qui novit ex arte excipere.

Imo & voles evenire.

Operæ pretium erit, Ethnicum licet Senecam, de hâc re diſſe- II rentem audire. *Quid eſt præcipuum*, inquit? *poſſe læto animo mala* Sen. l. 2. Nat. qu. in præf. in fine. *tolerare.* dictum bene; at quâ arte id exegero? *Quidquid*, inquit, *acciderit ſic feras, quaſi ſi voluiſſes tibi accidere.* certum enim id eſt, deſiderio cupientis cum ſatisfit, illicò mentem acquieſcere; ſiquidem *Deſiderium* motus eſt animæ ad rem ſibi præſtitutam properantis; cujus conſecutio nihil eſt aliud quam animæ ſic motæ quies. Quòd ſi ergo id deſideras tibi evenire quod evitare non potes, quid porrò turbaris vota tua completa quod ſint? At nolo, inquies, tam moleſta accidere. Stulte non vis inquit Seneca, *debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei fieri.* jam verò id ſcis & fateris tute ipſe, Dei tua fata decernentis induſtriâ tempeſtatem hanc exortam; neque aliud ſpectare quàm bonum tuum, neque ultra præfixas à Deo metas adverſitatem poſſe excreſcere; quid igitur angeris, quid turbaris? quin quieto pacatoque vultu circumvolitantes ventos undaſque circumſtrepentes, è navi ſecurus ſpectas? quid impalleſcis ubi tuta & proſpera ſunt omnia? Eja mentem animoſque erige, & ut præclare monet D. Auguſtinus, *Conſtanter Deo crede, eique te totum committe* D. Aug. in Soliloq. *quantum potes: & noli eſſe velle quaſi proprius, & in tuâ poteſtate; ſed ejus clementiſſimi & utiliſſimi Domini te ſervum profitere. ita enim te ad ſe ſublevare non deſinet, neque tibi evenire permittet, niſi quod tibi proſit, etiamſi neſcias.* digna Auguſtino ſententia, digna viro mens.

§. III.

§. III.

Oſtenditur turbari homines, eò quòd adverſa ſibi credant eſſe ea, quæ maximè proſunt & rem promovent. Quomodo autem adverſa proſint, declaratur.

Ea quæ proſpera judicant homines, ſæpè adverſa ſunt & econtra.

12 VErùm in hôc erramus paſſim miſeri, quòd præfractè alia prorſus omnia de rebus judicemus; eaque credamus proſpera quæ curſum maximè præpediunt, adverſa verò quæ promovent. Ea autem dico proſpera, non quæ delectant, ſed quæ proſunt; adverſa rurſus ea pronuncio, non quæ averſamur, ſed quæ nocent. Illud autem evenire paſſim video, quòd naviculariæ rei imperito: retroagi cùm videt remos, & in contrarium latus impelli gubernaculum, peſſum ire maleque gubernari credit omnia; & tamen navis ex arte propellitur, & averſo remigum impulſu maximè promovetur. Ita ſunt res noſtræ: retroacta ſæpè cum vultum fortuna avertit, tum præclariſſimè res noſtræ fluere incipiunt; & tamen profutura averſamur.

Declaratur exemplo Moyſis.

13 Quando enim magis ſuppreſſa videbatur Iſraelis in Ægypto Exod. 1. felicitas, quam cum Regis barbaro ſanè edicto, omnis proles maſcula obſtetricum manibus enecanda decernitur? abſconditur maternâ curâ infans Moyſes, præſentique morti eripitur, in aliud mortis diſcrimen nihilominùs conjiciendus. Cùm enim tribus jam elapſis menſibus, prolem excreſcentem diutiùs Ægyptios mater celare non poſſet, fiſcellæ ſcirpeæ puerum includit, & fluvio non ſine gemitu committit. Defertur ſecundo alveo morti devotus infans, & cum puero navigat fortuna Iſraelis. Numquam ea magis ſtetit, quàm cùm fluctuabat. ex illis ipſis undis felicitas omnis populo emerſit univerſo, quibus credebatur extinguendus. Rectè id in rem meam expendit & expoſuit Origenes. Orig. hom. 6. in Act. *Hoc, inquit, admirabile eſt, quòd non per ea quæ videntur ſecuritatis eſſe, ſed planè per contraria, omnia pro nobis fiant, & ut diſcas: juſſit Pharao in flumen conjici pueros, niſi projecti fuiſſent pueri, non ſervatus fuiſſet Moyſes, non in aulâ educatus fuiſſet. quando ſervabatur non erat in honore; quando expoſitus eſt, tunc factus eſt in honore: hoc fecit Deus, declarans ſuam omnipotentiam & ſapientiam.* Enimverò ſapien-

ſapientiam ſuam tunc liquidò manifeſtat Deus, cùm per ea ipſa quæ nemini non videbantur adverſa, finem tandem ſuum feliciſſime conſequitur. Quodque in Moyſis hiſtoria liquidò perſpicitur, id ſane, ſi mentem advertimus, in toto vitæ noſtræ decurſu, non minori arte & induſtria, Deo ſic res noſtras diſponente, contigiſſe, clariſſime comperimus. Numquam adverſum tibi quidpiam accidit, quod non majoris tibi boni principium dedit: ſi non dedit, obicem ſane oppoſuiſti tu: Dei mens fuit tibi benefacere.

Erramus, eò quòd nomina Boni, & commodi confundamus.

Verùm in hoc fallimur, quod Boni nomine illud tantùm intelligamus quod naturæ noſtræ eſt commodum. ad hoc conſequendum ſtudia omnia & vota dirigimus, neque ſatis attendimus quem ſibi ſcopum, in rebus adverſis immittendis aut permittendis, Divina Mens habeat præſtitutum, in alia abimus omnia; & ſic cum à Dei fine diſcedimus, male de his quæ nobis accidunt, & præter mentem Dei judicamus. Certe *voluntas Dei eſt ſanctificatio veſtra*, ut recte Apoſtolus: veſtra autem voluntas eſt divitiæ veſtræ, commoda veſtra, honores veſtri, voluptates veſtræ. huc cogitationes omnes, huc deſideria, huc vota extenditis. ab hoc ſcopo quæ vos deflectunt, ea adverſa dicitis; quæ ad hunc deducunt, ea verò dicuntur proſpera. Quid autem mirum, quòd nomina diſſentiunt? abitur in diverſa. Sane ſi *voluntas Dei eſt ſanctificatio veſtra*, illi voluntati veſtram conjungite, eodem tendite, ad ſalutem veſtram conſequendam ſtudia cuncta cum Deo conferte, & illico proſpera eſſe intelligetis ea, quibus, adverſitatum falsô nomine, invidiam concitatis: & quidem adeo proſpera, ut hæc ipſa, viarum compendia eſſe quibus ad ſanctificationem tandem dabitur pervenire, manifeſte ſitis percepturi. Finem itaque, quem male vobis præfigitis, corrigite, & plana ſunt omnia. ſed ut recte ille, *Deos malumus emendare, quàm nos.* 14

1. ad Theſſal. 4.

Sen.

Qui non aliud ſibi in navigatione propoſitum habet, quàm marinam auram captare, & quaquaverſùs ſpatiari ad delicias, is ſane molles Zephyros etiamſi à portu carinam auferant, proſperos dicet; neque penſi, habet qui ſpirent venti, modò lenes ſint, neque cantibus aut genio, cui indulgere ſtatuit, frigidiores ſi ſint, officiant. illum ſibi adverſum eſſe credet, qui in portum proram fert: eumque adverſum magis, qui cum velis incubat 15

vehemen-

vehementiùs, celeriùs navim in portum rapit. Nauclerus interim, qui non ad delicias, ſed ad obtinendum portum navigat, proſperum hunc ventum vocat, quem tu velut adverſum criminaris. En ut diverſi fines, diverſa eidem vento dent cognomina.

16 Sic prorſus fit; mare & quidem procelloſum ſulcamus quotquot vivimus. hoc tantùm habet boni mundus hic, quod ad cæleſtem patriam obtinendam via ſit: hanc ut obtineas, enavigandum eſt hoc mare. Sed ô inſanos nos! vix mollior ſpirat aura, vix cælum ridet, vix placidi fluctus lambunt ratim, & ecce illico placet mare, nec de patria cogitatur ubi tam amœnum eſt pelagus. Vagari jam libet toto oceano, & ad delicias vela expandere. Ah miſer! nimium ne crede mari cum tranquillum eſt: dum lenes ſpirant venti, à littore te in altum abripiunt, iſthic cum minime reris, tempeſtatibus involvendum. Et verò, an non iſta ſupina in nobis eſt ſtoliditas, mundo huic tantopere quòd inhæreamus, neſcio qua abducti deliciarum ſpe? Quin imo idcirco tot procellis expoſitum, tot miſeriis obnoxium, tot implexum difficultatibus hoc mare ſumma ſane induſtria & conſilio voluit Deus, ut vitæ moleſtia ſaltem delaſſatus, ad cæleſtem patriam vela votaque explices. & tamen, ne ſic quidem tandem ſapis: delectat te mare ſalſum & ærumnoſum; quid porrò ageres ſi ſemper placidum ſtaret? Deplorat ſane miſerandam hominum vecordiam, ſapientiſſime D. Gregorius *Deſpiciendus*, inquit, *à nobis fuerat* (mundus) *etiamſi blandiretur. At poſtquam tot flagellis premitur, tantâ adverſitate fatigatur, tot nobis dolores ingeminat; quid nobis aliud quam ne ametur clamat? etiamſi Evangelium taceat, mundus clamat: ipſe jam & à quibus amatur, amarus eſt. Ubique mors, ubique luctus, ubique deſolatio; undique percutimur, undique amaritudinibus replemur, & tamen cæcâ mente carnalis concupiſcentiæ ipſas ejus amaritudines amamus.* Mare ſe eſſe clamat Mundus, nihil in eo ſtabile, nihil quod diu delectet, nihil eſſe ubi pedem ſecurus figas; clamat res ipſa, hoc tute toties es expertus, hoc tute fateris modò qui de adverſitatibus undique te incurſantibus conquereris: & tamen tam triſte te mare delectat, adverſoſque credis ventos, qui in patriæ tuæ portum te, vel invitum, abripiunt.

Homines in hoc mundo quærũt jucunditatem corporum, Deus ſalutem animæ.

Mundum amaroribus replet Deus, ut tandem faſtidio ſit.

D. Greg. hom. 28. in Evang.

17 Muta ſententiam ſi ſapis, & iſtud judica quod res eſt. Nullum ſane alium ſibi præſtitutum finem licet haberet ſapiens Deus,

Nec de cælo cogitaremus niſi miſeriis adacti.

Deus, quàm per moleſtias difficultateſque undique oborientes, faſtidium tibi hujus mundi ingenerare, minimumque quo ei inhæres amorem, tempeſtatum ærumnoſiâ avertere, certè adorare deberemus Mentis Divinæ ſapientiſſimum conſilium. Nihil enim nos à patriæ promiſſæ deſiderio retrahit tantoperè, quam viæ, mundi inquam, fucata quidem, naturæ tamen non planè ingrata voluptas. Hâc dum fruimur, nobiſque dum benè eſt, parva ſanè patriæ nobis eſt curatio: futuri immemores ſumus, dum præſentibus delectamur. Cavet oblivioni tam periculoſæ prudens Deus; & ut caveat, mundi hujus delicias amatoribus interturbat. Conſilium hocce ſuum per Prophetam Oſeam ipſemet manifeſtat. *Sepiam*, inquit, *viam tuam ſpinis*. quæ quidem verba eleganter in rem meam ſic interpretatur Hieronymus; *ex quo intelligimus quod Providentia Dei ſæpè nobis accidunt mala, ne habeamus ea quæ cupimus; ut variis calamitatibus hujus ſaculi ad Deum redire cogamur*. Salebroſa cum eſt via, confracta, ſaxis obſita, non lubet tunc eſſe tardis & negligentibus: acuit procedendi ardorem viarum difficultas; nimia amœnitas lentos facit.

Oſeæ 2.

Hier. in hunc locum.

Hâc arte uſus Deus ut Iſraëlitas non invitos ex Ægypto educeret,

Cur quæſo populum Iſraëliticum, gentem præ omnibus quotquot tunc erant ſibi dilectam, tantis tamen adverſitatibus in Ægypto obrui paſſus eſt Deus? cur mancipiorum inſtar, ad viliſſima quæque opera detrudi, lateribus excoquẽdis impendi, & ſi quidquam penſi impoſiti defuerit, per ſummam injuriam crudeliſſimè flagellari? Nimirum ex Ægyptiorum commercio & dominio, in terram lacte & melle manantem, transferre totam Iſraelis gentem ſtatuerat Deus, ubi & latè dominari, & ab Idololatrarum jugo & ſocietate remoti, debitum ſibi cultum dare tranquillè poſſent. ut igitur ſponte ſuâ, nec inviti, terras quamvis alienas, à ſe tamen multo jam tempore cultas desererent, tantas ipſis calamitates ab Ægyptiis immitti paſſus eſt; ut vel tædio victis, domos antiquas mutare eſſet volupe, quas dulces plerumque facit, ſola etiam eas inhabitandi diuturnitas & conſuetudo. Quod ſi ab Ægyptiis benè placidèque fuiſſent habiti, numquam ſane transmigrandi cogitatio minima in mentem ipſis veniſſet, neque vi ullâ potuiſſent à ſibi jam conſuetis ſedibus dimoveri. Et verò tam miſerum in modum habiti, quoties non adhuc ad Ægypti ollas ſtolidi ſuſpirarunt? Ægypti ſordes, 18

vetera

vetera rememorantibus, deliciæ adhuc ſunt. *Recordamur*, in-
Num. 11. quiunt, *piſcium quos comedebamus in Ægypto gratis; in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, & cepe, porrique, & allia.* Et præ
Sap. 16. his quiſquiliis ſordet manna *omne delectamentum in ſe habens, & omnis ſaporis ſuavitatem.* Ah! quàm ægrè fuiſſent avulſi ſi in deliciis iſthic vivere licuiſſet, quos ipſa peponum memoria, alliorumque fœtor retrò in Ægyptum agit.

19 Sic eſt, ſic agimus nos & ſic agit nobiſcum Deus. Totum in te conjuratum ſtare orbem conquereris? permittit id nimirum Deus, ut te orbis, quem nimium complecteris, ſubeat faſtidium, per homines tibi moleſtias ingerit, ne hominibus adeo inhæreas & confidas, per amiciſſimos maximè & propinquos, quin & per conjugem, & liberos maxima tibi ſuboritur mœroris, tædiorumque materia; detergendus nimirùm erat nimiùs illorum amor, per quem à debito Numinis cultu reverentiâque, cum ſummo ſalutis tuæ diſcrimine abſtrahebaris. Adeò ut veriſſimum eſſe illud D. Gregorii in te ipſo, ſi mentem advertas, poſſis intelligere; *Aliquando nos mundus retraxit à Deo; nunc tantis plagis plenus eſt, ut ipſe nos mundus mittat ad Deum.* Retraxit nonnumquam te inſanus conjugis futuræ amor; nunc moribus ſane inconditis difficilique geniô *te mittit ad Deum*, experientiâ dedoctum tandem quid ſtolidè adamaris. Nimia te filiorum cura, & liberos ditandi ſtudium, à recto juſtitiæ tramite in diverſa diſtraxit; nunc eorum effrons impudentia ad Deum te reducit agnoſcentem quàm ingratis benefeceris, tibi ipſi cùm facis malè. Nimia tibi erat neceſſitudo, & verò etiam turpis familiaritas cum illo genere hominum, quorum tecta neceſſe eſt ut ſint commercia, ne pudori ſint & infamiæ ſi fiant manifeſta; nullus erat te à tam turpi vitâ retrahendi modus; & ecce ex illâ ipſâ parte diſſidia, rixæ, & intolerabiles moleſtiæ oriuntur, ubi tu delicias amoreſque tibi fingebas æternos; & bono tuo incipis odiſſe, quod non niſi ſummo tuo malo incautus adamabas. Ingentem ſanè turrim machinabantur homines, tum cùm ut ſacræ teſtan-
Gen. 11. tur paginæ, *terra erat labii unius & ſermonum eorumdem.* Nimia erat animorum conjunctio, quæ à Deo homines ſejungebat; machinam ipſi cœlo formidandam inſani erigebant, & cum machina, animos nimiùm eheu ſuperbos. Non tulit faſtum Deus. *Deſcendit autem Dominus ut videret civitatem & turrim quam*

Quin imo & per eos ipſos mala immittit, quos malè amamus, ut amorem illum diſſolvat.

D. Greg. ſuprà

ædificabant filii Adam, & dixit, ecce unus eſt populus, & unum labium omnibus : cœperuntque hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleverint. Venite igitur, deſcendamus & confundamus linguam eorum, ut non audiat unuſquiſque vocem proximi ſui. Atque ita diviſit eos Dominus ex illo loco in univerſas terras, & ceſſarunt ædificare civitatem. Compendio uſus eſt Deus: turrim ſi fulmine dejeciſſet, caſu id factum arbitrarentur, & conjunctis denuò ſtudiis, reſtituendæ fabricæ incubuiſſent. Linguæ commercium, & animorum exinde conjunctio, quæ malè coierat erat diſſolvenda, ut tota diſſolveretur machina & in lapidum acervum iret. Quam multæ adhuc hodie ſtruuntur machinæ cælo adverſæ, Deo inviſæ? unum quamdiu labium eſt omnibus, quamdiu conjuncti ſunt in malum conſpirantes animi, fruſtra impedimenta ponuntur; ſecretas illi norunt vias, ſecretos characteres, ſecretas litteras; conſilia ſunt ſecreta; *neque deſiſtent à cogitationibus ſuis donec eas opere compleverint.* Animorum itaque imprimis diviſio inducenda eſt, ſuſpiciones ingerendæ, odia quin imo ſuſcitanda, quæ nunquam graviora ſunt quàm ſe non rectè amantium. Denique id agendum, ut non audiant, & ſi audiant, certè non intelligant, non credant, non æſtiment *vocem proximi ſui* malè antehac dilecti: & ſic tandem *ceſſabunt ædificare*, aut potiùs ſcandalo evertere *civitatem.* Clariùs hæc edicere non attinet, ſatis ſuperque intelligor. Illud autem eſt veriſſimum, plurimos de æternâ ſalute dejiciendos fuiſſe, niſi ſummâ injuria ingentes moleſtias ab iis ipſis ſuſtinuiſſent, quos ſtultè nimiùm & præfractè adamabant. Ita ſanè ſæpè non niſi ab ipſo malo, mali remedium eſt. Sapientiſſimi Dei hæ artes ſunt, quas dum ignoras, quereris: eas verò cum jam agnoſcas, lætus patere; pateris enim bono tuo.

§. IV.

Digitized by Google

§. IV.

Vt bono tuo & bene patiaris, imprimis noli Deo patiendi materiam immittendam aut modum præſcribere; verùm velis pati quidquid, & prout evenerit, non verò id quod tu elegeris.

20 QVòd ſi itaque illud rectè perceperimus, eam eſſe conditionem noſtram, quamdiu mortalem hanc vitam agimus, ut patiendi viciſſitudinibus ſemper ſimus expoſiti, atque adeo pati velimus, nec à communi hominum lege eximi; tum verò prorſus abſurdum eſt, terminos patientiæ figere exceptioneſque moleſtiis dare. Quidam enim materiam excipiunt; pati quidem volunt, ſed non iſta quæ patiuntur modò. Jacturam bonorum pati, durum eſt nimis; ægritudines corporis tolerare, nimiùm enim verò eſt moleſtum; injurias ferre, calumniis impeti, famam injuſtè detrahi, prorſus intolerabile; tentari à Dæmone pudicitiam, tædio affici, nimis id quidem periculoſum. His ſi liberari poſſint malis, cætera ſe flocci facere, & verò paſſuros non invitè. Alii exceptionem ponunt tempori. Quis enim ferat hæc eo prorſus tempore de ſe dici, cum proxima ad dignitatem conſequendam patefacta jam erat via? quis ea ætate & canitie, poſt tot pro Republica exantlatos non ſine fructu labores, ita ſe contemni patiatur? Alii perſonam excipiunt à qua ſanè pati nolint, hæc enim ſi ab ignoto impingeretur injuria, foret id quidem tolerabile: verum ab amiciſſimo ita divexari, ab eo qui tibi debeat omnia, in jus contra jus vocari, id verò ne ipſa quidem patientia ſuſtineat: alius ſit, & ab eo feram quidlibet. *Aliqui pati quidem volunt ſed ſemper cũ aliquâ exceptione & conditione.*

21 Audio quæ dicis; ſed iſtud clarè video, alia atque alia quæ patiaris dum fruſtra quæris, nihil admodum tolerare te prorſus velle: alium à quo velis pati ſemper inquires, numquam invenies. Verùm ut ratione agamus omnia, an non id liquidò ſtatuis, à Deo tibi omnem patiendi materiam deſignari? è commodo tuo & bono eſſe, adverſa quòd ſuſtineas? neque aliter tibi rectè eſſe poſſe? id quidem jam evicimus faſſuſque es modò. Quid itaque ſingula quæ obveniunt mala tibi ſemper diſplicent, *Neque tamen in ſe malorum patiendorum datur electio, ligere qui quam poſſent.*

aliqua neceſſe cum ſit pati ? Quòd ſi ergo nunquam, patiendi materiam tibi, non caſus, ſed Deus ferat humeris tuis accommodam, tu ſaltem eam tibi præſcribe prout vis; chartam in manus ſume, iſthic nota quantum exactè moleſtiarum pati deſideres, quâ in re, in famæ aut fortunarum jacturâ; ruſus quamdiu, à quibus, quo tempore; diem deſigna & horam, quin & locum & modum; omnibuſque rite expoſitis, ſyngrapham obſigna, Deoque in manus trade, hanc ut pro tuo libitu exequatur. Illud certè affirmare auſim, ne ſic quidem adaptaturum te genio tuo patiendi materiam, ſic ut voluntati tuæ exactè conveniat, eamque ſuſtineas non invitus, cum devenietur ad rem. Id quidem oppido eſt manifeſtum. Nam ſi planè ex tuo ſit arbitrio, & genio voluntatique prorſus conſonum, tum verò patiendi materia nulla eſt, nec ſi eveniat, quidquam pateris. Quod ſi verò præter mentem tuam quidquam non conveniat, illico reclamabis deceptum te longè ſupra opinionem, & libellum ſupplicem Deo porriges, quo reſtitutionem in integrum importunè poſtulabis. irrita erit itaque iſta ex mente tuâ deſignatio.

Permitte cūcta Deo, qui ſcit qua parte adhibenda ſit medicina.

Age verò, an non id Deo perſpicuum eſt, quid tuæ ferant vires, & quâ parte potiſſimùm feriendus ſis rectè ut doleas, medicinamque malo tuo ut faciat dolor ? Quaſi verò æger cui ſcindenda eſt vena, illud medico ſanè expertiſſimo præcipere rectè poſſit, quantum ſanguinis ſit detrahendum, aut qua parte corporis deſignanda ſit phlebotymia; an è pede, an è lingua, an è manibus, an è brachio, rurſus an è vena cephalica, an vero ophtalmica educendus ſit immodicus cruor. Medici id eſt præſcribere, tuum pati. Laboras oculis miſer homuncio, nimis illi præ faſtu quo turges elati ſunt, emiſſitii ſunt, nihil non aliena in domo rimantur; hac tu parte feriendus es. capite laboras, ad omnia durus es, tenax judicii & præfracti cerebri; iſthic tumor eſt, iſthic adhibenda medicina. manu laboras aut lingua, avarus es manu, lingua procax; manu nimiùm promptus, lingua petulans; educendus eſt illinc ſanguis, ubi æſtuat. Curari ſi vis, cur alia parte medicinam vis applicari, alia cum labores ? Permitte ſapientiſſimo medico medicinam; tu tantùm curari velis, ſed ſeriò; præſtabit Deus cætera : amara ſi eſt potio, medicinam ſcias. Malles tu valetudini tuæ potiùs, & viribus corporis quidquam detrahi, quàm divitiis aut fortunis; at videt Deus nimia bono-

Aliâ parte laboras tu & aliâ parte curari vis.

22

rum

rum cupiditate ſuffocandum re; patere itaque bonis tuis quidquam detrahi, ut libera cordi detur reſpiratio. Tu verò bonorum jacturam ferres libentiùs, quàm, quâ miſerè torqueris, membrorum omnium ægritudinem; at verò præſcit medicus, corporis bonam valetudinem, animæ futuram mortem. Nihil non patereris potius, quàm famæ honoriſque detractionem; at novit Deus iſthic ulcus latere, iſthic tumorem eſſe, nimiùm te dignitatis appetentem, nimis inflatum, nimis turgidum; deprimendus eſt is tumor, hîc adhibendæ chyrurgi manus, aperiendum eſt ulcus ut deturgeat. Omnia ſuſtinebis potiùs, quàm quæ tibi à carnis petulantiâ aut Dæmonis invidiâ oboriuntur tricæ, tædia, & animæ ariditates; & tamen judicat medicus ea tibi eſſe neceſſaria, ne mentem extollas, ne tibi præfidas. Quin igitur acquieſcis? Ne tu quæſo experientiſſimo medico leges pone, medicum patere & medicinam.

23 Quòd ſi autem id quod præſcribit medicus ſerio pati vis, quàm eſt iſtud tunc ridiculum, illud edicere à quo pati velis, & cujus manibus facienda ſit ſectio? Certè omnes qui te impetunt, chyrurgos puta, quos medicinæ faciendæ aptiſſimos novit medicus Deus. Illum quem tu repellis, malo tuo curando judicavit maxime opportunum; cur igitur eum non feres, quem tibi te ſanando deſignat Deus. At inquis, nimis atrox eſt hic chyrurgus, molliori manu curandus ſum: homo impudens eſt, qui mihi malum infert; nulla injuria affectus me alter impetit; alius odio me perſequitur, tantum quia ſceleratus eſt & effrons; alius de fæce vulgi eſt, qui mihi negotium faceſſit: & ab hiſce quiſquiliis ego patiar? alius homo rudis eſt, aſper moribus, inſulſus, inficetus, inurbanus, ruſticus; quis iſtos ferat æquo animo? Ah miſer! ut video æger es, & tamen curari non vis; detrahendus tibi eſt ſanguis & chyrurgos omnes quotquot ſunt aſpernaris & reſpuis, pati te velle dicis, ſed à nemine vis pati. Nemo tibi convenit, ne Dæmonem quidem quantum ſuſpicor admitteres, qui tamen ad mala inferenda præſtantiſſimam callet artem; eſtque cum à medico Deo adhibetur ſagaciſſimus, tibique futurus optimus chyrurgus. Neque verò inquirendum eſt, qua mente tibi ſanguis detrahatur ab eo qui te impetit. Sane ſanguiſuga, non aliud ſibi præfixum habet quàm ſanguine ſe replere, ſuamque ſugendo, curare cuticulam, minime autem mederi alienæ. Verùm aliud vult ſanguiſuga,

Mala pati ſi cõtentus ſis, noli reſpuere eum per quem inferũtur; nec malam ejus intentionẽ querulus tuo prætexe:

guiſuga, aliud medicus qui eam ulceri applicat; utitur hic ſanguiſugæ genio, eamque ſuæ naturæ dum permittit, medetur tuæ. Medici itaque Dei mentem attende dum pateris non ejus à quo pateris: ſincera ea eſt, ſemper ſancta, ſemper tibi benevola, quamvis parùm tibi benevoli utatur manu.

§. V.

Vt ergo patiaris libenter ea quæ tibi accidunt, ſemper mala aſpice ut à Deo tibi magno conſilio emiſſa, etiam quæ per malitiam humanam eveniunt.

Quomodo excipienda mala extrinſecus advenientia.

AVdi modò, rationemque qua motus animi compeſcas ne malô ſuperveniente perturbetur, paucis accipe. Aut ea quæ 24
ab homine pateris, vitio naturæ, genii inquam aſperitati, moribus inconditis, inſalſæque ruſticitati tribuenda ſunt; aut certè malignitati & perverſæ depravatæque voluntati. Quòd ſi ab hominis inconditi tetrico genio, aut in iram nimis facili, & ad omnia ſtomachante ingenio, omniaque faſtidiente tibi malè fit: hic rurſus aut eſt ejuſmodi, cujus commercium in manu tua ſit facilè evitare; aut verò is, cujus ſocietas declinari non poſſit, aut matrimonii legibus, aut alia cohabitandi neceſſitate, quæ facile excuti non queat, disjunctionem minime permittente.

Si malè tibi eſt à moribus ejus quàm facilè potes devitare, eum devita.

Dico igitur, difficilem tibi ſi quis ſe præbeat, cum quo familiariùs agendi nulla aut ſaltem non magna eſt neceſſitas, eum certe devites licet; habeat ipſe res ſuas, ne perdat tuas. Neque verò ſi mores hominum aſperos, ſi dicteria, ſi injurias ingeſtas æquo animo perferre ſapientis eſt, eaque ſint præclara patiendi materia virtutiſque exercendæ campus; non tamen ſapientis eſt ſemper, mala quæ patiaris quærere, iiſque ſeſe ſine magna ratione ultro ingerere. Vt quid enim indignationi & iræ, per nimiam alterius ruſticitatem meamque imbecillitatem mihi facile nocituræ, ſine cauſa me expono?

Si vitare non potes ſcias eum tibi à Deo præſitum patiendi materiam.

Quod ſi verò, aut per matrimonii, aut contubernii, aut propinquitatis, aut diuturnæ cohabitationis, aut etiam viciniæ leges, loco dimoveri non poſſis, neque facile evitare hominem, 25
qui tibi aut per morbos, aut per corporis deformitatem & defe-

ctum,

ctum, aut per animæ vitioſas affectiones, ſubitam excandeſcentiam, inconditos mores, tetricos vultus, inſanos clamores, totiuſque indolis aſperitatem, difficilem ſocietatem facit & cohabitationem porrò tetricam & amaram; iſtud tibi velim ut perſuadeas, Deo id ita deſignante & volente contigiſſe, non caſu à Deo eſt in una navi quòd ſitis; ita vos conjunxit, ita ſane enavigandum eſt quod ſulcas mare. Neque verò ſine ſumma id ratione, accuratoque conſilio ita ſtatuiſſe cenſendus eſt.

26 An non enim liquidò demonſtratum eſt, hanc tibi conjugem, tibi verò hunc maritum; hos tibi parentes, tibi hos liberos; hos affines, hos contubernales; hos præfectos, hos ſubditos, à Deo deſtinatos, quòd ita rebus tuis conveniret? Quid verò eſt hic maritus, hæc conjux, hic pater, hic præfectus, niſi hic homo his vitiis implicatus, hac indole, hoc genio, his quos averſaris moribus? atqui intemperiem illam auſteritatemque, imò & conditionis acerbitatem, nimiùm blandæ & in mollitiem declinanti naturæ tuæ immiſcendam cenſuit providus Deus, blanditiis ne diffflueres. Dotes exiguas, vultum ferocem, os aſperum, tardum ingenium patri attribuit aut marito, ut ad alta, cùm non aſpirat, aut ſi aſpirat cùm non evehitur, modeſte vivatis ambo, exigua contenti ſorte; ne per altiora devecti, altiori etiam ruinæ pateatis. Humiles vos vult Deus: difficilemque pateris virum, ut à mille difficultatibus expediare. An ergo totam ordinationis Divinæ ſeriem inverti vis, ut ab hoc homine patiaris nihil?

27 At inquies, ferendo non ſum; nimiùm eſt tetricus, ne blanditiis quidem emollitur; hoc enim verò male me habet quod excandeſcam illico, & tota in rixas feror: & hoc ſine offenſa Numinis non fit. Fateor male agis, peccas quin imò. An verò hoc Deo imputandum eſt, an vitio tuo? Corrige tu in te quod exorbitat; & ſi ad hæc quæ nunc dico advertis animum, facile corriges; quæque nunc mentem exacerbant, patienter feres. Deinde etiam ſcias, longe tibi meliùs eſſe bilem tibi moveri nonnumquam, in jurgia concitari linguam, in lachrymas oculos diffluere, totamque cieri clamoribus domum; quàm vel in nimiam efferri arrogantiam, & putido turgere faſtu, vel per nimiam indulgentiam inſanis amoribus irretiri, vel in alia denique abire ſcelera, quæ tibi Dei Divinarumque legum memoriam

Nec magni refert quòd aliquando idcirco impatiens ſis.

riam omnem obducerent, nimis tenera erga hominem affectione depravatæ. Vtrobique cùm vidit Deus male acturam te, maluit te aut choleræ nimiæ, aut indignationis vitio, quàm majoribus ſceleribus exponi & implicari.

Nec dicas te Dei offenſa tangi; falſum hoc eſſe oſtenditur.

Non fero tamen, inquies, Deum offendi tantopere ab eo, qui 28
per ſummam injuriam & calumniam me impetit, nolo ſanè offendi Deum. Ita ſit; ſed nec Deus honoris ſui tenaciſſimus offendi vult: offenſam tamen offenſus fert. Quin & tu fers, tanta poſt exempla? Jam verò, cùm tam perverſi ſint homines, ut per falſiſſimas detractiones, per calumnias impudentiſſimas in te impactas, non homines tantùm, ſed & Deum quoque prò libero, quo præditi ſunt arbitrio velint offendere; quin tu gaudes alienam malitiam in tuum bonum cedere, te cùm impetunt relictis aliis, tibique præſertim præ aliis, recte patiendi materiam ſubminiſtrari? Dicamus ſane quod res eſt, & fucum tollamus: non Dei te offenſa perturbat, ſed ſenſus tuus. Dei ſi honore tangeris, non minùs certe Deo injurius eſt qui alium quemcumque injuſte impetit, quàm qui te. An tamen alienæ injuriæ indoles, qui tuæ ingemiſcis? utrobique par Dei offenſa eſt, ſenſus in te non par. Enimverò manifeſtum id eſt indicium, mal s te tuis nimiùm tangi, dum non tangeris alienis. Tuis verò tangeris, quia Dei manum hæc tibi mala, tuo bono immittentem non aſpicis, hominumque vitia tamquam inſtrumenta adhibentis, tibi ut male ſit; & dolorem illum ut eliciat, quem tibi hoc temporis momento præviderat eſſe utilem, & imprimis convenire.

Dei artificium eſt illo uti, per quem tibi magis doleat inflictum malum.

Non itaque mihi, poſthac oggeras, ab hoc homine quidquam 29
pati nolle te; nimis acerbas eſſe amicorum injurias; filiorum contemptum & faſtum, parenti graviſſimum elicere doloris ſenſum; intolerabiles eſſe impactas à viro in dignitate poſito calumnias, durius eſſe iſtas ab eo perferre, quàm ab incognitis aut ab hoſtibus aut à plebeia projectaque fæce. Fateor ita eſt: neque hoc neſcit Deus; novit ipſe quantùm amaroris, quælibet ferat herba, medicinæ quam adhibet. Itaque quia tantum tibi amarorem ſciebat hodie neceſſarium quantò nunc exacerbaris, idque animæ tuæ malis curandis apprime competere, magna ſane arte hunc hominem, hoc os, hanc linguam adeo maledicam, præ cæteris omnibus de induſtria tibi admordendo ſelegit, ut majorem

majorem doloris ſenſum infligeret, idem ictus, qui aliâ illatus manu, aut nullum aut certe minorem ſenſum incuſſiſſet.

30 Neque abs re agit filium caſtigaturus pater, recentes & lentas virgas quòd in manus ſumat, veteres vero & exſuccas aſpernetur, magis iſtæ etſi doleant; hoc enimvero vult pater, caſtigare vult, non abblandiri aut minis agere. Quàm vero id foret ridiculum, ſi verberibus exceptus puer, iram omnem in ferulam converteret, illam convelleret, illam diſcerperet dentibus, illam ſibi infeſtam fuiſſe clamitaret? Ah puer! quàm parum tibi pœnæ quas dediſti proderunt, inſtrumentis qui ſuccenſes, nec ſatis attendis caſtigantis patris benevolam tamen & amicam manum: ignoſcamus puero, puer eſt, & puerum prorſus agit.

31 Verùm hoc ſanè ignoſcendum non eſt, quòd puerorum inſtar, homines, inſtrumenta inquam per quæ nobis inferuntur mala, temere & incaute attendimus. Oculos ſi vires, altiùs erige; ferientis Dei manum aſpice, illam agnoſce, illam exoſculare, illam in omnibus lauda & adora; illudque conſtanter aſſero, minime perturbandum te, tibi quiſcumque demum acciderit adverſus caſus. Hanc certe contemplabatur conſtantiæ exemplar Job, tum cùm exutus omnibus, & ne ab uxoris quidem contumeliis liber, omnium ludibrio expoſitus, illud ſolùm conſolationis tantis adhiberet malis, *Manus Domini tetigit me.* Dæmonis manum cujus furore tot tantaſque calamitates optimo viro fuerant inflictæ, disjecti greges, concuſſæ ædes, occiſi liberi, immiſſa ulcera per quæ toto corpore ſanies diffluebat; aut certe impotentis muliercu læ efferatam linguam. Jobum tetigiſſe diceret alius; at verò ſapientior Job, Domini manum agnoſcit; eamque manum, quæ neminem tangit aut percutit, niſi in pondere & menſura, ideoque, etiam cum ferit, ſemper beneficam.

Itaque Dei mala immittentis manum aſpice exemplo Iobi.

Job. 1.

32 Quid autem ſapientiſſimus, tum verò, ſi adverſa quæ patitur ſpectas, miſerrimus David, cùm à nefario filio Abſalone Regno exactus, fugiens cum paucis, vitæ ſuæ conſulturus prærupta montium conſcenderet? Non ſatis infelix videbatur, niſi in impudentiſſimam belluam, Semei inquam effrænatum os incurreret, qui veteres iras, ob ablatum à Deo Sauli propinquo ſuo Regnum, in Davidem per ſummam contumeliam evomeret. *Virum ſanguinum* appellat, quaſi Saulis homicidam, alieni Regni invaſorem improbum, quem jam ſua ſequantur ſcelera, toto quod

Et Davidis.

malè tenuerat, exactum regno. Neque verbis tantummodo inſaniſque vocibus, ſed & ſaxis fugitivum Regem per ſummam impudentiam impetit quaſi patibularium ſcurram, nullâ habitâ neque viri ætate jam exactâ, nec etiam dignitatis regiæ ratione. Non tulit intolerandam audaciam, impudenteſque latratus, fortiſſimus Abiſai: & ſolitos, etiam in depreſsâ fortunâ, reſumens ſpiritus, *quare*, inquit, *maledicet canis hic mortuus Domino meo Regi? vadam & amputabo caput ejus.* 2. Reg. 16. Quid interim patientiſſimus David? *Demitte eum*, inquit, *ut maledicat: Dominus enim præcepit ei ut malediceret David. Et quis eſt qui dicere audeat, quare ſic fecerit?* O dignam Davide vocem! Deum increpantem intelligebat David, & meritas aliquando ſe pœnas dare; à Saulis ſanguine quamvis innocuus, homicidam nihilominus ſe agnoſcebat, Uriæ innocentis cruore manus ſuas qui per ſummum nefas impiè commaculaſſet. Saxa circumvolantia non à Semei, ſed ex Dei ſeſe caſtigantis manu immiſſa cum aſpiceret, ſupplex accipit & libens fert. *dimitte itaque eum ut maledicat, Dominus ei*

Quomodo Deus utatur ſcelere alieno, ut caſtiget Davidem.

præcepit. Quid? an etiam ſcelera præcipit Deus, *numquid in ore blaſphemi Deus?* rogat Ambroſius; *abſit: ſed eo uſus eſt, ad humiliandum David.* D. Ambr. in apolog. Davidis c. 6. maledicum eſſe Semei non voluit Deus, verùm libero impudentis hominis uſus eſt arbitrio. Itaque *præcepit*, idem prorſus eſt ac dimiſit, ſeu naturæ ſuæ feroci & exorbitanti reliquit, uti illud rectè explicat Auguſtinus. D. Aug. l. de grat. & lib. arbit. c. 20. Sic qui ferocientem & ſanguini inhiantem canem, loro ſoluto, manu mittit, ferociam non indit cani, tantùm non inhibet; vagari canem liberè ſinit; ſolutus ille ſuô geniô fertur & dentibus dilacerat inventum pecus: Ita prorſus cùm Deus ebullientem videret præ nimio dolore, vindictæque cupidine Semei ſanguinem, neque obliterata adhuc eſſe, quæ multis jam annis animo inhærebant odia; Semei quidem *Dimiſit* aptiſſimum Davidi caſtigando inſtrumentum; Davidem verò eô loci & temporis expoſuit, ut paucis circumvallatus cum eſſet, Regiâque poteſtate exutus, hoſtis ſui ſemper in malum parati injuriæ pateret. unde id tandem conſecutum eſt, ut ferociſſima hæc bellua animos ſumpſerit & audaciam impetendi virum alias fortiſſimum, quod ſanè in Regiâ dignitate conſtituto Davide, numquam ei in mentem veniſſet aggredi. Hæ ſunt artes caſtigantis Dei; has ut agnovit David, Deum agnovit, Deum in Semei caſtigantem ſeſe, ſupplex pertulit, nec invitus.

Illud

33 Illud certum eſt, Deum ſcelera non præcipere; hoc tamen etiam eſt veriſſimum, ſceleratum hunc, ſceleſtus eſſe cùm velit, te potius quàm alium quemvis quòd impetat, id quidem ex Dei ſcelera permittentis diſpoſitione contingere; calumniari cum velit impudens iſtud os, injuſtè aliena invadere cùm ſibi nefarius alter habeat præſtitutum; certe in te quòd recidant aliena ſcelera, id quidem à Deo eſſe fateor. *Et quis eſt qui audeat dicere quare ita fecerit?* an tibi rationes omnes ſanctiſſimæ ſuæ voluntatis neceſſe eſt ut exponat? quod ſi tamen vis eas exhiberi, illud certè cum ſummo ſacerdote Heli illico reponam, *Dominus eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis hoc fecit*, & quia bonum erat hoc fecit, 1. fortaſſis enim hæc tibi immittuntur mala, ut pro veteribus peccatis debitiſque contractis olim, & necdum perſolutis, pœnas des, omni poſt hæc ære futurus liber. per hos verò caſtigari te vult, quos forte criminum ſocios habuiſti. 2. fortaſſis virtutis exercendæ causâ hæc permittuntur; quod quidem in tentationibus ſemper eſt veriſſimum. 3. fortaſſis ut virium tuarum imbecillitatem experiare, Gratiæque Divinæ perpetuam neceſſitatem agnoſcas; nam ut rectè Eccleſiaſticus, *qui non eſt tentatus, quid ſcit?* 4. fortaſſis delectari vult Deus, cùm te egregie cum adversâ fortunâ luctantem, & tandem omnia ſuperantem lætus aſpicit. Nam ut rectè Seneca: *Ecce ſpectaculum dignum ad quod reſpiciat operi ſuo intentus Deus. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum adversâ fortunâ compoſitus:* & quod mirandum eſt, victor. 5 fortaſſis tot adverſitatibus aggravaris, ut ſpiritus quos ſecunda fortuna nimiùm tuo malo extolleret, iſto pondere deprimantur. 6. fortaſſis etiam adverſa Deus ingerit, ut per ea ipſa te efferat, idque ad artis ſuæ oſtentationem; ut qui per contraria, felicitatem tibi proſperamque fortunam noverit efformare. ita certe ſentiebat per maledicam Semei linguam depreſſus David, *dimitte*, inquit, *cum ut maledicat, ſi fortè reſpiciat Dominus; & reddet mihi Dominus bonum pro maledictione hâc hodiernâ*, & ſane te ipsâ reddidit Davidi Deus cumulatiſſime.

Non eſt inquirendum ſtudiosè cur Deus mala ſuis immittat.

Congeruntur tamen aliquæ rationes.

1. Reg. 3.

Eccli. 34.

Sen. l. de provid.

34 Denique rationes omnes inveſtigare infinitæ fuerit operæ, & vero minime neceſſariæ. hoc mihi præ cunctis ſufficit, à Deo mihi omnia immitti & infligi: homines verò, non eſſe niſi inſtrumenta caſtigantis Dei. Rurſus *quod bonum eſt id ſolum agit.* illud itaque lætus dicam: *Bonum mihi Domine quia humiliaſti me;* hanc

Sufficit ſcire à Deo immitti, ut judicemus eſſe ea noſtrum bonum.

Pſal. 118.

hanc mihi obvolvi fortunam, hos ventos ita in contrarium verti, & bonum eſt Domine, & bonum mihi. hanc mihi infligi calumniam, tam injuſtè bona diripi, malum quidem raptori eſt, malum maledico, *ſed bonum mihi Domine.* quòd hæc mihi ab amiciſſimis, imo à liberis infligantur mala, malum ipſis quidem eſt, *ſed bonum mihi Domine* & quidem optimum: neque meliori ratione, aut loco, aut tempore poterant hæc quæ patior evenire, ut verè & benè paterer. Acquieſcam igitur, nec tempori modum ponam. Interim *ſit nomen Domini benedictum.* Nomen habes ſapientiſſimi gubernatoris, dirige, verte, inverte vela: nomen habes ſagaciſſimi medici, ſeca, ure, verſa me meaque omnia *prout bonum eſt in oculis tuis.* Hoc certus ſum, nihil effecturum te, quod nomini tuo officiat, imo quod gloriam tuam ſanctiſſimamque Providentiam, non uſquequaque commendet, totique orbi non faciat manifeſtam.

TRA-

TRACTATUS XIV.

Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terrâ, *Matth. 6.*

Oſtenditur eum qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam acquieſcere debere omnibus iis quæ ab illo ſtatu expectantur, quæque illum neceſſariò conſequuntur.

PROOEMIVM.

HVc tandem collimavit totius ſermocinationis noſtræ, quem fere peregimus, decurſus, quemque veræ ſolidæque tranquillitati mentis quærendæ impendimus; nempe ut ſedulò ſerióque animum inducamus, non alia velle aut nolle, quam quæ vult aut non vult Deus; voluntatemque noſtram cum Divinâ penitus adæquemus. Inde enim tempeſtas menti humanæ ſemper oboritur, quòd variis deſideriis in diverſa rapiamur, & quod peſſimum eſt, ſemper inſtabilibus, raròque quæ conſtent ſibi. Non alius igitur reſtat modus, quàm cùm nos ipſi quid deſiderandum ſit penitus ignoremus, nihil aliud velle diſcamus, niſi quod vult is, qui ignorare non poteſt id quod vult, vult autem id quod eſt optimum. Et ne vacillet poſthâc voluntas vaga, non alteri ulli affigenda eſt voluntati, quàm illi quæ quod vult, ſemper vult, nec poteſt nolle quod ſemel voluit. Hîc ſi fortè minùs attendiſtis, omnium ratiocinationum noſtrarum ſcopus fuit & finis. Finis verò ille, omnis tranquillitatis eſt initium. Vt verò abſolvamus omnia, illud jam ſedulò agendum eſt, ut oſtendamus ſtatu noſtro contentos eſſe non poſſe nos, niſi etiam omnibus, tum laboribus & operibus, quæ à ſtatu noſtro meritò expectantur, tum etiam moleſtiis quæ illum neceſſariò conſequuntur, penitus acquieſcamus. De-

inde modum exhibituri, quo gaudere poſſimus etiam cùm dolemus. Denique non eum voluntati Divinæ illicò ſe opponere, qui ſuo ſtatu contentus cùm eſt; mala tamen quæ intercurrunt, à ſe conantur amoliri, aut ſtatum etiam cum feliciori permutare.

§. I.

Qui individuo & peculiari ſuo ſtatu contentus eſt, etiam operibus quæ ab illo ſtatu exſpectantur, ſit contentus.

HOc rectè ſi perceperitis, eum qui vobis obtigit ſtatum, tum communem tum etiam peculiarem, convenientiſſimum vobis eſſe, neque meliorem eligi potuiſſe: & rurſus, ſi ita ſitis comparati animô, eum ut cum aliô ullô nolitis commutatum; facile tum quidem id perſuaſero, ut iis etiam acquieſcatis quæ à veſtro ſtatu expectantur, admodum ſecuri, aliorum quid ferat conditio. 1

Exponitur rurſus quid ſit ſtatus communis, & ſtatus cuique individuus.

Communem ſtatum, prout cœpi dicere, eum intelligo, quem cum pluribus habemus; puta quod homines ſimus, mares aut feminæ, matrimonio juncti aut cælibes, Eccleſiaſtico adſcripti ordini aut profano, mercatores aut opifices: rurſus nobiles aut ignobiles, venuſto aut invenuſto vultu, corpore ſano aut ægro. Omnes inquam hi ſtatus aut poſitiones, communes multis ſunt: neque enim ſi homo es, ſolus es homo; neque ſi mercator, etiam ſolus es; quod quidem de reliquis idem eſto judicium. At verò ſtatus tibi *peculiaris* & à te individuus, nihil eſt aliud à teipſo in omnibus quæ te ambiunt circumſtantiis conſtituto & conſiderato. Hoc igitur corpus quod circumferimus, hæ dotes animi, hæc valetudo, hæc indoles, hæc vultus effigies, hi amici, parentes hi, hæc dignitas aut munus, matrimonium hoc, hæc fama, hæc ætas; omnes inquam hæ aliæque circumſtantiæ & proſtaſes, tuum tibi, mihique meum peculiarem conſtituunt ſtatum: & ita quidem, ut nemo ullus in totâ univerſitatis ſerie, tuo meove ſtatu umquam aut gaviſus fuerit, aut porrò deinceps ſit gaviſurus. Alius licet matrimonio ut tu junctus ſit, tamen uxori junctus eſt non tuæ; tu verò cum tuâ conjuge, matrimo-

2 Tract. 12. §. 4.

nii

nii ſtatum, qui vobis ſit individuus, conſtituitis. Quamvis alius Religioſo ſtatui prout tu ſit implexus, tamen nec eos habet Præfectos quos tu, nec tua ſed ſua concepit vota, neque tentationibus mentiſque ariditate, quâ tu, urgetur, licet forte miſeriis ſuis non careat. Denique mercatorem licet alter agat prout tu, tamen non eaſdem merces diſtrahit, aut non tantas, aut non tanto proventu; non eas quas tu ædes incolit, nec illa fruitur valetudine, nec illo eſt corpore, nec ea qua tu eſt indole; denique non eſt alter ego, neque alter tu, omnes enim ille proſtaſes ſimul conjunctæ, te faciunt quod tu es, ſive, quod idem eſt, conſtituunt ſtatum tuum.

3 Jam verò id aſſero; ut ſemper pacato tranquilloque ſis animo, non id ſufficere, tantùm ut judices, ſtatum tibi cum cæteris *communem* maxime conducere; niſi id penitus quoque perſuaſum habeas, *peculiarem* tibi ſtatum ita competere, ut nullus omnino ſit, quem præ illo tibi, ut benè ſit, ratione poſſis eligere. Et hoc quidem Tractatu decimo jam peregimus. Hinc verò id confecimus Tractatu undecimo, unumquemque eventis præteritis quæ ſe concernunt, puta parentibus, natalibus, educationi debere acquieſcere; ut quæ adminicula fuerint, quibus ad ſtatum tibi tam convenientem deducerêre. Rurſum id liquidò deinde oſtenſum eſt, dotibus omnibus tum corporis, tum animi, item fortunæ reciprocationibus contentum vivere debere te; cùm hæc ipſa ſint inſtrumenta, quibus & tibi Deus ſtatum conſervat, & te in ſtatu tibi tam conveniente continet. Denique de conditionis tuæ incrementis ſollicitum eſſe neutiquam debere te, cùm exactiſſimè *in pondere & menſurâ* res tuæ ſtatui, & ſtatus rebus tuis fuerint appenſa, & verò etiam exæquata.

4 An aliquid ultra requiritur, inquies, quietus ut ſim? Planè. Quid quæſo? illud ſanè *primo* ut penitus tibi placeat, ea agere quæ à ſtatu tuo tum *communi*, tum etiam *peculiari*, jure exiguntur & merito expectantur. Deinde, ut non te terreant ea quæ ſtatum illum, ſive *communem* ſive *peculiarem*, neceſſariò conſequuntur. Magni ſanè ponderis ſunt hæc documenta, quæ toto quidem libri decurſu ſparſim attuli, jam verò clariùs ſunt exponenda; & oſtendendum quô pactô, ex jam ſæpius poſito fundamento, dilucidè conſequantur.

Cui placet ſtatus, non diſpliceant ſtatus opera.

Vt enim ſine altero non poteſt ſubſiſtere.

5 Mira ſanè res eſt, & verò etiam non toleranda; tam ſolliciti paſſim

paſſim quòd ſint homines, ut alia ſemper atque alia opera exerceant, quàm quæ debent aut etiam poſſunt licitè: Deinde iis ſe magnum Deo præſtituros obſequium, graviſſimamque rem facturos ſe quòd autument; ac propterea niſi his applicare ſinantur animum, quòd ſe perturbent miriſque mentem excrucient modis: & tamen perſuadere nihilominus mihi quòd velint, ſuo ſtatu contentos eſſe ſe, nec aliud velle eſſe quàm quod ſunt. Mira ſanè eſt hæc duarum rerum, ita inter ſe diſſidentium combinatio, velle eſſe quod es, & nolle agere id quod es. Quis faber ferrarius mihi imponet, nihil ſe malle eſſe quàm fabrum, quem totos dies obmurmurantem audio, querentemque jam de carbonum fuligine, quòd ea oculis officiat; jam de incudis ſonoro nimium ſtrepitu, quod is offendat aures; jam de mallei pondere, quòd manus prægravet: penicillos certè levioris eſſe molis, acuſque ſartoris digitis eſſe percommodas: nullius ea operæ aut laboris eſſe inſtrumenta præ omni illo limarum ſtridulo apparatu. Cur ſanè mihi non datur, inquit, aut acum ſtringere, aut pictoris penicillo armare manus? & verò cur pelle carbonibus ipſis atriore pectus præcingor ego, cum ſartores illos, illos molliculos levi zonulâ accinctos decurſare video, quamque ſub axillam quandoque conjiciant, non ſine lepore & commodo? quid, quòd pulvino incumbant molli, cum ego penes focum ſto, folleſque nec minus animam miſerè traho, carbonibus ut dem vitam, quam mihi laborando ſubtraho?

At at amice, nonne id mihi dixeras fabri conditione contentum te? dixeram inquis. Itaque ſanè acquieſcere prorſus debes operæ quæ à fabro exigitur. Hanc verò ut exhibeas, certè neceſſe eſt ut placeant, quæ ad artem ex arte exercendam requiruntur inſtrumenta: niſi fortè Archimedes novus ſis, & ars tibi nova comperta recenter ſit, quâ detur acu ferrum cudere, & malleo conſarcire veſtes. Hoc ſi non poſſis, certè aut fabrilem exercere deſine; aut fabrilia manu neceſſe eſt ut pertractes inſtrumenta. 6

Paſſim murmurāt homines de propriis ſtatus ſui exercitiis; placent aliena.

Sic paſſim agimus; placet ſtatus, diſplicent ſtatus exercitia. 7
Id autem quàm eſt ineptum, cum exercitia ipſa ſtatui cuique ita ſint propria, ut ſine illis non ſit ſtatus? Conquereris tu paſſim, nimiùm te munere quod geris diſtineri, opificinam liberorumque educandorum curam dies penè totos abſumere; iis utero geſtan-

geſtandis lactandiſque, magnam ſe vitæ valetudiniſque partem impendere gravidæ cum ſunt, deplorant matres, vix tempus ſupereſſe quod Deo & templo dent. Alios interim videre eſt, inquiunt, qui precatorios globos manu deterunt, libellos, ſanctis orationibus refertos in templo, domi verò ſpiritualium rerum monumenta verſant aſſiduè, ubi tota nobis in officina aut muſæo tranſigitur ætas, nec quidquam niſi calamos, aut libram, aut ulnas, aut computuum volumina, aut juris codices, aut inter ſe litigantium diſſidia datur attingere aut pertractare.

8 Querelarum plena hîc ſunt omnia, ut video. Homines hi, acum quærunt ut fabros agant, aut penicillum ut ferrum exerceant. Verùm id mihi dicite, vos qui tantopere conquerimini, Quis, inquam vos detinet? agite ſanè, coronam precatoriam in manus ſumite, per me quidem licet, eamque præ foribus ad tabernam officinamve veſtram conſidentes, religioſè pervolvite, & cum quis ad coëmendum merces mercator acceſſerit, illicò *Ave Maria* cum Angelo intonate, eique dicite ut porrò expectet, donec coronam perſolveritis. Rurſus cum infantulus fame preſſus ubera prenſaverit, manu puerum excutite, ne animum horis legendis intentum interturbet. Tibi verò cum in publico ſenatu agenda erit pupilli cauſa, non à te elaboratas chartas; ſed piiſſimum Thomæ à Kempis libellum ſub axilla defer, ejuſque ſententias in medium profer, ubi afferendæ ſunt Pandectæ, & laudandus Codex. Hoc certè non erit tibi admodum difficile.

Exploditur hæc hominum importunitas.

9 Ridiculum id eſſe dices, & prope inſanum. Fateor id ego tecum, verùm non inſanum minùs conqueri, agere te non poſſe quæ alter agit: id enim penitus tibi inculcatum ſit, nulla prorſus ratione, aliena obſequia à te requiri, ſed ſolùm tua; hoc eſt quæ ſtatus tuus fert, nec viri actiones à femina, nec profanas ab Eccleſiaſtico, nec juveniles à ſene, nec benevalentis ab ægro exigi. Quiſque quod ſuum eſt, id agat ſedulò, & Deo factum eſt ſatis. cùm orandum eſt, ora; cùm laborandum, operi inſta; eleemoſynæ cùm dandæ, liberali id fac animo; cùm procuranda familia, id age; cùm lactandi infantes, præbe ubera, denique ea age quæ tempus, quæ neceſſitas, quæ obedientia, quæ res fert, & tuas tunc partes ſanctè expleveris.

Satè quæ à te [illegible] un- tur operi

10 Si Deo ea opera ſufficiant placeantque, cur tibi diſplicent,

 nec

placēt, Deo non tantopere aliena.

nec ſufficiunt? At verò inquis, neſcio ego an Deo placeant. Ego verò id penitus ſcio, & conſtanter affirmo; illudque ſic conficio. Certum enim mihi eſt, hunc mihi à Deo ſtatum aſſignatum eſſe, & verò etiam comparatum. Certus itaque ſum, hæc, quæ ſtatus fert, opera à Deo requiri, ſine quibus eſſe non poſſum, eſſe me quod voluit Deus. Neque minùs id mihi eſt credibile, quàm ex mente Dei eſſe, ſolem radios undique diffundere, orbi ut prælucea t, & ignem proxima quæque adurere: hoc enim eorum ſtatus fert & natura.

Imo ea debent placere Deo, & de iis tantùm rationem poterit exigere.

Et ut rem hanc promoveam, ajo Deum illis actionibus non 11
tantùm acquieſcere, ſed & debere acquieſcere. Quis enim pater filium ſuum fabrili addiſcendæ arti addicit, & ab eo malleis innutrito, egregiam ſibi imaginem depingi ſanus poſtulet? an non is fabrili operâ, quam præſtat filius, meritò debet eſſe contentus? aliud enim ſi poſtulabas, cur aliò ſtudia filii avertebas? In eo me ſtatu Deus jam conſtituit, populo verba ut faciam, quo igitur jure expetet ut jam operi impendam manus? Laborare verò manibus te vult Deus, domui tuæ ut proſpicias; infantibus ubera te vult porrigere; ægrotare verò te; his cùm interes, quid quæſo requirere jure queat, ab eo quem ſuo impedivit ipſemet obſequio? Certè ſi vel ipſo judicii extremo die, aliud à vobis petat, aliud reſpondendum non eſt, quàm veſtra vos opera exhibuiſſe, neque aliud exiget; quin imò *reddet unicuique ſecundùm opera ejus.* Animadvertite quæſo diligenter: ſecundùm opera ſua reddet unicuique, non ſecundùm aliena. Aliena itaque ne curate, agant ea quibus id incumbit oneris. Veſtra præſtate, veſtra exhibete, & reddet ſecundùm opera veſtra. Et ille procul omni dubio gratiora Deo præſtabit obſequia, gratior futurus & ſanctior, non qui aliena bene, ſed qui ſua fecerit vel mediocriter; gratiſſimus verò qui hæc præſtiterit quàm poteſt optime.

Matth. 16.

§. II.

§. II.

Qui operibus ſui ſtatus contentus eſt, debet etiam acquieſcere moleſtiis, quæ in operibus illis exercendis reperiuntur: item illis, quæ ea opera conſequuntur.

12 OPeribus igitur quæ ſtatus tuus exigit, exercendis tandem acquieſcis? nec ad alia, tuis contentus, anhelas? Bene eſt. Illud ergo jam eſt conſequens, ut de moleſtia quæ operibus ſtatuique tuo intertexta eſt imo ingenita, poſthac ne conquerare. Certe ſic faber, qui munere ſuo contentus vivit, pelliculæ qua præcingitur, malleo quantivis ponderis, carbonum fuligini, ignisque calori acquieſcit, neque adeo ſartori invidet quem è regione pulvino inſidentem videt, acumque ſuam commoda tractantem manu, nihil hîc de moleſtia conquerendum eſt: innatæ hæ ſunt operi; & quidem quæque ſuo.

Si opera ſtatus admittis, etiã admitte operũ moleſt.as.

13 Illud jam edixi ſæpius, nullum ſtatum eſſe qui ſua non fert commoda & incommoda, parva ſint an magna non diſputo, ſua tamen habet quivis ſtatus; & quidem ita ſua & propria, ut ſine illis non ſit ſtatus proprius. Quòd ſi humili loco ſis, multorum indigus, ac propterea incommode vivas; hoc ipſum ſcias humilem ſtatum eſſe, hoc eſt eſſe tenuem. Præcelſior ſi tibi ſit fortuna & dignitas, multique à tuo nutu pendeant, multi qui opera tua indigeant; multos etiam eſſe ſcias ſorti tuæ qui invideant, multos qui te arrodant, multos qui clanculum quaſi cuniculis te ſubvertant. numquam ſine umbra ſol, nec dignitas præclara ſine invido. Quid ages? humeros contrahe, & dic quod res eſt: Hoc eſt magnum eſſe. Si publicum geris munus, nulla datur quies, ſemper clientum vocibus perſtrepunt atria. Opulenta ſi ſit familia, magnæ occurrunt de domeſticis rebus curæ, plures intentantur de poſſeſſionibus lites, noctes trahuntur inſomnes, & ubi menſæ aſſidetur opiparæ, ibi lecto indormitur inquietè & incommodè. Si nobilis ſis honeſtoque loco poſitus, domus illico vicus fit, omnibus pervia ut ſit neceſſe eſt, ſalutantium & inviſentium clamoribus plena ſunt conclavia. Quid vero his ſalutationibus ultro citroque excipiendis, fingi poteſt moleſtius & importunius?

Nullus unus ſtatus ſine moleſtia eſt.

Digitized by Google

Et nullus eas evaſit.

Fateor iſthæc omnia: ſed quid agas? ſi enim hæc ſtatui non annexa modò ſunt, verùm etiam ingenita; quid tu te, his ut te eripias, nequidquam torques? Ita quidem mecum ego rationem ineo. Magnus ſum & in dignitate conſtitutus: bene eſt, an ergo ſolus ego invidorum dentes volo evadere, quod meæ conditionis hactenus datum eſt nemini, ne Chriſto quidem? Publicis admotus ſum muneribus; an ego meum ſine ulla moleſtia, ſine jurgio, ſine ullius indignatione, omnium cum applauſu volo exequi, quod nemini mortalium in hunc diem contigit, & rurſus ne Chriſto quidem? Spiritualem religioſamve vitam ſi inſtituo; an ego ſolus tentationum anxietatumque expers eſſe deſidero, quæ fælicitas nondum ulli obtigit, & quod mirum maximè ne Chriſto quidem? Matrimonio ſi adſtrictus ſum; quid fruſtra miraculum illud mihi ſpondeam, ut incommoda, ex quibus hic ſtatus totus quantus eſt componitur, credam ſolum me præ omnibus, quotquot ſunt fueruntque, mortalibus evaſurum? 14

Aut ſtatũ igitur deſerat, aut moleſtias ſtatus admittat.

Certè iſta tibi ſi non placeant, ſtatum quem habes depone; de ſtatu murmura, hæc qui ſecum fert incommoda, non verò de incommodis. ſi verò ſtatum tibi tuum, prout reipſa eſt, convenientiſſimum eſſe judicas; patere hæc incommoda quæ ſtatus tuus fert. Ineptum eſt potare velle vinum conditum abſynthio, illudque judicare valetudini tuæ conducere, nolle autem ut amarus ſit potus; ora contrahere cum bibitur, & de medico conqueri acerba quòd ſit potio. Sanè aut poculum manu depone, aut ſi bibere vis abſynthium, amarum pota. Et tu quiſquis es, ſi quæ acida, ſi quæ amara occurrerint in ſtatu tuo, ſcias illa ſtatum tuum componere, illique ita indita, ut ſine illis eſſe non poſſit, itaque iis acquieſce, aut ſtatum muta. 15

Tandem etiam incommodis quæ moleſtias illas conſequũtur, contentus ſit.

Tertiò denique, cùm non operibus tantùm ſtatus tui, ſed & iis quæ in opere exercendo reperiuntur moleſtiis, difficultatibuſque acquieviſti; tum verò neceſſe eſt tandem ut iis etiam contentus ſis, quæ difficultates illas moleſtiaſque vulgo & ex rei natura conſequuntur. Quæ demum ea ſunt inquies? Dicam. ſi curſum naturæ ſpectes, & illa virtute magna non ſuperetur; naturaliter id fit, ut moleſtias difficultateſque, quaſi naturæ jure, mœrores animi conſequantur: melancholia inquam plenæ cogitationes, lachrymæ, ſuſpiria, ſomni pervigiles & graves, languores animi, corporis defectiones, morbi præacuti, & pallida demum mors. 16

mors. Hæc ſanè ſatis video evadere omnia, nos non poſſe. naturæ noſtræ è judicis Dei ſententia, innata ſunt hæc duo, *labor* & quod peius eſt *dolor*. Certè non nego, cùm quis bonorum jacturam fecit, aut res omnes præter opinionem peſſimè ceciderunt, cùm inſignis impacta eſt injuria, cùm res publicæ pereunt aut privatæ, cùm maritus aut amicus morte abripitur, aliaque cùm eveniunt incommoda, naturam id perſentiſcere, fletus cieri, excitari ſuſpiria, neque quidquam per id tempus admittere quod delectet. Illud etiam ſatis mihi perſpectum eſt, ita nobis conformatum eſſe corpus, ut pluribus morbis ſit expoſitum; quos quidem, dolores vehementiſſimi ſæpe, numquam non mœrores animi, corporis languores, diſſolutiones membrorum, cordis anxietates, faſtidia, mors denique ipſa conſequantur.

17 Verùm inquies, hæc ſi ſcribas tam probè, conditionique noſtræ dolor, & mentis mœror inſertus ſi ſit, cur ab ipſo Tractatuum horum initio, lætitiæ addiſcendæ factus es præco? ecquid promittis, præſtari omnino quod non poteſt? Audi; nec altercemur, hærentes uti ajunt in æquivoco. Gaudium promiſi, non riſum, Sen. ep. 23. *niſi tu fortè judicas*, uti bene Seneca, *illum gaudere qui ridet*. mentis animique lætitiam ſum pollicitus, non corporis impetiginem, tu jucunditatem voca. Quî enim ſanus exigam, ut flendo rideas & inter lachrymas diſſolvaris in cachinnos? ſtultum eſt docere velle, quod contra naturam ſit ſtatus, cui tamen allaborare ſumma eſt perfectio. Gaudium hoc quod divinus Paulus imperat, gaudium ſine riſu eſt, quodque amariſſimis etiam lachrymis optimè commiſcetur, gaudium eſt quod non in corporis diſſolutione conſiſtit, ſed in quiete mentis. Hanc autem quo pacto medios etiam inter mœrores habere poſſimus, operæ pretium jam erit explicare; hæc enim ſumma rei eſt.

§. III.

Traditur modus quo excipiendæ ſunt moleſtiæ & dolores, ut in iis conſtitutus, iis tamen acquieſcas, hoc eſt, ut in dolore gaudeas.

18 NEque verò longè petenda nunc eſt ea quam promiſi gaudendi ars; ex iis quæ dicta ſunt, ſi paululùm iis immoremur, *Contentus eris ſi attẽdas, moleſ-*

 emerget

ſtiam illâ præciſè eo tēpore ſtatui tuo cōpetere.

emerget illico. Totum medias inter moleſtias agitationeſque rerum, tranquillandi animi artificium eſt, dolores rectè excipere. Hoc ergo nunc agamus quo demum excipiendi ſint modo ne mentem perturbent, mentem tamen dum afficiunt. ad manum praxis eſt. Illud itaque cùm mœror ex quacumque demum cauſa ingruet, ſemper ob oculos habe, ſtatum tuum, quem tamen tibi convenientiſſimum judicas, hiſce aliiſque doloribus eſſe expoſitum: ab eoque nunc, id eſt, hoc temporis momento exigi, ut in mœrore ſit animus, quia nempe hoc ſtatum tuum decet modò, conducitque rebus tuis.

Id vero judicabis ſi eas à Deo tibi tum immitti judicaris.

Conducere autem dolores tibi, tum cùm dolendi rationes ſeſe offerunt, id quidem manifeſtum, ſæpiuſque jam eſt demonſtratum. Repetamus ſummatim aliqua. Imprimis id certus ſum, omnia à Deo, aut immitti aut permitti; permiſſa autem ritè dirigi. Deinde id liquidò agnoſco, non niſi ſummo conſilio, Deique ſingula deſignantis induſtria, me in hôc quo hac hora ſum, ſtatu collocari. Judicavit itaque Divina illa Mens, lætos vultus, ſanguinemque ad hilaritatem compoſitum, ſaluti meæ minimè hac hora convenire; & ne forte in peccata abripiar, melancholiam, corporis intemperiem, præ grata humorum temperie magis conducere. Illud etiam rectè expendit, quanta & quàm diuturna eſſe debuerit ea animi mœſtitia, corporiſque agitatio; ne ſi nimia ſit, noceat; ſin nimis remiſſa, non profit. Vidit denique qui caſus, qui eventus, quæ ſors, quæ oppoſitio, quæ jactura, eam quæ mihi neceſſaria viſa eſt, triſtitiam eſſent inductura: eaque demum ita digeſſit & attemperavit, ut hunc planè dolorem, ſive corporis, ſive animi, ſive etiam utriuſque incuterent, hac hora hôc momentô, hôc pondere, hac menſura: omnia prout eveniunt modò. An non hac armatus cogitatione, omnes fortunæ naturæque ictus excipiam conſtanter, imperterritè, & tranquillè? An non in manu eſt, doloribus quod opponam? 19

Dolendum eſt cum doloris cauſa ingruit.

Vis itaque, dices, ut lætus ſim etiam tum cùm doleo? Volo, planè, neque hoc tantùm, ſed volo quin imò ut gaudeas, etiam quia doles. nolo tamen ut ne doleas, tum cum dolendum eſt. Advertite ſi placet mentem, & exempli gratia, ſtatuamus conjugis jacturam feciſſe te, opes amiſſas, aut aliis animi agitationibus vexationibuſque validè premi. Certè non ſum tam ſaxeus, ut velim doloris ſenſu te non tangi; magis autem abſit, ut velim 20

ridere

ridere te, gaudiique ſigna intempeſtiva edere: quin imò ut fleas volo, ut cor tibi occludatur deſidero, ut in ſuſpiria gemituſque vox abeat permitto, denique dolere te, cum ſanè dolendi præ oculis tanta ſit ratio. Verùm animus tibi ne turbetur, adhibenda eſt cautio. Animus autem *judicio* conſtat præcipuè & *voluntate*; hæc ſibi conſtent, tranquilla eſt mens. Conſtabit verò ſibi *judicium*, ſi verè ita ſtatuis & judicas, hoc momento dolere debuiſſe te, Deumque omnia quæ tibi lachrymas excutiunt eventa, huic dolori, hoc tempore, quia ſic conveniebat, habendo attemperaſſe.

Sed judica dolere debuiſſe te, tum cum doles.

21 Tum verò conſtabit ſibi invariata, ideoque medios inter angores quieta *voluntas*, ſi judicio ſic efformato, in Deum evolet illico, illudque trepido licet vultu, dicat intrepida: *Non ſicut ego volo* Pater ſancte, *ſed ſicut tu vis*: Dolores hoſce vis ſuſtinere me? approbo ſanè, idem tecum volo, volamque quamdiu vis. Rurſus, dolores hos perferre, judicaſti mihi maximè convenire? vultu dejecto incedere, animo angi, voce ſuſpirare voluiſti me? has mihi in ſcenâ impoſuiſti partes? ita ſit, ita factum volo. Ego id agam, ut dolentis partes ingenioſè ſanè repræſentem. partes meæ nunc ſunt ut lachrymer, lachrymabor ſed ingenioſè: hoc eſt, non obmurmurando auctori totius tragœdiæ Deo; tam triſtem mihi partem quòd impoſuerit, non dentibus infremendo & indignabundus animo, non etiam quaſi deſperans de ſalute poſthac futurâ: mente emotorum ſibique non conſtantium ſunt iſtæ actiones geſtuſque corporis, neque ſatis attendentium quas lachrymas modo requirat, & quas dolendi partes Deus impoſuerit. Lachrymabor itaque, ſed placidè; idque quia partes quas nunc ago, lachrymas nunc expetunt; expetunt autem, quia Auctoris ſummi judicio, nihil nunc agere poteram præſtantius, & quod toti vitæ meæ fabulæ exornandæ aptiùs conveniret.

Et volens dole, tunc gaudebis quod doleas.

22 Quid? an non in ſcenâ comœdus, & in orcheſtrâ tragicus, in lachrymas ejulatuſque ſæpiùs diſſolvuntur amariſſimos, cum id perſonæ ratio exigit & fabulæ conditio? Et rurſus, nonne tunc cùm lachrymantur, in ſinu gaudent quàm qui maximè, eas affectiones animi tam exactè ſuo tempore quòd patiantur, exhibeantque tam ingenioſe? Poſſumus ergo ut videtis, & vere dolore affici, & gaudere nos ſic affici. At fictæ ſunt, inquies, tragœdorum

Oſtenditur exemplo comœdi, poſſe aliquem gaudere quod doleat.

gœdorum lachrymæ, ficta ſuſpiria. Certe ſi falſas eſſe arbitraris quas fundunt lachrymas, erras plane; veræ ſunt, & reipſa vere corpus imò & animum actoris afficiunt. quod ſi fictas, id eſt, effictas & efformatas exiſtimas, exiſtimo & ego tecum. At quomodo effinxit? certe non aliter, quàm viva imaginatione impendentis ſibi, aut jam inflicti in ſcena mali. Repræſentat ſibi malum propter quod dolere debeat, & ſtatim dolet. Cur verò id ſibi repræſentet ſi interrogas, certe non habeo quod reſpondeam, niſi quòd ita tulerit fabulæ quæ agebatur curſus, & auctoris fabulam componentis diſpoſitio. Flet igitur quia flere tunc debuit; & ingenioſe opportuneque quòd lachrymetur, gaudet animo.

Cum doles ſcias tibi dolentis partem eo tempore à te agendã, à Deo tradi.

Quîd igitur miſerum me eſſe exclamo? quîd me contorqueo? 23 quîd reluctor ſi quid dolendum occurrerit? Fabulam profectò agimus, quotquot vitam agimus. Dolendum eſt non raro, ita fert vitæ noſtræ fabula; excitandæ ſunt lachrymæ, ita diſpoſuit auctor fabulæ Deus. Hoc autem inter comœdi lachrymas, meaſque intereſt; quod eas ut exprimat, malum quod nuſquam eſt ſibi imaginatione repræſentet ille, mihi verò ab auctore Deo malum reipſa infligatur, ut illud vivacius mihi repræſentem, & repræſentatione lachrymæ tandem excitentur. Vtrobique veræ ſunt lachrymæ, veruſque dolor; utrobique doloris cauſa, ſed aliter tantùm atque aliter menti propoſita; utrobique mens auctoris exigentis lachrymas. Quin igitur gaudeo lachrymari me, cùm ſic oportet: & partes meas bene agere, quas Deo ſic volente, agendas lubens ſuſcepi?

Expēditur illa veritas, & applicatur particularibus eventibus.

At verò, unde id dignoſcam inquies, an me dolere velit Deus? 24 Actam rem agimus cùm ſæpius dicendum eſt idem. Hoc certè manifeſtum eſt velle Deum, cùm ipſo ſic omnia dirigente, ſcenamque componente, iis me cinctum video circumſtantiis, quæ mœſtitiam ſecum ferunt. tum certe flendum eſt mihi, cum id mea ſors (tu *Partem* in tragœdia voces) poſtulat, quàm agendam ſuſcepi non invitus, Deuſque mihi agendam præmeditate impoſuit. An non à Deo eſt, quòd homo ſum? an non partes humanas non verò Angelicas mihi agendas tradidit Deus, eaſque acceptavi? igitur omnia mihi ſuſtinenda ſunt, humana quæ fert ſors; labor inquam, defatigatio, morbi, mors: Humana hæc ſunt. Præterea non hominis tantùm generatim partes accepi;

cepi,ſed hujus perſonæ quam nunc gero,hoc tempore,his membris conveſtitæ, in hoc ſtatu conſtitutæ quem præfero. Rurſus ergo omnes, quæ conditioni meæ innexæ ſunt, moleſtias ſuſcepi exſorbendas, hunc hominem agere cùm ſuſcepi. Denique cùm ſolus totam fabulam peragere non poſſim, & in ſcenam tamen hujus mundi cùm prodierim, aliis collegis ſociiſque adjungi me ſum paſſus, qui ſuas quoque partes & mecum, & circa me, ex auctoris mente deſtinationeque peragerent. itaque & ea omnia ſuſtinenda ſuſcepi, quæ mihi ab iis ſive amicis, ſive inimicis, ſive parentibus, ſive filiis, ſive prælatis, ſive ſubditis, ſive notis ſive ignotis,ſive malis ſive bonis, ſive per fas & merito,ſive immeritò & per omne nefas evenirent. Semper enim meæ partes ſunt, alienam ſuſtinere & pati, ut meas rectè agam.

25 Hæc cum ita ſint, tunc ſic mecum ago. Amicus iſte quocum ago, hæc conjux, hi liberi, hi denique quicumque ſint homines, qui mecum in ſcenam prodeunt acturi vitæ fabulam; homines certè ſunt non Angeli, multis ſanè viciſſitudinibus, faſtidiis, vitiiſque ſunt expoſiti & implexi, quibus mihi ſine dubio non ſemel officient, doloriſque non injuſti cauſam dabunt. Rurſus amiciſſimi ut ſint,mortales tamen ſunt; morbis morrique obnoxii. Quid igitur miror aut etiam indignor, eos morte mihi eripi? an ergo immortales arbitrabar ego amicos meos, aut Angelo exiſtimabas nupſiſſe te? Sciebam inquis mortalem eſſe,at verò neſciebam hoc præſertim tempore, mortalitatis ſolvenda jura, mihique ſubtrahendum tam citò. Ain verò? neſciebas tu; ſciebat id verò Deus, ſciebat inquam & partes ſuas conjugem peregiſſe, & dolere modò debere te: utrumque quia conveniebat & rebus tuis, totique fabulæ. Quin igitur ingenioſè partem tuam agis, & fles placide, cùm id agas quod tibi agendum eſt, opportunè & benè? Verùm inclamas, ſenſu doloris ob jacturam jam factam vehementer opprimi tibi animum, præſtringi fauces,palpitare cor. Scio iſthæc omnia; ſed & hoc ſcias velim, ſenſum illum doloremque habere modò debuiſſe te. rationes ſi ignoro, id ſcio ita ab auctore Deo fuiſſe conſtitutum, & hoc ſufficit. Denique fit, ut tu ipſe in morbos incidas acutiſſimos: an idcirco mente perturbaberis? quaſi verò neſcires ea lege hominem eſſe te, mortalis ut ſis vitamque morte ut termines? id ſi compertum tibi eſt,quid ægre fers de ſcena diſcedendum

dum eſſe, partes tuæ peractæ cum jam ſint, neque te quidquam præterea agere velit totius fabulæ auctor Deus? verùm hocſequenti Tractatu proſequendum eſt latiùs.

Explicatur praxis gaudendi quod doleas.

Illud itaque ingruente quocumque demum doloris ſenſu & materiâ, univerſim agite Auditores. Primò quidem judicate dolendi materiam, quæ ſenſum affligeret, ſupervenire vobis debuiſſe, idcirco quod ſors veſtra ſeu pars id ita ferret, clariſſimèque dolorem illum in eâ fuiſſe expreſſum. Deinde voluntas illico aſſurgat, ſortemque libere arripiat, dicatque; Placet id modò agere, modò quod poſtulor. Heri hilarem peregì partem; ſentio nunc mutari mihi ſanguinem; rationem non examino, mutatur tamen: ſive id bonorum jactura, ſeu inflicta injuria, ſive tetrica ſenectus, ſeu morbus ingruens ſive amicorum mors, aliuſve caſus afferat, parum intereſt. Interim angi me perſentiſco, collidi viſcera, oculos in lachrymas ire. Bene eſt; mutata ſors eſt, aliæ agendæ ſunt partes, ita fert vitæ ſcena, quæ ab heſterna nunc eſt alia. itaque pro viribus agam ut bene doleam, ut bene lachrymer, ut bene ægrum agam, uti Chriſtianum Deique cultorem decet. *Non contriſtemini*, inquit Paulus tantus gaudii encomiaſtes, *ſicut cæteri qui ſpem non habent.* Triſtitiam non excludit à Chriſtiano pectore, aliter tamen triſtem eſſe vult præ cæteris qui ſpem non habent, penituſque ignorant, in quam ſpem lachrymæ bene expreſſæ reſerventur. Bene autem exprimuntur, ingenioſeque aguntur dolentis partes, cum corpore prorſus commoto, & doloribus ſenſuque acri diſſoluto, ſuperior voluntas ſibi conſtat, neque quidquam Numini obmurmurat, neque minus reverentiæ, amoriſque Deo præſtat; certa, ne minimum quidem crimen committere, leniendo aut etiam evadendo dolori ſuo. Ingenióſius verò longe agam partes meas, ſi Deo calculum adjecero, ſi factum approbavero, ſi denique Deum ipſum adjuravero, in eandem mecum ſententiam, ita fieri debuiſſe, ita factum optime, neque me quidquam immutatum velle in re quam ſanctiſſima tam ſapientis Numinis voluntas tulit. 26

1. ad Theſſ. 4.

Hoc denique eſt gaudere animo, cùm doles corpore. hoc eſt gaudere, quòd doleas: hoc tandem eſt immotum eſſe, quando moventur omnia.

§. IV.

§. IV.

Oſtenditur propoſitâ praxi, dolores ipſos vehementer ſublevari, commodeque ferri.

27 ET verò, ſcire vultis, quid ea mentis tranquillitas, voluntatiſque ad ferendum promptitudo allatura ſit commodi? certe præterquàm quòd actus heroicus ſit quàm qui maxime, ea voluntatis ſuæ in Deum facta reſignatio, maximique prorſus meriti in rebus aſperis Numini acquieſcere: illud ſane præterea referetis commodi, quòd & ipſe quàm plurimùm leniendus ſit corporis dolor, & levior futurus tolerat: unam ut recte Poëta: *& leve fit quod bene fertur onus.* Illud enim animadverto, in omni corporis ſenſu, dolorem non tantùm exiſtere ex eo quod extrinſece carnem, appetitumque inferiorem animæ afficit malo: ſed & pœnam non modice augeri, ex ipſo reſiſtendi conatu, qui à voluntate intrinſecùs adhibetur.

Praxis hac dolorũ ſenſum multum levabit.

28 Certe quod ſi quis invitus verberibus excipitur, non ægriùs tantùm id feret, ſed & majorem perſentiſcet in membris affectis cruciatum, quàm ſi funiculis bene intortis, toto ſe tergore pro ſua voluntate flagellet, carnemque contundat inſigniter. Experientia manifeſta eſt, nec ratio admodum obſcura. Præterquam enim quod ictus invito qui infligitur, ſuum afferat corpori contuſione dolorem & ſenſum naturæ aſperum, etiam voluntatis conatus, malumque avertentis reniſus, magnam quoque in corpus ipſum vim infert, & membrorum, cerebri imprimis, inteſtinorumque compreſſionem; corporis autem compreſſio, dolor corporis eſt. Sane longe acrius guſtum afficit amara potio quam invito ingeris, præ ea, licet amarior ſit, quæ voluntate tamen imperante, è judicio medici præſcribentis ſumitur; quamque malo tuo neceſſariam quòd judicas, volens potas. Hic enim ſolus guſtus amarori ſe opponit, & unica tantum affligitur animæ potentia, quæ quidem in palato eſt, cuique per potionem male eſt. At verò invitus præterea cùm eſt animus, etiam voluntati ſua infertur vis. quam cùm avertere pro viribus conatur, clarum jam eſt duas concurrere averſiones. Natura verò

Exponitur duplex in corpore pœna, quæ ex duplici cauſâ oritur.

Digitized by Google

ſuum effectum obtinere cùm non poſſit, neceſſariò duplex iſthic dolor eſt; carnis unus, quem pœnam voca; mentis alter, qui propriè eſt dolor. Habet hoc autem omnis dolor animi, ut carnem quoque cui immoratur, ſemper pœnâ afficiat. duplex igitur in eo qui invitus patitur, eſt pœnâ; prima quam extrinſecùs malum adfert; quam vero mentis malè corpus afficientis dolor ingenerat, ſecunda; eaque haud paulò eſt primâ difficilior.

Etiam ſemper tollit hæc praxis.

Id ergo non in hôc quem propoſui ſolùm, ſed in omni qui 29
corpus affligit dolore comperies; quòd ſi libero lubentique animo à ſuperiori voluntate, cujus liberum eſt arbitrium, à Deo acceptetur, illico ſenties magnam tibi doloris partem abſtergi & minui. illam enim tantummodo pœnam perſentiſces, quam tibi extrinſecùs immiſſum malum, malaque ſanguinis infligit conſtitutio; ab illâ tamen futurus liber, quam corpori ſuo immiſſurum erat, voluntatis invitæ renitentiſque luctamen. Adde quod voluntas prompta, & ad heroicum obfirmata facinus (heroicum autem eſt pati fortia) ſpiritus etiam corpori ingentes ſuggerat & ſufficiat, quibus dolori perferendo caro fiat par, imo & ſuperior.

Imò ſæpè utramque.

Quid, quòd & tanta poſſit eſſe hæc voluntatis confirmatio, 30
cumque Divinâ conformatio tam præclara, gaudium verò exinde tantum, eo quòd ſe videat mortalis homo Divinæ fieri Providentiæ inſtrumentum, ſanctiſſimamque in ſe compleri Numinis voluntatem; ut non modica lætitiæ tam juſtæ pars, ex animâ in corpus ipſum redundet, non ſine deliciis etiam liquidiſſimis? Quid, quòd ea mentis tranquillitas, doloris ſenſum aut emolliat, aut etiam penitus auferat ſæpè numero? Certè nemo id mirabitur; cùm non rarò videamus etiam in chariſſimorum parentum obitu, hæreditatis adeundæ præconceptam ſpem, dolorem à naturâ aut infligendum avertiſſe, aut emolliiſſe jam inflictum. Fluunt ad cadaveris conſpectum lachrymæ, & ad hæreditatis memoriam ridet animus. Fletur quia ſic moris eſt, & quia pudori ſit non flere, ubi tam juſta eſt recenſque flendi materia: interim quia mortem ut ſibi proficuam approbat, ſuaviter fluunt lachrymæ, patiturque dolorem ſanè percommodè. Id verò ſi poſſit hæreditate peritura confirmatus animus, tantumque in corpus habeat imperium modica illa ſpes, & ex ſpe nata lætitia; quid quæſo non poterit divino Numine plena mens, obfirmataque

que

que Dei, quæ in ſe peragitur, ſanctiſſima voluntate? Riſum ſanè & cachinnos eam cogitationem, in diſſectis uſtulatiſque corporibus, media inter Tyrannorum tormenta excitaſſe, dudum novimus. Sed rara hæc ſunt, & nonniſi ingentis virtutis præmia. Quod ſi verò ea mentis cum Divina conformatio, dolori tuo tantam viciſſitudinem non faciat, ut penitus eum abſtergat; illud certè experieris liquidò, non exorbitaturum mœrorem tuum: quippe qui afflicturus ſit in pondere & menſura: eoſque tantum excitaturum motus, qui facilè ad æqualitatem tranquillitatemque priſtinam reducantur.

§. V.

Declaratur quopacto, tuo ſtatu contentus licet ſis, poſſis nihilominus incommoda tui ſtatus avertere, imo & ſtatum ipſum quandoque cum feliciori permutare.

31 TAndem exponenda eſt quædam difficultas, & in ſpeciem non levis, quam credo jam ſæpius mentibus veſtris obvolutam. Id enim ita cum ſit, omnibus nempe quæ in me, & circa me aguntur, etiam iis qui naturam ipſam atterunt & fortunam labefactant doloribus, aut malis acquieſcere debere me: illud illico in mentem venit, curam omnem me debere deponere, neque adverſa evitanda, neque verò procuranda quæ proſint. Voluntati enim Divinæ ſtandum eſt, eique totum me debeo committere, tranquillus ut ſim. Itaque ſi æger ſum, medicinæ rejiciendæ ſunt mihi, ne ſi eas morbo adhibeam, præter voluntatem Dei valeam, ægrum eſſe me qui voluit. Minùs longè filiorum, aut parentum, aut conjugis ægritudini mederi poſſum, cùm non niſi ex Dei mente valeant malè; adeoque neque meis, neque alienis malis ſubſidium ferre potero, cùm nemo niſi ex Dei deſtinatione pauper ſit, nemo miſer. Quid ſi ergo domum flamma corripiat; an aquam reſtinguendis ignibus afferri patiar, quos ſcio, non niſi volente Numine, abſumere ea quæ contingunt & corripiunt? Involent ergo, ut publica tangamus, in Provinciam infeſti hoſtes, cuncta devaſtent, & ruinam patriæ moliantur; certe complicatis manibus conſpiciendum id eſt, nec arma *Exponitur difficultas.*

 ſtringen-

ſtringenda, ne Dei voluntati, cujus hæc omnia geruntur arbitrio, maleferiati nos opponamus. Rurſus nec opes parandæ ſunt mihi, nec domeſtica promovenda res, nec dignitates procurandæ, nec verò etiam ullum facinus heroicum audendum eſt, nec quidquam agendum virtutem quod commendet aut litteras; ne per hæc è ſtatu, quo contenti eſſe debemus, ad altiorem evecti, aliud ſimus, quàm quod nos Deus eſſe vult. Quin imò, nec ſcelera poterimus avertere, nec criminibus modum ponere, nec æternæ damnationi quemquam eripere, nemo enim niſi Dei voluntate inferni ignibus addicitur: tam ſanctæ verò voluntati obſiſtere, nefas ſit.

Duplex in Deo volendi modus ſeu voluntas.

Multa hîc congeruntur, quæ facilè tamen erit componere, ſi duas, ut ita dicam, voluntatis ſpecies, ex Sanctorum Patrum Theologorumque omnium mente, in Deo eſſe attentè conſideremus. *Abſolutam* & *antecedentem*, primam vocant; *conditionatam*, & *ſubſequentem* alteram indigitant; & rectè, ut quæ conditionem poſitam ſubſequitur. 32

Prima antecedens.

Prima voluntas à ſe ſola eſt, nullamque rationem habet cur ſit, niſi ſeipſam. Hâc vult Deus quæcumque vult, tantùm quia vult, liberumque ei eſt velle. Hâc voluntate voluit hunc mundum eſſe, hunc ſolem, hanc lunam, hos cælorum orbes, hunc ignis calorem, hoc aquæ frigus, & quidquid fert natura neceſſariò: rurſus hominem mortalem eſſe, peccatores ignibus addici, in ſtatu gratiæ decedentes æternis, & quæ ſupra naturam ſint, præmiis condecorari. Antecedentis ea, & abſolutæ in Deo voluntatis ſunt decreta: nihil enim quod Deum ad tam ingentia condendum placita permoveret, anteceſſit. Voluit hæc quia voluit; & quia voluit, idcirco ſunt. Huic voluntati ſeſe opponere, aut impium eſt, aut certè temerarium. Impium eſt, nolle Deum decreviſſe, exempli gratiâ, piis æternam gloriam præſtare, impiis æternas pœnas: ignem verò manui applicare, & nolle ut adurat, eſt prorſus temerarium. Hâc itaque voluntate Deus vult quidquid in rerum naturâ eſt, & ab ipsâ naturâ rerum dependet, aut ſit.

[illegible] quam [illegible] reſiſti.

Altera ſubſequens.

Altera voluntas Dei conditionata eſt, & à libero Angelorum, Hominumve pendet arbitrio, rectèque *ſubſequens* dicitur, eo quòd libertatem hominis ſubſequatur; nec quidquam vult, niſi poſtquam liberi arbitrii actus, Voluntati Divinæ modum motumque poſuit. Hinc licet voluntate antecedente decreverit 33

Deus,

Deus, ſceleribus immortuos æternis flammis addicere, Judam tamen damnare noluit, antequam tam infauſtâ morte periturum cognoſceret: mors autem tam infelix, ex Judæ pervicacis libero pendebat arbitrio. Ab hôc igitur Dei damnantis voluntas ſtetit: Judæque voluntatem impiam, conſecuta cum ſit eum damnandi in Deo voluntas, rectè dicitur ignibus æternis addictus impius, voluntate Dei *ſubſequente* & *conditionatâ*, non verò *antecedente* & *abſolutâ*. Sic ſanè voluntate abſolutâ ignem urere vult Deus; tuam autem manum uſtulari non vult, niſi aut tu tuo, aut alius pro ſuo arbitrio, eam ignibus applicuerit.

34 Ne itaque id dixeris, ullius damnationem velle Deum, adeoque ſceleribus obſiſtere te non poſſe, ne voluntati Divinæ obſiſtas. Non enim id vult, niſi voluntate ſubſequente ſcelera, & quam ſcelera ipſa quaſi per vim Deo extorſerunt; mavult enim Deus ea nolle. Certè mavult non eſſe crimina, per quæ ſolummodo fit, ut damnationem ſcelerati velit. Sic ſanè & judicem videmus, nolle cuiquam pœnas infligere, niſi poſtquam reorum facinora puniendi voluntatem expreſſerunt.

Huic ipſe debemus reſiſtere, poſſumus vero ſemper quamdiu pendet conditio.

35 Huic ergo ſubſequenti & conditionatæ voluntati non *poſſumus* tantùm, ſed & *debemus* ſæpiſſimè nos opponere. *Debemus*, quoties ipſa conditio, quæ talem in Deo voluntatem induceret, abſurda eſt aut turpis, aut etiam multò magis ſi ſcelerata, quòd quidem nimis eſt manifeſtum. Teneor enim cavere ſcelera, ut Dei mea ſcelera puniturі ſubſecuturam voluntatem impediam, ut ne ſit. *Poſſumus* autem eidem obſiſtere, quàm diu pendet conditio ſubſecuturæ voluntatis Divinæ, neque nobis adhuc conſtat Deum id prorſus velle.

36 Neque enim ſi rectè attenditis *ſubſequens* illa Dei voluntas, legem ullam homini imponit aut imperium. Quamvis enim Dei voluntas abſoluta ſit, ut ignis naturæ ſuæ relictus, proxima quæque adurat: & rurſus, quamvis voluntate liberum tuum ſubſequente arbitrium, manum tuam amburi velit, eam flammis ſi ingeſſeris; an tamen, manum flammis te ingerere, dices eſſe ex mente Dei? minimè quidem. Rurſus, certum id eſt Deum velle mori te, ſi cibum nullum alendo corpori vis ſumere; neque ſi æger es, curando medicinam. An idèo cibos omnes potes rejicere, medicinaſque aſpernari; & cauſari interea, Dei voluntatem eſſe mori te? Sine dubio pauperem egenumque te vult eſſe

Probatur inductione.

Deus

Deus, rebus tuis ſi non attendis, ſi deſes ſis, ſi lucro honeſte non attendis, ſi operi non inſtes, ſi omni rei domeſticæ cura abjecta, res tuas abligurias. an verò voluntas illa deſidem te vult, aut illam pigritiæ neceſſitatem imponit, aut res abligurriendi dat imperium? Quin imò contra, alia omnia voluntate abſoluta cupit Deus, imò & imperat. vult certe conſervari vitam, procurari filios & rem domeſticam; peculii curam geri, eique conſervando per bonas artes allaborari.

Pendet autem conditio, quamdiu res non eſt peracta aut deſperata.

Atinquies, tandem erit aliquando voluntas Dei ut moriar, mortalis cum ſim. Fateor; atque huic voluntati obſiſtere minime poſſum, abſoluta cum ſit; neque poſſum nolle mortalis eſſe, aut nolle umquam mori; ſic eſt. Verùm cum re ipſa mori me nolit Deus, niſi multæ conditiones præceſſerint, quæ quidem aut à malitia hominum injuſte me invadentium, aut à negligentia imperitiave medentium, aut à mea incuria, aut etiam intemperie, aliiſque aëris, aut loci, aut temporis, aut ciborum circumſtantiis dependent; certe eas quantùm poſſum, evitare, maloque debeo medelam facere, ne mori me velit, voluntate circumſtantias has ſubſequente, Deus. Nam de voluntate ejus abſoluta in me complenda, minime adhuc conſtat: conditionatam verò, licitum eſt, imò debeo ſæpe intervertere. Tam diu verò conditionata eſt mihi, quamdiu res pendet, quamdiu malum averti poteſt, quamdiu ſeſe aperit non abſurda evadendi ſpes, aut quamdiu rei quam modeſte expetimus, non eſt deſperata conſecutio. 37

Hinc ſane liquidò conſequitur, quamdiu vita ſuperſtes eſt, Dei voluntatem eſſe eam ut conſerves, eaque adhibeas vitæ ſuſtentandæ adminicula, quæ recta ratio naturaque ipſa, adhibenda docuerit. Quamdiu domus ardet; voluntas Dei eſt, ut igni extinguendo aquam congeras. Quamdiu cauſa in foro agitur; vult Deus ut undique patronos conquiras, juſque tuum ut propugnes. Quamdiu opes ſuppetunt; honeſte & laute familiam ut alas, mens Dei eſt. Quamdiu arma, vireſque Reipublicæ ad manum ſunt; arma ſtringi, & pro aris focisque decertari, prorſus eſt ex Dei voluntate. At verò cum perdita eſt patria, cùm defluxerunt opes, cùm lis evicta eſt, cum domus deflagravit, cùm morbo membra proſtrata, tum vero voluntate abſoluta Deus vult rem ſic eſſe, prout eſt. 38

Hoc

Qua ratione quis poſſit adhibere medicinam, & tamen contentus eſſe quod ſit æger.

39 Hoc eſt, inquies, quod dicebam modò, igitur tum ſanè cùm ægritudo corpus occupat, medicinam malo adhibere eſt nefas: etenim tum ſaltem voluntate abſolutâ ægrum me vult eſſe Deus, cùm æger ſum. Neque rurſus ſi egenus ſum aut plebeius, divitias, aut dignitates conſequi liceat, imo ne oblatas quidem admittere: egenum namque & plebeium eſſe me vult Deus, egenus plebeiuſque cùm ſum. Capio quod opponis; verum necdum tu me capis. Fateor igitur, hodie ſi lecto affigor, febribuſque urgentibus toto corpore contremiſcam, eam eſſe mentem Dei, ut hodie ſic langueam: ei igitur acquieſco, ægri partes modò agam, quia modò id vult Deus. At quid ſcio an etiam velit Deus die craſtino ægrotare me? fortè vult, forte etiam non vult, multùm hic juris habent conditiones, quas aut ponere, aut non ponere, in libero eſt hominis arbitrio conſtitutum. Si namque medicamenta morbo levando apta adhibuero, voluntas Dei ſubſequens erit, meliuſcule ut habeam cras. Sic licet pauperem te hodie velit Deus, nec ulla dignitate ornatum, id certe ignoras qualem te poſt annum volet: id enim rurſus à pluribus circumſtantiis dependet, quarum multæ in manu tua ſunt.

Exponitur clarius.

40 Id itaque ſufficit, ut in quocumque demum dolore, aut miſeriis conſtitutus, abſolutæ Dei voluntati acquieſcam, approbemque hodie talem me eſſe quod voluerit: curam tamen omnem adhiberi patitur, ut difficultatem illam impoſterum evadam. Contendam itaque nervos omnes; ſic tamen ut craſtino die conqueſturus non ſim, ſi peractis omnibus, cras morbum illum aut moleſtiam non diſcuſſero; tum enim mentem Dei eſſe ſciam, ut ægrotem etiam cras. Non tamen adhuc animos deſpondebo: cùm enim nihil mihi conſtet de perendino, rurſus cras morbo in perendinum diem diſcutiendo medicinas conquiram; ſic alter ibit & alter dies, imo & menſes & anni: acquieſcam ſemper moleſtiæ præſenti, quam patior; futuræ verò depellendæ quæram adminicula, idque quouſque res peracta non eſt, aut conclamata. Conclamata verò cùm res fuerit, conclamatam eſſe facile patiar, & mei ſecurus acquieſcam.

Applicatur aliis hominum negotiis hæc doctrina.

41 Atque ex dictis manifeſtum jam fit, quo pacto meo ſtatu, etiam quem mihi proprium fecit Deus, contentus eſſe poſſim, & ea agere quæ ad majores mihi opes, dignitateſque comparandas gradum faciant, & verò etiam extollant. An non id eſt ſtatui

ſuo non acquieſcere? minimè verò. Neque enim is re ſuâ quamvis tenui, & modeſtâ contentus non eſt, ad quem nihil tale meditantem aut opinantem, lauta ex inſperato, amici benevolentiâ devolvitur hæreditas. Non is paupertatem cum divitiis commutat, ſed mutatur. Aliud longè eſt velle mutare ſtatum, & eſſe quod non es; aliud favente fortunâ à Deo in alium transponi ſtatum, & fieri quod non es. Aliud eſt velle fieri divitem, aliud divitem fieri aut eſſe. Illud condemnat Apoſtolus, hoc verò Dei beneficium eſt; uti non anxiè nimiumve exoptandum, ita cùm obtigerit, rejiciendum minimè. *Divitiæ itaque ſi affluant, nolite cor apponere*, uti graviter monet Pſalmiſta, manus tamen apponite, ut eas cum gratiarum actione accipiatis; læti cum affluxerint, non tamen magnopere turbandi, ſi Deo volente rurſus effluxerint. Itaque bene agite, res veſtras prout ratio Deuſque exigit procurate, mercimonia inſtituite; litteris operam date, virtutem domi militiæque explicate; ea agite quæ digna ſint favore & præmio; & ſi opes dignitateſque pro re bene acta, Principum benevolentia, aut Reipublicæ conſenſu, affluxerint; ſcitote non ſtatum mutare vos, ſed vos in ſtatu à Deo mutari, qui id tibi rebuſque tuis conducturum cenſuit aliquod ſi ſtatui tuo adjiceretur incrementum. Verùm cùm immutat fortunam Deus, magna tibi ſit imprimis cautio, ne fortuna immutet te. Neque ita velis eſſe quod es, ut nolis ſi Deo ſic videtur, rurſus eſſe quod fuiſti.

Adhibenda ſunt negotiis procurandis media, ſucceſſus vero rei relinquendus Deo, eum approbando quiſcumque fuerit.

Itaque ut tranquillo ſemper ſis animô, etiam cùm totus in 42
agendis rebus es, numquam de bono, fortunatove rei quam præ manibus habes ſucceſſu, multùm ſis ſollicitus. Tu adminicula cuncta ſummo ſtudio confer eaque ad rem quæ faciunt ſedulus adhibe, eventum verò rei Deo relinque, approbaturus quidquid obtigerit. Illud ergo penitus vobis præfigite, perinde vobis fore ſive cauſa cadatis in foro, ſeu ſuperiores evadatis; dignitas aut matrimonium quod ambitis, felicem habeat ſucceſſum an infelicem; lucrum mercibus ſuccedat aut jactura; ægritudo ex æquo placeat cum bona valetudine; neque mors cùm obtigerit, magis diſpliceat quàm conceſſa vita. Hæc inquam omnia, aliaque his non abſimilia, dum animi æquabilitate complanaveritis, tum verò manum operi admovete. adminicula cuncta quæ recta ratio Deuſque ſuggeſſerit, rebus veſtris agendis conquirite: hæ ve-

ſtræ

ſtræ partes ſunt, eventum vero procuret Deus, & verò procurabitis è re tuâ. Neque quid tandem tibi futurum ſit annixus inquiras. Dei id munus eſt & futura diſponere, & vero etiam te celare. Rectiſſimè dixit Poëta:

Horatius. *Prudens futuri temporis exitum*
Caliginoſâ nocte premit Deus:
Ridetque, ſi mortalis ultra
Fas trepidet. Quod adeſt, memento
Componere æquus.

Hoc tu age modò, quod à te modò requirit Deus. Futura componere Dei eſt, tuum vero componere præſentia, & præſentibus acquieſcere. Quid igitur futuris tantopere angeris? quid de valetudine futurâ ſollicitus, quid de dignitatibus obtinendis totas noctes agitaris? quid filiorum futura conditio te excruciat? Quod adeſt, memento componere, compone inquam mentem tuam, in manu tuâ id eſt, futura diſponere, non eſt. *Permitte*, itaque *Divis cætera*, ſed teipſum præ cæteris permitte. Fortunam eluctari non potui, ita ſit, bene eſt, factum bene: ſpe dignitatis acquirendæ excidi; ita ſit, ita fieri debuit: favor omnis interceptus eſt; factum bene; morbos ſuperare non eſt datum; longè mihi melius eſt ægrotare me. Mors denique jam inſtat, neque ullâ arte ejus potui tela ſuperare; moriamur certè cum tempus eſt, numquam opportunius morituri, nihil habeo quod opponam.

Pſal. 4. *In manus tuas* igitur *commendo ſpiritum meum.*

TRACTATUS XV.

Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis. Viſi ſunt oculis inſipientium mori, & æſtimata eſt afflictio exitus illorum; & quod à nobis eſt iter, exterminium: illi autem ſunt in pace. *Sap.* 3.

Beati mortui qui in Domino moriuntur, à modo jam dicit ſpiritus ut requieſcant à laboribus ſuis. *Apoc.* 14.

Oſtenditur quod is qui ſtatu ſuo contentus eſt, etiam morti, & mortis horæ, & mortis modo penitus debeat acquieſcere & lætus mori.

PROOEMIVM.

AD vada tandem, dum littus legimus, latenteſque ſyrtes impacta eſt ratis. Hîc deſinendum eſt facto naufragio. Totum jam Divinæ Providentiæ pelagus emenſi, propiora terræ littora dum radimus humanis intenti rebus, ſcopulis licet cunctis benè feliciterque ſuperatis, ecce tibi in arenas conjicimur incauti; navis ſentinam trahit, fatiſcit carina, dehiſcunt latera, tota ratis machina diſſolvitur, & in partes abit. Actum eſt; perimus. In arenâ, hoc eſt, in ſepulchro ſtamus: & quod miſerrimum eſt, nullum datur in hac arenâ conſilium. Ergo moriendum eſt? video ſanè. Fatiſcente corpore *ſpiritus meus attenuabitur, dies mei breviabùntur, & ſolùm mihi ſupereſt ſepulchrum.* Job. 17.

Hic mihi jam videor, omnium veſtrum vultus, animoſque in diverſa mutatos aſpicere; & ut in communi naufragio fit, video

Digitized by Google

deo pleroſque mortis inſtantis memoria impalleſcere, nec ſatis ſibi jam conſtare animos infractos metu. Quid, quod & in Naturalem ipſum, ſapientiſſimum licet navis directorem, fremat tumultu & mortis imminentis metu pallida inſurgat nautarum colluvies, omniaque vectores clamoribus repleant? Navarchum impetunt, Navarchum accuſant, Navarchum depoſcunt, oculiſque in morte jam natantibus oblique notant. An hæc eſt ejus, nobis adeo commendata peritia? hæccine tota ars eſt, navim in vada impingere; totumque pelagus feliciter emetiri, ut tandem in arena pereamus? huc denique omnia conſilia recidêre, ad hoc tota compoſita eſt fabula, ut portus ſepulchrum ſit, & navigationem omnem finiat naufragium, vitæque fabulam claudat mors? Quis ad iſta non exhorreat? quis ſe pelago tam infauſto ſecurus credet? quis huic gubernatori ſe committat? denique quis lætus naviget, quem tam horridus portus manet?

Sed quæſo, quiſquis es, Gubernatori convitium ne fac, ſcio penitus eum nec in navi dirigenda erraſſe, nec verò errare potuiſſe. Hoc jam ſæpiùs planum fecimus. An verò tam infeliciter navigatum eſſe, tamque male tecum actum exiſtimas, in partes diffracta navis quòd diſſilierit, cum nihil ulterius enavigandum reſtaret? naufragium tu vocas, ampliùs navigare nec debere, nec poſſe: hoc certe, ſi recte rationem tenes, quietem voca. Arenam cui adhæres, ſepulchrum dum nominas, opinionibus agitaris miſer: opinionem corrige, & quod ſepulchrum per invidiam appellas, illico portum dices. Portum verò, & quidem tibi fortunatiſſimum cum credideris, Navarchi induſtriam, quam metu nimio perterritus nunc incuſas, ſumma tua voluptate admiraberis & adorabis. Dei itaque partes defendendas ſuſcipiamus; & detrahamus morti larvam, quæ infantibus & ignaris metum facit.

ſuum effectum obtinere cùm non poſſit, neceſſariò duplex iſthic dolor eſt; carnis unus, quem pœnam voca; mentis alter, qui propriè eſt dolor. Habet hoc autem omnis dolor animi, ut carnem quoque cui immoratur, ſemper pœnâ afficiat. duplex igitur in eo qui invitus patitur, eſt pœnâ; prima quam extrinſecùs malum adferr; quam vero mentis malè corpus afficientis dolor ingenerat, ſecunda; eaque haud paulò eſt primâ difficilior.

Tuam ſemper tollet hac praxis.

Id ergo non in hôc quem propoſui ſolùm, ſed in omni qui corpus affligit dolore comperies; quòd ſi libero lubentique animo à ſuperiori voluntate, cujus liberum eſt arbitrium, à Deo acceptetur, illico ſenties magnam tibi doloris partem abſtergi & minui. illam enim tantummodo pœnam perſentiſces, quam tibi extrinſecùs immiſſum malum, malaque ſanguinis infligit conſtitutio; ab illâ tamen futurus liber, quam corpori ſuo immiſſurum erat, voluntatis invitæ renitentiſque luctamen. Adde quod voluntas prompta, & ad heroicum obfirmata facinus (heroicum autem eſt pati fortia) ſpiritus etiam corpori ingentes ſuggerat & ſufficiat, quibus dolori perferendo caro fiat par, imo & ſuperior. 29

Imò ſæpè utramque.

Quid, quòd & tanta poſſit eſſe hæc voluntatis confirmatio, cumque Divinâ conformatio tam præclara, gaudium verò exinde tantum, eo quòd ſe videat mortalis homo Divinæ fieri Providentiæ inſtrumentum, ſanctiſſimamque in ſe compleri Numinis voluntatem; ut non modica lætitiæ tam juſtæ pars, ex animâ in corpus ipſum redundet, non ſine deliciis etiam liquidiſſimis? Quid, quòd ea mentis tranquillitas, doloris ſenſum aut emolliat, aut etiam penitus auferat ſæpè numero? Certè nemo id mirabitur; cùm non raro videat, ut etiam in chariſſimorum parentum obitu, hæreditatis adeundæ præconceptam ſpem, dolorem à naturâ aut infligendum avertiſſe, aut emolliiſſe jam inflictum. Fluunt ad cadaveris conſpectum lachrymæ, & ad hæreditatis memoriam ridet animus. Fletur quia ſic moris eſt, & quia pudori ſit non flere, ubi tam juſta eſt recenſque flendi materia: interim quia mortem ut ſibi proficuam approbat, ſuaviter fluunt lachrymæ, patiturque dolorem ſanè percommode. Id verò ſi poſſit hæreditate peritura confirmatus animus, tantumque in corpus habeat imperium modica illa ſpes, & ex ſpe nata lætitia; quid quæſo non poterit divino Numine plena mens, obfirmata- 30

que

que Dei,quæ in ſe peragitur, ſanctiſſima voluntate? Riſum ſanè & cachinnos eam cogitationem, in diſſectis uſtulatiſque corporibus, media inter Tyrannorum tormenta excitaſſe, dudum novimus. Sed rara hæc ſunt, & nonniſi ingentis virtutis præmia. Quod ſi verò ea mentis cum Divina conformatio, dolori tuo tantam viciſſitudinem non faciat, ut penitus eum abſtergat; illud certè experieris liquidò, non exorbitaturum mœrorem tuum: quippe qui afflicturus ſit in pondere & menſura: eoſque tantum excitaturum motus, qui facilè ad æqualitatem tranquillitatemque priſtinam reducantur.

§. V.

Declaratur quopacto, tuo ſtatu contentus licet ſis, poſſis nihilominus incommoda tui ſtatus avertere, imo & ſtatum ipſum quandoque cum feliciori permutare.

31 TAndem exponenda eſt quædam difficultas, & in ſpeciem non levis, quam credo jam ſæpius mentibus veſtris obvolutam. Id enim ita cum ſit, omnibus nempe quæ in me, & circa me aguntur, etiam iis qui naturam ipſam atterunt & fortunam labefactant doloribus, aut malis acquieſcere debere me: illud illico in mentem venit, curam omnem me debere deponere, neque adverſa evitanda, neque verò procuranda quæ proſint. Voluntati enim Divinæ ſtandum eſt, eique totum me debeo committere, tranquillus ut ſim. Itaque ſi æger ſum, medicinæ rejiciendæ ſunt mihi, ne ſi eas morbo adhibeam, præter voluntatem Dei valeam, ægrum eſſe me qui voluit. Minùs longè filiorum, aut parentum, aut conjugis ægritudini mederi poſſum, cùm non niſi ex Dei mente valeant malè; adeoque neque meis, neque alienis malis ſubſidium ferre potero, cùm nemo niſi ex Dei deſtinatione pauper ſit, nemo miſer. Quid ſi ergo domum flamma corripiat, an aquam reſtinguendis ignibus afferri patiar, quos ſcio, non niſi volente Numine, abſumere ea quæ contingunt & corripiunt? Involent ergo, ut publica tangamus, in Provinciam infeſti hoſtes, cuncta devaſtent, & ruinam patriæ moliantur; certe complicatis manibus conſpiciendum id eſt, nec arma *Exponitur difficultas.*

ſtringenda, ne Dei voluntati, cujus hæc omnia geruntur arbitrio, maleferiati nos opponamus. Rurſus nec opes parandæ ſunt mihi, nec domeſtica promovenda res, nec dignitates procurandæ, nec verò etiam ullum facinus heroicum audendum eſt, nec quidquam agendum virtutem quod commendet aut litteras; ne per hæc è ſtatu, quo contenti eſſe debemus, ad altiorem evecti, aliud ſimus, quàm quod nos Deus eſſe vult. Quin imò, nec ſcelera poterimus avertere, nec criminibus modum ponere, nec æternæ damnationi quemquam eripere, nemo enim niſi Dei voluntate inferni ignibus addicitur: tam ſanctæ verò voluntati obſiſtere, nefas ſit.

Duplex in Deo volendi modus ſeu voluntas.

Multa hìc congeruntur, quæ facilè tamen erit componere, ſi 32
duas, ut ita dicam, voluntatis ſpecies, ex Sanctorum Patrum Theologorumque omnium mente, in Deo eſſe attentè conſideremus. *Abſolutam* & *antecedentem*, primam vocant; *conditionatam*, & *ſubſequentem* alteram indigitant; & rectè, ut quæ conditionem poſitam ſubſequitur. Prima voluntas à ſe ſola eſt, nullamque rationem habet cur ſit, niſi ſeipſam. Hâc vult Deus quæcumque vult, tantùm quia vult, liberumque ei eſt velle. Hâc voluntate voluit hunc mundum eſſe, hunc ſolem, hanc lunam, hos cælorum orbes, hunc ignis calorem, hoc aquæ frigus, & quidquid fert natura neceſſariò: rurſus hominem mortalem eſſe, peccatores ignibus addici, in ſtatu gratiæ decedentes æternis, & quæ ſupra naturam ſint, præmiis condecorari. Antecedentis ea, & abſolutæ in Deo voluntatis ſunt decreta: nihil enim quod Deum ad tam ingentia condendum placita permoveret, anteceſſit. Voluit hæc quia voluit; & quia voluit, idcirco ſunt. Huic voluntati ſeſe opponere, aut impium eſt, aut certè temerarium. Impium eſt, nolle Deum decreviſſe, exempli gratiâ, piis æternam gloriam præſtare, impiis æternas pœnas: ignem verò manui applicare, & nolle ut adurat, eſt prorſus temerarium. Hâc itaque voluntate Deus vult quidquid in rerum naturâ eſt, & ab ipſâ naturâ rerum dependet, aut ſit.

Prima antecedens.

Huic nunquam poteſt reſiſti.

Altera ſubſequens.

Altera voluntas Dei conditionata eſt, & à libero Angelorum, 33
Hominumve pendet arbitrio. rectèque *ſubſequens* dicitur, eo quòd libertatem hominis ſubſequatur; nec quidquam vult, niſi poſtquam liberi arbitrii actus, Voluntati Divinæ modum motumque poſuit. Hinc licet voluntate antecedente decreverit Deus,

Deus, ſceleribus immortuos æternis flammis addicere, Judam tamen damnare noluit, antequam tam infauſtâ morte periturum cognoſceret: mors autem tam infelix, ex Judæ pervicacis libero pendebat arbitrio. Ab hôc igitur Dei damnantis voluntas ſtetit: Judæque voluntatem impiam, conſecuta cum ſit eum damnandi in Deo voluntas, rectè dicitur ignibus æternis addictus impius, voluntate Dei *ſubſequente* & *conditionatâ*, non verò *antecedente* & *abſolutâ*. Sic ſanè voluntate abſolutâ ignem urere vult Deus; tuam autem manum uſtulari non vult, niſi aut tu tuo aut alius pro ſuo arbitrio, eam ignibus applicuerit.

34 Ne itaque id dixeris, ullius damnationem velle Deum, adeoque ſceleribus obſiſtere te non poſſe, ne voluntati Divinæ obſiſtas. Non enim id vult, niſi voluntate ſubſequente ſcelera, & quam ſcelera ipſa quaſi per vim Deo extorſerunt; mavult enim Deus ea nolle. Certè mavult non eſſe crimina, per quæ ſolummodo fit, ut damnationem ſceleratí velit. Sic ſanè & judicem videmus, nolle cuiquam pœnas infligere, niſi poſtquam reorum facinora puniendi voluntatem expreſſerunt.

Huic, ergo debemus reſiſtere, poſſumus vero ſemper quamdiu pendet conditio.

35 Huic ergo ſubſequenti & conditionatæ voluntati non *poſſumus* tantùm, ſed & *debemus* ſæpiſſimè nos opponere. *Debemus*, quoties ipſa conditio, quæ talem in Deo voluntatem induceret, abſurda eſt aut turpis, aut etiam multò magis ſi ſcelerata, quòd quidem nimis eſt manifeſtum. Teneor enim cavere ſcelera, ut Dei mea ſcelera puniturí ſubſecuturam voluntatem impediam, ut ne ſit. *Poſſumus* autem eidem obſiſtere, quàm diu pendet conditio ſubſecuturæ voluntatis Divinæ, neque nobis adhuc conſtat Deum id prorſus velle.

36 Neque enim ſi rectè attenditis *ſubſequens* illa Dei voluntas, legem ullam homini imponit aut imperium. Quamvis enim Dei voluntas abſoluta ſit, ut ignis naturæ ſuæ relictus, proxima quæque adurat: & rurſus, quamvis voluntate liberum tuum ſubſequente arbitrium, manum tuam ambuti velit, eam flammis ſi ingeſſeris; an tamen, manum flammis te ingerere, dices eſſe ex mente Dei? minimè quidem. Rurſus, certum id eſt Deum velle mori te, ſi cibum nullum alendo corpori vis ſumere; neque ſi æger es, curando medicinam. An ideo cibos omnes potes rejicere, medicinaſque aſpernari; & cauſari interea, Dei voluntatem eſſe mori te? Sine dubio pauperem egenumque te vult eſſe Deus

Probatur inductione.

Deus, rebus tuis ſi non attendis, ſi deſes ſis, ſi lucro honeſte non attendis, ſi operi non inſtes, ſi omni rei domeſticæ cura abjecta, res tuas abligurias. an verò voluntas illa deſidem te vult, aut illam pigritiæ neceſſitatem imponit, aut res abliguriendi dat imperium? Quin imò contra, alia omnia voluntate abſoluta cupit Deus, imò & imperat. vult certe conſervari vitam, procurari filios & rem domeſticam; peculii curam geri, eique conſervando per bonas artes allaborari.

Pendet autem conditio, quamdiu res non eſt peracta aut deſperata.

At inquies, tandem erit aliquando voluntas Dei ut moriar, 37
mortalis cum ſim. Fateor; atque huic voluntati obſiſtere minime poſſum, abſoluta cum ſit; neque poſſum nolle mortalis eſſe, aut nolle umquam mori, ſic eſt. Verùm cum re ipſa mori me nolit Deus, niſi multæ conditiones præceſſerint, quæ quidem aut à malitia hominum injuſte me invadentium, aut à negligentia imperitiave medentium, aut à mea incuria, aut etiam intemperie, aliiſque aëris, aut loci, aut temporis, aut ciborum circumſtantiis dependent; certe eas quantùm poſſum, evitare, maloque debeo medelam facere, ne mori me velit, voluntate circumſtantias has ſubſequente, Deus. Nam de voluntate ejus abſoluta in me complenda, minime adhuc conſtat: conditionatam verò, licitum eſt, imò debeo ſæpe intervertere. Tam diu verò conditionata eſt mihi, quamdiu res pendet, quamdiu malum averti poteſt, quamdiu ſeſe aperit non abſurda evadendi ſpes, aut quamdiu rei quam modeſte expetimus, non eſt deſperata conſecutio.

Hinc ſane liquidò conſequitur, quamdiu vita ſuperſtes eſt, 38
Dei voluntatem eſſe eam ut conſerves, eaque adhibeas vitæ ſuſtentandæ adminicula, quæ recta ratio naturaque ipſa, adhibenda docuerit. Quamdiu domus ardet; voluntas Dei eſt, ut igni extinguendo aquam congeras. Quamdiu cauſa in foro agitur; vult Deus ut undique patronos conquiras, juſque tuum ut propugnes. Quamdiu opes ſuppetunt; honeſte & laute familiam ut alas, mens Dei eſt. Quamdiu arma, vireſque Reipublicæ ad manum ſunt; arma ſtringi, & pro aris fociſque decertari, prorſus eſt ex Dei voluntate. At verò cum perdita eſt patria, cùm defluxerunt opes, cùm lis evicta eſt, cum domus deflagravit, cùm morbo membra proſtrata, tum vero voluntate abſoluta Deus vult rem ſic eſſe, prout eſt.

Hoc

39 Hoc eſt, inquies, quod dicebam modò, igitur tum ſanè cùm ægritudo corpus occupat, medicinam malo adhibere eſt nefas: etenim tum ſaltem voluntate abſolutâ ægrum me vult eſſe Deus, cùm æger ſum. Neque rurſus ſi egenus ſum aut plebeius, divitias, aut dignitates conſequi liceat, imo ne oblatas quidem admittere: egenum namque & plebeium eſſe me vult Deus, egenus plebeiuſque cùm ſum. Capio quod opponis; verum necdum tu me capis. Fateor igitur, hodie ſi lecto affigor, febribuſque urgentibus toto corpore contremiſcam, eam eſſe mentem Dei, ut hodie ſic langueam: ei igitur acquieſco, ægri partes modò agam, quia modò id vult Deus. At quid ſcio an etiam velit Deus die craſtino ægrotare me? fortè vult, forte etiam non vult, multùm hic juris habent conditiones, quas aut ponere, aut non ponere, in libero eſt hominis arbitrio conſtitutum. Si namque medicamenta morbo levando apta adhibuero, voluntas Dei ſubſequens erit, meliuſcule ut habeam cras. Sic licet pauperem te hodie velit Deus, nec ulla dignitate ornatum, id certe ignoras qualem te poſt annum volet: id enim rurſus à pluribus circumſtantiis dependet, quarum multæ in manu tua ſunt.

Quâ ratione quis poſſit adhibere medicinam, & tamen contentus eſſe quod ſit æger.

40 Id itaque ſufficit, ut in quocumque demum dolore, aut miſeriis conſtitutus, abſolutæ Dei voluntati acquieſcam, approbemque hodie talem me eſſe quod voluerit: curam tamen omnem adhiberi patitur, ut difficultatem illam impoſterum evadam. Contendam itaque nervos omnes; ſic tamen ut craſtino die conqueſturus non ſim, ſi peractis omnibus, cras morbum illum aut moleſtiam non diſcuſſero; tum enim mentem Dei eſſe ſciam, ut ægrotem etiam cras. Non tamen adhuc animos deſpondebo: cùm enim nihil mihi conſtet de perendino, rurſus cras morbo in perendinum diem diſcutiendo medicinas conquiram; ſic alter ibit & alter dies, imo & menſes & anni: acquieſcam ſemper moleſtiæ præſenti, quam patior; futuræ verò depellendæ quæram adminicula, idque quouſque res peracta non eſt, aut conclamata. Conclamata verò cùm res fuerit, conclamatam eſſe facile patiar, & mei ſecurus acquieſcam.

Exponitur clarius.

41 Atque ex dictis manifeſtum jam fit, quo pacto meo ſtatu, etiam quem mihi proprium fecit Deus, contentus eſſe poſſim, & ea agere quæ ad majores mihi opes, dignitateſque comparandas gradum faciant, & verò etiam extollant. An non id eſt ſtatui

Applicatur aliis hominum negotiis hæc doctrina.

ſuo non acquieſcere? minimè verò. Neque enim is re ſuâ quamvis tenui,& modeſtâ contentus non eſt, ad quem nihil tale meditantem aut opinantem, lauta ex inſperato, amici benevolentiâ devolvitur hæreditas. Non is paupertatem cum divitiis commutat, ſed mutatur. Aliud longè eſt velle mutare ſtatum,& eſſe quod non es; aliud favente fortunâ à Deo in alium transponi ſtatum, & fieri quod non es. Aliud eſt velle fieri divitem, aliud divitem fieri aut eſſe. Illud condemnat Apoſtolus, hoc verò Dei beneficium eſt; uti non anxiè nimiumve exoptandum, ita cùm obtigerit, rejiciendum minimè. *Divitiæ itaque ſi affluant, nolite cor apponere*, uti graviter monet Pſalmiſta, manus tamen apponite, ut eas cum gratiarum actione accipiatis; læti cum affluxerint, non tamen magnopere turbandi, ſi Deo volente rurſus effluxerint. Itaque bene agite, res veſtras prout ratio Deuſque exigit procurate, mercimonia inſtituite; litteris operam date, virtutem domi militiæque explicate; ea agite quæ digna ſint favore & præmio; & ſi opes dignitateſque pro re bene acta, Principum benevolentia, aut Reipublicæ conſenſu, affluxerint; ſcitote non ſtatum mutare vos, ſed vos in ſtatu à Deo mutari, qui id tibi rebuſque tuis conducturum cenſuit aliquod ſi ſtatui tuo adjiceretur incrementum. Verùm cùm immutat fortunam Deus, magna tibi ſit imprimis cautio, ne fortuna immutet te. Neque ita velis eſſe quod es, ut nolis ſi Deo ſic videtur, rurſus eſſe quod fuiſti.

Adhibenda ſunt negotiis procurandis media, ſucceſſus vero rei relinquendus Deo, eum approbando qualiſcumque fuerit.

Itaque ut tranquillo ſemper ſis animô, etiam cùm totus in agendis rebus es, numquam de bono, fortunatove rei quam præ manibus habes ſucceſſu, multùm ſis ſollicitus. Tu adminicula cuncta ſummo ſtudio confer, eaque ad rem quæ faciunt ſedulus adhibe, eventum verò rei Deo relinque, approbaturus quidquid obtigerit. Illud ergo penitus vobis præfigite, perinde vobis fore ſive cauſa cadatis in foro, ſeu ſuperiores evadatis; dignitas aut matrimonium quod ambitis, felicem habeat ſucceſſum an infelicem; lucrum mercibus ſuccedat aut jactura; ægritudo ex æquo placeat cum bona valetudine; neque mors cùm obtigerit, magis diſpliceat quàm conceſſa vita. Hæc inquam omnia, aliaque his non abſimilia, dum animi æquabilitate complanaveritis, tum verò manum operi admovete, adminicula cuncta quæ recta ratio Deuſque ſuggeſſerit, rebus veſtris agendis conquirite: hæ ve- 42

ſtræ

ſtræ partes ſunt, eventum vero procuret Deus, & verò procurabit is è re tuâ. Neque quid tandem tibi futurum ſit annixus inquiras. Dei id munus eſt & futura diſponere, & vero etiam te celare. Rectiſſimè dixit Poëta:

Horatius.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus:
Ridetque, ſi mortalis ultra
Fas trepidet. Quod adeſt, momento
Componere æquus.

Hoc tu age modò, quod à te modò requirit Deus. Futura componere Dei eſt, tuum vero componere præſentia, & præſentibus acquieſcere. Quid igitur futuris tantopere angeris? quid de valetudine futurâ ſollicitus, quid de dignitatibus obtinendis totas noctes agitaris? quid filiorum futura conditio te excruciat? Quod adeſt, memento componere, compone inquam mentem tuam, in manu tuâ id eſt, futura diſponere, non eſt. *Permitte*, itaque *Divis cætera*, ſed teipſum præ cæteris permitte. Fortunam eluctari non potui, ita ſit, bene eſt, factum bene: ſpe dignitatis acquirendæ excidi; ita ſit, ita fieri debuit: favor omnis interceptus eſt; factum bene; morbos ſuperare non eſt datum; longè mihi melius eſt ægrotare me. Mors denique jam inſtat, neque ullâ arte ejus potui tela ſuperare; moriamur certè cum tempus eſt, numquam opportunius morituri, nihil habeo quod opponam.

Pſal. 4. *In manus tuas* igitur *commendo ſpiritum meum.*

TRACTATUS XV.

Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis. Viſi ſunt oculis inſipientium mori, & æſtimata eſt afflictio exitus illorum; & quod à nobis eſt iter, exterminium: illi autem ſunt in pace. *Sap.* 3.

Beati mortui qui in Domino moriuntur, à modo jam dicit ſpiritus ut requieſcant à laboribus ſuis. *Apoc.* 14.

Oſtenditur quod is qui ſtatu ſuo contentus eſt, etiam morti, & mortis hora, & mortis modo penitus debeat acquieſcere & lætus mori.

P R O OE M I V M.

AD vada tàndem, dum littus legimus, latenteſque ſyrtes impacta eſt ratis. Hîc deſinendum eſt facto naufragio. Totum jam Divinæ Providentiæ pelagus emenſi, propiora terræ littora dum radimus humanis intenti rebus, ſcopulis licet cunctis benè feliciterque ſuperatis, ecce tibi in arenas conjicimur incauti; navis ſentinam trahit, fatiſcit carina, dehiſcunt latera, tota ratis machina diſſolvitur, & in partes abit. Actum eſt; perimus. In arenâ, hoc eſt, in ſepulchro ſtamus: & quod miſerrimum eſt, nullum datur in hac arenâ conſilium. Ergo moriendum eſt? video ſanè. Fatiſcente corpore *ſpiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & ſolùm mihi ſupereſt ſepulchrum.* Job. 17.

Hic mihi jam videor, omnium veſtrum vultus, animoſque in diverſa mutatos aſpicere; & ut in communi naufragio fit, video

deo pleroſque mortis inſtantis memoria impalleſcere, nèc ſatis ſibi jam conſtare animos infractos metu. Quid, quod & in Naturalem ipſum, ſapientiſſimum licet navis directorem, fremat tumultu & mortis imminentis metu pallida inſurgat nautarum colluvies, omniaque vectores clamoribus repleant? Navarchum impetunt, Navarchum accuſant, Navarchum depoſcunt, oculiſque in morte jam natantibus oblique notant. An hæc eſt ejus, nobis adeo commendata peritia? hæccine tota ars. eſt, navim in vada impingere; totumque pelagus feliciter emetiri, ut tandem in arena pereamus? huc denique omnia conſilia recidêre, ad hòc tota compoſita eſt fabula, ut portus ſepulchrum ſit, & navigationem omnem finiat naufragium, vitæque fabulam claudat mors? Quis ad iſta non exhorreat? quis ſe pelago tam infauſto ſecurus credet? quis huic gubernatori ſe committat? denique quis lætus naviget, quem tam hòrridus portus manet?

Sed quæſo, quiſquis es, Gubernatori convitium ne fac, ſcio penitus eum nec in navi dirigenda erraſſe, nec verò errare potuiſſe. Hoc jam ſæpiùs planum fecimus. An verò tam infeliciter navigatum eſſe, tamque male tecum actum exiſtimas, in partes diffracta navis quòd diſſilierit, cum nihil ulterius enavigandum reſtaret? naufragium tu vocas, ampliùs navigare nec debere, nec poſſe: hoc certe, ſi recte rationem tenes, quietem voca. Arenam cui adhæres, ſepulchrum dum nominas, opinionibus agitaris miſer: opinionem corrige, & quod ſepulchrum per invidiam appellas, illico portum dices. Portum verò, & quidem tibi fortunatiſſimum cum credideris, Navarchi induſtriam, quam metu nimio perterritus nunc incuſas, ſumma tua voluptate admiraberis & adorabis. Dei itaque partes defendendas ſuſcipiamus; & detrahamus morti larvam, quæ infantibus & ignaris metum facit.

ſuum effectum obtinere cùm non poſſit, neceſſariò duplex iſthic dolor eſt; carnis unus, quem pœnam voca; mentis alter, qui propriè eſt dolor. Habet hoc autem omnis dolor animi, ut carnem quoque cui immoratur, ſemper pœnâ afficiat. duplex igitur in eo qui invitus patitur, eſt pœnâ; prima quam extrinſecùs malum adfert; quam vero mentis malè corpus afficientis dolor ingenerat, ſecunda; eaque haud paulò eſt primâ difficilior.

Totam ſemper tollit hæc praxis.

Id ergo non in hôc quem propoſui ſolùm, ſed in omni qui corpus affligit dolore comperies; quòd ſi libero lubentique animo à ſuperiori voluntate, cujus liberum eſt arbitrium, à Deo acceptetur, illico ſenties magnam tibi doloris partem abſtergi & minui. illam enim tantummodo pœnam perſentiſces, quam tibi extrinſeçùs immiſſum malum, malaque ſanguinis infligit conſtitutio; ab illâ tamen futurus liber, quam corpori ſuo immiſſurum erat, voluntatis invitæ renitentiſque luctamen. Adde quod voluntas prompta, & ad heroicum obfirmata facinus (heroicum autem eſt pati fortia) ſpiritus etiam corpori ingentes ſuggerat & ſufficiat, quibus dolori perferendo caro fiat par, imo & ſuperior. 29

Imò ſæpè utramque.

Quid, quòd & tanta poſſit eſſe hæc voluntatis confirmatio, cumque Divinâ conformatio tam præclara, gaudium verò exinde tantum, eo quòd ſe videat mortalis homo Divinæ fieri Providentiæ inſtrumentum, ſanctiſſimamque in ſe compleri Numinis voluntatem; ut non modica lætitiæ tam juſtæ pars, ex animâ in corpus ipſum redundet, non ſine deliciis etiam liquidiſſimis? Quid, quòd ea mentis tranquillitas, doloris ſenſum aut emolliat, aut etiam penitus auferat ſæpè numero? Certè nemo id mirabitur; cùm non rarò videamus etiam in chariſſimorum parentum obitu, hæreditatis adeundæ præconceptam ſpem, dolorem à naturâ aut infligendum avertiſſe, aut emolliiſſe jam inflictum. Fluunt ad cadaveris conſpectum lachrymæ, & ad hæreditatis memoriam ridet animus. Fletur quia ſic moris eſt, & quia pudori ſit non flere, ubi tam juſta eſt recenſque flendi materia: interim quia mortem ut ſibi proficuam approbat, ſuaviter fluunt lachrymæ, patiturque dolorem ſanè percommode. Id verò ſi poſſit hæreditate peritura confirmatus animus, tantumque in corpus habeat imperium modica illa ſpes, & ex ſpe nata lætitia; quid quæſo non poterit divino Numine plena mens, obfirmataque 30

que Dei, quæ in ſe peragitur, ſanctiſſima voluntate? Riſum ſanè & cachinnos eam cogitationem, in diſſectis uſtulatiſque corporibus, media inter Tyrannorum tormenta excitaſſe, dudum novimus. Sed rara hæc ſunt, & nonniſi ingentis virtutis præmia. Quod ſi verò ea mentis cum Divina conformatio, dolori tuo tantam viciſſitudinem non faciat, ut penitus eum abſtergat; illud certè experieris liquidò, non exorbitaturum mœrorem tuum: quippe qui afflicturus ſit in pondere & menſura: eoſque tantum excitaturum motus, qui facilè ad æqualitatem tranquillitatemque priſtinam reducantur.

§. V.

Declaratur quopacto, tuo ſtatu contentus licet ſis, poſſis nihilominus incommoda tui ſtatus avertere, imo & ſtatum ipſum quandoque cum feliciori permutare.

31 TAndem exponenda eſt quædam difficultas, & in ſpeciem non levis, quam credo jam ſæpius mentibus veſtris obvolutam. Id enim ita cum ſit, omnibus nempe quæ in me, & circa me aguntur, etiam iis qui naturam ipſam atterunt & fortunam labefactant doloribus, aut malis acquieſcere debere me: illud illico in mentem venit, curam omnem me debere deponere, neque adverſa evitanda, neque verò procuranda quæ proſint. Voluntati enim Divinæ ſtandum eſt, eique totum me debeo committere, tranquillus ut ſim. Itaque ſi æger ſum, medicinæ rejiciendæ ſunt mihi, ne ſi eas morbo adhibeam, præter voluntatem Dei valeam, ægrum eſſe me qui voluit. Minùs longè filiorum, aut parentum, aut conjugis ægritudini mederi poſſum, cùm non niſi ex Dei mente valeant malè; adeoque neque meis, neque alienis malis ſubſidium ferre potero, cùm nemo niſi ex Dei deſtinatione pauper ſit, nemo miſer. Quid ſi ergo domum flamma corripiat, an aquam reſtinguendis ignibus afferri patiar, quos ſcio, non niſi volente Numine, abſumere ea quæ contingunt & corripiunt? Involent ergo, ut publica tangamus, in Provinciam infeſti hoſtes, cuncta devaſtent, & ruinam patriæ moliantur; certe complicatis manibus conſpiciendum id eſt, nec arma *Exponitur difficultas.*

 ſtringen-

ſtringenda, ne Dei voluntati, cujus hæc omnia geruntur arbitrio, maleferiati nos opponamus. Rurſus nec opes parandæ ſunt mihi, nec domeſtica promovenda res, nec dignitates procurandæ, nec verò etiam ullum facinus heroicum audendum eſt, nec quidquam agendum virtutem quod commendet aut litteras; ne per hæc è ſtatu, quo contenti eſſe debemus, ad altiorem evecti, aliud ſimus, quàm quod nos Deus eſſe vult. Quin imò, nec ſcelera poterimus avertere, nec criminibus modum ponere, nec æternæ damnationi quemquam eripere, nemo enim niſi Dei voluntate inferni ignibus addicitur: tam ſanctæ verò voluntati obſiſtere, nefas ſit.

Duplex in Deo volendi modus ſeu voluntas.

Multa hîc congeruntur, quæ facilè tamen erit componere, ſi 32
duas, ut ita dicam, voluntatis ſpecies, ex Sanctorum Patrum Theologorumque omnium mente, in Deo eſſe attentè conſideremus. *Abſolutam* & *antecedentem*, primam vocant; *conditionatam*, & *ſubſequentem* alteram indigitant; & rectè, ut quæ conditionem poſitam ſubſequitur. Prima voluntas à ſe ſola eſt, nullamque rationem habet cur ſit, niſi ſeipſam. Hâc vult Deus quæcumque vult, tantùm quia vult, liberumque ei eſt velle. Hâc voluntate voluit hunc mundum eſſe, hunc ſolem, hanc lunam, hos cælorum orbes, hunc ignis calorem, hoc aquæ frigus, & quidquid fert natura neceſſariò: rurſus hominem mortalem eſſe, peccatores ignibus addici, in ſtatu gratiæ decedentes æternis, & quæ ſupra naturam ſint, præmiis condecorari. Antecedentis ea, & abſolutæ in Deo voluntatis ſunt decreta: nihil enim quod Deum ad tam ingentia condendum placita permoveret, anteceſſit. Voluit hæc quia voluit; & quia voluit, idcirco ſunt. Huic voluntati ſeſe opponere, aut impium eſt, aut certè temerarium. Impium eſt, nolle Deum decreviſſe, exempli gratiâ, piis æternam gloriam præſtare, impiis æternas pœnas: ignem verò manui applicare, & nolle ut adurat, eſt prorſus temerarium. Hâc itaque voluntate Deus vult quidquid in rerum naturâ eſt, & ab ipsâ naturâ rerum dependet, aut ſit.

Prima antecedens.

Huic nulquam poteſt reſiſti.

Altera ſubſequens.

Altera voluntas Dei conditionata eſt, & à libero Angelorum, 33
Hominumve pendet arbitrio. rectèque *ſubſequens* dicitur, eo quòd libertatem hominis ſubſequatur; nec quidquam vult, niſi poſtquam liberi arbitrii actus, Voluntati Divinæ modum motumque poſuit. Hinc licet voluntate antecedente decreverit

Deus,

Deus, ſceleribus immortuos æternis flammis addicere, Judam tamen damnare noluit, antequam tam infauſtâ morte periturum cognoſceret: mors autem tam infelix, ex Judæ pervicacis libero pendebat arbitrio. Ab hôc igitur Dei damnantis voluntas ſtetit: Judæque voluntatem impiam, conſecuta cum ſit eum damnandi in Deo voluntas, rectè dicitur ignibus æternis addictus impius, voluntate Dei *ſubſequente* & *conditionatâ*, non verò *antecedente* & *abſolutâ*. Sic ſanè voluntate abſolutâ ignem urere vult Deus; tuam autem manum uſtulari non vult, niſi aut tu tuo, aut alius pro ſuo arbitrio, eam ignibus applicuerit.

34 Ne itaque id dixeris, ullius damnationem velle Deum, adeoque ſceleribus obſiſtere te non poſſe, ne voluntati Divinæ obſiſtas. Non enim id vult, niſi voluntate ſubſequente ſcelera, & quam ſcelera ipſa quaſi per vim Deo extorſerunt; mavult enim Deus ea nolle. Certè mavult non eſſe crimina, per quæ ſolummodo fit, ut damnationem ſcelerati velit. Sic ſanè & judicem videmus, nolle cuiquam pœnas infligere, niſi poſtquam reorum facinora puniendi voluntatem expreſſerunt.

Huic, ergo debemus reſiſtere, poſſumus vero ſemper quamdiu pendet conditio.

35 Huic ergo ſubſequenti & conditionatæ voluntati non *poſſumus* tantùm, ſed & *debemus* ſæpiſſimè nos opponere. *Debemus*, quoties ipſa conditio, quæ talem in Deo voluntatem induceret, abſurda eſt aut turpis, aut etiam multò magis ſi ſcelerata, quòd quidem nimis eſt manifeſtum. Teneor enim cavere ſcelera, ut Dei mea ſcelera puniturі ſubſecuturam voluntatem impediam, ut ne fit. *Poſſumus* autem eidem obſiſtere, quàm diu pendet conditio ſubſecuturæ voluntatis Divinæ, neque nobis adhuc conſtat Deum id prorſus velle.

36 Neque enim ſi rectè attenditis *ſubſequens* illa Dei voluntas, legem ullam homini imponit aut imperium. Quamvis enim Dei voluntas abſoluta ſit, ut ignis naturæ ſuæ relictus, proxima quæque adurat: & rurſus, quamvis voluntate liberum tuum ſubſequente arbitrium, manum tuam amburi velit, eam flammis ſi ingeſſeris; an tamen, manum flammis te ingerere, dices eſſe ex mente Dei? minimè quidem. Rurſus, certum id eſt Deum velle mori te, ſi cibum nullum alendo corpori vis ſumere; neque ſi æger es, curando medicinam. An ideo cibos omnes potes rejicere, medicinaſque aſpernari; & cauſari interea, Dei voluntatem eſſe mori te? Sine dubio pauperem egenumque te vult eſſe

Probatur inductione.

Deus

Deus, rebus tuis ſi non attendis, ſi deſes ſis, ſi lucro honeſte non attendis, ſi operi non inſtes, ſi omni rei domeſticæ cura abjecta, res tuas abligurias. an verò voluntas illa deſidem te vult, aut illam pigritiæ neceſſitatem imponit, aut res abligoriendi dat imperium? Quin imò contrà, alia omnia voluntate abſoluta cupit Deus, imò & imperat. vult certe conſervari vitam, procurari filios & rem domeſticam; peculii curam geri, eique conſervando per bonas artes allaborari.

Pendet autem conditio, quamdiu res non eſt peracta aut deſperata.

At inquies, tandem erit aliquando voluntas Dei ut moriar, 37
mortalis cum ſim. Fateor; atque huic voluntati obſiſtere minime poſſum, abſoluta cum ſit; neque poſſum nolle mortalis eſſe, aut nolle umquam mori; ſic eſt. Verùm cum re ipſa mori me nolit Deus, niſi multæ conditiones præceſſerint, quæ quidem aut à malitia hominum injuſte me invadentium, aut à negligentia imperitiave medentium, aut à mea incuria, aut etiam intemperie, aliiſque aëris, aut loci, aut temporis, aut ciborum circumſtantiis dependent; certe eas quantùm poſſum, evitare, maloque debeo medelam facere, ne mori me velit, voluntate circumſtantias has ſubſequente, Deus. Nam de voluntate ejus abſoluta in me complenda, minime adhuc conſtat: conditionatam verò, licitum eſt, imò debeo ſæpe intervertere. Tam diu verò conditionata eſt mihi, quamdiu res pendet, quamdiu malum averti poteſt, quamdiu ſeſe aperit non abſurda evadendi ſpes, aut quamdiu rei quam modeſte expetimus, non eſt deſperata conſecutio.

Hinc ſane liquidò conſequitur, quamdiu vita ſuperſtes eſt, 38
Dei voluntatem eſſe eam ut conſerves, eaque adhibeas vitæ ſuſtentandæ adminicula, quæ recta ratio naturaque ipſa, adhibenda docuerit. Quamdiu domus ardet; voluntas Dei eſt, ut igni extinguendo aquam congeras. Quamdiu cauſa in foro agitur; vult Deus ut undique patronos conquiras, juſque tuum ut propugnes. Quamdiu opes ſuppetunt; honeſte & laute familiam ut alas, mens Dei eſt. Quamdiu arma, vireſque Reipublicæ ad manum ſunt; arma ſtringi, & pro aris fociſque decertari, prorſus eſt ex Dei voluntate. At verò cum perdita eſt patria, cùm defluxerunt opes, cùm lis evicta eſt, cum domus deflagravit, cùm morbo membra proſtrata, tum vero voluntate abſoluta Deus vult rem ſic eſſe, prout eſt.

Hoc

Quâ ratione quis poſſit adhibere medicinam, & tamen contentus eſſe quod ſit æger.

39 Hoc eſt, inquies, quod dicebam modò, igitur tum ſanè cùm ægritudo corpus occupat, medicinam malo adhibere eſt nefas: etenim tum ſaltem voluntate abſolutâ ægrum me vult eſſe Deus, cùm æger ſum. Neque rurſus ſi egenus ſum aut plebeius, divitias, aut dignitates conſequi liceat, imo ne oblatas quidem admittere: egenum namque & plebeium eſſe me vult Deus, egenus plebeiuſque cùm ſum. Capio quod opponis; verum necdum tu me capis. Fateor igitur, hodie ſi lecto affigor, febribuſque urgentibus toto corpore contremiſcam, eam eſſe mentem Dei, ut hodie ſic langueam: ei igitur acquieſco, ægri partes modò agam, quia modò id vult Deus. At quid ſcio an etiam velit Deus die craſtino ægrotare me? fortè vult, forte etiam non vult, multùm hic juris habent conditiones, quas aut ponere, aut non ponere, in libero eſt hominis arbitrio conſtitutum. Si namque medicamenta morbo levando apta adhibuero, voluntas Dei ſubſequens erit, meliuſcule ut habeam cras. Sic licet pauperem te hodie velit Deus, nec ulla dignitate ornatum, id certe ignoras qualem te poſt annum volet: id enim rurſus à pluribus circumſtantiis dependet, quarum multæ in manu tua ſunt.

Exponitur clarius.

40 Id itaque ſufficit, ut in quocumque demum dolore, aut miſeriis conſtitutus, abſolutæ Dei voluntati acquieſcam, approbemque hodie talem me eſſe quod voluerit: curam tamen omnem adhiberi patitur, ut difficultatem illam impoſterum evadam. Contendam itaque nervos omnes; ſic tamen ut craſtino die conqueſturus non ſim, ſi peractis omnibus, cras morbum illum aut moleſtiam non diſcuſſero; tum enim mentem Dei eſſe ſciam, ut ægrotem etiam cras. Non tamen adhuc animos deſpondebo: cùm enim nihil mihi conſtet de perendino, rurſus cras morbo in perendinum diem diſcutiendo medicinas conquiram; ſic alter ibit & alter dies, imo & menſes & anni: acquieſcam ſemper moleſtiæ præſenti, quam patior; futuræ verò depellendæ quæram adminicula, idque quouſque res peracta non eſt, aut conclamata. Conclamata verò cùm res fuerit, conclamatam eſſe facile patiar, & mei ſecurus acquieſcam.

Applicatur aliis hominum negotiis hæc doctrina.

41 Atque ex dictis manifeſtum jam fit, quo pacto meo ſtatu, etiam quem mihi proprium fecit Deus, contentus eſſe poſſim, & ea agere quæ ad majores mihi opes, dignitateſque comparandas gradum faciant, & verò etiam extollant. An non id eſt ſtatui

Zz ſuo

ſuo non acquieſcere? minimè verò. Neque enim is re ſuâ quamvis tenui, & modeſtâ contentus non eſt, ad quem nihil tale meditantem aut opinantem, lauta ex inſperato, amici benevolentiâ devolvitur hæreditas. Non is paupertatem cum divitiis commutat, ſed mutatur. Aliud longè eſt velle mutare ſtatum, & eſſe quod non es; aliud favente fortunâ à Deo in alium transponi ſtatum, & fieri quod non es. Aliud eſt velle fieri divitem, aliud divitem fieri aut eſſe. Illud condemnat Apoſtolus, hoc verò Dei beneficium eſt; uti non anxiè nimiumve exoptandum, ita cùm obtigerit, rejiciendum minimè. *Divitiæ itaque ſi affluant, nolite cor apponere*, uti graviter monet Pſalmiſta, manus tamen apponite, ut eas cum gratiarum actione accipiatis; læti cum affluxerint, non tamen magnopere turbandi, ſi Deo volente rurſus effluxerint. Itaque bene agite, res veſtras prout ratio Deuſque exigit procurate, mercimonia inſtituite; litteris operam date, virtutem domi militiæque explicate; ea agite quæ digna ſint favore & præmio; & ſi opes dignitateſque pro re bene acta, Principum benevolentia, aut Reipublicæ conſenſu, affluxerint; ſcitote non ſtatum mutare vos, ſed vos in ſtatu à Deo mutari, qui id tibi rebuſque tuis conducturum cenſuit aliquod ſi ſtatui tuo adjiceretur incrementum. Verùm cùm immutat fortunam Deus, magna tibi ſit imprimis cautio, ne fortuna immutet te. Neque ita velis eſſe quod es, ut nolis ſi Deo ſic videtur, rurſus eſſe quod fuiſti.

Adhibēda ſunt negotiis procurandis media, ſucceſſus vero rei relinquendus Deo, eum approbando qualiſcumque fuerit.

Itaque ut tranquillo ſemper ſis animô, etiam cùm totus in agendis rebus es, numquam de bono, fortunatove rei quam præ manibus habes ſucceſſu, multùm ſis ſollicitus. Tu adminicula cuncta ſummo ſtudio confer, eaque ad rem quæ faciunt ſedulus adhibe, eventum verò rei Deo relinque, approbaturus quidquid obtigerit. Illud ergo penitus vobis præfigite, perinde vobis fore ſive cauſa cadatis in foro, ſeu ſuperiores evadatis; dignitas aut matrimonium quod ambitis, felicem habeat ſucceſſum an infelicem; lucrum mercibus ſuccedat aut jactura; ægritudo ex æquo placeat cum bona valetudine; neque mors cùm obtigerit, magis diſpliceat quàm conceſſa vita. Hæc inquam omnia, aliaque his non abſimilia, dum animi æquabilitate complanaveritis, tum verò manum operi admovete, adminicula cuncta quæ recta ratio Deuſque ſuggeſſerit, rebus veſtris agendis conquirite: hæ ve- 42

ſtræ

ſtræ partes ſunt, eventum vero procuret Deus, & verò procurabit is è re tuâ. Neque quid tandem tibi futurum ſit annixus inquiras. Dei id munus eſt & futura diſponere, & vero etiam te celare. Rectiſſimè dixit Poëta:

Horatius.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosâ nocte premit Deus:
Ridetque, ſi mortalis ultra
Fas trepidet. Quod adeſt, momento
Componere æquus.

Hoc tu age modò, quod à te modò requirit Deus. Futura componere Dei eſt, tuum vero componere præſentia, & præſentibus acquieſcere. Quid igitur futuris tantopere angeris? quid de valetudine futurâ ſollicitus, quid de dignitatibus obtinendis totas noctes agitaris? quid filiorum futura conditio te excruciat? Quod adeſt, memento componere, compone inquam mentem tuam, in manu tuâ id eſt, futura diſponere, non eſt. *Permitte*, itaque *Divis catera*, ſed teipſum præ cæteris permitte. Fortunam eluctari non potui, ita ſit, bene eſt, factum bene: ſpe dignitatis acquirendæ excidi; ita ſit, ita fieri debuit: favor omnis interceptus eſt; factum bene; morbos ſuperare non eſt datum; longè mihi melius eſt ægrotare me. Mors denique jam inſtat, neque ullâ arte ejus potui tela ſuperare; moriamur certè cum tempus eſt, numquam opportunius morituri, nihil habeo quod opponam.

Pſal. 4. *In manus tuas* igitur *commendo ſpiritum meum.*

Digitized by Google

deo pleroſque mortis inſtantis memoria impalleſcere, nec ſatis ſibi jam conſtare animos infractos metu. Quid, quod & in Naturalem ipſum, ſapientiſſimum licet navis directorem, fremat tumultu & mortis imminentis metu pallida inſurgat nautarum colluvies, omniaque vectores clamoribus repleant? Navarchum impetunt, Navarchum accuſant, Navarchum depoſcunt, oculiſque in morte jam natantibus oblique notant. An hæc eſt ejus, nobis adeo commendata peritia? hæccine tota ars eſt, navim in vada impingere; totumque pelagus feliciter emetiri, ut tandem in arena pereamus? huc denique omnia conſilia recidêre, ad hoc tota compoſita eſt fabula, ut portus ſepulchrum ſit, & navigationem omnem finiat naufragium, vitæque fabulam claudat mors? Quis ad iſta non exhorreat? quis ſe pelago tam infauſto ſecurus credet? quis huic gubernatori ſe committat? denique quis lætus naviget, quem tam horridus portus manet?

Sed quæſo, quiſquis es, Gubernatori convitium ne fac, ſcio penitus eum nec in navi dirigenda erraſſe, nec verò errare potuiſſe. Hoc jam ſæpiùs planum fecimus. An verò tam infeliciter navigatum eſſe, tamque male tecum actum exiſtimas, in partes diffracta navis quòd diſſilierit, cum nihil ulterius enavigandum reſtaret? naufragium tu vocas, ampliùs navigare nec debere, nec poſſe: hoc certe, ſi recte rationem tenes, quietem voca. Arenam cui adhæres, ſepulchrum dum nominas, opinionibus agitatis miſer: opinionem corrige, & quod ſepulchrum per invidiam appellas, illico portum dices. Portum verò, & quidem tibi fortunatiſſimum cum credideris, Navarchi induſtriam, quam metu nimio perterritus nunc incuſas, ſumma tua voluptate admiraberis & adorabis. Dei itaque partes defendendas ſuſcipiamus; & detrahamus morti larvam, quæ infantibus & ignaris metum facit.

Digitized by Google

§. I.

Ponuntur quatuor rationes, ob quas mors vulgò habetur terribilis.

Querela contra mortem.

EX metu mortis querelæ exiſtunt omnes. Audiamus itaque in morte metuendum tantopere quid ſit. Video enim nos nobis ipſis timorem facere, eumque ut vulgò in rebus terribilibus fit, nobis invicem affricare; & quod peſſimum eſt, metus in manus dare longe ſupra verùm auctos, augendoſque cum deinceps tradentur aliis. Nam ut præclare Seneca: *Multa de illâ* (nempe morte) *credimus; multorum ingeniis certatum eſt, ad augendam ejus infamiam.* Dic igitur, amabo, quid in morte eſt, quod tantopere exhorreſcis? 1 Sen. ep. 83.

Primò, quia naturæ contraria.

Mortem ipſam, inquies, imprimis. An non eam natura exhorreſcit? An non fortiſſimus quiſque ad ejus conſpectum trepidat, totoque corpore contremiſcit? Quid demum in mundo eſt terribile, ſi mors non eſt? Nemini parcit, omnes impetit, nec precibus exoranda, nec flectenda blanditiis, nec fletu lachrymiſque emolliendа. Interim vita nos ſpoliat, qua quidem nihil habemus jucundius, nec vero etiam pretioſius: charorum nos conſpectu privat, inter quorum luctus & ſuſpiria, eheu, per vim abripimur; clauduntur oculi quibus gratiſſimam hanc lucem aſpeximus; diſſolvitur jucundiſſimus, ſtrictiſſimuſque animæ corporiſque nexus; & tandem diffluente per tabum carne, horridum fit intuentibus ſpectaculum, corpus hoc quod circumgerimus; diſſolutaque membrorum compage nihil mihi reſtat in hoc orbe: omnia erepta ſunt, & lux & vita, & chariſſimorum convictus, & conjugis blanditiæ, & filiorum grati vultus, & principum favor, & clientum obſequia, & civium applauſus, & divitiarum commoda, & ædium amplitudo, & conclavium ornatus; omnibuſque ſpoliato *ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum:* iſthic in vermes dividimur. An non hæc ea ſunt, quæ pavorem meditanti meritò incutiant? & tamen hæc facit cruda mors. 2 Job. 17.

Secundò, quia incerta quoad

Jam verò ſi ſtata eſſent quædam moriendi vivendique tempora, aliquid fortaſſis inde ſolatii haberetur: componere quiſque 3

que poſſet res ſuas, domui conſulere, & pectus futuræ morti obarmare. At prout jam res agitur, uti nihil certiùs morte eſt, ita nihil mortis hora eſt incertius: incautos occupat & importunè; nec adoleſcentiæ florentis annos curat, nec ſenum neceſſaria conſilia, nec ſtudia virilis ætatis: cùm quis in rebus agendis totus eſt, cùm fluunt ex voto omnia, & ad majora ſors gradum facit; injicit eheu crudeles manus, ad preces omnes ſurda mors, & media inter negotia ſpiritum intercludit, omnemque intercipit cum vita ſpem. Horridam ſane rem, ſemper vivere expoſitum morti, & ne momentum quidem habere ſecurum! *tempore, & ſæpè intempeſtiva.*

4 Quid, quòd & moriendi modus ſæpè, imò ſemper ſit terribilis? nam ſi ſubitò à morte occupamur, quid terribilius quàm momento unico, & ex inſperato, eſſe deſinere? lætum vivere, ridere, jocari ſæpiſſime, & dicto citiùs evaneſcere: nulla re compoſita mori, domumque totam nihil tale opinantem, in luctum gemituſque abire? Quòd ſi pedetentim mors hominem aggreditur, Deus bone! quot non morbi, quæ non ægritudines, quæ faſtidia, quæ inſomnia, quot capitis dolores, quæ nervorum contractiones, quæ membrorum omnium luxationes expectandæ non ſunt, quas tandem ſæva mors excipiat? *Tertiò, terribilis in modo.*

5 Denique quod mortem maxime timendam facit, eſt alterius vitæ, felixne futura ſit an infauſta, nimiùm heu timenda incertitudo. De tota deinceps æternitate agitur; ab illo pendet articulo, æternùm beatus futurus an ſis, an æternis cruciatibus addicendus. Cui non arrigantur pili omnes ſedulò tam ingens momentum conſideranti? cui non collidantur præ horrore viſcera? Quòd ſi de felici morte ſecurus, felicitatem æternam ſibi quis poſſet meritò polliceri, eſſet quod naturæ opponeremus ſolatium. Jam verò & mori, & importuno mori tempore, & modò etiam mori perquàm dolendô & moleſtô, neque ſcire interim an finis hic miſeriarum, æternarum non ſit initium; hæc certe ſingula & omnia, morti etiam præmeditatæ, faciunt ut impalleſcam. *Quartò, incertitudo vitæ æternæ, quæ à mortis articulo nihilominus dependet.*

§. II.

Digitized by Google

§. II.

Verùm ſi contentus ſis humano ſtatu, etiam mortalis eſſe debes, & velle mori.

Si homo eſſe vis, debes velle eſſe mortalis.

UT his aliiſque querelis faciam ſatis; illud inprimis inquirendum eſt mihi, an cum homine agam, an cum Angelo? 6
Cum homine inquis. Rurſus id interrogo, an hominem eſſe pœniteat te, an verò tuo ſtatui acquieſcas? Acquieſco, inquis; plane & vere. Hoc ſi ita ſit, quin conditione humana contentus es, & lætus quòd homo ſis? Ideo autem ſi lætus ſis, jam certe dolere non potes mortalis quòd ſis: hoc enim eſt hominem eſſe. Sin tandem mortalem te eſſe non doles, non video ſane, mori mortalem, ægrè ferre quô pactô poſſis. Immortalem ſi te eſſe cenſeres, aut falſis licet inductus rationibus, id tibi tamen vel falsò perſuaderes, tum certè non mirarer te conſpectâ morte conqueri. At verò, cum ea conditione natum te ſcias, tandem moriendum ut ſit; quid tandem fieri id miraris, quod aliquando factum eſſe oportuit, & factum vis?

Si immortales ſint homines, Deus hunc orbem male condidit.

Audi: aut humanam eam eſſe conditionem, ut mortalis ſit homo, immortalis qui creari poterat, neceſſe eſt ægrè ferre te; aut ſanè non video, qui moleſtè ferre poſſis mortem, qui communem moriendi ſubiiſti conditionem. Non enim eò te inſaniæ devolutum reor, ut qui omnia ſapientiſſimi Numinis decreta comprobaſti hactenus, hominem nihilominus immortalem condi debuiſſe, præfractè velis contendere, & mordicus etiam tenere. Nam præterquàm quòd ſupremæ Dei auctoritati, ſanctiſſimæque voluntati ingens impingatur injuria, quaſi non rectè quidquam voluiſſet is, in cujus manu erat quidlibet velle, & verò etiam *Omnia quæcumque voluit fecit*: Sane ſi hominem immortalem condiderit, omnia quæcumque jam fecit non bene voluit; & quæ male voluit, diſpoſuit etiam peſſime. Quid enim? nonne hanc, quam incolimus terram, humanæ habitationi deſtinato conſilio creavit Deus? Jam verò, immortalem eſſe hominem ſi contingat, quis non videat erraſſe Deum, terramque condidiſſe quæ tantæ hominum multitudini, nec alendæ, nec

verò

verò etiam capiendæ futura ſit par? Quòd ſi enim omnes quotquot fuerunt homines (immortales quos tu vis) hodie viverent, quantum quæſo, quamque innumerabilem multitudinem conſtituerent? eam ſane, cujus numerum nulla humana mens poſſet complecti. Rationes tene ſi potes: aliquot tantum annorum ſeriem computatam dabo, eamque non totum genus humanum complectentem, ſed partem tantummodò. Certe admiſſis quibuſdam hypotheſibus, quas fœcunditas primorum hominum penitus credibiles facit; his nempe; quod Adam viginti annis genuerit liberos viginti, mares decem, decem fœminas. His verò & deinceps aliis qui ab his deſcendunt, ut ſinguli proles viginti gignant, decem mares, fœminas decem, dentur anni quadraginta. demonſtrat certe & bene Tacquetius noſter, anno ab Adam ſexcenteſimo, vigeſimo, jam datos orbi, hominum viginti mille milliones millionum. Qui verò viginti annos, viginti liberis generandis credit non ſufficere, meminerit etiam patres illos primos, non ad quadrageſimum ſolum annum, ſed & ad ducenteſimum, trecenteſimum, & quod excurrit, genuiſſe filios; qui tamen omnes, ſine dubio longe quàm numerati plures, in computum non ſunt deducti. Cogitate jam ſi poteſtis quot myriadum millionum ab anno orbis 620. ad hæc uſque tempora per quinque mille nonaginta ſex annos hominum facta ſit adjectio. Denique eos etiam ad calculos revocate, qui ad finem uſque mundi procreandi ſunt homines: ſubductiſque rationibus, illud tandem edicite, an terra ſuſtentandæ tam ingenti multitudini poſſit ſufficere, aut commodæ habitationi locum dare? Certe non poſſet. erratum itaque à Deo foret turpiſſime, immortales ſi ſint homines, neque locum venturis moriendo cedant: totaque amplianda erit terræ machina, & ſpatia habitationi commodæ explicanda.

Tacquet. in Arithmetica pract. l. 5. & 6.

8 Rurſus immortalem ſi volebat hominem Deus, non ea, qua nunc eſt, corporis conſtitutione efformandus fuerat, non ea, quâ nunc, temperie ſubigenda membra, non tot tamque inter ſe pugnantes humores committendi; ex quorum ſola lucta corpus atteri, vires minui, ſenſimque diffluere eſt neceſſe. Peccatum hic itaque rurſus fuit, longeque ab hac alia condenda fuerat natura. An verò tam impudens ſit quiſquam, ut hoc de ſapientiſſimâ illa Mente cogitare audeat, crimineturque, omnia

Imo & corpus humanum.

propter hominem qui fecerit, in homine iſto condendo tam turpiter erraſſe? Abſit ſane à piis modeſtiſque auribus tam atrox blaſphemia: quam modò non oppugno, ne actum ſæpius, iterum agam.

Non ferret homo ſine animo a-ima im- ... corporis.

Ego certe Divini Numinis Providentiam ſupplex adoro & veneror, mortalem me quod fecerit. Id ſane rebus meis video prorſus conducere, ut Deo mortalem me miſerumque plane ſubjiciam, quem fortaſſe per impudentem arrogantiã non agnoviſſem immortalis. Neque hâc in parte eſt quod ſibi quiſquam blandiatur, ut ante me dixiſſe memini: primi enim Parentis noſtri exempla nimis clara ſunt & domeſtica, quàm ut nos blandè palpemus. Scitis quid egerit, refractarius Deo & contumax: & tamen mortalis erat. Neque alia ſibi fingat infauſti Patris peior proles: mortales eſſe debuimus, & quidem miſeri; ne nimia felicitate turgidi, æternas miſerias æternorum incurii nobis conſciſcamus. quod quidem longa ratiocinatione nuper confecimus. 9

Tract. 8. §.5.

Tract. 8. §.5.

Vita noſtra eſt miſerrima: remedium miſeriarum mors.

10 Jam id ago. Mortalis homo cum ſis, miſeriiſque undique expoſitus; cur tu mortem tantopere accuſas, cur vitam homini jucundiſſimam eripere conquereris, cùm potius malorum omnium una mors remedium ſit & finis? Certe ſi rem accurate expendimus, beneficium eſt maximum à Deo homini præſtitum, ut miſer eſſe cum debuerit, non tamen ſit ſemper, neque adeo diu. Quis enim ſanæ mentis protrahere, imo & trahere longævam vitam cupiet, ultimæ ſenectutis preſſus incommodis, toto reſolutus corpore, ſibi gravis terræque pondus, cui vix aliud ſit hominis ſuper, quàm quod vivat? niſi forte id etiam vis, ut è gravi ſenectute, repente ad juventutis vigorem priſtinum redeas, iterumque futurus puer, ut iterum atque iterum incaneſcas. At quis non videat naturæ leges interturbare te, aliumque atque aliud eſſe te velle, quàm quod es modò?

11 Et verò tu qui tibi vitam, rem omnium chariſſimam, nulloque pretio æſtimandam eripi per mortem doles; dic amabo, an adeo jucunde vivis, ut pro vita tua tam præfracte ſtes, ut nunquam mori placeat? vitam præteritam aſpice, præſentem contemplare, futuram proſpice; omnibuſque rite expenſis, dic obſecro, quid adeò dulce habeat hæc triſtis vita, quid amabile?

Tā ſumus miſeri, ut amemus

12 Hoc enimvero ſtupendum eſt; nemo non de vitæ ſuæ genere conqueritur, eâ cum datur frui; & nemo non dicit jucundiſſimam,

mam, cùm uſus tam malæ rei morte eripitur. Mundum amaritudinibus plenum ingeminamus, inconſtantem, infidum, perfidum, ubique lachrymarum eſſe materiam, dum vivimus inclamamus: dum mors medicinam tanto malo facit, vice verſâ mundo inhæremus, mundum complectimur, totamque iraſcendi vim, in mortem convertimus; illam ferocem, illam aſperam, illam inexorabilem, illam malorum omnium maximum eſſe conviciamur. Miſeros nos inquit Gregorius: *Ecce jam mundus in ſeipſo aruit, & in cordibus noſtris floret: ubique mors, ubique luctus, ubique deſolatio; undique percutimur, undique amaritudinibus replemur: & tamen cecâ mente carnalis concupiſcentiæ, ipſas ejus amaritudines amamus, fugientem ſequimur, labenti inhæremus. Aliquando nos mundus delectatione retraxit à Deo; nunc tantis plagis plenus eſt, ut ipſe nos mundus mittat ad Deum.* Quin ergo imus cùm mittimur, & cùm eundum eſt? cur non læti eximus, cùm carcer panditur? cur inviti extrahimur & reluctantes? Quia nempe amamus miſerias noſtras miſeri; & opinione ſeducti, quam falſam tamen ſcimus, falli nos delectat & fallere. Adeo inſertus eſt naturæ, etiam miſerrimæ vitæ amor, ut ad medicinam ipſam expalleſcat, nec velit ſublevari. Certè cum Senecâ exclamare libet: *O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors ut optimum naturæ inventum laudatur!*

[Margin: miſeriis noſtris]

[Margin: S. Greg. hom. 28. in Eva.]

[Margin: Sen. Conſol. ad Marciam c. 20.]

13 Vtut ſit; id ſanè manifeſtum jam eſt; quantumcumque de morte querantur homines, malè conqueri. Certum enim eſt, mortales & à Deo factos homines & fieri mortales debuiſſe. certum eſt etiam, non tanti vitam eſſe, ut ob eam retinendam, convitium aut morti, aut mortis auctori fieri debeat. Certum eſt quoque, naturæ tam ingenitam eſſe mortem quàm vitam, neque magis naturæ debitum eſſe *eſſe*, quàm *deſinere*. Certum eſt denique, prout nunc corporum compago & temperies fert, eum, prout Seneca rectè aſſerit, *vivere nolle, qui mori non vult. vita enim cum exceptione mortis data eſt*. Illud itaque liquidò conſequitur, aut hominem eſſe nolle te, aut morti cum obvenerit debere acquieſcere. Neque mortem poſthac, ut naturæ contrariam criminare: falſa eſt accuſatio. Mors vitæ adverſatur, fateor, & ſemper bene; naturæ verò, nunquam. Mortem enim æquè ac vitam, eadem natura fert; & ſi non ferret, non erit hæc natura. Ceſſent igitur, hâc in parte de morte quæ paſſim circumferuntur querimoniæ.

[Margin: Tam naturale eſt nobis mori quà vivere.]

Digitized by Google

moniæ. Omnes mortales ſumus, omnes morimur, quia omnes vivimus. Naturæ debitum ſolvimus: nemo conquecatur, cùm exigitur id quod debetur: juſtum petitur. Omnes vectigal hoc cùm perſolvant, nemo ſe non eximi ægerè ferat: nam *quis*, inquit Seneca, *queri poteſt in eâ conditione ſe eſſe, in quâ nemo non eſt?* & ſi eſt; nemo conditioni quam ſubiit, non paret vel voluntate vel invitus: ſtultum verò eſt invitum pati, & ingratis, præſtare quod poſſis bene. Ibidem.

§. III.

Oſtenditur quod qui mori contentus eſt, etiam mortis tempori & horæ debeat acquieſcere.

Queruntur homines de incertitudine & parvitate vitæ.

14 VErùm eſt, inquies, homo ſum nec quidquam humani à me alienum puto, aut etiam alienum eſſe volo. neque ſanè mortem detrecto, quam video naturæ eſſe ingenitam, & verò etiam magnum naturæ, imò Dei inventum. Sed ad tempus mortis exhorreo. Dubia inprimis, hora eſt, & ſic ſemper ſuſpenſi vivimus, rerum agendarum incerti, quia de vitâ ſemper dubii. Adde quod plerumque mors importuna accidat; hunc in ipſo juventutis primordio, cùm ſpes magnæ cum annis ſuccreſcerent, incauta demetit; illum, cùm res domeſticas componeret, filiorumque commodis maximè conſuleret, ſubitò occupat; medio ex honorum curſu alium rapit; cùm conjux adhuc in ætatis flore, liberi & multi, & infantes, rationes necdum expenſæ, domus plena litibus, quas vitâ ſuperſtite facile fuiſſet componere. Alium tum mors occupat, cùm poſt plurimos labores exantlatos, tranquillæ placidæque ſenectutis dabatur otio frui; alius alio tempore extinguitur, nunquam non alieno, nunquam non importuno: adeo ut ſemper parùm vivamus; veriſſimumque eſſe illud Patriarchæ moriendo comperiamus, *Dies peregrinationis meæ, parvi & mali.* Gen. 47.

Si dies noſtri mali ſunt, quomodo pauci ſunt.

15 Verùm heus tu, qui dierum tuorum numerum tam accuratè expendis, & expendendo obmurmuras; quâ tu quæſo ratione, dies tuos malos eſſe fateris, & *parvos* ſive paucos eſſe conquereris, & certè ſi mali ſunt, præſtat paucos eſſe, ne diu durent dies mali.

mali. Id ſanè non ſatis capio: niſi fortè te magis delectant magna mala, & quod pejus eſt, etiam diuturna. Mali ſi dies ſunt, breves ſint, ne diu ſimus infelices.

16 Nec tamen hoc jam urgeo, aliter mihi tecum eſt agendum. Mortem fateris te non ſubterfugere; at de tempore, tota tibi jam eſt cum morte concertatio. An non te pudet, omnia Deo cùm permiſeris, vitæ mortiſque arbitro vitam tuam magnifice cùm commiſeris, jam de tempore cum tam ſapiente Numine velle licitari? An non is, qui omnia, quæ contingunt, ut tute fateris, hactenus præclariſſimè compoſuit *in pondere & menſurâ*, menſuram aptam ætati tuæ non inveniet, neque annos ad iſtum numerum poterit revocare? Certè jam inde ab ipſâ æternitate, omnia complexus eſt, omnia circumſpexit; & qui capillos ipſos capitis tui in numeros digeſſit, numeravit dies tuos, calculumque jam digeſtum in æternâ Mente, ſuo tempore complendum, exaravit. Vidit id præclarè Job: *Numerus menſium ejus* (ſcilicet hominis) *apud te eſt; conſtituiſti terminos ejus qui præteriri non poterunt*, nec verò etiam præteriri debent, cùm ad tantæ Sapientiæ Mentem exactiſſime ſint dimenſi. Quid igitur obſtrepis miſer, menſuramque plenam tibi non conferri indigne murmuras? an tu ſcis quantùm vitæ tibi debeat adjici, quantùm demi, bene ut ſit rebus tuis? ſuperventura tibi quid ferat hora, planè ignoras felixne futura ſit an infelix: inſane igitur vota extendis, neſcius quantum iis fortaſſe complexurus ſis mali. Sane ſi humanis rationibus vitam metiamur, veriſſimum eſt illud Senecæ, *quod multis diu vixiſſe nocuerit*, quod deinde multis exequitur exemplis. *Si Pompeium*, inquit, *Neapoli valetudo abſtuliſſet, indubitatus populi Romani Princeps exceſſerat: at nunc exigui temporis adjectio, faſtigio illum ſuo depulit: vidit legiones in conſpectu ſuo cæſas*: & quod turpiſſimum, ſe militis gregalis beneficio vivere. Nimius ſim, ſi ad iſta è longinquo accerſenda adverto animum, quæ quotidiana nobis ſunt & domeſtica. quiſque ad præteritam vitam deflectat oculos & mentem; illudque liquidò reperiet, longiorem vitam mala ſibi accumulaſſe; & quidem tanta nonnunquam, ut dubium plane relinquatur, an tanti fuerit vivere. Quod quidem dico, ſi Dei conſilium non ſpectemus in producenda vitâ, ſed ſolas opiniones noſtras. Has ergo ſi tantùm attendis; unde id conſtat tibi, quòd non longe gravio-

Mors præoccupat mala futura, nobiſq; eventura.

Job. 14.

Sen. conſol. ad Marciam c. 20.

Quæ ſi ſciremus nollemus diutiùs vivere

ra tibi ingruant incommoda, quàm quæ pertuleris miſer; fortè bonorum omnium jactura impendet tibi; fortè à dignitate per ſummam calumniam dejiciere, omnibus poſthâc ludibrio futurus; fortè mittendus in exilium; fortè ad ultimam egeſtatem redigendus; fortè filio tum graviſſima infamia te expectat, & hâc tu vivere conditione velles? Nollem inquis; at incerta ſunt iſthæc mala, dubiique eventus. Fateor, ſed conquerebaris modò tu faſtidioſum eſſe vivere, incertum mortis; ita ſit, an ergo tam volupe eſt vitam protrahere incertum infamiæ, incertum malorũ quæ ipsâ morte peiora ſunt? Vide ut votis tuis quereliſque injuſtis, tute te conficias, vitam mortis incertam non vis; & vitam longam vis, felicitatis incertam tamen, & forſitan maximo tuo malo protrahendam. Quin igitur, rem tibi tam incertam & dubiam, illi committis, cui omnium temporum perſpecta & expenſa ſunt momenta; cui notum eſt probè, quid quæque ferat dies, & cui tu oneri ferendo ſis par? Vitam ille terminet aut extendat, qui vitam dedit; nec alia mente quàm ut eam, niſi tu non vis, felici ſorte terminaret. Vive interim ſine tædio ſecutus Dei; & ut mortem non exhorreas, Deum patere.

Committe, igitur te Deo, qui omnia futura novit & expendit.

17 Patiar enimvero, inquis, & mortem & Deum: neque mihi longiorem vitam poſtulo, quam quæ mihi ab optimo Patre, ſapientiſſimoque Deo eſt conſtituta, verùm hoc me excruciat, importuna toties in hominem quòd incurrat mors, rebuſque quæ præ manibus ſunt filum intercidat, tum cùm optima agendi erat opportunitas. Murmuras ſanè egregiè: mori quidem vis, & vitam etiam longiorem non vis, quàm quæ tibi à Deo præfixa eſt: ſed eo potiſſimum tempore terminari conquereris. Quinquaginta annis vivendum eſt tibi; acquieſcis tu, nec plures vis: nolles tamen ſuo tempore terminari. Quid autem id eſt, niſi velle ut non eo tempore naſcerere quô natus es? citiùs ergo aut ſeriùs te natum oportuit, imò ſeriùs, ut quinquaginta, quos vivere debes, anni pro voto tuo finiantur ſeriùs, quod quàm ineptum ſit velle; nemo non videt. Neque ego certè video, vitæ tuæ Auctori quomodo acquieſcas, qui ei de nativitatis tuæ exordio litem moves, nataleſque tuos vis refigere? Quid mirum de vitæ termino tibi cum Deo nondum convenire, quem de ipſo exordio in jus vocas?

Male etiã de numero annorum vitæ noſtræ querimur.

18 Verùm cùm nunquam opportuna ſit dies quâ ex hâc luce à Deo

Si annei vitæ noſtra

Deo evocatis, ſtatutumque tamen tibi cùm ſit aliquando de hâc vita diſcedere: ne ulla ſuper hac re cum morte, dum advenerit, deinceps ſit contentio, opportunè an adſit an importunè; tu ſanè tempus ſtatue, quô de hac vita ſine tergiverſatione ulla vis diſcedere. idque ut non temerè projectimque agas, tecum ipſe ſeriò delibera; totam tibi hominis ætatem ob oculos pone, eamque diem, imò horam ſelige, quam morituro tibi commodiſſimam judicas & maximè opportunam. Illud profectò aſſerere audeo, nullam te deſignaturum eſſe diem, quæ tibi arrideat, quamque ut evites, non illico rationes plurimæ ſint occurſuræ. Neque adoleſcens mori cupies. quòd cum tantùm incipias vivere: neque in virili ætate, quòd tunc tantùm incipias agere: neque in ſenectute mori lubebit, quòd tunc tantùm vitæ commodis, tanto labore partis, incipias frui. ſic ſanè ſemper incipies cùm deſinendum eſt, quia nunquam volumus deſinere. Argumento huic nolo inſiſtere, quòd alio loco fuſiùs tractatum dabo. Illud nunc addo: quòd ſi tamen poſt multa molimina, certum nobis vitæ noſtræ terminum præſcripſerimus; eumque in decrepitam uſque devexamque ætatem poſt centum annos abſolvendam diſtulerimus; certum eſt, illico cùm terminus ille comparuerit, facti pœnitentiam nos ſubituram, electioniſque tam præproperæ damnaturos nos. Ne tunc quidem erit opportunum mori, quòd lites adhuc componendæ ſint, quòd merces adhuc navigent, quòd nondum filio proſpectum ſit, denique aliqua adhuc agenda ſupererunt, quorum tibi nulla erat, mortis diem eligenti, notitia. Sic ſemper nobis ipſis imponimus: nunquam moriendi eſt opportunitas, quia nunquam vellemus mori. Immortales eſſe nec poſſumus, nec debemus: mortales eſſe deſideramus, ſed nunquam mori. Quid interim aget Divinum Numen? te certe, ſuper ætate tua acturus, in conſilium advocare non poteſt, cui in hac parte conſilium non eſt domi. Statuat igitur ille, qui ſtatuit omnia. Importunum mortis tempus quòd judico, importunus mihi ipſi ſum. Moriamur ſane cùm moriendum eſt, nec aliud agendum tum eſſe judicemus; & nunquam moriemur importune. Si filii curandi ſunt, curam illorum gerat Deus: Si pauperes à tua morte ſunt futuri, pauperes eſſe voluit Deus, ideoque illis eriperis, ne diteſcant. Atque idem de quibuſcumque negotiis, quæ otium moriendi tibi eripiebant, eſto

determinare deberemus nūquam poſſumus.

Et tandem iraſceremur determinationi noſtræ.

eſto judicium; & tum demum placidè morieris. Satis is vixit, qui Deo vixit ſatis: multaque melior erit moriendi opportunitas, quam ea, quam arripitis, *cujus omnes viæ ſunt judicia*, judicia inquam bene expenſa & magno ſtudio præmeditata, non congeſta temerè, *Cognovi*, enim *Domine, quia æquitas judicia tua*; nihilque æquius, quam illis modeſtè & placidè acquieſcere. Pſal. 118.

Bene etiã celat nos Deus horã mortis.

Acquieſco inquis: neque hoc jam ago, ut vitæ meæ metas figam, figat illas Deus, per me ſanè licet. Verùm cur id ſaltem non conceditur, ut metas illas cognoſcamus nos, quorum tanti intereſt id ſcire? cur igitur mortis diem, quam deſignavit Deus, morituro non aperit? hoc ſaltem mala mortis ſublevaret plurimùm. Omnia ſeriò componerentur, & domus, & res, & familia, & quod præcipuum eſt animæ negotium: tum ſanè jucundum foret emori, expectata dum veniret mors; jam vero inexpectata dum venit, turbat omnia. Quid hîc à me expectatis Auditores, ut huic homini obſtruatur os? Certè illud ad manum eſt dicere, non credere me curaturum res ſuas, nec verò animæ conſulturum eum, qui ſe non niſi poſt annum moriturum certò ſciverit; quem modò video, incerta cum ſit vita craſtina, tam incuriè res ſuas agere, & de ſalute æterna tam projectè cogitare. Jam ſi tam neglectim projicis omnia, cum neſcis vitæ quantum ſit ſuper, quid ageres vitæ adhuc multùm protrahendæ ſecurus? Deum ne coleres dum vivis, quem non niſi moriturus vis agnoſcere? Incertos igitur vitæ, magno conſilio nos voluit Deus, ne nimiùm de fine vitæ certi, & vitam perdamus & finem. Vita enim noſtra eſt, non vivere, ſed bene vivere; finisque vitæ bene mori. quòd ſi verò de morte certus fores, nec bene velles vivere, niſi dum moriendum eſt; nec licet velles, benè morereris, quia victum eſt male. 19

Et ipſi naturæ peculiare per hoc præſtet beneficium

Quàm verò id inſanum eſt, credere excipiendam mortem placide, lætoſque abituros vitæ dies, mortis horam ſi daretur ſcire? quin imò ſapientiſſimum id rurſus inventum eſt Dei, mortis tempus quòd celaverit. Quot enim conquerentium voces non exaudirentur? eorum, inquam, quibus brevis vita data eſſet, & aut in adoleſcentiâ terminanda, aut non ultra virilem producenda ætatem? Quantis animis unuſquiſque ſtaret, non tantum pro domo ſua, ſed pro pelle & vita, non aliud acturus quàm de Deo conqueri. Adde quòd ſi vitæ terminus perſpectus foret homini, plerique ſane ultimis annis jam imminentibus, 20

diffluc-

diffluerent mœrore, conficerentur triſtitiâ tam prope quòd ſit certa mors: & ſic timor futuri mali, dulcedinem omnem præſentis vitæ, ſaltem aliquot annorum ſpatio prorſus interturbaret. Jam verò omnes vivimus, omnes nos victuros credimus, nec ullus eſt qui ſibi non multos polliceatur annos: & licet fallamus, falli tamen nos neſcimus, aut ſcire nolumus; lætique vitam, dum datur, trahimus. Maneat id igitur probatum ſatis, & bonum eſſe mori, homo cùm ſis; & bene vitæ tuæ terminos à Deo præfixos; & bene etiam nos abſcondi, ne tu reſcias. His igitur acquieſcendum eſt, hominem agere in hac mundi ſcena ſi vis.

§. IV.

Oſtenditur quòd qui mortis ſuæ tempori acquieſcit, etiam mortis modo, morbiſque mortem inferentibus debeat contentus eſſe. Morbos autem magnum eſſe artificium Dei declaratur.

21 VErùm ut clara ſint hæc omnia & manifeſta, necdum tamen vitæ ſuæ patrocinium deponit humana pertinacia. Et cùm de mortis tempore nihil habet quod opponat, de mortis modò, naturæ aut potiùs Deo intentat litem. De morbis, inquam, conqueritur homo, quibus miſerum hoc corpus variè affligitur, iiſque ſanè acutiſſimis. Quàm enim hoc durum eſt, tormentis tam gravibus, tamque diuturnis peſſimè excruciari? Febrium modò caloribus æſtuare, modò podagrâ nervorumque aculeis confici, modò capitis doloribus ad inſaniam uſque torqueri, modò pectoris, modò ſtomachi, modò laterum torminibus diſſecari? atque hæc mortis inſtantis ſunt prima tantùm veſtigia. Quàm ergo ferocem eſſe neceſſe eſt mortem ipſam, cujus tam horrenda ſunt præludia? *Querela de morbis.*

22 Itaque ut audio mori nunquam vis. Volo, inquies, quam maximè; etenim homo ſum. An ergo mortis tuæ hora cùm advenerit, ſanô, vegetôque cùm es corpore, violentâ morte vis perire? an caput gladio auferri, an laqueo collidi fauces, an aquis præfocari, an vulneribus transfigi cor? Minimè, inquies,

Digitized by Google

minime; truculenta nimiùm ſunt iſthæc mortis genera: durum eſt nimis, ſubitò vitam eripi, cùm *tota*, ut cum Saule loquar, *adhuc anima in me eſt*. Neſcio ſane quô pactô tandem tecum agendum ſit. mori vis, ſed non ſubitò, non violente; non etiam paulatim & pedetentim; & tamen mori vis. quis hæc intelligat? Sane dic quod res eſt, mori nolle te; & morbos fatuæ tuæ voluntati velandæ tantùm te præſtruere. 2.Reg.1.

Oſtenditur quod morbi ſint pulcherrimũ inventum Dei ad deſtruenda noſtra corpora paulatim.

Age tamen, tu qui morbos impetis, mortis, ut recte cenſes, aſſeclas & prodromos; Sed vide quàm abs re. Mori hominem debere cenſes, hoc eſt, deſinere. Totam verò corporis machinam, ſubitò & non ſine vi magna proſterni in terram, horridum dicis & truculentum. fateor; ita eſt. Quàm ergo egregium eſt naturæ, hoc eſt, Dei inventum, ita machinam hanc compoſuiſſe, ut compagibus membrorum, ipſo uſu aut reſolutis aut attritis, ſenſim & ſine maximo tandem ſenſu diſſolvatur & evaneſcat? Hoc ſane morbi præſtant; fabricam non præcipitant, ſed diſſolvunt. Neque ſi ultima ægritudo præceps viſa eſt, illa demolita eſt domum. ſuffoſſa jam dudum erant fundamenta; exeſi muri, & ſic facilè in præcipitium abiit. ſubitò lapſus apparuit, ſed lentè cecidit. Sic fit; exeduntur paulatim ipſo uſu vires corporis, mutuáque ſeſe pugnâ conficiunt humores illi quibus corpus ſtat & vivit: edendo, laborando, ſtudendo, aliiſque vitæ honeſtæ exercitiis, multoque magis vitiis inhoneſtæ, atteruntur vires, abſumuntur vitales animaleſque ſpiritus, cerebri nervorumque neceſſarium alimentum: tetrior ſanguis puriori jam conſumpto ſenſim ſufficitur; intervertitur humorum temperies: ſanguis exuperat aut aduritur; & ſic paulatim deſtruitur pulcherrima illa machina, decreſcitque eâ lege, qua crevit; deſtruitur, ut conſtructa eſt. Quid hic de morbis conqueri poteſt homo, cui vel modicè perſpectum eſt quòd homo ſit? Dolores, inquis, tam vehementes eſſe & porrò intolerabiles. At ſanè non omnes eſſe ejuſmodi eſt in confeſſo. tu vero hos quòd ſuſtineas, natura id fert tua, aut fortè quâ naturam oppreſſiſti nimia ingluvie. Hoc jam tamen non diſputo; iſtud ago. 23

Morbos ſæpe multos & vehementes immittit Deus, ut

An non tibi jam oſtenſum eſt, terminum tibi à Deo præfixum eſſe, eique ſaſſus es te prorſus acquieſcere? Id jam peto; ſi murus aliquis aut ædificium hodie complanandum prorſus ſit; & veſper ingruat tum cùm adhuc magna ſtat molis deſtruendæ pars; 24

quid

quid aget is qui domum penitus illo die dejectam volt; quòd ſuis id conducere rebus cenſeat? Sane augendæ ſunt operæ, accerſendæ plures valentioreſque manus, quæ validis ictibus ſuperent ſtructuræ pertinaciam. Recte. At non vides ita tecum agi? Deſignatæ tibi mortis hora eſt in januis; valido tamen es robuſtoque corpore; nihil admodum in re detrivere morbi præteriti, ſegnes operæ, lentæ manus. & tamen deſtruenda eſt poſt duos menſes tota fabrica; artifici ſic viſum Deo. Plures itaque profectò validioreſque morbi, corpori tam firmo admovendi ſunt, ut rem abſolvant. tantam verò vim, ſine magno cruciatu, inferri non poſſe manifeſtum eſt; hos tamen perferre neceſſe eſt, ne tuo tempore non moriaris. Non tantis exagitantur doloribus invalidi jam, ætateque fatiſcentes ſenes, aut paſſim etiam fœminæ. In his enim, non multum roboris fuit aut firmitatis, in quam morbi, nexum corporis diſſoluturi, valide incurrerent: & ſic parum in fœminis paſſim eſt laborandum, in illis verò ſenibus jam & exeſis, diu per annos plurimos laboratum eſt; ſenſim ſubtracta cæmenta, nervi molles, muſculi flaccidi, pertinacia fere nulla; & ſic morbi placide rem ſuam agunt, & modeſte. At verò, ut te demoliantur virum oppido fortem & robuſtum, vi ſane ingenti multiſque morbis opus eſt, ut citò rem conficiant. Ubi verò admovetur magna vis, nil mirum, clamores excitari & tumultus.

præſtituto tibi tẽpore moriaris.

Cur autem tanto molimine mecum agitur, inquies, cur non molliores adhibentur manus? Non audis? jam dixi: ut tuo prorſus tempore moriaris. Fateor, leviori morbo exſtingui poteras; at ille ut te conficeret ſtato die, longè citiùs debuerat incepiſſe. à decem annis languere debueras prout valido es beneque compacto corpore, ut jam poſt duos menſes, lentè & ſine dolore magno, ſenſuque morereris. An vero tam longa tabes conduxiſſet rebus tuis? vitam traxiſſes miſer; lenteque dum moreris, nunquam vixiſſes bene: nec quidquam, aut te aut fortunâ tuâ dignum, potuiſſes gerere, languido & emarcido corpore: vixiſſes itaque incommodè, neque adeò morereris admodùm commodè. Jam verò vixiſti commodè annis pluribus; an hoc tanti non eſt, ut propterèa moriaris paulò incommodiùs? En an non egregium Dei inventum morbi ſunt? ut longam impertiatur valetudinem, nec tamen ultra præfixum tempus vivas, con-

Et hoc magno ſanè beneficio; nempe ut diutius cõmodis præteritæ vitæ fruereris.

Digitized by Google

gerit operas, brevique conficit incommodo, quod leviori quidem, ſed longe diuturniori fuerat abſolvendum. Non tamen hîc hæreo, ut morbos præclariſſimum eſſe Dei inventum penitus conficiam: pleniùs id eſt demonſtrandum.

Morbos vehemẽtes immittit Deus, ut libenter exeamus ex hoc corpore.

Doles tu tuo corpori tam malè eſſe, undique te urgeri dolori- 26
bus, nec ullas à morbis ferias dari. At ſcin quo conſilio tanta incommoda permittat aut immittat Deus? Dicam; ſanè ut tanto libentiùs ex hoc corpore excedat anima, in quo ſe præſentiſcit haberi tam indignè. Virtus noſtra eſt, volentes mori; abire ex hoc corpore, cum abeundum eſt, non extrahi invitos. Atqui ut non invitus abeas, corpus ipſum quod nimis adamas, moleſtiam tibi faceſcit & negotium. Quis enim adeo iners ſit, viliſque animi, ut ædibus hoſpitis per vim velit immorari, à quo excipitur vultu ad omnem torvitatem compoſito, imo & violentè protruditur domo? At verò id tibi, mortalis, planè perſuaſum ſit, quod præclariſſimè monet Seneca, *non domum eſſe hoc corpus, ſed hoſpi-* Sen.ep.120.
tium; & quidem breve hoſpitium: quod relinquendum eſt, ubi te gravem eſſe hoſpiti videas. An verò tam urbane tecum agitur hâc in domo, ut ei tam præfractè adhæreas? *Non videmus*, ait Seneca, *quam multa nos incommoda exagitent, quam malè nobis conveniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur, aliàs nervi nos, aliàs pedes vexant; nunc dejectio, nunc diſtillatio: aliquando supereſt ſanguis, aliquando deeſt: hinc atque hinc tentamur & expellimur. hoc evenire ſolet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre ſortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum poteſt ætas humana protendi, tantum ſpe occupamus.* Ita ille. Sed quòd ego magis miror, tam putre corpus adamamus: quid facturi, ſi ne morbis quidem foret obnoxium? expellimur per vim & ab hoſpitio detrudimur, & tamen expellenti inhæremus; quid facturi porrò, ſi blandè excipiamur, corporique, velut lecto roſis facto, anima incubet ad delicias? certe mortalitatis noſtræ tunc pœniteat, dolebitque homines quòd ſimus. Quotidie acciduntur vires, corpus emarceſcit, *& tamen* inquit ſapientiſſimè D. Gregorius, *ſuperba mens noſtra*, nimiumque affixa corpori, *adhuc non vult hoc ſponte deſerere, quod quotidie perdit invita.* Quid hâc re fieri poteſt ſtultius? ſape tandem, ô homo, ſi homo es, & non animal rationis exors: deſere non gravatim deſerentem te. Inurbanum habes hoſpitem, hoſpitium incommodum; idque

ſummâ

ſummâ induſtriâ à Deo ſic, & ex arte eſt compoſitum, ut tædio tandem victus, ſponte tua & non invitus, ex hoc moleſto, corpore dicam an ergaſtulo, liber abeas, alioquin expellendus etiam ingratus. En rurſus morborum præclariſſimum inventum.

27 Adde denique, morbos id etiam adferre commodi, quòd dolores ultimos aculeoſque, ut ſic dicam, mortis retundant, ſic ut à moribundo ſæpiſſime vix percipiantur. Pulchrum enimvero naturæ ſeſe diſſolventis artificium. Quòd ſi ſano vegetoque corpore, plenis ut aiunt ſenſibus, nervorum convulſiones, viſcerum coarctationes, palpationes cordis, mortiſque tormina, per quæ tandem anima exprimitur, eſſent ſufferenda; ſine dubio non parva foret carnificina mors. Fatebatur id morti jam proximus, quam ſuis ipſe manibus conſciverat miſer Saul. Ferro incubat, avellitur per vim ex vegeto corpore infelix anima: non patitur exæſtuantis doloris vehementiam: *tenent me*, inquit, *anguſtiæ*: nec mirum, *& tota anima in me eſt*. At huic incommodo bene providit ſapiens Deus. Morbos præmittit, quibus animales vitaleſque ſpiritus exhauriantur paulatim, à quibus eſt omnis ſenſuum vigor: hebeſcit itaque caro, tactus obtunditur, quin & phantaſia ipſa, in qua maximus pœnæ ſenſus reſidet, debilitatur, & ſæpe etiam prorſus occluditur; ſic ut torpeat, neque ullo ſenſu moveatur. Cum autem maximus & præcipuus, nervis, muſculis, cæteriſque organis, per morbos ereptus eſt ſenſus, tum verò cætera morbi peragunt, dejiciuntque, quæ reliqua eſt, corporis machinam; magna quidem vi & convulſione membrorum, ſed exiguo ſanè ſenſu morientis.

Per morborum vehementiã lenitur dolor, qui in mortis articulo ſentitur.

2. Reg. 1.

28 Non eſt itaque, quod mortem ob morbos, mortis prodromos, crimineris. Maximum morbi ſunt naturæ diſſolvendæ beneficium; cùm ad hoc potiſſimum inventi ſint. *Primò*, quidem ut moriaris, qui mortalis es, & mori debes. *Secundò*, ut tuo quòd tibi præſtitutum eſt tempore moriaris. *Tertiò*, ut non invitus. *Quartò*, etiam ut ſuaviter. Patere igitur morbos, qui mortalem eſſe pateris te. Neque rurſus caput tibi obtundito, ut moriturus morbi genus eligas; neſcis enim quid rationibus tuis conducat, quid vires tuæ ferant, mortiſque tuo tempore oppetendæ neceſſitas. Diſpiciat hæc, qui omnia & omnibus proſpicit; tuum eſt bene expendenti ſingula, morboſque viribus tuis commetienti Deo, ſeriò acquieſcere.

Collectio argumentorum.

§. V.

Oſtenditur mortem, ob æternæ ſalutis aut damnationis periculum, timendam non eſſe; neque idcirco horam mortis præſciri debuiſſe.

29 ILlud verò palmare eſt conquerendi genus, quod homines vitæ ſuæ retinentiſſimi, ab æternæ ſalutis, quæ à mortis articulo dependet, incertitudine, paſſim petunt. Mori, ajunt, non eſſet adeo difficile, niſi poſt hanc alia reſtaret vita. At verò ego contrarium aſſero; & quidem mortem naturæ infeſtam & timendam eſſe dicerem, niſi alia prorſus miſeram hanc vitam exciperet, eaque longè feliciſſima. Quis enim vel ex ergaſtulo detrudi patiatur ſe, ſi nulla prorſus alia ſuppetit habitatio? Jam verò licet ex hoc corpore expellatur anima, parum id ſanè curat; nihil hac in parte invita patitur, quin imò gaudet migrare ſe. ſcit enim quò exitura ſit; æterna ob oculos habet, in quibus benevolè & per ſummam humanitatem excipienda eſt, cælorum tabernacula; eo avolat, hæc ſuſpirat.

Querela de morte ob incertitudinem vitæ æternæ.

30 Suſpirare tu quoque videris mihi, illudque identidem ingemere, imò & conqueri, tam incerta mortis hora quòd ſit, à qua tamen tota deinceps pendet æternitas. Quantæ enim id infelicitatis eſt, incautum nihilque tale cogitantem ſubitò aut caſu, aut ſuffocatione, aut hominis nefarii manibus opprimi, oculoſque claudere non niſi in altera aperiendos vita? judicem interea ſubitò conſpicere, è cujus jam jam ore, æternæ felicitatis aut damnationis danda eſt ſententia? Quid horribilius, quam lethali ſcelere correptum mori, nec ſeriæ pœnitentiæ tempus dari? Et verò, quamvis nullius ſibi gravioris noxæ conſcius quis ſit, certe ſummum beneficium maximeque optandum eſſe nemo negaverit, ad mortem pie ſubeundam, ſeriò ſe poſſe componere, operibus bonis ſanctiſque attentiùs incumbere, ſeſeque per Eccleſiæ Sacramenta, ad futuram luctam fortiter ſubeundam, magnis animis comparare. Hæc autem tanta bona, nobis eripit mortis hora ſemper incerta, ſemper dubia, & idcirco cum anxietate ſemper expectanda. O ſi hanc ſaltem ſcire liceat! quanta illico

illico ſuboreretur turbatæ menti pax, quanta tranquillitas!

31 Egregie enimvero tuas partes ſuſtines, qui ad ultimum uſque halitum invenis, Deo quod opponas. Antequam tamen tibi reſpondeam, iſtud quæſo memineris; quod ſi tantæ felicitatis eſſe ducas, horam mortis præcognoſcere, certè morbis tantopere convitiari non debuiſſe te; nam eccum alterum, quod tibi à morbis datur beneficium, mortis inſtantis nuntium tibi ferunt, eamque dicunt eſſe in januis. Quid verò, ut tutè fateris, felicius tibi poteſt obtingere, quàm mortis momentum præſcire? nihil autem refert: an Angelo revelante, an morborum ut ita dicam clamoribus, id reſcias, modò ſcias quæ demùm agatur res.

Idcirco per morbos admonet Deus.

32 At ſera nimiùm eſt, inquies, iſta mortis denuntiatio, quàm ut votis ſatisfaciat; multo enim antehac tempore aperienda foret fatalis hora, nuntius gratus ut ſit, opportunuſque rebus omnibus ritè peragendis. Itane verò? Age itaque en decretum tibi mortis aſſero. Evoluto ab hoc die anno, moriendum eſt tibi; ita perpenſis omnibus ſtatuit Deus. Illud porrò jam quæro, quid poſt annum moriturus, hâc horâ, quam nunc vivis, à te factum voles? fac ſanè id modò; & æquè ſecurus hujus horæ morieris elapſo vitæ tempore, ſive præfixum vitæ momentum præſciveris, ſive etiam ignorâris. Neque verò de hac hora, qua benè egi magis ſollicitus eſſe debeo, ſive cras mortem oppetam, ſive poſt annos decem. Quod ſi autem jam agis pœnitenda aliquando, certè jam mentem moreſque muta, & non habebis quod pœniteat, quandocumque demum moriturum. Quid enim refert ſcire te an neſcire mortem tuam, ut bene vivas hodie, cùm id probe ſcias, quid hodie à te requirat Deus? Equidem illud credo, te nullius gravioris tibi culpæ conſcium, modeſte agere res tuas, vacare pietatis officiis, domeſticæ aut etiam publicæ rei curam gerere, prout tua fert conditio, eaque agere quæ virum probum docent. Jam ſic tecum ratiocinor, quod ſi poſt menſem moriturum ſcires te, aliquamne neceſſitatem aut legem aliam à Deo tibi impoſitam crederes agendi, aut alia, aut majora, quàm quæ jam agis, ignarus mortis? Ego certe non arbitror: nam cùm Deus fatalem mihi horam, exacte calleat, nunquam tamen præceptum ullum de vitæ ratione immutandæ mihi manifeſtat. Itaque cùm ea ago, quæ ſtatus mei ratio exigit, certus ſum ea me agere, quæ modò agere me vult Deus.

Ut modo bene agas, nil refert ſcire te an neſcire, quando moriendum ſit.

Quid igitur intereſt, ſcire me an neſcire mortem meam; cùm neque mortis conſcientia, neque ejuſdem ignorantia, quidquam viciſſitudinis rebus à me agendis debeant, aut etiam poſſint conferre? Certe ſi cras moriturus ſum, aliud hodie præſtare non poſſum, quàm quod vult Deus. Idem autem vult à me præſtari mortis conſcio & ignaro.

Neque melior ad mortem cõparatio, quã in ipſo mortis articulo agere quod Deus à te requirit.

At verò, inquis, ſi ſcirem cras mihi è vita diſcedendum eſſe, ſane orationi vacarem impenſiùs, totum me coram Sanctiſſima Euchariſtia in terram ſupplex conjicerem, ut ſic in chariſſimi ſponſi conſpectu animam exhalarem. Ita tu quidem, & pro ſenſu tuo pie. Verùm cùm Deus jam reſciat te craſtino moriturum die, nihil tamen ejuſmodi tibi præcipit; præcipit autem rebus tuis vacare te, officio ſatisfacere, domum curare & liberos. Jam quæro, quam tu conducibiliorem, ad bene moriendum præparationem eſſe exiſtimas, an agere ea quæ tibi aut mortis timor, aut etiam privata devotio ſuggerit, an verò ea quæ requirit Deus? requirere autem ea quæ officii tui ſunt, nemini poteſt eſſe dubium. Profectò mentis meæ fuiſſe video ſapientiſſimum & piiſſimum virum Vincentium Caraffam Societatis noſtræ olim Præpoſitum Generalem. Is cùm à prandio, de more ſocietati noſtræ uſitato, laxaret animum; urgeretque quiſpiam quid tandem acturus eſſet, ſi extemplò ipſi moriendum foret, *Ego verò* ingenue & aſſeveranter dixit, *non aliud agerem, quam quod in præſenti ago*, id eſt, *animo relaxando vacarem: non inquam aliud quam hoc ipſum agerem.* Aſſeveranter id dixit Vincentius, ſed intrepide id peregit Rodericus de Hormazas, raræ inter culinæ ſordes virtutis vir. Is ab Angelo tutelari, mortis poſtridie inſtantis admonitus, mane quidem piiſſime ſacram ſynaxim accepit, toto deinceps die, culinæ pro ut ſolebat, coquus vacat, veſperi fratribus accubitoris parat, & verò porrigit peractis omnibus, ad lectulum ſeſe, ſanus ut videbatur vegetuſque confert; ſacro Oleo ſe inungi poſtulat; nec mora, placidiſſime emoritur. Hæc tu qui audis, quid cogitas? ſanctos eos fuiſſe viros inclamas, animas innocuas, conſcientiaque recte factorum fretas. Talem & te eſſe exiſtimo nulli certe lethali culpæ obnoxium. Verùm ſi ſancti erant, cur non etiam ſanctioribus operibus vitam concludunt? an ea ſanctorum virorum eſt, in mortis articulo, ſat digna occupatio, animum ex lege relaxare, cœnamque inſtruere? Eſt ſane: neque

33

Bartolus in ejus vitâ l. 2. c. 10. in fine.

Siguenza in hiſt. Hieronymianorum.

neque ulla eſt dignior, quàm quæ ex Dei mente ſit actio. Dei autem mentem Vincentio quidem declarabat Religionis lex & conſuetudo, Roderico autem à Præpoſitis injunctum coquendi officium. Hoc age hodie, quod hodie exigit à te Deus; neque præſtantiorem morti præparationem potes præmittere, moriturus etiam veſperi: nunquam mors inveniet te melius occupatum.

34 Sed quid ſi incautum opprimat, aut iſthic loci, ubi nulla Sacramentorum ritè ſuſcipiendorum datur occaſio? Dicam: hoc ſi contigerit, præſertim ſi nullâ culpâ meâ, mecum ipſe tum ſtatuam ſine Sacramentorum adminiculo, emori me, Deum voluiſſe. Neque propterea magis conquerar, quàm de optimo patre reverens filius, quod ſibi in patriam reverſuro, cum de neceſſariis impenſis optimè proſpexerit, non tamen adhuc longè lautius viaticum erogarit. Viaticum certè Deus morituro ſi conceſſerit, erit profectò infinitas quòd agam gratias pro tanto beneficio; ſin verò denegarit, acquieſcam illicò, & ſanctiſſimam tam boni Patris adorabo voluntatem & fortaſſe hâc tam promptâ voluntatis meæ cum Divina conformatione, non parum ejus meriti compenſabo, quod Sacramentorum perceptio contuliſſet. Neque verò hæc à me ita dici cogitate, quaſi ſi ſolatium ſubitò morituris oſtendam; ea ſapientiſſimæ & verò ſanctiſſimæ, divinarumque rerum apprimè conſciæ Gertrudis mens fuit & reſponſum, planè heroicum & dignum Virgine Deo penitus dedicata. Longo ſanè tractu montis, in profundam vallem, immani lapſu cum decidiſſet caſu neſcio quo, illæſa tamen & innoxia ſurrexit, non exigua edens ſigna lætitiæ. Nemo non crederet gaudere Gertrudem, mortem quòd evaſiſſet; at verò lætabatur illa ſe tam prope à morte abfuiſſe: &, ah inquit, pia Virgo, quam fortunatus fuiſſet caſus hic, ſi totam me meo ſponſo conjunxiſſet! Admirabatur dictum adſtantium aliquis; &, nonne pœnituiſſet, inquit, ſi ſine ſanctæ Eccleſiæ Sacramentis, ex hac vita fuiſſet decedendum? Erubuit Virgo; & ſanè, reſpondit, longè ampliùs pœniteret me, ſi vel in minima etiam re aut atomo, ſanctiſſimæ Dei voluntati me non penitus conformarem. Quid ad hæc ſanctorum religioſiſſima exempla reponis modò, tu qui neſcio quo Sanctitatis prætextu, mortem non tam rectè vis inſtituere, quam detrectare? Eſtne aliquid quod opponas? aut mortem cur exhorreas?

Etiamſi ſubitò & ſine Sacramentorum perceptione moriendum foret.

D. Gertrud. l. 1. inſinuat. divin. c. 11.

Nunquam melius morieris, quā cum moreris, etiamſi infelix tibi obtingat æternitas.

Eſt ſane, inquit, idque præcipuum, quòd ab eo temporis arti- 35
culo tota dependeat æternitas, ſit id uti dicis. An idcirçò detrectanda unquam mors, an potius rectè componenda vita, ut eam conſequaris mortem, quam felix æternitas ſit ſecutura? Non tamen id jam dico. illud nunc aſſero, quod fortaſſe minime expectas, ut os tibi penitus occludam. Quocumque demum tempore moriturus ſis, bene an male finiturus vitam, in ſtatu gratiæ diſceſſurus an hoſtis Dei; nunquam tamen opportuniorem nacturum te horam qua moriaris, quam eam quæ tibi morituro obtinget. Quid ſi ergo mortalibus peccatis obnoxium mors inveniat? an non illico ad æternas pœnas infelix anima rapietur? Rapietur certe. Quò pactò igitur opportune, & è re ſua ex corpore egreditur anima æternùm peritura? Dicam non quid ego, ſed quod graviſſimi cenſent Patres. Illud in primis certum eſt, homines ſceleribus immerſos, longaque improbitate implicatos, neque à peccatis ſi pergant vivere diſceſſuros, per ſummum Dei beneficium ex hac vita rapi, ne longe ſibi gravius ſupplicium peccando conſciſcant. Nam ut rectè D. Ambroſius, *Impio amara mors, & tamen amarior vita quam mors; gravius eſt enim ad peccatum vivere, quam in peccato mori; quia impius in quantùm vivit, peccatum auget; ſi moriatur, peccare deſinit*, minoribuſque jam excedit pœnis obnoxius, quam ſi ſeriùs moreretur. Beneficium eſt itaque ipſis vitam vel invitis eripi, ut rectè alio loco Ambroſius, *ne plura delinquant, quibus vita, fœnus eſt delictorum.* Quid, quod & gratulandum eſſe de tam infauſta morte contendit mitiſſimus cæteroquin Bernardus? *Magis*, inquit, *oportuit eis gratulari, ſiquidem bonum eſt ei, ſi ſic agere perſeverat, ut flagitiis ejus, quibus voluntas modum non ponit, vel neceſſitas finem ponat, expedit ei qui ſemper in animâ moritur, ut corpore citius moriatur.* Conſentit plane magnus Chryſoſtomus, illudque addit ad rem meam maxime quod facit. *Gaudeamus igitur & nos, cum juſtum viderimus interiiſſe, vel potius quando aliquem etiam ex deſperatis. Nam ille quidem diſceſſit laborum ſuorum mercedem accepturus; hic verò quidpiam de peccatorum ſuorum numero detraxit;* Ita ille.

Ut docent aliqui ſancti Patres.

D. Ambr. l. de bono mortis c. 1.

D. Ambr. l. 2. de Abel & Cain c. 10.

D. Bern. ſerm. de fallacia præſentis vitæ.

D. Chryſ. in epiſtolam ad Philip. tom. 8.

Scio equidem quid repoſiturus ſis. Nempe ſceleratum illum 36
ſi vita ſupereſſet, eam in melius commutare potuiſſe. Verùm eſt potuiſſet quidem: ſed an tu facturum fuiſſe exiſtimas, id quod

potuit?

Ibidem. potuit? audi Chryſoſtomum. *Sed fortaſſe, inquis, vitam vivus mutaſſet ſuam. At non illum rapuiſſet Deus, ſi vitam eſſet mutaturus.* D. Chryſoſt. hom. 69. ad populum. Et ne Chryſoſtomum hæc temerè dixiſſe arbitreris, en ut ſibi conſtet, alio loco idem tractans argumentum, *& ſi*, inquit, *peccator quidem abiit, peccata repreſſa ſunt, nec, ſi Deus pænitentiam acturum ſciviſſet, ante pænitentiam eum rapuiſſet.* En quam conſtanter & dilucidè idem aſſeveret. Quæ quidem omnia de concurſu ordinario gratiarum intelligenda exiſtimo.

37 Act. 1. 7. Collige tandem mentem animoſque quiſquis es, neque de momento *quod Pater in ſuâ poteſtate poſuit* ſis ſollicitus, ſed vitæ momentum hoc, quod in tuâ manu eſt ſeriò compone. Bonam mortem vis, benè nunc age & bonam facies. *Tu quidem*, ut rectè Seneca Sen. ep. 30. *mortem, ut nunquam timeas, ſemper cogita.* Sed mortem dum cogitas, naturæ finem cogita, non ſupplicium. Supervacaneus eſt timor ille ſollicitus, imo & vehementer noxius; nam præſentis vitæ uſum & dulcedinem eripit, neque ad futuram mortem, fauſta ut ſit, quidquam magnopere confert. Agamus itaque quod agendum eſt; benè vivamus dum vivimus, rectè morituri dum erit moriendum.

§. VI.

Cum mortis momentum advenerit, hoc age, ut bene, hoc eſt, lætus moriaris. Actus, quos excitare debent morituri, exponuntur.

38 ITaque cùm jam ad vitæ terminum perventum fuerit, tum verò ſummo animi impetu adnitendum eſt, ut ultimum articulum bene claudas: ut quodcumque in anteactâ vita peccatum eſt vivendo male; corrigas moriendo bene. Bene autem mori, nihil eſt aliud quàm libenter mori. reliqua enim quæ ſuſcipienda ſunt Sacramenta cum devotione ſuſcipere, eſt bene ſe ad mortem præparare. Bene autem ad mortem ſe componere, non id quidem adhuc eſt bene mori; iſtud enim eſt bene vivere, cum mors propinqua eſt, aut tum cùm moriendum eſt. Bene autem mori eſſe cenſeo, libenter, læte, & gratanter ex hac vita diſcedere. Sic poſt longam navigationem lætus eſt viator, cum por- *Quid ſit bene mori.*

tum conſpicit; lætor cùm tenet: nec invitus è navi extrahitur; exit ſponte ſuâ, gratiiſque navis Gubernatori actis, & ſociis magnâ humanitate valedicens, patrios lares gaudens ſubit, miriſque incedit imò & diffluit lætitiis.

In mortis articulo agẽda Deo gratia pro vita uſu, ejuſque Divinâ Providentiâ.

Hoc tum præcipuè agendum eſt, Auditores, cùm non tam 39
vitæ, quàm moleſtiſſimæ navigationis finem tenemus: ad portum appulſa eſt navis. Quid impalleſcimus, ubi patria eſt præ oculis? Exeamus profectò ex hoc tempore; è navi in portum deſcendimus. Totaque cum tam feliciter inſtituta ſit navigatio, certè primum illudque præcipuum, quod à nobis requiritur, eſt, ut ingentes planè gratias agamus Sapientiſſimo illi navis noſtræ Directori Deo; primò quidem, quod navis hujus, corporis inquam uſum, mare mundi enavigaturis tam liberaliter conceſſerit: deinde quod tantâ curâ, ſapientiâ, & ſtudio, totam vitæ noſtræ ſeriem ita ſit complexus, ut eam tandem ad finem uſque, & quidem feliciſſimum perduxerit.

Excitet ſe anima, ut libenter excedat ex hoc corpore.

Tum verò ad te ipſum mentem reflectens, Eja, inquies, quid 40
ſtamus? quin exilimus in optatam tam diu patriam? Egrediendum eſt Anima; vita jam peracta eſt, laboribus finis imponitur; & *amodo jam dicit ſpiritus ut requieſcas à laboribus tuis.* Scena Apoc. 14.
peracta eſt, actum eſt ſatis; à theatro diſcedendum eſt. Rectè Seneca: *Quomodo fabula, ſic vita: non quamdiu, ſed quam bene acta ſit, refert. Nihil ad rem pertinet quo loco deſinas; quocumque voles deſine: tantum bonam clauſulam impone.* Sen. ep. 77. in fine. Impones autem ſi diſcedas volens; velis verò, quia totius fabulæ aut vitæ auctor Deus ita ſtatuit.

Eoſq; actus quâ poteſt intẽſiſſimè eliciat.

Itane ſtatuit? hunc ergo finiendæ vitæ articulum mihi de- 41
ſignavit Deus? ita ſit; ita volo ut ſit; nec verò volo invitus. Perſonam quam mihi Deus impoſuerat in hoc vitæ theatro, peregi. Itaque veſtes ſcenicas deponamus; *cupio ſanè diſſolvi & eſſe cum Chriſto.* AdPhil. 1. Sentio vires labant, ingruit mors; diſcedimus tandem Anima, deponendum eſt corpus; ſed veſtis tantum fuit. Itaque

Cum vivâ ſpe reſurrectionis ſui corporis;

ut rectè Chryſoſtomus *tantâ felicitate corpus exuamus, quantâ veſtimentum*: Chryſoſt. hom. 67. ad pop. ad ſomnum componimur, idcirco denudamur. Vale interim infirma caro; vale incommoda quamvis, chariſſima nihilominus laborum navigationiſque peractæ ſocia: in ſepulchrum, id eſt, in patriam domum inferenda es, non tamen à me prorſus deſerenda: illic quieſce donec optatiſſima dies aderit,

rit, qua in feliciſſima, nunquamque diſſolvenda redituri ſumus oſcula & amplexus. Tu quidem in pulvere dormies, noſtra au-

Ad Phil. 3. tem converſatio in cælis erit. Verùm id tibi ſit ſolatio: *inde etiam Salvatorem expectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.* tum vero *ſimul cum Domino erimus.* Vale itaque corpus, ſed non æternùm; Deus ita ſtatuit, Deo parendum eſt.

42 Et vos quoque, quotquot hic adſtatis, navigationis meæ ſocii *Et ſic ab eo volens diſcedat.*
& commilitones pii, ſalvere jubeo; non abeo à vobis, ſed præcedo. portum teneo, congratulamini felici. Vos porro quem inſtituiſtis tenete curſum, & brevi ſalva erunt omnia. Aliudne eſt quod à me requiris ô magnæ vitæ mortiſque Arbiter? Præſto ſum, & mori paratus & vivere. Viximus, moriendum eſt. Itaque corpus depono; ad ſomnum compono oculos. In manus tuas commendo, quem reddo ſpiritum. Tu repetis, ego do. Nihil

Pſal. 4. ampliùs à me requiritur; itaque inclinato capite, *In pace in idipſum dormiam & requieſcam, quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.*

Digitized by Google

TRACTATUS XVI.

Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete: & pax Dei quæ exſuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto IESU Domino noſtro. *ad Philip.* 4.

Synopſis omnium præcedentium Tractatuum ſeu demonſtrativa deductio, & connexio totius argumenti.

PROOEMIVM.

Finis hic demum fuit, & ſcopus, ad quem totus hic ratiocinationum decurſus collimavit, Gaudium ab Apoſtolo tam magnificè commendatum vobis ob oculos ponere, artemque exponere, quâ certò, facili tamen illud negotio conſequamur. Non enim totam divinæ Providentiæ ſeriem vobis clarè & fusè explicare, fuit animus: illud tantum attingendum arbitrabar, quod videbatur ſufficere, ad excitandam ingentem plane de Divinis decretis opinionem: qua rite concepta, proclive videbam fore unicuique voluntatem ſuam tantæ Menti, in omnibus quæ eveniunt, exactiſſime conformare. Vnde tandem exiſtet verum gaudium, & lætitia, ſive quies mentis, qua dabitur ſyncere frui, medias inter procellas, & turbines hujus mundi conſtitutis. Quod an apud vos conſecutus ſim, ſane ignoro: illud tamen ſcio, neque mihi voluntatem recte cogitationes meas exponendi, neque vobis ſtudium percipiendi, attentionemque defuiſſe.

Iſtud operæ pretium futurum arbitror, ſi non ſingula quidem retulero, ſed artem totam procurandi Gaudii, tanta rerum farragine fortaſſe implicatam, aut certe non tam clare expeditam, diluci-

dilucidè quaſi per epitomen, uno velut aſpectu contemplandam propoſuero. Totum orationis filum retexendo, manifeſtum faciemus artificium; illudque fiet evidens, omnia unico tantùm, eoque firmiſſimo argumento fuiſſe ſuperſtructa. Itaque veritates ſolas, quarum rationes fusè expoſui, meditabundus percurram; & evellam radicitus, uti ſpero, quas hactenus habui perverſas de rebus opiniones, unicam ferè perturbationum omnium, quæ me undique jactarunt, originem & fundamentum.

INTRODVCTIO.

1 DAte mihi hanc veniam, Auditores, ut mutata paululum dicendi ratione, non tam ad vos, uti fieri aſſolet, tota dirigatur oratio, quàm ad me ipſum. Sinite me mecum agere res meas, & cogitationibus meis meditabundum intereſſe. Omnia enim quæ circa me ſunt, cùm plena tumultibus eſſe audiam, egredi ſanè domo meâ non auſim; ne perturbationibus, quibus totus, quantus eſt, mundus involvi dicitur, incautus implicer, & abripiar. Domi itaque meæ me contineo, cogitationes omnes intra me retraho; viſurus porrò an quietem, tranquillitatemque, quam ſolam verum gaudium eſſe ſcio, quamque foris invenire non eſt ubi perturbantur omnia, intra mentis meæ terminos non detur reperire. Sane Gaudium vult Seneca, cuique domi ſuæ naſci. Agite igitur, totamque cogitationum mearum ſeriem, attentâ vos mente ſequimini: Quietem animi in hoc rerum tam perturbatarum labyrintho ſi reperero, filum habebitis, quo vos ex omnibus rerum viciſſitudinibus facile extricabitis; quietemque animi, ad quam omnes ſuſpirant, quamque conſequuntur pauci, tandem dabitur obtinere. Hac mihi per humanitatem veſtram data venia, ad quietem me compono, & rationes meas mecum ſic inſtituo.

In animo quærenda eſt quies, non verò extra ſe.

TRACTATVS I.

2 NEmo fere ullus eſt qui non aſſerat, imo conqueratur, orbem univerſum plenum eſſe moleſtiis, difficultatibus plenum. Et quidem inducor facile, ut id ita eſſe credam, tam multi cùm ſint, qui id affirment viri omni exceptione majores, & verò

Tumultibus & moleſtiis plenus dicitur eſſe mũdus.

Digitized by Google

rò etiam rem experti. Verùm cùm moleſtiarum tantarum originem examino, illud mihi obtrudunt illico, non aliam tot perturbationum eſſe cauſam, quàm quòd totus quantus eſt *Mundus in maligno poſitus ſit*, idcirco omnia peſſum ire, idcirco turbari omnia, nemini quietem dati. *Omnes quæ ſua ſunt quærunt*, & ſua dum quærunt, inveniunt aliena; nec inveniunt modò, ſed & rapiunt, jure an injuria nulla eſt curatio. Amici plerumque ſunt aut ignoti, aut incerti; & hi etiam pauci, invidi, calumniatores, contumelioſi, hoſtes, publici & manifeſti. Vix quidquam ratione geritur, ſed pro potentium lubentiâ, aut potiùs libidine dominandi. Si quis vir frugi eſt, contemptui eſt; deprimitur, irridetur. Vt ad ſumma quæque faſtigia eleveris, ſufficit eſſe adulatorem inſignem, mendacem, perjurum, lingua procacem, promptum manu, audere quidlibet, nihil timere, ne Deum quidem. Si verò corpus ipſi noſtrum, animumque attendimus, Deus bone, quot viciſſitudinibus implicamur miſeri! Jam morbis jactamur, & quidem innumeris; jam utcumque valetudine fruimur, jam languoribus, doloribuſque diſſolvimur. Si homines quibus convivimus attendamus; jam ab iis amamur, jam deſerimur; jam prodimur, jam juvamur; jam in cælum laudibus extollimur, jam in barathrum uſque detrudimur. Quid, quòd fortuna jactamur varia, rarò proſpera, ſemper ferè adverſa? Imò nec cælum ipſum ſatis conſtat ſibi. jam ſunt hyemes frigidiſſimæ, jam æſtibus terra aduritur; jam conſtringuntur frigore membra, jam caloribus diſſolvuntur; jam ſerena eſt aura, jam pluvia, jam dubia, nunquam eadem. Hinc fames, hinc frugum malignitas, hinc peſtilentes auræ, hinc morbi innumeri, hinc denique intempeſtivæ mortes. Quid verò jam bella commemorem tum domeſtica, tum publica. Strepunt litigantium clamoribus Judicum ſubſellia; tremunt ſub Martis furore Provinciæ integræ; domi & foris omnia perturbantur. Et quis tot inter tumultus, tot inter gemitus & ſuſpiria, tot inter clades & ruinas, quis inquam dabitur quieſcendi modus? Quo pacto ſtabo ego, ubi circa me moventur omnia?

1. Joan. 5.
Philip. 2.

Verùm tãtùm unica eſt cuique propria ſcilicet phantaſia aut

Hæc mihi paſſim homines obganniunt, & quidem magno ſupercilio. Verùm cum ea, quæ in animo intus meo aguntur, penitius inſpicio, hominum dicteriis ſtatui non tam facile credere poſthac. Video enim mundum immerito accuſari, neque moleſtia- 3

leſtiarum myriades eſſe, prout vulgus opinatur, ſed tantum unicam, quæ mihi omne negotium faceſſit. Ea verò in me ipſo eſt, & quidem vitiò meô. Vnica, inquam, quæ in me perperam dominatur phantaſia dicam an perverſa opinio, eaque ſola eſt turbarum omnium quæ in me concitantur origo, aut certe occaſio. Commodum me id monuit Epictetus: *Homines turbantur non rebus ſed iis quas de rebus habent opinionibus.* Tota autem opinionis meæ perverſitas in hoc eſt poſita, omnia quòd velim fieri arbitratu meo. Hoc quòd non fiat, idcirco diſplicent omnia; quæ verò diſplicent, turbant mentem, cùm eveniunt. Hanc autem ipſiſſimam eſſe perturbationum originem, liquidò mihi manifeſtum eſt: nam ſi hæc omnia quæ contingunt modò, mea directione evenirent, & imperio; etiam ſi longe deteriori ratione tota volveretur rerum ſeries, & funditus peſſum irent omnia, totuſque turbaretur orbis, riderem ſane ego omnia, & ſumma cum animi mei voluptate aſpicerem mundi ruinas, quem ſcio non niſi voluntate mea corruere. Placent itaque tunc ea, quæ modò improbo; quod autem placet, nunquam turbat: id enim eſt, quod volo eſſe. Non igitur id dicendum eſt poſthac mihi, mundum univerſum plenum eſſe doloribus, plenum difficultatibus, & moleſtiis, illud tantùm dicamus quod res eſt; hoc unicum in mundo mihi moleſtum accidere, nihil in eo fieri arbitratu meo; nihil inquam agi, prout ego agendum judico. En tota hominis perturbatio.

opinio; quod nihil in orbe recte agatur.

Epict. in Enchir. c. 10.

4 Quod ſi ergo opinionem illam, æquam an iniquam nihil moror, ſi tamen eam, utcumque ſit, poſſim deponere, meamque mentem univerſitati conformando, omnia approbem quæ eveniunt & prout eveniunt, velimque ita eſſe ut ſunt; tum certe non video mentis meæ quietem perturbare quid poſſit, etiamſi tota inverteretur cæli terræque machina, id enim fit, fieri debere quod opinabar. At fieri nō debuit, inquis iſtud vos diſputate, quibus vacat eſſe perturbatis; illudque mox examinavero. Interim ita mea ſi fert opinio, ſtulta ea ſit an verò ſapiens, parum refert; hæc ſatis eſt quieti meæ: quidquid enim mihi dixerint, non credam ego mihi officere id quod factum volo: volo autem, quia opinor ſic factum oportuiſſe.

Hæc corrigenda, ut quietus ſis.

5 Stulte ergo hactenus quieta volui omnia quæ circa me ſunt, quietem tot votis deſideratam ut obtinerem, qui phantaſiam

Et quidem ſola; ut judices omn-

Digitized by Google

nia debere fieri prout fiunt.

ipſe meam tantummodò ad quietem debui componere, pacata mihi ut ſint omnia. Ridiculum id ſane ſit, ſi vectorum quiſpiam mari vectus, ventos omnes ſilere velit, undas quieſcere, non moveri rudentes, non inverti vela, non remos agi, non tranſcurſare tranſtra epibatas, non flecti gubernaculum, ſed altum omnia tenere ſilentium, priuſquam ad ſomnum ſe placidè componat; certè id vult quod obtinere non poterit; & ſi obtineat, id prorſus fiet damno ſuo; non enim navigabit ubi nullus eſt motus. Sanè dormire ſe velit, medios inter tumultus ventorum, & claſſiariorum ſua procurantium, imo & aliorum ludentium & debacchantium inſanas voces, nullum ſupereſt remedium, niſi phantaſiam modeſtè ut ſopiat. Sopiet autem, ſi iſthæc omnia ita prorſus fieri debere opinetur, neque cuiquam ſilentium imponendum eſſe niſi ſibi, ut ſomnum capiat.

Hoc autem judicare & velle, in manu uniuſcujuſque eſt.

Ita profectò eſt. Quid ergò demens ego cogitationes meas toto vagari paſſim orbe patior, cur omnia admordeo, cur judicium fero de ſingulis, meque cunctis intermiſceo? An componere ego volo, & emendare omnia extra me quæ ſunt? Certè dum cuncta ſollicitus compono, neminem perturbo magis quam me ipſum; nihil emendo & ſolum me excrucio. Quid ergo agendum eſt mihi. Certè id quod præclarè admonet Epictetus: *Non poſtulabo poſt hâc ea quæ fiunt arbitratu meo fieri; ſed ut ſapiam, ita fieri quæque volam ut fiunt.* Aliorum enim voluntates inflectere, in manu mea non eſt; meam verò immutare, id ſanè eſt. Si nihil hactenus factum eſt prout volebam ego, præſtat ſanè me velle poſthâc, facta eſſe omnia prout fiunt. Hoc autem velle, erit facillimum, opinionem unicam ſi correxero, judicemque rectè cuncta fieri, quæcumque fiunt. Hoc ſi evicero, quieta in animo meo erunt omnia, utcumque turbetur foris. 6

TRACTATVS II.

SIc eſt inquis. Verùm hic Rhodus, hic ſaltus. Quo pacto enim omnia rectè agi, rectè mihi perſuaſero, qui vel oculis ipſis nihil non peſſum ire perſpicio? Naturam enim ſi ſpecto, quanta in aëre eſt ſæpè inclementia? modò ventis procellisque toto cælo decertatur; modò fulmina terram concutiunt; modò hyemes ultra quàm par eſt frigidæ, modò æſtates torridæ, modo fruges 7

aut

aut vento aut calore abſumptæ, modò fame & peſte pereunt paſſim omnia, modò mare tempeſtatibus agitatum exæſtuantes fluctus extollit, quaſi ſi toti orbi exitium minitetur: & hæc omnia rectè fieri dixero, quæ video non ratione, ſed caſu ferri? Jam verò, ſi humana ſpecto commercia, quid hic demum rectè fit? An non omnia plena mendaciis, perjuriis, falsâ fide, fictâ amicitiâ? An non contentionibus, & litibus fora perſtrepunt, bellis provinciæ? Quid, quod peſſimo cuique tantum licet, quantum lubet; iiſque ferè pateant aulæ, dignitates, honores, & divitiæ, quæ modeſtis hominibus occluduntur; illi elati, hi humiles, illi in deliciis, hi in egeſtate ſummâ. An non hæc omnia caſus fert? Quid autem bene fit, quod caſu fit?

8 Ita ego ipſemet mecum. Verùm cùm hanc quam peſſum ire credo orbis machinam, hominumque commercium adeò turbatum, ſtare videam nihilominus tam longâ annorum ſerie, omneſque rerum, cælorum, fortunarum, hominumque viciſſitudines ire videam & redire; orbem univerſum ſurſque deque inverti, nec tamen everti, aut à cardinibus ſuis dimoveri; tum certè graviſſima mihi incidit ſuſpicio, gubernatorem aliquem clavo aſſidere, qui iſthæc dirigat; oculos ut lateat, mentem tamen ſanam latere non poteſt. Sicque mihi video contigiſſe, quod homini nauticæ rei ignaro, Indico in mari naviganti. is ſanè, cum in vaſtiſſimo illo oceano conſtitutus, tranſtra cogitabundus obambulat, epibataſque conſiderat tota tranſcurſantes navi; modò malos conſcendere, modò ad carinam ſe dimittere; modò vela, modò antennas explicare, modò contrahere; modò in ortum proram dirigere, modò in dexteram levamque deflectere; modò rudentes ſtringere, laxare modò; omnia pavidus contemplatur, omniumque rationes à nautis dum exigit, nec reſponſum ab impeditis hominibus æquum fert; nec ſi ferat, quidquam intelligit, utpote naviculariæ artis ignatus planè. Hinc turbata cùm credit omnia (quis enim id non credat, tantam tamque variam ultrò citroque curſitantium epibatarum varietatem dum contemplatur?) toto turbatur corpore, perituruque ſe prorſus credit, aut vadis impactum, aut malâ fame. At verò cum interiùs gubernatoris conclave ſubintrat, hominemque multâ jam canitie gravem, mappæ, quam præ oculis expanſam habet, incumbentem ſedulò videt, rhomboſque deſignantem

Neque ut hoc judicemus neceſſe eſt ſcire omnium rerum rationes. Declaratur id per comparationem.

nantem accuratione maxima; clepſydras undequaque pendentes, aſtrolabia, annulos, quadrantes excipiendæ ſolis altitudini, pyxidem nauticam, regulas, & circinos elegantiſſime confectos, & in rationes graduſque quæque ſuos diſpuncta inſtrumenta dum admiratur; ephemerides denique & tabulas declinationum, refractionum, & altitudinum dum obſtupeſcit; iiſque omnibus uti ſenem illum, ut curſum navis dirigat; eum eſſe qui è conclavi mandata dat, cuique omnis illa epibatarum turba tacita & lubens paret; tum demum omnis abit illico ex animo timor, & rectè agi cuncta credit. An tamen rationes omnes intelligit cur ſingula imperentur? minime gentium. Quid igitur hominem paulo ante tam perturbatum ſedat? ſola quam de naucleri concepit arte & induſtria, ingens & tamen cæca opinio.

Sufficit ſcire omnia à Deo dirigi.

Itane verò? ſola hominem opinio in media morte conſtitutum placat? Quid ergo me rerum omnium rationibus inquirendis diſcrucio? Quid mundum tot caſibus involvi queror? Quid me cogitationibus meis perturbo, ſingula dum examino? Satius eſt profectò ab hominum ſtrepitu è turba ſeſe ſubmoventem altius rem inſpicere, & an non aliqua Mens ſit quæ cunctis imperet, ſedulo perquirere. Intravi itaque Davide præeunte *Sanctuarium Dei*, conclave inquam, Providentiæ Divinæ, ſanctioris Concilii aulam, de qua mihi D. Auguſtinus in aurem ingeſſerat, *Nihil fieri ſenſibiliter, & viſibiliter*, imo nullo prorſus modo, *quod de interiore illâ aulâ aut non jubeatur, aut non permittatur*. Intravi inquam curioſus rei; & ecce ſubitò apparuit *Antiquus ille dierum Deus*; hunc videbam in *conſpectuo ſuo habere omnes vias meas*, imo & mortalium omnium. Stupebat ſane mecum David, & admirabundus exclamavit illico; Quid demum hocce rei eſt? *Tu cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam, & omnes vias meas prævidiſti. Ecce Domine tu cognoviſti omnia noviſſima & antiqua. & in libro tuo omnes ſcribuntur. Ecce tu menſurabiles feciſti dies meos.* Omnia inveſtigas, omnia rimaris, omnia expendis, omnia trutinas. Certe ſtupore percellor, *Non eſt ſermo in linguá meá*. Itane aguntur omnia ab una Mente, & quidem unica, quæ mihi caſu videbantur volvi? profectò humeros jam contraho, incuſoque ipſemet me. 9

Aug. l. 3. de Trin. c. 4.

Dan. 7.

Pſal. 138.

Modo ingentem de ipſo habeamus opinionem.

De hac igitur, omnia prorſus dirigente Mente, præclaram ego ingentemque opinionem ſi concepero, facilè rebus omnibus 10

bus acquieſcam; & verò eam habere me debere, Divina cum ſit, facile ſuſpicor : nam ut Epictetum ipſum, quamvis Ethnicum dicentem audio, *Religionis erga Deos immortales* (pro ſuo errore Divinitatem in plures dividit, quam ego in uno adoro) *præcipuum illud eſt, rectas de eis habere opiniones.* Eæ autem ſunt, *ut ſentias; & eos eſſe, & benè juſtèque adminiſtrare omnia.* Vnde illud conſequitur, *Parendum eſſe eis, & omnibus iis quæ fiunt acquieſcendum, & ſequendum ultrò, ut quæ à Mente præſtantiſſimâ agantur.*

Epict. in Enchir. c. 38.

11 Illud itaque mihi jam agendum eſt, non ut rerum omnium cauſſas intelligam, ut exinde ſentiam omnia rectè agi; ſed ut magnam illam de Dei Mente, per quam aguntur omnia, opinionem in me concitem. Neque enim vector ille rei nauticæ ignarus, naucleri ſtudia cum aſpexit, illico naviculariæ artis, inſtrumentorumque omnium rationes tenuit; ne nomina percepit quidem; verùm ſingula ut aſpexit, ſuſpexit omnia. Viſus admirationem, admiratio opinionem de nauclero ingentem peperit, opinio autem omnem deterſit animi perturbationem.

Hanc ut in nobis concitemus, conſiderantur inſtrumenta admiranda, quibus Deus utitur in mundi directione.

12 Opinionem itaque præclaram de Divina Mente mihi ut efformarem, non Deum ipſum contemplatus ſum, ſed inſtrumenta quibus utitur ad dirigendam hanc Vniverſi machinam, curioſiùs aſpexi; & quidem majora primùm, ut quæ in oculos ſe præ cæteris inferebant. Conſideravi totam cælorum expanſam pellis inſtar ſuperficiem, eamque quot ſtellis tot adamantibus exornatam, tentorium tantummodò eſſe comperi, quo tota interior tegeretur machina. Tum verò Solis, & Lunæ ingentes globos, magnitudinem, ſitum, calorem, lumen, curſus varios; terræ verò diſpoſitionem, cavernas, antra, concavitates excipiendis marinis aquis, declivitatem devolvendis fluminibus accommodatam contemplatus, omnia percepi ita inter ſe connexa; diſtantias, ſitum, magnitudinem ſingulorum corporum eam inter ſe habere ſymmetriam, ut nec ſibi propinquiora eſſe poſſint, ne ſe conficiant; nec verò etiam remotiora, ut mutuò ſeſe influxu, & amplexu foveant, & juvent. Hoc cum vidi, ſtupui illico, & magna admiratione defixus exclamare lubuit: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus enuntiat firmamentum. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & ſanctus in operibus ſuis.*

Digitized by Google

Eaque non caſu facta ſed ſumma induſtriâ.

Ridicululum autem, imo & ſtultum mihi viſum fuit, quod maleferiata quædam capita mihi ſuggerebant, caſu & per atomorum incertos lapſus, tam præclaram machinam coiiſſe. Quis enim non pueriles inter nænias reponat, quaſque tædio levando decantent ad colum anus, ſi quis magno mihi faſtu & verborum apparatu narret, & verò etiam perſuadere nitatur, hanc quam hic videmus molem nullo architecto deſignante, nulliſque adhibitis operarum manibus caſu aſſurrexiſſe, ſic fortè ſibi incumbentibus infinitis, quæ ex maris littore, vento huc delatæ fuerant arenulis; quæ tempeſtate ceſſante ſibi invicem inſidentes, columnas aliæ, aliæ muros, aliæ fornicem efformarint, arte nullâ merô caſu? Ne hara quidem aut exile tuguriolum exſtrui poteſt ſine artificis ideâ. & hanc tantam machinam, tantâ proportione & ſymmetriâ, ſine Mente aliquâ demens ego conſtructam arbitrer? Quid, quòd & motus omnes tam ingentium corporum, tot jam annorum millibus eundem curſum tenent, tot inter varietates, implexoſque motus ſemper conſtantes, & ſimiles ſibi? 13

Ad ſublunariũ corporum generatiõ & conſervationem.

At verò cum præclariſſima illa cælorum corpora, non eò formata eſſe conſpicio, ut ſint, ſed ut inſtrumenta ſint, quibus tota naturæ ſeries dirigatur, & verò etiam fœcundetur, & ſubſiſtat; tum ſanè ſtupore abreptus fateri coactus ſum; *Magnificata eſſe opera tua Domine, & nimis profundas eſſe cogitationes tuas*, neque *eſſe cogitationes ſimiles tuis.* 14

Quid enim? An non id liquidò conſtat, lucem omnem è Sole exiſtere; illum eſſe per quem noctium dierumque inæqualitas, hyemis, æſtatiſque viciſſitudo, herbarum omnium & frugum diverſitas, amœnitas, fœcunditaſque originem ſuam trahunt? En ut calore ſuo vapores è mari hauriat, qui frigore poſtmodum contracti, in nubes coguntur; diſſoluti verò rurſus, pluviam tanquam hauſtra rigandæ terræ opportunè propinant. Hinc ventos, hinc nives, hinc grandinem, hinc fulmina video exiſtere, totamque ſublunarium rerum varietatem. Taceo nunc Lunæ labores indefeſſos, æſtum illum maris admirandum quem ſecum trahit, orbi tam neceſſarium & commodum; taceo frigidiores influxus, quibus ardor Solis temperetur, fœcunditas terræ & animalium foveatur; taceo ingentes terræ cavernas, in quibus metalla & ſaxa tam varia, non niſi Solis calore excoquuntur 15

quuntur

quuntur; quæ quidem maximam mihi ſanè artificis, hæc inſtrumenta tam aptè, concinneque ad uſus ſuos adhibentis induſtriam, magnificentiamque liquidò commendant, præterquam *quod multa abſcondita ſint majora hu.*

TRACTATVS III.

16 HOc ego dum attentus conſidero, tum verò putidum planè mihi viſum eſt, quod quidam cum Ariſtotele Philoſophi auſi ſunt ſtatuere, Dei Providentiam non niſi uſque ad lunam deſcendere, ſublunaria verò non curare. Indignum enim eſſe, ajebant illi, tantum Numen minutiſſimis animalculis, herbis, imò & ſordibus ſeſe impendere, quas vel manibus contrectare turpe ſit viro. Cum hominibus verò non tam rectè agi, ut Deum credibile ſit ſe iis impendere. An enim tantarum fortunarum inæqualitatem, permittat Deus, & ſcelera non impunè fieri modò, ſed & præmiis plerumque affici? *Hinc fatet Deum curar. ſublunaria.*

17 Fœdæ ſunt hæ blaſphemantium voces, & verò etiam Philoſopho indignæ. neſcio quo pacto Ariſtoteli ingenium in Lunâ hæſerit. Age enim, quiſquis es; Divinæ Providentiæ Cenſor temerarie. Cœlorum orbes curare Deum dicis tu. ſublunaria non curare. At verò quis artifex inſtrumenta artis ſuæ exacta ut ſint curat, ad opus verò ipſum cui inſtrumenta adhibentur non attendit? Horologium ut horæ deſignentur conficit artifex; rotas ſummâ accuratione diſtribuit, polit, excavat, tympana cochleaſque ritè inſerit, campanum æs ſuperimponit, appendit pondera: horæ autem ut malleo aut indice deſignentur id verò non agit; aut ſi horis utcumque invigilet, certè quadrantibus non attendit, minutis verò multo minus; nimis enim hæc quidem exilia ſunt, quàm ut iis procurandis ſeſe impendat tantus artifex. Næ tu automatis imperitus es, qui iſthæc dicta dicis; næ tu artifici es injurius. Etenim non niſi ut horæ indicarentur, rota conſtructa eſt machina. Machinam ergò curet, qui horas negligit? Et rurſus horis attendat, cui minuta ipſa non ſunt in pretio? minuta ſanè horas conſtituunt. Hæc ſi in hoc artifice ſunt perridicula; in Deo certè ſunt prorſus indigna.

18 Rurſus enim cum animum ad ea, quæ in hoc terræ globo eveniunt, ſedulus adverto; illud liquidiſſimè perſpicio, nullum *Etiam minima.*

eſſe

eſſe in nubibus nimbum, aut ventum, aut meteorum; nullum in mari motum; nullam in terra aut animantium, aut herbarum, ne minimi quidem floſculi, aut limacis exortum; qui non à Sole & Luna initium ſumat, alimentum, & occaſum. Illudque vel ex eo collegi clariſſime, quòd motu Soli adempto breviſſimo tempore animalia perirent omnia, totaque terra in ſquallidas arenas abiret illicò; aut frigore perpetuo conſtricta, nullum animalibus præſtaret uſum. Quis itaque ſanus mihi, ni ſi inſanum me reddiderit, perſuadeat, cæleſtes orbes & corpora accurare Deum, ſublunaria verò contemnere? cùm iſtud liquidò conſtet, ſolùm ad ſublunaria curanda, efformanda, alenda, & conſervanda, cælorum globos inventos eſſe, & conſtructos? inſtrumenta hæc ſunt: & verò inſtrumentis invigilat artifex, operi vero non attendit? indignum id Deo dicis, exiguum nimis, Deoque ſi ea curet inglorium. Attamen honoris ſui quamvis tenaciſſimum, tamen audio quaſi jactantem ſe, non tantùm quod ſit imbrium, ſed quod ſane valde minutum eſt, quod ſit *ſtillæ roris pater. De utero ejus egreſſa quòd ſit glacies, & gelu de cælo quod genuerit.* Job. 38. De cælo, hoc eſt per orbium cæleſtium corpora. Et verò Chriſtus ipſe Paterni honoris propagator egregius, palam proclamat, *ne paſſerem quidem in terram cadere ſine Patre ſuo, omneſque ab eo capillos capitis eſſe numeratos.*

Neque id curam indignA Deo. Et verò, cur Deo indignum dicam ego, minutiſſimo etiam 19 animalculo ādvigilare, nec tamen eum dedecere Solis orbi aſſiſtere? quaſi verò aut hoc, aut illud Deo dignum ſit, ſi Dei ſeſe impendentis voluntatem excipias. Quin imò ſi rectè rationem ineo, magis Deo digna eſt formicæ, culicisque efformatio, quàm ipſius Solis; magis certe admirandum eſt in illis artificium; nam ſi tres, quatuorve in Sole motus ſint, infiniti ſunt in culice. Quid in Sole, formicæ ſtudiis, affectionibus, laboribuſque, ſimile reperies, ſi animalculi artificium ſpectes? Verùm ne comparationem inſtituamus, illud dicam cum Auguſtino: *Quis diſpoſuit, quis fecit iſta? expaveſcis in minimis, lauda magnum. Qui fecit in cælo Angelum, ipſe fecit in terra vermiculum.* D. Aug. in Pſ. 148. Nemo autem mihi blaſphemus obtrudat, quòd Deus fecerit quidquam indignum ſe.

Atque ex his omnibus, maximam ſane opinionem concipere 20 incœpi, de Mente, omnia & ſingula, non maxima modò ſed & minima

minima quæque producentis, curantis, conſervantis Dei. Ingens ſane Mens, quæ tanta circumplectitur.

TRACTATUS IV.

Ad excitandã ingentem de Deo opinionẽ conſideratur triplex ſcientia Dei.

21 Verùm quia id mihi in mentem venire poterat, eum qui tantis rebus vacat, operamque rebus tam diverſis uno tempore, variiſque locis impendit, fortaſſis errare nonnunquam, aut oblivione, aut incuria, aut etiam inſcitia; petita priùs à ſummo Numine venia, arcanum illud conclave aut *Sanctuarium*, altiùs ſubii, totamque iſthic Divinæ ſcientiæ, ſeu Theologiæ bibliothecam, & quidem non unicam, ſed triplicem ſum contemplatus. Deus immortalis! Quid ibi non vidi, quid non ſtupui! neque tamen libros ipſos inſpicere datum fuit; titulos tantùm, & quidem curſim perluſtravi.

Scientia ſimplicis intelligentia.

22 Ac prima quidem quæ intranti occurrit Bibliotheca, ſeu Scientia, eſt ea, quam Theologi vocant, *Scientiam ſimplicis intelligentiæ*. Simplex Intelligentia, quia nihil extra ſe operatur, tota in intelligendo conſiſtit. Deus bone quanta abyſſus! Hac enim comprehendit omnes, quotquot ſunt poſſibiles creaturæ; mundos poſſibiles infinitos, qualis hic quem modo incolimus, unus eſt; creaturarum ſpecies infinitas, infinita in quavis ſpecie individua, infinitos Angelos, homines infinitos, infinita animalia, quæ nunquam tamen futura ſint, niſi in ſola Mente Dei. Eamque Scientiam ita vidi Deo competere, ut ſine hac Deus non foret. Si enim præter eas, quas condet creaturas, alias poſſibiles non cognoſcat; certe iis conditis, exhauſta erit condendi potentia; nemo enim id conficere poteſt, cujus ideam non habeat animo præconceptam. Illud etiam vidi, cognitiones illas, non eſſe in Deo diverſas, aut ſibi invicem ſuccedentes; ſed omnes omninò ſimultaneas, invariatas, claras, ſemperque conſtantes ſibi. Quin imò, id quoque perſpexi clarè, omnes illas cognitiones ſimul junctas, nihil aliud eſſe quàm ipſum Deum. Adeò ut ſi vel minima deforet, Deus eſſe deſineret. Hanc verò ſcientiam Deo prorſus eſſe neceſſariam, ut liberè, quæcumque vellet, poſſet condere, etiam eſt manifeſtum. Liberè inquam; quomodo enim mundum condere ſi volebat, hunc & tamen liberè condidit, ſi nullum alium præter hunc, poſſibilem eſſe non cognoſcebat?

Incogniti ſanè non datur electio; & ubi electio non eſt, libertas non eſt.

Scientia Viſionis. Tum verò ad ſecundam Bibliothecam contemplandam converſus, inveni iſthic *Scientiam Viſionis*, uti eam Theologi appellant, quâ omnia quæ re ipsâ extra Dei mentem ponenda & futura ſunt, extra ſe jam poſita, quaſi præſentia æternitati ſuæ, clariſſimè intuetur; & omnia rurſus actu unico. Hic verò omnium quotquot ſunt, fuerunt, aut futuræ ſunt creaturarum hiſtoriæ, per ſuos titulos in ordinem ſunt digeſtæ. omnium inquam, non hominum modò, ſed & animantiũ, herbarum, ſaxorum, atomorum, adeò ut vel minimæ formicæ tota vita iſthic deſcripta ſit, & quidem in varia velut capita, paragraphoſque digeſta. qui parentes, ut ita loquar, quo loco nata, quo die, quâ horâ, quid ſingulis diebus egerit, quid comederit, quæ bella geſſerit, ubi perierit, & quâ morte; nihil denique iſthic deeſt, quod ad completam, perfectamque formicæ pertinet hiſtoriam. Atque hoc modo omnium prorſus creaturarum iſthic digeſtæ ſunt, quaſi per volumina, hiſtoriæ; quas omnes ſagax Deus, ſimul & quidem actu unico perſpicit, & contemplatur; unaque ſi deeſſet arenulæ cognitio, rurſus Deus non foret. 23

Scientia conditionalium. Quid tandem de immensâ illâ, quæ & tertia eſt Bibliotheca dicam, quam *Scientiam conditionalium* appellant? Hujus ſanè tanta eſt amplitudo, ut circa unicam ſolummodo creaturam, prorſus ſit infinita. Novit enim non tantùm quid agam Deus, aut quid porrò etiam acturus ſim deinceps; ſed & quid acturus in quavis conditione, ſitu, loco, tempore conſtitutus; quid acturus ſi modò Romæ ſim; quid ſi à centum annis vixiſſem; quid ſi in regia dignitate conſtitutus. Et quia infinitæ ſunt circumſtantiæ, infinitæ hominum rerumque combinationes, quæ ſingulæ in me poſſunt cadere; manifeſtum eſt, infinitam eſſe quam de me ſolo habet ſcientiam conditionatam; & de rebus omnibus etiam poſſibilibus, ſcientiam infinities infinitam. Atque hanc habet, ut jam dixi, diſtinctam Deus, claram & evidentem, totamque concludit, & complectitur actu unico. An non hæc ſufficiant, ut ingentem prorſus, neque quæ verbis exprimi poſſit, de tanta Mente in me excitent opinionem? 24

TRA-

TRACTATVS V.

25 Jam verò, quòd animum meum ſtulte antehac perturbatum maxime componit, & ſedat, eſt quod totam hanc, quanta quanta eſt, ſcientiam rebus ſuis agendis adhibere videam Deum. Quid enim me juvet, ſcientiam me naucleri agnoſcere, eam ſi navi dirigendæ video non impendi? Ego autem ſcientiam tam vaſtam, in Deo & agnoſco, & mihi, totique orbi video adhiberi.

Totã hanc ſcientiam orbi dirigendo adhibet Deus

26 Mundum enim aliquem aut creaturam ut condat, video eum totam poſſibilium rerum ſcientiam pervolutaſſe, eam ut ſeligeret, quam libere crearet. Sic, ut me conderet omnes omninò homines poſſibiles perſpexit, eorumque hiſtoriam in primo volumine pervolvit, & cum mea, adhuc poſſibili tantùm comparavit. Tum verò omnibus perpenſis, me inter cæteros ſelegit, quem in lucem hanc ſuo tempore proferret: itaque me, librum poſſibilium quaſi legens, clarâ voce pronunciavit; & hæc prolocutio
Pſal. 148. Dei, mea eſt creatio. Nam *ipſe dixit, & facta ſunt*. adeò ut ſicut vox mea quâ *τὸ ſol* pronuntio, verbum illud format, & in lucem profert; ita quòd ego ſim, nihil ſit aliud quàm eſſe me Verbum externum legentis, & loquentis Dei. Hinc, ſicut verbum quod proloquor ita ab ore meo dependet, ut nec diutius ſit, nec clarius, nec ſubmiſſius, quam mea fert prolocutio; ita prorſus omnes quotquot ſunt creaturæ, ab ore Dei pendent, ut ſi Deus eſſe deſinat, aut nolit loqui, perituræ ſint illicò creaturæ omnes, uti verbum meum deſinit eſſe deſinente me, aut nolente loqui.
Pſal. 31. Certe *Verbo Domini cæli firmati ſunt*; nec cæli tantùm, ſed & quidquid orbis complectitur, *& ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum*.

27 Hinc ſane quòd me maxime ſecurum facit, eſt, clare videre nunc me, nihil prorſus in rerum natura caſu fieri, ſed maxima induſtria, conſilio, & ſcientia dirigi omnia, & attemperari. Nam ſi caſus, eſt eventus non præcognitus, quique præter opinionem mentemque agentis, ex aliqua actione ſequitur; quomodo caſus aliquis in Deum poſſit cadere, quem video ab ipſo triplici & quidem diverſa ſcientia, cognoſci & percipi? Rurſus, ſi ea quæ ſolam naturam ſine libero hominis arbitrio ſpectant, conſideramus; certè non caſu ea Deum agere rectè quis dixerit, cum ad eventus illos exhibendos cæleſtia conformarit, & diſpoſuerit in-

Nihil igitur caſu fieri manifeſtum eſt; neque in iis quæ à naturâ dependent.

Digitized by Google

ſtrumenta. Non hyemes ergò, non æſtates, non pluvias, non ventos, non terræ ariditatem, non calamitatem ſegetum, non marium tempeſtatem, non fluminum violentos lapſus, non exundationes, non fulmina, non tonitrua, non culicum aut locuſtarum examina, non aëris putrefactionem, non morbos, non peſtes, nihil denique caſum ferre poſſum arbitrari; cum ut hæc omnia ſuo quæque tempore evenirent, videam magna illa corpora, cæleſteſque globos, quaſi inſtrumenta ex arte & induſtria fuiſſe diſpoſita. Amens ſane ſim, ſi hæc caſum tuliſſe credam.

Neque in iis quæ à libero pendent hominum arbitrio.

Jam verò, an ea, quæ ex libero hominis pendent arbitrio, ſine Numine evenire mihi perſuadeam, cum ea ipſa ſæpius per Prophetas prædixiſſe ſciam Deum, & prorſus eo quo contigerunt modo? Quô pactô illa ſcire potuit, ſine ullo errandi periculo, ſi caſu tantummodò, & non de induſtria Divinæ Mentis accidiſſent? Certe ne libertati ullum præjudicium inferat, in vaſtiſſimo illo volumine, ſcientia inquam conditionalium, contemplatur providus Deus, quid quiſque homo in quavis occaſione, & rerum quibuſcumque circumſtantiis conſtitutus libere, & pro ſuo quo gaudet arbitrio facturus ſit: hiſque rite circumſpectis, eas poſitiones, circumſtantiaſque rerum ſeligit, in quibus ita ſcô quivis utetur arbitrio, ut libera ejus actio, eventui quem Deus menti præfixum habet, certò, infallibiliterque deſerviat. Et ſic, ſi cauſas proximas ad effectum concurrentes ſpectas, ſæpe caſum dices; ſi Deum cauſas remote diſponentem, conſilium imo & fatum ſeu effatum Dei eſſe fatebere. Id quidem in Abſalonis & Joſephi hiſtoria, imò & in Chriſti ſanctiſſima Nativitate mihi factum eſt manifeſtum. 28

Omnia igitur bene fieri quæ à tali Mente fiunt universim judicandum eſt.

Hæc cum ita ſint, quid me de rerum eventibus poſthac perturbo, quos tantô conſiliô, tanta arte à ſapientiſſima illa Mente video provenire? An ego fortaſſe adeò amens ſim, ut Deum credam aliquid ignoraſſe, quod meliùs ſit; aut ſi ſcivit, facere noluiſſe; aut ſi voluit, facere non potuiſſe? Aut tam projectæ ſim audaciæ ego, ut cum Alphonſo Rege Deum corrigere me poſſe credam, qui ne tantum quidem habeo induſtriæ, ut vel minimam pluviam rite & ex arte, è nubibus mihi concreditis poſſim exprimere? 29

Ubique acquieſcendum.

Nimis alta animo meo jam de Divina Sapientia inſidet opinio, quam ut eam vellicem, aut dubitare poſſim aliquid non re- 30

cte

ſtè fieri. Tacebo profectò poſthac. Tonet, ningat, pluat, æſtates ardeant, ſæviant hyemes, diſſcindatur terra, pereant ſegetes, langueant animalia; ego certe approbabo deinceps omnia, neque bene fieri dubitabo, quæ Sapientiſſimi Numinis arbitrio, æterniſque legibus video decurrere; & quidem ita decurrere, ut gloriam Numinis, cui amplificandæ omnia Dei opera ſubſerviunt, liquidò, aperteque manifeſtent. *Univerſa enim propter ſemetipſum fecit Dominus.* Abſit ergò ut quidquam malefaciat, propter ſe quod facit.

Prov. 16.

TRACTATVS VI.

31 HAc ergò opinione penitus imbutus, tum demum ad querelas, quibus Divina Providentia impetitur me converto; illudque liquidò video, futiles illas prorſus eſſe, imò quæ Divinæ Mentis ſagacitatem apprime commendent, & declarent. Quid enim? Dei non eſſe clamant homines, ſcelera tam nefaria perferre; homicidia, adulteria, veneficia, idololatriam, aliaque crimina Divino honori officere; neque ſi humana curaret Deus, tantam paſſurum ſibi injuriam irrogari. Ita tu quidem, qui Divinas artes non perſpicis. At verò iſtud ego video, quamvis ſcelera malè ab hominibus perpetrentur, optimè tamen permitti à Deo, ne ullum libertati humanæ inferat præjudicium. Libertatem autem ſuam hominibus conſtare quòd velit, id quidem Sapientiſſimo fit conſilio. Glorioſum enim eſt Regi, non à mancipiis vi & neceſſitate coactis, ſed à liberis hominibus ſpontanea obſequia excipere, quæque ultrò & liberè ſubditi Regi deferant. Mancipiorum obſequia ſat multa habebat Deus. Omnes omninò inanimes, animatæque creaturæ rationis expertes, Deo obſequuntur, ſed neceſſariò. Dæmones ei parent Dominumque agnoſcunt, ſed vi, tormentiſque coacti. Angeli idem præſtant, voluntariè quidem ſed non omnimodis liberè. Aliud itaque obſequii genus requirebatur voluntarium & tamen liberum. Hoc ab hominibus, ad gloriæ ſuæ propagationem petit Deus. Libertatem itaque homini dare debuit prudens Numen; hanc verò ſi dederit, certè ſcelera permittere neceſſe fuit, ne ipſi non liberè ſerviatur.

Neque refert eſſe in mundo ſcelera.

Mala ea, ſunt in mũdo, ſed benè à Deo permittuntur.

Ratio prima.

32 Quid, quòd per ipſa ſcelera, gloriam ſuam magis orbi fecerit mani-

Ratio ſecunda.

manifeſtam? Scelera certè ſi abfuiſſent, numquam cruentum illud ſacrificium in arâ Crucis fuiſſet immolatum, & tamen major ex illâ morte, ad Patris offenſi gloriam facta eſt acceſſio, quàm per omnia quotquot fuerunt, aut erunt ſcelera, poſſit detrahi. Rurſus ſcelera ſi committi non potuiſſent, certè neque Dei leges ferentis Dominium, & Juriſdictio; neque ſcelera tolerantis Patientia; neque Miſericordia condonantis; neque Amor pœnitentem complectentis unquam mundo patuiſſent; hominemque latuiſſent præclariſſima attributa Dei. En ut ad gloriam Dei manifeſtandam maxime faciant ea, quæ tu Divinorum ignarus, Divinitati credebas officere.

Ratio tertia. Adde quòd & aliena ſcelera, rebus etiam humanis conducere videam. Præbent enim ea probis patiendi materiam ingentem, virtutis exercendæ campum aperiunt, Martyriorum quin imò gloriam Deo afferunt: non enim tot fortiſſimis ſanctiſſimiſque viris gauderet Eccleſia, niſi tyrannorum ſcelera permiſiſſet Deus. Denique præclariſſima Divinæ Gloriæ augmenta dabunt ſcelerati, Juſtitiæ vindicativæ, æternitate totâ, daturi documenta. Hinc ſane illud conficio, maxime è Dei gloriâ eſſe, peccata permitti: nam ut præclare Auguſtinus: *Non enim Deus omnipotens (quod etiam infideles teſtantur, Rerum cui ſumma poteſtas) cum ſummè bonus, ullo modo ſineret mali aliquid eſſe in operibus ſuis, niſi uſque adeò eſſet omnipotens & bonus, ut bene faceret etiam de malo.* 33

D. Aug. in Enchir. c. 10. & 11.

TRACTATUS VII.

Neque ſceleratos in hoc mundo eſſe felices conqueri poſſumus. Magnâ id ratione permittit Deus.

HInc verò jam prorſus capio, alterum querelarum, perturbationumque argumentum, quodque non paucos excruciat. *Quare* ſcilicet *via impiorum proſperetur, & taceat Deus devorante impio juſtiorem ſe?* Cur ſceleratiſſimis hominibus fortuna ſit proſpera, optimo cuique adverſa. Præterquam enim quòd hæc impiorum felicitas fidem meam quàm maxime confirmet: cùm id mihi exinde manifeſtum fiat, aliam poſt hanc ſupereſſe vitam, illud tempus expectandum, quô præmia Virtuti, ſceleribus ſupplicia ſint deputanda; cum juſtus ſit Deus, neque tamen in hac vita aut ſupplicia à cunctis exigat, nec verò cunctis etiam præmia largiatur: illud præterea ex hac tam inæquali for- 34

Hier. 12. Habac. 1.

tunarum

tunarum diſtributione exiſtit communi, quòd hinc liquidò diſcam, nec bona eſſe, nec mala quæ vulgus eo nomine ſtulte appellat. Hoc igitur, ut recte Seneca, *eſt propoſitum Deo, Sapienti viro oſtendere, hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala; apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit; & mala eſſe, ſi malis tantum erogaverit.* Alia itaque neceſſe eſt eſſe bona, quæ ſolis bonis tribuantur. Et hoc rurſus ſpem acuit expectatione futuri.

Sen.l. de Prov.c.5.

35 Et verò quid me tam vaga & inæqualis fortunarum deliciarumque diſtributio tantopere torquet? Illud enim cum mecum perpendo, manifeſte comperi, nec malos omnes à bona fortuna excludendos; neque bonos etiam omnes, & ſolos, felices eſſe debuiſſe. Nam ſi mali omnes & ſoli felices ſint, jam paſſim homines perverſi fient, ut ſint fortunati. Rurſus ſi mali omnes à fortunæ bonis excluduntur, peiores longe evadent, Divinumque Numen offendent quaſi injuria irritati: præterquam quod miſeriis efferati, jura omnia etiam humana perfringentes, totam maleficiis, furtis, & rapinis perturbaturi ſint Rempublicam. Neque rurſus boni omnes & quidem ſoli, felices eſſe poſſunt; plurimi enim deliciis perverſi, Virtutis ſemitâ deſerta, in omne prolaberentur nefas. Nec rurſus omnes bonos infelices eſſe convenit, ne non ſit qui Divinum cultum divitiis promoveat; aut qui ſceleratorum hominum impudentiæ, pro dignitate ſe opponat. Nihil itaque de tanta fortunarum inæqualitate habeo quod conquerar, quam video inducendam omninò fuiſſe, ut rectè ſibi conſtarent omnia.

Neque aliter fortunarum diſtributio eſſe debuit, quam bonos inter maloſque promiſcua.

TRACTATVS VIII.

36 NOn minus inſanum eſſe jam perſpicio, quòd me tanta ingeniorum, geniorumque diverſitas, quanta inter homines reperitur hactenus perturbarit: quaſi ſi è re noſtra non eſſet, tam multos reperiri homines ſtupidos, amentes, triſti indole, tetricos, deformes, colericos, præcipites, tardos, ſanguineos, atrabilarios, fungos denique & ſtipites; quibuſcum tamen neceſſariò vivendum eſt, non ſine ſummo tædio & moleſtia; ubi ſanè jucundiſſima videtur futura vita, ejuſdem ſi forent homines indolis & naturæ. Stultas profectò ejuſmodi cogitationes eſſe illico comperi,

Ingeniorũ item geniorumque varietas maxima eſſe debuit.

Digitized by Google

comperi, cùm otioſus ego, civitatem hanc in ſuas claſſes cœpi diſtribuere, & colericis quidem, & triſtibus, & ſanguineis, & ſapientibus, & amentibus ſua dare ſtativa & caſtra. Nunquam erravi magis, quàm cum me maxime credebam ſapere; tanta enim eſt hominum inconſtantia, ut nunquam iidem ſint, nullum etiam certum diu obtinere poſſint locum.

Ad ſuſtentationem commercii humani.

Denique abſque illa divitiarum, ingeniorumque varietate, 37
humanum commercium prorſus interiret, aut ſanè viveremus miſerrimè. Quid enim? An ſi omnes æque divites, æque ingenioſi; quiſquam alteri ſervire volet, & ſubjici? An aliquis viliora exercere opificia? An ſegetes curare, an panem pinſere, an ædificare domos, an alteri eſſe à pedibus? Et tamen ſine his natura non ſtat; aut ſi ſtat, non ſtat commodè. Magno itaque artificio, opum primò inæqualitatem induxit Deus, ut neceſſitas ipſa ad laborandum adigeret, pauperioreſque divitibus dum inſerviunt, ſibi faciant benè. Geniorum item varietatem finxit, ut pro ſuo quiſque genio, ad diverſas artes mentem liberè applicaret. Corporis ideo variam conſtitutionem eſſe voluit, ut aliò & alio genio præditus quivis eſſet, & ad alia atque alia exercitia aptiori. Atque hæc omnia tanta induſtria, tanto conſilio, tam multis expenſis circumſtantiis cùm peregerit tantus Deus, tam vaſta Mens; ſane non habeo quod opponam; approbo omnia, quæ in rerum natura condita ſunt, & illis planiſſime acquieſco.

TRACTATUS IX.

Hinc ſequitur approbandas eſſe omnes publicas calamitates, peſtes, bella, Regnorum everſiones.

His itaque rectè generatim conſtitutis, cum certe cœpi ad ea 38
quæ inter homines particulatim aguntur, oculos mentemque deflectere. Et iſthic occurrerunt primò patriæ calamitates, ſeditiones, bella, provinciarum devaſtationes, & excidia: & quidem quod me maxime perturbabat, erat, quòd hæc aut Principum incuria, aut militum ignavia, aut etiam inſolentia, aut peſſimò Optimatum conſiliò viderentur accidere. At verò cum penitius rem inſpicio, video ſane hæc Dei non de hominibus modò, ſed & de Regnis integris rectè diſponentis eſſe decreta. Ita ſunt res humanæ, ut felicitas diuturna eſſe non poſſit, ne tandem noceat. In omne nefas abeunt Reſpublicæ, quibus diu fortunatis eſſe datur. Idcirco fortunam migrare vult Deus, &

quaſi

quaſi æſtum volui, ne longâ malaciâ putreſiant undæ. Quid igitur bellorum tumultus miror, quid hoſtium agmina in Provinciam involare? Fortuna ſedes mutat; hoſtes bajuli ſunt, qui fortunam humeris ſuis efferant. An verò etiam privatus quis ædes mutat ſine ſtrepitu, ſine curruum, bajulorumque tumultu?

39 Neque verò hic eſt, quod ago aut Regum inſana conſilia, aut Principum inſolentiam, aut Præfectorum diſcordiam, aut militum incuriam, & ignaviam, aut populi ſeditiones tantopere incuſem. Inſtrumenta enim hæc ſunt, per quæ Deus felicitatem è regnis effert: id verò populi merentur ſcelera, hæc hoſtes noſtros fortes faciunt; *Peccatis enim noſtris Barbari fortes ſunt*; & ob populi effrenes mores, ſanctiſſimi etiam & caſtris, & Regno nonnunquam exuti ſunt Reges. Scelera noſtra ſunt quæ Regibus conſilia adimunt, optimatibus prudentiam, militibus fortitudinem, civibus concordiam. Hæc itaque Dei, bono noſtro nos caſtigantis cùm ſint ſupplicia, & quidem jure, meritoque optimo inflicta, illud certe reſtat, ut exoſculer caſtigantis manum, nec quidquam obmurmurem. Nam veriſſimum eſt illud Auguſtini: *Sævire videtur Deus cum iſta facit; ne metuas, nunquam ſic ſævit, ut perdat. Quando male vivis ſi parcit, plus iraſcitur. Omnes iſtæ tribulationes flagella ſunt corrigentis, ne ſit ſententia punientis.*

Quas magno conſilio procurat & magnâ induſtriâ diſponit Deus.

Aug. in Pſal. 65.

TRACTATUS X.

40 Omnibus denique quæ extra me aguntur rite compoſitis & peractis, tum demum domum meam me confero, & iſthic video turbarum quid ſit, & quæ perturbationum ſcaturigo. Atque illud imprimis comperio hanc primam inquietis meæ eſſe originem, quòd me ipſo contentus non ſim; alius videor eſſe debuiſſe; ipſe mihi non placeo, nec id quod ſum. Quid igitur mirum illi diſplicere omnia, qui ſibimet ipſi non placet?

Quiſque etiam ſuo ſtatu contentus vivere debet.

41 Hunc autem mihi aculeum ut eximerem, tum verò mecum ſic egi. Quid tu miſer homuncio cum ſis, quid te ſapientiſſimæ illi Menti quæſo opponis, quaſi tu melius eſſe quid debueris, quàm ſis modò? An tu aliquid juris habebas ut eſſes in rerum naturâ, præ omnibus qui condi poterant hominibus, qui tamen nullam aliam lucem habebunt, niſi eam quam in Divinâ rerum

Nā à Deo ſumus id quod ſumus.

 poſſibi-

poſſibilium ſcientiâ ſunt conſecuti? Nonne ex altiſſimâ illâ mente, quaſi ex Ideâ profluxiſti? Nonne is te in hanc mundi tabulam eduxit, & eâ te in conditione poſuit, in quâ nunc es? exilis es, humilis, egenus, æger, Rex, mendicus, ſervus, aut Dominus; & hoc ipſum ab ipſo es, *unuſquiſque enim proprium donum habet à Deo.* At verò non alium voluit te is, è cujus manu & voce es id quod es, hoc gloriæ ſuæ imprimis judicavit conducere. Egregium enim verò ſit facinus, ſi maſculi minores in picturâ ab artifice in locum minus præclarum conjecti, litem movere incipiant, queranturque ſe non tam vivis coloribus expreſſos; educi ſe velle clamitent, veluti ii qui in primâ tabulæ facie, magis ſtant conſpicui. Quaſi verò pictor artis ſuæ rationem habere non debeat, & ſingula efformare prout idea, & perſpectivæ fert ratio.

Qui ſtatum tanquam convenientiſſimum nobis ſelegit.

An omnes Reges eſſe debent, omnes divites, omnes eximii? quæ demum tunc erit univerſi ſymmetria? Et quid tanti intereſt, quam demum ego partem agam, ſi illam ingenioſè exprimam, ſi artem mei conditoris benè agendo commendem? Adde, quod omnibus circumſpectis, viderit ſapientiſſimus meus Deus, conditionem hanc quam modò obtineo mihi maximè convenire; hanc ad ſalutem procurandam mihi ſolam conducere; neque in ullo prorſus ſtatu, me aut ſalutem meam, aut ejus honorem præclariùs promoturum? Quin ergo tam altæ Ideæ acquieſco? An ille qui omnia in pondere, & menſura feciſſe deprehenditur, in me ſolo credendus eſt erraſſe? Et qui ne formicam quidem condidit, cui non omnia exactiſſimè ſit admenſus, quæ naturæ tam exili viſa ſunt conducere; mihi propter quem creata ſunt omnia, quidquam denegavit, quod ad bonum meum, artiſque ſuæ commendationem requirebatur? Inſanus certè ſim, ſi id ſuſpicer. Non igitur me hac in parte turbabo poſthac; à Deo ſum, id quod ſum; & ut Dei ſim, ſum id quod ſum. Benè itaque mihi eſt, nec aliud eſſe poſthac, ſi liceat, velim; ne tantæ ſapientiæ me opponam. 42

TRACTATUS XI.

Si ſtatu tuo contentus ſis, etiam

HOc autem ſi prorſus velim, ſtatuique meo aut conditioni ſi acquieſco, tum demum omnibus quæ me ad hunc ſtatum perduxe- 43

perduxerunt eventibus, neceſſe eſt ut penitus acquieſcam. Externa ea ſunt quædam, quædam interna. Externa ut parentes, nativitatis locus & tempus, educatio, propinquorum mors, favor aut invidorum æmulatio, nobilitas aut obſcuritas generis, proſpera fortuna aut adverſa. Interna ſunt, animi aut corporis dotes, ingenium, hebetudo, membrorum vires aut languor, atque his ſimilia.

iis quæ te ad eũ ſtatum perduxere adjumentis, acquieſcas neceſſe eſt.

44 Quid verò de his demens conqueſtus ſum hactenus, qui Dei adinventiones & artes non attendi? mediocrem quia mihi conditionem in mente ſua deſignarat Deus; idcirco humilibus naſci me parentibus voluit, nec iis qui ad altiora me ſtudia applicarent. Manuum labore vivere volebat me; idcirco ignobiles mihi natales procuravit, ut ab ipſo exordio durioribus aſſueſcerem, & neceſſitate, & verò etiam parentum inductus exemplo. Sic jam facilè ſortem meam fero, ad quam dejici prorſus fuiſſet intolerabile. Plebeius eſſe ſi debui, an commodiori modo ad eum poteram ſtatum deduci? Quid ergò queror, aut parentes prætmaturè ereptos mihi, aut favores denegatos, aut abjudicatam litem, aut fortunæ vices aſperas? Plebeium me voluit Deus, pauperem & dejectum; & verò ego alius eſſe non volo. Acquieſce igitur adjumentis illis, per quæ factum eſt, ut ſtatum tibi tam conducentem obtineres.

Sive ea externa ſint.

45 Neque jam adeò de animi corporiſque dotibus Deo litem move; nec de ingenio tuo, aut forma, valetudine ve corporis, eſt quod conqueraris. Hæc enim ipſa ſunt, quæ ſtatui tuo procurando fuerunt adjumenta. Neque tuas cum alienis dotes compara, quietus ut ſis. *Vnuſquiſque enim proprium donum habet à Deo, unus quidem ſic, alius verò ſic*, prout ſtatus uniuſcujuſque & conditio requirebat. Et verò ſi te alteri comparare vis, omnia ſimul appende, & quæ habet incommoda, à commodis quæ ſola tu trutinas, ne disjunge: verum & bona & mala tua, cum alienis bonis & malis, æqua lance expende: videbiſque confeſtim, nihil prorſus deeſſe tibi, juſtiſſimaque trutina omnia tibi fuiſſe appenſa.

1.Cor.7.

Sive etiam interna.

Nec tua cũ alienis cõpara, ut quietus ſis.

Digitized by Google

TRACTATVS XII.

Si ſtatui acquieſcas, etiam iis quæ ſtatum tuum efficiunt contentus ſis oportet.

Hinc illud rurſus liquidò conſequitur, quòd, ſi ſtatu meo contentus vivam, nihil etiam debeam adjectum conditioni meæ, ne parùm quidem. An enim ob exiguam planè rem, ob exiguas opes, exiguam valetudinem, exigua commoda, æquum eſt queri me de benefactore meo, qui omnia reliqua mihi præſtitit, præter exiguum quid, quod ego ingratus appeto? Certè nihil mihi deeſſe video; ſola me mea excruciat invidia. In vicina domo paulò plus quòd videam commodi, idcirco mihi deeſſe videntur multa. Paupertate mea lætus viverem, ſi nemo ditior eſſet me. An verò hoc tolerandum eſt, aliena me quod excrucient bona; benefactorique meo ingratus quòd ſim, idcirco quòd in alium magis mihi viſus eſt beneficus? At verò non fuit; mea enim, meo ſtatui commenſurata ſunt; adjiciendum eſt nihil, ne ſtatum mutem; meus mihi proprius eſt, & ſolus meus. 46

Neque aliis invide.

Neque plura expete ob curam filiorum.

Quòd autem filiorum cura, divitiarum mihi augendarum mentem injicit, nugæ ſunt, & cupiditatis meæ tegumenta ſanè puerilia. Filiorum curam à Deo habeo; igitur & filiorum ipſe eſt Dominus. Si pauper ſum, etiam filios pauperes voluit Deus; idcirco voluit ex me naſci, & quidem plures eſſe voluit, ut præ me, pauperiores adhuc eſſent. Curandi igitur liberi; ſed magis curandus Deus, mentiſque meæ tranquillitas Plures opes nolo, ut mihi & ipſis bene ſit, dum vivo; mortuo verò me, filiorum curam aget, ut ſolet, Deus. 47

Neque bonorum operum faciendorum prætextu.

Neque majores mihi aut opes, aut dignitates, aut ſcientiam, aut ingenii quidquam adjici cupio, quaſi majora tum aut Miſericordiæ, aut virtutum aliarum opera præſtiturus; prætextus hi ſunt, inventaque, ſed falſiſſima. Illud enim liquido comperi, cum fortuna mutandum me, neque facturum ea quæ modo volo; video enim nihil tam facile inter opes, quam beneficentiæ venam exareſcere. Vix quiſquam miſeretur, qui miſer non eſt; nec miſeriis tangitur alienis, qui ſuis non urgetur. Non itaque aliud volo, nec tantillò quidem augeri deſidero, ne illicò aliud fiam; & verò etiam alius; Sufficit id quod ſum. 48

TRA-

TRACTATVS XIII.

50 STatui verò ſi acquieſcam; quam illud eſt ridiculum, quòd malis, & adverſitatibus, quæ nullum non ſtatum circumſtant & agitant, nolim urgeri? Nolo itaque homo eſſe, qui adverſa nolim perpeti. Certè qui nec vento, nec undis moveri vult, navigare is non vult; & verò ei diſplicet navigandi conditio. Quid malevolas linguas, quid dicteria, quid calumnias, quid invidias, quid injurias exhorreſco? Venti ſunt, quibus navigatio noſtra promovetur. Sed bonum navis meæ directorem habeo, & eum quidem, cui parent venti, & mare; imò qui tempeſtates illas immittit, ac idcircò ſecurus ſum. Moveor & non commoveor; turbor, ſed minimè perturbor. Illud enim vidi, non malis nos turbari tantoperè, quam opinione mali; adverſa nos putamus ea, per quæ curſus noſter feliciſſimè promovetur. Hoc quidem & in Iſraelitico populo conſpexi, & in me præcipuè; averſatus ſum olim ea, quæ maximè mihi, ut jam video, profuere. Itaque Deo me committo, *non patietur ille nos tentari ſupra id quod poſſumus, ſed faciet etiam cum tentatione proventum* neque tempus, neque modum, neque materiam patiendi mihi præſcripſero: Dei adverſa immittentis manum aſpiciam; illam exoſculabor ſupplex, & verò etiam adorabo; illudque dicam *Manus Domini tetigit me*, & *in manibus tuis ſortes meæ*, à quibus pati, ſumma eſt felicitas.

Rem ſi ſtatus tibi tuus placet, placeant etiam ea quæ illi neceſſariò annexa ſunt moleſtiæ.

1. Cor. 10.

Job. 19.
Pſal. 30.

TRACTATVS XIV.

51 QVòd ſi ergo mihi perſuaſero, ſtatum meum, conditionemve optimam eſſe inter omnes, quæ mihi poterant contingere; tum deniq; etiam iſtud ſtatuam, ea me debere exhibere opera, quæ à ſtatu meo expectantur; deinde ea amplectenda eſſe, quæ conditionem hanc neceſſariò conſequuntur. Quis enim faber conditione ſuâ dicat contentum ſeſe vivere, ferrum quem tædeat domare, & incudi incubare malleis? Religioſi actiones quid me ſollicitum tenent, ſi in matrimonii ſtatu à Deo collocatus ſim? Quid juvenum opera ſenex moror, quid viri fœmina, quid valentis æger? Certe ea non petit Deus. Cur ergo importunus

Nec ſua opera ſtatui tuo propria ne diſpliceant.

ea nolenti obtrudo, mihique quaſi de re benè actâ blandior? Sanè quæ agenda ſunt, agam; neque alia, niſi mea opera exigere poteſt Deus; neque picturam ſibi delineari poſtulet parens à filio, quem te xtrinæ addiſcendæ puerum admovit; neque aliena exiget Deus, qui *unicuique reddet ſecundum opera ſua*, non verò ſecundùm aliena. Matth. 16.

Neque de labore conquerere.

Operibus verò meis ſi contentus ſim; ſanè de moleſtiâ, & labore iis annexo non eſt quod ingemiſcam. Neque de malleorum pondere, nec de carbonum fuligine, eſt quod faber quæſtionem moveat; hoc enim eſt fabrum agere, aliter ferrum non cuditur; nec ſine labore ſum id quod ſum, nec ago id quod agendum eſt. 51

Neque de dolore qui laborem cõſequitur.

Laborem autem uti neceſſariò ſequitur dolor, ſane & cum res occurrerit, dolendum eſt mihi, & rurſus gaudendum eſt quòd rectè doleam. Fletus & ſuſpiria conditionem noſtram neceſſario conſequuntur, fateor; verùm illud etiam didici, gaudere quî poſſim, eò quòd fleam & quòd doleam. Illud enim gaudium in eo ſitum eſſe perſpexi, ut corpore in lachrymas reſoluto, animus ſibi conſtet. Conſtabit verò, ſi judicet rectè hæc evenire, quæ tantorum ſibi gemituum ſunt cauſa; tum verò velit ea contingere, & approbet quin imò ſanctiſſimam Dei voluntatem, nolitque non dolere. Hoc eſt gaudere quòd doleas; hoc denique eſt inter corporis agitationes & procellas, ſtare immotum, id eſt quieſcere. 52

Sed cũ dolendum eſt, gaude quòd doleas.

TRACTATUS XV.

Tandem & morti acquieſce.

ULtimum tandem reſtabat, quod conditionem noſtram conſequitur, quodque me turbabat maxime, rem extra Providentiam Dei conſiderantem; eſt autem illa, tantis hominum calumniis impetita, amara ut vocant Mors. Verùm nihilo ego difficultatis in eâ comperi, quæ non afficta ſit. Terribilem eam dicunt homines, *primò* quòd vitam omnemque vitæ dulcedinem eripiat. *Secundò* quòd inexſpectata adſit. *Tertiò* quod per morbos inferatur ſæpe moleſtiſſimos. *Quartò* quod ab ea felix aut infauſta pendeat æternitas. Audivi hæc quidem ſæpe, imò & credidi. 53

Quia natura, quâ contentus es, debita.

Sed cùm rem bene expendo, mortalem cùm ſciam eſſe conditionem 54

ditionem meam, eamque ſic eſſe velim, quid conqueror conditioni meæ ſatisfieri? An ergo immortales homines eſſe oportuit? Non igitur conditioni meæ acquieſco id ſi velim, præterquam quòd Deo ſim injurius. Cur igitur magis conqueror mori me, quàm eſſe? Vtrumque enim mea fert natura. Et verò an adeò dulcis eſt hæc vita ut morti eam eripienti, tantopere ſuccenſeam? cur igitur de malis vitæ ſemper conqueror, ſi malis eripi nolo? Aut cur mortem exhorreſco, per quam fit, ut tantis malis tandem eximar?

55 Incerta verò quod ſit & inexſpectata; hoc quidem, meæ eſt injuriæ, cum nullo non tempore expectari debeat; illud verò, magnum Dei beneficium eſt, ſi enim de certa mortis nobis hora conſtaret, non luberet vivere, utpote quibus ultimi & jam cogniti vitæ anni, mortis inſtantis memoria in luctus irent; & ſic metu futuri, præſentis vitæ dulcedo prorſus amareſceret. Jam vivimus, & mortis incerti vivimus, & læti utcumque vivimus; & quia mortem nemo præſentem videt, vita fruimur. *Incerta ſi ſit, incertã eſſe e[illegible]nebat.*

56 Morbos verò, Naturæ, Dei inquam video eſſe inventum pulcherrimum. Per eos enim percipio *Primò* naturam paulatim diſſolvi, & ſic fieri ut moriamur, mori qui debuimus. *Deinde*, ut præſtituto moriamur tempore. *Tertiò*, ut non inviti diſcedamus ex hoc miſero corpore, in quo tam acerbe anima hoſpitatur. *Quartò* denique, ut etiam ſuaviter moriamur, efficiunt. Obſtupefaciunt enim morbi vigorem ſenſuum, phantaſiam defatigant, nervos hebetant; & ſic animæ excedentis luctam, corporiſque contractiones vix perſentiſcimus. Quid igitur morbos accuſamus pulcherrimum naturæ ſeſe diſſolventis artificium? *Morbi, artificiũ ſunt diſſolventis ſe naturæ.*

57 Denique ultimum iſtud momentum non eſt quod timeam, ſed malam vitam, quæ ſola momentum illud facit eſſe terribile. Momentum autem illud ſcire nolo, nec verò neceſſarium id eſt: nihil enim ut me ad illud comparem requirit Deus, niſi id quod modò ago, ſi ago benè. Illud ſolum mihi agendum tum incumbet, ut cum moriendum erit, moriar etiam benè, hoc eſt, lætè & libenter, Gratias itaque agam Deo meo, Conditori meo, Gubernatori meo, momentum illud cum appetierit; & ſcenâ jam peracta, *Corpus deponam velut veſtimentum*, illud ad patres ſuos remittam, ut cum iis in pulvere dormiat. *Mea interim converſatio erit in cælis*, donec tempus illud adſit, quo Salvator meus *Articulum ipsũ mortis bonum facies moriendo lætè.*

veniat,

veniat, *qui reformabit corpus humilitatis meæ, configuratum corpori* AdPhil.3.
claritatis ſuæ; Tum *verò ſimul cum Domino erimus*. Hæc vitæ meæ 1.Theſſ.4.
ſcena, hic decurſus, hic exitus.

CONCLVSIO.

JAm verò, quid demum eſt in conditione meâ, de quô meritò 58
poſſim conqueri? imò quid non eſt, de quo mihi non gratuler, Deoque gratias agam, ſi fieri poſſet, etiam infinitas? An non ea felix dicenda eſt vita, quæ ad æternam ducit felicitatem? An alius eſſe volo qui ad tanta natus ſum, & per ea quæ jam acciderūt feliciſſime iſthuc devehor, & deducor? Certe mortalis ſis licet homo, multiſque, ut tu quidem credis, miſeriis implicatus, nihilominus uti recte Poëta; *Quod es, eſſe velis, nihilque malis*. Hoc omnis lætitiæ eſt compendium, imò ſolum in hac vita gaudium. Illud autem quovis in ſtatu datur obtinere; & verò ſi tuo contentus vivis, propterea quòd Deo ita ſit viſum, ſane re ipſa jam obtines.

Cæterùm, finge tibi quaſcumque vel imaginatione aſſequi 59
potes delicias, commoda & voluptates, cæleſtes modò excipias, nullam ſane reperies, quæ huic compatari poſſit. Audeo dicere non aliud gaudium in mundo dari, præter animum ſecurum ſui, & verò contentum ſuo. Cælum is eſt, Paradiſus eſt, ſitus quamvis in medio terræ; inter medias tempeſtates ſemper illic ſerenum eſt; alias ſi delicias quæritis, nequicquam quæritis; fucatæ ſunt aliæ omnes, falſæ ſunt, quæque multum habeant nominis, nihil rei. Huic ergò quærendo inſiſtite; intra vos eſt, neque alio loco invenitur, quàm in animo recte conſtituto.

Verùm, ut vidiſtis, tota mentis recte ordinandæ ars, ab eximia illa, præclaraque de Divina Sapientia opinione, & exiſtimatione dependet; omnis tranquillandæ mentis fundamentum hæc eſt, neque ſingularum rerum rationes perquirendæ ſunt, ut mentem places, eventibuſque acquieſcas; illud ſolum ſufficit, fixum ratumque habere, nihil præter Sapientiſſimæ Mentis ordinationem, cujus tantam concepiſti exiſtimationem, in tota naturæ ſerie evenire.

Scio quidem, ſumma cum animi voluptate, ſingularum quæ 60
circa nos cont geruntrerum, exiſtimas rationes, perſpecturos

ros nos tum cùm *revelatâ facie* Sapientiam illam increatam in cælis dabitur intueri; illic ſummo cum gaudio *admirabiles adinventiones* tantæ mentis approbabimus, eas æternitate totâ decantaturi. At quod iſthic oculis ipſis ſumus intuituri, hoc nunc fide credimus, & verò etiam, naturæ benè ratiocinantis ductu, utcumque aſſequimur: ſic ut in pias illas voces admirationis & gaudii plenas cum Pſalmiſta erumpere meritò poſſimus: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.*

61 Æterna Mens, Providentia ſancta, Sapientia infinita! Ah! quî fieri potuit, ut me tanto tempore latueris, quæ toto orbe tam es manifeſta? Cæcum heu me, & verò ſtolidum & inſipientem! In quibus denique errorum tenebris latui, tam præclaram lucem hactenus quòd non conſpexi! O quantas tibi gratias debeo, Æterna lux, tenebras tam triſtes quòd diſcuſſeris! Certè, *hoc unum* cum Demetrio *de te conqueri poſſum, quod non ante mihi voluntatem tuam notam feciſti: prior enim ad iſta veniſſem, ad quæ nunc vocatus adſum.* Quid igitur à me exigis Magne Deus? infinita Mens, quid requiris? *Vis liberos ſumere? illos tibi ſuſtuli. Vis aliquam partem corporis? ſume; non magnam rem promitto; citò totum relinquam. Vis ſpiritum? quidni nullam moram faciο, quò minus recipias quod dediſti. A volente feres, quidquid petieris. Quid ergò eſt? Maluiſſem offerre, quam tradere: quid opus fuit auferre? accipere potuiſti. Sed ne nunc quidem auferes; quia nihil eripitur niſi retinenti. Nihil cogor, nihil patior invitus; nec ſervio Deo, ſed aſſentio; eo quidem magis, quòd ſcio omnia certâ & in æternum dictâ lege decurrere.*

Sen. l. de Prov. c. 5.

62 Et hic quidem apex eſt, Auditores, totiuſque perfectionis culmen; non tantùm ea quæ eveniunt, nobis accidere ut patiamur; ſed ut calculum non inviti, at ſponte noſtra ſine hæſitatione adjiciamus, noſtroque ſuffragio facta penitus comprobemus. Hoc eſt gaudere rem ita ſe habere, prout ſe habet; hoc eſt magnificum illud, & verò etiam heroicum *Fiat voluntas tua*; illud autem, ſumma eſt, non voluntatis tantùm, ſed & judicii cum Deo conformatio. Hanc denique ſequi debet prompta gratiarum actio, qua Directori noſtro optimo & maximo ſummas habeamus grates, tanto conſilio, & induſtria id nobis quòd ſelegerit, in tanta rerum, conditionum, & fortunarum varietate, quod rebus noſtris ſalutique judicabat maximè conducere, & verò etiam ſuam gloriam præclariſſimè promovere.

Quid ad hæc, Auditores? Quô demum eſtis animô? An aliquando tandem ſine ulla hæſitatione vos, veſtraque omnia tam Sapienti Deo committetis? An adhuc fortaſſis judicium veſtrum, quod vidiſtis quàm ſit tenue, quàm cæcum, quàm inconſtans, arbitrio omnia circumſpicientis, veſtramque ſalutem tenerrimè adamantis Dei, vultis interponere? ubi ergò tanti Numinis exiſtimatio? ubi præclara, quam concepiſtis de Sapientiſſima Mente opinio? Aut aliquid fortaſſe detractum cupitis, aut adjectum æternæ Providentiæ præclariſſimis decretis? Ne quæſo tantam Deo veſtro, imò & vobis ipſis injuriam inurite. Illud certè cum Epicteto vobis ingeram; *Homo, aude tandem ſublatis ad Deum oculis dicere: Tracta me poſt hac arbitratu tuo; ejuſdem tecum ſum animi, nihil recuſo, quod tibi videtur; quo voles ducito: veſte quâ voles induito. Vis me fungi magiſtratu? Privatam vitam agere? Manere, exulare, paupertate conflictari, opibus abundare? Ego te apud homines defendam*, rectèque omnia circa me agi mordicus tuebor; & nuſquam partes tuas agam impenſiùs, quàm ut contra corporis mei ſemper obmurmurantis inſanas affectiones, decreta tua ſanctiſſima propugnem. 63 Apud Arria. l. 2. c. 16.

Quod ſi eximium hunc de Divinitate ſenſum altè animo imbiberitis, Auditores, tum vero dicam ego vobis, feliciſſimos inter mortales eſſe vos; eam vos conſecutos eſſe, quam mundus dare non poteſt pacem; illudque cum Apoſtolo vobis gratulabundus occinam, ut iſthic terminetur ubi incepta eſt oratio; *Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete; & pax Dei quæ exſuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Amen.* 64 Ad Philip. 4.

FINIS.

ELEN-

ELENCHUS

TRACTATUS I.

PROOEMIALIS.

Oſtenditur gaudium perpetuum, ſeu quietem animi, etiam in hoc mundo comparari poſſe. Artis hujus ſumma eſt, non res ſibi, ſed ſe rebus, prout eveniunt, accommodare: & ut hoc poſſis, maximam de Deo habere opinionem, cujus nutu omnia gubernantur. *fol.* 1.

SYNOPSIS.

§.I. *OPtatur omnibus verum Gaudium; optimum ſanè votum, quod in hoc mundo poſſumus apprecari.* fol. 2

§.II. *Gaudium hoc, in quiete animi conſiſtere. Oſtenditur autem hanc quietem in medijs mundi fluctibus poſſe obtineri, mutatâ tantùm, quam de rebus habemus, opinione.* f. 6

§.III. *Opinio autem, quam præcipuè oportet corrigere, eſt, quòd non res nobis, ſed quòd nos rerum eventibus debeamus accommodare, ſic ut velimus fieri omnia prout fiunt, quæ impedire non poſſumus.* f. 11

§.IV. *Vt autem judices omnia benè fieri, rei eventus non in ſeipſis, ſed in Dei dirigentis omnia, diſpoſitione conſiderandi ſunt.* f. 17

PARS I.

Excitatur magna de Dei Providentia opinio, quæ ſit omnis Tranquillitatis primum fundamentum.

TRACTATUS II.

Oſtenditur fuſius, quòd ut omnibus rerum eventibus acquieſcas, habenda ſit maxima de Dei Providentia opinio. Hæc autem excitatur primò ex conſideratione inſtrumentorum, quibus utitur Deus ad gubernationem univerſi. *fol.* 23

SINOPSIS.

§.I. *UT acquieſcas omnibus rerum eventibus, certò ſtatuendum eſt omnia à Deo dirigi, & maxima de ejus Providentia habenda exiſtimatio.* fol. 24

§.II. *Vt autem opinionem magnam de Dei Providentia efformes, non eſt neceſſe ſingulares omnium eventuum ſcire cauſſas: ſufficit univerſalis de Dei Providentia cognitio. Quod oſtenditur comparatione navigantis de Naucleri ſui peritia judicium ex inſtrumentis quibus utitur efformantis.* f. 28

§.III. *Comparatio applicatur judicio, quod de divina gubernatione ferre debemus.* f. 32

§.IV. *Vt igitur magnam illam de Dei Providentia opinionem excitare incipiamus, conſiderantur generatim inſtrumenta corporea, quæ Deus univerſi gubernationi adhibet, nobiſque ſunt conſpicua: ut Cœlum, Sol, Luna, Terra.* f. 35

§.V. *Inſtrumenta autem ea non caſu ſic conſtructa, ſed ſummo judicio à Deo uſibus ſuis aptata eſſe conſidera. Refellitur hic ſententia eorum, qui per atomos, & quidem caſu univerſum conditum concipiunt.* f.39

§.VI. *Adde quod tam præclara inſtrumenta non ideo confecerit Deus, ea tantùm ut eſſent in rerum natura, ſed ut per ea Naturam ipſam, viſibilemque hunc mundum aptè dirigeret. Exponitur utrumque quo modo Deus cœleſtia corpora ad ſublunaria curanda adhibeat.* f.43

TRACTATVS III.

Ut autem opinio, quam de Dei Providentia animo fixam habere debemus, magis augeatur: oſtenditur eum etiā minima quæque & viliſſima, uti nobis quidem videntur, dirigere, & Providentiā ſuā complecti. *f.*47

SYNOPSIS.

§.I. E*X tam conſtanti cœleſtium corporum ſitu, & circumvolutione, Philoſophi Ethnici unum tantùm eſſe collegerunt ſummum Deum omnium gubernatorem. Et quidem rectè.* fol. 48

§.II. *Non rectè tamen voluêre Dei gubernationem ad ſublunaria ſe non extendere.* f.51

§.III. *Deum ſublunaria, & quidem minutiſſima quæque curare, probatur ex ipſa corporum cœleſtium conſtructione & fine.* fol.54

§. IV. *Deum verò cœleſtibus corporibus velut inſtrumentis uti ad ſublunarium curationem, expenditur, & fusè declaratur.* fol.57

§. V. *Deum eſſe & non alium, qui eum in finem cœleſtibus utitur, amplius expenditur & probatur ex Scripturis.* fol.61

§.VI. *Adeo autem non eſſe Deo indignum, ut potius ſit glorioſiſſimum minima quæque producere, eorumq́ curam gerere. Exponitur maximum in minimis artificium.* fol. 63

§.VII. *Hinc concluditur in omnibus etiam minutiſſimis naturæ eventibus, admirandam & adorandam Providentiam Dei.* fol.67

TRACTATVS IV.

Verùm cùm non ſufficiat ſcire me, omnia à Deo adminiſtrari, ut omnibus rerum eventibus acquieſcam, niſi id etiam intelligam ſapienter adminiſtrari omnia: ad formandam penitus magnam quam de directione Dei concipere debemus, opinionem, attenditur infinita Dei ſapientia, & ſcientia. *fol.* 70

SYNOPSIS.

§.I. Q*Vod ſi prout omnia à Deo fieri, ita ſapienter etiam fieri, & in bonum finem ordinari, mihi perſuaſero; tum verò video, in omnibus rerum eventibus acquieſcere debere me.* fol.71

§.II. *Vt autem hoc ipſum mihi perſuadeam, non eſt opus omnium eventuum tenere cauſſas, eaſq́ juſtas eſſe ut judicē: tantùm id certò ſtatuendū eſt, à Dei ſapientia hunc eventum eſſe deſtinatum, & facilè tunc acquieſcam, rationeſq́ quibus defendam factum, multas inveniam.* fol.73

§.III. *Exponitur magis jam dicta praxis.* fol.77

§.IV. *Vt autem ſummam de Dei ſapientia concipias opinionem, varia ejus ſcien-*

tia,

ria,ſeu ſciendi modi exponuntur. Ac primò quidem, ut Theologi vocant, ſcientia ſimplicis intelligentiæ. fol 80

§.V. Quàm neceſſaria fuerit ea ſcientia, ad creandum & ordinandum hoc Univerſum, ſeu hanc, quæ modò eſt, creaturarum ſeriem. fol. 83

§.VI. Exponitur ſcientia viſionis, & quo modo Deus creaturas reipsâ aliquando creandas, ordinet, ac diſponat. fol. 87

§. VII. Exponitur, ſed breviter ſcientia conditionalium, quæ Deo neceſſaria ad dirigendos actus liberos Angelorum, & Hominum, eoſq́; eventus qui ex proprio pendent arbitrio. fol. 92

TRACTATVS V.

Tandem ex dictis oſtenditur nihil prorſus temerè aut caſu fieri, ſed ſummo Dei judicio, attentione & ratione. Rationum autem percipiendarum humanam mentem capacem non eſſe, liquidò demonſtratur. *f. 95.*

SINOPSIS.

§.I. Proponuntur rurſus tres Scientiæ Dei, veluti tres libri, quibus Deus ſtudeat, ut inde deducatur nihil caſu, ſed ſtudio fieri omnia. fol. 96

§.II. Oſtenditur itaque primò, nihil caſu creatum, aut productum, ſed deſtinato Dei conſilio. Exponitur novo modo, quid Creatio, quid Conſervatio ſit in Deo; in creaturis verò quid ſit Dependentia à Creatore. fol. 100

§.III. Deinde oſtenditur nihil caſu aut temerè in rerum jam creatarum natura, aut actionibus fieri. Quod quidem rurſus Primò in rebus ratione, & libero arbitrio carentibus probatur. fol. 104

§.IV. Secundò nihil etiam in iis, qui à libero hominum arbitrio dependent eventibus, caſu fieri reſpectu Dei, & quomodo illo utatur ſic ut infallibiliter ſuam conſequatur mentem, explicatur. fol. 107

§.V. Omnia igitur benè & optimè evenire ſtatuendum eſt: nec nos miſeros mortales, eſſe, quicquam poſſimus in hac rerum ſerie reprehendere; corrigere verò multò minus. fol. 113

DISSERTATIO THEOLOGICA.

Reſponſio ad ea, quæ Reverendiſſimus Dominus Joannes Caramuel de Scientia conditionalium docet in Theologia ſua fundamentali. *f.* 120

§.I. Scientia conditionalium, quâ Deus omnia conditionatè futura illimitatè novit, receptiſſima eſt apud Theologos omnes. fol. 120

§.II. Eam tamen ad pauca quædam limitare & reſtringere conatur Caramuel, ſed malè. fol. 121

§ III. Oſtenditur quàm improbabiliter Caramuel finxerit decreta abſoluta Ceilitarum & Saulis; deinde quòd illis adhuc poſitis Deus non potuerit infallibiliter prædicere Davidi futuram proditionem Ceilitarum, ſine Scientia conditionalium illimitata. fol. 125

§ IV. Sine ulla probabilitate fingit Caramuel duo decreta humana, Iſraelitarum unum, Ethnicarum alterum, ut explicet teſtimonium 3. Reg. 11. fol. 132

§.V. Tyriorum, & Sidoniorum decreta de accipienda Religione, quæ miraculis confirmaretur, gratis fingit Caramuel. fol. 135

§.VI. Iterum fingit decretum inauditum in juſto rapto, ut explicet locum Sap. 4. fol. 138

Digitized by Google

PARS II.

Reſpondetur dubijs,quæ Divinæ Providentiæ ſolent opponi.

TRACTATVS VI.

Optimè à Deo permitti peccata in hoc mundo, demonſtratur:ac propterea neminem ijs turbari debere. *fol.* 142

SYNOPSIS.

§.I. *Inculcatur iterum omnia à Deo benè fieri ; noſq; capaces non eſſe qui de rerum eventibus judicemus, aut quidquam ſtatuamus.* fol. 143.

§.II. *Vt autem plenè acquieſcamus, judicemuſq; omnia optimè fieri, oſtenditur quod finis ultimus omnium actionum Dei ſit ejus Gloria. Hinc deſumitur nova praxis gaudendi in rebus proſperis, quæ & adverſis convenit.* fol. 147

§.III. *Hinc etiam oſtenditur benè à Deo peccata permitti. Primò quidem, quia glorioſius Deo à Creatura libero arbitrio prædita liberè, quàm ab alijs neceſſitate obediri.* fol. 152

§.IV. *Secundò, quia per peccata gloriam ſuam amplificat: oſtendendo nimirum longè plures perfectiones quàm ſi peccata nulla eſſe potuiſſent, aut nõ fuiſſent.* f. 156

§.V. *Tertiò, quia Deus utitur ijs ad bonum & utilitatem hominum; quæ ſumma Dei ars eſt & gloria.* fol. 161

TRACTATVS VII.

Oſtenditur bona & mala hujus mundi benè dari etiam malis: ſic ut nec ſoli & omnes mali bona habeant, aut mala; nec etiam omnes & ſoli boni bonis affluant, aut malis vexentur. Itaque non affligat nos fortuna aliena. *fol.* 165

SYNOPSIS.

§ I. QUare via impiorum proſperetur, *non intelligemus perfectè, niſi in* noviſſimis eorum. *Vt modò acquieſcam, ſufficit ſcire me, Deum ſic diſponere.* fol. 166

§ II. *Sed licèt perfectè rationes omnium non intelligam, id tamen video, felicitate impiorum Deum uti, ut nos magis in Fide confirmet, præſertim Reſurrectionis, & futuræ Vitæ æternæ.* fol. 159

§.III. *Deinde per felicitatem impiorum, juſtos confirmat in ſpe.* fol. 170

§. III. *Tertiò per felicitatem impiorum, magnitudinem cœleſtis Gloriæ demonſtrat. Patere igitur felicitatem eorum, tibi tam utilem.* fol 174

§.V. *Rectè tamen nec ſolis malis bona, nec ſolis bonis mala eveniunt; ut hinc diſcas, nec quæ vocantur bona, vera bona eſſe, nec quæ mala, verè eſſe mala. Hinc utraque æſtima prout ſunt, non prout nominantur.* fol. 177

§.VI. *Oſtenditur denique diviſionem fortunarum aliter inſtitui non debuiſſe, adeoque non potuiſſe niſi eo quo jam modo facta eſt. Itaque felicitati alienæ nec invide, & alienis malis acquieſce.* fol. 182

TRA-

TRACTATVS VIII.

Oſtenditur bonos & malos promiſcuè inter ſe habitare debuiſſe. Item non bona fortunæ modò, ſed & dotes corporis & animi, hominibus non æqualiter debuiſſe dari. Itaque ne te affligant defectus nec miſeriæ alienæ, aut etiam propriæ. *fol.* 189

SYNOPSIS.

§.I. *PRoponitur ingens hominum non fortunis modò, ſed natura dotibus inter ſe differentium, & nihilominus promiſcuè inter ſe habitantium, varietas, multarum perturbationum cauſſa. Verùm homines inter ſe tam varios, promiſcuè tamen habitare debuiſſe oſtenditur.* fol. 190

§.II. *At, inquies, diverſitatem illam geniorum Deus inter homines inducere non debuerat. Proponitur objectio; omnia ſcilicet æqualiter dividi debuiſſe.* fol. 196

§. III. *Quod ut refutetur, oſtenditur ſine maxima opum fortunæque inæqualitate, genus humanum licet condi potuerit, conſervari tamen non potuiſſe.* fol. 199

§.IV. *Expenditur quanto artificio tantam animorum differentiam inter homines Deus invexerit. Atque hinc evincitur, ingeniorum & inclinationum tantam varietatem plane fuiſſe orbi neceſſariam.* fol. 202

§. V. *Tandem tantam naturæ, ingeniorum, fortunæ, & officiorum mutationem & varietatem, ſaluti noſtræ conducibiliorem eſſe oſtenditur.* fol. 209

PARS III.

Oſtenditur quòd omnibus rerum eventibus acquieſcendum ſit.

TRACTATVS IX.

Agitur quomodo calamitates cladeſque publicæ aſpiciendæ ſint, ut per eas non turbemur. *fol.* 215

SYNOPSIS.

§.I. *PRoponuntur præcipuæ querimoniæ, quibus circa rerum publicarum eventus ſolent homines inquietari.* fol. 216

§.II. *Vt his ſatisfiat, oſtenditur inprimis, omnes naturæ calamitates, deinde etiam Provinciarum & Regnorum ortus & occaſus à Deo eſſe, judicante id rebus humanis convenire. Quod cuique debet eſſe ſatis, ne turbetur.* fol. 220

§.III. *Per malam rerum publicarum adminiſtrationem regna perdi, regnorumque fortunam transferri oſtenditur: idq́; quatuor modis.* fol. 220

§ IV. *Vt ergo Regni felicitatem imminuat, aut etiam planè transferat Deus permittit maleferiatos Reges, inſana Magnatum conſilia; ignaviam militibus immittit; Præfectorum inſolentiam, populique diſſenſiones excitat.* fol. 229

§. V.

Digitized by Google

§.V. *Ne verò quis conqueri de Deo poſſit quòd hæc permittat, aut immittat, oſtenditur ob peccata populi ab eo Regna fortunamq; transferri.* fol.236

§.VI. *Itaque acquieſce publicis malis: quod ut facias, non clades ipſas, ſed Deum auctorem primò, deinde peccata, cauſſam nimirum impellentem, aſpice.* fol. 240

TRACTATVS X.

Unumquemque ſuo ſtatu contentum debere vivere, generatim oſtenditur. *fol. 243*

SINOPSIS.

§.I. *Ut quiſque contentus ſit eſſe id quod eſt, id ſibi perſuadeat, à Deo ſic ſe in orbe conſtitutum ſicuti eſt.* fol.244

§.II. *Quia id nemo conſiderat, ideo nemo unus ſuâ contentione contentus eſt. Oſtenditur autem quàm id contra rationem ſit.* fol.247

§.III. *Oſtenditur deinde, quòd ſtatu ſuo non eſſe contentum, ſit totius univerſitatis tranquillitati & ordini ſe opponere, quod ſanè abſurdum.* fol. 253

§. IV. *Occurritur objectionibus. Ac primò oſtenditur, quòd quivis in ſuo ſtatu poſſit Deo perfectè ſervire.* fol. 258

§. V. *Secundò neminem poſſe judicare, quòd alio in ſtatu perfectiorem vitam eſſet acturus.* fol,260

§.VI. *Oſtenditur tertiò, ideo tibi ſtatum, quem habes, ſelegiſſe Deum, quia is tibi ſaluti conſequendæ erat aptior.* fol.264

TRACTATVS XI.

Oſtenditur unumquemque ut ſuo ſtatu contentus ſit, etiam debere acquieſcere omnibus qui præceſſerunt eventibus, quibuſque ad eum ſtatum eſt perductus. *fol.269*

SYNOPSIS.

§.I. *Exponitur quid propriè ſit ſtatus: quomodo ad eum, & per quæ adjumenta à Deo perducamur: & quando in eo ſit perſeverandum. Deducitur id per aliquot caſus.* fol.270

§. II. *Qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiamnum adjumentis omnibus, hoc eſt, eventibus, qui extrinſecùs illum ad hunc ſtatum perduxerunt, contentum eſſe neceſſe eſt.* fol.277

§.III. *Item & internis, quas habet animi dotibus, neceſſe eſt ut acquieſcat.* fol. 282.

§.IV. *Denique ut ſuis etiam dotibus contentus quiſque ſit, eas cum alienis ne comparet; nec ſi majores tuis in alio compereris, illi invideas:* fol. 287

TRA-

TRACTATVS XII.

Oſtenditur quòd qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam ijs bonis & malis, quæ illum ſtatum conſtituunt, debeat acquieſcere. Hoc eſt, dignitati, opificio, opulentiæ, parcitati bonorum, paupertati, &c. *fol.* 293

SINOPSIS.

§.I. *UT ſtatui tuo pleniùs acquieſcas, magis oſtenditur optimè id factum, ut in noſtra manu non eſſet eligere quem vellemus.* fol.294

§.II. *Nihil itaque ſtatui tuo demptum vel adjectum cupias, ſi tuo contentus es. Nec alieno adjectum dole quod deeſt tuo.* fol.298

§. III. *Ideo autem nihil tibi adjici vult Deus, ne ſtatim te tui ſtatûs faſtidium ſubeat, illumq́; in eum, qui tibi non convenit, commutare velis.* fol.303

§. IV. *Occurritur objectioni de filiorum cura habenda. Item oſtenditur quod modicum quid additum ſtatui, ſtatum mutet tibi peculiarem & proprium. Exponitùr duplex ſtatus: genericus alter, aut ſpecificus; alter peculiaris, & individuus.* fol. 306

§: V. *Oſtenditur nociturum id tibi, ſi per divitias incrementum ſtatui tuo fiat; neque ea te facturum bona opera divitem, quæ facturum te pauper credis; imò ne ea quidem, quæ pauperior modò facis.* fol.310

§.VI. *Exemplo Eulogij dicta confirmantur.* fol.312

TRACTATVS XIII.

Oſtenditur quòd qui ſtatu contentus eſt, etiam difficultatibus omnibus quæ extrinſecus adveniunt, quæque ſtatum neceſſariò comitantur, debeat acquieſcere. *fol.* 318

SYNOPSIS.

§.I. *PAſsim queruntur homines, pacem ſuam & quietem per difficultates extrinſecùs ſupervenientes inturbari.* fol. 319

§.II. *Verùm oſtenditur ideò turbari homines, quòd harum difficultatum auctorem & directorem Deum numquam præ oculis habeant.* fol. 321

§.III. *Deinde quòd adverſa ſibi eſſe falsò credant ea, quæ proſunt maximè & rem promovent. Quomodo autem adverſa proſint, declaratur,* fol. 325

§.IV. *Vt autem bono tuo & benè patiaris, imprimis noli Deo patiendi materiam immittendam, aut modum præſcribere: verùm velis pati quidquid, & prout evenerit; non quod tu elegeris.* fol. 331

§. V. *Et ut patiaris libenter ea, quæ accidunt. ſemper mala aſpice ut à Deo tibi*

Digitized by Google

tibi ma[illegible]*o conſilio immiſſa , etiam ea , quæ per malitiam humanam obveniunt.* fol. 334

TRACTATVS XIV.

Oſtenditur eum, qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam acquieſcere debere omnibus iis, quæ ab illo ſtatu expectantur, quæque illum neceſſariò conſequuntur. *fol.* 341

SYNOPSIS.

§. I. *QVi individuo & ſingulari ſuo ſtatu contentus eſt, etiam operibus, quæ ab illo ſtatu expectantur, ſit contentus.* fol. 342

§. II. *Qui operibus ſui ſtatus contentus eſt, debet etiam moleſtiis acquieſcere, quæ in operibus illis exercendis reperiuntur: item illis quæ ea opera conſequuntur.* fol. 347

§. III. *Traditur modus quo excipiendæ ſunt moleſtiæ & dolores, ut in iis conſtitutus, iis tamen acquieſcas; hoc eſt, ut in dolore gaudeas.* fol. 349

§. IV. *Oſtenditur propoſitâ praxi, dolores ipſos vehementer ſublevari, commodèque ferri.* fol. 355

§. V. *Declaratur quo pacto, tuo ſtatu contentus licèt ſis, poſſis nihilominus incommoda tui ſtatûs avertere, imò & ſtatum ipſum quandoque cum feliciori permutare.* fol. 357

TRACTATVS XV.

Oſtenditur eum, qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam morti, & mortis horæ, & mortis modo, penitus debere acquieſcere, & lætum, hoc eſt volentem mori. *fol.* 364

SYNOPSIS.

§. I. *POnuntur quatuor rationes, ob quas mors vulgò habetur terribilis, mox refutandæ.* fol. 366

§. II. *Verùm ſi contentus es humano ſtatu, etiam mortalis eſſe debes, & verò etiam velle mori.* fol. 368

§. III. *Qui verò mori contentus eſt, etiam mortis tempori, & horæ debet acquieſcere.* fol. 372

§. IV. *Qui autem mortis ſuæ tempori acquieſcit, etiam mortis modo, morbiſque mortem inferentibus contentus eſſe debet. Morbos autem magnum Dei artificium eſſe declaratur.* fol. 377

§. V. *Oſtenditur mortem ob æternæ ſalutis, aut damnationis periculum timendam non eſſe; neque horam mortis convenienter præſciri aut debuiſſe, aut potuiſſe.* fol. 382.

§. VI.

§. VI. *Itaque cùm mortis momentum advenerit, hoc age, ut benè, id eſt, latè ſive libenter moriaris. Exponitur per quos actus id ſit agendum.* fol. 387

TRACTATVS XVI.

Synopſis omnium præcedentium Tractatuum : ſeu demonſtrativa deductio, & connexio totius argumenti cum concluſione. *fol.* 390.

AD MAIOREM DEI GLORIAM.

ANT 131935 F

Digitized by Google

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

E 4

Digitized by Google

Digitized by Google